

GEORGE ELIOT
A VÍZIMALOM

FORDÍTOTTA SZINNAI TIVADAR

TARTALOM

ELSŐ RÉSZ A FIÚ MEG A LÁNY

- 1 A DORLCOTE-I MALOM
- 2 A DORLCOTE-I MALOM GAZDÁJA KIJELENTI, MIT HATÁROZOTT
TOM JÖVŐJÉRŐL
- 3 MR. RILEY TANÁCSOT AD TOM ISKOLÁJA DOLGÁBAN
- 4 TOMOT HAZAVÁRJÁK
- 5 TOM HAZAÉRKEZIK
- 6 JÖNNEK A BÁCSIK MEG A NÉNIK
- 7 A BÁCSIK ÉS NÉNIK MEGÉRKEZNEK
- 8 MR. TULLIVER ELLÁGYUL
- 9 A FENYVESLAKBAN
- 10 MAGGIE ROSSZABBUL VISELKEDIK, MINT VÁRTÁK
- 11 MEGSZÖKHETÜNK-E A SAJÁT ÁRNYÉKUNKTÓL? MAGGIE MEGKÍSÉRLI
- 12 MR. GLEGG ÉS MRS. GLEGG OTTHON
- 13 MR. TULLIVER TOVÁBB GABALYÍTJA ÉLETE MATRINGJÁT

MÁSODIK RÉSZ TANULÓÉVEK

- 1 TOM ELSŐ „FÉLÉVE”
- 2 A KARÁCSONYI SZÜNIDŐ
- 3 AZ ÚJ ISKOLATÁRS
- 4 KAMASZLÉLEK
- 5 MAGGIE ÚJABB LÁTOGATÁSA
- 6 MAGGIE ÉS PHILIP
- 7 NYITVA VAN AZ ARANYKAPU

HARMADIK RÉSZ A BUKÁS

- 1 MI TÖRTÉNT OTTHON?
- 2 MRS. TULLIVER HÁZI ISTENEI
- 3 A CSALÁDI TANÁCS
- 4 FÖLCSILLANÓ ÉS ELTŰNŐ FÉNYSUGÁR
- 5 TOM FESZEGETNI KEZDI A KEMÉNY DIÓT
- 6 A KÖZHIT SZERINT NEM JÓ BICSKÁT AJÁNDÉKOZNI.
EZ A FEJEZET AZ ELLENKEZŐJÉT BIZONYÍTJA
- 7 AMIKOR TYÚKANYÓ HADICSELHEZ FOLYAMODIK
- 8 A RONCS NAPFÉNYBEN
- 9 ÚJABB FÖLJEGYZÉS A CSALÁDI KRÓNIKÁBAN

NEGYEDIK RÉSZ A MEGALÁZTATÁS VÖLGYE

- 1 A PROTESTÁNS HIT EGYIK ÁGAZATA, MELYET BOSSUET NEM ISMERT
- 2 A FÖLDÜLT FÉSZEK TÖVISEI
- 3 EGY HANG A MÚLTBÓL
- 4 DÉLUTÁNI SÉTA
- 5 GLEGG NÉNI MEGISMERKEDIK BOB HÜVELYKUJJÁVAL
- 6 AZ INGADOZÓ MÉRLEG
- 7 ÚJABB TALÁLKOZÓ
- 8 A VILLÁMSÚJTOTTA FA
- 9 A NEHEZEN KIVÍVOTT GYŐZELEM
- 10 A LESZÁMOLÁS NAPJA

ÖTÖDIK RÉSZ A NAGY KÍSÉRTÉS

- 1 PARADICSOMI DUETT
- 2 ELSŐ BENYOMÁSOK
- 3 BIZALMAS PERCEK
- 4 A KÉT TESTVÉR
- 5 TOM ELÁRULJA SZÍVE TITKOS VÁGYÁT
- 6 A VONZÁS TÖRVÉNYEI
- 7 PHILIP ÚJRA FÖLBUKKAN
- 8 WAKEM ÚJ MEGVILÁGÍTÁSBAN
- 9 JÓTÉKONYSÁG DÍSZRUHÁBAN
- 10 A VARÁZS ALIGHANEM MEGTÖRIK
- 11 A KERESZTÚTON
- 12 CSALÁDI ÖSSZEJÖVETEL
- 13 AZ ÁR SODRÁBAN
- 14 ÉBREDÉS

HATODIK RÉSZ AZ UTOLSÓ MENTSÉG

- 1 VISSZATÉRÉS A MALOMBA
- 2 ST. OGG'S ÍTÉLETET MOND
- 3 RÉGI ISMERŐSÖK IS VISELKEDHETNEK MEGLEPŐEN
- 4 MAGGIE ÉS LUCY
- 5 AZ UTOLSÓ TUSA
- BEFEJEZÉS

ELSŐ RÉSZ
A FIÚ MEG A LÁNY

1

A DORLCOTE-I MALOM

A tágas síkságot a Floss vize szeli ketté; az egyre szélesedő folyó sietve igyekszik zöldellő partjai közt a tenger felé; a dagály szerelmesen hömpölyög elébe, és heves öleléssel állja útját. A hatalmas ár friss, illatos fenyődeszkákkal, olajos magvaktól duzzadó zsákokkal vagy sötéten csillogó szénnel megrakott fekete hajókat visz a hátán St. Ogg's felé. Látom a város ódon, vörös, hornyolt háztetőit meg a szélesen terpeszkedő kikötői raktárházak ormait is az erdő borította alacsony dombok és a folyópart között, amint lágy bíborszínre festik a vizet a februári nap tovasuhanó fényében. Jobbról-balról dús legelők nyújtózkodnak a messzeségbe; köztük a fekete föld foltjai megmunkáltan várják a pillangós növények magvait, vagy már kiütözik rajtuk a zsenge őszi vetés halovány zöldje. A sövények mögül itt-ott tavalyi kazlak kúpjainak aranyos maradványai magasodnak elő, s a sövényeket lépten-nyomon fák tarkítják. A távoli hajók mintha csak itt, előttem - a terpeszkedő kőrisfák ágai között - emelnék magasra árbocait és feszítenék ki vörösesbarna vitorláikat. A kis mellékfolyó, a Ripple éppen a város vörös háztetői előtt torkollik élénk csobogással a Flossba. Milyen bájos folyócska, milyen gyorsan változtatja sötét hajjainak színét! Élő pajtásomnak érzem, ahogy partján bandukolok, és figyelem békés duruzsolását, mintha egy kedves, süket rokonom hangját hallgatnám. Emlékszem azokra a nagy csüggeteg fűzfákra - emlékszem a kőhídra is.

És itt a dorlcote-i malom. Meg kell állnom a hídon egy-két percre, hogy elnézzem, pedig már késő délután van, és az eget fenyegető felhők borítják. Kedves látvány a malom még ilyenkor is, a búcsúzó február kopárságában is; a hűvös, nyirkos idő talán még bájosabbá teszi a takaros, gondozott, kényelmes lakóházat, pedig olyan vén, mint azok a szilfák meg gesztenyék, amelyek az északi szelektől oltalmazták. A folyót most színültig tölti a víz, megáradva folyik a hajlongó fűzek kis ligetében, s már-már előnti a ház előtti kert füves szegélyét. Elnézem a duzzadó folyót, az élénk színű gyepet, a rőt, kopasz ágak mögül előcsillanó finom, üdezőld permetet, mely lágyabbá teszi a vastos törzsek és ágak körvonalait, s úgy érzem, rajongok a nedvességért, irigylem a fehér kacsákat, amint mélyen bedugják fejüket a vízbe, itt a fűzek alatt, s elfelejtem, milyen sután mozognak a szárazabb világban odafönn.

A víz dübörgése és a malom zúgása álomszerű kábulatba ringat. Ez a zaj csak növeli a táj békés nyugalma, mintha nagy hangfüggöny választana el a távolabbi világtól. De nemsokára egy óriási ponyvásszekér robaja hallatszik: gabonás zsákokkal megrakodva hazafelé tart. A derék kocsis a vacsorájára gondol; siralmasan kiszikkad a sütőben, mire nekiláthat ebben a késői órában. De a világért sem nyúlna hozzá, amíg meg nem etette lovait - az erős, engedelmes, jámbor tekintetű állatokat -, amelyek, úgy képzelem, szelíd szemrehányással pillantanak rá szemellenzőjük közül, amiért olyan szörnyűségesen pattogatja ostorát, mintha szükség volna a nógatásra. Nekilendülnek a hídon vezető emelkedőnek, tudják, hogy hazafelé tartanak. Nagy, bozontos lábuk szinte belekapaszkodik a kemény talajba. Megbámulom a nehéz hám alatt görnyedező nyakuk türelmes erejét, erőlködő tomporuk hatalmas izmait. Szeretném hallani, hogyan nyerítenek abrakjuk fölött, amelyért olyan keményen megdolgoztak, szeretném látni a hámtól megszabadult veritékes nyakukat, amikor mohón belemártják orrukat a sáros tóba! Már ott is vannak a hídon, gyorsabban szedik a lábukat a lejtőn, s a ponyvásszekér íve eltűnik a fordulónál, a fák mögött.

Most ismét a malomra fordíthatom tekintetem, nézegethetem a pihenést nem ismerő kereket, amint jobbra-balra szórja a gyémántos vízsugarakat. Az a kislány ott szintén a malomkereket figyeli; ugyanazon a helyen áll a víz peremén, amióta csak a hídon ácsorgok. És az a furcsa,

barna fülű, fehér kuvasz hogy ugrál ott, és milyen tehetetlen méreggel ugatja a malomkereket! Talán féltékeny, amiért játszópajtása olyan önfeledten figyel a hódprémes sapkája alól a kerék forgását. Ideje már, gondolom, hogy a kislány bemenjen a házba; odabenn csábítóan lobog a tűz, vörös fénye kivetődik az egyre jobban elszürkülő égre. Legfőbb ideje, hogy én se támaszkodjam tovább a híd hideg kőkorlátjára.

Ó, egészen elzsibbadt a karom. Mert könyökömet székem karfájára szorítva elábrándoztam; magam elé képzeltem a hidat: ott állok a dorlcote-i malom előtt, amely éppen olyan, mint azon a februári alkonyaton, sok-sok évvel ezelőtt. De mielőtt elszundikálnék, elmesélem, miről beszélgetett Mr. Tulliver a feleségével, a lobogó tűz mellett üldögélve, a bal kéz felé nyíló nappaliban, azon a délutánon, amelyről az imént álmodoztam.

A DORLCOTE-I MALOM GAZDÁJA KIJELENTI, MIT HATÁROZOTT TOM JÖVŐJÉRŐL

- Tudod, mit akarok? - szólalt meg Mr. Tulliver. - Azt akarom, hogy Tom jó nevellést kapjon; olyan nevellést, hogy biztosítsa a kenyerét. Erre gondoltam, amikor Gyümölcsoltóra fölmondtam a helyét a kollégiumban. Az a szándékom, hogy Szent Iván napján egy igazán jó iskolába adjam. A két év a kollégiumban éppen elég lenne, ha az volna a tervem, hogy molnár vagy gazdálkodó legyen belőle. Már így is jóval több iskolát járt, mint én valaha is. Az én apám nem költött többet a taníttatásomra, mint egy nyírfavessző árát, no meg az ábécés könyvét. De én azt akarom, hogy Tom afféle tanult ember legyen, s fölvehesse a versenyt azokkal a fickókkal, akik szépen tudnak beszélni, meg cikornyásan írnak. Segítségemre lenne pörös ügyeimben meg a választott bíróság előtt meg hasonló dolgokban. Nem akarok éppenséggel fiskálist faragni belőle; fájna a szívem, ha gazemberségre kényszeríteném; de legyen valami mérnökféle vagy földmérő, vagy becsüs és árverésvezető, mint Riley, vagy valami minden hájjal megkent üzletember, aki csak a hasznot vágja zsebre, persze befektetés nélkül, nem csinál mást, csak ül a magas széken, és vastag óralánc fityeg a hasán. Egy húron pendül majdnem valamennyi, még a törvényt is maguk felé tudják hajlítani; azt hiszem, Riley például éppolyan keményen néz szembe Wakem ügyvéddel, mint macska a macskával. Egy csöppet sem fél tőle.

Mr. Tulliver a feleségéhez intézte szavait, egy szőke, csinos asszonyhoz, aki legyező alakú főkötőt viselt. (Megrémülök, ha arra gondolok, mikor is hordtak ilyen legyezőszerű főkötőket - olyan régen, hogy alighanem hamarosan újra divatba jönnek. De abban az időben, amikor Mrs. Tulliver a negyvenedik éve felé közeledett, az ilyen főkötő még újdonságszámba ment St. Ogg'sban, és mindenki azt mondta róla: Milyen édes!)

- Hát, Mr. Tulliver - felelte az asszony -, te tudod legjobban: én nem ellenzem. De nem volna jó, ha a jövő héten levágnék néhány csirkét, és meghívnók a nagybácsikat meg nagynéniket ebédre? Hadd halljuk, mit szól hozzá Glegg nővérem és Pullet nővérem? Van néhány csirkém, *alig várják*, hogy elvágjam a nyakukat.

- Bánom is én. Levághatod az egész ól baromfit, ha kedved tartja, Bessy. De én egyik nagybácsitól vagy nagynénitől sem fogom megkérdezni, mit csináljak a saját gyerekemmel! - jelentette ki Mr. Tulliver konokan.

- De drágám! - kiáltott föl Mrs. Tulliver, a heves szónoklattól meghökkenve. - Hogy beszélhetsz így, Mr. Tulliver? Tudom, szokásod, hogy tiszteletlenül beszélj a rokonságomról. Glegg nővérem engem hibáztat érte, pedig mondhatom, olyan ártatlan vagyok benne, mint a ma született bárány. Mert *én* a gyermekeim legnagyobb szerencséjének azt tartom, hogy olyan bácsikáik és nénikéik vannak, akik anyagilag függetlenek; tőlem csak ezt hallhatta bárki. Ám ha Tom új iskolába megy, szeretném, ha olyan helyre kerülne, ahol moshatok rá és rendben tarthatom a ruháit. Mert különben egészen mindegy, pamutlepedőt adok-e vele vagy gyolcsot, mire egy tucatszor kimossák, az egyik éppúgy megsárgul, mint a másik. Aztán, ha a kocsi megjárhatja az utat oda-vissza, küldhetek a gyereknek egy-egy tortát vagy sertéspástétomot, vagy egy kis almát. Hiszen akkor is ráfér a drágámra valami extra falat, ha nem is sajnálják tőle az ennivalót. Az én gyermekeim annyit ehetnek, hál' istennek, amennyi beléjük fér.

- Jó, jó, nem küldjük olyan messzire, hogy a fuvaros szekere el ne érje, ha az iskola minden más tekintetben megfelel - mondta Mr. Tulliver. - De ne akadékoskodj a mosás miatt, ha nem

találunk elég közel ilyen oskolát. Ezt hibáztatom benned mindig, Bessy: ha egy szalmaszálat látsz az úton keresztben, már azt hiszed, nem tudsz rajta átlépni. Visszatartanál attól, hogy fölvegyek egy jó kocsist, mert szemölcs van az arcán!

- Drága szívem! - válaszolta Mrs. Tulliver enyhe csodálkozással. - Mikor tiltakoztam én valaki ellen csak azért, mert szemölcs van az arcán? Inkább azt mondhatnám, kedvelem a szemölcsöket, hiszen a megboldogult öcsémnek is volt egy a homlokán! Én bizony nem emlékszem, hogy valaha is föl akartál volna venni olyan kocsist, akinek szemölcs van az arcán, Mr. Tulliver. Ott volt John Gibbs, akinek az arcán annyi szemölcs sem akadt, mint a tiéden; én erősködtem, hogy vedd föl. Meg is tetted, s ha nem hal meg tüdőgyulladásban - éppen eleget fizettünk Turnbull doktornak a kezelésért -, még ma is ő hajtaná a szekeret. Lehet, hogy volt rejtett szemölcse valahol, de én honnan tudhattam volna, Mr. Tulliver?

- Nem, nem, Bessy, nem éppen a szemölcsre gondoltam. A szemölcs valami mást jelent, úgy értettem. Üsse kő! Nehéz dolog belelni, belezavarodik az ember. Azon töröm a fejem, hogyan találhatnék egy jófajta oskolát, ahová Tomot elküldhetem. Hogy megint rá ne szedjenek, mint azzal a kollégiummal. Semmi kedvem még egy kollégiumhoz. Akárhová küldöm is Tomot, ne valami kollégium legyen. Olyan hely legyen, ahol a gyerekek mást is csinálnak, nemcsak cipőt pucolnak, meg krumplit szednek. Irtó fejtörésbe kerül egy jó oskolát találni.

Mr. Tulliver elhallgatott egy-két percre, kezét nadrágzsebébe mélyesztette, mintha ott keresne valami jó ötletet. A jelek szerint nem is csalódott, mert egyszerre csak kijelentette:

- Tudom már, mit csinálok. Megbeszélem a dolgot Riley-vel. Úgyis eljön holnap a gát ügyében igazságot tenni.

- Jól van, Mr. Tulliver. Már kikészítettem a vendégágy huzatát, Kezia meg fölakasztotta a tűzhely fölé. Nem éppen a legfinomabb ágynemű, de azért alvásra megfelel akárkinek. Mert a hollandi vászonra sajnálnám a pénzt, arra csak azért költenék, hogy abba terítsenek ki. De ha holnap meghalnál, Mr. Tulliver, ott van minden elkészítve, szépen kimángorolva, s olyan finom levendulaszagú, hogy öröm lesz kiteríteni; ott van a nagy tölgyfa komód bal sarkában hátul, nem mintha bárkire is rábíznám, nem veheti elő más rajtam kívül.

Mrs. Tulliver, ahogy az utolsó szavakat kimondta, a zsebéből fényes kulcscsomót húzott elő, és kiválasztott belőle egy kulcsot; békés mosollyal dörzsölgette hüvelyk- és mutatóujja közt, közben belebámult a fényes lángokba. Ha Mr. Tulliver túlságosan érzékeny lett volna házassági dolgokban, könnyen arra gondolhatott volna, hogy a felesége azért vette elő a kulcsot, mert segíteni akar a képzeletének: hadd lássa előre azt a percet, amikor férje állapota szükségessé teszi a finom holland lepedő elöszedését. De szerencsére Mr. Tulliver nem volt nagyon érzékeny, legfőljbbe egy dologban: ha vízhasználati jogát vonta kétségbe valaki. Egyébként, a férjek szokása szerint, nemigen figyelt oda, ha a felesége beszélt, s amióta Mr. Riley-t szóba hozta, úgy látszik, nem érdekelte más, csak a gypjúharisnyája; azt vizsgálgatta, tapogatta.

- Azt hiszem, jól eltaláltam, Bessy - volt az első szava hosszú hallgatás után -, Riley alighanem jobban ért az oskolához, aztán ő maga is oskolázott ember, sok helyen meg is fordul, mert árverez, becsül és így tovább. Lesz időnk beszélgetni erről holnap este, ha az üzleti ügyekkel végeztünk. Szeretném, ha Tom olyasféle ember lenne, mint Riley, érted? Aki olyan szépen beszél, mintha könyvből olvasná, és fene sok szót tud, igaz nem sok értelmük van, de legalább nem tudnak beleakaszkodni a törvény előtt. Ráadásul alaposan ért az üzlethez is.

- Jól van - hagyta rá Mrs. Tulliver -, ami a szép szavakat illeti meg azt, hogy mindenhez ért, és görnyedten jár, meg fölfelé fésüli a haját, nem bánom, neveljük úgy a fiút, hadd legyen ilyen. De azok a nagyvárosi emberek, akik olyan szépen beszélnek, többnyire hamis ingmellett viselnek; addig viselik, amíg egészen el nem piszkolódik, akkor meg eltakarják egy partedli-

vel, legalábbis Riley így csinálja, tudom. Azonkívül, ha Tom Mudportban fog élni, mint Riley, olyan háza lesz meg olyan kis konyhája, hogy meg sem lehet fordulni benne, és sohasem kap friss tojást a reggelijéhez, a hálósobájába meg lépcsőn kell fölmászni; három vagy négy lépcsőn, tudom is én; aztán ha tűz üt ki, ott ég benne, onnan le nem tud jönni.

- Nem, nem - tiltakozott Mr. Tulliver -, egy pillanatig sem gondoltam arra, hogy Mudportba menjen. Úgy képzelem, hogy St. Ogg'sban rendezi be az irodáját, egészen közel hozzánk, egyébként itthon fog lakni. Inkább attól félek - folytatta Mr. Tulliver egy kis hallgatás után -, nem elég okos ahhoz, hogy dörzsölt fickó legyen belőle. Attól tartok, kissé lassan fog az esze. A te családotra üt, Bessy.

- Úgy is van! - hagyta rá Mrs. Tulliver, mivel férje utolsó szavait dicséretnek vette. - Csodálatos, mennyi sőt tesz a húslevesbe. A bátyám is úgy szerette s hajdan az apám is.

- Elég kár - mondta Mr. Tulliver -, hogy a fiú örökölte az anyja vérét, nem a kislány. Ez a baj a fajták keresztezésével: sosem tudni, melyik kerekedik fölül. Nálunk a kislány üt rám, kétszer olyan okos, mint Tom. Több esze van, mint amennyi egy nőnek kell, attól tartok - folytatta Mr. Tulliver, s fejét tűnődve ingatta jobbra-balra. - Amíg kicsi, semmi baj, de a nagyon okos asszony éppen olyan, mint a hosszú farkú juh, attól még nem ér többet.

- Én meg azt mondom, addig baj, amíg kicsi, Mr. Tulliver, mert örökké csak pajkosságon jár az esze. Nem tudom elérni, hogy a köténye legalább két óráig tiszta maradjon. Erről jut eszembe - folytatta Mrs. Tulliver, s már állt is föl és az ablakhoz lépett -, hogy most sem tudom, hol van, pedig legfőbb ideje uzsonnázni. Ó, mindjárt gondoltam! Ott futkos föl-alá a víz mellett, mint valami kis vadállat. Egyszer még beleesik.

Mrs. Tulliver erélyesen kopogott az ablakon, integetett, megrázta fejét; mindezt megismételte néhányszor, aztán visszaült a székére.

- Okosságról beszélsz, Mr. Tulliver - jegyezte meg. - Én meg úgy látom, hogy sok dologban félbolondként viselkedik. Ha fölküldöm valamiért az emeletre, mire fölér, már elfelejti, minek is ment föl. Esetleg leül a padlóra, a napra, kibontja a haját, és énekelget magában, mint egy gügye, én meg várhatom idelent. Ilyesmi sohasem fordult elő az én családomban, hál' istennek; senkinek sem volt olyan barna bőre; szinte olyan, mint valami félvér. Nem akarok pörölni a gondviseléssel, de elég baj nekem, hogy csak egy lányom van, és az is ilyen fura teremtés.

- Eh, csacsiság! - felelte Mr. Tulliver. - Maggie jó növésű, fekete szemű kislány, szebbet kívánni sem lehet. És majdnem olyan jól olvas, mint a tiszteletes úr.

- De a haja nem akar csigába állni, akármit csinállok vele, tombol, ha papirosba csavarom! Mennyi vesződésembe kerül, hogy nyugodtan álljon, amíg forró vassal kisütöm!

- Vágd le - jelentette ki az apja meggondolatlanul -, vágd le rövidre!

- Hogy beszélhetsz így, Mr. Tulliver? A lányunk már nagy ahhoz, elmúlt kilencéves, és korához képest magas. Még hogy rövidre nyírjuk a haját! És itt van az unokanővére, Lucy. Milyen szép fürtös haja van, és sose kócos! Bánt is eléggé, hogy Deane nővéremnek olyan csinos kislánya van! Annyi bizonyos, hogy Lucy jobban hasonlít rám, mint a tulajdon gyermekem! Maggie, Maggie! - folytatta az anya félig kedveskedve, félig bosszankodva, amikor a természetnek ez a kis tévedése belépett a szobába - hát hiába hajtogatom, hogy ne menj olyan közel a vízhez? Egyszer még majd beleesel és megfulladsz! Akkor majd megbánod, hogy nem fogadtál szót édesanyádnak!

Maggie ledobta sapkáját; haja kínos kíméletlenséggel erősítette meg anyja vádjait. Mrs. Tulliver azt akarta, hogy leánya olyan hullámos fürtű legyen, mint „minden más ember gye-

reke”; haját elől egészen rövidre vágatta, hogy a füle mögé simíthassa; de Maggie rendszerint már egy órával azután, hogy anyja kiszedte belőle a papírtekercseket, rázogatni kezdte a fejét, mert nehéz, sötét fűrtjei csillogó fekete szemébe lógtak. E tevékenységének következtében leginkább egy kis shetlandi pónilóhoz hasonlított.

- Istenem, istenem, Maggie! Mi jut eszedbe, hogy csak úgy odahajítod a sapkádat? Vidd föl szépen a szobádba, ahogy jó kislányhoz illik. Simítsd le a hajad kefével, vegyél föl egy másik kötényt, cipőt is váltsál, az isten szerelmére! Aztán ülj le a kézimunkádhhoz, ahogy egy kis ladyhez illik.

- Ó, mama - kiáltott föl Maggie hevesen, haragosan -, nincs kedvem rongydarabokat fércelni!

- Micsoda? Nem szereted a kézimunkázást? Nem akarsz Glegg nénidnek egy szép takarót készíteni?

- Ostoba munka - mondta Maggie, és hátravetette sörényét. - Rongyokat darabokra tépni, aztán újra összevarrni. És semmit sem akarok készíteni Glegg néninek. Nem szeretem!

Ezzel Maggie kivonult; sapkáját szalagjánál fogva húzta maga után. Mr. Tulliver hangosan nevetett.

- Csodálom, hogy kacagsz rajta, Mr. Tulliver! - korholta az anya. - Még bátorítod a haszontalankodásra. A nénikéi meg engem vádolnak, hogy elkényeztettem!

Mrs. Tulliver, ahogy mondani szokták, „kedves teremtés” volt. Mint csecsemő is csak akkor sírt, ha komoly oka volt rá - például éhes volt vagy viszketett valamije. Már a bölcsőben szép volt, kövér, egészséges és butácska - egyszóval a család legbájosabb, legbarátságosabb tagja. De a tej és a báj olyasmi, amit nehéz „eltenni”; ha csak egy kicsit is megsavanyodik, elcsapja az ember hasát, különösen a fiatalokét. Gyakran eltűnődtem azon, vajon a Raffaello Madonnáira emlékeztető, rózsás arcú és kissé bamba képű ifjú hölgyek meg tudják-e őrizni békés szenderegüket akkor is, ha erős lábú és erős akaratú fiúgyermekük már nem olyan kicsinyek, hogy meztelenül szaladgálhassanak? Azt hiszem, a jó mamák gyöngye tiltakozása egyre gyakoribbá válik, s minél kevesebbet érnek el vele, annál inkább vérükké válik a duzzogás.

MR. RILEY TANÁCSOT AD TOM ISKOLÁJA DOLGÁBAN

A széles fehér nyakkendő és fodros inges gentleman, aki olyan kedélyesen szopogatja szódavízzel hígított brandyjét jó barátja, Mr. Tulliver házában, nem más, mint Mr. Riley. Ez a viaszos arcú és párnás kezű úriember túlságosan művelt volt ahhoz, hogy csak becsűs és árverésvezető legyen, ám elég nagylelkű ahhoz, hogy kedélyes leereszkedéssel fogadja egyszerű falusi ismerősei vendégszeretetét. Mr. Riley úgy emlegette ilyen ismerőseit, mint „régivágású” embereket.

A beszélgetés elakadt. Mr. Tulliver bizonyos okból erőt vett magán, és nem idézte hetedszer azt a hűvös választ, amellyel Riley lefőzte Dixet; arról sem beszélt, hogyan húzta Wakem a rövidebbet - életében először - most, hogy a döntőbírátság pontot tett a gátdisputa végére; meg hogy sohasem kerekedett volna vita a víz magassága körül, ha minden ember úgy viselkedik, ahogy kellene, és ha az ördög nem szabadít ügyvédek az emberek nyakába. Mr. Tulliver meglehetősen maradi, kipróbált nézeteket vallott; egy-két dologban mégis hallgatott a saját józan eszére, és így néhány kétségbe vonható következtetésre jutott, többek közt arra, hogy a patkányt, a zsisziket meg az ügyvédet az ördög teremtette. Sajnálatos módon senki sem mondta meg neki, hogy ez veszett manicheizmus, máskülönben talán belátta volna tévedését. Ám ma napnál világosabban kiderült, hogy a jó ügy diadalmaskodott. Ez a pör a vízi erő körül valahogy bonyolult ügynek bizonyult, noha bizonyos szempontból olyan világos volt, mint a tiszta víz. De akármilyen fogas rejtvény volt is, Riley-n nem tudott kifogni. Mr. Tulliver ma a szokottnál erősebben adagolta a brandyt, és - noha olyan ember volt, akinek állítólag több száz font készpénze hever a bankban - kissé megfélemedezett az óvatosságról: nyíltan kifejezésre juttatta, milyen nagyra becsüli barátja üzleti képességeit.

De a gát olyan beszéd tárgy volt, amely nem szalad el; bármikor újra lehet kezdeni ott, ahol abbahagyták, és akkor is pontosan úgy áll majd, mint ma. Most azonban, mint tudjuk, egy másik téma került előtérbe, és ebben Mr. Tulliver sürgősen rászorult Mr. Riley tanácsára. Ez volt az a bizonyos ok, mely arra készítette, hogy az utolsó korty után egy ideig hallgasson, s tűnődve dörzsölgesse térdét. Nem olyan ember volt, aki minden átmenet nélkül ugrik egyik témáról a másikra. Zűrzavaros világ ez, ahogy mondogatni szokta, s ha az ember nagyon gyorsan hajtja a szekérét, könnyen az árokba fordul. Mr. Riley ezalatt csöppet sem volt türelmetlen. Miért is lett volna? Akármilyen izgága ember is, nemdebár, türelmesen üldögelne a meleg kályha mellett, ha papucs van a lábán, ha bőségesen tubákolhat, ha potyán szürcsölgetheti a szódás brandyt.

- Valami motoszkál a fejemben - szólalt meg végül Mr. Tulliver a szokottnál kissé halkabb hangon, miközben barátja felé fordult, és kitartóan nézett rá.

- Ó! - mondta Mr. Riley mérsékelt érdeklődéssel. Nehéz, viaszos szemhéja vagy magasan ívelt szemöldöke okozta-e, de arckifejezése mozdulatlan volt minden körülmények között. Arcának ez a merevsége, no meg az a szokása, hogy mindig szippantott egy kis tubákot, mielőtt a kérdésre felelt volna, még csálhatatlanabbá tette Mr. Tulliver szemében.

- Nagyon különös dolog - folytatta. - A fiamról, Tomról van szó.

Maggie zsámolyon ült a kályha mellett, ölében egy nagy nyitott könyv; Tom nevének hallatára hátravetette nehéz haját, és mohó kíváncsisággal pillantott föl. Kevés dolog volt képes Maggie-t fölriasztani, ha álmodozva könyvébe merült, de Tom neve úgy hatott rá, mint egy

metszően éles fütty. Máris csupa fül volt, s csillogó szemmel figyelt, mint egy Skye-terrier, ha bajt szimatol - kész volt nyomban nekiugrani annak, aki Tomot fenyegeti.

- Tudod, új iskolába szeretném adni Iván-napra - mondta Mr. Tulliver. - Gyümölcsoltókor hazajön a kollégiumból, s gondoltam, szabadjára engedem egy negyedévig. Aztán pedig egy igazán jó iskolába akarom küldeni, ahol tudós embert faragnak belőle.

- Hát persze - felelte Mr. Riley -, többet igazán nem tehetsz érte, mint hogy jó nevelést adsz neki. Amivel nem azt akarom mondani - tette hozzá nyomatékos udvariassággal -, hogy valaki nem lehet kiváló molnár és gazda, sőt ráadásul okos, eszes ember úgy is, ha nem tömték tele a fejét a tanárok.

- Igazad van - húzta össze a szemét Mr. Tulliver fejét oldalra hajtva -, de éppen itt a bökkenő! *Nem akarom*, hogy Tom molnár és gazda legyen. Nem látom sok értelmét. Hiszen ha molnárt és gazdálkodót faragok belőle, hamarosan arra számít majd, hogy átveszi a malmot meg a földet, aztán célozgatni kezd rá, hogy ideje lesz már nyugalomba vonulnom, és nem gondolnom másra, csak közelfő végemre. Nem, nem! Éppen elég ilyen fiút ismerek! Én csak akkor húzom le a kabátomat, ha lefekszek aludni. Nevelést adok Tomnak, bedugom egy üzletbe, ahol összekaparhatja a maga vackát anélkül, hogy ki akarjon túrni a magaméból. Ha beadtam a kulcsot, rendben van; akkor úgyis megkap mindent. De nem akarom, hogy kásával etessenek, amíg ki nem hull minden fogam.

Ez a gondolat nyilván erősen foglalkoztatta Mr. Tullivert, s az az indulat, mely szavait szokatlanul fölgyorsította és nyomatékosá tette, tovább fortogott benne azután is, hogy mondókáját befejezte.

- Nem, nem! - hajtogatta lassan csillapodó morgással, miközben fejét dacosan jobbra-balra ingatta.

A harag nyilvánvaló jelei érzékenyen érintették Maggie-t. Tomról, úgy látszik, föltételezik, hogy képes lenne kitenni apja szűrét, és rávinné a lélek, hogy gonoszságával valami nagy bajt okozzon. Ezt nem lehetett szó nélkül hagyni. Maggie fölpattant a számolyról, megfélemedezett a nehéz könyvről, mely koppanva zuhant a kályhaellenzőre. Apja térde közé furakodott, és félig síró, félig méltatlankodó hangon tiltakozott:

- Nem, édesapám! Tom sohasem lesz hozzád rossz! Biztosan tudom!

Mrs. Tulliver nem volt a szobában; különösen finom vacsora készült, azt ment ki ellenőrizni. Mr. Tulliver meghatódott; Maggie nem kapott ki a könyv miatt. Mr. Riley szó nélkül föl-emelte és megnézte, az apa pedig jót nevetett; kemény arcvonásain gyöngédség tükröződött. Megveregette a kislány hátát, aztán megfogta a kezét, s nem eresztette el Maggie-t a térde közül.

- Ahá! Tomról nem szabad rosszat mondani, mi? - szólt Mr. Tulliver, és hunyorogva nézett Maggie-re. Majd Riley-hez fordult, lehalkította a hangját, mintha Maggie így nem hallaná, s megjegyezte: - Mindig tudja, miről beszélünk, úgy megért minden szót, hogy csuda. És hallanád csak, hogy olvas! Kapásból, mintha előre tudná az egészet. Mindig ott a könyv a kezében! Elég baj - tette hozzá Mr. Tulliver szomorúan, fékelt vetve kifogásolható elragadtatásának. - Egy nőnek nem szabad túl okosnak lennie! Nem lehet jó vége, annyi bizonyos. De istenemre - elragadtatása szemmel láthatólag újra felülkerekedett -, jobban olvassa és érti a könyveket, mint a legtöbb felnőtt!

Maggie belepirult a diadalmas izgalomba. Mr. Riley most már nagyobb tisztelettel néz majd rá, gondolta; mert nyilvánvaló, hogy eddig semmibe se vette.

Mr. Riley a könyvben lapozgatott. Maggie nem láthatta az arcát, magasan ívelő szemöldökét sem. De egyszerre csak fölpillantott rá, és így szólt:

- No gyere, mesélj nekem valamit erről a könyvről. Nézd csak ezeket a képeket. Szeretném tudni, mit jelentenek?

Maggie még jobban elpirult, aztán tétovázás nélkül odasimult Mr. Riley könyökéhez, és belenézett a könyvbe; mohón megragadta egyik csücskét, és sörényét hátravetve, így felelt:

- Ó, mindjárt megmondom, mit jelentenek. Ez szörnyű kép, ugye? De nem tehetek róla, mégis szeretem nézni. Az az öreg asszony ott a vízben - boszorkány. Azért dobták bele, hogy kiderüljön, csakugyan boszorkány-e? Ha ki tud úszni, boszorkány, ha meg belefullad, akkor persze meghal, de bebizonyította, hogy nem boszorkány, csak szegény, bolondos anyóka. Csakhogy mit ér vele, ha megfulladt, nem igaz? Egyetlen vigasza, azt hiszem, hogy a mennyországba kerül, és a Jóisten kárpótolja mindenért. Ez meg, aki itt áll csípőre tett kézzel és nevet, a rettenetes kovács. Jaj, de csúnya! Tudja, ki ő? Megmondom. Igazában nem is kovács - Maggie hangja fölcsattant -, hanem maga az ördög, az ám! Mert az ördög gonosz emberek alakját ölti fel, úgy járkal a világban, és igyekszik rávenni a népeket mindenféle gonoszságra! Azért szeret legjobban gonosztevők bőrébe bújni, mert ha az emberek magát az ördögöt látnák és hallanák, ahogy rájuk ordít, hát egyszerűen elszaladnának, és nem tennék meg, amit az ördög akar!

Mr. Tulliver elképedve, megkövülve hallgatta Maggie fejtegetéseit.

- Hát miféle könyv az, amihez a kis fruska hozzájutott? - fakadt ki végre.

- *Az ördög története*, Daniel Defoe könyve - mondta Mr. Riley. - Nem éppen kislányoknak való olvasmány. Hogy került a könyveid közé, Tulliver?

Maggie area elárulta, hogy megsértődött és elkedvetlenedett.

- Hogyan? Egy csomó könyvet vásároltam Partridge-nél a kiárusításon, azok közt volt ez is. A kötése mindnek egyforma. Jó kötés, nem igaz? Így hát azt gondoltam, csupa jó könyv. Köztük van Jeremy Taylor könyve is, a *Szentek módjára élni és meghalni*. Gyakran olvasgatom vasárnaponként (Mr. Tulliver valahogy rokonságot érzett ezzel a nagy íróval, mert őt is Jeremynak hívták), és van köztük sok egyéb is, többnyire prédikációk, azt hiszem. De a fődele mindnek egyforma, és azt gondoltam, valamennyi egy kaptafára készült, hogy úgy mondjam. De, úgy látszik, nem szabad a külső után ítélni. Bizony, zűrzavaros világ ez!

- Akkor hát - mondta Riley pártfogóan intő hangon, s megsimogatta Maggie fejét - azt tanácsolom neked, tedd félre *Az ördög történetét*-t, és olvass kedvesebb könyvet. Nincs kedvesebb könyved?

- Dehogy nincs! - felelte Maggie fölélénkülve, mert alkalma nyílt megmutatni, milyen sok mindent olvasott már. - Tudom, hogy ezt a könyvet nem kellemes olvasni. De szeretem benne a képeket, és tetszik tudni, a hozzávaló történetet magam gondolom ki. De megvannak nekem Ezópus meséi, van egy könyvem a kengurukról meg ilyesmikről, aztán *A zarándok útja*.

- Ó, az gyönyörű könyv! - bólintott Mr. Riley. - Jobb olvasmányt nem is találhatsz.

- Pedig abban is sok szó esik az ördögről! - vágta rá Maggie diadalmasan. - Majd megmutatom benne az ördög képét igazi alakjában, amint Christiannal birkózik.

Maggie tüstént a szoba sarkába szaladt, fölugrott egy székre, és a kis könyvszekrény polcáról előhúzta Bunyan könyvének egy ócska, piszkos példányát; magától nyílt ki - nem kellett a keresgéléssel vesződni - éppen annál a képnél, amelyet Maggie meg akart mutatni.

- Itt van! - szaladt vissza vele Mr. Riley-hez. - Tom kiszínezte nekem festékekkel a legutóbbi szünnedben, amikor itthon volt. A testét, tetszik látni, feketére, a szemét meg vörösre, mint a tűz, mert az ördög belülről csupa tűz, és láng csap ki a szeméből!

- Ugyan hagyd már! - parancsolt rá Mr. Tulliver, mert nyugtalanítani kezdték ezek a szabados megjegyzések egy olyan lény külsejéről, aki elég hatalmas ahhoz, hogy ügyvédek tudjon teremteni. - Csukd be azt a könyvet, és ne halljak többé ilyen beszédet! Bizony úgy van, ahogy gondoltam. A gyerek több rosszat tanul a könyvekből, mint jót. Menj már, nézd meg, mit csinál a mama!

Maggie restelkedve becsukta a könyvet, de arra már nem volt hajlandó, hogy anyja után nézzen. Meghunyázkodva bebújt apja széke mögé, a sötét sarokba, és babáját kezdte ringatni. Tom távollétében időnként gyöngédségi roham fogta el a babája iránt; ruhájával nem sokat törődött, de annyi forró csókol pazarolt rá, hogy a baba viaszarca belesápadt, és beteges, hervadt színű lett.

- Hát hallott már ilyet? - kérdezte Mr. Tulliver, amikor Maggie elbújt. - Kár, hogy nem fiúnak született. Ez kifogott volna az ügyvédeken, ki bizony! A legcsodálatosabb az - folytatta hangját lehalkítva -, hogy éppen azért esett az anyjára a választásom, mert nem volt túlságosan okos. Ritka szép lány volt, nem mondom, és olyan családból való, amelyből csupa jó gazdaszony származott. De a nővérek közül őt választottam, nem véletlenül, hanem mert olyan oktondinak láttam, s azon voltam, nekem ne dirigáljon senki a saját házámban. De látod, hiába van az embernek esze, sohasem tudhatja, hová jut vele! A legjámborabb asszony is gondol egyet, aztán buta fiút meg okos lányt hoz a világra, és a végén minden a feje tetejére áll. Zűrzavaros világ ez nagyon.

Mr. Riley-t nem volt könnyű véleményében megingatni; megrázkódott egy kicsit, amikor orrába dugott egy csipetnyi tubákot, majd így szólt:

- Csak nem akarod azt mondani, hogy a te fiad buta? Amikor utoljára itt jártam, láttam, hogyan állítja össze a horgáskésztségét. Mondhatom, nagyon jól ért hozzá.

- Jó, jó, hát nem éppen buta, azt nem lehet mondani. Ért mindenhez, ami gyakorlati dolog, józan paraszti esze is van. Egész jól fogja meg a dolgokat. De a nyelve nehezen pörög, érted, olvas ugyan, de csak akadozva, és nincs türelme a könyvekhez. Úgy hallom, hadilábon áll a helyesírással is, és ha idegenekkel kerül össze, olyan félszeg, hogy no! Sohasem mond olyan okos dolgokat, mint ez a fruska itt! Azért szeretném olyan iskolába küldeni, ahol megtanítták, hogy jobban pörögjön a nyelve meg a tolla, vagyis ahol eszes kölyköt faragnak belőle. Azt akarom, hogy a fiam felvehesse a versenyt azokkal a fickókkal, akik azért tudnak fölém kerekedni, mert több iskolát jártak, mint én. Nem mondom, ha a világ ma is olyan volna, ahogy Isten megteremtette, megállnám a helyemet akárkivel szemben. De most már minden összebonyolódott, annyi ostoba szót találtak ki, hogy az ember lépten-nyomon megbotlik, és lemarad. Minden olyan nyakatekertté vált, és minél becsületesebb az ember, annál jobban beleszédül.

Mr. Tulliver kortyintott a brandyből, lassan lenyelte, és bánatosan csóváltgatta fejét, mintha ő maga volna a legjobb példa arra, hogy egy tökéletesen épeszű ember milyen nehezen találja meg a helyét ebben az esztelen világban.

- Ebben teljesen igazad van, Tulliver - jegyezte meg. - Inkább a fiad nevelésére költsd azt a külön száz vagy kétszáz fontot, semhogy a halálod után örökölje tőled. Tudom, én is ezt tettem volna a fiammal, ha lett volna. Ámbár, isten látja lelkemet, sohasem volt annyi heverő pénzem, mint neked; ráadásul leányaim is vannak, csak úgy zeng tőlük a ház!

- Ha már itt tartunk, mondd csak, nem ismersz egy iskolát, amelyik jó volna Tomnak? - kérdezte Mr. Tulliver, aki nem hagyta magát céljaitól eltéríteni, akármennyire is együtt érzett Mr. Riley-vel abban, hogy rossz, ha az embernek nincs heverő pénze.

Mr. Riley megint egy csipetnyi tubákat tömött az orrába; úgy látszik, szándékosan húzta az időt a hallgatással, hogy Mr. Tullivert bizonytalanságban tartsa.

- De igen - mondta végre. - Tudok egy nagyon jó lehetőséget olyan ember számára, akinek megvan hozzá a szükséges pénze... márpedig neked megvan, Tulliver. Szó, ami szó, jó barátomnak semmiképpen sem ajánlanám, hogy a fiát akármilyen iskolába küldje, ha többet is megengedhet magának. Ha valaki azt akarja, hogy a fia igazán elsőrangú oktatásban és nevelésben részesüljön, kiváló mester mellett, aki szinte a társának tekinti, hát én ismerek ilyen mestert. El nem árulnám ezt a lehetőséget akárkinek, mert tudom, nem is állna mindenkivel szóba, hiába is próbálkoznék. De neked elárulom, Tulliver, persze köztünk maradjon.

Mr. Tulliver eddig is kíváncsian leste barátja talányos arcát, figyelő tekintete azonban most már leplezetlen mohósággal tapadt rá.

- Hát akkor halljuk - mondta, és önelégülten helyezkedett kényelembe székében, mint aki méltónak találtatott arra, hogy fontos dolgokat közöljenek vele.

- Az illető Oxfordban végzett - jelentette ki Mr. Riley tömören, aztán összeszorította ajkát, Mr. Tulliverre nézett, és leste meglepő közlésének hatását.

- Micsoda? Egy pap? - kérdezte Mr. Tulliver nem valami nagy elragadtatással.

- Az ám, és ráadásul doktor is. A püspök, úgy hallom, igen nagyra becsüli. Ne felejtsd el, maga a püspök szerezte neki mostani állását.

- Ó! - sóhajtott Mr. Tulliver, aki egyik csodálkozásból a másikba esett a világ bonyolult jelenségei láttán. - De mi köze lehet neki Tomhoz?

- A dolog úgy áll, hogy szeret tanítani, s maga is folytatni akarja tanulmányait, de kevés lehetősége van rá, hiszen egy lelkészt éppen eléggé igénybe vesznek hivatalos kötelességei. De hajlandó egy-két diákot vállalni, hogy szabad idejét hasznosítsa. A fiúkat családtagnak tekintené; jobbat nem is kívánhatnak! Állandóan Stelling szeme előtt lesznek!

- És gondolja, hogy dupla adag pudingot is adnának szegény gyerekeknek? - kérdezte Mrs. Tulliver, aki közben visszament a szobába. - Mert a gyerek imádja a pudingot. Egy ilyen gyorsan növekvő fiú! Még elgondolni is szörnyű, hogy fukarul mérjék a kosztját!

- És mennyit kérne? - kérdezte Mr. Tulliver, aki ösztönszerűen megéreztte, hogy egy ilyen csodálatos mester, tetejébe még doktor is, alighanem borsosan megfizeteti szolgálatait.

- Hogy mennyit? Ismerek lelkészeket, akik százötven fontot is elkérnek a legfiatalabb tanítványuk után. Pedig hol vannak Stellingtől! Így hívják azt az embert, akiről beszélek. Megbízható forrásból tudom, hogy Oxford egyik vezető embere így nyilatkozott róla: „Stelling a legmagasabb képesítést is elnyerhetné, ha akarná!” De ő nem törődik az egyetemi kitüntetésekkel. Csöndes ember, nem ugrabugrál.

- Annál jobb, annál jobb - vélte Mr. Tulliver. - De százötven borzasztó sok. Ennyire még álomban sem gondoltam.

- Én meg azt mondom, Tulliver, hogy a jó nevelés megéri. Potom ár az igazán jó nevelésért. Stelling nem kér sokat, nem kapzsi ember. Biztosra veszem, hogy száz fontért is elvállalja a fiadat s ennyit elkér akármelyik lelkész, írok neki, ha akarod.

Mr. Tulliver a térdét dörzsölgette, és tűnődve bámult a szőnyegre.

- Alighanem agglegény - jegyezte meg közben Mrs. Tulliver -, nekem meg nagyon rossz véleményem van a házvezetőnőkről. Volt egy bátyám, már meghalt szegény, akinek a szemét is kilopta a házvezetőnője. Kiszedte a fele tollat a párnákból, aztán csomagban hazaküldöztette. És hogy mennyi ágyneműt lopott, csak a Jóisten tudja. Stottnak hívták. Megszakadna a szívem, ha Tom olyan helyre kerülne, ahol házvezetőnő van. Remélem, eszedbe sem jut ilyesmi, Tulliver.

- Ebben a tekintetben megnyugtathatom, Mrs. Tulliver - mondta Mr. Riley. - Stelling nős, és a felesége olyan asszonyka, hogy különbet kívánni sem lehet. A legjóságosabb teremtes a világon, a családját is jól ismerem. Az arca körülbelül olyan, mint a magáé; világosbarna, hullámos haja van. Nagyon jó mudporti családból származik; ott jól megnézik a kérőt, mielőtt az ajánlatát elfogadnák. De Stelling nem mindennapi ember, meglehetősen válogatós, ha arról van szó, hogy kapcsolatba lépjen valakivel. De *remélem*, nem lesz ellenvetése a fiad ellen, mondom, *remélem*, legalábbis ha *én* ajánlom.

- Igazán nem tudom, mi kifogása lehetne Tom ellen - mondta Mrs. Tulliver némi anyai méltatlankodással. - Jóképű gyerek, a bőre tiszta, mint a harmat, öröm ránézni!

- Itt csak egy dolog van, ami gondolkodóba ejt - mondta Mr. Tulliver fejét oldalra hajtva; sokáig a szőnyeg tanulmányozásába mélyedt, aztán Mr. Riley-re nézett. - Nem túlságosan tudományos ember-e az a lelkész ahhoz, hogy a fiúból üzletembert neveljen? Én úgy gondolom, a lelkészeknek többnyire olyan tudományuk van, amivel nem sokra lehet menni. Tomnak valami mást szeretnék. Azt akarom, tudjon jól számolni, szépen írni, akár a nyomtatás, gyorsan belelátni a dolgokba, kitalálni, mi jár a másik ember fejében, a maga gondolatait meg olyan szavakba burkolni, hogy ne lehessen pörbe fogni. Nagyszerű dolog - foglalta össze véleményét Mr. Tulliver fejét rázogatva -, ha értésére adhatod valakinek, mi a véleményed róla, és mégsem kell érte bírságot fizetned.

- De kedves Tulliverem - felelte Mr. Riley -, egészen tévesen ítéled meg a lelkészeket! A legjobb tanítómesterek a lelkészek sorából kerülnek ki. Azok a tanítók, akik nem lelkészek, többnyire egészen silány emberek, és...

- Jakobs a kollégiumban mindenesetre az - vágott a szavába Mr. Tulliver.

- Hát persze, többnyire olyan emberek, akik más pályán nem tudtak boldogulni. Ám egy lelkész majdnem mindig gentleman, már a hivatásánál és a műveltségénél fogva. Azonkívül megfelelő tudása van. Olyan alapot adhat egy fiúnak, hogy bármely pályán megállja a helyét. Vannak olyan lelkészek, akik csupán könyvmolyok, de mérget vehetsz rá, hogy Stelling nem azok közé tartozik. Olyan ember, hidd el, aki nyitva tartja a szemét. Egy célzás elég neki, és már tudja, mi kell az embernek. Az imént például a számolásról beszéltél. Ha azt mondd Stellingnek: „Azt akarom, hogy a fiam kiváló matematikus legyen” - a többit nyugodtan rábízhatsz.

Mr. Riley elhallgatott egy percre. Mr. Tulliver, akinek aggályai a lelkészi oktatók tekintetében oszladozni kezdtek, közben elképzelte, hogy Mr. Stelling előtt áll, és gondolatban gyakorolta, mit fog mondani neki: „Azt akarom, hogy a fiam jó mate... mati... kuss legyen!”

- Érts meg, kedves Tulliverem - folytatta Mr. Riley -, ha olyan képzett embert kapsz, mint Stelling, az játszva megtanítja a fiút akármilyen tudományra. Ha egy iparos tud bánni a szerzámaival, mindegy neki, hogy ajtót csinál-e vagy ablakot.

- Hát ez igaz - mondta Mr. Tulliver, aki már-már belátta, hogy oktatónak mindenképpen a lelkész felel meg legjobban.

- No, most megmondom, mit tehetek érted - szólt Mr. Riley -, olyan dolog ez, amit nem tennék meg akárkinek. Fölkeresem Stelling apósát, vagy írok neki néhány sort, mielőtt hazajönné. Értésére adom, hogy szeretné a veje házába adni a fiadat. Lefogadom, hogy Stelling ír majd neked, és közli a feltételeit.

- No, nem olyan sürgős - mondta az asszony. - Remélem, Tulliver, nem kívánod, hogy a fiad még Iván-nap előtt kezdjen új iskolát. A kollégiumban is Gyümölcsoltókor kezdte a negyed-évet, és láthatod, mit ért az egész!

- Nem, nem, Bessy. A Mihály-napi éretlen malátából gyöngé sörst kapsz, annyi bizonyos - bölcsködött Mr. Tulliver, és mosolyogva kacsintott Mr. Riley-re annak a férfinak természetes büszkeségével, aki tudja, hogy terebélyes felesége jóval alatta áll szellemi képességek dolgában. - De igazad van abban, hogy nem sietős a dolog. Itt fején találtad a szöveget, Bessy.

- Azért mégsem jó sokáig halogatni a megállapodást - vélte Mr. Riley nyugodtan. - Lehet, hogy Stelling más felől is kap ajánlatot, márpedig tudom, hogy legföljebb két-három kosztos diákot vállal, de inkább kevesebbet. Én a te helyedben rögtön érintkezésbe lépnék Stellinggel. Persze, nem szükséges a fiút már Iván-nap előtt odaküldeni, de ami biztos, biztos. Úgy intézd, hogy senki meg ne előzzön.

- Csakugyan, ebben van valami - mondta Mr. Tulliver.

Maggie közben észrevétlenül visszaesett apja mellé, és félig nyitott szájjal hallgatta a beszélgetést. Babáját fejjel lefelé tartotta, és orra egészen benyomódott, ahogy a szék fájához szorította.

- Apu - mondta -, messze van az a hely, ahová Tomot küldjük? Meglátogathatjuk néha?

- Nem tudom, kislányom - felelte az apja gyöngéd hangon. - Kérdezd meg Mr. Riley-t, ő tudja.

Maggie odalépett Mr. Riley elé, és megkérdezte:

- Milyen messze van, Riley bácsi, kérem?

- Ó, elég messze - válaszolta Mr. Riley, aki úgy vélte, a gyerekekkel - ha nem rosszalkodnak - mindig tréfás hangon kell beszélni. - Kölcsön kell kérned a hétmérföldes csizmát, ha oda akarsz jutni.

- Csacsiság! - jelentette ki Maggie fejét gögösen hátravetve, s már el is fordult; a szeme könnyes volt. Nem szerette már Riley bácsit; nyilván ostoba, jelentéktelen kislánynak tartja.

- Csitt, Maggie, nem szégyelled magad? - szólt rá az anyja. - Kérdésekkel nyaggatod az embereket meg fecsegsz? Ül le szépen a kis székedre, és hallgass. De - tette hozzá Mrs. Tulliver, mivel benne is fölébredt az aggodalom, mégpedig az ő saját aggodalma - csakugyan olyan messze van, hogy nem moshatok és varrhatok rá?

- Mindössze tizenöt mérföld, körülbelül - felelte Mr. Riley. - Kocsin kényelmesen megjárhatja egy nap alatt oda-vissza. Ha csak Stelling ott nem marasztalja; örömet megteszi, hiszen kedves, vendégszerető ember.

- Kicsit messze van, a fehérenművel is baj lesz, attól tartok - mondta Mrs. Tulliver szomorúan.

Éppen kapóra jött a vacsora: későbbre hagyta ezt a kérdést, nem zaklatta Mr. Riley-t azzal, hogy valami megoldás vagy félmegoldás kifundálásával vesződjön, noha nyilván kapható lett volna rá, hiszen - mint láttuk - rendkívül lekötelező modorú ember volt. Igazán önzetlenül ajánlgatta Stelling tiszteletes urat is Tulliver barátjának anélkül, hogy valami határozott, kézzelfogható előnyt várt volna ettől a maga számára, bár egy igen éles eszű megfigyelő -

bizonyos rejtett jelekből - könnyen az ellenkező, jöllehet téves következtetésre juthatott volna. Mert nincs megtévesztőbb az éles észnél, főképp akkor, ha hamis nyomon indul el; az éleselméjűség azonban - tudván tudva, hogy az emberek többnyire határozott célzattal tesznek vagy mondanak valamit, tehát tudatos cél lebeg a szemük előtt - energiáit minden bizannyal meddő játszmákra vesztegeti. Az önző célokra irányuló, kapzsi és megfontolt mesterkedés inkább csak a színpadi írók világában gyakori, másutt jóval ritkább, hiszen olyan szellemi erőfeszítést igényel, mely sok embertársunknak túlságosan fárasztó. Kevesebb fáradsággal is megkeseríthetjük szomszédaink életét; elegendő ehhez egy kis lusta belenyugvás, egy kis lusta hanyagság, közönséges hazugság, melyet meg sem tudnánk okolni, apró csalások, miket kicsinyes bőkezűséggel igyekszünk viszonzni, ügyetlen hízelgések, otrombán rögtönzött célozgatások. A legtöbb ember élete afféle tengődés máról holnapra, csipcsup vágyak kielégítése a személyes szükségletek kis családi körében; alig teszünk egyebet, csak odadobunk egy-egy morzsát a pillanatok örökké éhes hadának, s ritkán gondolunk vetésre, a jövő évi termés biztosítására.

Mr. Riley üzletember volt, semmiképpen sem ellensége saját érdekeinek, de még ő is inkább pillanatnyi ösztöneit követte, mintsem messze látó terveit. Nem volt bizalmas kapcsolatban Walter Stelling tiszteletes úrral, ellenkezőleg, alig ismerte a doktor urat meg képességeit - semmi esetre sem annyira, hogy ilyen melegen ajánlja Tulliver barátjának. De szentül hitte, hogy Mr. Stelling kiváló ismerője a klasszikusoknak, Gatsbytól hallotta, márpedig Gatsby első unokaöccse nevelő volt Oxfordban. Ez mindenesetre saját közvetlen megfigyelésénél is erősebb alapot adott neki arra, hogy higgyen benne, Riley a nagy nyilvános iskolában magába szívta a klasszikusok elemi ismeretét, s nagy általánosságban konyított valamit a latinhoz is, bár egy adott latin szöveget bajosan tudott volna megérteni. Fiatal korában megcsapta ugyan a *De Senectute* vagy az *Aeneis* negyedik könyvének szele, ám ezek a művek már régen nem hatottak rá igazi klasszikusként, inkább csak arra voltak jók, hogy árverési stílusának nemesebb hangot és erőt adjanak. De Stelling Oxfordból került ki, és az oxfordi diplomások (vagy talán a cambridge-iekéről mondják ezt?) mindig jó matematikusok voltak. Mindegy no - aki egyetemet végzett, bátran taníthat, amit csak akar, kiváltképp, ha olyan ember, mint Stelling, aki pompás beszédet vágott ki egy mudporti banketten valami politikai alkalommal; olyan jól szerepelt, hogy mindenki azt mondta: ennek a Timpsonnak a veje igazán eszes fickó. Nem is lehetett mást várni a mudportiaktól, a Szent Orsolya egyházközség tagjaitól. A világért sem mulasztották volna el az alkalmat, hogy lekötelezzék Timpson vejét, hiszen Timpson az egyházközség leghasznosabb és legnagyobb befolyású tagjai közé tartozott, és jó üzleteket lehetett vele kötni; igaz, vigyázott rá, hogy megbízásait jó kezekbe adja. Mr. Riley szerette az ilyen embereket teljesen függetlenül a tőlük várható pénzeztől, melyek - hála Timpson kiváló ítélőképességének - inkább Mr. Riley zsebébe csordogáltak kevésbé méltó zsebek helyett. Ezért nagy öröme szolgált volna, ha hazaérkezve így szólhat Timpsonhoz: „Szereztem egy jó tanítványt az ön vejének.” Timpsonnak nagy családja, egész falka lánya volt, és Mr. Riley már ezért is együttértett vele. Azonkívül vasárnaponként, majdnem tizenöt éven keresztül, meresztette szemét a templompadból a gesztenyebarna hajú Louisa Timpsonra - így hát magától értetődőnek tartotta, hogy a férje csak olyan oktató lehet, akit nyugodt szívvel ajánlhat. Továbbá az is igaz, hogy Riley egyetlen más tanítómestert sem ismert, akit több oka lett volna ajánlani. Hát akkor mért ne ajánlja Stellinget? Barátja, Tulliver, tanácsot kért tőle. Kínos dolog baráti beszélgetés közben bevallani, hogy nem tud tanácsot adni. De ha már az ember véleményét nyilvánít, merő ostobaság lagymatagon nyilvánítani; szent meggyőződéssel és az alapos tájékozottság hangján kell ezt tenni. Az ember kimondja, természetesen ő maga is hiszi már, és kitart mellette, nem? Először is Mr. Riley nem tudott semmi rosszat Stellingről, s ha egyáltalán volt valami kívánsága ebben a dologban, segítségére kívánt lenni. S ha már ajánlotta, akkor bámulattal is adózott ennek a lelkésznek, akiről magasabb helyen olyan elis-

merően nyilatkoztak. Nemsokára annyira beleélte magát a dologba, hogy végül rossz néven vette volna Tullivertől, ha nem hajlandó a fiát odaküldeni; azt gondolta volna régi vágású barátjáról, hogy ostoba tökfilkó.

Ne hibáztassuk Riley-t, amiért ilyen fölületes okokból lelkesen ajánlott valakit, ne legyünk hozzá túlságosan szigorúak. Mit várhatunk egy becsüstől és árverésvezetőtől, aki jóformán elfelejtette már azt a kevés latin tudományát is, amit a nyilvános középiskolában tanult? Miért tanúsított volna harminc évvel ezelőtt több lelki finomságot és lelkiismeretességet, mint a mai diplomás úriemberek, akik egy haladó kor magasabb erkölcsi fokán élnek?

Azonkívül egy ember, aki az anyatejjel szívta magába a jámbor emberséget, önkéntelenül is igyekszik valami jó cselekedetet elkövetni, viszont az ember nem lehet jó mindenkire, igaz? Maga a természet sem riad vissza attól, hogy néhány parazitát ültessen egy olyan állat nyakába, amelyre egyébként semmi oka haragudni. S mit szólnak ehhez mi? Bámuljuk a természetet, hogy a parazitáról is gondoskodik. Ha Riley vonakodik olyan valakit ajánlani, akinek képességeiről nem volt alkalma meggyőződni, nem segíti Stellinget egy jól fizető tanítványhoz, s akkor a derék tiszteletes úr megrövidül. Vegyünk tekintetbe még valamit: ne feledkezzünk meg a kedves előzékenységet kísérő homályos gondolatokról - arról, hogy le akarta kötelezni Timpson; ha tanácsot kértek tőle, nem tagadhatta meg, azt kívánta, hogy Tulliver barátja még nagyobb tisztelettel nézzen föl rá, s ha már mond valamit, hatásosan mondja; s ne feledkezzünk meg a többi, láthatatlanul apró tényezőről sem, a szódás brandyről meg a kellemesen duruzsoló kályháról - mindez hozzájárult ahhoz, hogy Mr. Riley öntudatát növelje, mert egyébként aligha lett volna lelkében más, csak merő üresség.

4 TOMOT HAZAVÁRJÁK

Maggie-t súlyos csalódás érte: nem engedték meg neki, hogy elkísérje apját, amikor a két-kerekű kocsin elindult, hogy hazavigye Tomot a kollégiumból. Mrs. Tulliver azt mondta, a reggel túlságosan nyirkos ahhoz, hogy egy kislány a legszebb sapkájában kiránduljon. Maggie az ellenkező álláspontra helyezkedett, mégpedig szenvedélyesen. A nézeteltérés közvetlen következménye az volt, hogy amikor anyja éppen fésülni kezdte Maggie makrancos fekete haját, a kislány hirtelen kiugrott a keze alól, és fejét bedugta a mellette levő mosdótálba azzal a bosszúálló elhatározással, hogy hajbodorításról aznap már szó sem lehessen.

- Maggie, Maggie! - sópánkodott Mrs. Tulliver, és csak ült kövéren, tehetetlenül, a kefék az ölében. - Mi lesz belőled, te haszontalan? Megmondom Glegg nénidnek meg Pullet nénidnek jövő héten, ha eljönnek, aztán nem fognak többé szeretni. Istenem, istenem, nézd csak, csupa víz lett a szép tiszta kötényed! Az emberek azt mondják majd, nagy bűne lehet ennek a Mrs. Tullivernek, hogy ilyen rossz gyerekekkel verte meg az isten!

Még be sem fejezte a szidást, Maggie már ott sem volt; rohant az ódon magas háztető alá, a nagy padlásszobába; közben úgy rázta fekete fűrtjeiből a vizet, mint egy terrier fürdetés után. A padlásszoba volt Maggie kedves menedékhelye esős napokon, ha nem volt túlságosan hideg az idő. Itt tombolta ki mindig magát, hangosan beszélt a szüette padlóhoz és polcokhoz meg a pókhálós fekete tetőgerendákhoz. És itt tartogatta azt a fétist, melyen megbosszulta minden keserűségét - egy nagy fabábu törzsét; ez a baba valamikor pirosposzsgás arccal és nagy kerek szemmel bámult a világba, de a mások helyett elszenvedett sok-sok büntetés egészen elcsúfította. A fejébe vert három szög Maggie kilenc év óta tartó e világi küzdelmeinek válságos perceire emlékeztetett. A bosszú gyönyörét régi Bibliájuknak az a képe sugalmazta neki, amelyen Joel elpusztítja Siserát. Az utolsó szöget még a szokásosnál is hevesebb haraggal verte be, mert a fétis ez alkalommal Glegg nénit jelképezte. De rögtön utána eszébe jutott, ha még sok szöget üt bele, a babának nem fog annyira fájni, mikor a falhoz csapja; aztán ha dűhe lecsillapodik, bajosabb lesz ápolgatni, borogatni, vigasztalgatni. Hiszen még Glegg nénit is úgy megsajnálta - miután alaposan megkínozta és annyira megalázta -, hogy bocsánatért esedezett. Ettől kezdve nem vert több szöget a baba fejébe, hanem haragja csillapítására hol odanyomta, hol meg odacsapta a két nagy kémény nyers tégláihoz, amelyek négyszögletes oszlopként a háztetőt hordozták. Ma reggel is ezt tette, mihelyt fölért a padlásszobába; szenvedélyes zokogása elűzött tudatából minden egyebet - még annak a sérelemnek az emlékét is, mely sírásra fakasztotta. Amikor utolsó sóhajai halkulni kezdtek, és gyötrelme alábbhagyott, egy napsugár szökött be hirtelen a dróthálón át a szüette polcok közé. Maggie eldobta a bábut, és az ablakhoz szaladt. A nap valóban kisütött; a malom zúgása megint szívderítő volt; a magtár ajtaja nyitva állt; s ott volt Yap is, a fehér-barna terrier - egyik fülét hátracsapta, és bizonytalanul szimatolva futkosott ide-oda, mintha társaságot keresne. Lehetetlen volt ellenállnia. Hátravetette sörényét, és lerohant a lépcsőn. Sapkáját nem csapta a fejébe, csak jól megmarkolta. Egy pillanatig leselkedett, hogy anyjával ne találkozzék, azután végigszáguлдott a folyosón, majd usgyi ki, az udvarra! Körbe-körbe perdült, mint egy boszorka.

- Yap! Yap! Tom hazajön! - gajdolta, mire a kutya ugatva körültáncolta, mintha azt mondaná, ha csak zajt kell csapni, ő is megteszi a magáét.

- Ejnye, ejnye, kisasszonykám, még elszédül, és belepottyán a sárba! - mondta Luke, a főmolnár, egy széles vállú, fekete hajú, fekete szemű, negyvenes férfi, aki tetőtől talpig csupa liszt volt; körülsugározta a liszt, mint szenteket a dicsfény.

Maggie abbahagyta a forgást.

- Ne félj, Luke bácsi, nem szédülök el! - mondta. - Bemehetek veled a malomba?

Maggie szeretett elidőzni a malom tág térségében, s gyakran úgy került elő onnan, hogy fekete haját belepte a lisztpor, melynek lágy fehérségétől még tüzebben villogott fekete szeme. A céltudatos robaj, a nagy malomkövek forgása titokzatos és félelmetes gyönyörűséggel töltötte el; úgy érezte, valami megfőkezhetetlen erővel áll szemben; az egyre csak omló, áradó liszt, a finom, fehér por, mely lágyan ellepi minden tárgy felületét, s még a pókhálót is tündéri csipkévé varázsolja, a liszt édes, tiszta illata - mind azzal az érzéssel töltötte el Maggie-t, hogy a malom külön kis világ, mely élesen elválasztható az ő külső, mindennapi életétől. Különösen a pókok ejtették gondolkodóba. Azon tűnődött, vannak-e a pókoknak rokonaik a malmon kívül - mert akkor családi életük fájó akadályokba ütközik; ez a fehér, pohos pók például megszokhatta, hogy egy-egy lisztes legyet kap ebédre, s bizonyára meghökken, ha külső unokatestvérei asztalánál a legyet *au naturel* találják elébe, s a pókhölgyek is alighanem kölcsönös megrökönyödéssel bámulnak egymásra! Ám a malomnak az a része, mely legjobban vonzotta, a legfelső emelet volt - a gabonaraktár -, ahol nagy halmokban omlott el a búza, még rá is ülhetett és lecsúszhatott rajta véges-végig. Rendszerint ezzel szórakozott, miközben Luke-kal beszélgetett, aki előtt nagyon szerette kitérni a szívét: azt akarta, hogy ő is jó véleménnyel legyen szellemi képességeiről, akárcsak az apja.

Ez alkalommal is bizonyára szükségesnek érezte, hogy Luke előtt megszilárdítsa tekintélyét; mert amint ott csúszkált a búzahalom tetején, melynek közelében Luke foglalatloskodott, föl-emelte hangját (ami szükséges is, ha az ember malomban társalog), s megkérdezte:

- Azt hiszem, te csak a Bibliát szoktad olvasgatni, Luke bácsi. Vagy olvastál már más könyvet is?

- Nem nagyon, kisasszonykám - felelte Luke teljes őszinteséggel. - Nem vagyok nagy olvasó, nem bizony.

- És ha kölcsön adnék neked egyet az én könyveimből, Luke? Ha nincsenek is *igazán* szép könyveim, amiket könnyen olvashatnál, de megvan a *Pug beutazza Európát*. Ebből megtudod, milyen érdekes népek vannak a világon! És ha nem érted, amit olvastál, a képek segítenek. Megmutatják, milyenek az emberek, hogy élnek és mit csinálnak. Itt vannak például a hollandusok. Nagyon kövér emberek, tudod, és pipáznak, az egyik egy hordón ül.

- Nem, kisasszonykám, nem szeretem a hollandusokat, nem vagyok rájuk kíváncsi.

- Pedig ők is csak emberek, Luke, mint mi. Ismernünk kell embertársainkat.

- Nem nevezném őket embertársaimnak, kisasszonykám, azt hiszem. A régi gazdám, aki sokat forgolódott a világban, mindig azt hajtogatta: „Hollandus legyen a nevem, ha kapható vagyok ilyen marhaságra!” Mintha azt mondta volna, hogy minden hollandus tökkelütött vagy valami hasonló. Nem, nem, nem veszkölödök a hollandusokkal. Elég bolond és gazember él a világon, nem kell könyvben keresgélni őket.

Maggie-t kissé lefőzte Luke váratlanul határozott vélekedése a hollandusok felől.

- Hát akkor - mondta - talán jobban tetszenék neked az *Élő természet*. Ez nem hollandusokról szól, hanem elefántokról és kengurukról meg a cibetmacskáról meg a naphalról meg egy olyan madárról, amely a farkán szokott üldögegni. Már elfelejtettem, hogy hívják. Vannak országok, ahol csupa ilyen állat van, nemcsak lovak meg tehének, érted? Nem szeretnéd őket megismer-ni, Luke?

- Nem, kisasszonykám, nekem éppen elég, ha számontartom a búzát meg a lisztet. Hová jutnék, ha annyi mindent szeretnék tudni a munkámon kívül? Az juttatja az embereket az akasztófára, hogy mindent tudni akarnak, aminek semmi köze a kenyérkeresetükhöz. Azonkívül, azt hiszem, csupa hazugság, amit a könyvekben kinyomtatnak, az újságokban legalábbis így van, tudod, amiket a rikkancsok árulnak az utcán.

- Látom, éppen olyan vagy, mint az én Tom bátyám, Luke - terelte Maggie a beszélgetést kellemesebb mederbe. - Tom sem szeret olvasni. Nagyon szeretem Tomot, Luke, jobban, mint bárkit a világon. Ha felnő, én fogom vezetni a háztartását, és együtt leszünk, amíg csak élünk. Így elmesélhetek neki mindent, amit nem tud. De megjegyzem, Tom nagyon okos, ha nem is szereti a könyveket. Gyönyörű ostorzsinórt tud csinálni meg nyúlketrecet is.

- Ó - mondta Luke -, nagyon fog bosszankodni, mert a nyulak mind megdöglöttek.

- Megdöglöttek? - sikoltott Maggie, abbahagyta a csúszkálást és fölugrott. - Jaj, drága Luke, mit beszélsz! A kajla fülű is meg az a tarka nőtény is, amiért Tom minden pénzét odaadta?

- Olyan döglött valamennyi, mint ezek a vakondok itt! - jelentette ki Luke, s az istálló falára szegezett állatkákra mutatott, hogy a kimúlás tényét vitathatatlanná tegye.

- Hát ez borzasztó, Luke! - jajdult föl Maggie, és kövér könnyecsek gördültek le arcán. - Hiszen Tom a lelkemre kötötte, hogy vigyázzak rájuk, de kiment a fejéből. Most mit csináljak?

- Tudja, kisasszonykám, ott voltak hátul a szerszámkamrában, és kinek lett volna a dolga törődni velük? Tom fiatalúr Harrynak szólt, hogy etesse őket, de tudja, hogy Harry milyen! Nem lehet számítani rá. A leghanyagabb fickó, aki valaha is dolgozott itt! Mindig csak önmagára gondol. Bár kitehetném a szűrét!

- Jaj, Luke, Tom a lelkemre kötötte, hogy okvetlenül nézzek rájuk mindennap, de hogy tehettem volna meg, ha kiment az eszemből, nem igaz? Ó, nagyon fog haragudni rám, nem bocsátja meg, tudom. Rettentően fogja sajnálni a nyulait, és én is rettentően sajnálom. Jaj, mi lesz velem!

- Ne búsuljon már annyira, kisasszonykám - vigasztalgatta Luke. - Undok állatok ezek a kajla fülű nyulak. És mindenképpen elpusztultak volna, még akkor is, ha etetjük őket. Ami a természet ellen való, sohasem sikerülhet. A Jóisten sem szereti. Arra teremtette a nyulak fülét, hogy hátrasimuljon, és Isten ellen való vétek megengedni nekik, hogy úgy hordják a fülüket, mint a szelindek! Tom fiatalúr majd megtanulja, hogy máskor ne hajigálja ki a pénzét ilyesmire. Verje ki a fejéből, kisasszonykám. Jöjjön velem, látogassa meg a feleségemet. Indulhatunk is már ebben a minutában!

A meghívás elterelte Maggie figyelmét nagy bánatáról. Könnye lassanként elapadt, amint Luke mellett ugrándozva elindult a kedves házikóba, amely ott állt egészen a Ripple folyó szélén a sok alma- és körtefa között, nem is szólva a hozzáragasztott disznóólról! Mrs. Moggs, Luke felesége igen kedves néni volt. Vendégszeretete nagy karéj lekváros kenyérben nyilvánult meg, s szobája falait művészi nyomatok ékesítették. Maggie teljesen elfelejtette, milyen különös gondok bántották reggel óta. Fölállt egy székre, úgy gyönyörködött egy képsorozatban, mely a tékozló fiút ábrázolta Sir Charles Grandison pompázatos öltözkéiben. Igaz, nem volt elég ízlése és bátorsága ahhoz, hogy sutba dobja a parókáját, miként az a nagyszerű hős tette - no de hát ezt nem is lehet elvárni egy ilyen gyöngye jellemű fiatalembertől. Ám a döglött nyulak emléke, ha homályosan is, mégis előtte lebegett, s ezért a szokottnál jobban megesett a szíve a tékozló fiún, különösen azon a képen, ahol egy fához támaszkodva tévetegen bámult maga elé, térdnadrágja oldalt be sem volt gombolva, parókája félrecsúszott a

fején, míg a disznók - nyilván valami külföldi fajta - vidáman dugták be orrukat a moslékba, mintha csúfolkodnának vele.

- Nagyon örülök, hogy az apja végül mégiscsak visszafogadta. Te nem, Luke bácsi? - kérdezte. - Utóvégre megbánta a rosszaságát, és megfogadta, hogy rendes ember lesz.

- Nem olyan nagy dolog az egész, kisasszonykám - felelte Luke -, úgy gondolom, nyugodtan rábízhatjuk az apjára, csináljon vele, amit akar.

Ez a gondolat kissé aggasztotta Maggie-t, és nagyon szeretne volna, ha a bűnös ifjú további történetét nem takarja el a bizonytalanság homálya.

5 TOM HAZAÉRKEZIK

Tomnak kora délután kellett megérkeznie, s nemcsak Maggie szíve repesett izgatottan, amikor elég későre járt ahhoz, hogy már várni lehessen a kordé kerekeinek zörejét; mert ha Mrs. Tulliver igazán szeretett valakit, az a fia volt. Végre meghallották a kordé kerekeinek könnyed gördülését, és Mrs. Tulliver kiszaladt a ház elé, mit sem törődve a felhőket kergető széllel, mely aligha lesz tekintettel főkötőjének szalagjaira meg a hajfűrtjeire. Mrs. Tulliver még reggeli bosszúságát is elfelejtette, és most szeretettel pihentette kezét Maggie megbotránkoztató fején.

- Ott az én drága kisfiam, nézd! Jóságos ég! Nincs gallér a nyakán! Biztosan elvesztette útközben. Most hiányos lesz a készlet!

Mrs. Tulliver kitárt karra állt ott, s Maggie féllábon ugrándozott, miközben Tom leszállt a kocsiról, s hogy palástolja elérzékenyülését, férfias tartózkodással csak ennyit mondott:

- Hello, Yap! Hát te is itt vagy?

Mindazonáltal megadóan tűrte, hogy összevissza csókolják, pedig Maggie úgy csimpaszkodott a nyakába, hogy majd megfojtotta. Ezalatt Tom kékszürke szeme már a gazdasági udvart kémlelte meg a bárányokat meg a folyót - hiszen föltette magában, hogy holnap reggel mindjárt horgászni indul; ez lesz az első dolga. Tom olyan kamasz volt, amilyenbe lépten-nyomon belebotlik az ember Anglia minden táján; ezek a sihederek tizenkét vagy tizenhárom éves korukban olyan egyformák, mint a kislibák: hajuk világosbarna, arcuk tej és rózsza, ajkuk duzzadt, orruk és szemöldökük meghatározhatatlan; fizimiskájukon nem lehet fölfedezni egyebet, mint a kamaszkor általános jellemvonásait - nem úgy, mint a szegény kis Maggie arcán, amelyet a természet mintha határozott szándékkal formált és színezett volna ki. Ám ugyanaz a természet céltudatos ravaszsággal rejtje el szándékait a külső látszat mögött: egyszerű emberek azt hiszik, hogy könnyűszerrel átlátnak rajta, pedig titokban már előkészíti kétséget nem ismerő jóslataik cáfolatát. A látszólag tucatszámra készült átlagos fiúarcok mögött szilárd és hajthatatlan cél lappang, s olyan jellemek várják kibontakozásukat, melyeken már nem lehet változtatni; könnyen lehet, hogy a fekete szemű, akaratos, lázadó kislánynál végül tűrő és belenyugvó felnőtt lesz, éppen az ellentéte ennek a tejfehér és rózsás arcú férfiemberkének, akinek arcvonásai egyelőre még nem árulnak el semmit.

A hosszú kocsizásban egészen elgémberedtek a tagjai, de a meleg nappaliban csakhamar fölengedtek. Amikor anyja újra kiment, hogy a ládáját megvizsgálja, Tom az egyik sarokba húzta hűgát.

- Maggie - mondta bizalmasan -, fogadjunk, hogy nem tudod, mi van a zsebemben.

Közben többször bölintott, hogy fölkeltsen Maggie kíváncsiságát és szavait még rejtélyesebbé tegye.

- Nem tudom - válaszolta Maggie. - Hogy kidagad a zsebed, Tom! Üveggolyó van benne vagy mogyoró?

Szíve kissé elszorult, mert Tom mindig azt mondta, nem érdemes vele játszani semmit, annyira ügyetlen.

- Üveggolyó? Nem. Minden golyómat elcseréltem a fiúkkal odaát. A mogyoró pedig nem ér semmit, te csacsi, csak amikor még zöld. De ide nézz!

Valamit félig kihúzott a jobb zsebéből.

- Mi az? - kérdezte Maggie suttogva. - Nem látok semmit, csak valami sárgát.
- Pedig ez... egy... új... Hát nem tudod kitalálni?
- Nem tudom, Tom! - felelte Maggie türelmetlenül.
- Már megint pukkanacs vagy! Akkor meg sem mondom - jelentette ki Tom, és kezét visszadugta a zsebébe; arcán elszánt szigorúság tükröződött.
- Nem, Tom - könyörgött Maggie, és megragadta bátyja csuklóját, mely feszesen zsebébe mélyedt. - Nem vagyok pukkanacs, Tom. Csak nem bírom a találgatást. Kérlek, légy jó hozzám.

Tom karja lassan elernyed.

- Jól van, no, megmondom - felelte. - Két vadonatúj horgászsinór, az egyik nekem, a másik neked. Ez egészen a tied lesz, csak a tied, érted? Hogy összegyűjtsem rá a pénzt, lemondtam a karamelláról meg a mézeskalácsról, amit felesbe szoktunk vásárolni, össze is verekedtem Gibsonnal meg Spouncerrel, mert nem akartam velük mutyizni. Itt vannak a horgok is, nézd! Holnap lemegyünk a Kerektóhoz... Olyan horgászást csapunk, hogy csuda! Magad fogod ki a saját haladat, Maggie! Még a gilisztát is egyedül tűzöd rá meg minden! Nagyszerű lesz, nem igaz?

Maggie válasza az volt, hogy karját Tom nyaka köré fűzte, és megcsókolta, aztán arcát szó nélkül Tom arcához szorította. Ezalatt Tom lassan kibontotta az egyik sinórt, és kisvártatva megjegyezte:

- Hát nem vagyok jó bátyád, hogy külön horgászsinórt vettem neked? Nem kellett volna megtennem, tudod, ha nem akarom.
- Nagyon, nagyon jó bátyám vagy. Szeretlek, Tom.

Tom visszarakta a sinórt a zsebébe, és most a horgokat vizsgálta meg egyenként, csak aztán szólalt meg újra:

- És a fiúk nekem estek, mert nem hagytam magam a karamellára rábeszélni.
- Ó, istenem! Bár ne verekednétek az iskolában, Tom. Nagyon megvertetek?
- Engem? Ugyan! - felelte Tom. Megint eltette a horgokat, s most egy hatalmas zsebkést vett elő. Lassan kinyitotta a legnagyobb pengéjét, s tűnődve nézte, miközben ujját végighúzta az élén. Csak aztán tette hozzá: - Spouncernek úgy odasóztam, hogy bedagadt a szeme, tudod? Megkapta a magáét, mert *engem* akart megbunyózni. Csak nem fogok mutyizni valakivel, mert verekedni próbál?
- Istenem, milyen bátor vagy, Tom! Azt hiszem, olyan vagy, mint Sámson. Ha egy oroszlán rohanna felém bömbölve, azt hiszem, szembeszállnál vele. Ugye megvédenél, Tom?
- Hogy rohanhatna egy oroszlán bömbölve feléd, te csacsi! Itt nincsenek oroszlánok, csak a cirkuszban!
- Tudom. De ha valami oroszlános országban élnénk, mondjuk Afrikában, ahol nagyon meleg van; ott az oroszlánok fölfalják az embereket! Megmutathatom neked a könyvben, abban olvastam.
- Hát igen, akkor fognék egy puskát, és lelőném.

- De ha nem volna puskád? Például ha elmennénk hazulról, és nem gondolnánk az oroszlánra, egyszerűen csak horgászni mennénk, aztán jönne egy nagy oroszlán, és ordítva rohanna felénk, és már nem volna időnk elmenekülni. Mit csinálnál akkor, Tom?

Tom hallgatott, aztán megvetően elfordult, és így szólt:

- De az oroszlán *nem jön*. Minek akkor beszélni róla?

- Mégis, szeretem elképzelni, milyen lenne - mondta Maggie a bátyját követve. - Gondold csak el, mit csinálnál, Tom!

- Eh, ne zaklass már, Maggie! Olyan csacsi vagy! Megyek, megnézem a nyulaimat.

Maggie szíve remegni kezdett. Nem merte egyszerre elárulni az igazat, de a kifelé tartó Tom után loholt, miközben némán és rémülten törte a fejét, hogyan mondja meg a szörnyű hírt, mit tegyen, hogy bánatát is, haragját is enyhítse. Mert Maggie semmitől sem félt annyira, mint Tom haragjától; egészen másféle harag volt, mint az övé.

- Tom - kezdte félénken, amikor kiértek a szabadba -, mennyi pénzt adtál ki a nyulaidra?

- Két félkoronát és hat pennyt - válaszolta Tom gondolkodás nélkül.

- Azt hiszem, jóval több pénzem van a láncfonatos erszényemben odafönn. Majd megkérem anyut, hogy odaadhassam neked.

- Minek? - kérdezte Tom. - Nekem nem kell a te pénzed, te kis buta. Sokkal több pénzem van, mint neked, mert én fiú vagyok. Mindig egyfontos meg félfontos aranyakat kapok karácsonykor, mert én férfi leszek; te meg csak ötshillingeseket kapsz, mert csak lány vagy.

- Tudom, Tom, de ha anyu megengedi, hogy kivegyek az erszényemből két félkoronást meg egy hatpennyst és a te zsebedbe tegyem, hogy elkölthesd, akkor vásárolhatsz rajta új nyulakat, tudod?

- Új nyulakat? Nekem nem kell több nyúl.

- Tudom, Tom, de azok... azok mind meghaltak.

Tom egyszeriben megállt, és Maggie felé fordult.

- Szóval elfelejtetted etetni őket, és Harry is elfelejtette? - kiáltotta. Egy pillanatra arcába szökött a vér. - Majd adok én Harrynak - szólok apának, hogy dobja ki. Téged pedig nem szeretlek már, Maggie. Nem jössz velem holnap horgászni. Megmondtam neked, hogy minden nap menj ki, és lásd el a nyulakat.

Elrohant.

- De mit csináljak, ha elfelejtettem? Igazán nem tehetek róla, Tom. Nagyon sajnálom! - kiáltotta utána Maggie, és eleredt a könnye.

- Haszontalan lány vagy - szólt vissza Tom szigorúan -, és már megbántam, hogy megvettem neked azt a horgászsinórt. Nem szeretlek.

- Ó, Tom, olyan kegyetlen vagy! - zokogott Maggie. - Én megbocsátanék neked, akármit felejteneél is el... akármit tennél is, nem bánám... megbocsátanék neked, és szeretnélek.

- Igen, mert buta vagy. De én soha nem felejték el semmit. Nem én!

- Ó, Tom, kérlek, bocsáss meg... megszakad a szívem! - mondta Maggie, és rázta a zokogás. Tom karjába csimpaszkodott, és könnytől nedves arcát a vállára hajtotta.

Tom kurta mozdulattal lerázta magáról. Majd újra megállt, és parancsoló hangon rászólt:

- Ide figyelj, Maggie. Jó testvéred vagyok, igen vagy nem?

- I... i... gen - zokogott Maggie, és megvonaglott az álla.

- Nem rád gondoltam az egész negyedév alatt? Nem gyűjtöttem pénzt, csak azért, hogy ajándékot vegyek neked? Nem mondtam le a karamelláról? Nem verekedtem meg Spouncerrel, mert nem akartam mutyizni?

- De i... i... gen! Úgy szeretlek, Tom.

- Mégis haszontalan lány vagy. A múlt szünidőben lenyaltad a festéket a cukorkásdobozomról, az azelőtti vakációban meg hagytad, hogy a horgászzsinóromat elsodorja a víz, pedig azért állítottalak oda, hogy vigyázz rá. Azonkívül keresztüldugtad a fejedet a papírsárkányomon minden ok nélkül.

- Nem akartam - mondta Maggie. - Igazán nem tehetek róla.

- De igen, tehetsz! - vágott vissza Tom. - Csak jobban kellene törődnöd azzal, amit csinálsz. Haszontalan lány vagy, és nem jössz velem holnap horgászni.

E szörnyű határozat kimondása után Tom faképnél hagyta kishúgát, s a malom felé szaladt azzal a szándékkal, hogy üdvözlje Luke bácsit, és panaszt emeljen Harry ellen.

Maggie egy-két percig mozdulatlanul állt, csak a válla rázkódott a zokogástól; aztán megfordult, és beszaladt a házba, föl a padlásszobába; ott leült a padlóra, és fejét a szüette polcnak támasztotta; úgy érezte, ekkora boldogtalanságot nem lehet túlélni. Tom hazaérkezett, előre örült neki, hogy milyen boldogok lesznek együtt - most meg kegyetlenül eltaszította magától. Mit ér az egész világ, ha Tom már nem szereti! Istenem, milyen kegyetlen! Hát nem akarta odaadni a pénzét? Nem mondta, mennyire sajnálja? Tudta, hogy anyjához rossz szokott lenni, de sohasem volt rossz Tomhoz - legalábbis szándékosan sohasem bosszantotta.

- Istenem, milyen kegyetlen! - zokogott hangosan, és nyomorúságos kis vigaszt talált abban, hogy a padlás nagy üres térsége tompán visszhangozta sóhajtását. Most eszébe sem jutott, hogy fétisét megverje vagy a földhöz csapja; olyan boldogtalan volt, hogy haragudni sem tudott.

Ilyenek a gyermekkor keservei, amikor a bánat - minden bánat - még egészen új és különös, amikor a reménynek még nincsenek szárnyai, hogy átröpítsen napokon és heteken, az a távolság pedig, amely egyik nyarat a másiktól elválasztja, egyszerűen mérhetetlen!

Maggie-nek nemsokára úgy rémlett, hogy már órákat töltött a padlásszobában. Alighanem uzsonnaidő van már, mindnyájan ott ülnek a teájuk mellett, és eszükbe sem jut órá gondolni. Jól van, akkor hát odafönn marad, és éhen hal - elbújik a dézsa mögé, és ott marad egész éjjel; akkor majd mindnyájan megijednek, és Tom is megbánja, amit tett. Büszke szíve ilyen gondolatokat sugallt Maggie-nek, s bemászott a dézsa mögé. De hamarosan megint sírni kezdett, mert arra gondolt, hogy senki sem törődik vele - nem is bánják, hogy ott van. Mi volna, ha most lemenne, és újra szólna Tomnak - vajon megbocsátana-e neki? Talán apa is ott lesz, és az ő pártjára áll. De aztán meggondolta a dolgot; azt akarta, Tom azért bocsásson meg neki, mert szereti s nem azért, mert apa parancsolja. Nem - ott marad örökké, ha csak Tom föl nem megy érte. Ez az eltökélt szándéka öt komor perc múlva szertefoszlott, ott a dézsa mögött; de az a kívánság, hogy szeressék - a kis Maggie természetének legerősebb vonása -, birokra kelt büszkeségével, és csakhamar legyőzte. Kimászott a dézsa mögül a hosszú padláshelyiség félhomályába - éppen abban a pillanatban, amikor gyors lépteket hallott a lépcső felől.

Tomnak nem volt ideje Maggie-re meg haragos szavainak a hatására gondolni. Érdeklődését túlságosan lekötötte minden egyéb. Hosszas beszélgetést folytatott Luke bácsival, bejárta az

egész udvart, bekukkantott mindenhova kedve szerint, s ágakat farigcsált minden különös ok nélkül, legfőljebb azért, mert a kollégiumban nem volt alkalma ágakat farigcsálni. Maggie-t, igenis, meg akarta büntetni, de mihelyt ezt elintézte, figyelme más dolgok felé fordult, ahogy az praktikus emberhez illik. De amikor uzsonnázni hívták, és apja megjegyezte: „Ejnye, hát a kis fruska hol maradt?” - anyja pedig szinte ugyanabban a percben megkérdezte: „Hát a kis húgod hol van?” - látta, mindketten föltételezik, hogy egész délután együtt voltak.

- Nem tudom - felelte Tom. Nem akart árulkodni Maggie-re, akárhogy haragudott is rá, hiszen Tom Tulliver olyan fiú volt, aki tudja, mi a becsület.

- Micsoda! Hát nem veled játszott egész idő alatt? - kérdezte az apa. - Pedig egyébre sem tudott gondolni, csak arra, hogy hazajössz.

- Már két órája nem láttam - mondta Tom, és nekilátott a mazsolás kalácsnak.

- Teremtő Atyám! Belefűlt a folyóba! - kiáltott föl Mrs. Tulliver, fölugrott a helyéről, és az ablakhoz rohant. - Hogy is engedhetted meg neki? - tette hozzá az olyan félős asszonyok módján, akik maguk sem tudják, kit vádolnak és miért.

- Nem, nem, senki sem fulladt bele - mondta Mr. Tulliver. - De te goromba voltál hozzá, ha jól sejtem, Tom.

- Igazán nem voltam goromba, apám! - védekezett Tom méltatlankodva. - Azt hiszem, itt van a házban.

- Talán odafönn van abban a padlásszobában - mondta Mrs. Tulliver. - Bizonyára énekel és beszél magában, eszébe sem jut arra gondolni, hogy itt az uzsonna ideje.

- Menj föl, és hozd le, Tom - mondta Mr. Tulliver kissé élesen, mivel esze és szíve, mely tele volt Maggie iránt gyöngéd szeretettel, azt súgta neki, hogy Tom bizonyára durván beszélt a „kicsikével”, különben egy tapodtat sem tágitott volna mellőle. - És légy jó hozzá, hallod-e? Mert különben én tanítlak meg emberségre.

Tom sohasem szállt szembe apja parancsával, mert Mr. Tulliver olyan ember volt, aki nem tűr ellentmondást, és - saját szavai szerint - „sohasem fogja kiengedni kezéből az ostort”. Így hát Tom kissé duzzogva elindult, és kalácsát is magával vitte. Nem akarta enyhíteni Maggie büntetését, amely nem volt több, mint amennyit megérdemelt. Tom mindössze tizenhárom éves volt, és nem voltak határozott nézetei a nyelvtant vagy számtant illetőleg, sőt bevallotta, hogy mindkettő csupa fogas kérdés; de volt egy dolog, mely tisztán és világosan állt előtte: egy pillanatig sem habozott megbüntetni azt, aki megérdemli. Hiszen még az ellen sem volt kifogása, hogy őt is megbüntessék, ha rászolgál; csak éppen *sohasem* szolgált rá.

Így hát Tom léptei koppantak a lépcsőn; erre figyelt föl Maggie, amikor szeretet utáni sóvárgása győzedelmeskedett büszkesége fölött, s már indult lefelé sírástól dagadt szemmel és fölborzolt hajjal, hogy könnyületért esdekелjen. Ha másra nem, az apjára mindenképp számíthatott; bizonyára megsimogatja majd a fejét, és azt mondja: „Sose búsulj, kis bogaram!” Csodálatos hatalma van a szeretetért való sóvárgásnak - a szív éhsége ez, s éppen olyan parancsoló, mint az a másik éhség, mellyel a természet arra kényszerít bennünket, hogy hajtsuk igába nyakunkat, és változtassuk meg a világ arculatát.

Megismerte Tom lépteit, és szíve hevesen megdobbant a váratlanul föléledő reménység izgalmában. Tom nyugodtan megállt a legfelső lépcsőfokon, és csak ennyit mondott:

- Maggie, le kell jönnöd.

Maggie odarohant hozzá, és zokogva a nyakába borult.

- Ó, Tom, kérlek, bocsáss meg! Nem bírom elviselni, hogy haragszol. Ezentúl mindig jó leszek, soha nem felejték el semmit. Szeress tovább is, kérlek, drága Tom!

Ahogy idősebbek leszünk, megtanuljuk a tartózkodást, az önfegyelmet. Ha összevesztünk valakivel, távol tartjuk magunkat tőle; illedelmes mondatokban fejezzük ki érzelmeinket, és méltóságunkat megőrizve mélyítjük ki a szakadékot; az egyik hajthatatlan szilárdságot tanúsít, a másik meg lenyeli bánatát. Viselkedésünk egyre jobban eltávolodik az alacsonyabb rendű állatok merő ösztönösségétől, és igyekszünk ebben a tekintetben is a civilizált társadalom tagjaihoz hasonlítani. Ám Maggie és Tom még mindig olyan volt, mint a fiatal állatok. A kislányt semmi sem tartotta vissza attól, hogy arcát bátyja arcához szorítsa és zokogva csókolgassa, ahol csak éri. Tom szívében is megrezdültek azok a gyöngéd húrok, amelyek máskor is készségesen viszonyozták Maggie kedveskedését. Felülkerekedett benne a gyöngédség, mely sehogy sem fért össze azzal az elhatározásával, hogy megbünteti Maggie-t, amennyire csak megérdemli. Annyira engedékeny lett, hogy viszonyozta csókjait, és vigasztalni kezdte:

- Ne sírj már, Maggie-kém! Gyere, egyél egy kis kalácsot.

Maggie zokogása alábbhagyott, és odatartotta száját, hogy harapjon a kalácsból; azután Tom harapott egy falatot, csak éppen a játék kedvéért; azután együtt eszegettek, miközben egymáshoz dörzsölgették arcukat és homlokukat meg orrukat. Akármilyen megalázó is a kép, nagyon hasonlítottak két barátkozó pónihoz.

- No, gyere le, Maggie-kém, idd meg a teádat - mondta Tom végül, amikor már nem volt több kalács, csak az, ami odalenn várt rájuk.

Így értek véget ennek a napnak a keservei. Másnap reggel Maggie már boldogan baktatott, egyik kezében a tulajdon horgászbotja, a másikban meg a kosár füle. Mindig a legnagyobb töcsába lépett, mintha különös képessége volna ehhez, de sötét szeme boldogan csillogott hódprémes sapkája alatt, mivel Tom megint jó volt hozzá. Még azt is meg merte mondani Tomnak, hogy szeretné, ha ő tűzné föl helyette a gilisztát a horogra, bár tudomásul vette, amit Tom megnyugtatóan mondott, hogy a giliszták egyáltalában nem éreznek semmit. (Tom magánvéleménye persze az volt, hogy az sem baj, ha fáj nekik.) Tom mindent tudott a gilisztákról és a halakról meg ilyen dolgokról; tudta, melyik madár kártékony, meg hogyan kell egy lakatot kinyitni, és hogyan kell fölemelni a kapu reteszt. Maggie szerint ez a tudás csodálatos volt; sokkal nehezebb, mint megjegyezni azt, ami a könyvekben van. Tom fölénye szinte félelemmel töltötte el, hiszen ő volt az egyetlen ember, aki Maggie egész tudományát „vacakságnak” merte nevezni, és sohasem csodálkozott húga okosságán. Tom igazában úgy vélekedett, hogy Maggie kis csacsi. Egyáltalában, minden lány ostoba, egy kavicsot sem tudnak úgy elhajítani, hogy el is találjanak vele valamit; a bicskával nem tudnak mit kezdeni, s még a békától is rémülődöznek. Mindazonáltal nagyon szerette a húgát, mindig gondját akarta viselni; azt akarta, hogy majd ha saját háztartása lesz, Maggie vezesse; persze ő megbünteti, ha rosszul csinál valamit.

Most együtt bandukoltak a Kerekto felé. Ezt a csodálatos tavat az árvizek mosták ki sok évvel azelőtt. Hogy milyen mély lehet, nem tudta senki; s az is rejtélyes, hogy olyan szabályos alakja van - majdnem hibátlan kör. Tükrét fűzfák és magas nádak szegélyezték; a vizet nem is lehetett látni, csak egészen közélről, ha az ember a part pereméhez ért. Régtől fogva ez volt Tom kedvelt helye; valahányszor megpillantotta, fölvidult. Most is derűs hangulatban beszélgetett Maggie-vel, barátságosan suttogó hangon, miközben kinyitotta az értékes kosarat, és rendbe hozta a horgász-készséget. Maggie zsinegét is ő vetette ki, csak aztán adta kezébe a horgászbotot. Maggie arra számított, hogy a nagy hal Tom horgára harap, neki meg az apraja jut. De

teljesen megfélekedezett a halakról, amint merengve bámult a tó sima tükrebe. Tom hirtelen hevesen suttogva rászólt:

- Vigyázz, Maggie! - s már oda is ugrott, hogy ne Maggie rántsa el a zsineget.

Maggie megijedt; azt hitte, megint rosszul csinált valamit, mint rendszerint. De Tom már húzta is ki Maggie zsinegét; a következő pillanatban egy meglehetősen nagy cigányhal vergődött a fűben.

Tom izgalma nem ismert határt.

- Ó, Maggie-kém! Te angyal! Ürítsd ki a kosarat!

Maggie észre sem vette, hogy különös dicséretet érdemel: elég neki az is, hogy Tom Maggie-kémnek nevezte, és meg volt vele elégedve; most már semmi sem rontotta el a suttogó szavak és az ábrándos csönd gyönyörűségét, amint a fölbukkanó halak cuppanó nesztét figyelte meg a szelíd csobogást, mintha a nád meg a víz is, még a fűzfák is részt vennének a boldog suttogásban. Maggie azt gondolta, a mennyország sem lehet szebb, mint így ülni a kis tó mellett anélkül, hogy korholnák. Sohasem tudta volna meg, hogy az a hal ráharapott, ha Tom nem figyelmezteti; nagyon megszerette a horgászást.

Egyik legboldogabb délelőttjük volt. Egymás mellett ballagtak, együtt ültek le a fűbe, s eszükbe sem jutott, hogy életük valaha is megváltozhatik. Csak éppen nagyobbak lesznek, nem kell többé iskolába járniuk, és minden nap olyan lesz, mintha vakáció volna; mindig együtt élnek majd, és örökké szeretik egymást. A malom így zúg majd mindig; mindig itt lesz a nagy gesztenyefa, amely alatt bujócskát játszottak; és saját kis folyójuk, a Ripple, melynek partjain úgy érezték magukat, mintha otthon lennének - Tom mindig vízipatkányokra lesett, Maggie pedig leszedte a nádak bíbor színű, bolyhos buzogányát, hogy aztán megfélekedezzék róluk, és elhullassa őket; s mindenekelőtt a nagy Floss, melynek partján azzal az érzéssel bandukoltak, hogy utaznak, és szembeszállnak a hatalmas dagállyal meg a félelmetes sárkánnyal, amely száját éhesen kitérve rohan feléjük, és látják a Bűvös Kőrísfát, amely valamikor úgy nyögött és jajveszékelt, mint egy ember... ezek a dolgok mind megmaradnak, és mindig ugyanazt jelentik nekik. Tom nem győzte sajnálni azokat az embereket, akik a földgolyó valamelyik más pontján élnek; Maggie pedig, amikor Christianáról olvasott, amint elhaladt a „folyó mellett, amelyen nem volt híd” - mindig a Flosst látta maga előtt a zöld legelők és a Bűvös Kőrísfá között.

Tom és Maggie élete bizony megváltozott; mégsem tévedtek, amikor azt hitték, hogy gyermekéveik gondolatai és érzelmei elkísérik őket egy életen át. Sohasem tudnánk annyira szeretni ezt a földet, ha nem lett volna gyermekkorunk színtere; ha nem ugyanazok a virágok nyílnának rajta minden tavasszal, amelyeket csöpp kis ujjunkkal tépdestünk valamikor, amidőn még selypítve és magunkban beszélgetve üldögéltünk a fűben; ha nem ugyanaz a csipkerózsza és galagonya integetne felénk; ha nem ugyanaz a vörösbegy énekelne a fejünk fölött, amelyet valamikor „Isten madárkájának” neveztünk, mert nem tett kárt a drága vetésben. Hát van olyan újdonság, mely fölérne azzal az egyhangúsággal, amelyben mindent ismerünk, s éppen mivel ismerjük, szeretjük is?

Az erdőben, ahol ezen az enyhe májusi napon sétálgatok, csak a tölgyfák sárgásbarna lombjai választanak el az ég azúrjától, fehér csillaghúr meg kék veronika és repkény a lábam előtt... Hát van olyan trópusi pálmaliget, trópusi páfrány vagy buja szirmokkal pompázó idegen virág, amely annyira mélyen megremegtetné szívünk finom húrjait, mint szülőföldünk meghitt tájai? Ezek az ismerős virágok, ezek a felejtethetetlen madárhangok, az ég váltakozó borúja és ragyogása, az eke szántotta barázdák és füves legelők (mindegyiknek más-más alakot szabnak a szeszélyesen kanyargó sövények), ezekből tevődik össze képzeletünk anyanyelve, melyet

gyermekkorunk tovatűnt órái és a mögöttük rejtőzködő finom, kibogozhatatlan, régi gondolat-társulások hímeztek tele. Ma gyönyörűségünket leljük a dús fűvet bearanyozó napfényben, s ez talán nem volna több, mint fáradt lelkünk gyöngé káprázata, ha nem élne bennünk még mindig az a napfény és az a fű, melynek emlékét gyermekkorunkból hoztuk magunkkal, hogy a szeretet varázsával töltsön el mindent, amit érzékelünk.

6 JÖNNEK A BÁCSIK MEG A NÉNIK

Húsvét hete volt. Mrs. Tulliver sajtos süteménye a szokottnál is jobban sikerült - különösen finom volt.

- Egy szellő is elfújná, akár a pelyhet! - mondta Kezia, a mindenes, aki büszke volt rá, hogy olyan úrnő keze alatt szolgál, aki így tud sütni. Jobb időt kívánni sem lehetett, és a családi összejövetel sikeresnek ígérkezett, noha olyan fontos kérdés kerül majd szóba, mint Tom tanulmányainak folytatása, s ehhez mindenképpen ki kell kérni Glegg néni és Pullet néni tanácsát.

- Ez egyszer sajnálom, hogy Deane nővéremet is meg kell hívni - vélte Mrs. Tulliver -, mert nagyon irigy természetű, s mindig azon van, hogy szegény gyermekeimet befeketítse a bácsikáik meg nénikéik előtt.

- Igen, igen - mondta Mr. Tulliver -, mégis meg kell hívni. - Rég nem volt alkalmam Deane sógorral elbeszélgetni. Már hat hónapja nem volt náluk. Bánom is én, beszéljenek, amit akarnak. Az én gyermekeimnek nem kell szégyenkezniük senki előtt.

- Ezt mondod te, Tulliver, mindig ezt hajtogatod. De tudom, a te családjában nincs senki, egyetlen bácsi vagy néni sem, aki akár csak öt fontot is hagyna rájuk. Glegg nővéremet és Pullet nővéremet pedig fölveti a pénz, élére rakják a kamatot, még a vajpénzt is! A férjük mindent megvesz nekik, amire szükségük van.

Mrs. Tulliver szelíd teremtés volt, de még a juh is berzenkedik egy kicsit, ha bárányai vannak.

- Ugyan, ugyan! - mondta Mr. Tulliver. - A legnagyobb cipó is kevés, ha sokan ülnek az asztal körül. Mit ér a nővéreid vagyona, ha fél tucatnyi unokaöcs és unokahúg fog osztozkodni rajta? És Deane nővéred sem fogja rávenni őket, hogy mindent egy örökösre testáljanak, azt hiszem. Mert bizony, haláluk után ország-világ megszólná őket!

- Hogy mire fogja rávenni őket, azt nem tudom - mondta Mrs. Tulliver -, hiszen az én gyermekeim olyan ügyetlenül viselkednek bácsikáik meg a nénikéik előtt! Ha itt vannak nálunk, Maggie tízszer olyan pajkos, mint máskor, Tom meg, a haszontalan, nem szíveli őket! Ámbár egy fiúnál ez érthetőbb, mint egy lánynál. Bezzeg Lucy Deane jó kislány. Ha leülteted egy székre, ott ül egy óra hosszat is, meg sem próbál elmozdulni. Akár akarom, akár nem, úgy szeretem Lucyt, mintha a saját gyerekem volna. Annyi bizonyos, hogy inkább lehetne az én kislányom, mint Deane nénémé, mert az én családban mindig ő volt a legszápadtabb.

- Hát ha szereted Lucyt, mondd meg az apjának meg az anyjának, hogy hozzák magukkal. És nem akarsz meghívni Moss bácsit meg Moss nénit is *egy-két* gyerekükkel?

- Jaj, mit beszélsz, drágám! Hiszen akkor nyolcan lennénk a gyerekeken kívül, és kétoldalt is meg kellene toldani az asztalt, nem is szólva a sok tányérról meg evőeszközzről! Éppen olyan jól tudod, mint én, hogy az *én* nővéreim meg a *te* nővéred nem nagyon illenek egymáshoz.

- Hát akkor tégy úgy, ahogy jónak látod, Bessy - mondta Mr. Tulliver, aztán fogta a kalapját, és átment a malomba.

Mrs. Tullivernél engedékenyebb asszonyt keresve sem lehet találni. Csak egyben nem volt engedékeny - ami a családját illeti. Mert Dodson lány volt, és Dodsonékról bizvást el lehet mondani, hogy igazán jó család: tisztelettel néztek föl rájuk nemcsak otthon, hanem a szomszéd egyházközségben is. A Dodson lányokat arra tanították, hogy mindig emelt fővel járjanak.

Senkit sem lepett meg, hogy a két legnagyobb olyan jól ment férjhez, ha nem is éppen fiatalon, mert ez nem volt szokás Dodsonéknál. Ebben a családban mindent különleges módon csináltak; a fehérnemű fehérítése, a kankalinbor erjesztése, a sonka pácolása, az egres eltevése - minden másképpen ment, mint egyebütt. Nem csoda, ha a család ifjú hölgyei tudatában voltak annak, milyen nagy kiváltság, ha valaki Dodsonnak születik, és nem Gibsonnak vagy Watsonnak. Temetéseken Dodsonék mindig különösképpen vigyáztak az illendőségre; kalapjukon a gyászszalag sohasem volt kékes árnyalatú, kesztyűjük sohasem repedt fel a hüvelykujjukon; mindenki ott volt a gyászmenetben, akinek ott kellett lennie, s a koporsóvivők mindig vállszalagot viseltek. Ha a család valamelyik tagja bajba került vagy megbetegedett, a többiek a világért sem mulasztották volna el, hogy a szerencsétlen rokont meglátogassák - rendszerint egyszerre -, és sohasem húzódoztak attól, hogy kimondják akár a legkellemetlenebb igazságot is, ha a családi érdek úgy kívánta. Ha a baj vagy betegség a rokon hibájából származott, a Dodson család nem szokott visszariadni attól, hogy ezt a fejére olvassa. Egyszóval Dodsonéknak mindenkor a családi hagyomány írta elő, hogy mi a helyes és mi a helytelen akár a háztartás, akár a társaságbeli viselkedés kérdéseiről volt szó. Ennek a felsőbbrendűségnek csak egy szomorú következménye volt: rettentő nehezükre esett bármit is helyeselni, ami nem felelt meg a Dodson család hagyományainak - például dicsérni más családok viselkedését vagy befőttjeit. Egy „Dodson hölgy”, ha „idegen házban” uzsonnázott, teájához nem evett mást, csak száraz kenyeret, minden befőttet visszautasított, mivel nem volt bizalma a vaj minőségéhez, no meg azzal a gyanúperrel is élt, hogy a befőtt talán erjedt, mert nem tettek bele elég cukrot, vagy nem gőzölték elég sokáig. Az egyik Dodson jobban hasonlított a családi eszményhez, a másik kevésbé, ezt maguk is beismerték; de aki a „rokonságba tartozott”, mindenesetre többet ért, mint a kívülálló. Érdekes, hogy míg egyénileg egyetlen Dodson sem volt egyetlen másik Dodsonnal sem megelégedve, mindegyik elégedett volt önmagával és a Dodsonok összességével. Egy család leggyöngébb tagja - vagyis az, akinek alig van egyénisége - többnyire az illető család szokásainak és hagyományainak legjellegzetesebb képviselője. Mrs. Tulliver szelídsége ellenére is vérbeli Dodson volt, mint ahogy a híg sör is, ha egyáltalán nevezhető valaminek, mégiscsak sör. S ha fiatal korában zúgolódott is egy kicsit nővérei zsarnoksága miatt (sőt hébe-hóba most is megrikatták szemrehányásaikkal), álmában sem gondolt arra, hogy a család eszmevilágát megmásítsa. Hálát adott Istennek, hogy Dodson, s hogy egyik gyermeke a Dodsonokra üt, legalábbis arcának színében és vonásaiban vagy abban, hogy szereti a sót meg a babfőzeléket, amire egy Tulliver sohasem volt kapható.

Egyéb tekintetben Tom ereiben inkább csak bujkált és lappangott az igazi Dodson-vér. Éppoly kevésbé lelkesedett az anyai rokonságért, mint Maggie, s ha idejében megneszelte, hogy bácsikái és nénikéi érkeznek látogatóba, egyszerűen eltűnt arra a napra, miután ellátta magát jó sok ennivalóval, amit legkönnyebb volt becsomagolni. Glegg néni szigorúan elítélte ezt a „morális szimptómát”, s gyászos következtetéseket vont le belőle Tom jövőjét illetőleg. Még Maggie-t is bántotta, hogy Tom elillant, és be sem avatta titkába; ám mindenki tudja, hogy csupán szökés esetében kolonc a gyöngébb nem.

Szerdán, a bácsik és nénik látogatását megelőző napon, olyan változatos és ingerlő illatok lengedeztek (például a sütőben piruló mazsolás kalácsé vagy a forrón párolgó gyümölcs-kocsonyáé, mely a mártás finom szagával keveredett), hogy lehetetlen volt a világot egészen sötét színben látni; hiába, még a levegő is tele volt reménységgel. Tom és Maggie több rajtaütést hajtott végre a konyha ellen, és csak egy módon lehetett őket egy időre lerázni - mint általában a martalócokat -, ha megengedték nekik, hogy jó kiadós zsákmánnyal távozzanak.

- Tom - mondta Maggie, amint ott ültek a bodzafa ágain, és lekváros fánkot falatoztak -, holnap megint meglógsz?

- Nem - felelte Tom, amikor lenyelte fánkja utolsó falatját, és már a harmadikkal szemezett, amelyet meg kellett osztania a húgával -, holnap nem.

- Miért, Tom? Mert Lucy is itt lesz?

- Nem - válaszolta Tom, s kinyitotta bicskáját, majd pengéjét a fánk fölé emelte, s fejét töprengve féloldalt hajtotta. (Nem volt könnyű feladat a szabálytalan alakú süteményt két egyenlő részre osztani.) - Mit érdekel engem Lucy? Hisz csak lány. Nem ért a métához.

- Hát akkor a rumos torta kedvéért? - kérdezte Maggie megerőltetve találkozó képességét, miközben előrehajolt Tom felé, aki szemét még mindig a fánk fölött lebegő késre szegezte.

- Nem, te kis buta. Az másnap is jó lesz. Hanem a puding miatt. Tudom, milyen puding lesz. Barackos felfűjt. No, most rajta!

E fölkiáltás után a kés lecsapott a fánkra, és kettévágta. De az eredmény nem elégítette ki Tomot, mert még mindig töprengve bámult a megfelelő süteményre.

- Hunyd be a szemed, Maggie! - mondta végre.

- Minek?

- Ne törődj vele! Ha azt mondom, hunyd be, hát hunyd be!

Maggie engedelmeskedett.

- No melyik darabot akarod, Maggie? A jobbót vagy a balt?

- Én aztat, amelyikből kifolyt a lekvár - mondta Maggie, s szemét még mindig csukva tartotta, hogy Tom kedvébe járjon.

- Dehogyan is azt akarod, te csacsi. Megkaphatod, ha becsületesen megillet, de másképpen nem. Jobb vagy bal? Válassz! Ha! - kiáltott föl Tom bosszúsan, mert észrevette, hogy Maggie kukucskál. - Tartsd a szemed csukva, különben nem kapod meg egyiket sem.

Maggie önfeláldozása nem ment el odáig. Tomnak szerette volna juttatni a jobbik részt, hogy tetszését kiérdemlje; de azt már nem akarta, hogy az egészet Tom kapja be. Így hát bátyja parancsára erősen behunyta a szemét.

- No most mondd meg, melyiket választod!

- A bal oldalit - felelte Maggie.

- Hát akkor a tied - mondta Tom kissé csalódott hangon.

- Amelyikből kifolyt a lekvár?

- Nem. A másik. Vedd el! - mondta Tom szilárdan, és átnyújtotta Maggie-nek a kétségtelenül jobbik darabot.

- Nem, Tom! Kérlek, tartsd meg magadnak. Igazán nem bánom. Én a másikat szeretném. Vedd ezt!

- Szó sem lehet róla! - jelentette ki Tom szinte haragosan, és beleharapott a silányabbik darabba.

Maggie belátta, hogy a további huzakodás hiábavaló; ő is beleharapott a maga részébe, nagy élvezettel és villámgyorsan megette a fél fánkot. De Tom mégis előbb készült el a maga részével, és kénytelen volt végignézni, hogyan kapja be Maggie az utolsó morzsát is. Tom úgy érezte, hogy még jó volna egy-két falat. Maggie nem vette észre, hogy Tom figyel. Gondtalanul hintázott a bodzafa ágán; átengedte magát a lekvár és a semmittevés gyönyörűségének.

- Ó, te falánk béka! - mondta Tom, amikor Maggie lenyelte az utolsó morzsát is. Tudatában volt annak, hogy nagyon korrektül járt el, viszont elvárta volna, hogy a húga mérlegelje ezt, és kárpótolja valamivel. Az imént még elutasította Maggie ajánlatát, de az ember álláspontja természetesen más, ha a maga részét már elfogyasztotta.

Maggie valósággal elsápadt.

- Jaj, Tom! Mért nem szóltál?

- Csak nem képzeled, hogy én kérek tőled egy falatot, te kis falánk! De magadtól is gondoltattál volna rá, hiszen tudtad, hogy a jobbik felét kaptad.

- De hiszen kértelek, hogy tartsd meg magadnak, nagyon jól tudod - felelte Maggie megbánottan.

- Igen, de én sohasem teszek olyat, ami nem igazságos, nem úgy, mint Spouncer. Ő mindig a legjobb falatot kaparintja meg, amíg fejbe nem vágják. S ha te behunyt szemmel a jobbik felét választod, ő lopva kicseréli. De én azt mondom, ha felezek, becsületesen felezek, viszont sohasem volnék falánk.

Ezzel a vérig sértő célzással Tom leugrott a maga ágáról, és elhajított egy követ, hangos „Hahó!”-kiáltással vonva magára Yap baráti figyelmét. Yap nagy érdeklődéssel követte a fánk sorsát, s amikor az utolsó morzsa is eltűnt, füle izgatott mozdulatai elárulták, milyen csalódás érte őt is. Ám a derék kutya éppen olyan fürgén engedelmeskedett Tom fölszólításának, mintha nagylelkűbb bánásmódban részesült volna.

Maggie azonban szomorúan kuporgott az ágak közt; sajgott a szíve a meg nem érdemelt szemrehányástól, hiszen ember volt, akit a természet lelki szenvedésre való képességgel ruházott föl, érzékenyebb képességgel, mint az oktan állatot; az embert talán éppen ez emeli gőgös magasságba a legbánatosabb csimpánz fölé is.

Iszonyúan bántotta, hogy teljes egészében megette a részét a süteményből, és nem hagyott belőle Tomnak egy falatot sem. Nem mintha a fánk nem lett volna finom, és Maggie ínye sem volt érzéketlen; de inkább ezerszer lemondott volna róla, semhogy Tom faláknak nevezze és nehezteljen rá. Ám azt mondta, hogy neki nem kell, erre ő gondolkodás nélkül befalta; igazán nem tehet róla. A könnyű úgy elfutotta a szemét, hogy a következő tíz percben nem is látott semmit. Haragját azonban lassanként felváltotta a kibékülés vágya; leugrott a fáról, hogy Tom után nézzen. De már nem volt a szérűskert mögött húzódó bekerített réten. Talán csak nem ment el a kutyával együtt? Maggie kiszaladt a magas partra, a nagy magyalbokorhoz, ahonnan messze el lehetett látni a folyón. Igen, Tom ott volt. Maggie szíve megint elszorult, amikor látta, milyen messze jár már Tom, útban a nagy folyó felé, és hogy útítársa is van, nemcsak Yap. Az a semmirekellő Bob Jakin baktatott mellette, akinek félhivatalos, mondhatnám természetes foglalkozása a madarak riogatása volt, de most éppen munkaszünetet tartott. Maggie meg volt győződve róla, hogy Bob gonosz fickó, bár maga sem tudta igazában, miért. Talán csak azért, mert Bob anyja szörnyűséges nagy, kövér asszony volt, aki egy furcsa kerek házban lakott lejjebb a parton. Egyszer Maggie és Tom egészen odáig elcsavargott, s akkor egy tarka kutya rohant elő éktelen ugatással; nem lehetett elhallgattatni; utána meg Bob anyja jött elő, és a kutyaugatást túlszívító hangon biztatta őket, hogy ne féljenek: Maggie azonban azt hitte, hogy magából kikelve szitkozódik, és szíve hevesen dobogott rémületében. Maggie igen valószínűnek tartotta, hogy a kerek ház padlója alatt kígyók bujkálnak, és a hálósobában denevérek tanyáznak; hiszen látta egyszer, hogy Bob leveszi a sapkáját és megmutatja Tomnak, mi van benne. Akkor egy kis kígyót mutatott, egy másik alkalommal meg egészen maroknyi fiatal, apró denevért. Általában gyanús alak volt, talán egy kicsit ördögös is, abból ítélve, hogy kígyókkal és denevérekkel barátkozott. És tetejébe Tom - valahányszor együtt

volt Bobbal - fikarcnyit sem törődött tovább a húgával, s még azt sem engedte meg, hogy velük tartson.

Mi tagadás, Tom nagyon szerette Bob társaságát. Nem is csoda. Ha madártojást láttak, Bob abban a pillanatban meg tudta mondani, vajon fecske rakta-e vagy cinege avagy sármány. Föl tudta kutatni a darázsfészkeket, és nagyszerűen értett a törvetéshez; mókus módjára tudott fára mászni, és szinte varázserővel fedezte föl a sündisznó meg a menyétek búvóhelyét. Volt bátorsága olyan dolgokat művelni, amiket mindenki csibészkedésnek tartott; réseket vágott a sövényekbe, kövekkel dobálta meg a juhokat, és megölt egy kóbor macskát. Természetes, hogy Tomot ellenállhatatlanul vonzotta egy ilyen fiú, aki mindenhez sokkal jobban értett, mint ő, mégis fölényesen lehetett vele beszélni, mert alacsony származású volt. Minden iskolai szünidő bánatos napokat tartogatott Maggie-nek, amikor Tom elcsavargott ezzel a Bobbal.

A helyzet most is reménytelen volt. Tom elment, és Maggie csak azzal vigasztalhatta magát, hogy leült a magyalbokor alá, vagy a sövények mentén kószált, és képzelete segítségével változtatta át a maga kis világát olyanná, amilyennek szerette volna.

Maggie élete csupa gond és zűrzavar volt, képzeletének csapongása pedig olyan ópiumféle.

Közben Tom teljesen megfeledkezett húgáról és arról a tüskéről is, melyet a szívében hagyott. Véletlenül találkozott Bobbal, és már rohant is vele a közeli csűr felé, mely egy nagy patkányfogó kaland színhelyének ígérkezett. Bob kitűnően ismerte ennek a különleges sportnak minden csínját-bínját, és olyan lelkesedéssel beszélt róla, hogy csak azt hagyta volna hidegen, akiből hiányzik minden férfias érzés, vagy pedig olyan tájékozatlan ilyen dolgokban, hogy csak szánakozni lehet rajta. Bob ahhoz képest, hogy egészen emberfölötti romlottsággal gyanúsították, valójában nem is volt olyan gonosz külsejű; sőt, pisze orra és rövidre nyírt vörös haja még kellemetlennek sem volt mondható. Viszont nadrágját mindig térdig felgyűrte, hogy belegázolhasson bármilyen tócsába, ha alkalom kínálkozott rá; erényeit pedig, ha ugyan voltak erényei, kétségtelenül „rongyok alá rejtette” - no de gondoljunk azokra a többé-kevésbé epés filozófusokra, akik azt hangoztatják, hogy a pompázatos erényt rendszerint túlbecsüljük, míg az igazi erény rejtve marad (talán azért, mert olyan ritkán mutatkozik meg).

- Ismerek egy fickót, akinek vadászmenyétjei vannak - mondta Bob vékony, de rekedtes hangján, amint Tom mellett csoszogott, és kék szemét merőn a folyóra szegezte, mint egy kétéltű állat, amely csak a kedvező pillanatot lesi, hogy a vízbe vesse magát. - St. Ogg'sban lakik, a kutyaaidomító udvara mellett, az ám. Nála nagyobb patkányvadász nincs az egész világon. Nagyon szeretnék patkányvadász lenni, jobban, mint bármi más. A vakondok semmi a patkányhoz képest. De Úristen! Ahhoz vadászmenyét kell. A kutya nem ér semmit. Itt van például ez a kutya - folytatta Bob, és megvető mozdulattal mutatott Yapra -, annyit sem ért hozzá, mint egy macska! *Magam* láttam, az ám, amikor patkányt kergettünk az úrfi apjának a csűrjében.

Yap mintha megértette volna ezt a lesújtó bírálatot, behúzta a farkát, és közelebb húzódott Tom lábához. Tom kissé megsértődött a kutya miatt, de nem volt meg benne az emberfölötti bátorság, hogy lemaradjon Bob mögött, ezért legalább látszólag helyeselte a kutya iránt tanúsított megvetését, ha már ilyen gyöngén szerepelt.

- Csakugyan - mondta -, Yap nem sokat ér, ha sportról van szó. Lesznek nekem igazi vadászkutyáim patkányhoz meg minden egyébhez, majd ha elvégeztem az iskolát.

- Vadászmenyéteket szerezzen, Tom úrfi! - kiáltott föl Bob lelkesen. - Olyan piros szemű, fehér menyéteket. Úristen! Akkor foghat patkányt, amikor csak akar! Berakhatja a patkányt egy menyéttel a kalitkába, és végignézheti, hogyan viaskodnak. Még azt is megteheti. Én bizony azt tenném, és tudom, izgalmasabb, mint amikor két pasas összeverekszik, és ököllel

csépelei egymást! Kivéve azt a két ürgét; akik pogácsát meg narancsot árultak a vásáron, oszt hajba kaptak... a sok narancs kigurult a kosarukból, a pogácsák meg összetörték. De az ízük nem lett attól rosszabb - tette hozzá Bob egy perc múlva a teljes igazság kedvéért avagy a történet kikerekítésére.

- Én meg azt mondom, Bob - jelentette ki Tom alapost megfontolás után -, hogy a menyét ronda állat. Magától is megharapja az embert, még akkor is, ha nem uszítják.

- Úristen! Hisz épp ez a szép benne! Ha egy hapsi csak ráteszi a kezét a menyétre, észre sem veszi, és már akkora lyukat harapott rajta, hogy attól koldul!

Ebben a pillanatban izgalmas esemény állította meg a fiúkat sétájukban. A sás közül egy kis fekete valami ugrott be a vízbe.

- Kutya legyenek, ha nem patkány! - jelentette ki Bob.

- Hahó! Yap, hahó! Ott van! - kiáltotta Tom, s összecsapta tenyerét; a kis állat fekete orra nyílként fúrta a vizet a túlsó part felé. - Fogd meg, Yap, fogd meg!

Yap izgatottan hegyezte a fülét, pofáját összeráncolta, de nem volt hajlandó a vízbe ugrani. Megpróbálta, hátha ugatással is el lehet érni a kívánt célt.

- Ej, te gyáva! - szólt rá Tom, és belerúgott. Mint sportember mélységesen szégyenkezett, hogy ilyen silány kutyája van. Bob tartózkodott minden észrevételtől, csak ment tovább; ám most a változatosság kedvéért a kiáradt folyó sekély peremén folytatta útját.

- Nem is olyan magas a Floss - jegyezte meg, és szaporán rugdalta a vizet maga előtt azzal a kellemes érzéssel, hogy most a vízzel pimaszkodik. - Tavaly az egész rét egyetlen nagy víz volt, tudod?

- Az semmi - mondta Tom, aki hajlamos volt észrevenni az ellentmondást két valójában azonos állítás között -, az volt az igazán nagy árvíz, amikor a Kerekto kelekezett. Én aztán tudom, hogy milyen volt, hiszen apámtól hallottam! A juhok és tehenek mind megfulladtak, a réten meg csónakázni lehetett, azelőtt soha!

- Mit törődök az árvízzel, ha jön is - hetvenkedett Bob. - Nekem mindegy, hogy víz vagy szárazföld. Kapom magam, és kiúszok. Ki én!

- Igen ám, de ha sokáig nem jutsz semmi ennivalóhoz, mit csinálsz akkor? - kérdezte Tom, akinek képzeletét ez a borzasztó lehetőség egészen földúlta. - Én, ha felnőtt leszek, építek egy jó nagy csónakot, ház lesz a tetején, mint a Noé bárkáján, és telerakom sok-sok ennivalóval, lesz ott nyúl meg minden készenlétben. Aztán, ha jön az árvíz, tudod, Bob, füttyölök rá! És fölveszek, ha látom, hogy úszol - tette hozzá pártfogó jóindulattal.

- Én nem félek - felelte Bob, aki az éhséget nem tartotta olyan iszonyú nagy veszedelemnek. - De azért beszállok a bárkába, és tarkón ütöm a nyulakat, ha meg akarja őket enni.

- Nálam meg lesz egy félpennys, és játszhatunk fej vagy írást - mondta Tom, nem számolva azzal az eshetőséggel, hogy ez a játék érettebb korban elveszítheti vonzóerejét. - Mindenekelőtt becsületesen megfelezek veled mindent, aztán meglátjuk, ki nyer.

- Nekem van saját félpennym is - jelentette ki Bob büszkén, aztán kigázolt a vízből, és földobta a pénzdarabot a levegőbe. - Fej vagy írás?

- Írás! - kiáltotta Tom, akit a nyerési vágy mindjárt feltüzelt.

- Pedig fej - mondta Bob, és sürgősen fölkapta a földre hullt pénzdarabot.

- Nem igaz, írás volt! - mondta Tom hangosan és parancsolón. - Add ide a félpennyt! Tisztességesen elnyertem.

- Nem adom! - felelte Bob, és jól megmarkolta zsebében a félpennyst.

- Majd kényszerítlek rá. Majd meglátjuk, ide adod-e vagy sem!

- Nem kényszeríthet semmire, nem bizony - mondta Bob.

- De igen!

- Nem!

- Én fiatalúr vagyok.

- Bánom is én.

- Majd gondom lesz rá, hogy bánjad, te csaló! - kiáltotta Tom, nyakon ragadta Bobot, és megrázta.

- Menjen a fenébe - mondta Bob, és megrúgta Tomot.

Tom vére fölforrt. Fejjel ugrott neki Bobnak, és föllökte. De Bob elkapta a lábát, akár egy macska, és maga után rántotta. Vadul birkóztak a földön egy-két percig; végül Tom leszorította Bob vállát; úgy érezte, most már ő a győztes.

- Add ide a pénzt, de mindjárt, megértetted? - lihegte, miközben erőlködve igyekezett Bob karját lefogni.

Ebben a pillanatban az elől loholó Yap megfordult, és csaholva visszatért a küzdelem színterére. Láta, hogy itt a jó alkalom: megharaphatja Bob csupasz lábát, nemcsak büntetlenül, de ráadásul érdemeket is szerez vele. A fájdalmas meglepetés nem lankasztotta el Bob izmait, inkább dühösebb kitartásra ösztökélte, s minden erejét összeszedve hátralökte Tomot, és fölébe kerekedett. Ám ez kedvezőbb lehetőséget adott Yapnek a támadásra; ismét bemélyesztette fogait Bob lábába; erre a fájdalomra Bob már eleresztette Tomot, és a kutyához kapott; majdnem megfojtotta, úgy hajította be a folyóba. Közben Tom talpra ugrott, s még mielőtt Bob visszanyerte volna egyensúlyát, rávetette magát, hanyatt döntötte, és rátérdelt a mellére.

- Most aztán ideadod a félpennyt! - kiáltott rá.

- Vegye el - mondta komoran Bob.

- Én nem veszem el; te add ide!

Bob kivette a pénzdarabot a zsebéből, és eldobta.

Tom erre elengedte Bobot, és hagyta, hogy föltápaszkodjék.

- Ott a félpenny - mondta. - Nekem nem kell a pénz. Nem is tartottam volna meg. Csakhogy te csálni akartál! Utálom a csalást. Nem játszom veled többé - tette hozzá; megfordult, s hazafelé indult, bár sajnálkozva gondolt a patkányfogásra meg az egyéb örömekre, melyekről Bob társaságával együtt most már le kellett mondania.

- Hát akkor hagyja ott! - kiáltott utána Bob. - Ezentúl is csalog, ha kedvem tartja. Anélkül nem is multság a játék. És tudom, hol van a sármány fészke, de gondom lesz rá, hogy ne találja meg. Undok, verekedős pulykakakas! Igenis az!

Tom nem nézett hátra, csak ment tovább; Yap követte példáját, hiszen a hideg fürdő lehűtötte hevességét.

- Hát akkor menjen a fenébe a félig megfulladt kutyájával együtt! Nekem nem kellene egy ilyen vacak kutya még ingyen sem! - kiáltotta Bob egyre hangosabban; nagy erőlködésébe került, hogy ne engedjen dacos magatartásából. De Tomot semmiféle kihívó szó sem bírhatta arra, hogy hátraforduljon; Bob most már elcsukló hangon folytatta:

- Pedig én mindent odaadtam volna! Mindent megmutattam volna! És sohasem kértem magától semmit. Itt a szarvasnyelű bicska is, amit nekem ajándékozott: - ezzel a bicskát a távolodó Tom után hajította, amilyen messzire csak tudta. De az egyetlen hatás, amit elért vele, saját szívének sajgása volt; a világot üresnek találta, amióta megvált a késétől.

Mozdulatlanul állt, amíg Tom be nem fordult a kapun és el nem tűnt a sövény mögött. Semmi értelme, hogy a kés ott heverjen a földön - Tomot már nem bosszantja. Bob szívében a szenvedélyes harag és büszkeség eltörpült ahhoz a szeretethez képest, mellyel bicskájához ragaszkodott. Ujjai bizseregve könyörögtek neki, hogy menjen már oda, és ragadja meg a megszokott, érdes szarunyelet, amelyet merő szeretetből gyakran markolatott olyankor is, ha a bicska tétlenül lapult a zsebében. Két pengéje van, és nemrég köszörülte jó élesre! Mit ér az élet bicska nélkül annak, aki egyszer már megízlelte birtoklásának gyönyörűségét? Nem, az ember az elröpült fejszének a nyelét is elhajítja dühében, s ez érthető; de a bicskát utánadobni a kiengesztelhetetlen barátnak, nyilvánvalóan túlzás - minden tekintetben az. Így hát Bob visszaballagott oda, ahol imádott bicskája a sárban hevert, s megújult örömmel szorongatta újra a markában; nyitogatta a pengéit, egyiket a másik után, s megkeményedett hüvelykujján kipróbálta élüket. Szegény Bob! Becsület dolgában nem volt túlságosan kényes - nem volt lovagi jellem. De ha némiképpen az lett volna is, az ilyen erkölcsi finomságokra a közvélemény nem sokat adott a kutyaaidomító udvarán, a Kennel Yardon, amely Bob világának szíve, azaz középpontja volt. Semmiképpen sem mondhatjuk azonban elvetemült, alattomos tolvajnak, ahogy Tom barátunk magában elhamarkodottan nevezte.

De Tom, mint láttuk, meglehetősen radamanthysi jellem volt, s szívében több igazságérzet honolt, mint a fiúkban általában - az a fajta igazságérzet, mely arra vágyik, hogy a bűnösök szenvedjenek meg bűneikért, miként megérdemlik, mit sem törődve a körülmények mérlegelésével. Maggie észrevette, hogy borús a fiú homloka, amikor hazaért, s ez erősen fékezte örömét afölött, hogy sokkal hamarabb ment haza, mint várta volna. Ezért alig merészelt szólni Tomhoz, aki némán állt a malomgátnál, és apró kavicsokat dobált a vízbe. Végére is nem kellemes lemondani a patkányvadászatról. Ha már az ember olyan örömmel készült rá. Ám Tom, ha megkérdezik, mit érez lelke mélyén ebben a pillanatban, habozás nélkül azt mondta volna: „Máskor is csak ezt tenném!” Rendszerint így nézett vissza véghez vitt tetteire, míg Maggie mindig azt kívánta, bárcsak másképp cselekedett volna!

A BÁCSIK ÉS NÉNIK MEGÉRKEZNEK

A Dodsonok kétségtelenül jóképű emberek voltak, s Mrs. Glegg szépség dolgában semmiképpen sem az utolsó helyen állt a Dodson nővérek sorában. Ahogy ott ült Mrs. Tulliver karosszékében, csak egy elfogult ember tagadhatta, hogy korához képest (már ötven körül járt) nagyon csinos arcú és jó alakú asszony volt, ámbar Tom és Maggie úgy vélekedett, hogy Glegg néninél csúfabbat el sem lehet képzelni. Igaz, hogy lenézte a szép ruha előnyös hatását, noha gyakran hangoztatta, hogy kevés asszonynak van olyan ruhatára, mint neki, de sohasem volt szokása, hogy valami új holmit vegyen elő, amíg a régit el nem nyűtte. Más asszonyok adják csak legjobb csipkés holmijukat minduntalan mosásba; ha Mrs. Glegg meghal, bárki megnézheti ruhásszekrényének jobb oldali fiókját a „pöttyös szobában” - majd kiderül, hogy szebb csipkét rejteget ott, mint amilyet Mrs. Wool St. Ogg'sban valaha is vásárolt, pedig Mrs. Wool már akkor viselte csipkedíszzeit, amikor még ki sem volt fizetve. Ugyanígy gazdálkodott bodorított parókáival is. Nem vitás, hogy Mrs. Glegg szép fényes és hullámos barna parókákat őrizgetett fiókjaiban, és a hullámos hajfűrtök minden változatát tartogatta ott a legbolyhosabbtól a leglégiesebbíg. Ám ha egy közönséges hétköznapien is fényes, hullámos fűrtök alól nézi a világot, ez olyan lett volna, mintha álomszerű kábulatban kínosan összezagyválná a szent és profán dolgokat. Mi tagadás, hébe-hóba Mrs. Glegg is fölvette a harmadik legjobb vendég-haját egy-egy hétköznapi látogatás alkalmával, de semmiképpen sem akkor, ha Mrs. Tulliverhez ment látogatóba, aki esküvője után azzal bolygatta föl nővérei érzelmeit, hogy *saját* haját viselte, holott (miként Mrs. Glegg mondta Mrs. Deane-nek) olyan komoly családayától, mint Bessy, akinek a férje folyton a bíróságokhoz szaladgál, méltán el lehetne várni, hogy tudja, mi illik, mi nem. De hát Bessy mindig olyan gyarló teremtes volt!

Mrs. Glegg homlokában a haj ma göndörebb és légiesebb volt, mint bármikor, s nem ok nélkül: ez előre megfontolt és lesújtó célzás akart lenni Mrs. Tulliver dús, szőke fűrtjeire, melyek középen gondosan elválasztva, természetes hullámokban simultak jobbról-balról a fejére. Mrs. Tulliver titokban már sok könnyet ontott Glegg nővérenek szigorú bírálata miatt, mellyel komoly családayához méltatlan hajfűrtjeit illette, de az a tudat, hogy haja szép, és őt is megszépíti, természetesen erőt adott neki a bírálat elviseléséhez. Mrs. Glegg ma úgy látta jónak, hogy kalapját a szobában is a fején hagyja - persze, kissé félreccsapva, szalagjait pedig kioldozva, amit gyakran megtett, ha látogatóba ment és történetesen zord kedvében volt. Végte-re is nem lehet tudni, hogy idegen házakban nincs-e huzat. Ugyanilyen okból egy kis cobolygallért is viselt; épp hogy a válláig ért, és nem záródott össze annyira, hogy eltakarja formás keblét; a *chevaux-de-frise* gondosan elrendezett fodrai viszont megvédték hosszú nyakát. Nagyon járatosnak kellene lennünk ama kor divatjában ahhoz, hogy megállapítsuk: a pompás vendégfűrtök alatt szerényen meghúzódó palaszürke selyemruha új volt-e vagy régi? Enyhén dohos illata és bizonyos apró, sárga foltok szórványos fölbukkanása azonban nyirkos ruhásszekrényről árulkodott; a ruha alighanem abba a kategóriába tartozott, amely már elég régi volt ahhoz, hogy most már használatba lehessen venni.

Mrs. Glegg nagy aranyórájával játszadozott, többsoros láncát ujjá köré csavargatta; hűgára nézett, aki éppen most tért vissza a konyhából, majd az órára pillantott, s megállapította, hogy bármennyit mutasson is más emberek zsebórája vagy akár ingaórája is, fél tizenkettő már elmúlt.

- Nem tudom, mi baja lehet Pullet nővérünknek - mondotta. - A mi családukban mindig az volt a szokás, hogy egyik se érkezzon valahová későbbben, mint a másik. Legalábbis így volt

szegény apánk idejében. És ha a családi szokások azóta megváltoztak, nem az *én* hibám. Ami *engem* illet, sohasem megyek vendégségbe olyankor, amikor a többiek már távozni készülnek. Mégis Deane nővérünkön csodálkozom a *legjobban*: hiszen mindig olyan volt, mint *én*. Ha megfogadod a tanácsomat, Bessy, azt ajánlom, tálalj inkább valamivel előbb, mint később, hadd okuljanak, akik késni szoktak!

- Ne aggódj, drága nővérkém, mindnyájan itt lesznek idejében - válaszolta Mrs. Tulliver durcásan szelíd hangján. - Az ebéd úgysem lesz kész fél kettő előtt. De ha nem tudsz addig várni, hozok neked egy kis sajtos süteményt meg egy pohár bort.

- Ejnye, ejnye, Bessy - mosolygott Mrs. Glegg keserűen, és alig észrevehetőn rántott egyet a fején -, azt hittem, sokkal jobban ismered a tulajdon testvéredet. Én sohasem ettem étkezések közt; és most sem fogok rászokni. Nem mintha helyeselném azt az ostobaságot, hogy fél kettőkor ebédeltek, amikor egy órákor is lehetne. Téged nem így neveltek, Bessy.

- Istenem, Jane, hát mit tehetek? Mr. Tulliver nem szeret két óra előtt ebédelni, de ma fél órával korábban tettem a te kedvéért.

- Igen, igen, tudom, hogy van ez a férjekkel. Szeretnek mindent elodázní, az ebédet is uzsonnaidőre halasztják, ha olyan pipogya feleségük van, aki enged az efféle léhaságnak. Az a te bajod, Bessy, hogy nincs több akaraterőd. Remélem, nem a gyermekeid fogják kárát vallani. És remélem, nem álltál oda nagy ebédet készíteni nekünk! Még az kellene, hogy kiadásokba verd magad a testvéreid miatt, akik inkább egy darab száraz kenyeret ennének nálad, mintsem hozzájáruljanak, hogy pazarlásod anyagi romlásba döntsön. Csodálom, hogy nem veszel példát Deane nővéredről, neki több esze van. Ne felejtsd el, hogy két gyermekről kell gondoskodnod, a férjed meg egész vagyonodat elkölti arra, hogy a bíróságra szaladgáljon pereskedni, s alighanem rámegy a saját vagyona is. Egy szelet főtt marhahús, amiből leve is marad a konyhában - tette hozzá Mrs. Glegg erélyesen tiltakozó hangon - meg egy egészen egyszerű puding egy kanál cukorral és minden ízesítő nélkül, teljesen megfelel nekünk.

Miután Glegg nővére ilyen zord kedvében volt, a nap nem sok jóval biztatott. Mrs. Tulliver azonban sohasem ment el odáig, hogy veszekedjen vele, mint ahogy egy vízimadáról sem lehet azt mondani, hogy veszekszik, amikor rosszállón előrenyújtja fél lábát, mert egy fiú kövel dobálja. Ám az ebéd minősége kényes kérdés volt és egyáltalában nem új. Mrs. Tulliver kénytelen volt ugyanúgy válaszolni, mint nemegyszer azelőtt.

- Mr. Tulliver azt mondja, hogy ő *mindig* rendes ebédrel fogja várni a barátait, amíg telik neki rá - mondta -, és joga van a saját házában azt tenni, amit akar, nővérkém.

- Jól van, Bessy, de *én* nem tudok a megtakarított pénzből annyit hagyni a gyerekeidre, hogy megóvjam őket a nyomortól. És arra se számíts, hogy Mr. Glegg pénzéből kaphatnak valamit, mert jó, ha nem én halok meg előbb, az ő családjában mindenki olyan hosszú életű. S ha meghal, és gondoskodik is rólam halálomig, olyan kikötések lesznek végrendeletében, hogy vagyona a saját rokonságára fog visszaszállni.

Mrs. Glegg szavai közben kerekcsikorgása hallatszott kívülről. Mrs. Tulliver örömmel sóhajtott fel erre a zajra, mert a beszélgetés félbeszakadt, s már szaladt is ki Pullet nővérenek fogadására - hiszen nem érkezhettek más, csak Pullet nővére, ő járt négykerekűn.

Mrs. Glegg fölkapta fejét, és kissé savanyú arcot vágott, mikor a „négykerekűre” gondolt, amelyről megvolt a maga külön véleménye.

Pullet nővér arca könnyben ázott, amikor az egylovas hintó megállt Mrs. Tulliver ajtaja előtt. Nyilván szükségét érezte, hogy néhány további könnyet ontson, mielőtt kiszállt, mert noha férje és Mrs. Tulliver már készenlétben állt, hogy lesegítse, még mindig ott ült a hintóban, és szomorúan rázta fejét, miközben a ködös messzeségbe nézett könnyei fátylán keresztül.

- Az isten szerelmére, nővérkém, mi a baj? - kérdezte Mrs. Tulliver. A természet nem áldotta meg nagy képzelőerővel, és arra gondolt, hogy talán a nagy toalett-tükör tört el másodszor is Pullet nővér szobájában.

Az egyetlen válasz további fejrázogatás volt. Mrs. Pullet lassan föltápáskodott, és kiszállt a hintóból, de közben egy pillantással azt figyelte, férje vajon ügyel-e eléggé arra, hogy szép selyemruháját ne érje semmi baj. Mr. Pullet vézna kis emberke volt; az orra pisze, apró szeme pislogó, ajka vékony; kifogástalan fekete öltönyt viselt s hozzá fehér nyakkendőt, amelyet magasabb elvi okokból szorosabban kötött meg, mint személyes kényelme engedte volna. Körülbelül úgy viszonylott magas, csinos feleségéhez (beleértve buggyos ujjú, bőven redőzött köpenyét és tollakkal meg szalagokkal ékes nagy kalapját), mint egy kis halászcsonak a feszlő vitorlákkal suhanó bárkához.

Bánatos hölgy divatos, drága ruhában - megható látvány, és egyúttal jellemző példája annak, hogy civilizációnk mai fejlettségi foka milyen bonyolult érzelmeket képes magába foglalni! Istenem, milyen sok lépcsőfok vezet egy hottentotta bánatától egy ilyen hölgy lelki állapotáig, aki csipkefodros, bő ujjú ruhában, számos karkötővel mindkét csuklóján és építészeti remekműnek is beillő, finom szalagokkal díszített kalapjában engedi át magát bánatának! A civilizáció felvilágosult gyermekére éppen az a bánkodás a jellemző, amelyet hajszálfinom lelki rezdülések tompítanak és tesznek olyan változatossá, hogy a legérdekesebb rejtélyekkel szolgálnak az analizáló elme számára. Ha a megtört szívű Mrs. Pullet - kinek félig csukott szemét a könny egészen elfátyolozta - megfeledezne magáról, és kissé meggondolatlan léptekkel haladna át a kapufélfák közt, könnyen összegyűrhetné ruhájának fodros ujjait. Micsoda lelkierő kellett ahhoz, hogy ennek a veszedelemnek tudatában is pontosan megtalálja a kellő irányt, és baj nélkül jusson be az ajtón! Amikor észrevette, hogy könnye túlságosan gyorsan árad, kioldotta és bágyadtan hátravetette kalapjának szalagjait; ezzel a megható mozdulattal jelezte, hogy még a legsötétebb bánat kódében is látja a fölvilágosító reménysugarat - azt a jövőbeli száraz percet, amikor a kalapszalagok visszanyerik igéző bájukat! S mihelyt könnye apadozott, hátravetette a fejét (éppen kellő szögben, hogy kalapja épségét ne fenyegetse), s bátran szembe nézett azzal a szörnyű perccel, melyben a bánat mindent elbágyaszt - még önmagát is. Eltűnődve pillantott karkötőire, s a kiszámított véletlenség olyan kecses mozdulatával igazította meg, hogy akkor is díszére válnék, ha már teljesen visszanyerte volna egészségét és lelki egyensúlyát.

Mrs. Pullet ügyesen átvitorlázott a két ajtófélfák közt, amelyeknek egymás közti távolsága körülbelül megfelelt a válla szélességének (abban a korszakban egyszerűen nevetséges volt a hozzáértők szemében az az asszony, kinek válszélessége nem érte el a másfél yardot), s miután ezt véghezvitte, arcizmait újabb sírásra igazította; így lépett a társalgóba, ahol Mrs. Glegg ült.

- Látom, késtél, nővérkém! Mi a baj? - kérdezte Mrs. Glegg kissé élesen, amikor kezet fogtak.

Mrs. Pullet leült, gondosan fölemelte hátul a köpenyét, csak aztán felelt:

- Elköltözött - mondta, öntudatlanul is ékesszóló hasonlattal élve.

„Hát akkor ezúttal mégsem a tükör” - gondolta Mrs. Tulliver.

- Tegnapelőtt halt meg - folytatta Mrs. Pullet. - A lába már olyan vastag volt, mint a derekam - tette hozzá rövid hallgatás után mély szomorúsággal. - Isten tudja, hányszor csapolták. Azt mondják, annyi víz jött ki belőle, hogy úszni lehetett volna benne, ha valakinek épp erre támad kedve.

- Nos, Sophy, sajnálatos, hogy meghalt, akárki lett légyen is - mondta Mrs. Glegg olyan gyorsan és nyomatékosan, mint az egy határozott és természetes eszű embertől várható -, de ami engem illet, fogalmam sincs róla, kiről beszélsz.

- Én azonban tudom - felelte Mrs. Pullet sóhajtva és fejét rázogatva. - Mondhatom, nem volt még egy ilyen vízkórság az egész egyházközségben. Tudom, hogy az öreg twentylandsi Mrs. Sutton halt meg.

- Akárhogy is, nem rokonod, sőt tudtommal nem is közeli ismerősöd - mondta Mrs. Glegg, aki akkor is csak éppen annyi könnyet ejtett, amennyit az illendőség megkövetel, ha a „rokon-ságból” halálozott el valaki, máskor viszont sohasem sírt.

- De jól ismerem, aztán láttam a lábát, amikor olyan volt, mint a fölfújtt hólyag. És az öreg hölgy többször is megkétszerezte a vagyonát, és maga kezelte az utolsó pillanatig. A kulcsos zacskót mindig ott tartotta a párnája alatt; nem hiszem, hogy sok ilyen öreg hölgy akadna még az egyházközségünkben!

- Azt mondják, annyi orvosságot szedett, hogy egy szekérrakomány is kitelt volna belőle - jegyezte meg Mr. Pullet.

- Ó! - sóhajtott föl a felesége. - Volt más betegsége is sok évvel azelőtt, hogy vízkórságba esett, de a doktorok nem tudták kisütni, mi az. És ő maga mondta, amikor meglátogattam múlt karácsonykor, hogy aszongya: „Ha egyszer vízkórságba esik, Mrs. Pullet, gondoljon rám!” Igen, azt mondta - tette hozzá Mrs. Pullet, könnyének árját újra megindítva. - Ezt mondta szóról szóra. Most szombaton temetik, és Pulletet is meghívlak a temetésre.

- Sophy - mondta Mrs. Glegg, aki már nem bírta józan tiltakozását tovább türtöztetni -, igazán csodálkozom rajtad, Sophy, hogy gyötröd magad és rongálsz az egészségedet olyan emberek miatt, akikhez semmi közöd. Szegény apánk sohasem viselkedett így, Frances nénéd sem, soha a családban nem hallottam még ilyesmit. Akkor sem emészthetnéd magad jobban, ha azt hallanád, hogy Abbott unokabátyánk halt meg hirtelen, ráadásul végrendelet nélkül!

Mrs. Pullet abbahagyta a sírást, de hallgatott; nem sértődött meg, hogy bőven ömlő könnyei miatt korholják, inkább hízelgőnek érezte. Kevés ember akad, aki ilyen pazarlón ontja könnyét egy szomszéd halálán, ha az tetejében nem is hagyott rá semmit. Csakhogy Mrs. Pullet egy földesúrhoz ment férjhez, s elég szabad ideje meg pénze volt ahhoz, hogy a sírásból - mint minden másból - az illendőség határain belül kedvére kivehesse részét.

- Csakhogy Mrs. Sutton nem felejtett el végrendelkezni halála előtt - jelentette ki Mr. Pullet, aki homályosan úgy érezte, mondani kell valamit felesége sírásának igazolására. - Gazdag község a mienk, de azt mondják, annyi ezrest senki sem hagyhat hátra, mint Mrs. Sutton. És végrendeletében alig van szó komolyabb mellékörökösről; mindent a férje unokaöccsére hagyott egy summában, hogy úgy mondjam.

- Mi öröm van abban, ha az ember gazdag - vélekedett Mrs. Glegg -, ha kénytelen mindent a férje rokonságára hagyni, mért nincs más! Az ember egész életén át fukarkodik, lemond mindenről, aztán tessék! Nem mintha én úgy szeretnék meghalni, hogy ne legyen több pénzem kamatra kihelyezve, mint általában gondolják; de szomorú dolog, ha arra marad, aki nem tartozik a saját családjához.

- Én meg biztosra veszem - szólalt meg Mrs. Pullet, aki már eléggé magához tért ahhoz, hogy levegye fátylát és gondosan összehajtogassa -, igen, biztosra veszem, hogy akire Mrs. Sutton a pénzét hagyta, nagyon derék úriember, hiszen asztmában szenved, és minden este nyolckor lefekszik. Ő maga mesélte nekem, egészen őszintén, egy vasárnap, amikor átjött a mi templomunkba. Nyúlászormellényt visel, és remegő hangon beszél; olyan úriemberfajta. Azt mondtam neki, alig van néhány hónap az évben, amikor ne járna hozzám is a doktor, ő meg azt válaszolta: „Együttérzek önnel, Mrs. Pullet!” Igen, ezt mondta szóról szóra. Ó! - sóhajtott föl Mrs. Pullet fejét rázva a gondolatra, hogy kevés ember van, aki fölvehetné vele a versenyt tapasztalat dolgában a fehér mixtúrák meg rózsaszínű mixtúrák meg kis üvegcsékbe töltött erős orvosságok meg nagy üvegekbe töltött ártalmatlan szerek meg egyshillinges pirulák meg másfél shillinges kanalas folyadékok dolgában. - Azt hiszem, nővérkém, most már levehetem a kalapomat. Utánanéztél, hogy a kalapdobozt kivegyék a kocsiból? - tette hozzá a férjéhez fordulva.

Mr. Pullet érthetetlen feledékenységből elmulasztotta ezt, és lelkiismeretfurdalástól gyötörve kisietett, hogy hibáját jóvátegye.

- Mindjárt fölhozzák, nővérkém - mondta Mrs. Tulliver, és legjobban szeretett volna kiszaladni, mielőtt Mrs. Glegg újra szemére veti Sophynak, hogy ő az első Dodson, aki patikaszerekkel tönkretette egészségét.

Mrs. Tulliver mindig örömmel ment föl az emeletre Pullet nővére házában, hogy alaposan megbámulja kalapját, mielőtt fölrakná a fejére, s megvitassa vele a kalapügyeket. Bessynek ez a gyöngéje mindig részvétet keltett Mrs. Glegg testvéri szívében. Úgy érezte, Bessy túlságosan jól öltözködik; s túlságosan büszke ahhoz, hogy Maggie-t azokban a jó ruhákban járassa, amelyeket Mrs. Glegg ajándékozott volt neki ruhatára ősrégi rétegeiből. Pedig bűn és szégyen pénzért venni bármit is a kislány öltöztetésére, hacsak cipőt nem. Ám ebben az egyben Mrs. Glegg igazságtalan volt Bessyhez. Mrs. Tulliver valójában nagyon igyekezett rábíni Maggie-t, hogy viselje azt az olasz szalmakalapot meg azt az átfestett selyemruhát, amely Glegg néni ruhatárából származott. De a nagy igyekezet eredménye olyan volt, hogy Mrs. Tulliver nem is beszélt róla, csak eltemette anyai keblébe. Maggie ugyanis kijelentette, hogy a ruhának erős festékszaga van, és megragadta az alkalmat, hogy már az első vasárnapon jól összemaszatolja marhasülttel. Amikor látta, hogy a módszer bevált, sietett a zöldszalagos szalmakalapot is kezelésbe venni; addig gyömöszölte, amíg hervadt salátával körített zsályasajthoz nem hasonlított. Maggie mentségére föl kell hoznom, hogy Tom kinevette, amikor meglátta az „új” kalapban, és azt mondta, olyan benne, mint a mesebeli boszorkány. Pullet néni is szokott ruhákat ajándékozni, de ezek mindig elég csinosak voltak ahhoz, hogy megnyerjék Maggie és anyja tetszését.

Maggie valamennyi nővér közül minden bizonnyal Pulletnét szerette a legjobban és viszont. Mrs. Pullet csak azt sajnálta, hogy Bessynek olyan haszontalan, pajkos gyermekei vannak; mindent megtett volna értük, de igazán kár, hogy nem olyan jók és csinosak, mint Deane nővére kislánya. Maggie és Tom aránylag kibírhatónak tartotta Pullet nénit, főképpen azért, mert Glegg nénit sehogy sem kedvelték. Tom, ha szünidőre hazament, legföljebb egyszer volt hajlandó valamelyik nénikéjét meglátogatni (ilyenkor, természetesen, mindegyiktől kapott valamit); de mivel Pullet nénéiknél az alagsor világítására szolgáló mélyített udvaron csak úgy hemzsegték a varangyos békák, legszívesebben hozzá ment látogatóba. Maggie irtózott a varangyos békáktól; álmában is rémítgették; annál inkább szerette Pullet bácsi muzsikáló tubákosdobozát. A nővérek - Mrs. Tulliver távollétében - egyetértettek abban, hogy Tulliver vére sehogy sem keveredik a Dodson-vérrel; s hogy szegény Bessy gyerekei kétségtelenül Tulliverre ütnek; még Tom is, bár arca olyan színű, mint a Dodsonoké, minden valószínűség

szerint éppen olyan „akaratos” lesz, mint az apja. Maggie pedig hajmeresztően hasonlít Moss nénihez, Mr. Tulliver húgához; ez a kiálló csontú asszony olyan szerencsétlenül ment férjhez, hogy élete csupa küzdelem; még porcelán étkészlete sincs, és a férje alig tudja kifizetni a földbérletet. Ám most, hogy Mrs. Pullet magára maradt Mrs. Tulliverrel az emeleten, természetesen Mrs. Glegget szapulták, s bizalmasan megállapították, hogy ez a Jane kiszámíthatatlan - isten tudja, mivel fogja őket legközelebb rémületbe ejteni. Ám ennek a bizalmas *tête-à-tête*-nek hamarosan véget vetett Mrs. Deane megjelenése, aki kislányát, Lucy-t is magával hozta. Mrs. Tullivernek némán sajgó szívvel kellett végignéznie, hogyan igazgatja Susan a kislány aranszőke fürtjeit. Egyszerűen érthetetlen volt, hogyan jutott Mrs. Deane - valamennyi Dodson lány közül a legsoványabb és legfakóbb - ehhez a gyerekekhez, aki egészen olyan volt, mintha Mrs. Tulliver hozta volna a világra. Maggie pedig még cigányosabbnak látszott, ha Lucy mellett ült.

Így volt most is, amikor Maggie és Tom bejött a kertből apjával és Glegg bácsival. Maggie hanyagul ledobta sapkáját; haja kócos és rendetlen volt, amikor odaszaladt Lucyhoz, aki illedelmesen állt anyja mellett. A két unokatestvér közti ellentét valóban szembeszökő volt, és a felületes összehasonlítás csöppet sem kedvezett Maggie-nek, noha a hozzáértő szem fölfedezhetett volna egy-két „jó pontot” Maggie javára, ami arra mutatott, hogy érettebb korban még túltehet a takaros, csinos Lucy „tökéletességén”. Olyanok voltak egymás mellett, mint egy jól megtermett, borzas fekete kölyökkutya és egy kis fehér cica. Lucy csókra nyújtotta édes, parányi rózsabimbó ajkát. Minden édes volt rajta: kerek kis nyaka, melyet korallgyöngysor vett körül; csöppet sem pisze, egyenes orra; szépen kirajzolt szemöldöke, mely egy árnyalattal sötétebb volt, mint a haja, de jól illett dióbarna szeméhez. Szende örömmel nézett föl Maggie-re, aki egy fejjel magasabb volt nála, bár éveinek száma alig eggyel volt több. Maggie mindig örült, ha Lucy-t látta. Szerette átengedni magát annak az elképzelésnek, hogy olyan világban él, melyben az emberek nem nőnek föl, hanem mind gyermek marad, körülbelül az ő korában; s a királynő olyan, mint Lucy - kis korona a fején, kis jogar a kezében -, helyesebben ő maga a királynő, csak éppen olyan, mint Lucy.

- Ó, Lucy! - kiáltott föl örömmel, amikor megcsókolta. - Most itt maradsz velem meg Tommal, ugye? Gyere, Tom, csókold meg!

Tom is odalépett, de eszébe sem jutott megcsókolni Lucy-t - nem. Csak azért ment oda hozzá, mert végtére még mindig kellemesebb volt, mint sorra venni ezt a sok nagybácsit meg nagynénit és egyenként üdvözölni őket. Csak állt ott, és nézett a semmibe pirulva, félszegen - arcán azzal a félmosollyal, mely társaságban félénk kamaszok sajátja -, mintha csak tévedésből jöttek volna a világra, s itt mindenki félig-meddig meztelen, ami egészen zavarba ejti az embert.

- Ejha! - kiáltott föl Glegg néni élesen. - Hát kisfiúk és kislányok úgy jönnek be a szobába, hogy észre sem veszik bácsikáikat és nénikéiket? Ez nem volt szokás, amikor én kislány voltam!

- No gyertek, beszélgetsek a bácsikáitokkal meg a nénikeitekkel, drágáim! - mondta Mrs. Tulliver bánatos aggodalommal. Szerette volna Maggie fülébe súgni, hogy menjen ki, hadd keféljék le a haját egy kicsit.

- Nos, hogy vagytok? S remélem, jó gyerekek vagytok, ugyebár? - folytatta Glegg néni ugyanolyan éles hangon, s kezét fogott a gyerekekkel (közben megkarcolta a tenyerüket nagy gyűrűivel), aztán arcon csókolta őket (meglehetősen kedvük ellenére). - Nézz a szemembe, Tom, hallod-e? Egy nagy fiú, aki már kollégiumba jár, emelje föl a fejét, így, most nézz rám! -

Tom szemmel láthatólag nem nagy gyönyörűségét lelte ebben, inkább szabadulni igyekezett. - Fésüld a hajad a füled mögé, Maggie, és igazítsd meg a ruhádat a válladon!

Glegg néni mindig ilyen éles, kiabáló hangon beszélt velük, mintha süketnek tartaná őket, vagy talán még inkább hülyének. Úgy gondolta, ezzel hívja föl a figyelmüket, hogy tetteikért felelősséggel tartoznak, ami bizonyára nagyon üdvös lesz nekik, és fékezi semmirekellő hajlamaikat. Bessy nagyon elkényezteteti gyermekeit, szükségük van valakire, aki figyelmezteti őket kötelességeikre.

- Jaj, drágáim - mondta Pullet néni részvétellel a hangjában -, nem győzöm csodálni, milyen gyorsan nőttek. Félek, megárt a fejlődésnek - tette hozzá, s a fejük fölött bánatos arc-kifejezéssel nézett anyjukra. - Azt hiszem, a kislánynak túlságosan sok haja van. És a te helyedben megritkítanám vagy rövidebbre vágnám, nővérkém. Megárt az egészségének. Könnyen lehet, hogy attól olyan barna a bőre - nem gondolod, Deane nővére?

- Nem tudom biztosan, nővérkém - felelte Mrs. Deane, aztán megint összeszorította ajkát, és bíráló szemmel méregette Maggie-t.

- Nem, nem - tiltakozott Mr. Tulliver. - A gyerek elég egészséges, nincs semmi baja. Van vörös búza és fehér búza is, ami azt illeti, és sokan a sötét gabonát szeretik a legjobban. De én sem bánám, ha Bessy levágná a gyerek haját, hogy simább legyen.

Ebben a pillanatban szörnyű elhatározás született Maggie szívében, csak azt szeretne volna megtudni előbb Deane nénitől, vajon megengedi-e, hogy Lucy ott maradjon. Deane néni csak nagyon ritkán engedte, hogy Lucy meglátogassa őket. Mrs. Deane különféle okokkal hozakodott elő, hogy nemet mondhasson, végül magát Lucy-t kérdezte meg:

- Szeretnél itt maradni anyád nélkül, mondd, Lucy?

- Igen, anyuka, nagyon kérlek - felelte Lucy félénken, és fülig pirult.

- Jól beszélsz, Lucy! Hadd maradjon itt, Mrs. Deane - mondta Mr. Deane.

Jól megtermett, de igen eleven ember volt, jellegzetes angol típus, az angol társadalom minden rétegében sűrűn lehet ilyen embert látni: kopasz fej, nagy homlok, vörös pofaszakáll és erős fizikum, testes, de nem nehézkes. A nemesurak között sok ilyen Mr. Deane-féle emberrel találkozunk, de a fűszeresek meg a napszámosok közt is; ám barna szeme rendkívül élénk volt, nem olyan mindennapi, mint alakja. Ezüst tubákosszelencét tartott vagy inkább szorongatott a kezében, és Mr. Tulliverrel kölcsönösen megkínálták egymást egy-egy csipetnyivel; Mr. Tulliver szelencéje nem volt egészen ezüst, csupán ezüst veretű. Ezért szinte természetesen hangzott el köztük az a tréfa, hogy Mr. Tulliver szívesen cserélné el a tubákosszelencét is. Csakhogy Mr. Deane ezt a szelencét volt főnökétől kapta, aki most idősebb társa volt a cégben; s akkor ajándékozta neki, amikor társul vette maga mellé, értékes szolgálatai elismeréseképpen, amelyeket igazgatói minőségben tett a cégnek addig. Kevés ember részesült olyan tiszteletben St. Ogg's városában, mint Mr. Deane, sőt sokan úgy vélték, hogy Susan Dodson, aki a közhit szerint a legrosszabbul ment férjhez a Dodson lányok közül, egy szép napon szebb hintóban fog járni, és pompásabb házban fog lakni, mint akár Pullet nővére is. Csak a jóisten a megmondhatója, mi minden lehet még egy emberből, ha jól megvetette lábát egy olyan cégnél, mint a Guest & Co., melynek nemcsak gyárai és saját hajói vannak, hanem bankügyletekkel is foglalkozik. A felesége pedig, mint legjobb barátnői megfigyelték, eléggé rátarti és eléggé törtető is. Ha férjének ösztökélésre van szüksége, hogy előrejusson a világban, Mrs. Deane majd gondoskodik róla, hogy ebben ne legyen hiány.

- Maggie - mondta Mrs. Tulliver, amikor már eldőlt, hogy Lucy itt maradhat; magához intette kislányát, és a fülébe súgta: - Menj már ki, az istenért, és hozd rendbe a hajadat. Hányszor mondtam, hogy ne gyere be, amíg Martha meg nem fésült! Nagyon jól tudod magad is.

- Tom, gyere velem - súgta Maggie a bátyjának, és megrántotta kabátja ujját, amikor elment mellette. Tom szívesen követte jószántából is.

- Gyere föl velem az emeletre, Tom - súgta Maggie, amikor már kívül voltak az ajtón. - Szeretnék valamit elintézni még ebéd előtt.

- Ebédig már nincs idő játszani - felelte Tom, kinek türelmetlen képzelete nem lelkesedett semmiféle közbeeső programért.

- De igen, még van idő. Gyere már, Tom.

Tom követte hűgát az emeletre, édesanyjuk szobájába, ahol Maggie tüstént egy fiókhöz lépett, és egy nagy ollót vett ki belőle.

- Hát ez minek, Maggie? - kérdezte Tom, s érezte, hogy kíváncsisága fölébredt.

Maggie válasz helyett megragadta elülső fürtjeit, és hirtelen levágta éppen a homloka közepén.

- Az áldóját, Maggie, ezért szorulsz! - kiáltott fel Tom. - Jobb lesz, ha nem vágysz le többet.

Nyissz! Tom még be sem fejezte, amikor a nagy olló megint összecsukódott. Tom kénytelen volt beismerni, hogy jó tréfa, Maggie olyan mókás volt így.

- Most gyere, Tom és vágd le hátul is! - sürgette Maggie saját merészségétől izgatottan. Ha már elkezdte, szeretett volna egészen túlesni rajta.

- Majd szorulsz, meglátod! - mondta Tom figyelmeztető fejcsóválással, s kissé habozva vette kezébe az ollót.

- Ne törődj vele! Siess! - toppantott Maggie, és az arca egészen kivörösödött.

A vastag fekete fürtök igen csábítók voltak egy olyan kamasz számára, aki egyszer már megkóstolta a tiltott gyümölcsöt, amikor levágta a póni sörényét. Könnyen megérthetik azok, akik tapasztalták már, milyen öröm ollóval belenyírni az erős ellenállást tanúsító hajtömegbe. Egy sikeres nyisszentés, majd egy másik és egy harmadik, s a súlyos hajfürtök Maggie tarkójáról lezuhantak a földre. Maggie meg úgy állt ott, egyenlőtlenül lenyírt hajjal, de fölszabadultan, mintha valami sötét erdőből lépett volna ki egy tisztásra.

- Jaj, Maggie! - ugrálta körül Tom, és kacagva csapkodta a térdét. - Az áldóját, olyan fura szerzet lett belőled, hogy no! Nézd csak meg magad a tükörben. Éppen olyan vagy, mint az a gügye, akit dióhéjjal szoktunk megdobálni az iskola előtt!

Maggie szíve elszorult. Erre nem számított. Nem akart mást, mint megszabadulni kellemetlen hajától és a hajára mondott még kellemetlenebb, bosszantó megjegyzésektől. Azonkívül ezzel a határozott cselekedetével talán diadalmaskodni is akart anyja és nénikéi fölött. Nem azt akarta, hogy a haja szebb legyen - erre nem is gondolt. Csak azt akarta, hogy az emberek okos kislánynak tartsák, és ne keressenek benne örökösen hibát. De amióta Tom kinevette, és azt mondta, hogy olyan, mint az a gügye - a dolog egészen más színezetet kapott. A tükörbe pillantott; Tom még mindig kacagott, és csapkodta a tenyerét, Maggie kipirult arca pedig sápadozni kezdett, a szája pedig remegett.

- Jaj, Maggie, mindjárt le kell menned ebédelni - mondta Tom. - Tyű, mi lesz ebből!

- Ne neved rajtam, Tom! - kiáltott föl Maggie szenvedélyes hangon. Sírva fakadt dühében, toporzékolt, és félrelökte Tomot.

- Ejnye, te pukkancs! - szólt rá Tom. - Akkor mért vágta le? Én lemegyek. Az orrom azt mondja, hogy az ebéd már elkezdődött.

Leszaladt a lépcsőn, és magára hagyta szegény Maggie-t a jóvátehetetlen hiba keserűségével, amely kis szívének szinte mindennapi élménye volt.

Most, amikor már megtörtént, tisztán látta, hogy ostobaság volt, a hajával még több gondja lesz, mint eddig, és több dorgálást is kell hallgatnia. Maggie mindig szenvedélyes hévvel követte pillanatnyi ösztöneit, s csak azután gondolt a következményekre meg arra, hogy mi lett volna, ha nem hamarkodja el a dolgot. A részleteket élénk képzelete még el is túlozta.

Tom sohasem követett el olyanfajta ostobaságokat, mint Maggie; csodálatos, ösztönszerű ítélőképességgel ismerte föl mindig, mi válik majd előnyére vagy hátrányára, így aztán - noha sokkal akaratosabb és konokabb volt, mint Maggie - anyja sohasem nevezte haszontalan kölyöknek. De ha már elkövetett valami ilyesféle hibát, vállalta és kitartott mellette. „Bánom is én!” - ez volt a jelszava. Ha Tom apja ostorával csapkodta a kerítést, és az ostor eltört, nem tehetett róla - az ostor volt a hibás, mért akadt bele a kapu kapocsvasába? Ha Tom a kerítést korbácsolta, nem gondolt arra, hogy általában minden fiú meg szokta ezt tenni, és talán helyesen; de arról szentül meg volt győződve, hogy ő, Tom Tulliver jogosan korbácsolta meg azt a bizonyos kerítést, s eszébe sem jutott megbánni.

Maggie - zokogva állt a tükör előtt - bezzeg szorongó szívvel gondolt arra, hogy most le kell mennie ebédelni, s el kell viselnie a nagynénik szigorú tekintetét, korholó szavait; Tom és Lucy pedig - még az asztalnál fől szolgáló Martha is - meg apa meg a nagybácsik, ha nem is szidogatják, de kinevetik! Hiszen ha Tom kinevette, természetesen más is azt teszi majd - mindenki! Jaj, miért is nyúlt a hajához! Ha több esze van, most nyugodtan ülhetne Tom és Lucy mellett, s habzsolhatná a barackos pudingot meg a vaníliás krémet! Így azonban zokog. Mit is csinálhatna egyebet? Tehetetlenül, kétségbeesetten üldögélt fekete hajfürtjei között, akárcsak Ajax a lemészárolt juhok között!

Lehet, hogy ez a szív fájdalom nevetséges semmiség sok viharedzett felnőtt szemében; nekik kifizetetlen számlák, kihűlt szerelmek és megszakított barátságok okoznak gondot. De ez mit sem enyhít Maggie keservén, amely az ő számára éppen olyan súlyos - vagy talán még súlyosabb volt -, mint az, amit szeretünk szembeállítani vele, s az érett életkor komoly gondjainak szoktunk nevezni. „Ne sírj, gyermekem, ráérsz sírni, majd ha felnősz, és jönnek az igazi bajok!” - ezzel vigasztaltak szinte kivétel nélkül mindannyiunkat, amikor kicsinyek voltunk, s ezt a vigasztalást szajkózzuk a gyermekek előtt, amióta mi is a felnőttek sorába tartozunk. Ó, milyen szálnalmas zokogással álltunk pici harisnyánkból kimeztelenkedő vézna lábunkon valami idegen helyen, amikor elvesztettük szemünk elől édesanyánkat vagy dajkánkat! De ma már nem tudunk visszaemlékezni annak a percnél szívszorogató fájdalmára, s már nem tudjuk úgy átérezni, mint öt vagy tíz évvel ezelőtt elszenvedett sérelmeinket. Pedig minden ilyen fájó pillanat meghagyta lelkünkben a maga nyomát, ha föl ismerhetetlenül benőtték is felnőtt korunk erősebb rostjai!

Ezért van az, hogy mosolyogva tekintünk gyermekeink keserveire, és nem tudunk hinni valóságukban. Hol van az az ember, aki igazán föl tudja idézni gyermekkori élményeit - nemcsak úgy, hogy eszébe jut, mit csinált akkor, és mi történt vele, mit szeretett, amikor még pendelyben járt -, hanem a régi élmény mély és meghitt forróságával? Ki tudja föl idézni ma már, hogy mit érzett akkor, amikor az egyik nyári szünidőt a másiktól egész örökkévalóság választotta el? Mit érzett, amikor iskolatársai kirekesztették a játékból, mert rosszul dobta a

labdát? Vagy csak merő gonoszsgból tették? Mit érzett a nyári vakáció idején azon az esős napon, amikor nem tudta, mit csináljon unalmában, s az unalom rosszalkodásba, a rosszalkodás dacba, a dac tartós duzzogásba sodorta? Vagy amikor az édesanyja hallani sem akart róla, hogy hosszú kabátot varrasson neki, pedig már minden vele egykorú fiú hosszú kabátban járt? Ha igazán emlékezetünkbe tudnók idézni azt a korai bánatot, a bizonytalan tapogatózást az élet rejtélyei között, a homályos találgatást, az utak furcsa és kilátástalan kuszaságát - szóval mindazt, ami keserveinket olyan megrázóvá tette -, akkor nem kicsinyelnénk le egy kézlegyintéssel gyermekeink bánatát.

- Maggie kisasszony, azonnal tessék lejönni! - mondta Kezia berohanva a szobába. - Jóságos ég! Mit csinált? Ilyen madárijesztőt még sohasem láttam!

- Hallgass, Kezia - mondta Maggie dühösen -, menj innen!

- De mondom, hogy le kell jönnie, kisasszony, ebben a minutában! A mamája parancsolta! - erősködött Kezia. Odalépett Maggie-hez, és megfogta a kezét, hogy felsegítse a padlóról.

- Menj innen, Kezia! Nem akarok ebédelni! - mondta Maggie, s visszarántotta a kezét. - Nem megyek le.

- Hát jó, én nem maradhatok itt tovább. Föl kell szolgálnom az asztalnál - hagyta rá Kezia, és kiment.

Tíz perccel később Tom kukkantott be a szobába.

- Maggie, te kis csacsi, miért nem jössz ebédelni? Nagyon sok finomság van, és anyu azt mondta, gyere le. Mit bögsz, te kis mamlasz?

Istenem, milyen borzasztó! Tom olyan rideg és közömbös volt. Ha *vele* történik meg, hogy a padlón ül és zokog, Maggie vele zokogott volna. Aztán itt az a finom ebéd, és olyan éhes, hogy no! Igazán keserves volt.

De kiderült, hogy Tom nem egészen kegyetlen. Ha nem is volt hajlandó zokogni, és Maggie bánata nem is rontotta el az ebéd befejezésének rózsás örömeit, mindazonáltal leereszkedett egy percre Maggie mellé, fejét a fejéhez hajtotta, és halkabb, vigasztaló hangon duruzsolta:

- Hát igazán nem akarsz lejönni, Maggie-kém? Hozzak föl neked egy kis pudingot meg vaníliakrémet meg mindent, ha az enyémet már megettem?

- I... i... gen - felelte Maggie, és úgy érezte, az élet kezd elviselhetőbbé válni.

- Jól van - mondta Tom, és elindult; de az ajtóból még visszafordult. - Azért mégis jobban tennéd, ha lejönnél, tudod! Csodás csemege van, tudod, dió meg kankalinbor.

Maggie abbahagyta a sírást, és tűnődve nézett bátyja után. Tom jóindulata kihúzta a legfájóbb tüskét szenvedő szívéből, nem is szólva arról, hogy a dió meg a kankalinbor is követelni kezdte törvényes jogait.

Lassan felállt szétszórt hajfűrtjei közül, és lassan elindult a lépcsőn lefelé. Aztán vállát az ajtófélfának támasztva megállt. Kinyitotta egy kicsit az ajtót, és bekukucskált. Láta az üres széket Tom és Lucy között meg a vaníliakrémet a tálon. Ez már több volt annál, amit kibírt. Besurrant a szobába, és az üres szék felé igyekezett. De még le sem ült, már meg is bánta, és szeretett volna megint kívül lenni az ajtón.

Mrs. Tulliver ajkát halk sikoltás hagyta el, amikor megpillantotta Maggie-t. Ijedtében beejtette a nagy mártásmerítő kanalat a tálba, aminek szomorú következményei voltak az abroszra nézve. Kezia ugyanis egy szóval sem árulta el, miért nem akar Maggie lejönni, mert nem szeretette volna úrnőjét a hús szeletelése közben megriasztani. Mrs. Tulliver eddig azt gondolta,

csak arról van szó, hogy megint rájött Maggie-re a rosszalkodás, ami magában hordja büntetését, hiszen fél ebédjétől elesik.

A sikolyra minden szem Mrs. Tulliverre szegeződött. Maggie arca és füle égni kezdett, míg Glegg bácsi, a fehér hajú, nyájas arcú öregúr megjegyezte:

- Ejha! Miféle kislány ez? Nem is ismerem! Talán az utcán szedte föl ezt a kislányt, Kezia?

- Úgy látszik, kapta magát, és maga vágta le a haját - súgta Mr. Tulliver Deane sógornak magában nevetve, mintha mulatságosnak találná az esetet. - Hát láttál már ilyen kis boszorkányt?

- Mondhatom, kisasszony, nevetségessé tetted magad - jegyezte meg Pullet bácsi. Talán soha életében nem tett olyan megjegyzést, mely ennyire bántó lett volna.

- Fúj, szégyelld magad! - kiáltotta Glegg néni éles, szigorú hangján. - Egy kislány, aki levágja a saját haját, megérdemelné, hogy megkorbácsolják és vízen meg száraz kenyéren tartsák, ez meg egyszerűen bejön, és leül a bácsikái meg a nénikéi közé.

- Igaz, igaz - mondta Glegg bácsi azzal a szándékkal, hogy felesége szavainak tréfás értelmet adjon. - Én is azt mondom, zárjuk börtönbe, ott majd levágják a maradék haját is, hogy egyforma legyen.

- Most aztán igazán olyan, mint egy cigánylány - mondta Pullet néni szánakozó hangon. - Elég baj, nővérke, hogy a lányod olyan barna. A fiad elég szőke. Attól tartok, Maggie-nek sok bajt fog még okozni az életben, hogy ilyen barnának született.

- Haszontalan gyerek, aki összetöri az édesanyja szívét! - fakadt ki Mrs. Tulliver könnyes szemmel.

Maggie csak hallgatta a gúny és szemrehányás áradatát. Előbb haragjában pirult ki, és egy ideig a dacból merített erőt. Tom már azt hitte, átvészeli a vihart, annál is inkább, mert a puding meg a vaníliás krém megjelent az asztalon. Ebben a meggyőződésben súgta a fülébe:

- Istenem, Maggie, megmondtam, hogy szorulni fogsz, ugye?

Ezt barátságos biztatásnak szánta, de Maggie úgy érezte, hogy Tom örömét leli az ő megszegésében. A dac gyöngye ereje egy pillanat alatt cserbenhagyta, a szívét elöntötte a keserűség. Apjához rohant, a vállára borult, és hangos zokogásban tört ki.

- Jól van, jól van, kis bogaram - csillapítgatta az apja, s átkarolta -, ne búsulj már, no. Jól tetted, hogy levágtad, ha terhedre volt. Ne sírj, ha mondom, édesapád a te pártodon áll.

Édes, gyöngéd szavak! Maggie sohasem felejtette el azokat a perceket, egyiket sem, amikor apja „az ő pártjára állt”; szívében megőrizte ezeket a perceket, és gyakran gondolt rájuk évekké később is, amikor mindenki más azzal vádolta Mr. Tullivert, hogy rossz apa volt.

- Hogy kényeztetni a férjed ezt a gyereket, Bessy! - „súgta” Mrs. Glegg jó hangosan Mrs. Tullivernek. - Tönkreteszi vele, ha nem vigyázol rá. Az én apám nem így nevelte a gyermekeit, különben egészen másféle család lett volna belőlünk!

Mrs. Tulliver családi bánata ebben a percben eljutott ahhoz a ponthoz, ahol már az érzéketlenség kezdődik. Nem vett tudomást nővére megjegyzéséről, csak hátravetette főkötője szalagjait, és néma belenyugvással osztotta ki a pudingot.

A desszert megjelenése teljes megkönnyebbülést hozott Maggie-nek. Mivel az idő nagyon enyhe volt, a gyerekeknek megengedték, hogy odakünn a lugasban fogyasszák el részüket a dióból és kankalinborból. Olyan élénken futottak ki a kert rügyező bokrai közé, mint a kis hangyák a nagyítóüveg égető lencséje alól.

Mrs. Tullivernek különleges oka volt arra, hogy megadja ezt az engedélyt. Most, hogy az ebédnek vége volt, és az asztal körül ülők figyelme fölszabadult, elérkezett a megfelelő pillanat ahhoz, hogy Mr. Tulliver bejelentse szándékát Tom dolgában, s ajánlatos volt, hogy maga Tom ne legyen jelen. A gyerekek megszokták ugyan, hogy olyan zavartalanul tárgyaljanak róluk, mintha csak madarokról volna szó, s nem is értettek belőle semmit, akárhogy is nyújtogatták a nyakukat és füleltek. Ám ez alkalommal Mrs. Tulliver egészen szokatlan tapintatról tett tanúságot, hiszen nemrég meggyőződött róla, hogy Tom fájó pontjáról van szó. Tom elárulta, hogy lelkésznél tanulni körülbelül olyasmi a szemében, mintha egy rendőr felügyeletére bíznák. Mrs. Tulliver sóhajtván gondolt arra, hogy Mr. Tulliver minden biztonnyal kitart majd a szándéka mellett, akármint mond is a két nővér, Glegg vagy Pullet. De ha végül rosszul üt ki a dolog, nem vethetik a szemére, hogy beleegyezik férje minden hóbortjába, és hogy a családját még csak nem is tájékoztatja.

- Mr. Tulliver - szakította félbe férje és Deane sógora beszélgetését -, ideje megmondani a gyerekek bácsikáinak és nénikéinek, mik a terveid Tommal. Nem?

- Igazad van - válaszolta Mr. Tulliver kissé élesen. - Semmi kifogásom ellene, hogy bárkinek is elmondjam, mi a szándékom vele. Elintéztem - tette hozzá Mr. Glegg és Mr. Deane felé fordulva -, elintéztem, hogy elküldöm egy Mr. Stelling nevű lelkész házába, le King's Lortonba; úgy hallom, rendkívül okos ember, aki megtanítja a gyereket mindenre, ami kell.

A meglepetés moraja futott végig a társaságon, mint egy falusi templomban, amikor az összesereglett hívek olyan célzást hallanak a szószékről, mely hétköznapi ügyeikre vonatkozik. A nagybácsik és nagynénik ugyanígy csodálkoztak azon, hogy Mr. Tulliver egy lelkészt kever be családi ügyeibe. Pullet bácsi akkor sem hökkent volna meg jobban, ha Mr. Tulliver azt jelenti ki, hogy Tomot magához a lordkancellárhoz kívánja küldeni; mert Pullet bácsi a brit *yeoman*-ek¹ ama kihalófélben levő osztályához tartozott, melynek tagjai ma már finom posztóruhában járnak, nagy adókat és illetékeket fizetnek, szorgalmasan járnak templomba, és különlegesen jó ebédet esznek vasárnaponként, de álmukban sem jut eszükbe, hogy az angol állami és egyházi alkotmány eredete kézzelfoghatóbb, mint a naprendszeré és az állócsillagoké. Bármilyen szomorú, de igaz, hogy Mr. Pullet zavaros képzeletében egy püspök nem más, mint afféle báró, aki esetleg pap is, esetleg nem. Mivel saját községének lelkésze előkelő családból való, jómódú ember volt, könnyen érthető, hogy tapasztalatai alapján Mr. Pullettől egészen távol állt az a gondolat, miszerint egy pap hajlandó lehet nebulókkal vesződni. A mai felvilágosult időkben Mr. Pullet tudatlansága, belátom, szinte hihetetlennek hangzik; de ne felejtjük el, hogy az emberekben rejlő természetes képesség kedvező körülmények közt csodálatos eredményekre vezethet. Márpedig Pullet bácsinak kiváló természetes képessége volt a tudatlanságra. Így hát ő volt az első, aki álmélkodásának kifejezést adott.

- De minek akarod éppen egy lelkészhez küldeni? - kérdezte, s megdöbbenve pislogott Mr. Gleggre meg Mr. Deane-re, hogy megállapítsa, vajon ők több megértést mutatnak-e.

- Istenem... mert én úgy látom, a lelkészek a legjobb tanítómesterek - nyögte szegény Mr. Tulliver, aki ebben a zűrzavaros világban kétségbeesetten kapaszkodott meg minden fonálban, amely kivezetheti ebből az útvesztőből. - Az a kollégiumbeli Jacobs nem lelkész, és nem sok eredménnyel tanította a fiút. Így hát elhatároztam, hogy ha megint iskolába küldöm, olyan ember oktassa, aki egészen másféle, mint Jacobs. Abból, amit erről a Mr. Stellingről hallottam, úgy látom, pontosan az én emberem. Eltökéltem hát, hogy a fiamat hozzá küldöm Szent

¹ Szabad kisbirtokosok.

Ivánkor - fejezte be határozott hangon, miközben fölkatintotta tubákosdobozát, és szippantott egyet.

- De a félévi számla jó borsos lesz ám, Tulliver! A papok általában jó sokat kérnek - mondta Mr. Dean, és erélyesen tömkölte orrába a tubákot, mint mindig, ha egy kérdésben semleges álláspontra helyezkedett.

- Micsoda! Azt hiszed talán, a lelkész megtanítja arra, hogyan kell egy jó búzamintát első pillantásra fölsismerni, Tulliver szomszéd? - kérdezte Mr. Glegg, aki nagyon szerette a saját tréfáit, s amióta visszavonult az üzleti tevékenységtől, úgy érezte, nemcsak megbocsátható, de illő is hozzá, hogy a dolgokat kedélyesen fogja föl.

- Hát, tudod, egészen másféle terveim vannak Tommal - vágta rá Mr. Tulliver, s e kijelentés után poharához nyúlva elhallgatott.

- Nos, ha nekem is szabad szólnom, ami nagy ritkaság - mondta Mrs. Glegg keserű célzással -, szeretném tudni, mi jó jöhet ki abból, ha egy fiú olyan nevelésben részesül, mely anyagi helyzetét fölülmúlja?

- Istenem - felelte Mr. Tulliver, de nem Mrs. Gleggre nézett, hanem a férfiakra -, tudjátok, elhatároztam, hogy Tomot nem az én mesterségemre nevelem. Már régóta gondolkodom ezen, és akkor határoztam el magam, amikor láttam, hogy járt Garnett az ő fiával. Az én tervem az, hogy olyan üzletre fogom, amelyet tőke nélkül is elkezdhet, s olyan nevelést akarok adni neki, hogy fölvehesse a versenyt az ügyvédekkel meg hasonló emberekkel. Aztán hébe-hóba nekem is adhat tanácsot.

Mrs. Glegg hosszú torokhangot hallatott, s összeszorított ajkán olyan mosoly jelent meg, melyben rosszállás és szánakozás keveredett.

- Vannak emberek - szólalt meg az említett bevezető hang után -, akik sokkal jobban tennék, ha kerülnék az ügyvédek.

- És az a lelkész valami középiskola élén áll? - kérdezte Mr. Deane. - Olyan iskolára gondolok, mint az ott a Bewley piacon.

- Nem, szó sincs róla - mondta Mr. Tulliver. - Legföljebb két-három tanítványt vállal, és így több ideje van mindegyikkel foglalkozni. Tudod?

- Persze, annál hamarabb kioktatja őket. Nem is lehet sokat tanulni, ha annyian vannak együtt - vélekedett Pullet bácsi, s úgy érezte, kezd tisztán látni egy bonyolult kérdésben.

- És annál több pénzt kér érte, nem igaz? - jegyezte meg Mr. Glegg.

- Az bizony, kerek százat egy évre, ez az egész - jelentette ki Mr. Tulliver bizonyos büszkeséggel, hogy ilyen merész elhatározásra jutott. - De tudod, ezt úgy kell fölfogni, mint valami befektetést. Tom tőkéje a tudása lesz.

- Igen, ebben van valami - helyeselt Mr. Glegg. - Lehet, hogy igazad van, Tulliver szomszéd, könnyen lehetséges, hiszen

*Ha elfogy a pénz, és a föld is oda,
a tudás a végső, megmentő csoda.*

Emlékszem, ezt a két sort láttam Buxtonban egy kirakatablakon. De mi, akik nem jártunk sok iskolát, inkább verjük csak jól fogunkhoz a garast. Igaz-e, Pullet szomszéd?

Mr. Glegg a térdét dörzsölgette, és kedélyes arcot vágott.

- Csodálkozom rajtad, Mr. Glegg - mondta a felesége. - Igazán nem illik ez a te korodhoz és pozíciódhoz.
- Mi az, ami nem illik, Glegg asszonyság? - kérdezte Mr. Glegg, és derűsen hunyorgott a társaságra. - Talán az új kék kabátom, ami rajtam van?
- Szánlak gyöngeséged miatt, Mr. Glegg. Azt mondtam, nem illik tréfálkozni, ha látod, hogy saját rokonod hanyatt-homlok rohan a csőd felé.
- Ha rám érted ezt - mondta Mr. Tulliver bosszankodva -, miattam ne főjön a fejed. El tudom igazgatni a magam ügyeit anélkül, hogy másokat háborgatnék.
- Istenem - szólalt meg Mr. Deane, nagy tapintattal új témát vetve föl -, most jut eszembe, nemrég hallottam valakitől, hogy Wakem is egy lelkészhez küldi a fiát tanulni, tudod, azt a nyomorék gyereket. Ugye, Susan? - fordult támogatást keresve feleségéhez.
- Erről nem tudok semmit, annyi bizonyos - felelte Mrs. Deane, és megint összeszorította az ajkát. Mrs. Deane nem az az asszony, aki részt vesz olyan társalgásban, melyben lövedékek röpködnek.
- Nos - kezdte Mr. Tulliver vidáman és könnyedén, hogy megmutassa Mrs. Gleggnek, mennyire nem törődik vele -, ha Wakem jönnek látja a fiát egy lelkészhez küldeni, Tomnak sem fog ártani, ha oda küldöm. Wakem a legnagyobb gazember, akit az ördög valaha is a világ nyakára szabadított, de mindig nagyon jól tudja, mit csinál. A mindenit, mondd meg nekem, Wakem melyik mészárosnál szerzi be a húst, s máris oda rohanok vásárolni.
- De Wakem ügyvéd fia púpos, így hát természetes, hogy lelkészhez küldik - jelentette ki Mrs. Pullet, érezve, hogy az egész ügy gyászos fordulatot vesz.
- Az ám - kiáltott föl Mr. Glegg, aki Mrs. Pullet megjegyzését tévesen tréfának értette -, ezt is tekintetbe kell vened, Tulliver szomszéd! Nem valószínű, hogy Wakem fia valaha is üzlet-ember lesz. Szegény fiú! Wakem bizonyára úriembert farag majd belőle.
- Mr. Glegg - mondta Glegg asszonyság méltatlankodva; érződött a hangján, már csordultig a pohár, s nem sok kell hozzá, hogy kifakadjon -, most már igazán jól tennéd, ha befognád a szádat. Mr. Tulliver nem kíváncsi a véleményedre, de az enyémmre sem. Vannak emberek, akik mindent a világon jobban tudnak, mint bárki más.
- Azt hiszem, éppen te vagy olyan, szavaid után ítélve! - fortyant föl Mr. Tulliver újra.
- Én aztán igazán nem szóltam semmit - vágott vissza Mrs. Glegg gúnyosan. - *Tőlem* senki sem kért tanácsot, így nem is adhattam.
- Akkor ez az első eset, hogy nem adtál - mondta Mr. Tulliver. - Mert az az egyetlen dolog, amit készségesen szoktál adni.
- Nemcsak készségesen adni, de készségesen kölcsönözni is - replikázott Mrs. Glegg. - Vannak olyan emberek, akiknek pénzt adtam kölcsön. Lehet, hogy még megbánom. Rokonnak ne hitelezzen az ember.
- No, no, no - mondta Mr. Glegg csillapító hangon, de Mr. Tullivert már nem lehetett visszatartani attól, hogy éles választ ne adjon.
- Kaptál róla adóslevelet, úgy tudom - mondta -, és az öt százalék kamatot is megkapod, rokonság ide vagy oda.
- Nővérekém - könyörgött Mrs. Tulliver -, add meg a borodat, és hadd adjak hozzá egy kis mandulát meg mazsolaszőlőt.

- Szívből sajnállak, Bessy - felelte Mrs. Glegg, és körülbelül úgy érezte magát, mint egy kuvasz, ha megragadja az alkalmat, hogy csaholásával egy olyan ember felé forduljon, akinél nincs bot. - Sokat ér, mondhatom, ha most manduláról meg mazsoláról kezdesz beszélni.

- Ejnye, Glegg nővér, ne légy már olyan házsártos - mondta Mrs. Pullet, és sírdogálni kezdett. - Még az lesz a vége, hogy gutaütést kapsz, hisz már amúgy is egészen vörös az arcod. Hát nem volt elég a gyászból? Még jóformán félre sem tettük a fekete fátyolt és szalagot! Nem való ez testvérek között!

- Én is azt mondom, nem való - helyeselt Mrs. Glegg. - Szép kis dolog, amikor az egyik nővér csak azért hívja meg házába a másikat, hogy veszekedjék vele és gyalázza.

- Csöndesebben, Jane - mondta Mr. Glegg -, jöjjön már meg az eszed.

De mialatt így beszélt, Tulliver újra nekiveselkedett, mert úgy érezte, hogy még a felét sem mondta el annak, ami a begyét nyomja.

- Ki akar veszekedni veled? - kiáltotta. - Te vagy az, akinek mindig marnia kell valakit, és nem tudod az embert békén hagyni. Én soha életemben nem veszekedtem asszonnyal, föltéve, ha tudja, mit szabad neki, mit nem.

- Hogy mit szabad neked? Igazán? - sikoltotta Mrs. Glegg most már egészen éles hangon. - Nálad különb emberek is nagyobb tisztelettel beszéltek velem - ha már a sírban nyugsznak is! És akkor is, ha olyan férjem van, aki nyugodtan ül itt, és egy szava sincs az ellen, hogy így sérttegesse! Nem volna alkalmad erre, Tulliver, a legkisebb alkalmad sem, ha nem sikerült volna befurakodnod az én családomba. A nővérem minden ujja külön férjet kaphatott volna, mint te!

- Hát ha már erről van szó - vágta vissza Mr. Tulliver -, az én családom éppen olyan jó, mint a tied, még jobb is, mert egyetlen olyan istenverte összeférhetetlen asszony sincs ebben a családban, mint te!

- Elég! - mondta Mrs. Glegg, s fölállt székéről. - Te ezt egészen rendjén valónak tarthatod, mert csak ülsz és hallgatsz, hogyan sértegetnek, és én egyetlen percig sem maradok tovább ebben a házban. Nem bánom, maradj, ha akarsz, gyere haza a kocsival, majd én hazasétálok.

- Miket beszélsz, drága szívem! - mondta Mr. Glegg, és mélabúsan követte feleségét a szobából kifelé.

- Mr. Tulliver, hogy is beszélhettél így? - sopánkodott Mrs. Tulliver könnyes szemmel.

- Menjen csak! - mondta Mr. Tulliver, aki már annyira dühbe gurult, hogy könnyek óceánja sem tudta volna lecsillapítani. - Menjen csak! Minél előbb, annál jobb! Ezentúl meggondolja, mielőtt basázkodni próbál velem.

- Pullet nővér - mondta Mrs. Tulliver gyámoltalanul -, mit gondolsz, nem volna jó utána menni és kibékíteni?

- Inkább ne - vélte Mr. Deane. - Majd legközelebb kibékültök.

- Akkor menjünk le, nézzük meg a gyerekeket - mondta Mrs. Tulliver könnyeit törölgetve.

Nagyon időszerű indítvány volt. Amikor az asszonyok kivonultak a szobából, Mr. Tulliver úgy érezte, hogy kellemetlenkedő legyeket hajtott ki, és megint tiszta a levegő. Kevés dolgot szeretett úgy, mint elbeszélgetni Deane sógorral, akinek üzleti elfoglaltsága olyan nagy volt, hogy csak ritkán részeltethette ebben az örömben. Mr. Tulliver úgy vélte, hogy valamennyi ismerőse közül Deane sógor „ért legjobban a dolgokhoz”; amellet a nyelve is jól pörgött, gúnyos megjegyzéseivel kellemesen egészítette ki Mr. Tulliver hasonló hajlamait, melyeket

nem tudott kellőképpen érvényre juttatni. Most, hogy az asszonyok kimentek, jöhetett a komolyabb eszmecsere, nem kellett attól tartani, hogy mindenféle semmiségekkel zavarják őket. Most aztán kicserélhették nézeteiket Wellington hercegről, akinek a jellemét egészen új megvilágításba helyezte a katolikusok kérdésében elfoglalt álláspontja. Még arra is mód adódott, hogy bírálattal illessék szerepét a Waterlooi csatában, amelyet sohasem nyert volna meg, ha nem áll annyi derék angol a háta mögött, nem is szólva Blücherről meg a poroszokról, akik éppen a kellő pillanatban érkeztek; Mr. Tulliver ezt olyan valakitől hallotta, aki rendkívül járatos ebben a dologban. Igaz, itt egy kis nézeteltérés támadt köztük, mert Mr. Deane megjegyezte, hogy nem bízik túlságosan a poroszokban, sem hajóik szerkezetében, nem is szólva arról, hogy becsületességük sem elégítette ki teljesen, amikor egy nagyobb tétel danzigi sört vásárolt - mindez hajlamossá tette arra, hogy a derék poroszokról általában rossz véleménnyel legyen. Miután ebben a kérdésben Mr. Tulliver visszavonulásra kényszerült, más témára tért át, s annak az aggodalmának adott kifejezést, hogy Anglia soha többé nem lesz már az, ami valaha volt. Mr. Deane viszont - mivel olyan céghez tartozott, melynek osztaléka emelkedőben volt - természetesen reményteljesebben ítélte meg a jelent. Néhány adatot sorolt föl az árubehozatal alakulásáról, különösen ónban és nyersbőrökben, ami kissé megnyugtatta Mr. Tulliver aggódó képzetét. Úgy látszik, még messze az az idő, amikor az ország teljesen martalékul esik a pápistáknak meg a radikálisoknak, s egyelőre még tisztességes emberek is megtalálják itt a helyüket.

Pullet bácsi nem szólt hozzá ezekhez a magas röptű eszmékhez, csak üldögélt, és hunyorgatta a szemét. Nem értett a politikához; úgy gondolta, arra születni kell. De sógorai szavaiból azt vette ki, hogy ettől a Wellington hercegtől kár volt olyan sokat remélni.

8 MR. TULLIVER ELLÁGYUL

- Mi lesz, ha Glegg nővér fölmondja a kölcsönt? Azt hiszem, nehezen tudnál most ötszáz fontot fölhajtani - mondta Mrs. Tulliver a férjének este, amikor bánatos szívvel számot vetett a szerencsétlen nap eseményeivel.

Mrs. Tulliver már tizenhárom éve élt a férjével, de nem sokat változott házasságuk első időszaka óta; most is éppoly üde könnyedséggel tudott olyan dolgokat mondani neki, amelyeknek az eredménye pontosan az ellenkezője volt annak; amit szeretett volna. Egyik-másik lélek csodálatosan meg tudja őrizni hamvasságát, akár az az élemedett aranyhal, mely minden jel szerint a végsőkéig ragaszkodik ahhoz az ifjonti tévhitéhez, hogy egyenes vonalban úszhatik akármeddig, a világot körülvevő üvegfalán túl is. Tulliverné ilyenféle kedves halacska volt: tizenhárom éven át verte be a fejét ugyanabba az ellenálló közegbe, de azért lankadatlan fürgeséggel megy neki ma is.

Említett megjegyzése tüstént meggyőzte Mr. Tullivert az ellenkezőjéről - vagyis arról, hogy gyerekjáték lesz előteremtenie a kérdéses ötszáz fontot. S amikor Mrs. Tulliver faggatni kezdte, vajon *miként* is gondolja azt a pénzt összehozni anélkül, hogy jelzálogkölcsönt venne föl a házra meg a malomra (márpedig Mr. Tulliver többször kijelentette, hogy ezt soha semmi körülmények közt sem tenné meg), mert hát manapság nehéz olyan embert találni, aki hajlandó volna biztosíték nélkül pénzt kölcsönözni - Mr. Tulliver dühbe gurult, és kijelentette, hogy bánja is ő, ha Mrs. Glegg fölmondja a kölcsönt! Ha fölmondja, hát fölmondja - majd kifizeti neki így vagy úgy. Nem is akar a sógornője lekötelezettje lenni! Ha egy férfi olyan családba házasodik be, ahol egész szekéralja nő van, bizony éppen eleget kell nyelnie, ha nem áll a sarkára. De ő nem olyan ember, akivel kukoricázni lehet!

Mrs. Tulliver szép csöndesen sírdogált egy kicsit, aztán föltette éjszakai főkötőjét, és csakhamar nyugodt álomba merült; elzsongította az a gondolat, hogy holnap mindent megbeszél Pullet nővérével; elmegy majd hozzá a gyerekekkel uzsonnázni a Fenyveslakba. Nem mintha valami határozott eredményt remélt volna ettől a beszélgetéstől; de elképzelhetetlennek tartotta, hogy ami történt, olyan sziklaszilárdnak bizonyulhat, hogy ne lehetne többé változtatni rajta; és legalább jól kipanaszkodja magát.

Férje még egy ideig álmatlanul forgolódott; ő is egy látogatásra gondolt, melyet másnap kívánt lebonyolítani; s elképzelése ebben a dologban nem volt olyan határozatlan, sem olyan megnyugtató, mint kedves oldalbordájáé.

Mr. Tulliver, ha egyszer nekidurálta magát valaminek, gyorsan cselekedett; olyankor elhagyta az a megfontoltság, mely nyugodtabb pillanataiban jellemezte, és nem tudott szabadulni attól a szorongató érzéstől, hogy az emberi dolgok nagyon bonyolultak ebben a zűrzavaros világban. A két jelenség meglehetősen ellentmondó, de talán éppen ez kapcsolja őket össze egymással; gyakran megfigyeltem, hogy egy túlságosan kusza gombolyag szinte sugallja a mozdulatot, amellyel gondolkodás nélkül megrántjuk azt a szálat, amely éppen a kezünk ügyébe esik. Így történt, hogy Mr. Tulliver másnap, rögtön ebéd után (nem volt gyomorbajos) lóra ült, s elindult Bassetbe, ahol húga meg Moss sógora lakott. Miután visszavonhatatlanul elhatározta, hogy visszafizeti Mrs. Gleggnak az ötszáz fontját, természetesen eszébe jutott, hogy neki is van kintlevősége - az a háromszáz font, amellyel Moss sógor tartozik neki; s ha a sógor valami módon vissza tudná fizetni neki ezt a pénzt rövid határidőn belül, akkor már oszladozna az a sötét felhő, amely olyan fenyegetőnek látszik; s akkor merész kijelentését nem

tekintik olyan botornak afféle gyöngé lelkűek, akik mindenáron pontosan szeretnék tudni, vajon *hogyan és mi módon* fogja nyélbe ütni a dolgot, amit egyébként nem is tartanak olyan nehéznek.

Mr. Tulliver olyan helyzetbe került, amelyben nem volt semmi új vagy meglepő; lassanként alakult ki, mint a hétköznapi dolgok általában; hatása csak jó idő múlva mutatkozott meg, amikor már minden együtt volt. A végeredmény az volt, hogy mindenki jómódú embernek tartotta - sokkal gazdagabbnak, mint valójában volt. Mindnyájan hajlamosak vagyunk arra, hogy magunk is elhiggyük, amit rólunk állhatatosan mondanak. Mr. Tulliver megszokta, hogy úgy gondoljon a csődre, anyagi tönkremenetelre, mint távoli dologra, amihez semmi köze: szinte azzal a lagymatag szánakozással, amellyel egy sovány, hosszú nyakú ember veszi tudomásul, hogy köpcös és vérmes szomszédját megütötte a guta. Megszokta, hogy tréfás köteke déssel célozgassanak szerencsés helyzetére, hiszen nemcsak földje és gazdasága van, de saját malma is, melyet maga kezel és tart üzemben. Ezek a tréfák természetesen megerősítették abban a hitében, hogy tekintélyes vagyona van. Ez a meggyőződése adta meg a kellemes ízt annak a pohárnak, amelyet piacnapokon engedélyezni szokott magának, s ha félévenként nem jelentkeznének kérlelhetetlenül a kamatfizetési napok, Mr. Tulliver már meg is feledkezett volna arról, hogy irigyelt birtokát kétezer font jelzálogkölcsön terheli. Igaz, hogy ez nem teljesen az ő hibája volt; ezer fontot a húga öröksége tett ki, amelyet ki kellett fizetnie neki, amikor férjhez ment, aztán az, akinek olyan szomszédai vannak, hogy minden apróságért készek pörösködni, nemigen jut abba a helyzetbe, hogy jelzálogkölcsönét törlessze, kiváltképpen ha barátai olyan jó véleménnyel vannak róla, hogy minduntalan tőle kérnek kölcsön - akár száz fontot is, minden írás nélkül, csak úgy, fennkölt becsületszóra. Tulliver barátunk sokkal jobb lelkű ember volt, semhogy ridegen elzárkózott volna az ilyen kérések elől. Még a húgának sem tudott nemet mondani, aki (mint a nővérek általában) mintha csak azért jött volna a világra, hogy gondokat okozzon; miatta kellett azt a jelzálogkölcsönt fölvenni; nem elég, hogy rosszul ment férjhez, tévedését azzal is tetézte, hogy szorgalmasan szülte a gyermekeket, immár a nyolcadikat. Igaz ugyan, hogy Mr. Tulliver sohasem vetette a szemére, s ha tudatára ébredt gyengeségének, azzal mentegette magát, hogy a szegény Grittynek éppen elég baja van.

- Milyen szép kis fruska volt, mielőtt hozzáment Mosshoz! - mondogatta néha kissé remegő hangon.

Ám ma inkább úgy nézte a dolgokat, ahogy egy üzletemberhez illik, miközben Basset mély kerékvágásokkal fölszántott útjain poroszkált. A község bizony elég messze van a mezővárostól, s földje is olyan silány, hogy ami kevés hasznót ki lehet húzni belőle, azt is fölemésztí a szállítási költség, a trágya fuvarozása meg a termékek beszállítása a piacra. Közben kellőképpen felgyülemlett benne a harag Moss ellen, aki tőke nélkül kezdett gazdálkodni, és annyira balkezes, hogy nincs olyan marhavész vagy üszög, amely az ő birtokát kikerülné. Minél jobban igyekszik az ember, hogy kisegítse a hínárból, annál mélyebben süllyed bele. Inkább hasznára válna, mint ártalmára, ha most kénytelen volna visszafizetni azt a háromszáz fontot; legalább jobban vigyázna, s nem értékesítené a gyapjút az idén is olyan ügyetlenül, mint tavaly. Mr. Tulliver úgy érezte, hogy túlságosan elnéző volt a sógorával szemben; mivel a kamatokat is futni hagyta két éven keresztül, nem csoda, ha Moss azt gondolja, hogy már sohasem fogják a tőkéért zaklatni. De Mr. Tulliver elhatározta, hogy az ilyen lomha embereket nem támogatja tovább, s a göröngyös basseti út sem volt alkalmas arra, hogy a lovas ember bosszús kedvét enyhítse. A sáros téli napokon keletkezett mély patanyomok kirázták a lelkét, s egyetlen vigasztalása az volt, hogy időnként heves, de jóleső káromkodással emlegette az Ügyvédek Ősapját, akinek bizonyára része volt az utak megrontásában, ha ugyan nem éppen az ő patái tették így tönkre.

Elégedetlenségéhez hozzájárult a szeme elé táruló látvány is: a sok silány föld meg düledező kerítés. Ha nem is volt éppen Moss földje, ugyanígy megmunkálatlanul hagyhatta volna ő is - a szerencsétlen kezű gazda! Basset végig egyforma volt: Mr. Tulliver véleménye szerint a legkoldusabb község az egész megyében. Véleménye bizonyára nem volt alaptalan. Itt minden szegény volt - a talaj, az utak, a földesúr, aki ráadásul nem is lakott itt, a lelkész, aki szintén nem lakott itt, a segédlelkész is, aki idejének még a felét sem töltötte a községben. Ha valaki szentül hisz az emberi akarat csodatevő erejében, s arra a kijelentésre vetemedik: Basset lakossága mostoha körülményei közt is megmutathatta volna, hogy legény a talpán - isten neki, nekem elvben semmi kifogásom az ilyen elvont kijelentés ellen; ám ami a tényeket illeti, csak annyit mondhatok, hogy Basset szelleme pontosan egy színvonalon állt a körülményeivel. Az olyan ember, akinek szeme nem szokta meg az agyagtól zöld, sáros utcákat, első pillantásra azt mondta volna, hogy nem vezetnek sehová, csak egymásba kuszálódnak; pedig kellő türelemmel el lehetett jutni rajtuk a távoli országútra. Ám a sárban fölfedezhető lábnyomok többnyire egy másik helyre vezettek - a léha kicsapongásnak ama központjába, amelyet hivatalosan „Granby örgróf italmérésének”, köznyelven pedig a Dickison-féle kocsmának neveztek. A homokkal beszórt padlójú, hosszú, alacsony helyiséget kihűlt dohányfüst bűze ülte meg, melybe láthatatlan sörmaradékok szaga keveredett. Mr. Dickison bánatos arca tele volt pörsenéssel; amint az ajtófélfához támaszkodott, annyira nem illett a napvilághoz, akárcsak a tegnapi est gyertyák félrecsordult viasza. Az ember azt hinné, hogy mindez csöppet sem csábító; de a basseti férfiak többsége végzetesen vonzónak érezte, különösen téli délutánokon, ha négy óra tájt hazafelé tartva elhaladt mellette. Ha egy basseti asszony azt akarta bizonygatni, hogy férje nem tartozik az örömhajhász férfiak közé, elég, ha annyit mondott, hogy egyetlen shillinget sem hagyott Dickisonnál egyik pünkösdtől a másikig. Tény, hogy Mrs. Moss pontosan ezt mondta a férjéről, nem is egyszer, amikor a bátyja, a kákán is csomót keresve, a sógorát hibáztatta mindenért a világon - mint ahogy ma is azt tette.

Mintha minden összeesküdött volna Mr. Tulliver bosszúságának növelésére - még a kerítés ajtaja is, amelyet lovaglópálcájával próbált belökní, ám az a haszontalan ajtó úgy viselkedett, mint minden ajtó, ha leszakadt róla a felső kapocs; úgy dőlt ki, hogy ló és lovas lábszárát egyaránt veszélyeztette. Éppen le akart szállni, hogy lovát a ragadós sáron keresztül a süppedt udvarra - nagy, favázas gazdasági épületek vetettek rá komor árnyékot -, majd tovább, a hosszú, roskatag lakóház felé vezesse, mely egy kis töltésen állt. Ekkor egy istállófiú bukkant elő, és így nem kellett félnie attól, hogy terve megghiúsul; elhatározta ugyanis, hogy nem száll le a lováról, és a látogatás egész ideje alatt a nyeregben ül majd. Ha egy ember keményen akar beszélni valakivel, legokosabb, ha a nyeregben marad, és abból a magasságból beszél, ahonnan szeme messzebb lát - s nem kell tudomásul vennie a felé irányuló könyörgő tekinteteket. Mrs. Moss meghallotta a közeledő lódobogást, s mire a fiú a ház elé vezette a lovat meg lovasait, a szegény asszony már ott állt a konyhaajtóban; fáradt mosoly az arcán, s egy fekete szemű gyerek a karján. Arca egy kissé hasonlított bátyjához. A csecsemő kövér kis kezével anyja arcát babrálgatta, és ez valahogy még feltűnőbbé tette arcának hervadtságát.

- Isten hozott, bátyám - mondta szerető hangon. - Örülök, hogy látlak, nem is vártalak ma. Hogy vagy?

- Elég jól, Mrs. Moss, elég jól - felelte a bátyja hűvösen és kimérten, mintha szemtelenkedésnek tekintené, hogy ilyet kérdeznek tőle. Az asszony rögtön látta, hogy a bátyja rosszkedvű. Sohasem szólította Mrs. Mossnak, csak ha haragudott vagy ha társaságban voltak. De az asszony természetesnek tartotta, hogy azzal, aki szegényebb sorsú, félvállról beszéljenek. Nem helyezkedett arra az álláspontra, hogy az emberi nem tagjai egyenlők. Türelmes, termékeny, szerető szívű asszony volt.

- A férjed nincs itthon, ugye? - kérdezte Mr. Tulliver komor hallgatás után. Közben négy gyerek szaladt ki a házból, mint a kiscsirkék, ha anyjuk hirtelen eltűnt az ól mögött.

- Nincs messze, csak odaát a krumpliföldön - mondta Mrs. Moss. - Georgy, drágám, szaladj csak ki a hátsó kertbe, és mondd meg apádnak, hogy itt a bácsi! Nem akarsz leszállni, bátyám? Nem ennél valamit?

- Nem, nem, nem szállhatok le. Máris sietnem kell haza - felelte Mr. Tulliver a messzeségbe meredve.

- És hogy van Mrs. Tulliver meg a gyerekek? - kérdezte Mrs. Moss alázatosan, nem mervén az invitálást erőltetni.

- Köszönöm, jól. Tom új iskolába megy Szent Iván napján. Képzelheted, mibe kerül. Elég baj, hogy kinn van a pénzem.

- Nagyon kérlek, légy olyan jó, engedd el a gyerekeket valamelyik nap, hadd jöjjenek el az unokatestvéreiket meglátogatni. Az én kicsikéim alig várják már, hogy viszontlássák Maggie-t. Hát még én, a keresztanyja, aki annyira szereti! Sehol sem kaphatna méltóbb fogadtatást, mint nálunk - persze, a módunkhoz képest. És tudom, szívesen eljönne, mert az a gyerek csupa szív, és olyan eleven eszű, hogy csuda!

Mrs. Moss egyenes lelkű, egyszerű teremtés volt; de ha a legravaszabb asszony lett volna a világon, akkor sem eszelhetett volna ki alkalmasabb szavakat bátyja megpuhítására, mint Maggie dicséretét. Mr. Tulliver ritkán akadt olyan emberre, akinek eszébe jutott volna „a kis fruskát” dicsérgetni. Rendszerint csak őrá maradt, hogy lánya érdemeit emlegesse. De Moss néni körében Maggie mindig nagyon baráti megítélésben részesült. Ez volt az ő Bergengóciája, ahol azt tehette, amit akart; ha fölforgatta a bútorokat, besározta a cipőjét vagy elszakította a ruháját, nem kapott ki - Moss néniéknél mindezt igen természetes dolognak tartották. Mr. Tulliver tekintete akaratlanul is ellágyult, és már nem fordította el hűgéről, amikor így válaszolt:

- Meghiszem azt! És azt gondolom, téged szeret a legjobban. A mi családunkra üt, nincs benne semmi, de semmi az anyja családjából.

- Moss azt mondja, hogy Maggie pontosan olyan, mint én voltam valamikor - jegyezte meg Mrs. Moss. - Persze, én nem voltam olyan gyors fölfogású, és sohasem szerettem a könyveket. De azt hiszem, az én Lizzym olyan, mint ő. Nagyon okos! Gyere ide, Lizzy, édes kis bogaram, mutasd meg magad a bácsikádnak. Talán már rád sem ismer, olyan gyorsan nőttél!

Lizzy, a fekete szemű, hétéves kislány ijedt arcot vágott, amikor anyja előretuszkolta, mivel a kis Mossok meglehetősen féltek nagybácsijuktól, aki a dorlcote-i malomban lakott. Lizzy nyomába sem jött Maggie-nek kifejezőerő és elevenség dolgában. Tulliver atyai szíve kissé berzenkedett, amikor a két kislány hasonlóságát emlegették.

- Igen, hasonlítanak egy kicsit egymásra - mondta, és szeretettel nézett a vézna kislányra, aki mocskos köténykékét babrálgatta. - Mindketten édesanyánkra ütnek. Éppen elég kislányod van, Gritty - tette hozzá félig szánakozó, félig szemrehányó hangon.

- Négyen vannak a drágák - felelte Mrs. Moss sóhajtva, s jobbról-balról megsimogatta Lizzy haját a homlokán. - Éppen annyian, mint a fiúk. Mindegyikükre külön-külön jut egy-egy fiútestvér.

- Igen, igen, de aztán kikerülnek az életbe, és meg is kell állniok a helyüket külön-külön - mondta Mr. Tulliver, s úgy érezte, mintha ellankadna szigorúsága. Hogy újra fölélessze, jónak látta odavetni egy kis hasznos tanácsot. - Ne számítsanak arra, hogy a fivéreikbe csimpaszkodjanak.

- Nem is úgy gondolom. De remélem, a fivéreik szeretni fogják szegénykéket, és nem felejtik el, hogy egy apától és anyától származnak. A fiúk attól még nem lesznek szegényebbek - tette hozzá Mrs. Moss, félénk hirtelenséggel fellobbanva, mint a félig elhamvadt tűz.

Mr. Tulliver kissé meglegyintette lovát, aztán visszahúzta a gyeplőt, és haragosan ráfordult a csodálkozó, ártatlan párára:

- Nem maradsz nyugton!

- És minél többen vannak, annál jobban kell szeretniök egymást - folytatta Mrs. Moss, oktató célzattal gyermekeire tekintve, majd ismét bátyjához fordult. - Nem mintha arra gondolnék, hogy a te fiad nem lesz mindig jó a húgocskájához, csak azért, mert ketten vannak, éppen úgy, mint te meg én, kedves bátyám.

A nyíl szíven találta Mr. Tullivert. Nem volt valami élénk fantáziája, de Maggie nagyon közel állt a szívéhez, és felötlött benne az a gondolat, hogy Tom és Maggie későbbi kapcsolatát párhuzamba állítsa a maga meg Mrs. Moss viszonyával. Ha „a kis fruska” valaha szegény sorba kerülne, vajon Tom is kemény szívű lenne hozzá?

- Igen, igen, Gritty - mondta a molnár, és hangja egyre jobban ellágyult. - De én mindig megtettem érted mindent, ami módomban állt - fűzte hozzá, mintha valami szemrehányás súlya alatt mentegetőznék.

- Én azt sohasem tagadtam, bátyám, én igazán nem vagyok hálátlan - mondta a szegény Mrs. Moss, akit a sok munka meg a sok gyerek túlságosan elcsigázott, és nem volt már ereje büszkeségét megőrizni. - De itt van már az apjuk. Sokáig tartott, amíg megjöttél, Moss!

- Sokáig, azt gondolod? - mondta Mr. Moss kifulladásra és sértődötten. - Pedig megállás nélkül rohantam haza. Mért nem szállsz le a lóról, Mr. Tulliver?

- Jól van, leszállhatok... szeretnék egypár szót beszélni veled a kertben - mondta Mr. Tulliver, mert úgy érezte, ha kellő keménységgel akar beszélni, jobb, ha a húga nem lesz jelen.

Leszállt a nyeregből, és elindult sógorával a kertbe, az öreg tiszafa-lugas felé, míg a húga, csecsemője hátát veregetve, az ajtó előtt maradt, és sóvárgó szomorúsággal pillantott utánuk.

Váratlan megjelenésük a lugasban fölriasztott néhány szárnyast: eddig azzal szórakoztak, hogy mély lyukakat kapirgáltak a poros földbe, de most nagy gágogás és kárálás közepette elmenekültek. Mr. Tulliver leült a padra, és pálcájával kíváncsiskodva bökdöste a földet itt is, ott is, mintha valami üregre gyanakodnék. Végre horkanáshoz hasonló hangon megkezdte a beszélgetést:

- Látom, már megint búzát vetettél abba a hátsó parcellába, de egy csöpp trágyát sem raktál rá. Ebben az évben is gyöngye termésed lesz.

Mr. Mosst, amikor megkérte miss Tulliver kezét, Basset legnagyobb piperkőcének tartották. Most majdnem egyhetes szakálla volt, és olyan reménytelen szomorúsággal nézett a világba, mint egy igásló. Türelmes dörmögéssel felelte:

- Bizony, a magamfajta szegény gazdának azt kell tennie, amit tud. Nem utánozhatja azokat, akiknek módjukban áll szórni a pénzt, és feleannyit dughatnak a földbe, mint amennyit ki akarnak húzni belőle.

- Nem tudom, kiről beszélsz! Talán inkább az szórja a pénzt, aki kölcsönt vesz föl, és még a kamatokat sem fizeti meg! - mondta Mr. Tulliver, aki szeretett volna egy kis veszekedésbe keveredni, hiszen ez a legkönnyebb és a legtermészetesebb bevezetése egy kölcsön fölmondásának.

- Igen, hátralékban vagyok a kamatokkal, tudom - mondta Mr. Moss. - De tavaly nem volt szerencsém a gypjával. S mivel az asszony is áldott állapotban volt, rosszabbul mentek a dolgok, mint máskor.

- Lárifári - ripakodott rá Mr. Tulliver. - Vannak emberek, akiknek mindig rosszul mennek a dolgai: üres zsák nem áll meg egyenesen.

- Nem tudom, miért keresed bennem a hibát, Mr. Tulliver - védekezett Mr. Moss könyörgő hangon. - Csak azt tudom, hogy nincs napszámos, aki keményebben dolgozna, mint én.

- Mit ér az - mondta Mr. Tulliver élesen -, ha egy ember megházasodik, amikor nincs más tőkéje a földje megművelésére, mint az a kis vagyonka, amit a felesége visz a házhoz? Kezdetől fogva ellene voltam, de egyiktek sem hallgatott rám. Én meg nem tudom a pénzemet tovább nélkülözni, mert vissza kell fizetnem Mrs. Gleggnnek az ötszáz fontját. Azonkívül itt vannak Tom taníttatásának a költségei is. Még akkor is nehezen győzném, ha visszakapnám a kintlevőségemet. Így hát nézz utána, hogy visszafizesd azt a háromszáz fontot.

- Szóval ezért jöttél - mondta Mr. Moss, és üres tekintettel meredt maga elé. - Ha így áll a dolog, legjobb, ha mindent kiárúsítunk, és véget vetünk az egésznek. Meg kell válnom az utolsó jószágtól is, hogy kifizethesselek, meg hogy a föld bérét is ki tudjam fizetni.

Tagadhatatlan, a szegény rokonok szörnyen kellemetlenek - pusztá létezésük is teljesen fölösleges az ember szemében, s a hiba csaknem mindig bennük van. Mr. Tullivernek sikerült magát Mr. Moss ellen annyira fölingerelnie, amennyi szükséges volt ahhoz, hogy fölpattanjon a helyéről, és dühösen kijelentse:

- Akárhogy is, segíts magadon, ahogy tudsz. Én nem tudok pénzt keresni az egész világnak meg magamnak is. Nekem a saját üzlettemmel és a saját családommal kell törődnöm. Nem áll módomban a pénzemet tovább nélkülözni. Szerezd meg, ahogy tudod, és fizess vissza minél előbb.

Mr. Tulliver mihelyt kimondta utolsó szavait, kisietett a lugasból, és anélkül, hogy visszaneézett volna Mr. Mossra, a konyhaajtó felé indult, ahol a legidősebb fiú a ló kantárját fogta. Gritty is ott állt, és riadt csodálkozással várakozott. Szomorúságát csak az enyhítette egy kicsit, hogy a kis pólyás kedves gögicsélés közben még mindig anyja hervadt arcát babrálgatta ujjacskáival. Mrs. Mossnak nyolc gyermeke volt, de még mindig bánkódott azon, hogy két ikre nem maradt életben, ámbar a férje azzal vigasztalta magát, hogy talán jobb is így.

- Nem jössz be egy kicsit, bátyám? - kérdezte Mrs. Moss, és aggódva nézett a férjére, aki lassan odaért, éppen abban a pillanatban, amikor Mr. Tulliver már a kengyelbe tette a lábát.

- Nem, nem. Isten veled - felelte Mr. Tulliver, megrántotta a kantárszárat, s a kapu felé indult.

Férfiszív még nem volt szilárdabb, mint Mr. Tulliveré, de csak addig, amíg ki nem léptetett a kertkapun, és nem poroszkált egy darabig a keréknyomoktól barázdált úton. Ám mire az első fordulóhoz ért, ahol a rozoga gazdasági épületek is eltűntek a szeme elől, mintha valami gondolat nyilallt volna bele, hirtelen megállította lovát. Két-három percig tétovázott egy helyben, miközben fejét bánatosan ingatta jobbra-balra. Úgy nézett maga elé, mintha valami tárgyat venne szemügyre minden oldalról, olyan dolgot, melynek látványa kínos érzést kelt benne. Mr. Tulliver első felbuzdulása után nyilván elgondolkozott azon, hogy bizony zűr-

zavaros világ ez. Megfordította lovát, és lassan visszaporoszkált Mossék házához Heves érzelmek indították erre, és fölindultsága abban jutott kifejezésre, hogy megcsapkodta lovát, s hangosan fölkiáltott:

- Szegény kis bogaram! Neki sem lesz kire támaszkodnia Tomon kívül, ha én már nem leszek.

Mr. Tulliver visszatérését az udvarra többen is észrevették a csemeték közül, s tüstént szaladtak anyjukhoz az izgalmas hírről. Így aztán Mrs. Moss megint az ajtóküszöbön állt, amikor a bátyja odaért. A szegény asszony alighanem sírdogált közben, de csecsemőjét most már álomba ringatta. Arca nem árult el különösebb bánatot, amikor a bátyja ránézett. Csupán ennyit mondott:

- Az apjuk már visszament a földekre, ha beszélni akarsz vele, bátyám.

- Nem, Gritty, nem - szólalt meg Mr. Tulliver szelíd hangon. - Csak azt akartam mondani, hogy ne törd a fejed... majd elintézem valahogy anélkül a pénz nélkül is... csak gazdálkodjatok okosan, és igyekezzetek, ahogy csak tudtok.

A váratlan jószágtól újra megeredt Mrs. Moss könnye, és nem tudott szóhoz jutni.

- No, no! A kis fruska eljön majd hozzátok látogatóba. Elhozom őt is meg Tomot is valamelyik nap, mielőtt elmegy az új iskolába. Ne tépelődj, mindig jó bátyád leszek.

- Köszönöm, hogy így beszélsz, bátyám - mondta Mrs. Moss könnyeit törölgetve, majd Lizzy-hez fordult: - Szaladj csak, bogaram, hozd ki a tojást, amit Maggie-nek festettél.

Lizzy beszaladt a házba, és nemsokára futott is vissza, kis papírcsomag volt a kezében.

- Keményre főzte, és füzérekkel festett rá. Nagyon csinos, nem? Maggie-nek szánta, neki készítette. Nem vinnéd haza a zsebedben?

- Dehogynem, dehogynem - mondta Mr. Tulliver, és gondosan betette a tojást oldalzsebébe. - Isten veled.

A derék molnár visszafelé kocogott a basseti ösvényeken. Most még zavarosabbnak látta a világ dolgait, mint azelőtt, mégis az a jó érzés töltötte el, hogy nagy veszélyt sikerüli kikerülnie. Az járt az eszében, hogy ha most kegyetlenül bánik a húgával, ez valahogy visszaütne Maggie-re: akkor Tom is kegyetlen lenne a húgához a távoli jövőben, amikor apjuk már nem él, és nem állhat a kislány mellé. Mert az egyszerű emberek - mint a mi Tulliver barátunk - hajlamosak arra, hogy helyes érzelmeiket téves gondolatokba burkolják; Tulliver a maga zavaros módján így mentegette újonnan támadt együttérzését húga gondjaival: azzal magyarázta, hogy „a kis fruska” iránt érzett aggódó szeretete indította erre.

A FENYVESLAKBAN

Mialatt Mr. Tullivert azok a veszedelmek foglalkoztatták, amelyek Maggie-t esetleg a jövőben érhetik, a kislány maga csupán a jelen keserűségét ízlelgette. A gyermekkornak nincsenek balsejtelmei; viszont nem is vigasztalódhatik olyan bánatok emlékével, melyeket sikerült átvészelnie.

Szó, ami szó, Maggie-nek ez a napja rosszul kezdődött. Reggel még boldoggá tette, hogy Lucy ott volt, és nézegethette, aztán az a várakozás is, hogy délután látogatóba mennek a garumi Fenyveslakba, ahol meghallgathatja Pullet bácsi zenélő dobozát. De már tizenegy órakor mindezt elrontotta a St. Ogg'sból hívott fodrász megérkezése. Igen szigorúan nyilatkozott Maggie hajának állapotáról, amint egymás után kezébe vette a szerencsétlenül megnyírbált hajfűrtöket.

- Tessék nézni! Ejnye, ejnye! - dünnyögte olyan hangon, melyben az undor szánakozással keveredett.

Ezek a szavak Maggie képzeletében a közvélemény lesújtó ítéletét fejezték ki. Mr. Rappit, a fodrász dúsan megkent hajfűrtjei hullámosan törtek az ég felé, mintha egy monumentális síremlék urnáját koronázó lángnyaláb alakját utánoznák. Maggie ebben a pillanatban úgy érezte, hogy Mr. Rappitnél félelmetesebb jelenség nincs is a világon. El is határozta, hogy azt az utcát, ahol a fodrász boltja van St. Ogg'sban, elkerüli, amíg csak él.

Mivel egy látogatásra való fölkészülés a Dodson családban mindig nagyon komoly ügy volt, Marthának lelkére kötötték, hogy Mrs. Tulliver szobájának kitakarítását legalább egy órával hamarabb fejezze be, mint máskor. Így aztán a legjobb ruhák kikészítése nem marad az utolsó percre, mint egyik-másik lazább erkölcsű családban, ahol a kalapok kötőszalagjait nem szokták rendesen felgöngyölíteni, ahol ritkán vagy sohasem használnak ezüstpapírt a holmik elcsomagolására, ahol a kutya sem törődik azzal, hogy az ünneplőruhákat könnyűszerrel elő lehessen szedni. Bezzeg Mrs. Tulliver már tizenkét órakor látogatóruhájába öltözött, s barna vászonból készült védőhuzatot vett föl rá, úgy, hogy olyan volt, mint valami drága bútor, amelynek selyemkárpitozatát védeni kell a legyektől. Maggie homlokát ráncolva és vállát rángatva próbálta távol tartani magát ünneplőruhájának szűrős kelméjétől, miközben az anyja könyörgő, tiltakozó hangon sűrűn rászólt.

- Jaj, Maggie! Hagyd már abba drágám, ne vágj olyan csúnya arcot!

Tom arca ma különösen ragyogott, mintha kék ünneplőruhájának fényét tükrözné; illő nyugalommal feszített benne, miután megbirkózott egyetlen gondjával; öltözködés közben ez nyomta a szívét: valamennyi zsebének tartalmát átrakta hétköznapi ruhájából a vasárnapiba.

Lucy ma éppen olyan csinos és takaros volt, mint tegnap. Ruhájával soha nem volt semmi baj, soha nem érezte magát benne kényelmetlenül, s szánakozó csodálkozással nézett a duzzogó Maggie-re, aki valósággal vonaglott kétségbeejtően gyötört ruhájában. Maggie le is tépte volna magáról, ha nem tartja vissza legutóbbi megaláztatásának emléke, amit a hajának köszönhetett. Így aztán beérte azzal, hogy nyugtalanul izgett-mozgott, cibálgatta a ruháját, s durcásan fogta kezébe a kártyalapokat, amelyekkel várat építettek - ugyanis ezt a foglalatosságot engedték meg nekik ebédig, mint az egyetlen játékot, melyet ünneplőbe öltözött kisfiúk és kislányok játszhatnak. Tom tökéletes kártyatornyokat épített, de Maggie-nek sohasem sikerült a tetőt fölraknia. Maggie így volt mindennel, amibe belefogott, s ebből Tom azt a következ-

tetést vonta le, hogy a lányok nem értenek semmihez. Most azonban kiderült, hogy Lucy csodálatos ügyességgel tud kártyavárat építeni; olyan könnyedén fogta meg és olyan szelíd mozdulatokkal rakta föl a lapokat, hogy Tom leereszkedően megbámulta alkotásait; kijelentette, hogy éppen olyan szépek, mint az ő házai - annál is inkább, mert Lucy megkérte, hogy tanítsa. Maggie is készséggel megcsodálta volna Lucy házait, sőt saját sikertelen kísérleteit abbahagyva beérte volna azzal, hogy Lucy remekműveit nézegesse, ha nem idegesíti a ruhája, s ha Tom nem kacag olyan tapintatlanul, valahányszor Maggie egy-egy kártyavára összedől - sőt még azt is a fejéhez vágta, hogy: „Jaj, de buta vagy!”

- Ne nevedd ki, Tom - fakadt ki Maggie haragosan. - Én nem vagyok buta. Sok mindent tudok, amit te nem tudsz.

- Ne mondd! Pukkancs kisasszony! Én sohasem tudnék olyan dühös béka lenni, mint te. Ilyen arcokat vágni! Lucy sohasem csinál ilyet. Jobban szeretem Lucyt, mint téged. Azt kívánom, bárcsak Lucy volna a húgom.

- Nagyon gonosz és kegyetlen vagy, ha ilyet kívánsz! - pattant föl Maggie. Fölugrott a padlóról, ahol játszottak, s közben fölborította Tom csodálatos pagodáját. Igazában nem akarta fölborítani, ám a körülmények bizonyossága ellene szólt. Tom elsápadt dühében, de nem szólt semmit. Kedve lett volna megütni Maggie-t, de tudta, hogy gyávaság egy lányt megütni, s Tom Tulliver szilárdan eltökélte magában, hogy soha életében nem követ el olyasmit, amit gyávaságnak lehet nevezni.

Maggie-nek földbe gyökerezett a lába, Tom pedig fölkel a padlóról, és sápadtan hagyta ott szétdőlt pagodájának romjait. Lucy némán nézett rájuk, mint egy cica, ha abbahagyja a hízlgő dorombolást.

- Ó, Tom - szólalt meg végre Maggie, és félúton elébe ment - nem szándékosan borítottam föl. Isten bizony nem akartam.

Tom nem vett róla tudomást; kivett a zsebéből két-három kemény borsószemet, és hüvelykujjával az ablak felé pöckölte: eleinte vaktában, de nemsokára azzal a határozott céllal, hogy eltaláljon egy kivénült dongót, amely balgán sütkezett a tavaszi napfényben, nyilván a természet szándéka ellenére. A természet azért gondoskodott Tomról meg a borsószemekről, hogy siettesse ennek az elgyöngült lénynek a pusztulását.

Így hát a délelőtt egyre több megpróbáltatást hozott Maggie-nek. Tom a Garum felé vezető úton tartósan kimutatta hideg haragját; elrontotta Maggie örömet, amit a friss levegő és napfény szerzett volna neki. Tom fölhívta Lucy figyelmét a félig elkészült madárfészkekre, de Maggie-t nem érdekeltette rá, hogy neki is megmutassa. Levágott és lehántott egy-egy fűzfa vesszőt Lucynak meg magának, de eszébe sem jutott a húgának is följátnlani egyet. Pedig Lucy egyszer megkérdezte:

- Maggie, te nem akarnál ilyet?

Tom süket maradt.

Még jó, hogy a páva a legalkalmasabb időpontban terjesztette ki farkát a szérűskert kerítésén, éppen akkor, mikor a Fenyveslakhoz értek; ez éppen elég volt ahhoz, hogy egyelőre elterelje Maggie figyelmét személyes sérelmeiről. Pedig csak a kezdete volt annak a sok szép látványnak, amit a Fenyveslak nyújtott. A farm egész élete - minden csodálatos volt itt: az iromba, bóbítás kakasok; a frizlandi tyúkok furesán álló tollaikkal; a rikoltozva ide-oda röpködő guineai szárnyasok, amelyek szép, pettyes tollakat hullattak; a bögyösgalambok meg egy szelídített szarka; sőt kecske is volt meg egy csodálatos tarka kutya, félig szelindek, félig bulldog, akkora, mint egy oroszlán. Aztán az a sok fehér rács és fehér kapu körös-körül, a

különféle alakú, csillogó szélkakasok, a kerti ösvények szép mintákba kirakott kavicsaikkal - a Fenyveslakban semmi sem volt hétköznapi vagy olyan, mint máshol. Még a varangyos békák is szokatlanul nagyok voltak, nyilván ez is ahhoz a különlegességhez tartozott, ami Pullet bácsi gentleman-farmját általában jellemezte. Ez saját birtoka volt; azok a varangyok, amelyek árendás földön élnek, természetesen soványabbak. A ház ugyanolyan különleges volt. Középső részét hátrább építették, míg a két szárnyát ormok és tornyocskák díszítették; az egészet vakító fehér stukkó borította.

Pullet bácsi az ablakból leste a vendégek érkezését. Közeledtükre lesietett, hogy félretolja a reteszeket, és leakassza a láncokat a főkapuról, amely mindig ilyen megerősített állapotban volt a csavargók miatt, akikről föltételezhető, hogy tudomásuk van az előcsarnok üvegezett szekrényeiben őrzött kitömött madarokról, s esetleg tervbe veszik, hogy betörnek és elrabolják őket. Pullet néni is megjelent a kapuban, és mielőtt a nővére hallótávolságba került, rákiáltott:

- Az isten szerelmére, állítsd meg a gyerekeket, Bessy! Ne engedd föl őket a lépcsőn! Sally hozza már a régi gyékényt meg a porrongyot, hogy letöröljék a cipőjüket.

Mrs. Pullet házában a főbejárat előtti lábtörölőnek egyáltalán nem az volt a rendeltetése, hogy cipőt töröljenek bele; még a sárkaparó rácsnak is volt egy helyettese a piszkos munka elvégzésére. Tom különösen a cipőtörölgetés ellen lázadozott, mert mindig úgy érezte, hogy ez férfihoz méltatlan foglalatosság. Úgy vélte, ez a kezdete azoknak a kellemetlenségeknek, amelyek a Pullet néninél tett látogatást általában jellemzik. Ebben a házban egyszer arra kényszerítették, hogy a cipőjére rongyot kössön, és úgy üldögéljen; ebből is látható, milyen elhamarkodott megállapítás az, hogy egy fenyveslaki látogatás nagy öröm az olyanféle fiatal úriembernek, aki szereti az állatokat. Tom állatszeretete abból állt, hogy szívesen dobálta meg őket kavicssal.

A következő kellemetlenség a társaság női tagjaira szorítkozott. Ez meg abból állt, hogy föl kellett menni a kifényesített tölgyfalépcsőn, mivel a csinos szőnyeget felgöngyölték és az egyik üresen álló hálószobában tárolták. Így aztán a fölkapaszkodás a csúszós lépcsőkön barbár időkben akár istenítéletnek is beillett volna; csak a legmakulátlanabb erény remélhette innen a szabadulást lábtörés nélkül. Sophynak gyöngéje volt ez a kifényesített falépcső, s ez a gyöngéje mindig keserű tiltakozást váltott ki Mrs. Gleggből. Ám ma Mrs. Tulliver nem kockáztatott meg semmiféle megjegyzést, csak magában fohászkodott, bárcsak ő is meg a gyerekek is ép tagokkal érkeznének föl a lépcső tetejére.

- Mrs. Gray hazaküldte az új kalapomat, Bessy - jelentette be Mrs. Pullet érzelmes hangon, amikor Mrs. Tulliver megigazította a fején a kalapját.

- Igazán, nővérkém? - kérdezte Mrs. Tulliver, élénk érdeklődést mímelve. - És hogy tetszik?

- Félek, sok vesződésem lesz vele, valahányszor kiszedem vagy visszarakom a ruhákat a szekrényből - felelte Mrs. Pullet, miközben egy nagy kulcsosomót húzott ki a zsebéből, és komoly elmélyedéssel vizsgálta. - Mégis kár volna, ha úgy mennél el, hogy nem is láttad. Sohasem lehet tudni, mi történik.

Mrs. Pullet lassan megrázta a fejét; utolsó szavai komoly gondolatokról árulkodtak. Végül nagy gonddal kiválasztott egy kulcsot a csomóból.

- Nem akarlak fárasztani azzal, hogy kiveszed a szekrényből, nővérkém - mondta Mrs. Tulliver -, de *annyira* szeretném látni, milyen magas kalapot csinált neked.

Mrs. Pullet bánatos arccal fölállt, és kinyitotta az egyik ragyogó ruhásszekrény zárját azon az oldalon, ahol - mint egy elhamarkodott ítéletű ember gondolta volna - az új kalapot tartotta. De erről szó sem volt. Aki ebből a föltevésből indult ki, csak azt árulta el vele, hogy nem is-

meri elég alaposan a Dodson család szokásait. Ebben a szekrény szárnyban Mrs. Pullet valami apró tárgy után kotorászott, ami a fehérneműrétegek alatt rejtőzködött. Egy ajtókulcs volt.

- Gyere át velem a szalonba - mondta Mrs. Pullet.

- A gyerekek is jöhetnek, nővérkém? - kérdezte Mrs. Tulliver, látva, hogy Maggie és Lucy sóvárogva néznek rá.

- Istenem - mondta Pullet néni tűnődve -, talán jobb lesz, ha ők is jönnek. Még hozzányúlnak valamihez, ha magukra hagyjuk őket.

Így hát processzióban vonultak végig a ragyogó és csúszós folyosón, melyet csak homályosan világított meg az ablak félhold alakú felső része a becsukott ablaktáblák fölött. Valóban ünnepélyes dolog volt. Pullet néni megállt egy ajtó előtt, és kulccsal kinyitotta. Erre föltárult valami, ami még a folyosónál is ünnepélyesebb volt - egy elsötétített szoba, melybe most behatolt a derengő világosság, és így félig-meddig látni lehetett, mi van odabenn. Amit láttak, fehér lepedőbe burkolt holttestekhez hasonlított - igazában védőhuzatba burkolt bútorok voltak. Amelyiken nem volt huzat, felfordítva állt, lábbal fölfelé. Lucy megragadta Maggie ruháját; Maggie szíve hevesen dobogott.

Pullet néni félig kinyitotta az ablak fatábláit, aztán egy ruhásszekrény ajtaját. Bánatosan elszánt arca olyan ünnepélyes volt, mintha temetésen volna; a jelenet egyébként is temetésre emlékeztetett. A szekrényből rózsalevelek kellemes illata áradt, ami még izgalmasabbá tette a ceremóniát; először is nagy ív ezüstpapírok kerültek elő a szekrényből, egyik a másik után. Végül azonban, amikor előbukkant a kalap, Maggie csalódást érzett, hiszen már-már valami természetfölötti látványra volt elkészülve. Ám Mrs. Tulliverre kevés dolog tett volna nagyobb hatást, mint ez a kalap. Némán vette szemügyre minden oldalról; percekig nézte, aztán nyomtatékosan kijelentette:

- Ezek után, nővérkém, soha többé nem lesz egyetlen szavam a magas tetejű kalapok ellen!

Mrs. Pullet átérezte, milyen nagy engedmény ez; s kötelességének tartotta, hogy viszonzozza valamivel.

- Szeretnéd a fejemen látni, nővérkém? - kérdezte bánatosan. - Majd kicsit jobban kinyitom az ablaktáblát.

- Hát ha nem fáraszt túlságosan, hogy levedd a főkötődöt, nővérkém - válaszolta Mrs. Tulliver.

Mrs. Pullet levette főkötőjét. Barna selyemsapka simult a fejbőréhez, s alóla gyér fürtök ugrottak elő, mint megannyi magányos hegyfok. Ilyet viseltek azokban az időkben az érettebb korú és gondolkodású hölgyek. A kalapot a fejére tette, és lassan körbefordult, mint egy kirakati bábu, hogy Mrs. Tulliver minden szemszögből megbámulhassa.

- Már arra is gondoltam, hogy talán egy szalagcsokorral több van itt a bal oldalon. Mit gondolsz, nővérkém? - kérdezte Mrs. Pullet.

Mrs. Tulliver komoly figyelemmel nézett a megjelölt pontra, aztán féloldalt hajtotta fejét.

- Én meg azt mondom, így a legjobb, ahogy van. Ha hozzányúlsz, még megbánhatod, nővérkém.

- Ez igaz - mondta Pullet néni. Levette a kalapot, és töprengve nézegette.

- Mennyit számított neked ezért a kalapért, nővérkém? - kérdezte Mrs. Tulliver, akinek képzeletét már élénken foglalkoztatta az a lehetőség, hogy talán elkészíttethetné ennek a remekműnek szerény utánzatát egy otthon őrizgetett selyemmaradékból.

Mrs. Pullet összecücsösrítette ajkát, megrázta a fejét, aztán suttogva felelte:

- Pullet fizeti. Azt mondta, az én fejemen legyen a legszebb kalap a garumi templomban; a második legszebbet viselheti akárki.

Lassan félresimogatta a kalap szalagjait meg díszait, hogy visszahelyezze a szekrénybe. Gondolatai szomorú irányba tévedhettek, mert megrázta fejét.

- Ó - mondta végre. - Könnyen lehet, hogy nem lesz kétszer a fejemen. Ki tudja?

- Ne beszélj így, nővérkém - nyugtatgatta Mrs. Tulliver. - Remélem, ezen a nyáron helyreáll az egészséged.

- Igen, de megint jöhet egy haláleset a családban, ahogy akkor történt, amikor éppen hazahozták az új, zöld selyemkalapomat. Abbott unokatestvérünk is meghalhat, s akkor legalább fél évig gyászban kell járnunk miatta.

- Ilyen szerencsétlenségre nem is szabad gondolni - rémüldözött Mrs. Tulliver, aki maga is mérlegelni kezdte egy ilyen alkalmatlan időben bekövetkező elhalálozás lehetőségét. - Az embernek persze kevés öröme telik egy új kalapban, ha akkor kezdi viselni, amikor már egyéves, különösen most, hogy a kalapok alakja olyan gyorsan változik: két nyáron sem egyforma.

- Istenem, ilyen a világ! - sóhajtott Mrs. Pullet, s visszatette a kalapot a szekrénybe, majd ráfordította a kulcsot. Hosszú csönd következett, melyet sűrű fejbólogatás tett még gyászosabbá. Végül valamennyien kivonultak az ünnepélyesen komor szalonból, és visszatértek Mrs. Pullet szobájába. Mrs. Pullet sírva fakadt. - Nővérkém - mondta -, ha nem látod többé ezt a kalapot, és ha engem is sírba tesznek, jusson eszedbe, hogy ma megmutattam neked.

Mrs. Tulliver érezte, hogy most ki kellene mutatnia meghiúsultságát, de kövér, egészséges asszony volt, akinek ritkán ered meg a könnye. Nem tudott annyit sírni, mint Pullet nővére, s temetések alkalmából gyakran szemrehányást is tett magának ezért a fogyatékoságáért. Megpróbált néhány könnyecseppet kisajtolni, de ettől egészen furcsán eltorzult az arca. Maggie figyelmesen nézte; érezte, hogy nagynénje kalapját valami titokzatos szomorúság lengi körül, amit csak azért nem ért meg, mert mindenki túlságosan fiatalnak tartja ehhez; ugyanakkor méltatlankodva gondolt arra, hogy nagyon jól meg tudná érteni, mint minden egyebet a világon, ha beavatnák a titkukba.

Amikor lementek, Pullet bölcsen megjegyezte, hogy az asszonyság bizonyára az új kalapját mutatta meg, azért tartózkodtak olyan sokáig odafönn. Ez az idő Tom szemében még sokkal hosszabbnak tetszett, mert kénytelen volt kényelmetlenül ülni a pamlag szélén, éppen Pullet bácsival szemben, aki szürke szemével hunyorgatva nézett rá, és időnként „fiatalúrnak” szólította.

- Nos, fiatalúr, mit tanultok az iskolában? - ez volt Pullet bácsi egyformán visszatérő kérdése. Tom ilyenkor mafla képet vágott, kezét végighúzta az arcán, és ezt felelte:

- Nem tudom.

Ez a *tête-à-tête* Pullet bácsival annyira zavarba ejtette Tomot, hogy kénytelen volt lesütni a szemét, még a falra akasztott nyomatokat sem nézegethette, a légyfogókat sem, a csodálatos virágvázaikat sem - nem látott egyebet, csak a nagybátyja bokavédőjét. Nem mintha Tom elismerte volna Pullet bácsi szellemi felsőbbrendűségét. Valójában már régen elhatározta magában, hogy sohasem lesz *gentleman farmer*, mert nem akart olyan piszkafa-lábú, bamba alak lenni, mint Pullet bácsi, aki igazi puhány volt. Ha egy fiú zavartan és szégyenlősen viselkedik, még nem jelenti azt, hogy a lenyűgöző tisztelet bénította meg; s ha bátorítóan közeledünk hozzá, abban a tévhitben, hogy magas korunk és nagy tudásunk ejtette zavarba, majdnem

bizonyos, hogy azt gondolja rólunk: mit akar tőlem ez a csodabogár? Egyetlen vigasztalásunk az lehet, hogy a görög kamaszok alighanem ugyanígy gondolkoztak Arisztotelészről. Tiszteletet csak akkor éreznek irántunk, ha látják, hogy megfékeztünk egy makrancos paripát, megvertünk egy söröskocsist vagy puskát szorongatunk a kezünkben - csak így érhetjük el, hogy ezek a félszeg ifjak irigykedő csodálattal nézzenek föl ránk. Nem akarok általánosítani, de legalábbis Tom Tulliverről biztosan tudom, hogy így gondolkodik. Még fiatalabb korában, amikor paszománydíszes sapkában sétálgatott, gyakran bekukucskált egy-egy kapu rácsán, és apró mutatóujjával megfenyegette a bárányokat, még rájuk is mordult a r hangokat ropogtatva, abban a hitben, hogy bámulatot és rémületet kelt bennük - vagyis már egészen korán megérett benne az a kívánság, hogy zsarnokoskodjék az alacsonyabb rendű házi- és vadállatokon, beleértve a cserebogarakat, a szomszédok kutyáit meg a saját kishúgát is. Egyébként a régi századokban is ez a tulajdonság volt fajunk boldogulásának legszebb ígérete. Csakhogy Pullet bácsi sohasem ült nagyobb lovon, mint szelíd kis póniján, a ragadozó állatok hajlamából is jóval kevesebb volt benne, mint embertársaiban általában, sőt a lőfegyvereket is veszélyesnek tartotta, hiszen maguktól is elsülhetnek. Így aztán Tomnak minden oka megvolt arra, hogy lenézze, s ha bizalmasan beszélgetett valamelyik pajtásával, Pullet bácsit „nagy hólyagnak” nevezte, bár sohasem mulasztotta el hozzátenni, hogy „iszonyúan gazdag ipse”.

Ez a bizalmas kettes Pullet bácsival egyetlen enyhítő körülménnyel járt: a bácsi minden zsebe tele volt különféle édes, erős és savanyú cukorkával; s valahányszor a beszélgetés elakadt, úgy segítette át a holtponton, hogy a cukorkákhoz folyamodott mindkettőjük megvigasztalására.

- Szereted a mentolosat, fiatalúr? - kérdezte, s nem várt választ, csak hallgatólagos beleegyezést, hiszen megfelelő kézmozdulat kísérte; a bácsi már nyújtotta is a szóban forgó árucikket.

A kislányok megjelenése arra indította Pullet bácsit, hogy újabb vigasszal szolgáljon apró mézesperecek alakjában: ezekből is nagyobb készleteket tartogatott szigorú zár alatt, hogy nyirkos napokon titokban szopogassa. De a három gyerek még kezébe sem vehette a csábító csemegét, amikor Pullet néni azt kívánta tőlük, hogy türtőztessék magukat, amíg be nem hozzák a tálcát meg a tányérokat, hogy „a padló tele ne legyen” a ropogós sütemény morzsáival. Lucy nem is bánta túlságosan, hiszen a perecek olyan szépek voltak, hogy azt gondolta, kár megenni őket; Tom azonban kileste a jó alkalmat, s amikor a felnőttek beszélgetésbe merültek, gyorsan a szájába tömött két darabot, aztán titokban rágeszálta. Maggie, mint máskor is, elbűvölten nézte a falon az Odüsszeuszt és Nausikaat ábrázoló nyomatot, amelyet Pullet bácsi vásárolt valamikor azzal, hogy „szép bibliai kép”. A nagy álmélkodásban Maggie kiejtette kezéből a perecet, és lábának egy szerencsétlen mozdulatával rá is taposott, amivel szörnyűséges izgalmat okozott Pullet néninek, önmagának meg mélyen átértzett szégyent és gyaláztatot. Pedig már alig várta, hogy ma is meghallgassa a muzsikáló tubákosdobozt, de rövid tűnődés után arra a következtetésre jutott, hogy jobb lesz, ha Lucy kéri meg a bácsit - ma ugyanis ő a kedvenc, tehát megkockáztathatja. Sűgva közölte gondolatát Lucyval, aki mindig készségesen megtette azt, amit kívántak tőle. Most is szép csöndesen Pullet bácsi ölébe ült, és nyakig pirulva, nyaklancát babrálgatva megkérdezte:

- Nem játszanál nekünk valamit a dobozzal, Pullet bácsi?

Lucy úgy képzelte, hogy Pullet bácsi valami különleges képességének köszönhető, hogy a tubákosdobozból olyan gyönyörű melódiák csendülnek föl. Mi tagadás, a legtöbb szomszéd itt, Garumban valahogy így képzelte a dolgot. Először is Mr. Pullet volt az, aki a dobozt *megvásárolta*, fölhúzásához is ő értett csak, s előre tudta, mikor milyen dallamot fog játszani. Már ennek a páratlan csodadoboznak a birtoklása is bizonyítja, hogy Pullet bácsi nem volt egészen jelentéktelen egyéniség, ahogy azt az ember máskülönben gondolná. Ha könyörögtek neki,

mutassa meg művészetét, óvakodott attól, hogy túlságosan készséges beleegyezésével le szállítsa értékét.

- No, majd meglátjuk! - szokta válaszolni, s gondosan ügyelt arra, hogy beleegyezésének semmilyen határozott jelét ne adja, amíg a megfelelő számú perc le nem telt. Pullet bácsinak megvolt a maga határozottan körülvonalazott terve minden társaságbeli program lebonyolítására, így háritott el sok kínos zűrzavart, s védekezett a túlzott akaratosság meghökkentő megnyilvánulásai ellen.

Talán az izgalmas várakozás fokozta föl Maggie gyönyörűségét, amikor fölcsendült a tündéri melódia; ez volt az első pillanat, amikor megfélemedezett mindenről, ami a szívét nyomta, elsősorban arról, hogy Tom haragszik rá; s mire odaértek, hogy „Hallod a madárcák zengő karát?” - Maggie arcán derűs boldogság sugárzott. Most - anyja nagy örömeire - összekulcsolt kézzel, mozdulatlanul ült. Mrs. Tulliver ilyenkor megvigasztalódott: Maggie, barna bőre ellenére, csinos is tud lenni. Ám amikor a bűvös zene elhallgatott, viharosan fölugrott, odaszaladt Tomhoz, a nyakába borult, és fölkiáltott:

- Ugye, gyönyörű volt, Tom?

Tomban újra föllobbant a harag Maggie ellen erre a váratlan s szerinte teljesen érthetetlen becézgetésre. De hogy ne vádolhassák fölháborító ridegséggel, meg kell mondanom: Tom éppen abban a pillanatban fogta kezébe poharát, és Maggie úgy meglökte, hogy a kankalinbor fele kilöttyent. Igazán pipogya fickónak kellett volna lennie, hogy ne fakadjon ki dühösen:

- No mi ez már megint!

Emellett érezte azt is, hogy haragját szinte szentesíti az általános megbotránkozás Maggie viselkedése miatt.

- Mért nem ülsz nyugodtan a helyeden, Maggie? - kérdezte az anyja ingerülten.

- Ha egy kislány így viselkedik, nem jöhet hozzám többet látogatóba - mondta Pullet néni.

- Bizony, túlságosan nyers vagy, kisasszony - mondta Pullet bácsi.

Szegény Maggie visszaült a helyére, minden muzsika kiszállt a lelkéből, s helyette a hét kis ördög bújt bele újra.

Mrs. Tulliver belátta, hogy a gyerekektől nem várhat mást, csak rosszalkodást, ha itt maradnak a szobában; ezért megragadta az első alkalmat, hogy azt javasolja, menjenek ki, és játszogassanak a szabadban, hiszen már kipihenték az utazás fáradalmait. Pullet néni megadta az engedélyt, de lelkükre kötötte, hogy a kertben ne térjenek le a kavicsos kirakott ösvényekről, s ha látni akarják a szárnyasok etetését, semmi esetre se menjenek közelebb, csak a tuskóig, amelyről Pullet úr szokott a pónijára fölszállni. Ez a rendelkezés már akkor életbe lépett, amikor Tomot rajtakapták a páva kergetésén; abban a téves hitben volt, hogy a madár talán elhullajt egy tollat rémületében.

A kalapügy meg az anyai gondok ideiglenesen elterelték Mrs. Tulliver figyelmét a Glegg nővérrel kirobbant veszekedésről; de most, hogy a kalap körüli izgalma a távoli jövő kódébe veszttek, s a gyermekek sem voltak többé útban, fölédelt benne a tegnapi összetűzés szorongó emléke.

- Még sohasem bántott úgy semmi - e szavakkal fogott bele a témába -, mint az, ahogyan Glegg nővér kirohant a házamból. Isten látja a lelkem, mindig távol állt tőlem, hogy akár-melyik nővéremet is megbántsam!

- Ó - sóhajtott Pullet néni -, hogy Jane mit fog csinálni, sohasem lehet kiszámítani. Nem beszélnek erről idegenek előtt, kivéve Turnbull doktort, de meggyőződésem, hogy Jane sekélyes gondolkodású. Pulletnek is megmondtam, nem is egyszer, ő is tudja.

- Persze, hiszen hétfőn lesz egy hete, hogy utoljára mondtad, útközben hazafelé, amikor náluk uzsonnáztunk - bólintott Mr. Pullet, és térdét kezdte dörzsölgetni, majd oltalmazón betakarta a zsebkendőjével; mindig így szokott tenni, ha a beszélgetés érdekes fordulatot vett.

- Nagyon valószínű, hogy akkor mondtam - hagyta rá Mrs. Pullet -, hiszen, ha mondok valamit, te mindig jobban emlékszel rá, mint én magam. Csodálatos memóriája van Pulletnek - folytatta érzelmes pillantást vetve hűgára. - Nem tudom, mit csinálnék, ha gutaütést kapna, hiszen csak ő tudja fejben tartani, mikor melyik orvosságot kell bevennem, pedig most már háromféle orvosságom is van.

- A régi pirulát, amin az áll: „Úgy, mint eddig”, minden második este, az új csöppeket naponta tizenegyszer, négykor pedig azt a mixtúrát, amelyik olyan szépen pezseg „tetszés szerint” - mondta föl Mr. Pullet, mint valami leckét, s minden egyes orvosság említésekor egy-egy cukorkát dugott a szájába, így adva meg a felsorolás ritmusát.

- Ó, talán Glegg nővérke is jobban tenné, ha néha doktorhoz fordulna ahelyett, hogy örökösen török rebarbarát rágszál, ha valami baja van - vélte Mrs. Tulliver, aki az orvosságok általános megvitatása helyett Mrs. Gleggről szeretett volna beszélni.

- Hogy az emberek milyen könnyelműen bánnak a saját belsejükkel! Még elgondolni is rettenetes! - szörnyülködött Pullet néni, miközben a kezét égnek emelte, majd újra ölébe ejtette. - Vétek a gondviselés ellen! Hát az Isten nem azért teremtette a doktorokat, hogy elhívassuk őket? És ha valakinek van pénze doktorra, már a tisztesség is megkívánja, hogy igénybe vegye. Meg is mondtam Jane-nek, nem is egyszer. Szégyellném, ha az ismerőseim megtudnák.

- No, *minekünk* aztán nem kell szégyenkeznünk - mondta Mr. Pullet -, mert amióta az öreg Mrs. Button beadta a kulcsot, Turnbull doktornak az egész községben nincs még egy olyan jó páciense, mint te.

- Pullet gondozza az orvosságos-üvegeimet. Tudtad ezt, Bessy? Félreteszi valamennyit, egyet sem ad el belőlük. Azt mondja, a pénz, ami bennük fekszik, jóformán semmi, de szép lesz megmutatni azoknak, akik megérdemlik, majd ha meghaltam. A hosszú kamrában már most is két teljes polcot foglalnak el. De attól félek - tette hozzá, és megint könnyezni kezdett -, nem érem meg, hogy a harmadik polc is megteljen, örülhetek, ha ezekből az üvegcsékből, a nagyobbakra gondolok, egy tucatot elfogyaszthatok. A pirulásdobozokat az én szobámban gyűjtöm, a faliszekrényben. Ne felejtse el, nővérkém! A kenőcsöstégelyeket nem tesszük el, ezekről legfőbb a számlát lehet majd megmutatni.

- Ne beszélj már a halálodról, nővérkém - könyörgött Mrs. Tulliver. - Ki lesz köztem és Jane közt, ha te elmész? Te vagy az egyetlen, aki talán ki tudnád békíteni Tulliverrel, hiszen Deane nővérünk a világért sem pártolna engem. Vagy ha megtenné, az ő szavának nincs olyan súlya, mint azokénak, akik anyagilag függetlenek.

- Hát igen, a te uraddal kissé nehéz, tudod, Bessy - sóhajtott Mrs. Pullet, bánatos hangulatát jószívuén kiterjesztve Bessy gondjaira is. - Sohasem viselkedett a mi családukkal úgy, ahogy kellett volna. S a gyerekek is órá ütnék. A fiú rosszindulatú, kerüli a bácsikáit meg a nénikéit, a lány meg vadóc és barna bőrű. Nincs szerencséd, Bessy, szívből sajnállak, hiszen mindig te voltál a legkedvesebb húgom, és a természetünk is hasonló.

- Tudom, hogy Tulliver elhamarkodott és néha furcsa dolgokat mond - törölte ki egy kis könny-cseppet szeme csücskéből Mrs. Tulliver. - De hidd el, amióta csak elvett, sohasem ellenezte, hogy a családommal barátkozzam, és mindig szívesen látta rokonaimat.

- Én aztán igazán nem akarlak bántani, Bessy - vigasztalta Mrs. Pullet részvétellel -, mert tudom, enélkül is éppen elég bajod van. A férjednek meg nyakán lóg az a szegény húga a gyerekeivel együtt, azonkívül nagyon szeret pereskedni, úgy hallom. Nem hiszem, hogy valami sok marad majd rád, ha meghal. Nem mintha idegeneknek is megmondanám ezt, a családon kívül.

Helyzetének ilyenvaló megítélése természetesen egy csepp sem vidította föl Mrs. Tullivert. Nem volt túlságosan élénk képzelete, de ha mások így vélekedtek róla, maga is kénytelen volt azt gondolni, hogy súlyos a helyzete.

- Nem tudom, mit csináljak, nővérkém, igazán nem tehetek róla! - mondta, attól tartva, hogy előre jelzett balsorsát az eddigi viselkedéséért járó büntetésnek fogják tekinteni. - Nincs még egy asszony, aki többet küszködne gyermekeiért, mint én. S hidd el, az idén, Boldogasszony napja előtt, a tavaszi nagytakarításkor, magam húztam le az összes ágyneműt, és annyit dolgoztam, mint a két cseléd együttvéve. S a bodzavirág-bor is, amit legutóbb készítettem, olyan szépen sikerült. A sherryvel együtt szoktam asztalra tenni, hiába mondja Glegg nővér, hogy pazarló vagyok. Azt pedig, hogy szeretem, ha a ruhám tiszta és rendes, aztán nem úgy járkálok a házban, mint valami madárijesztő, az egész községben csak az kifogásolhatja, aki szeret pletykálni meg a hátam mögött rosszat mondani. Mert én ugyan senkinek sem kívánok rosszat; és senki sem fizet rá, ha egy pástétomot küld át nekem, mert az én húspástétomaim fölveszik a versenyt bármelyik szomszédom főztjével. Az ágyneműm meg mindig olyan rendben van, hogy ha holnap hirtelen meghalnék, akkor sem kellene szégyenkeznem. Egy asszony igazán nem tehet többet!

- De mit ér mindez, ha az urad ujjai közt kifolyik a pénz? Magad is tudod, Bessy! - nyafogta Mrs. Pullet, fejét féloldalt hajtotta, és ellágyulva nézett hűgára. - Mindenesetre, ha a házatad dobra verik, és idegenek veszik meg a bútoraikat, van valami vigasztaló abban, hogy olyan jó karban tartottál mindent. Kár az ágyneműért, hogy szerteszórják mindenfelé. A lánykori monogramod van benne. Nagy szomorúság lesz a családunknak - tette hozzá Mrs. Pullet lassú fejcsoválással.

- De hát mit tegyek, nővérkém? - kérdezte Mrs. Tulliver. - Tudod, Mr. Tulliver nem olyan ember, akinek parancsolni lehet. Még akkor sem, ha elmennék a lelkészhez, és szóról szóra betanulnám, mit mondjak a férjemnek, hogy foganatja legyen. S eszembe sem jut, hogy olyasmit állítsak, értek valamit a pénzkihelyezéshez meg mit tudom én mihez. Én nem tudok belelátni a férfiak üzleti dolgaiba úgy, mint Glegg nővér.

- Hát ami ezt illeti, ebben is rám hasonlítasz, Bessy - mondta Mrs. Pullet. - Magam is azt gondolom, sokkal illőbb volna Jane-hez, ha gyakrabban töröltetné le azt a nagy álló tükrét. A múlt héten is láttam, mennyi folt van rajta. De ő inkább beleszól olyan emberek dolgába, akiknek több eszük van, mint neki valaha is volt, s ő akarja megmondani nekik, mit csináljanak a pénzüikkel. Igaz, Jane meg én mindig ellenkeztünk: ha én pöttyös ruhát akartam, neki csíkos kellett! Te is szeretted a pöttyös anyagot, Bessy. Ebben is mindig összetartottunk.

Mrs. Pullet elérzékenyült ettől az emléktől, és meghatottan nézett a hűgára.

- Igen, Sophy - hagyta rá Mrs. Tulliver -, emlékszem, hogy volt egy fehér pöttyös ruhám kék alapon, mindkettőnknek egyforma. Nemrég dolgoztam bele egy ágytakaróba. De ha fölkeresnéd Glegg nővért, és rábeszélnéd, hogy béküljön ki Tulliverrel, jószágodat sohasem felejténém el. Te mindig jó voltál hozzám.

- Igen, de az volna a helyes, ha Tulliver maga menne el és békítené ki. Meg kellene mondania, mennyire sajnálja elhamarkodott szavait. Ha pénzt kért kölcsön Gleggtől, ne hordja olyan fennen az orrát - jelentette ki Mrs. Pullet, mert ha részrehajló volt is Bessy javára, nem felelkezhetett meg elveiről. Mindig szem előtt tartotta, mi jár ki azoknak az embereknek, akik anyagilag függetlenek.

- Erről kár beszélni - mondta Mrs. Tulliver szinte durcásan. - Ha térdén állva könyörögnék neki a puszta földön, vagy akár a kavicson is, Tulliver akkor sem volna hajlandó megalázkodni.

- Talán azt várod tőlem, beszéljem rá Jane-t, hogy ő kérjen bocsánatot? - kérdezte Mrs. Pullet.
- Tudod, milyen indulatos, örülhetünk, ha nem megy egészen az agyára. Igaz ugyan, hogy a mi családunkból még senkit sem kellett tébolydába vinni.

- Arra nem gondoltam, hogy ő kérjen bocsánatot - mentegetőzött Mrs. Tulliver. - Elég, ha elfelejti a dolgot, és nem mondja föl a kölcsönt. Ennyit igazán megtehet egyik nővér a másikért. Az idő majd rendbe hoz mindent. Tulliver is elfelejti, aztán jó barátok lesznek megint.

Mrs. Tulliver, mint látjuk, mit sem tudott férjének arról a megmásíthatatlan elhatározásáról, hogy visszafizeti az ötszáz fontot; vagy ha tudott is róla, ez az elhatározás túllépte hiszékenységének végső határát.

- Jól van, Bessy - mondta Mrs. Pullet gyászos hangon -, én aztán igazán nem akarok hozzájárulni ahhoz, hogy a tönk szélére jussatok. *Nekem* aztán nem kell kétszer mondanod, hogy segítek rajtad, ha megtehetem. Én nem szeretném, ha ismerőseink körében azt beszélnék, hogy a családban veszekedés tört ki. Megmondom Jane-nak. Még attól sem riadok vissza, hogy már holnap átkocsizzak hozzájuk, ha Pullet is úgy akarja. Mit szólsz hozzá, Mr. Pullet?

- Nincs ellenvetésem - hagyta rá Mr. Pullet, akinek tökéletesen mindegy volt, hova vezet a veszekedés, csak Mr. Tulliver *tőle* ne kérjen pénzt. Mr. Pullet nagyon féltette a pénzét, és ha befektetésről volt szó, el sem tudott képzelni más biztosítékot, mint a földet.

Még egy kis vita volt hátra arról, nem volna-e jó, ha Mrs. Tulliver is elkísérné őket, amikor meglátogatják Glegg nővért. Ezután Mrs. Pullet megjegyezte, hogy itt az uzsonna ideje. Egyik fiókjából előszedett egy finom damaszt asztalkendőt, s gombostűvel a ruhájára tűzte kötény gyanánt.

Nemsokára csakugyan kinyílt az ajtó. De Sally nem a teástálcával jelent meg, hanem más valamivel, s ez a valami olyan megdöbbentő volt, hogy Mrs. Pullet is, Mrs. Tulliver is nagyot sikoltott, mire Pullet bácsi ijedtében lenyelte a cukorkát, amit éppen szopogatott. Ez életében ötödször történt meg vele, ahogy később elmondta.

MAGGIE ROSSZABBUL VISELKEDIK, MINT VÁRTÁK

A megdöbbenő, a fordulatot jelző esemény Pullet bácsi életében az volt, hogy Lucy állt fél-szezen az ajtóban, pici lábától a feje búbjáig vizesen és sárosan; gyámoltalanul nyújtogatta kis kezét, mely egészen fekete volt; nagyon szálnalmas arcot vágott. Vagyis példátlan állapotban jelent meg Pullet néni nappali szobájában. Ezt meg kell magyaráznunk, tehát vissza kell tér-nünk ahhoz a perchez, amikor a három gyermek kiment a szabadba játszani, s a kis ördögök, akik a nap korábbi óráiban hatalmukba kerítették Maggie lelkét, ideiglenes távollét után meg-újult erővel tértek vissza. Még gyötörte a reggel minden kellemetlen emléke, s máris újabb sérelem érte. Tom úgyis neheztelt rá, de még jobban megharagudott, amiért csacska hebehur-gyassággal kilötytyentette poharából a kankalinbort.

- Hé, Lucy, gyere csak velem - kiáltotta, és elindult a pinceablak világítóaknája felé, ahol a varangyos békák tartózkodtak. Maggie-re egy pillantást sem vetett, mintha nem is volna a világon.

Maggie hátramaradt, és úgy nézett utánuk, mint egy kis Medúza, akinek lenyírták kígyó-fürtjeit.

Lucy természetesen örült, hogy Tom olyan kedves hozzá. Mulatságos volt nézni, amint egy jó hosszú zsineggel megcsiklandozgat egy kövér varangyos békát, amihez nem is kellett nagy bá-torság, mert a varangyos béka lent volt a világítóakna mélyén, és a vasrács is elválasztotta Tomtól.

Lucy azonban azt akarta, hogy Maggie is élvezze a látványt, talán azért, mert bizonyára kitalál majd valami jó nevet a békának, sőt talán a történetét is elmeséli. Lucy ugyanis mindig gyönyörködve hallgatta és félig-meddig el is hitte Maggie történeteit azokról az élőlényekről, amelyek véletlenül az útjukba kerültek - például, hogy Fülbemászó Néni nagymosást rendezett otthon, és egyik gyereke beleesett a forró üstbe, s most azért siet a doktorért. Tom mély-ségesen megvetette ezt a bolondságot, és tüstént agyoncsapta a fülbemászt, hogy egészen fölöslegesen, de könnyűszerrel bebizonyítsa a történet valószerűtlenségét. De Lucy - hiába minden - akaratlanul úgy érezte, hogy a történetben van valami, vagy legalábbis nagyon kedves mese. Most is szeretne volna hallani a pocakos varangy történetét, ezért a szokottnál is kedvesebben visszaszaladt Maggie-hez.

- Jaj, ha látnád, milyen nagy, mulatságos varangyos béka! Gyere, Maggie, nézd meg!

Maggie nem szólt semmit, csak még jobban összeráncolta homlokát, és elfordult tőle. Amíg Tom inkább vele barátkozik, Lucynak is része van a gonoszságában. Nemrég még azt hitte, hogy soha életében nem haragudhatik meg a szép kis Lucyra, mint ahogy az ember nem lehet kegyetlen egy kis fehér egérhez. Tom azelőtt egészen közönyösen beszélt Lucyval, és Maggie-re bízta, hogy kedveskedjék vele és becézgesse. Most azonban komolyan törte a fejét, mivel rakathatná meg Lucy-t? Üsse pofon vagy csípje meg? Csak azért, hogy fölbosszantsa Tomot. A bátyját hiába ütné meg, és ha meg is merné ütni - Tom egyszerűen kinevetné. Ha Lucy nem volna itt - Maggie bizonyos volt ebben -, Tom hamarabb kibékülne vele.

Egy kövér varangyos békát csiklandozni, amely érzéketlenül tűri, nem nagy mulatság, hamar bele is lehet unni. Tom hamarosan más időtöltés után nézett. Ám ez a pedáns kert, ahol még a kövezett ösvényről sem szabad letérni, nem kínál sok lehetőséget a játékra. A legnagyobb gyönyörűség persze az, hogy a tilalmakat meg lehet szegni. Tom már azon kezdett meditatálni, hogy lázadó módon kiruccan a tóhoz, amelyet egy rét választott el a kerttől.

- Mondd csak, Lucy - kezdte jelentősegteljesen bólogatva, miközben fölgombolyította zsinagját -, mit gondolsz, mit csinállok most?

- Mit? - kérdezte Lucy kíváncsian.

- Elhatároztam, hogy kimegyek a tóhoz, és megnézem a csukát. Te is velem jöhetsz, ha akarsz - mondta az ifjú szultán.

- Jaj, Tom, meg mered tenni? - hüledezett Lucy. - A néni azt mondta, a kertből nem szabad kimeni.

- Majd a kert másik végén fogok kilépni, ahol senki sem látja - mondta Tom. - De azt sem bánom, ha meglátják. Legföljebb hazaszaladok.

- De én nem tudok szaladni - mondta Lucy, aki soha életében nem volt kitéve ilyen súlyos kísértésnek.

- Ó, ne törődj vele. Terád úgysem fognak haragudni. Mondd csak azt, hogy én vittelek magammal - tanácsolta Tom.

Ezzel el is indultak, és Lucy szorongó szívvel botladozott mellette, de azért élvezte azt a ritka mulatságot, hogy egyszer olyat tesz, ami rosszalkodás. Az a híres csuka is izgatta, amelyről Tom beszélt. Lucy nem tudta egész biztosan, hal-e az vagy madár. Maggie látta, hogy kimennek a kertből; nem tudott ellenállni, követte őket. A harag és féltékenység rokon érzelmek: egyik sem tűri, hogy érzelmei tárgyát szem elől veszítse. Az a gondolat, hogy Tom és Lucy olyat tehet vagy láthat, amit ő nem, egyszerűen elviselhetetlen volt Maggie-nek. Néhány lépésnyi távolságban nyomon követte őket. Tom nem vette észre, mert most már elmélyedve figyelte a csukát, ezt a rendkívül érdekes monstrum fenevadat. Azt mesélték, nagyon öreg, roppant nagy, és tüneményes étvágya van. A csuka, akárcsak más hírességek, nem mutatkozott, amikor látni szerették volna. De Tom gyors villanást vett észre a vízen, s ez a tó peremének egy másik pontjára vonzotta.

- Te, Lucy! - súgta elég hangosan. - Gyere ide. De vigyázz, lépj a fűre! Ne oda lépj, ahol a tehenek jártak - tette hozzá, és egy félszigetre mutatott a száraz fűben; jobbra-balra tőle sáros volt a fű, és le volt tiporva. Tom nagyon lenézte a lányokat: megvetését fokozta az is, hogy teljesen képtelenek sáros terepen továbbjutni.

Lucy gondosan lépkedett, ahogy Tom parancsolta. Lehajolt, s mintha egy arany nyílhegyet látott volna cikázni a vízen.

- Vízisikló - világosította föl Tom.

Lucy végül már tisztán látta a kígyózó vonalat, és nem győzött csodálkozni rajta, hogy a kígyó úszni is tud. Maggie egyre közelebb húzódott a vízhez; úgy érezte, neki is okvetlenül látnia kell, mi az ott, noha csupa keserűség volt, hiszen Tom semmit sem törődött azzal, hogy ő látja-e vagy nem. Végül egészen Lucy és Tom közelébe ért. Tom észrevette, de nem vett róla tudomást, amíg csak lehetséges volt. De most visszafordult, és rászólt:

- Mit akarsz itt, Maggie? Nincs annyi hely a fűvön, hogy te is ide állj. Senki sem hívott.

Ebben a pillanatban olyan szenvedélyek viaskodtak Maggie szívében, hogy tragédiát is okozhattak volna, ha a tragédiához elég volna a szenvedély. Ám ebben az esetben hiányzott a szenvedély mélyén rejlő *τι μέγεθος*² hogy a cselekvés is létrejöjjön. S akkor Maggie megtette, ami tőle telt - vadul előrelökte barna kis karját, és betaszította szegény Lucy, a fehérrózsaszín tündért, a tehenek dagasztotta sárba.

² Fenséges érzés.

Tom nem bírta tovább türtőztetni magát; kétszer jól rácsapott Maggie karjára, aztán fölsegítette Lucy-t, aki tehetetlenül, zokogva feküdt a sárban. Maggie visszahúzódott néhány lépéssel egy fa gyökereihez, és minden megbánás nélkül nézte őket. Elhamarkodott tetteit többnyire gyorsan követte a megbánás, de most Tom és Lucy annyi keserűséget okozott neki, hogy örült, ha elronthatta boldogságukat, ha kellemetlenséget szerezhetett nekik. Mért bánta volna meg? Tom sem sietett megbocsátani öneki, akármilyen bánatos volt is.

- No megállj, miss Mag! Ezt megmondom a mamának, tudod? - kiáltott föl Tom erélyesen, mihelyt Lucy föltápászkodott, és elindultak visszafelé. Tom általában nem szokott árulkodni, de most az igazság kétségtelenül megkövetelte, hogy Maggie nagyon súlyos büntetésben részesüljön. Tom persze nem gondolt az *igazság* szóra, még nem tanulta meg, hogy érzelmeit ilyen elvont köntösbe öltöztesse; eszébe sem jutott, hogy a bosszúváagnak, a büntetés vágyának ilyen szép nevet adjon. Lucy semmit sem értett az egészből, nem is gondolkodott az okán; minden figyelmét lekötötte a baj, ami érte - legszebb ünneplőruhája bemocskolódása és az a kényelmetlen érzés, hogy merő víz meg sár. Hiába is törte volna a fejét, sohasem találja ki, mivel haragította magára Maggie-t. Úgy érezte, Maggie nagyon gonosz és kellemetlen; eszébe sem jutott, hogy nagylelkűen megkérje Tomot, ne árulja be a hűgát. Csak szaladt Tom mellett, és szívettépően zokogott, Maggie pedig leült a fa gyökereire, és utánuk bámult kis Medúza-arcával.

- Sally - mondta Tom, amikor a konyhaajtóba értek: Sally néma megdöbbenéssel bámult rájuk, szájában egy darab vajjas kenyér, kezében a kenyérpíró villa -, mondd meg anyámnak, hogy Maggie lökte be Lucy-t a pocsolyába.

- Jóságos ég, fiatalúr, hogy kerültek olyan közel a pocsolyához? - kérdezte Sally savanyú arccal, miközben lehajolt, hogy a *corpus delicti*-t megvizsgálja.

Tom képzelete nem volt elég gyors és elég erős ahhoz, hogy a várható következmények sorában ezt a kérdést is számításba vegye. De mihelyt elhangzott, tüstént ráeszmélt arra, hogy a kérdés mire céloz - vagyis hogy nem egyedül Maggie-t fogják ebben az ügyben bűnösnek tekinteni. Erre szó nélkül kísértált a konyhából, s nem fosztotta meg Sallyt a találgatás örömetől, amit mozgékony elmék tudvalevőleg többre becsülnek a tálcán nyújtott kész tudásnál.

Sally, mint láttuk, nem tétovázott sokáig, hanem gyorsan betuszkolta Lucy-t a nappali szoba ajtaján, hiszen még nem volt rá példa, hogy ilyen mocskos jelenség behatolt volna a garumi Fenyveslakba, s ez olyan súlyos eset volt, hogy Sally nem bírta egyedül elviselni.

- Irgalmas Úristen! - kiáltott föl Pullet néni az első artikulálatlan sikoly után. - Tartsd ott az ajtóban, Sally! Ne engedd, hogy lelépjen az olajosvászonról, az istenért!

- Úgy látszik, beleesett valami pocsolyába - mondta Mrs. Tulliver, s Lucyhoz lépett, hogy megvizsgálja, ruháját mekkora károsodás érte; úgy érezte, ezért ő tartozik felelősséggel Deane nővérekének.

- Kérem, naccsága, miss Maggie lökte be - mondta Sally. - Tom fiatalúr itt volt, tőle hallottam. Nyilván elcsavarogtak a tóhoz, mert csak ott van olyan sár, hogy így bemocskolhassa magát.

- No látod, Bessy: ez az, amit mindig mondtam neked - jelentette ki Mrs. Pullet a próféták szomorú hangján. - Ilyenek a te gyerekeid! Csak a Jóisten a megmondhatója, mi lesz belőlük.

Mrs. Tulliver hallgatott; anya nem is érezheti magát nyomorúságosabban, mint most ő. Különösen egy gondolat nehezedett rá, akárcsak máskor: az emberek még azt találják mondani, hogy valami nagy gonoszság terheli a lelkét, azért van annyi baja a gyerekeivel. Közben Mrs. Pullet részletes utasításokat adott Sallynak, miként takarítsa el a sarat anélkül, hogy a lakásban

kárt tenne. Éppen ekkor szolgálta föl a szakácsnő a teát; s Pullet néni elrendelte, hogy a két haszontalan gyerek szégyenszemre a konyhában kapja meg uzsonnáját. Mrs. Tulliver is kiment, hogy megmondja a véleményét a haszontalanoknak, abban a hitben, hogy ott kéznél lesznek, de eltartott egy ideig, amíg megtalálta Tomot, aki meglehetősen hetyke, nemtörődöm arccal a baromfiudvar fehér palánkjának támaszkodott, és zsinégjét a másik oldalra lógatta át, hogy a pulykakakast bosszantsa.

- Tom, te semmirekellő, hol a húgod? - kérdezte Mrs. Tulliver bánatos hangon.

- Nem tudom - felelte Tom. Igazságérzete, mely azt kívánta, hogy Maggie-t jól megbüntessék, elhallgatott, amióta belátta, hogy az igazság nem érvényesülhet anélkül, hogy ne hibáztassák őt is, persze igazságtalanul.

- Hogyan? Hát hol hagytad? - kérdezte az anyja körülnézve.

- Utoljára ott ült a fa alatt, a tó mellett - mondta Tom, akit látszólag nem érdekelt semmi egyéb a zsinégjén meg a pulykakakason kívül.

- Akkor szaladj és hozd ide ebben a minutában, te haszontalan. Hogy jutott eszedbe, hogy a tóhoz menj? Abba a nagy sárba, ráadásul a húgodat is magaddal vigyed. Tudhattad volna, hogy ha valami bajt lehet csinálni, ő aztán nem mulasztja el.

Mrs. Tulliver régi szokása volt, hogy ha Tomot korholta rossz viselkedéséért, akkor valami módon belekeverte Maggie-t is.

A gondolat, hogy Maggie ott ül egyedül a tó partján, fölébresztette Mrs. Tulliver szokásos aggodását. Fölkapaszkodott a tuskóra, ahonnan nyeregbe szoktak szállni, hogy saját szemével szerezzen meggyőződést az istenverte kölyök otlétéről, mialatt Tom már útban volt - ha nem is nagyon sietősen - a tó felé.

- Olyan gyerekek ezek, hogy nagyon szeretik a vizet, az én gyerekeim élnek-halnak a vízért - mondta hangosan, s eszébe sem jutott, hogy nincs ott senki, aki hallaná. - A vége az lesz, hogy úgy hozzák be őket holtan, vízbe fúlva. Bárcsak ne volna ilyen közel a folyó!

Szeme azonban sehogy sem tudta Maggie-t fölfedezni, s nemsokára Tom is visszaballagott a tótól - egyedül. Az aggodalom, mely Mrs. Tulliver lelkét befelhőzte, most már viharos ijedtséggé változott, úgy rohant a fia elé.

- Maggie-t nem találom a tó körül sehol, mama - mondta Tom. - Úgy látszik, elment.

Képzeltetjük, milyen rémült hajsza kezdődött Maggie fölkeresésére, s milyen nehéz volt meggyőzni anyját arról, hogy nem fulladt a tóba. Mrs. Pullet kijelentette, hogy ez a gyerek nem ér jó véget még akkor sem, ha élve marad - bár semmit sem lehet tudni. Mr. Pulletet egészen megzavarta és lesújtotta a dolgoknak ez a forrongó állapota; az uzsonnát elhalasztották, s a szokatlan futkosás a baromfiakat is megriasztotta. Pullet bácsi megragadta a gyomláló kapát, mint a legalkalmasabb kutatóeszközt, majd lekasztotta a libaól kulcsát, hogy nyissák ki, mert igen valószínű, hogy Maggie oda bújott el, s most ott lapul.

Tom kis idő múlva azt a gondolatot vetette föl, hogy Maggie talán hazament (azt már sürgősen tartotta megemlíteni, hogy hasonló helyzetben ő azt tette volna). Az ötletet úgy fogadták, mint az egyetlen vigaszt, mellyel az anyát meg lehet nyugtatni.

- Az isten szerelmére, nővérem, fogass be, és vigyél haza kocsin. Talán megtaláljuk útközben. Lucy úgysem gyalogolhat sáros ruhájában - mondta Mrs. Tulliver az ártatlan áldozatra pillantva, aki nagykendőbe csavarva, mezítláb ült a pamlagon.

Pullet néni készségesen megragadta a lehetőséget, mely azzal kecsegtetett, hogy házában minél előbb helyreáll a csönd és a rend. Mrs. Tulliver csakhamar a hintóba ült, és aggódva meresztette szemét az út távoli pontjára. Most már minden más gondján felülkerekedett a szorongó aggodalom: mit szól majd az apa, ha megtudja, hogy Maggie elveszett?

11
MEGSZÖKHETÜNK-E A SAJÁT ÁRNYÉKUNKTÓL?
MAGGIE MEGKÍSÉRLI

Maggie szándéka, akárcsak máskor, most is sokkal nagyobb szabású volt, mint Tom képzelte. Az elhatározás, mely Tom és Lucy távozása után gyökeret vert benne, jóval zordabb volt, mint az, hogy egyszerűen hazamegy. Nem - inkább megszökik, elmegy a cigányokhoz, és Tom nem látja őt többé soha. Ez semmiképpen sem volt valami új ötlet, mely csak most jutott Maggie eszébe. Gyakran mondták neki, hogy „vadóc”, hogy olyan, mint egy cigánylány. Most boldogtalan volt, egyetlen utat látott tehát a gyalázat elkerülésére, egyetlen utat, mely a körülményeknek teljesen megfelel: ezentúl kis barna sátorban fog lakni, messze künn, a közlegelőn. A cigányok, úgy vélte, szívesen látják majd, és tisztelettel adóznak magasabb rendű tudásának. Egyszer már ki is fejtette erre vonatkozó véleményét Tom előtt, s azzal a gondolattal állt elő, hogy fesse az arcát barnára ő is, aztán szökjenek meg együtt; de Tom megvetéssel utasította el az ajánlatot: megjegyezte, hogy a cigányok egytől egyig rablók, alig van mit enniük, s ha kocsiba ülnek, csak szamarat fognak elé. Ám ma Maggie arra az elhatározásra jutott, hogy boldogtalansága immár határtalan, s ebben a helyzetben egyetlen menedéke a cigányság. Azzal az érzéssel állt föl a fa gyökerei közül, hogy élete válságba jutott; most addig szalad, amíg el nem jut a dunlow-i legelőre, ahol mindenképpen talál cigányokat; s a kegyetlen Tom meg a többi rokon, akik örökösen hibát találnak benne, nem látják többé soha! Futás közben eszébe jutott az apja; fájt, hogy tőle is el kell válnia, de azzal vigasztalta magát, hogy elhatározta: titokban ír majd neki; a levelet elviszi egy kis rajkó, aki mindjárt elszalad, és meg sem mondja, ő hol van - csak annyit mond, hogy jól van, nagyon boldog, és nagyon szereti az édesapját.

Maggie egészen kifulladt a nagy rohanásban; mire Tom a tóhoz ért, ő már három hosszú réten vágott keresztül, és eljutott egy ösvényhez, mely az országútra vezetett. Megállt, hogy kifújja magát egy kicsit, s arra gondolt, a szökés nem is olyan kellemes dolog, amíg el nem érkezik a közlegelőre, ahol a cigányok tanyáznak. De elhatározása nem lankadt. Egy kapun át az ösvényre lépett, bár nem tudta, hova vezet, hiszen más irányból mentek a dorlcote-i malomból a garumi Fenyveslakba. Most mégis nagyobb biztonságban érezte magát, mert tudta, hogy már nem érhetik utol. Szíve csakhamar kalapálni kezdett, mert két férfi jött szembe vele az ösvényen; nem számított arra, hogy idegenekkel találkozhatnak, eddig csak az aggasztotta, hogy a rokonai veszik üldözőbe. A két félelmetes idegen piros arcú, meglehetősen rongyos ruhájú ember volt, az egyik botra akasztott batyút cipelt a vállán. Maggie attól félt, hogy fölismerik szökevény voltát, és leszidják érte; ám legnagyobb csodálatára a batyus idegen megállt előtte, s félig kedveskedő, félig siránkozó hangon megkérdezte, nincs-e egy pennyje, amit odaadna egy szegény embernek? Egy hatpennys lapult Maggie zsebében - Glegg bácsitól kapta ajándékba. Habozás nélkül elővette, és udvarias mosollyal átnyújtotta a szegény embernek abban a reményben, hogy az hálásan megköszöni nagylelkűségét.

- Több pénzem nincs, csak ennyi - mondta mentegetőzve.

- Köszönöm, kisasszonyka - felelte az ember, ha nem is olyan hálás és tiszteletteljes hangon, mint Maggie várta volna.

Még azt is észrevette, hogy az idegen mosolyogva társára kacsint. Sietve folytatta útját, de észrevette, hogy a két ember megáll, s alighanem őutána bámul. Még azt is hallotta, hogy hangosan röhögnek. Hirtelen eszébe ötlött, hogy talán bolondnak tartják. Tom mondta neki, hogy lenyírt hajával olyan, mint egy futóbolond - túlságosan bántó megjegyzés volt ahhoz,

hogy egykönnyen elfelejtse. Ráadásul ujj nélküli ruhában volt, a vállán kis gallér, sapka a fején, így nyilván nem tehet kedvező benyomást idegenekre. Már-már arra gondolt, hogy visszafordul a földekre, úgy megy tovább, de az ösvény másik oldalán, mert könnyen lehet, hogy az innenső oldal Pullet bácsi birtokához tartozik. Le is tért az ösvényről az első kapun, amit nyitva talált. Föllélegzett. Az iménti lealázó találkozás után a magányosság boldog érzése fogta el, amint a sөvény mentén ballagott. A réteken egyedül kóborolni nem volt újság számára, gyakran megtette s megszokta már - itt nem félt úgy, mint az országúton. Néha magas kerítéseken kellett átmásznia, de föl sem vette; az a fő, hogy itt már nem találják meg, s alighanem hamarosan megpillantja a dunlow-i közlegelőt vagy valami hasonlót; többször hallotta apjától, hogy az ember nem mehet messze anélkül, hogy valami közlegelőre ne jutna. Remélte, hogy így lesz, mert már kezdte elfogni az éhség és fáradtság, márpedig amíg el nem jut a cigányokhoz, semmi kilátás egy szép karéj vajas kenyérre. Még fényes nappal volt, hiszen Pullet néni, a Dodson család régi szokásához ragaszkodva, már fél ötkor teázott - a nap állása szerint, illetve ötkor a konyhaóra szerint. Így aztán - noha majdnem egy óra telt el, amióta Maggie útra kelt - még nem sűrűsödött a homály a mezők fölött, és semmi sem figyelmeztette arra, hogy közeleg az este. De úgy rémlett neki, már nagyon nagy utat tett meg, és csodálkozott, hogy a közlegelő még mindig nem látszik. Ez a táj a garumi határ volt. Tudta, hogy Garum gazdag község, sok rétje és legelője van, de eddig még csak egyetlen bérest látott dolgozni, azt is csak messziről, ami bizonyos szempontból még jó is volt, mert ezek a béresek olyan tudatlanok, hogy meg sem értenék, mért akar Dunlow-ba menni, talán még meg is botránkoznának rajta. Pedig jó lett volna találkozni valakivel, aki megmutatná neki az utat anélkül, hogy beleütné az orrát a magánygyeibe.

Aztán a zöldellő rétek is véget értek, s Maggie azon vette magát észre, hogy egy léckerítésen át az útra néz, melyet jobbról-balról széles gypsáv szegélyezett. Még sohasem látott ilyen széles utat, s maga sem tudta, miért, de az volt az érzése, hogy a dunlow-i közlegelő sem lehet már messze. Talán abból gondolta, mert egy csacsi legelészett előtte; lábához fatuskót kötözték, s Maggie-nek eszébe jutott, hogy egy ugyanilyen módon megnyomorított csacsit látott, amikor apja kétkerekű kocsiján áthajtottak a dunlow-i legelőn. Átmászott a kerítés lécei közt, és újult erővel folytatta útját, ha nem is minden szorongás nélkül - képzeletében megjelent a sátán, majd egy útonálló, pisztollyal a kezében, aztán egy hunyorgató törpe sárga ruhában (szája egyik fülétől a másikig ért) s egyéb hasonló veszélyek. Mert a szegény Maggie szívében megfért egymás mellett a túlságosan élénk fantáziából eredő félénkség és a merészség is, amely az ösztönös, heves vérmérséklettel jár. Ezen az ismeretlen úton, ahol most először járt, alig mert oldalt nézni, nehogy megpillantsa az ördögös kovácsot bőrkötényében, csípőre tett kézzel. Szíve nagyot dobant, amikor két vékony, meztelen lábszárat vett észre egy domb lankáján, talpa az ég felé. Olyan volt, mint valami szörnyű rémkép - vagy valami ördögi gomba. Izgatottságában első pillantásra nem vette észre a két lábhoz tartozó kócos fejet meg a rongyos ruhát. Csak egy szunyókáló fiú volt, s Maggie gyors, de óvatos léptekkel sietett el mellette, hogy föl ne ébressze. Eszébe sem jutott, hogy a fiú talán éppen keresett barátaihoz tartozik, a cigányokhoz, akik bizonyára nagyon kedves emberek. És csakugyan ez volt a helyzet, hisz az út első fordulójánál Maggie már meg is pillantotta a félkör alakú kis sátrat; előtte kék füst száll a magasba. Itt talál hát menedéket a sok becsmélő megszegyenítés elől, mely a civilizált életben üldözte.

Egy magas női alakot is látott a füstoszlop közelében, nyilván a cigánygyerek anyját, aki a teáról meg a jó falatokról gondoskodik - de maga is csodálkozott rajta, hogy már nem gondol rá olyan elragadtatással, mint eddig. Már az is meghökkentette, hogy a cigánysátor az útfélen áll, nem pedig kinn a szabad réten; mi tagadás, ez kissé kiábrándító volt, hiszen Maggie mindig úgy képzelte el a cigányéletet, hogy a titokzatos, végtelen róna is hozzátartozik, min-

denféle gödrökkel, ahol el lehet rejtőzködni, messze a világtól, nem itt, a világ szeme előtt! Maggie mégis folytatta útját, és némi vigasztalást talált abban a gondolatban, hogy a cigányok alkalmasint nem is hallottak még örültekről, tehát nem kell attól tartania, hogy első pillantásra tévedésből futóbolondnak nézik. De azért nyilván fölkelte a figyelmüket, mert a magas alak, akiről kiderült, hogy fiatal cigányasszony, lassan elébe ment csecsemőjével a karján. Maggie kissé remegve nézett az arcába, ahogy közeledett: némi megnyugtatóra szolgált, hogy beigazolódott, amit Pullet néni meg a többiek mondani szoktak róla: hogy olyan, mint egy cigánylány. Mert az asszony arca, csillogó fekete szeme és hosszú haja valóban hasonlított egy kicsit ahhoz, amit akkor látott, amikor a tükörbe nézett, mielőtt még a haját rövidre nyírták.

- Hová igyekszik, kis naccsága? - kérdezte a cigányasszony hízalgő alázatossággal.

Öröm volt hallani: pontosan az volt, amire Maggie számított. A cigányok tüstént észrevették, hogy egy kis nagyságával van dolguk, és ennek megfelelően óhajtanak bánni vele.

- Nem megyek tovább - felelte Maggie, s úgy érezte, mintha álmában begyakorolt szavakat ismételne. - Azért jöttem, hogy itt maradjak önöknél, kérem szépen.

- Úgy? Ez nagyon szép. Gyűjön hát közelebb. Istenem, milyen helyes kis naccsága, az ám! - mondta a cigányasszony, s megfogta a kezét. Nagyon kedves asszony, gondolta Maggie, csak az a kár, hogy egy kicsit mocskos. Amikor a tűzhöz értek, látta, hogy egész kis csoport veszi körül. Egy öreg cigányasszony ült a földön térdét dörzsölgetve; időnként valami nyársfélével belekotort egy kerek bográcsba, amelyből erős szagú pára szállt föl. Két kis boglyas fejű rajkó nyúlt el mellette hason fekve, félig felkőnyökölve, akárcsak két apró szfinx. Jámbor csacsi lógatta fejét egy nyurga lány fölé, aki a hátán hevert a fűben, a csacsi orrát vakargatta, s közben egy-egy falat jó ízű (nyilván lopott) szénát nyújtott feléje. A lemenő nap rézsútós sugarai jóságos fénnel árasztották el őket. A képet Maggie kedvesnek és nyugalmasnak érezte, s azt remélte, hamarosan előkerülnek a teáscsészék is. Minden bűbajos lesz, csak meg kell tanítania a cigányokat a mosdótál használatára meg arra, hogy érdeklődjenek a könyvek iránt. Kissé megzavarta, hogy a fiatal cigányasszony olyan nyelven kezdett beszélni az öreggel, amelyből egy szót sem értett, a nyurga lány pedig, aki a csacsit etette, felült, és szemtelenül bámult rá anélkül, hogy üdvözlőné! Végül az öregasszony megszólította:

- Mit hallok, szépséges kisasszonykám, itt akarsz maradni nálunk? No ülj le, és mondd el, honnan jöttél?

Egészen olyan volt, mint egy mese. Maggie-nek tetszett, hogy szépséges kisasszonynak nevezik, és így fogadják. Leült, és azt mondta:

- Eljöttem hazulról, mert ott boldogtalan vagyok, és cigány szeretnék lenni. Itt akarok élni köztetek, ha megengeditek, és megtanítalak benneteket mindenféleképpen.

- Milyen okos kis naccsága - mondta a másik cigányasszony, aki csecsemőjét tartotta a karján, majd leült Maggie mellé, letette a kicsikét is, hadd mászkáljon a fűben. - S milyen gyönyörű sapkája meg ruhája van! - tette hozzá, s levette Maggie sapkáját, miközben az öregasszonyhoz ezt a megjegyzést intézte azon az idegen nyelven. Alighogy a sapkát nézegetni kezdte, a nyurga lány már ki is tépte a kezéből, és fordítva a fejére csapta nagy vigyorgás közepette. Maggie elhatározta, hogy nem érzékenykedik a sapka miatt, ne gondolják, hogy sokat törődik vele.

- Nem is szeretek sapkát viselni - mondta. - Inkább én is vörös zsebkendőt kötnék a fejemre úgy, mint ön - fordult új barátnőjéhez, aki ott állt mellette. - Eddig hosszú hajam volt, csak tegnap vágtam le. De biztos vagyok benne, hogy hamarosan újra megnő - tette hozzá mente-

getőzve, mert eszébe jutott, hogy a cigányok alighanem sokat adnak a hosszú hajra. Maggie ebben a pillanatban még éhségéről is megfeledkezett nagy igyekezetében, hogy a cigány közvéleményt a maga javára hangolja.

- Istenem, milyen helyes kisasszonyka! És bizonyára gazdag is! - mondta az öregasszony. - Ugyebár, szép nagy házban laktok odahaza?

- Igen, az otthonom csinos, de nagyon szeretem a folyót is, ahová horgászni járunk. Mégis, gyakran nagyon boldogtalan vagyok. Kár, hogy nem tudtam a könyveimet magammal hozni, csak tudjátok, olyan hirtelen jöttem el. Nem tesz semmit, majdnem mindent el tudok mesélni nektek, ami a könyveimben van, olyan sokszor olvastam őket. Majd meglátjátok, milyen mulatságos lesz. És elmondhatok egyet-mást a földrajzról is - a világról szól, amelyben élünk -, szintén nagyon érdekes és hasznos. Hallottatok már valamit Kolumbuszról?

Maggie szeme ragyogni kezdett, arca kipirult; most már csakugyan ott tartott, hogy tanítani kezdi a cigányokat, és nagy tekintélyre tesz szert közöttük. A cigányok arcán némi álmélkodás tükröződött e szavak hallatára, ámbar figyelmüket jobban lekötötte Maggie zsebének tartalma, amelyet jobbán álló barátnője közben olyan ügyesen kiürített, hogy Maggie észre sem vette.

- Úgy hívják azt a helyet, ahol laktok, kis naccságám? - kérdezte Kolumbusz neve hallatára az öregasszony.

- Dehogy is! - felelte Maggie egy kis szánakozással a hangjában. - Kolumbusz csodálatos ember volt, ő találta ki a fél világot, aztán láncra verték, és nagyon csúnyán bántak vele, tudjátok, az én földrajzi kiskátémban benne van az egész; de talán nagyon hosszú volna elmesélni uzsonna előtt. *Kérem a teámat* - már nagyon hiányzik.

Az utolsó szavak akaratlanul törtek ki Maggie-ből, pártfogói, oktató hangja hirtelen egyszerűen duzzogóvá változott.

- Úgy látszik, éhes a szegény kicsike - mondta a fiatal cigányasszony. - Adjatok neki valami hideget. Azt hiszem, jó messziről sétáltál ide. Hol laktok?

- A dorlcote-i malomban... jó messze innen - felelte Maggie. - Az én apukám Mr. Tulliver, de neki nem szabad megtudnia, hol vagyok, mert akkor értem jön, és hazavisz. Hol lakik a cigányok királynője?

- Micsoda? El akarsz menni hozzá, kis naccsága? - kiáltott föl a fiatal cigányasszony. Közben a nyurga lány egyre csak Maggie-re meresztette szemét, és szüntelenül vigyorgott. Modora bizony csöppet sem volt kellemes.

- Nem - mondta Maggie. - Csak arra gondoltam, hogy ha nem éppen jó királynő, talán örülni fogtok neki, ha meghal, és akkor egy másikat választhattok meg helyette. Ha én volnék az, nagyon jó királynő lennék és nagyon kedves mindenkihez.

- No, akkor itt egy kis finom harapnivaló - mondta az öregasszony, és egy darab száraz kenyeret nyújtott Maggie felé meg egy darabka nyers szalonnát. Mindkettőt egy zsákból kotorta ki a rongyok közül.

- Köszönöm - mondta Maggie, az ennivalóra nézett, de nem nyúlt hozzá. - Nem kaphatnék helyette teát egy kis vajas kenyérrel? Nem szeretem a szalonnát.

- Nincs teánk, se vajunk! - mondta az öregasszony kissé komoran, mintha már belefáradt volna a kedveskedésbe.

- Ó, akkor jó lesz egy kis kenyér sziruppal is - mondta Maggie.

- Nincs szirupunk! - förmedt rá az öregasszony haragosan. Ezután éles szóváltás következett a két asszony közt azon az ismeretlen nyelven; az egyik a két kis szfinx közül a kenyér meg a szalonna után kapott, s falni kezdte. Ebben a pillanatban a nyurga lány, aki néhány lépésnyire elkószált, visszajött, és mondott valamit, ami nagy ribilliót okozott. Az öregasszony megfélekezett Maggie éhségéről; a bogrács fölé hajolt, és újult erővel kavarni kezdte. A fiatalasszony bebújt a sátorba, és néhány fatányért meg kanalat nyújtott ki. Maggie remegett egy kicsit, és attól félt, mindjárt megerednek a könnyei. Ekkor a nyurga lány éles sikolyt hallatott, s a következő pillanatban rohanva megérkezett az a fiú, akit Maggie útközben aludni látott - egy durva kamasz, körülbelül egyidős Tommal. Megbámulta Maggie-t, azután élénk beszélgetés kezdődött, amiből Maggie nem értett semmit. Nagyon elhagyatottnak érezte magát, és most már biztosan tudta, hogy hamarosan sírva fakad. A cigányok egyáltalán nem törődtek vele; úgy érezte, mindjárt elájul. De kibuggyanó könnyeit megállította az újabb rémület - két férfi bukkant föl, s az ő közeledésük okozta az iménti nagy izgalmat. Az idősebbik zsákot cipelt, s most ledobta. Hangos, korholó szavakkal illette az asszonyokat, akik háromszoros szóözönnel viszonzták a gorombaságot. Közben egy fekete kutya rohant ugatva Maggie felé; szörnyű rémületbe ejtette. Újabb szitkok következtek, a fiatalabb férfi visszaparancsolta a kutyát, rá is vágott a nagy bottal, amit kezében szorongatott.

Maggie érezte, mennyire lehetetlen, hogy ezeknek az embereknek a királynője legyen, vagy valaha is multságos és hasznos ismeretekre tanítsa őket.

A két férfi most alighanem Maggie felől érdeklődött; újra meg újra ránéztek. A beszélgetés békésebb hangnemben folytatódott, ahogy lenni szokott, ha az egyik kíváncsian kérdez, a másiknak pedig módjában áll kielégítő választ adni. Végül a fiatalabbik cigányasszony Maggie-hez fordult ugyanolyan alázatos, kedveskedő hangon, mint az előbb.

- Ez a szép kis naccsága azért jött, mert nálunk szeretne maradni. Örölsz, nem igaz?

- Hogyne, nagyon örülök - felelte a fiatalabb férfi, miközben szemügyre vette Maggie ezüstgyűszűjét és a zsebéből kicsent egyéb apró tárgyakat. Ezeket vissza is adta a fiatalasszonynak, a gyűszű kivételével. Mondott is valamit, mire az asszony tüstént visszarakta a dolgokat Maggie zsebébe. A férfiak letelepedtek, a bográcsot levették a tűzről, tartalmát egy sárga fatálba öntötték, s nekiestek. Pörkölt volt burgonyával.

Maggie már-már arra gondolt, hogy Tomnak igaza volt abban, amit a cigányokról mondott: alighanem rabló valamennyi - hacsak ez az ember vissza nem adja neki a gyűszűjét később. Egyáltalán nem ragaszkodott a gyűszűjéhez, és szívesen odaajándékozta volna; de az a gondolat, hogy rablók közé került, elvette a kedvét mindentől; már annak sem örült, hogy megint olyan figyelmesen és alázatosan beszélnek vele. A rablók mind rossz emberek - kivéve Robin Hoodot. A két asszony látta, hogy rémüldözik.

- Nincs olyan finom ennivalónk, amit egy hölgy megehet - mondta az öregasszony hízog hangon. - Pedig olyan éhes az édes kis hölgy!

- Itt van, drágám, kóstold még ezt, talán tudsz belőle enni egy kicsit - mondta a fiatalabbik, s barna tányéron egy kis pörköltet nyújtott át neki meg egy vaskanalat. Maggie-nek eszébe jutott, hogy az öregasszony haragos arcot vágott, mert nem volt kedve kenyeret és szalonnát enni. Ezért nem merte visszautasítani a pörköltet, noha a félelem már elűzte az étvágyát. Bár csak az apja erre hajtana a kocsiján, és felültetné maga mellé! Az sem volna rossz, ha Jack, az óriásölő járna véletlenül erre, vagy a Bátrak Bátra vagy Szent György, aki megölte a sárkányt - a felpennysen! De Maggie csüggedő szívvel máris arra gondolt, hogy ezek a híres hősök nem szoktak megfordulni St. Ogg's környékén; itt még sohasem esett semmi csoda.

Maggie Tulliver, mint látjuk, műveltség és fölvilágosultság dolgában semmiképpen sem érte el azt a fokot, amit egy nyolc- vagy kilencéves hölgytől manapság elvárunk. Csak egy évig járt St. Ogg'sban iskolába, s olyan kevés könyve volt, hogy néha a szótárt olvasgatta; így aztán, ha fejecskéjében fölfedező utazásra indulnánk, igazán meglepő tudatlanságot és ugyanolyan meglepő ismereteket találnánk benne. Tudta például, hogy van olyan szó, mint a *poligámia*, s találkozott már a *polihisztor* szóval is; levonta azt a következtetést, hogy *poli* körülbelül annyit jelent, mint *sok*. De fogalma sem volt arról, hogy a cigányoknak nincs csemegékkal telt élestaruk, s gondolatai általában az éles megfigyelések és ködös ábrándozások furcsa keverékéből álltak.

A cigányokról alkotott fogalmai az utolsó öt percben gyorsan és gyökeresen megváltoztak. Eddig tisztelettudó pajtásoknak tekintette őket, akik hajlandók tőle tanulni, most meg már attól kezdett félni, hogy megölik, mihelyt beáll a sötétség, talán föl is darabolják, és lassanként megfőzik. Az a gyanú is átvillant az agyán, hogy a vad tekintetű idősebb férfi valójában maga az ördög, aki bármely pillanatban levetheti igen kevésbé megtévesztő álruháját, és vigyorgó kováccsá változik át vagy sárkányszárnyú, tüzes szemű szörnyeteggé. Tudta, ezt a pörköltet képtelen volna lenyelni, hiába is próbálná; de rettegett attól, hogy megbántsa a cigányokat, ami könnyen megtörténhetik, ha elárulja, milyen rossz véleménnyel van róluk. S közben azon törte a fejét (olyan éleselméjűséggel, melyet egy teológus is megirigyelhetne), hogy ha csak-ugyan az ördög áll előtte, vajon ki tudja-e találni a gondolatait?

- Micsoda? Nem szereted a szagát, kedvesem? - kiáltott föl a fiatal asszony, látva, hogy Maggie még egy kanálnyit sem evett a pörköltből. - Próbáld meg! No, csak egy kicsit!

- Nem, köszönöm - felelte Maggie, és kétségbeesett erőfeszítéssel megpróbált kedvesen mosolyogni. - De most már nincs több időm, azt hiszem... sötétedni kezd... most haza kell mennem. Majd nemsokára újra eljövök, és akkor hozok nektek egy kosár süteményt meg mindenfélét.

Maggie, miután ilyen csalóka ígéretekkel áltatta őket, fölállt, buzgón remélve, hogy a sátán hiszékeny és lépre megy. De reménye tüstént szertefoszlott, mert az öreg cigányasszony így szólt:

- Várj csak egy kicsit, kis hölgy, várj egy kicsit. Majd mi szépen hazaviszünk, ha végeztünk a vacsorával. Nem is kell gyalog hazamenned. Nyeregbe ülsz, mint egy igazi hölgy.

Maggie újra leült; nemigen hitt ebben az ígéletben, de nemsokára látta, hogy a nyurga lány fölkanatározza a szamarat, és néhány zsákot terít a hátára.

- Mehetünk, kisasszonyka - mondta a fiatalabbik cigány, s előrevezette a szamarat. - Mondd meg, hol laktok! Hogy hívják azt a helyet?

- Az én otthonom a dorlcote-i malom - felelte Maggie mohón. - Az én apám Mr. Tulliver. Ott lakik a malomban.

- Micsoda! Az a nagy malom, valamivel St. Ogg'son kívül errefelé?

- Igen, igen - felelte Maggie. - Messze van? Azt hiszem, szívesebben mennék gyalog, ha megengedi.

- Nem, nem. Mindjárt sötét lesz. Sietnünk kell. A szamár úgy haza visz, nem is lehet jobban. Majd meglátod, milyen kényelmes lesz.

Már föl is kapta Maggie-t, és fölültette a csacsira. Maggie örült, hogy a jelek szerint nem az öreg ember megy vele, de a szíve még remegett, nem merte elhinni, hogy igazán hazaviszik.

- Itt van az a szép sapkád, tessék! - mondta a fiatalabbik cigányasszony, s Maggie fejére tette ezt a nemrég még annyira utált, de most annál nagyobb örömmel fogadott fejéket. - Otthon majd megmondod, milyen jók voltunk hozzád, ugye? Meg hogy azt mondtuk rólad, milyen helyes kis hölgy vagy, nem igaz?

- Igen, nagyon köszönöm - felelte Maggie. - Nagyon hálás vagyok. Szeretném, ha te is velem jönnél.

Mindenesetre jobb volna, mint ezzel az ijesztő emberrel tenni meg az utat egyedül, gondolta. Még ha meg is ölik útközben, kellemesebb, ha nagyobb társaság gyilkolja meg az embert.

- Ó, engem szeretsz a legjobban, igaz? - mondta az asszony. - Csakhogy én nem mehetek veletek, nem tudok olyan gyorsan menni, mint ti.

Kiderült, hogy a fiatalabbik cigány is felül a csacsira, s Maggie-t maga elé ülteti. Olyan szörnyű volt, mint egy lidérces álom, de Maggie hiába tiltakozott volna, annyit sem tehetett ellene, mint a csacsi maga. Az asszony megveregette a vállát, és azt mondta:

- Minden jót!

A csacsi elindult erre a szóra, no meg azért is, mert botütéssel buzdították. Szaporán ügetett az útnak ama fordulója felé, amerről Maggie jött egy órával azelőtt. A nyurga lány meg a durva arcú kamasz - mind a kettő bottal felszerelve - udvariasan elkísérte őket vagy száz lépésnyire, miközben nagyokat rikoltoztak, és csapkodtak a botjukkal.

Az a bizonyos Leonóra, amikor csatában elesett szeretője érte ment lóháton, és magával vitte arra a rejtelmes éjféli kirándulásra, nem érezhetett nagyobb rémületet, mint a szegény Maggie ezen az egészen természetes kocogáson egy kényelmesen poroszkáló csacsi hátán; mögötte egy cigánylegény, akinek egyetlen gondolata az volt, hogy most néhány shillinget fog keresni. A lemenő nap vörös fénye vészjósló hangulatot árasztott, és ijesztő volt a másik számár ijesztő iázása is, amikor elhaladtak mellette; ez volt az a fatuskóval megbéklyózott számár, Maggie egyszer már találkozott vele, amikor útban volt a cigányok felé; újabb fölbukkanása bizonyára valami rosszat jelentett. Két alacsony, zsúpfedeles viskót is látott (más ház nem is volt az egész úton); ezek is növelték a táj komorságát; ajtajuk zárva volt, ablakaik pedig olyan parányiak, hogy nem is lehetett ablaknak nevezni. Alighanem boszorkányok laktak benne, s Maggie megkönnyebbülten föllélegzett, amikor látta, hogy a csacsi nem áll meg ott.

Végül - micsoda boldogság! - ez az út is (a leghosszabb út a világon) véget ért. Egy széles országútba torkollt, ahol éppen egy kocsi haladt el, egy valóságos kocsi! A sarkon meg útjelző tábla intett felé. Bizonyára látta már ezt a táblát azelőtt is. Kinyújtott ujjú kezét ábrázolt, és ez a szöveg volt rajta: *St. Ogg's 2 mérföld*. Ezek szerint a cigány nem hazudott, igazán haza akarja vinni. Végül is alighanem derék, tisztességes ember, és talán megsértődött, amikor látta, hogy Maggie húzódozik, és nem akar elmenni vele egyedül. Ez a gondolat annál jobban elhatalmasodott rajta, minél inkább meggyőződött róla, hogy ez az út ismerős. Már azon törte a fejét, hogyan kezdjen társalogni a megsértett cigánnyal; szeretne volna kiengesztelni s eloszlatni azt a benyomást, hogy gyáva kislány.

Keresztúthoz érkeztek. Maggie megpillantott egy embert, aki hóka lovon közeledett feléjük.

- Álljunk meg! Álljunk meg! - kiáltotta Maggie. - Ott az apám! Édesapám, ó, édesapám!

A váratlan öröm szinte fájón hasított a szívébe. Még apja nyakába sem borulhatott, máris zokogott. Mr. Tulliver csodálva meresztette ki szemét. Éppen Bassetből jött, és még nem is volt otthon.

- Mit jelentsen ez? - kérdezte lovát megállítva. Maggie már lecsúszott a szamar hátáról, és odaszaladt apjához, a kengyelbe kapaszkodva.

- A kisasszonyka, azt hiszem, eltévedt - mondta a cigány. - Egyszerre csak ott volt a mi sátrunk előtt a dunlow-i út végén. Aztán megmondta, hol lakik, én meg hazahoztam. Elég hosszú út, ha az ember egész nap talpon volt.

- Igen, apám, nagyon kedves tőle, hogy hazahozott - mondta Maggie -, igazán kedves, jó ember!

- Nahát akkor ez a magáé, jóember! - mondta Mr. Tulliver, öt shillinget vett ki a zsebéből. - Jobb napi munkája még sohasem volt. Nem bírtam volna elviselni, hogy a kis fruskát elveszítsem. Segítse csak föl elém a nyeregbe!

Tovább kocogtak. Maggie feje hátrahanyatlott, s zokogva simult apjához.

- Hogy történt ez, Maggie, hogy történt ez? - kérdezte Mr. Tulliver. - Micsoda dolog az, hogy elcsavarogtál és eltévedtél?

- Jaj, édesapa! - zokogott Maggie. - Megszöktem, mert olyan boldogtalan voltam! Tom nagyon megharagudott rám, és nem bírtam elviselni!

- No, no, no! - csillapítgatta Mr. Tulliver. - Eszedbe se jusson többé, hogy apádtól megszökjél! Mit csinálna apád az ő kis fruskája nélkül?

- Nem, apa, nem! Soha többé nem teszem meg, soha többé!

Mr. Tulliver nagyon keményen megmondta a magáét aznap este, amikor hazaértek. Ennek következménye volt az a csoda, hogy Maggie egyetlen szó szemrehányást sem kapott anyjától, még Tom sem merte ugratni az ostobaságáért, amit elkövetett, amikor elszökött a cigányokhoz. Maggie-t ez a szokatlan bánásmód szinte rémülettel töltötte el, s néha azt gondolta, viselkedése olyan rossz volt, hogy még célozni se szabad rá.

Ha látni akarjuk a Glegg házaspárt otthonában, el kell mennünk St. Ogg'sba - a vörösen hornyolt háztetők és a szélesen terpeszkedő, csúcsos kikötői raktárházak tisztos városába, ahol a kormos hajók leadják északról hozott rakományukat, és elviszik az értékes szárazföldi termékeket - a jól préselt sajtot és a lágy fogású gyapjút, amelyet művelt olvasóink a legjobb klasszikus pásztordalok révén bizonyára jól ismernek.

Ezek a régi, ódon városok úgy hatnak az emberre, mintha a természetből nőttek volna ki, annak folytatásaként, akárcsak a kerti lakok eresze alá rakott madárfészkek vagy a fehér hangyák kanyargós, föld alatti folyosói. Egy ilyen város magán viseli hosszú múltjának és lassú növekedésének bélyegét, mint egy ezeréves fa. St. Ogg's ugyanazon a helyen keletkezett és nőtt ki, ahol ma áll, a folyó és a szelíd dombok között - azóta, hogy a római légiók táborát ültették a dombtetőn, háttal a városnak, hosszú hajú tengeri fejedelmek hajóztak föl a folyón, és vad, sóvár pillantással méregették a kövér tájat. Olyan város ez, mely „ismerte a feledésbe merült éveket”. A hős szász király szelleme még föl-följár itt zordonan, s szemügyre veszi szerelmes ifjúságának egyik-másik színterét; s megjelenik egy másik, még komorabb árny is, a rettenetes pogány dán királyé, akit egy láthatatlan bosszúálló kardja döfött le harcosai közepette - őszi estéken szokott kikelni ősi sírjából a dombtetőn, s fehér ködként lebeg a folyóparti vár lovagterme fölött, ugyanazon a helyen, ahol olyan csodálatos módon megölték, amikor a régi lovagteremnek még nyoma sem volt. A normannok kezdték építeni a szép régi várat, amely épp úgy, mint az alatta elterülő város, sokat tudna mesélni távoli nemzedékek gondolatairól és tetteiről. Olyan régi, hogy megbocsátó szeretettel szemléljük fogyatékoságait is; örülünk, hogy a kőfalból kiugró ablakfülke építői, s azok, akik a gót homlokzatot és tornyokat rakták föl apró téglákból, aztán a lóhere mintájú díszítéseket meg a kövekkel megerősített ablakokat és bástyákat - nem nyúltak szentségtörő kézzel a gerendavázú ősi főépülethez, s nem rombolták le a tölgyfamennyezetes lovagtermet.

De talán még ennél az ősi teremnél is régibb az a darab fal, mely most már az egyházközségi harang tornyát támasztja alá; azt mondják, ez maradt meg az eredeti kápolnából, mely az ősi város védőszentjének, Szent Oggnak tiszteletére épült valaha, kinek történetéről a birtokomban levő kéziratok több változatban számolnak be. Ezek közül a legrövidebbet kedvelem a legjobban, mert ha nem is teljesen igaz, legalább alighanem a legkevesebb hazugságot tartalmazza. Halljuk csak, mit mond az én saját külön krónikásom:

Ogg, Beorl fia, révész volt, abból tengette életét, hogy bárkája utasokat vitt át a Floss folyón ide-oda. Aztán megtörtént, hogy egy este, amikor viharos szél fűjt, egy asszony ült sóhajtozva a parton, csecsemője a karján; ruhája rongyos volt, arca elnyűtt és sápadt, s könyörgött, hogy vigyék át a túlsó partra. Néhány ember álldogált körülötte, és faggatták:

- Miért szeretnél átkelni a folyón olyan nagyon? Várd meg a reggelt, és húzódj meg itt valahol éjszakára! Hallgass az ész szavára, ne légy botor!

De ő csak tovább búslakodott, és könyörgött. Akkor odalépett Ogg, Beorl fia, és így szólt:

- Én átvizlek; nekem elég az, hogy a szíved annyira kívánja.

És átvitte a folyón. És az történt, hogy amikor az asszony a túlsó partra lépett, ruhája hullámoisan aláomló hófehér köntössé változott, arca emberfölötti szépségtől ragyogott, s fejét glória övezte, mely olyan fényt vetett a habokra, mint a ragyogó hold. És akkor így szólt:

- Ogg, Beorl fia, áldott légy, mert nem kérdeztél semmit, és nem tusakodtál egy szív sóvárgása ellen, hanem a könnyörület szavára hallgatva tüstént enyhítetted azt. Ettől a perctől fogva aki a bárkádba lép, megmenekül a vihartól, bárki légyen is; s valahányszor bárkád bajba jutottak megsegítésére indul, megmenti emberek és állatok életét.

Így is lőn; amikor jött az árvíz, sokan köszönhatték életüket a bárkának, melyen áldás nyugodott. De amikor Ogg, Beorl fia meghalt, ahogy a lelke elszállt, íme a bárka elszabadult horgonyáról, a visszahúzódó ár nagy sebességgel sodorta ki az óceánba, s eltűnt a habok között. Am szemtanúk állítása szerint a későbbi időkben, ha leszállt az este, Ogg, Beorl fia, mindig megjelent bárkájával a háborgó hullámok tetején, s hajója orrában ott ült a Szűzanya, fényt árasztva maga körül, akár a ragyogó hold, s ettől a hajósok bátorságra kaptak a sűrűsödő sötétségben, és újult erővel eveztek tovább.

Ez a legenda, mint látható, régi idők megpróbáltatásait tükrözi, amikor az árvizek, ha nem is tettek kárt emberéletben, sok helyütt pusztulást hoztak a tehetetlen jószágra s hirtelen halált minden apróbb élőlényre. De a város az árvíznél nagyobb bajokat is átvészelt - a polgárháborúk zűrzavarait, amikor szüntelen harcok színtere volt; hol a puritánok öldösték Isten nevében a király híveit, hol meg a király hívei ontották Isten nevében a puritánok vérért. Sok tisztos polgár veszítette el azokban az időkben lelkiismereti okokból minden vagyonát s volt kénytelen koldusbotot ragadva elhagyni szülővárosát. Kétségtelenül sok ház áll ma is, amelytől még azok a tisztos polgárok búcsúztak el könnyes szemmel - a folyóra néző fura tornyos lakóházak, beleszorítva az újabb raktárházak közé, a csodálatosan zezzugos sikátorok, melyek éles szögben fordulnak jobbra-balra, s végül kivezetnek a sáros partra, melyet a vad ár önt el és ostromol szüntelen.

Itt minden kőház külseje szelíd bágyatag, s még Mrs. Glegg napjaiban sem lehetett látni kirívó, új divatú eleganciát, kirakati táblaüveget, új stukkóhomlokzatot vagy egyéb csaloika kísérletet arra, hogy a szép, ódon, vörös St. Ogg's olyan város képét öltse, mely csak tegnap nőtt ki a semmiből. St. Ogg's kirakatai aprók és igénytelenek, hiszen a farmerek feleségét és leányait, akik piaci napokon a városban intézik el bevásárlásaikat, nem lehet eltéríteni régi, megszokott boltjaiktól, s a boltosok nem tartogatják portékájukat az utcáról betévedt vevőknek, akiket soha többé nem látnak újra. Ó! Még Mrs. Glegg napjai is rég leáldoztak, s a megváltozott idők olyan szakadéka választ el tőlük, mely évről évre mélyebb! A háború meg a sok háborús hír eltűnt az emberek gondolatvilágából, s ha eszébe jut is néha a szürkésbarna nyakabátban topogó farmereknek - akik itt nyüzsögnek a zsúfolt piactéren, és rázzák ki gabonatermésük mintáit -, már úgy gondolnak rá, mint a régi aranyidőkre, amikor termékeiket jó drágán tudták eladni.

Bizony, örökre eltűntek azok az idők, amikor a széles folyó hátán olyan hajók is közlekedhettek, amelyeket nem szívesen láttak. Hiszen Oroszország az egyetlen hely, ahonnan a lenmag érkezett - s minél több, annál jobb; a lenmag, amely nélkülözhetetlen a függőlegesen forgó nagy malomköveknek, a sarlóhoz hasonló gépkaroknak, amelyek zúgva és dübörögve, de gondosan és pontosan működnek, mintha lelkük volna, mely áthatja őket. Újabban már az árvíz sem volt olyan rémes, mint régente. Most már csak három veszedelemtől kellett rettegni - a katolikusaktól, a rossz terméstől és a piac kiszámíthatatlan árhullámváltozásaitól. St. Ogg's lakói nem sokat törődtek a múlttal vagy a jövővel. Nem gondolkoztak nagy múltjukon, amelyet örökölték, s vakon haladtak el a kísértetek mellett, melyek utcáikat benépesítették. A régmúlt századok óta, amikor még mindenki látta Szent Oggot és bárkája orrán a Szűzanyát a végtelen tenger hullámain, sok-sok emlék merült feledésbe, és enyészett el fokozatosan, mint a ködbe borult dombtetők! A jelen olyan volt, mint a sík vidék, ahol az emberek már nem hisznek többé vulkánokban és földrengésekben, s úgy vélik, a holnap mindig olyan lesz, mint a ma, s a

gigantikus erők, melyek valamikor megrázták a földet, elszunnyadtak örökre. Hol vannak már azok az idők, amikor az embereket lázba hozta hitük? S hol a szándék, hogy megváltoztassák? A katolikusok félelmetesek voltak, mert attól kellett tartani, hogy kezükbe kaparintják a kormányt meg a vagyont, s megint máglyán fognak elégetni eleven embereket; nem mintha akadt volna St. Ogg'sban épeszű ember és tisztességes templomjáró, akit rá lehetett volna bírni arra, hogy higgyen a pápában! Egy-egy aggastyán még emlékezett rá, milyen lármás tömeg csődült össze, amikor John Wesley prédikált a marhavásártéren; már régóta senki sem várja el a prédikátortól, hogy a szívekbe markoljon. A *dissenterek* tanítványainak hébe-hóba kitörő hevessege - melyet a csecsemők megkeresztelésének kérdése kavart föl - volt egyetlen jele a józan időkkel össze nem férő hitbuzgóságnak, amikor az emberek már régen leszámoltak minden változással. A protestantizmus kényelmesen ült trónján, nem törődött a szakadárokkal, nem aggódott a proszeliták miatt. Az uralkodó vallástól különböző hit csak afféle örökség volt szép templomülésekkel és bizonyos üzleti kapcsolatokkal együtt. Az egyház megvető csodálkozással nézett a máshitúségre, mint valami hóbortos szokásra, amely főleg a fűszeres meg gyertyaöntő szakmában tevékenykedő családokra szorítkozott, bár a jómódú nagykereskedők körében is felütötte fejét. A katolikus probléma már némi szelet kavart, mely kissé fodrossá tette a víz sima tükkrét. Az öreg tiszteletes úr olykor történelmi fejtegetésbe és érvelésbe bocsátkozott, Mr. Spray pedig, a kongregacionalisták lelkésze, politikai szónoklatokba kezdett, melyekben nagy elmeéllel választotta el buzgó hitét a katolikusok szabadságjogait illetőleg - attól a szilárd hitétől, hogy egyébként örök kárhozat vár rájuk. De Mr. Spray hallgatóinak többsége képtelen volt követni finom okoskodásának tekervényes útjait, és sok régi vágású *dissenter* fájó szívvel állapította meg, hogy lelkésze „a katolikusokhoz húz”, míg mások csak azt gondolták, hogy jobban tenné, ha nem foglalkozna politikával. A közügyeket nem sokra becsülték St. Ogg'sban, s bizonyos gyanakvással néztek azokra, akik politikai kérdésekkel foglalkoztak - veszedelmes jellemeknek tartották őket; rendszerint olyan emberek voltak, akiknek nem volt saját üzletük, mellyel törődhetek volna, vagy rosszul menő üzletük volt, s előbb-utóbb alkalmasint fizetéseképtelenséget jelentenek be.

Általában így álltak a dolgok St. Ogg'sban Mrs. Glegg napjaiban, a családi történelemnek abban a szakaszában, amikor összeveszett Mr. Tulliverrel. Olyan korszak volt az, amikor a tudatlanság sokkal kevesebb kellemetlenséggel járt, mint ma, a legjobb társaságban is megbecsülésnek örvendett, s nem volt kénytelen ügyel-bajjal a tudás álruhájába öltözni; olyan korszak, amikor még nem voltak képes folyóiratok; amikor a vidéki doktornak eszébe sem jutott női páciensét megkérdezni, vajon szeret-e olvasni, mivel természetesnek tartotta, hogy jobban szeret pletykálkodni; olyan korszak, amikor a hölgyek pazar selyemruháján óriási zseb volt, s ebben juhlábat hordtak, hogy megvédje őket a görcsöktől. Mrs. Glegg is hordott magánál egy ilyen csontot, nagyanyjától örökölte a brokátruhával együtt, amely olyan merev volt, hogy önmagában is meg tudott állni, akár egy páncélöltöny. Az örökséghez ezüstfejű sétabot is tartozott, mivel Dodsonék sok nemzedék óta a legúribb családok közé tartoztak.

Mrs. Gleggnak két fogadószobája volt kényelmes házában, St. Ogg'sban. Az egyik előre nézett, a másik hátra, s így a ház úrnőjének két kilátóhelyről is lehetősége nyílt arra, hogy embertársai gyarlóságát megfigyelhesse, s egyúttal hálát adjon a sorsnak azért a nem mindennapi lelkierőért, amellyel megáldotta. Utcai ablakából végignézhetett a Tofton Roadon, mely kivezetett St. Ogg'sból, s megfigyelhette azoknak az asszonyoknak mindinkább elharapódzó szokásait, a *lófrálást*, akiknek a férje még nem vonult vissza az üzleti tevékenységtől, meg azt a praktikát is, hogy szőtt pamutharisnyát kezdtek viselni. Hová jut a következő nemzedék, ha ez így megy tovább? Hátsó ablakából viszont a folyóig elnyújtózó kedves kertet és gyümölcsöszt látta, s megfigyelhette Mr. Glegg hóbortját, aki minden szabad idejét a virágok meg zöldségek közt töltötte. Mr. Glegg ugyanis hátat fordított már a gyapjúkereskedelemnek, hogy

hátralevő éveiben nyugodtan élvezze az életet, ám ez a foglalatosság sokkal fárasztóbbnak bizonyult, mint az üzleti tevékenység. Így hát a kicsapongásnak azt a módját választotta, hogy műkedvelői alapon nehéz testi munkásnak csapott föl, s szórakozásból meg pihenésképpen többnyire két közönséges kertész munkáját végezte el. Így megtakarította a kertész bérét, s az ember azt hinné, hogy Mrs. Glegg elnézéssel viseltetett férjének eme hóbortja iránt, már amennyire egy egészséges női elme egyáltalában képes arra, hogy a férje bármily néven nevezendő kedvtelését tiszteletben tartsa. De közismert dolog az is, hogy a házastársi elnézés nem tartozik a gyöngébb nem erősségei közé, s a legtöbb asszony úgy érzi, legfőbb kötelessége gátat vetni férje örömeinek, amelyek a legritkább esetben ésszerűek vagy helyeselhetők.

Mr. Glegg elméjét két gondolatmenet foglalkoztatta, s mindkettő kimeríthetetlennek ígérkezett. Először is nagy meglepetésére a természetrajz iránt kezdett érdeklődni; fölfedezte, hogy kis kertjének földjében csodálatos hernyók, csigák és bogarak tanyáznak, csupa olyan apró lény, mely tudomása szerint addig nem vonta magára senki figyelmét. Ezután megdöbbenő kapcsolatot észlelt a zoológiai jelenségek és korának nevezetesebb eseményei közt. Például a yorki székesegyház leégése előtt titokzatos kígyózó nyomokat vett észre a rózsafák levelein, s ugyanakkor szokatlanul elszaporodtak a csigák. Sokáig törte a fejét, mit jelenthet ez, s hirtelen fény villant az agyában - mindez a szomorú tüzesetet jelezte előre! (Látni való, hogy Mr. Glegg nem mindennapi szellemi képességei, amióta fölszabadultak a gyapjúüzlet gondjaitól, természetszerűleg más irányban kerestek teret maguknak.) Elmélkedéseinek másik tárgya a női lélek konoksága volt, miként azt Mrs. Glegg tipikus példája mulatta. Hogy egy teremtmény, aki származását tekintve a férfi oldalbordájából keletkezett, s az adott esetben minden fáradozás nélkül szép társadalmi pozícióhoz jutott, minden kis dologban vitakozzék és állandóan szembe helyezkedjék a férjével, aki a legengedékenyebben igyekszik alkalmazkodni hozzá - ez Mr. Glegg szemében olyan rejtély volt, amelyre hiába próbált magyarázatot találni a Szentírás első fejezeteiben. Annak idején, amikor választása a legidősebb Dodson lányra esett, benne látta a női erény és takarékoság igazán vonzó megtestesülését, s mivel maga is erős hajlamot érzett a pénz megkaparintására és megtartására, biztosra vette, hogy házassága meglehetősen harmonikus lesz. De az a furcsa vegyület, amit női jellemnek neveznek, néha meglepetésekkel szolgál; megeshetik, hogy kitűnő alkotórészekből áll, de aromája mégis kellemetlen. Például ha a szép, módszeres fukarság olyan fűszerrel keveredik, amely elrontja az egésznek az ízét. A derék Mr. Glegg maga is fukar volt, de nem ellenszenves módon; szomszédai „kissé szűkmarkúnak” nevezték, ami azt jelenti, hogy kedvesen zsugori. Például, ha megtudta valakiről, hogy szereti a sajthéjat, nem felejtette el; buzgón félretette neki, s szívből örült, hogy kedveskedhet. Szerette az állatokat, minden olyan állatot, melynek tartása nem járt számottevő költséggel. Nem volt benne semmi csalás vagy álszenteskedés; szeme könnybe lábadt, s könnyei őszinte érzésből fakadtak, ha egy szegény özvegyasszony bútorait elárverezték valami piszlicsár adósság miatt, amelyet a mellényzsebéből kihúzott ötfontos bankóval játszva ki tudott volna fizetni; de hogy ki is húzza azt a bankjegyet, és öt fontot adományozzon valakinek, aki „szerény anyagi körülmények közt él” - ezt ostoba pénzpocsékolásnak tekintette volna, nem jószívűségnek. Neki a „jótékonyság” mindig apró alamizsna, nem a balsors enyhítése.

Mr. Glegg nemcsak a saját pénzével takarékoskodott, akkor is szerette a takarékoskodást, ha mások pénzéről volt szó. A legnagyobb kerülőtől sem riadt vissza, hogy megtakarítsa az útvámost, függetlenül attól, hogy a költségeit megtérítik-e vagy a saját zsebéből fizeti. Rendes cipőfénymáz helyett valami olcsóbb kulimászt használt, s erre buzgón rábeszélte távoli ismerőseit is.

A takarékoság - mint öncél - a szorgalmas üzletemberek egy korábbi nemzedékének volt megrögzött szokása; ezek lassan kuporgatták össze vagyoniukat, a kuporgatás vérükké vált,

akárcsak a vizslának a róka kergetése. Valóságos sportnak tekintették, nem úgy, mint napjainkban, a gyors meggazdagodás idején, amikor a nélkülözést minden átmenet nélkül féktelen pazarlás váltja fel. A régi időkben az *anyagi függetlenséget* alig lehetett elérni másképpen, mint egy kis fősvénység árán, s ezt a jellemvonást egyaránt megfigyelhettük az ország minden táján, ha más-más vonások árnyalták is. Az igazi Harpagon mindig kivételes, nem mindennapi jellem volt; egészen más kategóriába tartozik a derék adófizető, aki mindig lecsíp valamicskét a szükségleteiből, amíg meg nem tollasodik; de később, amikor már gondtalanul éli világát, lugasára szólót futtat, és pincéjében ládaszámra állnak a borospalackok, akkor sem tud megszabadulni régi szokásaitól; még mindig az ügyeskedésben látja az élet lényegét - abban a szüntelen igyekezetben, hogy ne nyújtózkodjék tovább, mint ameddig a takarója ér; ha a tiszta jövedelem ötszáz font, s fényűzési adót vetnek ki valamire, éppúgy siet lemondani róla, mint amikor egész tőkéje sem tett ki többet ötszáz fontnál!

Mr. Glegg is ilyen ember volt - azok közé tartozott, akiken a pénzügyminiszter sehogyan sem tud kifogni. Ennek előrebocsátása után könnyebb lesz megérteni, miért ragaszkodott ahhoz a meggyőződéséhez, hogy éppen hozzá illő élettársat válasszon magának, még akkor is, ha a legidősebb Dodson lány erényeit a természet csípős ízekkel fűszerezte. Egy szerető férj, ha úgy látja, hogy feleségének életfelfogása alapján megegyezik az övével, könnyen abba a hiedelembe esik, hogy ezt az asszonyt a Jóisten is neki teremtette, s ezen a mindennapi veszekedések és odamondogatások sem változtatnak semmit. Mr. Glegg gondolkodó lény volt, és a gyapjúüzlet már nem adott alkalmat neki a töprengésre; nem volt más dolga, mint a női lélek rejtelsein elmélkedni és álmélni - azokon a jelenségeken, melyek családi életében tárultak elébe -, s mindezek ellenére kitartott amellett, hogy Mrs. Glegg, legalábbis háztartási dolgokban, mintafeleség. „Micsoda rendetlen nő!” - gondolta szánakozva, ha egy másik asszony nem olyan szorosan és határozottan göngyölítette föl a szalvétát, mint Mrs. Glegg vagy ha a sütemény nem emlékeztetett annyira a cipőtalpra vagy a birsalmasajt nem volt olyan tiszteletre méltóan rágós, mint Mrs. Gleggé - még a felesége konyhaszekrényében uralkodó illat (egy szatócsbolt és egy patika szagának különös keveréke) is tetszett neki, s úgy vélte, egy rendes konyhaszekrénynek nem is lehet más szaga. Nem merem azt állítani, hogy ha otthon egy álló hétig szent a béke, Mr. Glegg valósággal sóvárgott volna egy kis családi veszekedés után; de annyi bizonyos, hogy egy szelíd, engedékeny feleség hiányérzetet keltett volna benne, nem adván tápot rejtélyek megoldására törekvő, termékeny töprengéseinek.

Mr. Glegg tünelmentes jószívűségére vall az is, hogy ha felesége mással keveredett haragba (akár Dollyval, a cselédjükkal is), jobban fájt neki, mintha vele magával veszett volna össze. A felesége és Mr. Tulliver közt támadt viszály pedig annyira bántotta, hogy még szépen fejlődő zsenge káposztájának sem tudott úgy örülni, mint egyébkor, midőn másnap reggeli előtt kertjében sétálgatott. De azért mégis bement reggelizni azzal a halovány reménységgel, hogy Mrs. Glegg haragja, miután „aludt rá egyet”, talán lecsillapodott - legalább annyira, hogy ne feledkezzék meg a család tekintélyéről, amelyet mindig szem előtt tartott. Hiszen gyakran dicsekedett azzal, hogy a Dodsonok körében sohasem került sor afféle halálos összeveszésre, mely szégyent hozt volna más családokra - s még nem volt példa rá, hogy egy Dodson az utolsó fillérig kitagadtak vagy egy Dodson-rokot teljesen kisemmiztek volna. Ez egyébként nem is lett volna lehetséges - egyetlen unokatestvérük sem akadt, akinek ne lett volna kamatra kiadott pénze vagy legalább egy-két háza.

Egy esti árnyék mindig eltűnt Mrs. Glegg homlokáról, ha a reggelizőasztalhoz ült: fűrtös vendéghája. Reggel, amikor háztartási ügyekkel foglalatoskodott, merő tékozlás lett volna fölrakni egy ilyen fölösleges díszet, amely semmivel sem segíti elő a sütemény cipőtalpszerű keménységét. Fél tizenegy tájban már megkövetelte az illendőség a bodor hajkoronát; addig Mrs. Glegg is meglehet nélküle, és a társadalom sem veszít vele semmit. Reggel a hajkorona

árnyékának hiánya még feltűnőbbé tette borongós homlokát, mely tegnapi bosszúságáról árulkodott. Mr. Glegg azonnal észrevette, mikor leült a tejeskásához, hogy régi, takarékos szokása szerint azzal csillapítsa reggeli éhségét. Bölcsen elhatározta, az első szót feleségének engedi át, hiszen egy hölgy hangulata olyan kényes valami, hogy a legkisebb óvatlanság is bajt okozhat. Vannak emberek, akik dédelgetik a rosszkedvüket, s oly módon tartósítják, hogy megfosztják magukat a kínálkozó kellemességektől. Mrs. Glegg módszere is ez volt. Ma reggel a szokásosnál gyöngébb teát töltött magának, és lemondott a vajról is. Nagy megpróbáltatás, ha az ember sóvárog a veszekedés után, és képes volna a legkisebb alkalmat is megragadni a megindítására, de hiába lesi. Mr. Glegg egyetlen megjegyzést sem tett, amelybe bele lehetett volna kötni. Ám lassanként kiderült, hogy hallgatása is megfelel a célnak, mert egyszerre arra lett figyelmes, hogy olyan hangon szólítják meg, mely szíve hölgyére vall.

- Mondhatom, Mr. Glegg, szépen hálálod meg, hogy hű feleséged voltam annyi éven át! Ha ez vár rám továbbra is, legalább akkor mondtad volna meg, amíg szegény apám még élt és az ő házában találhattam volna menedéket, ha a saját otthonom tűrhetlenné válik!

Mr. Glegg kezében megállt a kanál. Fölpillantott kásájáról, de nem valami újféle csodálkozással, hanem egyszerűen azzal a csendes, megszokott tűnődéssel, amellyel az élet állandó rejtélyeit szoktuk nézni.

- Miért, Mrs. Glegg - mit csináltam már megint?

- Már megint, Mr. Glegg? Igazán sajnállak!

Miután erre nem volt megfelelő válasza készenlétben, Mr. Glegg újra kásája fölé hajolt.

- Pedig vannak férjek a világon - folytatta Mrs. Glegg rövid szünet után -, akik mást is tudnak, mint az egész világnak igazat adni a saját feleségükkel szemben. Lehet, hogy nincs igazam, akkor világosíts föl a tévedésemről, de én mindig azt hallottam, hogy a férj kötelessége a felesége mellé állni ahelyett, hogy ujjongjon és diadalmaskodjék, ha élete párját sértegetik.

- Szeretném tudni, milyen jogon mondod ezt? - kérdezte Mr. Glegg meglehetősen hevesen, mert jó ember volt ugyan, de semmi esetre sem olyan jámbor, mint Mózes. - Mikor ujjongtam és diadalmaskodtam én fölötted?

- Meg lehet azt csinálni más módon is, anélkül, hogy nyíltan mutatnád, és ez még rosszabb, Mr. Glegg! Szívesebben látnám, ha az arcomba vágnád, hogy nem veszel semmibe! Még mindig jobb, mint úgy viselkedni, mintha mindenkinek igazat adnál, csak nekem nem! Reggel aztán nyugodtan leülsz reggelizni, amikor én egy órát sem aludtam egész éjjel! Ráadásul még mogorván nézel rám, mintha csak egy darab sár volnék a talpad alatt!

- Mogorván nézek rád, igen? - kérdezte Mr. Glegg dühösen tréfás hangon. - Olyan vagy, mint az a részeg ember, aki azt hiszi, mindenki belittyentett, csak ő nem.

- Ne alacsonyítsd le magad azzal, hogy *velem* gorombáskodsz, Mr. Glegg! Attól még kisebb leszel, ha nem is veszed észre! - felelte Mrs. Glegg szánakozó hangon, de erélyesen. - Egy férjnek a te helyedben példát kellene mutatnia, és értelmesebben kellene beszélnie!

- Csak az a kérdés, lehet-e veled értelmesen beszélni? - vágott vissza Mr. Glegg élesen. - Nem mondhatok értelmesebbet, mint azt, amit tegnap este mondtam: rosszul teszed, ha arra gondolsz, hogy visszavedd a pénzedet, amikor biztos helyen van, és legjobban, ha nem bántod; még hozzá egy kis összezördülés miatt! Remélem, hogy reggelre meggondolod! De ha vissza is akarod venni a pénzt, ne hamarkodd el a dolgot, hogy még jobban fölszítsd a gyűlölködést a családban. Várj, amíg jó alkalom akad valami sima betáblázásra, amivel nincs semmi

vesződség. Vagy egy ügyvédre akarsz bízni, hogy keressen valami befektetési lehetőséget, és annyi költséget számítson föl, amennyit csak akar?

Mrs. Glegg belátta, hogy ebben van valami, de csak a fejét rázta, és fojtott fölhorkanással jelezte, hogy hallgatása nem béke, csupán fegyverszünet. És csakugyan: az ellenségeskedés hamarosan kiújult.

- Megköszönném, ha most már kapnék egy csésze teát, Mrs. Glegg - mondta Mr. Glegg látva, hogy a felesége nem nyúl a teáskannához, mint máskor, miután ő végzett a zabkásával. Mrs. Glegg fejét hátralökve fölemelte a kancsó fedelét, és így szólt:

- Örömmel hallom, hogy legalább *valamit* megköszönnél nekem Mr. Glegg! Mert nagyon kevés köszönetet kaptam ezen a világon a sok jóért, amit az emberekkel tettem. Pedig a *te* családban, Mr. Glegg, egyetlen asszony sem mérheti össze magát velem, ez olyan igaz, hogy még a halálos ágyamon is megmondanám! Nem mintha nem lettem volna mindig udvarias a családomhoz, ennek az ellenkezőjét egyikük sem állíthatja, de hogy különb vagyok náluk, azt mindenki elismeri!

- Mielőtt az én családban keresnél hibát, jobban tennéd, ha abbahagynád a torzsalkodást a saját családdal, Mrs. Glegg - gúnyolódott Mr. Glegg dühösen. - Szabad kérnem a tejeskancsót?

- Ekkora hazugságot még sohase mondtál, Mr. Glegg - vágta vissza a hölgy, s a szokottnál bőségesebben zúdította a tejet a teába, mintha ezt mondaná: ha tej kell neked, nesze, ez a bosszúm! - Magad is tudod, hogy nem igaz. Nem olyan asszony vagyok, aki szeret a családjával marakodni. Ezt inkább magadról mondhatnád el, mert tudom, volt rá példa elég.

- Úgy? Hát nem rohantál el tegnap magadból kikelve a húgod házából? Azt minek nevezed?

- Nem veszem össze a húgommal, Mr. Glegg, s aki ezt állítja, hazudik! Mr. Tulliver nem vérokonom, s ő kezdte a veszekedést, ő kergetett ki a házából! Te persze jobb szeretted volna, ha ott maradok, Mr. Glegg, és tűröm, hogy ócsároljanak! Talán bosszantott is téged, hogy nem vágtak még több becsmérlést és gorombaságot a feleséged fejéhez! De vedd tudomásul, hogy nem engem szégyenítettek meg, hanem téged!

- Hát ilyet még nem hallott a világ! - kiáltott föl Mr. Glegg most már dühbe gurulva. - Egy asszony, akit ellátnak mindennel, akinek még azt is megengedik, hogy maga kezelje a pénzét, mintha csak átruházták volna rá, akinek kocsit tartok, még újonnan ki is párnáztattam, ami egy vagyonba került, akiről halálom esetére minden várakozásán felül gondoskodtam, az így merjen beszélni velem, és marjon meg harapjon, mint egy veszett kutya! Ez már több a soknál! Nem fér a fejembe, hogy is teremtett a Jóisten ilyen asszonyt! (Az utolsó szavakat Mr. Glegg a bánatos izgalom hangján sóhajtotta el, aztán félretolta teáját, és öklével az asztalra csapott.)

- Hát, ha így vélekedsz, Mr. Glegg, nagyon jó, hogy legalább tudom - mondta Mrs. Glegg, és asztalkendőjét lekapva, izgatott mozdulatokkal összehajtogatta. - Azt mondd, minden várakozásomon felül gondoskodtál rólam. Engedd megjegyezmem, hogy sok mindent vártam teljes joggal, amiből nem lett semmi. Az pedig, hogy veszett kutyához hasonlítasz, a legnagyobb gyalázat! Nem szégyelled magad ország-világ előtt, hogy így bánysz velem? Nem bírom elviselni, és nem is fogom elviselni!

Mrs. Glegg hangjának remegése jelezte, hogy mindjárt sírva fakad. Abbahagyta a beszédet, és hevesen megrángatta a csengőt.

- Sally - mondta székéből fölemelkedve, kissé fojtott hangon -, Mr. Glegg majd lesz szíves megrendelni, mit óhajt ebédre. Én a magam részéről csak egy kis zabkásalevest kérek.

Ezzel elindult a szobán keresztül a kis könyvespolc felé. Kivette Baxter *Szentek örök pihenője* című művét, és fölvitte magával az emeleti hálósobába. Ezt a könyvet szokta kinyitva maga előtt tartani minden különleges alkalommal - esős vasárnap délelőttökön, vagy ha valami halálesetről értesült a családban, vagy ha a házastársi perpatvar a szokottnál egy oktávval magasabbra csapott, akárcsak ma.

De Mrs. Glegg ma egyebet is vitt föl magával az emeletre, nemcsak a *Szentek örök pihenője*-t, s a zabkásalevesen kívül volt valami más is, ami hozzájárult ahhoz, hogy indulatai fokozatosan lecsillapodjanak s lehetővé tegyék a lét elviselését, sőt még azt is, hogy újra megjelenjen a földszinti nappaliban röviddel az uzsonna ideje előtt. Ez a valami Mr. Glegg javaslata volt, hogy ne mondja föl az ötszázfontos kölcsönt, amíg nem kínálkozik valami lehetőség a pénz jó kihelyezésére: továbbá Mr. Glegg célzása arra, hogy halála esetén bőkezűen kíván gondoskodni róla. Mr. Glegg, mint a hasonló vágású emberek általában, rendkívül titkolózó volt a végrendeletét illetően. Mrs. Glegget sötétebb pillanataiban az a balsejtelem gyötörte, hogy Mr. Glegg, mint annyi sok férj, akiről hallott, azt az aljas tervet dédelgeti magában, hogy végrendeletében mostohán bánik a feleségével, és ezáltal is növeli bánatát, melyet majd elhunytá alkalmával érez. Mrs. Glegg szilárdan eltökélte, hogy ebben az esetben egészen keskeny gyászfátyolt köt majd a kalapjára, s csupán annyi könnyet ejt, mintha csak második férjét siratná. Ám ha Mr. Glegg valóban megfelelő gyöngédséget tanúsít iránta végrendeletében, akkor megérdemli, hogy szeretettel gondoljon rá, majd ha meghalt szegény. Az a sok ostoba fecsegés a virágokról és a kerti dolgokról, meg az a csökönyösség, amellyel újra meg újra visszatért a csigabiga témára - még az is megható lesz, ha egyszer szépen véget ér. Túlélni Mr. Glegget, dicsérőn emlegetni, mint olyan embert, akinek voltak ugyan gyöngéi, de végül példásan gondoskodott a feleségéről; az immár jóval gyakrabban befolyó kamatokat beszededetni és gondosan eldugdosgatni a lakás különféle zugaiba, kijátszva a legfortélyosabb tolvajt is (mert ha bankban vagy páncélszekrényben tartaná, megsemmisítené a pénz birtoklásának örömét - ez olyasmi, mint az ételt pirulák formájában fogyasztani); végül az a tudat, hogy a rokonság meg a szomszédság úgy néz föl rá, mint nagyon szerencsés asszonyra, akinek múltbeli és jelenlegi tekintélyét még az is megkoronázza, hogy olyan özvegy, akinek van mit aprítania a tejbe: ezek a hízogó és megnyugtató dolgok a legjobb kilátásokkal kecsegtették a jövőt illetően.

A derék Mr. Glegg - miután a sok kapálásban visszanyerte lelke derűs egyensúlyát, s bizonyos meghatottságot érzett, mikor megpillantotta Mrs. Glegg üres székét a nappaliban és összegöngyölt kézításkáját a szék sarkában - fölment a feleségéhez, és megjegyezte, hogy az imént a szegény Mortonért harangoztak; Mrs. Glegg már nem úgy viselkedett, mint egy vérig sértett asszony, hanem nagylelkűen válaszolt:

- Bizony, most egy jó üzletet vehet át valaki.

A Baxter-könyv akkor már legalább nyolc óra hosszat hevert nyitva, hiszen már majdnem ötre járt az idő; s ha egy házaspár gyakran veszekszik, ebből egyenesen következik az, hogy összездülésük nem lépett túl bizonyos ésszerű határokon.

Estére a Glegg házaspár már egészen barátságosan beszélgetett Tulliverékről. Mr. Glegg odáig ment, hogy beismerte: Tulliver csávába került és azt sem csodálná, ha mindenét elfurulyázná. Mrs. Glegg félúton elébe ment az engedékenységből, és kijelentette: méltóságán alul áll, hogy egy ilyen ember viselkedését figyelemre méltassa, ám a húga kedvéért hajlandó az ötszáz fontot egy ideig még nála hagyni, tekintve, hogy ha valamilyen ingatlanra táblázná be, csak négy százalékot kapna rá.

MR. TULLIVER TOVÁBB GABALYÍTJA ÉLETE MATRINGJÁT

Mrs. Glegg gondolatainak említett átcsoportosítása következtében Mrs. Pullet közbenjárása másnap meglepően könnyű feladatnak bizonyult. Mrs. Glegg valóban élesen rendreutasította Sophyt, amiért szükségesnek vélte legidősebb nővérét kioktatni arról, hogy családi ügyekben hogyan kell helyesen viselkedni. Különösen Sophynak azt az érvelését érezte sértőnek, hogy tekintettel kell lenni a szomszédok nyelvére, s rossz volna, ha azt mondhatnák, hogy a családban veszekedés tört ki. Ha a család hírnevét nem fenyegetné más, csak Mrs. Glegg viselkedése, akkor Mrs. Pullet nyugalommal álomra hajthatná fejét.

- Azt hiszem, senki sem várhatja tőlem - tette hozzá Mrs. Glegg olyan hangon, mely lezárja az ügyet -, hogy elmenjek a malomba, amíg Bessy el nem jön hozzám, vagy hogy térdre boruljak Mr. Tulliver előtt, és bocsánatot kérjek tőle eddigi jótéteményeimért. De nem kívánok haragot tartani, s ha Mr. Tulliver udvariasan szól hozzám, én is udvarias leszek hozzá. Semmi szükség rá, hogy bárki is megmagyarázza nekem, mi illik és mi nem.

Miután ily módon fölöslegessé vált Tulliverék érdekében könyörögni, egészen természetes, hogy Mrs. Pullet szívét nem nyomta már annyira Bessy gondja, s kitérhetett arra a bosszúságra, amely tegnap érte, s amelyet ennek a nyilvánvalóan szerencsétlen családnak legifjabb sarjától kellett elszenvednie. Mrs. Glegg végighallgatta a sajnálatos eseményről szóló részletes beszámolót, melyet Mrs. Pullet csodás emlékezőtehetsége néhány aprósággal kiegészített. Pullet néni szánakozva sopánkodott, hogy szegény Bessynek ilyen sikertelen gyermekei vannak, s kifejezést adott annak a félig kialakult tervének, hogy Maggie-t a saját költségén elküldi valami távoli bennlakó iskolába, ahol, ha nem is tudnak segíteni azon, hogy a bőre olyan barna, egyéb hibáit talán sikerül kissé lefaragni. Glegg néni viszont Bessyt hibáztatta gyöngeségeért, s tanúkra hivatkozott abból az időből, amikor a Tulliver gyerekek éppen csak kezdték kimutatni a foguk fehérét; mindenki igazolhatja, hogy ő, Mrs. Glegg, már az első pillanatban megmondta, hová fog ez vezetni, s maga is csodálkozik rajta, hogy jóslata ennyire bevált.

- Szóval, megmondhatom Bessynek, hogy nem haragszol s minden marad a régiben? - kérdezte Mrs. Pullet, mielőtt elbúcsúzott.

- Igen, Sophy, megmondhatod - felelte Mrs. Glegg. - Megmondhatod Tullivernek és Bessynek is, hogy azért, mert velem csúnyán viselkedtek, nem fogok én is csúnyán viselkedni. Nekem, mint legidősebbnek, tudom, az a kötelességem, hogy jó példával járjak elöl, s meg is teszem. Az ellenkezőjét senki sem állíthatja rólam, ha igazat akar mondani.

Gleggné igen elégedett volt magasztos nagylelkűségével, s az olvasó képzeletére bizom, milyen érzés fogta el, amikor még aznap este, Mrs. Pullet távozása után, rövid levelet kapott, melyben Mr. Tulliver közölte vele, hogy ne fájjon a feje az ötszáz fontja miatt, mivel hamarosan visszafizeti neki, legkésőbb a jövő hónap folyamán, a visszafizetés napjáig esedékes kamatokkal együtt. Továbbá, hogy Mr. Tulliver nem óhajt barátságtalan viselkedést tanúsítani, és szívesen látja házában Mrs. Glegget bármikor, ha kedve van eljönni, de nem tart igényt többé semmiféle szívességre az ő részéről sem maga, sem gyermekei számára.

Ezt a katasztrófát a szegény Mrs. Tulliver idézte elő, egyesegyedül gyógyíthatatlan optimizmusából eredően, mely azzal a reménnyel kecsegtette, hogy hasonló okok néha másféle okozatot szülnek. Már gyakran tapasztalta: Mr. Tulliver csak azért tett valamit, mert mások azt mondták, hogy nem tudja megtenni, vagy szánakoztak állítólagos tehetetlenségén, vagy valami más módon sértették meg a büszkeségét. Mégis ma, amikor leültek teázni, Mrs. Tulliver azt gondolta, vidám hangulatot teremt az uzsonnához, ha megmondja Tullivernek,

hogy nem kell már törnie a fejét az adóssága miatt, hiszen Pullet nővér elment Glegg nővérhez, és igyekszik rendbe hozni mindent. Mr. Tulliver eddig is lankadatlan elhatározással gondolt arra, hogy előteremti a pénzt, ám erre a hírre tüstént a fejébe vette, hogy olyan levelet ír Mrs. Gleggnak, melyet lehetetlen félreérteni. Még hogy Mrs. Pullet menjen el hozzá az ő nevében koldulni és könyörögni! Mr. Tulliver máskor nehezen szánta el magát a levélírára, mivel elriasztotta a szakadék, amely az élőszó és a leírt szó (vagyis helyesírás) közt tátong - ami talán a legmeghökkenőbb rejtély ebben a zűrzavaros világban. Most mégis megbirkózott a feladattal, sőt (mint mindig, ha az ember fölhevülten lát neki) rövidebb idő alatt, mint gondolta volna. Lehet, hogy a helyesírása elűt Mrs. Gleggtől, de üsse kő - mindketten ahhoz a nemzedékhez tartoztak, amely a helyesírást egyéni megítéléstől függő magánügynek tartja.

Mrs. Glegg nem változtatta meg végrendeletét ennek a levélnek következtében. Nem zárta ki a Tulliver gyerekeket abból az ezer font hagyatékából, amelynek egy hatod- vagy hetedrésze esik rájuk. Mrs. Gleggnak elvei voltak; senki se mondhatta róla, ha meghalt, hogy nem osztotta el vagyonát a lehető legigazságosabban rokonai között. Ha végrendeletéről van szó, az egyéni tulajdonságok eltörpülnek a vérrokonság nagy, alapvető tényéhez képest; vagyona fölött szeszélye szerint rendelkezni s a hagyományozásnál mást is tekintetbe venni, mint a rokonság fokát - ez a távoli jövőben olyan szégyent hozna rá, hogy hátralevő éveit már eleve megkeserítené. A Dodson család mindig ezt az elvet tartotta szem előtt; egyik formája volt annak a becsületérzésnek és korrektségnek, mely az ilyen családok büszke tradícióihoz tartozott, s hazánkban ez a tradíció a vidéki társadalom sava-borsa.

Ha Mr. Tulliver levele nem is ingatta meg Mrs. Glegg elveit, a családban úgy elmélyítette a szakadékot, hogy most már nehéz lesz áthidalni. Bizonyára sokat rontott Mrs. Gleggnak a sógorára vonatkozó véleményén, noha időről időre csak annyit mondott, hogy nincs semmi mondanivalója Mr. Tulliverről. Sógorának elméleti állapotát nyilván túlságosan zúzálnak tartotta ahhoz, hogy akár csak egy percig is foglalkozzék vele. S Bessy húgát sem látogatta meg sokáig. Csak egy augusztusi estén - egy nappal azelőtt, hogy Tom új mesteréhez költözött - állította meg kocsiját Tulliverék háza előtt. Le sem szállt, úgy beszélt a húgával, azzal is éreztetve neheztelését, hogy nem adott neki semmiféle tanácsot, és feltűnően tartózkodott minden néven nevezendő bírálattól. Ki is jelentette Deane nővér előtt:

- Nagyon sajnálom Bessyt, de ha ilyen férje van, viselnie kell a következményeit.

Mrs. Deane teljesen egyetértett vele abban, hogy Bessyt sajnálni kell.

Aznap este Tom megjegyezte:

- Mit szólsz hozzá, Maggie, Glegg néni megint kezd hozzánk járni! Örülök, hogy nem leszek itthon. Most már *teljesen* átengedem neked Glegg nénit!

Maggie szíve már amúgy is tele volt bánattal, ha arra gondolt, hogy Tom elmegy. Most tréfás ujjongását rettentő kegyetlennek érezte, s este sokáig forgolódott ágyában, míg végre álomba sírta magát.

Mr. Tulliver erélyes levele azzal a kötelességgel járt, hogy éppen ilyen erélyes legyen egy új hitelező föl kutatásában, aki hajlandó volna adóslevél ellenében ötszáz fontot kölcsönözni neki.

Semmi esetre se legyen Wakem valamelyik ügyfele! - fogadkozott magában, de két hét sem telt bele, és máris visszájára fordult a dolog; nem mintha Tulliver akarata meggyöngyült volna, de a külső körülmények erősebbek voltak nála. Wakem ügyfele volt az egyetlen megfelelő személy, aki rendelkezésére állt. Hiába, Mr. Tullivernek is megvolt a maga végzete, akárcsak Oidipusznak, s ebben az esetben Oidipusszal együtt elmondhatta, hogy tettét nem ő követte el, hanem a sors kényszerítette rá.

MÁSODIK RÉSZ TANULÓÉVEK

1

TOM ELSŐ „FÉLÉVE”

Tom Tullivernek az első negyedév, melyet Walter Stelling tiszteletes úr gondos felügyelete alatt King's Lortonban töltött, nagy megpróbáltatás volt. Azelőtt, Mr. Jakobs kollégiumában, az élet nem jelentett számára különösebb problémát: elég játszópajtása volt, és Tom kitűnően értett minden testi ügyességet igénylő játékhoz, különösen a verekedéshez; így aztán könnyű volt kivívnia az első helyet, melyről úgy érezte, hogy Tom Tullivert okvetlenül megilleti. Mr. Jakobs, akit a fiúk egymás közt öreg Pápaszemnek neveztek, mert mindig okulárét viselt, nem volt félelmetes jelenség. Tom nem csodálkozott azon, hogy egy ilyen dohos vén képmutató gyönyörű kalligrafikus betűkkel ír, a neve alá mindenféle cikornyákat kanyarít, habozás nélkül betűzi a legnehezebb szavakat, s hibátlanul köpködi az idézeteket: „Norval a nevem” - ám a maga részéről inkább örült, hogy semmi kilátása kitüntetni magát az effajta silány produkciókban. Nem is akart ilyen dohos iskolamesterek babérjaira pályázni. Tehetős, tekintélyes ember lesz ő is, akár az apja, aki fiatalabb éveiben vadászni járt, s pompás fekete kancán lovagolt - annál szebb paripa nincs is a világon! Kiváló tulajdonságait Tom ezerszer is hallotta emlegetni. Ő is vadászni fog, és tisztelettel néz föl rá mindenki. Ha az ember már felnőtt, gondolta, a kutya sem törődik vele, milyen az írása és helyesen tud-e betűzni. Férfi lesz, aki mindent meg tud csinálni, és azt csinálja, amihez éppen kedve van. Kissé nehezen törődött bele, hogy tanulási idejét meghosszabbítják, és nem veszik be rögtön apja üzletébe, amelyet mindig nagyon kellemesnek és mulatságosnak tartott, hiszen mindössze abból áll, hogy az ember ide-oda lovagol, parancsolgat, és kijár a vásárra. Most meg egy lelkész kezére adják, aki bizonyára hosszú leckéket ad föl neki a Szentírásból, s arra kényszeríti, hogy még vasárnaponként is az Evangéliumot bújja, az apostolok leveleit meg a könyörgéseket. De közelebbi felvilágosítás hiányában el sem tudta képzelni, hogy egy iskola vagy mester lényegében más legyen, mint Mr. Jakobs kollégiuma. Így hát, hogy ne jöjjön zavarba, ha az új helyen vidám cimborákra akad, mindenesetre becsomagolt egy kis doboznyí gyutacsot; nem mintha bármit is lehetne kezdeni velük, de arra mindenesetre jók, hogy imponáljon velük - hadd lássák az ottani fiúk, hogy ért a puskához. Szegény Tom! Kinevette Maggie álmódzásait, s közben maga is illúziókban ringatózott, amelyek kegyetlenül szertefoszlának majd, mihelyt kitapasztalja egy kicsit az életet King's Lortonban.

Még két hetet sem töltött ott, máris kénytelen volt belátni, hogy az életet nemcsak a latin nyelvtan nehezíti meg, hanem az angol kiejtés új követelményei is. Sötét ügy volt, de még sötétebbé tette a zavart röstelkedés, mely sűrű ködként nehezedett rá. Tom, mint láttuk, eddig egyetlen pajtása mögött sem maradt hátra fesztelen és fölényes viselkedés dolgában. Ám most, amikor Mr. Stelling vagy Mrs. Stelling kérdéseire egyetlen szóval kellett válaszolnia, rájött, hogy ez nem is olyan könnyű; még az is zavarba ejtette, ha az asztalnál megkérdezték tőle, akar-e még egy kis pudingot. Ami a gyutacsokat illeti, elkeseredett pillanataiban már arra gondolt, hogy bedobja őket a közeli tóba; ki előtt hengegetett volna velük, amikor ő volt az egyetlen nebuló? Már-már kételyek fogták el a puskák nagyszerűsége tekintetében, sőt úgy érezte, egész eddigi életfelfogása meginog. Mert Mr. Stelling nem sokat adott a puskákra, sőt a jelek szerint a lovakra sem. Tom mégsem tudta lenézni ezért Mr. Stellinget, ahogy az öreg Pápaszemet lenézte. Mr. Stellinget nem lehetett üres nagyképűséggel vádolni - s ha akadt is benne valami, ami nem volt ízig-vérig valódi, Tom képességei nem értek föl odáig, hogy ezt fölfedezze. A legokosabb felnőtt is csak nagy tapasztalat, a tények összehasonlítása alapján tudja a mennydörgést a guruló hordók dübörgésétől megkülönböztetni.

Mr. Stelling jól megtermett, széles vállú ember volt, még a harminc alatt, lenszőke haja mint a kefe, nagy, világosszürke szeme olyan, mintha mindig kimeresztene; csengő mély hangja volt, és egész lényéből dacos, szinte hetyke önbizalom áradt. Erélyes igyekezettel indult neki pályájának, és az volt a szándéka, hogy érezhető hatást tegyen embertársaira. Walter Stelling tiszteletes úr nem olyan ember volt, aki beéri azzal, hogy egész életén át az alsóbb papság körében maradjon. Megvolt benne az az igazi angol elszántság, hogy az élre törjön, elsősorban mint oktató - pompás igazgatói állások vártak betöltésre, és Mr. Stelling szilárdan eltökélte, hogy elcsíp egy ilyen jó stallumot valamelyik középiskolában. De a lelkészi pályán is sikerekre számított; mindig arra törekedett, hogy szónoklatai feltűnést keltsenek, és saját hívein kívül csodálói a szomszédos községekből is tóduljanak meghallgatására; ha alkalomadtán egy másik lelkészt helyettesített, igyekezett olyan hatásosan beszélni, hogy szerényebb tehetségű kartársát elhomályosítsa. Szónoki módszere a rögtönzés volt, ami olyan kis vidéki községekben, mint King's Lorton, szinte csodaszámba ment. Massillon és Bourdaloue szónoklataiból egész szakaszokat vágott be, s ezek nagyon jól hatottak az ő mélyen dörgő hangján; de mivel saját, jóval gyöngébb szövegeit ugyanolyan hangosan és hatásosan bocsátotta szárnyra, hallgatói ritkán vették észre a különbséget. Mr. Stelling vallásfilozófiája nem követett semmiféle különleges irányt; legföljebb egy kissé evangélikus színezete volt, mivel abban az egyházkerületben, melyhez King's Lorton is tartozott, akkor éppen ezt kedvelték. Egyszóval, Mr. Stelling olyan ember volt, aki emelkedni akart a pályáján, persze tisztára csak az érdemei révén, hiszen nem voltak olyan összeköttetései, melyek segíthették volna - eltekintve egy híres ügyvédtől, aki szegről-végről rokona volt, és lordkancellár szeretett volna lenni, de még nem volt az.

Egy lelkész, aki ilyen határozott célokat tűz maga elé, pályája kezdetén természetesen kénytelen egy kis adósságba keveredni. Nem lehetett elvárni tőle, hogy olyan szerényen éljen, mint az, aki holtá napjáig szerény segédlelkész akar maradni. Az a néhány száz font, melyet Mr. Timpson a leányának előlegezett, hogy boldogulását segítse, még a berendezkedésre sem volt elég - szép bútorra, zongorára, borospince és pompás kert létesítésére. A zord következtetés az volt, hogy minderre máshonnan kell előteremteni a pénzt, vagy pedig le kell mondani róluk. Erről az alternatíváról Stelling nagytiszteletű úr hallani sem akart, hiszen botor módra elhalasztotta volna a siker gyümölcseinek élvezését, holott a siker biztosnak látszott. Mr. Stelling mellkasa olyan hatalmas volt, elszántsága pedig olyan erős, hogy úgy érezte, meg tud birkózni mindennel. Híres szónok lesz, aki fölrázza hallgatói lelkiismeretét; idővel sajtó alá rendez egy görög drámát, és új vallásos iratokat szerkeszt. A drámát még nem választotta ki, hisz esküvője óta alig telt el több mint két év, és minden szabad idejét felesége becézgetésének szentelte; de megígérte a nagyszerű asszonynak, hogy előbb-utóbb megvalósítja nagy terveit, és Mrs. Stelling föltétlenül bízott a férjében; tudta, hogy olyan ember, aki nagyszerűen ért minden ilyesfajta dologhoz.

De az első lépés a sikerek útján az volt, hogy Tom Tulliverrel már az első félévben jó eredményt érjen el. Különös véletlen folytán éppen akkor kezdett tárgyalásokba egy másik tanítvány dolgában, ugyanarról a környékről. A kedvező döntést bizonyára segítené, ha Tom Tulliver (akiről Stelling tiszteletes úr a felesége előtt bizalmasan megjegyezte, hogy alighanem vásott kölyök) rövid időn belül bámulatos előrehaladásról tenne tanúságot. Mr. Stelling ezért szigorúan megkövetelte Tomtól, hogy leckéit megtanulja. Egy ilyen fiú képességeit a latin nyelvtan segítségével kifejleszteni, ehhez bizony nem kis szigorúság kell, gondolta Mr. Stelling. Nem mintha nyers modorú vagy rideg ember lett volna - éppen ellenkezőleg. Az asztalnál mindig eltréfázott Tommal, s játékos módon igyekezett parlagiasságát kicsiszolni. Ám szegény Tom annál nagyobb zavarba esett. Két új dolog félemlítette meg egyszerre: eddig még senki sem beszélt vele olyan tréfásan, mint Mr. Stelling, és életében

először fogta el az a kínos érzés, hogy valami hibát követett el. Amikor leemelték a fedőt a tálról, amelyben marhasült volt, Mr. Stelling megkérdezte:

- Nos fiam, mit szeretnél inkább deklinálni, az angol *roast beef*-et vagy annak latin változatát?

Tomot egy szójáték még nyugodtabb pillanataiban is meghökkentett volna, de most valósággal megrémült. Zavarában elfelejtette, hogy a *deklinálni* ige kettős értelmű, azt is jelentheti: *visszaautasítani* és azt is, hogy *ragozni*. Egyetlen gondolata az volt, hogy hagyják békében a latin nyelvtannal.

- A roast beefet! - felelte természetesen, mire nagy nevetés támadt, és elhúzták előle a tálat. Tom csak ebből eszmélt rá, hogy valami érthetetlen módon lemondott a marhasültről, s akárhogya is, de nevetségessé tette magát.

Ha van ott egy másik diák is, akinek ugyanezt kell elszenvednie, de bátran viseli és túléli a megpróbáltatást, akkor Tom is könnyebben átvészelte volna. De ha már egy szülő, költséget nem kímélve, gyermekét olyan lelkész házába adja, akinek ő az egyetlen kosztos diákja, akkor a nevelés két változatában részesülhet - az egyik a nagytiszteletű úr osztatlan nemtörődömsége, a másik a nagytiszteletű úr osztatlan figyelme. Márpedig Mr. Tulliver az utóbbi kedvezményért fizette a borsos árat Tom neveltetésének első hónapjaiban.

A tisztos molnár és malátakészítő otthagya fiát King's Lortonban, és elégedett hangulatban kocogott haza kocsiján. Úgy érezte, szerencsés pillanat volt, amikor eszébe jutott, hogy Riley-től kér tanácsot az oktató kiválasztása dolgában. Mr. Stelling olyan őszintén meresztette rá szemét, olyan közvetlenül beszélt vele, és minden lassan kinyögött, nehéz kérdésére olyan gyakorlatias választ adott (például: Értem, kedves uram, értem; vagy: Persze, természetesen; vagy: Látom, fiából olyan embert akar faragni, aki megállja a helyét ebben a világban), hogy Mr. Tulliver egészen boldog volt; hála istennek, olyan lelkészre akadt, akinek tudománya kiterjed a földi élet hétköznapi dolgaira is! Mr. Tulliver azt gondolta, hogy Wyldé jogtanácsos úrtól eltekintve, akit a legutóbbi tárgyaláson hallott beszélni, Mr. Stelling a legokosabb ember, akivel valaha is dolga akadt - sőt, sok tekintetben Wyldera hasonlít. Például ugyanolyan módon akasztja két hüvelykujját mellénye hónaljkiágásába. Mr. Tulliver nem tartozott a kivételek közé, amikor a nagyképűséget a bölcsességgel tévesztette össze, a legtöbb világi ember Stellinget éles eszűnek vélte, s csak egyházi kollégái tartották korlátoltnak. Mr. Tullivernek a „lendületes” életstílusról tartott előadást, elmesélte neki egy gyűjtogatás történetét, kikérte tanácsát a sertés hizlalás ügyében - s mindezt olyan világi hangon, olyan szakértelemmel, olyan csiszoltan pergő nyelvvel, hogy a molnár azt gondolta magában: Éppen ez az, amire Tomnak szüksége van! Ez a kiváló ember kétségtelenül járatos a tudás minden ágában, és pontosan tudja, mit kell Tomnak megtanulnia, hogy megállja helyét az ügyvédekkel szemben - nem úgy, mint a szegény Mr. Tulliver, aki a maga hiányos tudására utalva kénytelen volt iránytű nélkül tévelyegni az élet útvesztőjében. De igazságtalan dolog volna kinevetni Mr. Tullivert, hiszen ismerek jóval tanultabb embereket, akik éppen úgy irány nélkül tévelyegnek, mint ő, és semmivel sem bölcsőbbek nála.

Ami Tullivernét illeti, alkalma volt meggyőződnie arról, hogy Stellingné nézetei az ágynemű szellőztetése és egy gyorsan növekvő kamasz sűrűn megújuló étvágya dolgában teljesen összevágának az ő nézeteivel; azonkívül Stellingné, noha még nagyon fiatal asszony és csak második „lebetegedésének néz elébe”, a havi fizetéses dadák viselkedése és alaptermészete tekintetében majdnem ugyanolyan tapasztalatokat szerzett, mint ő maga. Ennélfogva Tulliverné nagy meglepéssel nyilatkozott férje előtt, amikor hazahajtottak, és otthagyták Tomot egy olyan asszony kezében, aki fiatal kora ellenére elég okosnak és anyásnak tetszett, s olyan kedvesen kért tőle tanácsot mindenben, hogy kedvesebben már nem is lehet.

- Pedig azt hiszem, elég jól bírják magukat - tette hozzá Mrs. Tulliver -, mert minden olyan rendes az egész házban, s az a halvány selyemruha, amit viselt, szép pénzbe kerülhetett. Pullet nővérnek is van egy hasonló ruhája.

- Ó - mondta Tulliver -, bizonyára van valami jövedelmük a lelkészi fizetésen kívül is, azt hiszem. Talán az asszony apjától kapnak valamit. Most meg Tomért is kapnak száz fontot minden fejfájás nélkül, a lelkész maga mondja, hogy nem sok baja lesz vele. Azt mondja, a tanítás neki a természetében van. Most már csuda jól van minden - fűzte hozzá Mr. Tulliver, fejét féloldalt hajtotta, s ostorával meglegyintette lova oldalát tünődés közben.

Talán éppen mert a természetében volt a tanítás, Mr. Stelling a körülményektől függetlenül látott neki, az állatok mindig egyforma módszerével, akikről tudjuk, hogy a természet közvetlen oktatása irányítja cselekedeteiket. Mr. Broderip kedves hódja, miként azt a bájos természettudós közli velünk, buzgón foglalatосkodik várának építésével egy londoni ház harmadik emeleti szobájában; éppen olyan komolyan csinálja, mintha Észak-Kanada valamelyik folyójában vagy tavában vetné meg vára alapjait. Ez a „Binny” teljesíti feladatát, s feladata az, hogy várat építsen. Hogy nincs víz, és arra sincs kilátása, hogy utódjai legyenek: olyan véletlen körülmény, ami nem tartozik rá. Mr. Stelling ugyanilyen tévedhetetlen ösztönösséggel látott feladatának, amikor természetes módszere szerint töltögetni kezdte az etoni angol nyelvtant és az eukleidészi mértant Tom Tulliver fejébe. Úgy vélte, az ifjúság oktatásának ez az egyetlen szilárd alapja; minden más oktatási elv merő szélhámoskodás, és nem eredményezhet mást, mint a felületes tudás morzsáit. Ezen a szilárd alapon állva szánakozó mosollyal nézhetjük a különféle, akár szaktudománynak is nevezett ismeretekkel való handabandázást, amellyel szabályos iskoláztatás nélkül nevelkedett emberek hetvenkednek; mindez jó lehet valamire, de az bizonyos, hogy az ilyen emberek nem tudnak logikusan gondolkodni. Ebben a meggyőződésben Mr. Stellinget csöppet sem befolyásolta - mint némely más oktatót - saját tudásának pontatlansága vagy hiányos terjedelme; pedig ami Eukleidészbe vetett hitét illeti, egyéni tudása igazán nem indokolhatta volna részrehajlását. Mr. Stelling távol állt attól, hogy bármily néven nevezendő rajongás - akár vallási, akár szellemi - tévútra vezesse; másrésztől ugyanolyan távol állt tőle az a titkos meggyőződés is, hogy mindez csak szemfényvesztés. Úgy vélte, a vallás kitűnő dolog, s Arisztotelész a legnagyobb tekintély, az esperesi és káptalani stallumok hasznos intézmények, Nagy-Britannia a protestantizmusnak gondviselés adta bástyája, a láthatatlanba vetett hit pedig a megpróbáltatott lelkek legnagyobb támasza. Úgy hitt ezekben a dolgokban, mint egy svájci szállótulajdonos a környező táj szépségében, meg abban is, hogy művészi ízlésű vendégeinek ez örömet szerez. Mr. Stelling ugyanígy hitt a maga oktatási módszerében; egy csöppet sem kételkedett abban, hogy mindent megtesz a Tulliver fiú érdekében. Persze, amikor a molnár „fölmérésről” meg „kimutatásokról” beszélt a maga félénk és bizonytalan módján, Mr. Stelling megnyugtatta, hogy érti, mit akar. De hát ki várhatja el egy ilyen egyszerű embertől, hogy meg tudja ítélni, mire van szüksége a gyerekeknek? Mr. Stelling kötelessége az volt, hogy az egyetlen helyes módon oktassa - valójában nem is ismert más módszert. Sohasem tékozolta idejét arra, hogy elsajátítson bármit, ami nem normális.

Csakhamar arra a következtetésre jutott, hogy szegény Tom egészen ostoba kölyök; ha nagy veszélyességgel be is magoltatott vele egy-egy deklinációt, egy olyan absztrakt valami, mint a főnév eseteinek és ragjainak kapcsolata, már sehogy sem fért a fejébe, s képtelen volt egy genitívust megkülönböztetni a datívustól. Mr. Stellingnek az volt az érzése, hogy ez már több a természetes butaságnál; megátalkodottságra gyanakodott vagy legalábbis közönyösségre, és alaposan megmosta Tom fejét a kellő igyekezet hiánya miatt.

- Az a baj, fiatalúr, hogy nem érdekel, amit csinálsz - mondogatta, s a vád fájdalmasan igaz volt. Tom minden nehézség nélkül meg tudta különböztetni a vizslát az agártól, ha egyszer megmutatták neki, mik az ismertetőjelei, s felfogóképessége csöppet sem bizonyult hiányosnak; sőt, merem állítani, semmivel sem volt gyöngébb, mint Stelling tiszteletes úré. Tom hallás után pontosan meg tudta mondani, hány ló üget a háta mögött, egy kavicsal beletalált bármelyik hullám kellős közepébe, megközelítőleg föl tudta becsülni, hányszor rakhatja le a pálcáját a játszótér egyik végétől a másikig, s majdnem tökéletes négyszögeket tudott rajzolni a palatáblájára minden méricskélés nélkül. Ám Mr. Stelling mindezt nem vette észre; csak azt figyelte meg, hogy Tomot cserbenhagyják a képességei az etoni nyelvtan lapjainak elvont fogalmakat jelképező szörnyűséges ábrái előtt; s szinte idióta módjára viselkedett, ha azt kívánták tőle, hogy bizonyítsa be két megadott háromszög egybevágóságát - ámbár azt, hogy egybevágók, igen határozottsággal első pillantásra meg tudta állapítani.

Mr. Stelling ebből azt a következtetést vont le, hogy Tom agya különlegesen kemény ellenállást tanúsít az etimológiával és a geometriai bizonyításokkal szemben, s éppen ezért különlegesen rászorul arra, hogy e két tökéletes szerszámmal fölszántsák és megboronálják. Kedvelt hasonlata szerint a latin nyelv és a geometria töri fel az emberi elme talaját, és készíti elő minden további termésre. Semmi kifogásom Mr. Stelling elmélete ellen. Ha minden koponyát egyazon kaptafán kívánunk tágítani, akkor ez az elmélet semmivel sem rosszabb bármely másiknál. De annyit tudok, hogy szegény Tom Tulliver úgy járt vele, mintha örökösén sajtot tömtek volna belé beteg gyomra gyógyítására, amelynek betegsége éppen az volt, hogy nem bírta a sajtot megemészteni. Bámulatos, milyen ellentétes eredményhez jutunk, ha a metaforát megváltoztatjuk. Ha az agyat szellemi gyomorhoz hasonlítjuk, mire megyünk azzal a másik zseniális hasonlattal, hogy a latin nyelv és a geometria afféle eke és borona? Ha meg tekintélyes írók nyomán az elmét egy ív tiszta papirosnak avagy tükörnek tekintjük, mit érünk azzal, amit az emésztőszervek működéséről tudunk? Kétségtelenül nagy ötlet volt a tevé a sivatag hajójának nevezni, de ez vajmi keveset használ annak, aki ezt a hasznos állatot idomítani szeretné. Ó, Arisztotelész! Ha abba a szerencsés helyzetbe kerülnél, hogy divatos, új filozófus légy, nem pedig a legnagyobb bölcs, vajon éppen úgy dicsőítenéd-e a szónokok metaforáit, mint hajdan, amikor a legmagasabb intelligencia jelének tekintetted? Nem vegyülne-e a magasztalásba egy kis aggodalom is, egy panaszos szó arról, hogy ma már alig nyilvánul meg intelligencia hasonlatok nélkül - hogy már a legnagyobb ritkaság, ha valamiről megmondjuk, mi is voltaképpen, és nem úgy írjuk le, hogy valami máshoz hasonlítjuk!

Tom Tulliver nem volt járatos a beszéd semmiféle formájában, és nem élt semmiféle hasonlattal, ha ki akarta fejteni véleményét a latin nyelv természetéről. Például sohasem nevezte kínzóeszköznek; s csak a következő félév közepén, amikor már nyakig ült a latin írók válogatott szemelvényeiben, jutott el odáig, hogy az egész *halálunalomnak* meg *baromságnak* nevezze. Egyelőre azzal a követelménnyel kapcsolatosan, hogy meg kell tanulnia a deklinációt és a konjugációt, a sötétben tapogatózott; képzelete éppoly kevéssé tudta megérteni szenvedéseinek okát és célját, akár egy ártalmatlan cickány, ha beszorult a körísfa törzsének hasadékába, s közlik vele, hogy ezzel előmozdítja a marhavész gyógyítását. Korunk művelt elméi számára bizonyára szinte hihetetlen, hogy egy tizenkét éves fiú, aki nem is tartozik éppen a „tömeghez” (melynek tudvalevőleg korlátlan joga a szellemi sötétség), föltehesse azt a kérdést, mi a fenének kell neki ezen a világon olyasmi, mint a latin nyelv!

Pedig Tom így vélekedett. Sokáig tartott volna megértetni vele, hogy valamikor régen élt egy nép, amely ezen a nyelven vásárolt és adott el juhokat meg ökröket, s intézte mindennapi életének ügyes-bajos dolgait; s még nehezebb lett volna megmagyarázni neki, miért is kell ezt a nyelvet megtanulnia, amikor jelentősége ezekben a dolgokban már rég teljesen feledésbe merült. Tom már megismerkedett egy kevéssé a rómaiakkal még Mr. Jacobs kollégiumában, s

amit megtudott róluk, egészen pontos volt, de nem terjedt többre, mint arra a tényre, hogy „benne vannak a Bibliában”. Mr. Stelling nem volt az az ember, aki egyszerűsítéssel vagy magyarázatokkal gyöngítené tanítványai elmeerejét vagy annak elpuhítására vállalkoznék; eszébe sem jutott az etimológia edző és pezsdítő hatását holmi felvilágosítással csökkenteni vagy a feladaton csupán leányoknak való tudásmorzsákkal és a tárgyhöz nem tartozó magyarázatokkal könnyíteni.

Mégis, bármilyen furcsán hangzik, éppen ez a határozott bánásmód puhította el Tomot és tette olyan kislányossá, amilyen még nem volt soha. Jó adag büszkeség lakozott benne, amely addig kitűnően beleilleszkedett a világba, s egyrészt az öreg Pápaszem megvetésében, másrészt pedig saját kétségbevonhatatlan jogainak tudatában nyilvánult meg. Ám most ez a büszkeség lépten-nyomon sebeket és megaláztatásokat volt kénytelen elszenvedni. Tom elég jó szemű volt ahhoz, hogy észrevegye: Mr. Stelling értékmértéke egészen más, és minden bizonnyal a világ szemében is magasabb, mint azoké az embereké, akiknek körében eddig élt, s hozzá képest ő, Tom Tulliver, bárdolatlan meg ostoba. Tom semmiképpen sem nézte ezt közönyösen; büszkesége olyan kínos helyzetbe került, hogy addigi kisfiús önelégültsége egészen megsemmisült, s szinte kislányos érzékenység váltotta föl. Kemény volt, ha nem is konok természetű, de hiányzott belőle minden lázongó vadság és a könnyelmű vakmerőség is. Természetében inkább az emberi érzékenység uralkodott; mindent elkövetett volna, hogy jobban tanuljon és elnyerje Mr. Stelling elismerését; ennek érdekében még arra is kész lett volna, hogy féllábon álljon, amíg csak tűrhetően bírja, vagy mérsékelten beverje fejét a falba, szóval önként meghozott volna akármilyen hasonló áldozatot, ha eredménnyel kecsegtet. De nem - Tom sohasem hallott arról, hogy az ember efféle eszközökkel kitágíthatja elméjét vagy emlékezőtehetségét több latin szó befogadására, s nem is kísérletezett vele.

Ekkor eszébe jutott, hogy talán az ima segíthet valamit; de mivel esti imája régen betanult formulából állt, kissé visszariadt attól, hogy valami szokatlan újítást vezessen be, és imáját olyan rögtönzött foháskodással bővítse ki, amilyenre tudtával még nem volt példa. Ám egy nap, amikor már ötödször sült bele a harmadik konjugáció *supinum*-ainak fölmondásába, s Mr. Stelling (abban a meggyőződésben, hogy ez nem lehet más, mint merő hanyagság, hiszen túlhaladja a butaság minden elképzelhető határát) nagyon komoly fejmosásban részesítette, kifejtve, hogy ha elmulasztja megragadni a most kínálkozó nagyszerű alkalmat a *supinum*-ok megtanulására, felnőtt korában keservesen meg fogja bánni; Tom minden mértéket felülmúló kétségbeesésében elhatározta, hogy kipróbálja egyetlen, utolsó menedékét. Aznap este, amikor elrebepte szokásos imáját szüleiért és „húgocskájáért” (Maggie még csecsemő volt, amikor imádkozni kezdett érte), s Isten segítségét kérte, hogy mindig megtarthassa parancsolatait - ugyanolyan halk suttogással hozzáfűzte: „És kérlek, Istenkém, add, hogy sohase felejtsem el a latin leckémet!” Itt egy kis szünetet tartott, és azon tépelődött, hogyan foglalhatná imájába az eukleidészi mértant is. Vajon foháskodjék-e, hogy megértse, tulajdonképpen mit jelent, vagy van valami más szellemi folyamat, mellyel inkább elérhetné a célt? Végül ezekkel a szavakkal egészítette ki imáját: „És parancsold meg Mr. Stellingnek, hogy azt mondja, többé nem lesz Eukleidész, ámen.”

Másnap hibátlanul fölmondta a *supinum*-okat. Ez felbátorította arra, hogy a pótfohászt továbbra is esti imájához fűgessze, és száműzött szívéből minden kételyt, mely abból fakadhatott volna, hogy Mr. Stelling ezután is megköveteli tőle az Eukleidészt. Hite csak akkor hagyta el, amikor a rendhagyó ígékhez érkeztek, és az égi segítség elmaradt. Tom kétségbeesett viaskodása a jelen idejű igeragozás szeszélyeivel nyilván nem volt elegendő ok az isteni beavatkozásra, s mivel nehézségei most érték el tetőpontjukat, mi értelme lett volna imáiban továbbra is segítségért esedezni? Erre a határozott következtetésre jutott azokon a hosszú, sivár estéken, amelyeket a tanulószobában töltött a másnapra föladott leckével

tusakodva. Szeme elködösödött, amikor a könyv fölé hajolt, pedig utálta a sírást, és szégyellt is pityeregni. Akarva, nem akarva, szeretettel gondolt még Spouncerre is, akivel azelőtt veszekedni és verekedni szokott. Mindjárt otthonosan érezné magát, ha mellette volna Spouncer, akivel fölényeskedhet! Hát még a malom, a folyó és Yap, amint fülét hegyezi, és kész engedelmeskedni legkisebb intésének is, ha Tom csak annyit is mond: „Hopp!” Mindez afféle lázálomként jelent meg a szeme előtt, közben ujjával szórakozottan babrálgatta zsebében nagy bicskáját, a felgöngyölt ostorszíjat és a múlt egyéb ereklyéit.

Említettem már, hogy Tom azelőtt nem volt éppen nőies. De amikor elérkezett a rendhagyó igék korszaka, büszke lelkét újabb megpróbáltatás várta. Szabad idejére újabb foglalkozást találtak ki azzal a célzattal, hogy szellemi fejlődését segítse. A tiszteletes asszony úgy gondolta, szívességet tesz Tomnak, ha megkéri, vigyázzon Laurára, a pufók kis angyalra, míg a dajka a másik, kissé beteges bébinek szenteli figyelmét. Egész jó szórakozás lesz Tomnak Laurát sétáltatni az őszi napok verőfényes óráiban; ahhoz is hozzásegíti, hogy a lortoni lelkészlakot otthonának tekintse, és úgy érezze, ő is a családhoz tartozik. Laura, a pufók kis angyal egyelőre még nem volt jó gyalogló; derekára szalagot erősítettek, s Tom úgy vezette, mint egy pórásra kötött kutyuskát vagy tíz percen át, amíg kedve volt gyalogolni. De ezek a tíz percek elég ritkák voltak, s Tom többnyire kénytelen volt a pompás kis gyereket a kertben körbe-körbe cipelni, lehetőleg Mrs. Stelling ablaka előtt - mert az utasítás így szólt.

Ha valaki ezt igazságtalanságnak vagy éppenséggel zsarnokságnak tekintené Tommal szemben, kérem, vegye tekintetbe, hogy vannak asszonyi erények, amelyek semmiképpen sem férnek meg egymás mellett. Ha egy szegény kis lelkész felesége minden akadályt legyőzve szépen öltözködik, és divatos frizurát is visel (ami megköveteli, hogy a mindenes dajka alkalomadtán a szobalány hivatalát is ellássa), továbbá, ha vendégeket hív meg vacsorára, és szalonja olyan eleganciára meg tökélyre törekszik, amelyet egy átlagasszony nagyobb jövedelem nélkül el sem tudna képzelni, akkor nem lehet megkívánni tőle, hogy két cselédet tartson, vagy hogy esetleg maga helyettesítse a dajkát. Mr. Stelling tudta, hogy ez lehetetlen. Láttá, hogy a felesége így is csodákat művel, és büszke volt rá. A fiatal Tulliver számára bizonyára nem a legjobb dolog a világon, hogy belegörbül a dereka egy nehéz gyerek cipelésébe, hiszen egyedül is tehetne hosszú sétákat testgyakorlásképpen; Mr. Stelling el is határozta, hogy egy tornaoktatót is szerez a következő félévben. Sok mindent tervbe vett, hogy úribb élete legyen, mint legtöbb kartársának, s ebben a törekvésében teljesen lemondott arról, hogy úr legyen a saját házában. Mit is tehetett volna? Feleségül vett egy lányt, aki Mr. Riley szavai szerint „a legjóságosabb teremtes a világon”. Mr. Riley már akkor ismerte Mrs. Stelling szöke fűrtjeit és szende mosolyát, amikor még kislány volt, és tapasztalata alapján bármely pillanatban megesküdött volna rá, hogy ha a lelkészek családi életében valami összezőrdülésre kerül a sor, abban csak Mr. Stelling lehet a hibás.

Ha Tom rosszindulatú, bizonyára meggyűlölte volna Laurát, a pufók kis angyalt; de túlságosan is jó szívű volt; természetében megvolt a csírája annak, amiből később igazi férfiúi erény lesz, s a szánakozó gyöngédség is, mely arra készítette, hogy a gyöngébbnek pártját fogja. Attól tartok, Mrs. Stellinget nem szerette, s tartósan meggyűlölte a halványszöke hajfűrtöket meg a széles hajfonatokat, mert rögtön eszébe juttatták a gögös modort és más emberek „kötelességének” sűrű emlegetését. Akaratlanul is szívesen eljátszogatott a kis Laurával, és örült, ha mulattatni tudta. Még a játékpisztolyba való gyutacsait is föláldozta a kedvéért, miután beletörődött abba, hogy komolyabb célokra úgy sem használhatja föl. Így hát azt gondolta, a kis föllobbanás és pukkanás örömet szerez a gyerekeknek, s még azzal sem törődött, hogy Mrs. Stelling esetleg megszidja, amiért arra tanítja kislányát, hogy tűzzel játszadozzék. Laura félig-meddig a játszópajtása volt, és ő, hogy sóvárgott Tom játszópajtások után! Szíve mélyén még arra is áhítozott, hogy Maggie ott legyen mellette, s már szinte

hajlandó volt elnéző szeretettel gondolni kétségbeejtő feledékenységre; pedig valahányszor otthon volt, és elindult, hogy kedve szerint barangoljon, mindig nagy kegynek tekintette, hogy megengedte Maggie-nek, hogy vele tartson s szaporán szedje a lábát mellette.

És még mielőtt ez a komor félév véget ért, Maggie csakugyan meglátogatta. Mrs. Stelling mindnyájuknak szóló meghívása lehetővé tette, hogy a kislány odamenjen, és a bátyja mellett maradjon. Így aztán október végén, amikor Mr. Tulliver átkocsizott King's Lortonba, Maggie-t is magával vitte. Maggie-t olyan érzés fogta el, hogy nagy utazást tesz, és kezdi megismerni a világot. Mr. Tulliver most látogatta meg Tomot először, hadd szokja meg a fiú, hogy ne gondoljon túlságosan sokat igazi otthonára.

- Nos, fiam - kezdte, amikor Mr. Stelling kiment a szobából, hogy érkezésüket feleségének bejelentse, s Maggie összevissza csókolta Tomot -, látom, pompás színben vagy. A tanulás itt jót tesz neked.

Tom azt kívánta, bárcsak rossz bőrben volna.

- Nem hiszem, hogy jól vagyok, apám - felelte. - Szeretném, ha megkérné Mr. Stellinget, ne nyaggasson többé Eukleidésszel. Attól félek, fogfájást kapok tőle.

(A fogfájás volt az egyetlen betegség, amelyen Tom valaha is átesett.)

- Eukleidésszel, fiam? Mi az istencsudája az? - kérdezte Mr. Tulliver.

- Ó, magam sem tudom. Definíciók vannak benne meg tételek meg háromszögek, csupa ilyesmi. Könyv, amiből tanulnom kell, de nincs semmi értelme.

- Ejnye, ejnye - mondta Mr. Tulliver feddő hangon -, nem szabad így beszélned. Azt kell tanulnod, amit a mestered mond. Ő jobban tudja, mit kell tanulnod.

- Most, hogy itt vagyok, majd segítek Tomnak - vigasztalta Maggie pártfogó módon. - Sokáig is itt maradhatok, ha Mrs. Stalling meghív. Magammal hoztam az útításkámat meg a kötényeimet. Nem igaz, apu?

- *Te* akarsz segíteni nekem, te kis buta? - kérdezte Tom derűsen, mert csak nevetni tudott Maggie kijelentésén, s már előre örült neki, milyen zavarba ejti, ha majd megmutat neki egy lapot az Eukleidészből. - Szeretném látni, hogy csinálod meg te az *én* feladataimat! Hiszen én még latint is tanulok! Lányok sohasem tanulnak ilyesmit. Túl buták hozzá.

- Nagyon jól tudom, mi a latin - felelte Maggie nagy önbizalommal. - A latin valamilyen nyelv. Vannak latin szavak a szótárban. Itt van például *bonus*, annyi mint ajándék.

- Nahát ebben aztán tévedsz, miss Maggie! - kiáltott föl Tom, bár titokban csodálkozott. - Azt hiszed, nagyon okos vagy. De *bonus* történetesen azt jelenti: „jó”. - *bonus, bona, bonum*.

- Azért még azt is jelentheti, hogy ajándék - erősködött Maggie. - Több dolgot is jelenthet, majdnem minden szónak több értelme van. Itt van például a *len*; egy növényt jelent, de azt is jelenti, hogy odalenn.

- Jól mondtad, kicsikém - nevetett Mr. Tulliver, Tom pedig kissé viszolygott Maggie tudálékosságától, noha boldogsággal töltötte el a gondolat, hogy egy ideig ott marad nála. Hova lesz a nagy önhitsége rémületében, majd ha jól megnézi a könyveit?

A tiszteletes asszony elég barátságosan hívta meg őket, de csak egy hétben szabta meg Maggie látogatásának időtartamát. Ám Mr. Stalling, amikor ölébe vette a kislányt, és megkérdezte, kitől lopta azt a szép fekete szemét, kijelentette, hogy két hétig kell ott maradnia. „Milyen kedves ember” - gondolta Maggie, Mr. Tulliver pedig büszke volt rá, hogy ott hagyhatja a kis fruskát olyan házban, ahol lesz alkalma idegeneknek is megmutatni, milyen okos - ráadásul

olyan idegeneknek, akik értékelni is tudják. Így aztán megállapodtak abban, hogy csak két hét múlva viszik haza.

- Most meg gyere velem a dolgozósobába, Maggie - mondta Tom, amikor apjuk elhajtott. - Még mindig rázogatsz a fejed, te kis buta! Mire való ez most már? - folytatta, mivel Maggie haja az új rendelkezés szerint simán füle mögé volt keféelve, de képzeletbeli fűrtjeit még mindig olyan fejmozdulattal vetette hátra, mintha most is a szemébe lógnának. - Aki látja, azt hiszi, megbolondultál.

- Nem tehetek róla - mondta Maggie ingerülten. - Kérlek, ne ugrass, Tom. Jaj, mennyi könyv! - kiáltott föl megpillantva a dolgozósoba könyvespolcait. - Jaj, ha nekem is ilyen sok könyvem volna!

- Hogyisne! - kiáltott föl Tom diadalmasan. - Hiszen egyiket sem tudnád elolvasni. Csupa latin könyv.

- Ugyan, van itt más is - felelte Maggie. - El tudom olvasni, mi van ennek a hátán: *A római birodalom tündöklése és bukása*.

- No és, mit jelent az? Ugye nem tudod? - kérdezte Tom bólogatva.

- De hamarosan rájönnek - bosszankodott Maggie.

- Igen? És hogyan?

- Belelapoznék, és megnézném, miről szól.

- Eszedbe se jusson, miss Maggie - óvta Tom, látva, hogy a leány keze már a vaskos kötetten van. - Mr. Stelling senkinek sem engedi meg, hogy a könyveihez nyúljon, ha csak nem ő mondja. Ha kiveszed, én szorulok érte.

- Jól van, no! Akkor mutasd meg a *te* könyveidet - szólította föl Maggie, és megfordult, hogy Tom nyakába csimpaszkodják, és kis kerek orrát az arcához dörzsölje.

Tom szíve csupa boldogság volt, hogy a kis Maggie ott van: megint lehet vele vitatkozni meg kiabálni, örömeiben megragadta a derekánál, és körültáncolta vele a dolgozósoba hatalmas asztalát. Egyre hevesebben ugrándoztak, Maggie haja kiszabadult a föle mögül, és úgy libgett, mint egy megelevenedett törülörongy. Tánc közben mindjobban elrugaszkodtak a szabályos körpályától; a vége az lett, hogy nekimentek Mr. Stelling olvasóállványának. A faalkotmány, a rárakott súlyos lexikonokkal együtt, dübörögve zuhant a padlóra. A dolgozósoba szerencsére a földszinten volt, a ház oldalszárnyában, s így a robaj nem okozott nagy riadalmat, noha Tom még percekig szédülten, megdöbbenve állt ott, s attól rettegett, hogy Mr. Stelling vagy Mrs. Stelling mindjárt berohan hozzájuk.

- Jaj, Maggie - mondta végül Tom, s fölemelte az állványt a földről -, itt csendesebben kell viselkedni, érted? Ha eltörünk valamit, Mrs. Stelling elmondhatja velünk a *peccavi*-t.

- Mi az? - kérdezte Maggie.

- Jó fejmosást jelent latinul - válaszolta Tom bizonyos büszkeséggel, hogy ilyen sokat tud.

- Olyan veszekedős asszony?

- Meghiszem azt! - jelentette ki Tom sokatmondó fejbólintással.

- Azt hiszem, a nők veszekedősebbek, mint a férfiak - vélte Maggie. - Glegg néni sokkal haragosabb természetű, mint Glegg bácsi, s anyu is sokkal többet szid engem, mint apu.

- Te is asszony leszel valamikor, hát nincs mit beszélned! - torkolta le Tom.

- De én *okos* asszony leszek - jelentette ki Maggie, s megint hátravetette a fejét.
 - Én meg azt mondom, hogy szájas kereplő leszel, még önhittebb, mint most. Mindenki utál majd.
 - Csak te ne utálj soha, Tom. Nagy gonoszság lenne tőled, hiszen én akkor is a húgod leszek.
 - De ha kellemetlen, undok teremtés leszel, én is utálni foglak.
 - Nem, Tom, soha! Nem leszek kellemetlen. Nagyon jó leszek hozzád, és jó leszek mindenkire. Ugye, nem mondtad komolyan, hogy utálni fogsz, Tom? Ugye nem?
 - Az ördögbe is, hagyd már abba! Ideje, hogy megtanuljam a leckémet, nem érted? Nézd csak, mi mindent kell csinálnom! - mondta Tom; magához vonta Maggie-t, s megmutatta neki a tételeit. Maggie füle mögé simította haját, s fölkészült arra, hogy bebizonyítsa, igenis tud neki segíteni az Eukleidészben. Nagy önbizalommal kezdte, de csakhamar belezavarodott, s arca kipirult bosszúságában. Elkerülhetetlen volt, hogy bevallja: a dolog meghaladja képességeit. Maggie nehezen tűrte a megaláztatást.
 - Ostobaság! - kiáltotta. - Utálatos szöveg, az embernek nincs is kedve kihámozni az értelmét.
 - No látod, miss Maggie! - mondta Tom; elhúzta a könyvet, és gúnyosan bólogatott. - Most már magad is látod, hogy nem vagy olyan okos, mint képzelted.
 - Ó! - biggyesztette le a száját Maggie duzzogva. - Fogadjunk, hogy meg tudnám érteni, ha megtanultam volna, ami előtte van, mint ahogy te tanultad.
 - De éppen ez az, amivel nem tudnál megbirkózni. Okos kisasszony! Ha tudod, mi volt előtte, antul nehezebb! Mert akkor meg kell mondanod, mi a harmadik definíció és mi az ötödik axióma. No de most már sipirc! Folytatnom kell a magolást. Itt a latin nyelvtan. Mit tudsz kiokoskodni ebből?
- Maggie úgy vette észre, a latin nyelvtan valóságos balzsam a matematikai gyötrelmek után. Örömet lelte az új szavakban, s gyorsan rájött arra, hogy a könyv végén kulcs van, melynek segítségével kis fáradsággal megtudhat egyet-mást a latinról. A mondatokhoz érve elhatározta, hogy a szabályokat átugorja; a példák sokkal izgalmasabbak voltak. Az ismeretlen szövegből kiszakított titokzatos mondatok - különös vadállatok döfködő szarvai vagy távoli tájakról hozott ismeretlen növények ágasbogas levelei - határtalan teret nyitottak fantáziájának, s már azért is elbűvölték, mert a saját különös nyelvükön megvolt az értelmük, amit lassanként ki tud bogozni. Igazán érdekes volt a latin nyelvtan, amiről Tom azt mondta, hogy nem lányoknak való, s már arra is büszke volt, hogy érdekli. Éppen a legtöredékesebb mondatok lettek a kedvencei. A *Mors omnibus est communis* unalmas gondolat lett volna, de latinul arra ingerelte, hogy megfejtse. Viszont a szerencsés úriember, akinek mindenki gratulált, mert a fiának „olyan kiváló képességei vannak”, kellemes találgatásokra adott alkalmat. Maggie már-már eltévedt a „sűrű erdőben, hova csillag fénye nem tud behatolni”, amikor Tom fölkiáltott:
- Ejnye, Maggie, add már ide azt a nyelvtant!
 - Ó, Tom, olyan kedves könyv! - mondta Maggie, amikor fölugrott a nagy karosszékből, hogy odavigye a nyelvtant. - Sokkal kedvesebb, mint a szótár. Én a latint hamar meg tudnám tanulni. Azt hiszem, egyáltalában nem nehéz.
 - Ó, tudom már, mit csináltál! Az angol szöveget olvastad a könyv végén. Ezt minden csacsi meg tudná csinálni.

Megragadta a könyvet, kinyitotta, közben határozott, szinte hivatalos arcot vágott, mintha azt akarná mondani, hogy olyan leckét kell megtanulnia, amellyel semmiféle csacsi sem tudna megbirkózni. Maggie kissé megsértődött; a könyvespolchoz fordult, és azzal szórakozott, hogy megpróbálta a könyvek címének értelmét kitalálni.

Tom nemsokára átkiáltott hozzá:

- Gyere ide, Maggie, és hallgass ki! Állj az asztal végéhez, ahol Mr. Stelling szokott ülni, amikor kihallgat.

Maggie engedelmeskedett, s kezébe vette a nyitott könyvet.

- Hol kezdjük, Tom?

- *Apellativa arborum* - kezdjük ott, mert föl akarom mondani az egészet, amit ezen a héten tanultam.

Tom elég szerencsésen vitorlázott három soron keresztül. Maggie már-már megfeledkezett sűgői feladatáról, s azon törte a fejét, mit is jelenthet ez a szó: *mas*, mely kétszer is előfordult. Ekkor Tom belesült annál a helynél, hogy *Sunt etiam volucrum*.

- Ne mondd meg, Maggie! *Sunt etiam volucrum*, - *sunt etiam volucrum* - *sunt etiam volucrum*
- *ut ostrea, cetus...*

- Nem - nyitotta ki száját Maggie, fejét rázva.

- *Sunt etiam volucrum* - mondta Tom nagyon lassan, mintha arra számítana, hogy a soron következő szavak hamarabb előbukkannak, ha nyomatékosan értésükre adja, hogy várja őket.

- C... e... u - betűzte Maggie türelmét veszítve.

- Fogd be a szád, magamtól is tudom! - szólt rá Tom. - *Ceu passer, hirundo... ferrarum... ferrarum...* - Tom fölkapta ceruzáját, és néhány kemény pontot nyomott a könyve fedelére - *ferrarum...*

- Istenem, istenem, Tom - sópáncodott Maggie -, milyen lassan megy! *Ut...*

- *Ut ostrea...*

- Nem, nem! - kiáltott rá Maggie. - *Ut tigris...*

- Igen, tudom már - dadogta Tom -, *tigris, vulpes* - így van, nem jutott az eszembe. *Ut tigris, vulpes... et piscium...*

Addig habogott, ismételtetett, amíg át nem vergődött még néhány soron.

- Most már az következik, ami holnapra van feladva - mondta. - Mutasd egy kicsit a könyvet, csak egy percre.

Tom suttogva biflázott egy darabig, öklével az asztalt ütögette, aztán visszaadta a könyvet.

- *Mascula nomina in a* - kezdte.

- Nem, Tom - mondta Maggie -, még nem az következik. Most az jön: *Nomen non kreszensz genitivó* -

- Ha-ha! *Kreszensz genitivó* - kacagott Tom gúnyosan, mert a kihagyott szakasz még a tegnapi leckéhez tartozott, és emlékezett rá valamelyest. Különben is egy fiatal úriembernek nem kell alaposabban és közelebről ismernie a latint ahhoz, hogy pusztá füllel is észrevegye, milyen szánalmas képtelenség latin szavakat ilyen hibásan kiejteni. - *Kreszensz genitivó!* Milyen buta kis csacsi vagy te, Maggie!

- Jó, jó, semmi okod nevetni, mert te meg egészen belesültél. Azt hittem, így kell kiejteni. Honnan is tudhatnám?

- Ugyan-ugyan! Mondtam már, hogy a latin nem lányoknak való, sose tudátok megtanulni. Így van: *Nomen non crescens genitivo*.

- Bánom is én - duzzogott Maggie. - Éppen olyan jól ki tudom mondani, mint te. De te nem ügyelsz az írásjelekre. Pontosvesszőnél kétszer olyan hosszú szünetet kell tartani, mint a vessző után. Te meg ott állsz meg a leghosszabban, ahol egyáltalán nem kellene megállni.

- Jól van, ne locsogj már annyit. Folytassuk!

Nemsokára értük mentek, hogy a szalonban töltsék az est hátralevő részét. Maggie-t egészen felvillanyozta Mr. Stelling, aki (biztosan érezte) nem győzi csodálni okosságát. Tom ámul-bámult a merészségén, szinte megijedt tőle. De hirtelen megnyugodott, amikor Mr. Stelling egy kislányra célozgatott, aki, ha jól hallotta, egyszer elszökött a cigányokhoz.

- Fura kislány lehet, mondhatom! - tette hozzá Mr. Stelling, mert tréfás akart lenni. De az olyan tréfa, amely az ő állítólagos furaságát akarja nevetségessé tenni, sehogy sem volt Maggie ínyére. Attól tartott, hogy Mr. Stelling végül nincs is róla olyan jó véleménnyel. Meglehetősen lehangoltan ment aludni. A tiszteletes asszony pillantásából azt vélte kiolvasni, hogy a haját csúnyának tartja, mert hátul olyan egyenesen lóg le.

Ez a két hét mégis boldoggá tette Maggie-t. Örült, hogy meglátogathatta Tomot. Engedélyt kapott rá, hogy ott üljön mellette a dolgozószobában a leckeóra alatt. Mélyen elmerült a latin nyelvtan példamondataiba, olyan gyakran olvasgatta. Szó esett egy csillagászról, aki nőgyűlölő volt, s ez sok fejtörést okozott Maggie-nek. Egy nap meg is kérdezte Mr. Stellingtől, vajon minden csillagász nőgyűlölő-e vagy csak ez az egy? De nem várta meg a választ, hanem kijelentette:

- Azt hiszem, minden csillagász ilyen. Ők, tudja, magas tornyokban élnek, s ha nők mennek oda, annyit beszélnek, hogy megzavarják a csillagászokat a munkájukban. Nem tudják nézni a csillagokat!

Mr. Stelling rettentően szerette Maggie csacsogását hallgatni. Nagyon jó barátok lettek. Maggie kijelentette Tom előtt, hogy nagyon szeretné, ha ő is Mr. Stellinghez járna iskolába, és ugyanazokat a dolgokat tanulná, mint Tom. Tudja, hogy megbirkózna Eukleidésszel is, mert újra belenézett a könyvbe, és látta, hogy az *A* meg a *B* meg a *C* mit jelent; a vonalakat nevezik így.

- Én meg biztosan tudom, hogy nem férne a fejedbe - mondta Tom. - Majd megkérdezem Mr. Stellinget.

- Nem bánom - hetykélkedett a kis önhitt. - Majd én magam kérdezem meg tőle.

Még aznap este, amikor megint a szalonban ültek, a lelkészhez fordult:

- Tessék mondani, Mr. Stalling, meg tudnám érteni Eukleidészt és Tom többi leckéjét, ha engem tanítana Tom helyett?

- Nem, nem tudnád! - mondta Tom méltatlankodva. - Eukleidész nem lányoknak való, ugye, nagytiszteletű úr?

- Azt hiszem, mindenből föl tudnának csípni valamit - vélte Mr. Stalling. - Van bennük jó sok felületes okosság. De elmélyedni már nem tudnak semmiben sem. Az eszük fúrge, de sekélyes.

Ez a döntés Tomot gyönyörűséggel töltötte el; diadalát úgy telegrafálta meg Maggie-nek, hogy buzgón bólogatott Mr. Stalling széke mögött. Maggie viszont talán még sohasem érezte magát ennyire megbántottnak. Kis élete folyamán mindig büszke volt arra, hogy „fürges eszűnek” mondják, s lám, most kiderült, hogy ez a fürgeség éppenséggel nem dicső dolog. Sokkal jobb volna lassú eszűnek lenni, mint Tom.

- Ha-ha-ha, miss Maggie! - nevetett Tom, amikor magukra maradtak. - Most aztán láttad, hogy a gyors észjárás nem is olyan nagyszerű. Sohasem fogsz elmélyedni semmiben, hallottad?

Maggie-t annyira elbúsította ez a szörnyű végzet, hogy belenémult. Még ahhoz sem volt kedve, hogy visszavágjon.

Ám amikor Luke megérkezett a kordén, hogy hazavigye ezt a kis „sekély fürgeséget”, Tom megint nagyon elhagyatottnak érezte magát Mr. Stelling dolgozószobájában; elszorult a szíve, úgy hiányzott neki Maggie. Amíg ott volt, a tanulás is jobban ment, s valóban könnyebben tudott megbirkózni leckéivel. Maggie annyi kérdést tett föl Mr. Stellingnek a római birodalomról, s annyit faggatta, vajon igazán élt-e az az ember, aki ezt mondta latinul: „Nem vásárolnám meg egy rézgarasért, még egy lyukas mogyoróért sem”. Vagy más nyelven mondta, csak lefordították latinra? Tom most kezdett csak ráeszmélni: talán csakugyan élt valaha egy nép a világon, amely olyan szerencsés volt, hogy a latin lehetett az anyanyelve, s nem az etoni nyelvtan segítségével kellett megtanulnia. Ez a ragyogó gondolat erősen gyarapította az első félévben szerzett történelmi ismereteit, amelyek egyébként a zsidó nép kivonatos történetére szorítkoztak.

De ez a sivár félesztendő is véget ér valahogy, csakugyan véget ért! Mennyire örült Tom, amikor látta, hogy a hideg szél elsöpri az utolsó sárgult leveleket is! Az első hó, a korán besötétedő délutánok jobban felvidították a szívét, mint az augusztusi napfény. Hogy biztosabban érezze, minden tovatűnő nap mennyivel közelebb hozza otthonához, huszonegy ágacskát szúrt be jó mélyen a földbe a kert egyik sarkában, amikor már csak három hét választotta el a karácsonyi szünidőtől, s mindennap kirántott egyet egy nagy csavarkulcs segítségével, aztán messzire elhajította - olyan nagy lendülettel, hogy akár a pokolba is elrepült volna, ha a gallyak természete megengedné, hogy ilyen nagy utat tegyenek meg...

Érdemes volt élni azért az érzésért, mely reá várt, még ha olyan súlyos árat kellett is fizetnie érte, mint a latin nyelvtan. Mindent megért az a boldog öröm, hogy megpillantja a nappaliból kiáradó fényességet, amikor a könnyű kocsi nesztelenül átsiklik a hőszőnyeggel borított hidacskán; az a boldog öröm, hogy a hideg szélből belép a családi tűzhely melegébe, ahol mosolygó arcok és szerető csókok fogadják, ahol a rostély, a tűzpiszkáló vas, még a szőnyeg mintája is „első eszmélésünket” idézi, és amit bíráló szemmel nézni éppoly lehetetlen, mint az anyag szilárdságát vagy terjedelmét. Nincs jólesőbb érzés, mint amit az a környezet sugall, ahol születünk, ahol minden tárgy a szívünkhöz nőtt, amikor még a válogatás kínját sem ismertük, ahol a külvilág olyan csupán, mint saját énünk folytatása. Elfogadtuk és szerettük kis világunkat, mint ahogy tulajdon létünket és végtagjainkat a magunkénak érezzük. Közhely, sőt csúnya közhely, hogy gyermekkori otthonunk árverésre kitett berendezés, ócska, közönséges limlom a szemünkben, fejlettebb ízlésünk megveti a régi bútorkárpitot. Vagy talán nem az örökös jobb után való törekvés, környezetünk fáradhatatlan javíthatása különbözteti meg az embert a vadállattól, még pontosabban: a brit embert a külföldi vadállattól? De a jóég tudja, hova vezetne ez a törekvés, ha érzelmeink titokzatos szálai nem szőnék be csodálatos módon azokat a régi kacatokat, s ha az a gyöngéd érzés, mely szentséget lát a múltban, nem verne mély gyökereket emlékezetünk talajába. A látvány, amit a sövényre hajló bodzabokor nyújt, nagyobb gyönyörűséggel töltheti el szívünket, mint a legszebb bodorrózsa vagy fukszia a lágyan hullámozó pázsit közepén, akárhogy mosolyog is ízlésünkön a tanult kertész, vagy a

józan gondolkodású ember, akinek nem gyöngéje a ragaszkodás olyasmihez, amit nem emel az átlag fölé valami különleges érték. Ha inkább azt a bodzabokrot választom, annak csak az az oka, hogy gyermekkori emlékeket rezdít meg bennem - éppen az, hogy nem új az életemben, s nem csupán mai szín- és formaérzésemhez szól, hanem létem régi társa, s örömeimmel akkor fonódott össze, amikor azok még igazán frissek és elevenek voltak.

2 A KARÁCSONYI SZÜNIDŐ

A jó öreg Karácsony, a havas hajú és piros arcú, ebben az évben is pompásan teljesítette kötelességét: elárasztotta a világot pazar ajándékaival, meleg színeivel, s ezeket a színeket ellentétük, a hó és fagy tette olyan varázslatossá.

Hó feküdte meg a réteket meg a folyópartot; halmai lágyabbak voltak, mint a csecsemő testének hajlatai; tökéletes csipkével szegte be a rézsútos háztetőket, és elmélyítette a kiemelkedő oromzatok sötét színét; ránehezedett a babérbokrokra meg a fenyőfákra, s a fák, bokrok időnként ropogó zuppanással hullatták le terhüket; fehér takaróval vont be a rögző répaföldeket, s a juhok olyanok voltak a réten, mint megannyi fekete folt; a hófúvás eltorlaszolta a kapukat, s imitt-amott egy-egy kint felejtett jószág megkövülten állt ott „roskadatlan szomorúságában”; sehol egy fénysugár, sehol egy árnyék, hiszen az ég is egyetlen mozdulatlan, sápadt felhő volt; sehol egy hang vagy mozgás, csak a sötét folyó hömpölygött sóhajtvá tovább, akár a nyughatatlan bánat. Ám a jó öreg Karácsony csak mosolygott, miközben ráterítette ezt a kegyetlennek tetsző varázslatot a külvilágra, hiszen az volt a szándéka, hogy új ragyogással töltsse el az otthonokat, még gazdagabb színekkel derítse föl a házak belsejét, még gyönyörűsebbé tegye az ételek meleg illatát. Azt akarta, hogy édes fogságában az emberek újra fölfedezzék a családi együvé tartozás egyszerű, ősi érzését, s az ismerős arcok fénye pótolja a rejtőzködő nap melegét. De jószágát alig érezték a hontalanok, alig érezték azok az otthonok, amelyekben a tűzhely nem eléggé meleg, ahol az étel nem eléggé ízes, ahol az emberi arcokból nem sugárzik napfény, csak a reménytelen szűkölködés kietlen, ölmos hidege ömlik el rajtuk. De a szép, öreg Ünnep jót akart, s ha még nem találta meg a titkát, hogyan részesíthetné áldásaiban az embereket mind egyformán, kivételezés nélkül - nem az ő hibája. Inkább az az oka, hogy apja, az Idő, még mindig ott rejtegeti ezt a titkot lassan dobogó, hatalmas szívében, örök, kérlelhetetlen célja szerint.

Tom megint ujjongott örömeiben, amikor hazaérkezett, de ez a karácsony valahogy mégsem tette annyira boldoggá, mint az eddigiek. A piros magyalbogyók éppen olyan pazarul csillogtak, mint régen, és Maggie-vel együtt éppen olyan ízlésesen díszítette föl az ablakokat meg a kandallópárkányt, a képek kereteit, s fekete bogyós repkényágakat fűzött a krisztustövis vaskos, bíbor fürtjei közé. Emberek énekeltek az ablak alatt éjfél után; Maggie mindig úgy érezte, hogy menyei dal, akárhogy erősködött is Tom fitymáló hangon, hogy az öreg Patch, az egyházközség íroka énekel ott a templomi kórus tagjaival. Maggie áhítatos borzongással figyelt, amikor a karének fölriasztotta álmodozásából, s a posztóruhás emberek helyett széttáruló fellegekben pihenő angyalok lebegtek a szeme előtt. Az éjféle karének karácsony reggelét most is a közönséges napok fölé emelte; és forró pirítósok illata meg sörszag áradt a konyhából, aztán elérkezett a reggeli ideje. A kedves himnusz, a zöld ágak és a rövid prédikáció is megfelelő ünnepi hangulatot teremtett a templomban. S amikor hazaértek a templomból, és topogva lerázták cipőjükről a havat, Moss néni meg Moss bácsi a hét gyerekekkel együtt ott ült már a kandalló körül; arcukon a barátságosan pattogó tűz csillogása tükröződött. A mazsolás puding éppen olyan szép gömbölyű volt, mint máskor, és jelképes kék lángok nyaldosták körül, amikor föltálták, mintha csak vakmerő kezek rángatták volna vissza a pokol tűzéből, ahová gyomorhajós puritánok taszították valaha. A desszert éppen olyan pazar volt, mint máskor: aranyló narancsok, barna diók, kristályosan csillogó világos és sötét alma- meg szilvakocsonya. Mindezekben a dolgokban a karácsony pontosan olyan volt, mint mindig, amióta Tom az esztét tudta; legfőljbbe abban különbözött a régitől, hogy a csúszkálás és hólabdázás pompásabb volt, mint valaha.

A karácsony vidám volt, de Mr. Tulliver már kevésbé. Inkább haragos és dacos, s Tom, noha megértette apja perlekedő kedvét, és magáévá tette sérelmeit, kissé átérezte Maggie szorongását is, amikor az ebéd előrehaladt, s Mr. Tulliver egyre hangosabban és haragosabban viselkedett, aztán a desszert kellemes hangulata egészen megoldotta a nyelvét. Tom szívesen átengedte volna magát a dió és bor élvezetének, de kénytelen volt fölfigyelni arra, hogy a világ tele van ellenséges gazfickóval, s a felnőttek élete szinte elképzelhetetlen civódás megveszekedés nélkül. Tom nem szerette a veszekedést, hacsak nem fejezhető be tisztességes verekedéssel, amelyben minden esélye megvan arra, hogy jól elpáholja ellenfelét. Apja ingerült kifakadásai idegessé tették, noha sohasem jutott eszébe, és most sem tudta elképzelni, hogy apjának ne volna igaza.

A gonoszság elvének legújabb megtestesülése, amely Mr. Tullivert annyira fölbolygatta és elszánt ellenállásra készítette, jelenleg nem volt más, mint Mr. Pivart, kinek birtoka szintén a Ripple partján terült el, csak valamivel följobb, mint Tulliveré. Ez a Mr. Pivart most bizonyos intézkedéseket tett földjei öntözésére, s lépései máris vagy esetleg később (mivel a víz az víz) megsértik vagy megsérthetik Mr. Tulliver vízhasználati jogait. Dix, akinek ugyancsak van egy malma a folyón, az ördögnek csak gyámoltalan kisinasa Pivarthoz képest. Dixet a választott bíróságnak már régebben sikerült észre térítenie, még Wakem csavaros tanácsai sem segítettek rajta. Nem, nem. Dix - Mr. Tulliver véleménye szerint - jogi tekintetben már nem is létezik, s Pivart ellen érzett heves fölháborodásában már-már leereszkedő barátsággal gondolt megvert ellenfelére, Dixre. Mr. Tullivernek ma nem volt más hallgatósága, csak Mr. Moss, aki saját szavai szerint „édeskeveset értett a malomdolgozókhoz”, s csak helyeslő bólogatással hallgatta Mr. Tulliver érveit meg fejtegetéseit, a *priori* igazat adván neki a rokoni kapcsolat alapján, no meg azért is, mert adósa volt neki. Ám Mr. Tulliver nem azzal a hívságos szándékkal beszélt, hogy hallgatóját meggyőzze, hanem azért, hogy könnyítsen a lelkén; közben pedig Mr. Moss óriási erőfeszítéssel igyekezett szemét nyitva tartani, küszködött az álmosággal, mely a kemény munkában kifáradt embert a szokatlanul jó ebéd után természetesen elfogja. A felesége viszont, akit a téma közelebbről érdekelt (mint minden, ami a bátyját érintette), jobban figyelt, s néha közbe is szólt, amennyire anyai gondja és elfoglaltsága megengedte.

- Ez a Pivart valami új név itt nálunk, bátyám, nem igaz? - kérdezte. - A mi apánk idején még nem volt földje, az én lánykoromban sem.

- Hogy új név itt? Meghiszem azt! - felelte Mr. Tulliver haragos nyomatékkal. - A dorlcote-i malom száz éve van a mi családunk birtokában, vagy még régebben, de ki hallott azelőtt arról, hogy egy Pivartnak valami köze van a vízhez? Aztán jött ez a fickó, és megvette Bincome farmját kéz alatt, mielőtt még bárki más egy kukkot is szólhatott volna. De majd én *megpivartozom* ökelmét! - tette hozzá Mr. Tulliver, és azzal az érzéssel emelte föl poharát, hogy most aztán félreérthetetlenül megmondta a magáét.

- Remélem, nem leszel kénytelen pörösködni, bátyám? - kérdezte Mrs. Moss némi aggodalommal.

- Hogy mire leszek kénytelen, még nem tudom. De hogy őt mire kényszerítem majd gátjaival meg az öntözőcsatornáival, már most is megmondhatom, föltéve, hogy a törvényt az igazság mellé lehet állítani. De nagyon jól tudom azt is, ki áll mögötte: Wakem uszítja és piszkálja! Wakem, tudom, azt mondta neki, a bíróságtól ne féljen, a törvénnyel nem lehet semmi baja; én meg azt mondom, nem Wakem az egyetlen, aki a törvényt csürni-csavarni tudja. Gazember legyen a talpán, aki Wakemmel meg tud birkózni, de azért akad néha nagyobb gazfickó is, aki jobban ismeri a törvény minden csínját-bínját, mint ő. Ha nem így volna, miért vesztette el Wakem a Brumley pörét?

Mr. Tulliver talpig becsületes ember volt, és büszke arra, hogy becsületes, ám a törvényről furcsa fogalmai voltak. Úgy gondolta, csak úgy lehet célt érni, ha egy nagyobb csirkefogót fogad ügyvédül, aki túltesz a kisebb csirkefogón. A törvényt afféle kakasviadalnak tekintette, amelyben a sértett fél csak akkor jut igazsághoz, ha az ő kakasa a harciasabb, és a sarkantyúja is erősebb.

- Gore nem számár, tudom, nem is kell, hogy mondd - folytatta harcias hangon, mintha a szegény Gritty dicsérgette volna Gore ügyvéd képességeit -, de lásd be, nem ismeri úgy a törvény csalafintaságait, mint Wakem. És a vízjog egészen különleges dolog, nem lehet vasvillával fölszedni. Ezért jön kapóra az ördögnek meg inasainak, az ügyvédeknek. Pedig világos, mint a nap, hogy a víz dolgában mi az igazság és mi nem az, ha becsületesen nézzük a dolgot. Mert ha malmod van, víz is kell hozzá, hogy forgassa. És beszélhetnek nekem ítéletnapig Pivart öntözőcsatornáiról, akkor sem hiszem el azt a hülyeséget, hogy joga van az én malmomat megállítani. Én csak azt tudom, mi az igazság a víz körül, jobban, mint bárki más! Mi közöm hozzá, mit fecsegnek a mérnökök! A józan ész is azt mondja, hogy Pivart gátjai ártanak nekem. De ha a mérnökök tagadják is, Tom majd lassanként beletanul, aztán megmutatja a mérnököknek, mi az igazság!

Tom aggodalmasan nézett körül, amikor az ő jövődöbeli feladatait hangoztatták, s önkéntelenül is visszarántotta a csörgőt, amellyel eddig a Moss-bébit szórakoztatta. De a bébi olyan pontosan tudta, mit akar, hogy csuda! Abban a minutában fülhasogató sikoltással fejezte ki érzelmeit, s még akkor sem nyugodott meg, amikor visszakapta a csörgőt; nyilván úgy vélekedett, ez még nem teszi jóvá azt az igazságtalanságot, hogy az imént elvették tőle. Mrs. Moss sietett kivinni a pockot a szomszéd szobába. Ott aztán igyekezett meggyőzni Mrs. Tullivert, aki utána ment, hogy az aranyos kicsikének minden oka megvolt a bögésre, s tévedés azt hinni, hogy csak a csörgőt követeli; a gyereket meg kell érteni. Amikor a teljesen jogos sivalkodás megszűnt, Mrs. Moss a sógornőjére nézett, és így szólt:

- Sajnálom, hogy bátyám annyira szívére veszi ezt a vízhistóriát.

- A te bátyád már ilyen, Mrs. Moss. Soha életemben nem láttam ilyesmit, amíg férjhez nem mentem - mondta Mrs. Tulliver burkolt szemrehányással. Valahányszor Mr. Tulliver viselkedése nem érdemelt föltétlen dicséretet, Mrs. Tulliver mindig úgy emlegette a sógornője előtt, hogy „a te bátyád”. A kedves Mrs. Tulliver soha életében nem fortyant föl, de azért a maga szelíd módján tudott fölényeskedni is: enélkül nem lehetett volna sem Dodson lány, sem feleség. És még valami. Miután örökösen védekezésre szorult a nővéreivel szemben, csak természetes, hogy (ha a Dodson lányok között a leggyöngébb volt is) éreztetnie kellett fölényét a férje húgával, aki nemcsak szegényes körülmények közt élt, de arra is hajlamos volt, hogy a bátyjára „támaszkodjék”. A szelíd, alázatos Gritty szó nélkül eltűrt mindent; ebben a nagy darab, lompos asszonyban, aki egyik gyereket a másik után hozta a világra, annyi szeretet volt, hogy a férjén és számos gyermekén kívül még az oldalági rokonoknak is bőségesen jutott belőle.

- Remélem, nem fog megint pörösködni, hisz sohasem lehet tudni, hogy végződik az ilyesmi - vélte Mrs. Moss. - Nem mindig az nyeri meg, akinek igaza van. Ez a Mr. Pivart, ahogy látom, gazdag ember, és a gazdagok többnyire keresztülviszik, amit akarnak.

- Ami ezt illeti - felelte Mrs. Tulliver ruháját lesimítva -, az én családom elég gazdag, s a nővéreim egytől egyig jó férjet kaptak, s mind megengedheti magának, hogy azt tegye, amit akar. De néha azt hiszem, meg kell bolondulnom, itthon annyit hallok a törvényről meg az öntözőcsatornákról. A nővéreim meg engem hibáztatnak, mert nem tudják, mit jelent olyan

ember feleségének lenni, amilyen a te bátyád. Honnan is tudnák? Pullet nővérem reggeltől estig azt teszi, amit akar.

- Lehet - mondta Mrs. Mass -, de nem hiszem, hogy örülnék neki, ha az én férjem nem gondolkodnék a saját fejével, hanem az én eszemre támaszkodnék. Sokkal könnyebb megtenni, amit a férjünk kíván, mint törni a fejünket, hogy mi egyebet csinálhatnánk.

- Ha már arról van szó, hogy az ember azt tegye, amit a férje kíván - mondta Mrs. Tulliver, s most olyan volt, mint Glegg gyöngye utánzata -, a te bátyád lejárhatta volna a lábát, amíg olyan feleséget talál, aki mindent ráhagy úgy, mint én. Reggeltől estig nem hallok tőle mást, csak a törvényt meg az öntözőcsatornát, mégsem ellenkezem vele. Csak annyit mondok: „Jól van, Mr. Tulliver, tégy úgy, ahogy jónak látod, csak egyre kérlek, ne pörösködj!”

Mrs. Tulliver, mint láttuk, sok tekintetben irányította az urát. Minden asszony ezt teszi. A feleség rá tudja venni az urát, hogy ezt tegye vagy azt tegye, vagy ellenkezőleg, hogy ne tegye. Ami Mr. Tullivert arra készítette, hogy pörösködjék, sok összetevőből állt, viszont a feleségének egyhangúan ismétlődő tiltakozása is kétségtelenül hatott rá. Gondoljunk csak arra a híres vagy hírhedt utolsó tollpihére a példázatbéli teve hátán; ez a kis többlet is elég lehet ahhoz, hogy összeroppanjon a teher alatt. Persze, ha szigorúan vesszük a dolgot, nem az utolsó tollpehely, hanem a korábban fölrakott teher a ludas abban, ha az egyébként ártatlan tollpihe is bajt okoz. Eszerint Mrs. Tulliver erőtlen esedezése is nyomhatott volna annyit a latban, akármilyen szelíd teremtés volt is. Ám valahányszor csak hajszálnyira is eltért attól a szokásától, hogy teljesen egyetértsen a férjével mindenben, Mr. Tulliver rögvest a Dodson család képviselőjét látta benne. S mondhatnám, vezérelve volt, hogy megmutassa a Dodsonoknak: *őneki* aztán nem dirigálnak! Vagy pontosabban, hogy megmutassa: egyetlen férfi Tulliver több, mint négy női Dodson, még akkor is, ha Mrs. Glegg is köztük van.

Szó, ami szó, talán még ennek a legutóbb említett jellegzetes női Dodsonnak a leplezetlen tiltakozása sem pergett volna le egészen hatástalanul Mr. Tulliver lelkéről. Ami voltaképpen arra ösztökélte, hogy igazát a bíróság előtt keresse, Wakem személye volt. Lehetetlen volt nem gondolnia rá, hiszen ez a túlságosan agyafűrt ügyvéd minden vásári napon a szeme elé került. Biztosan tudta, hogy Wakem rejtőzik Pivart minden öntözőcsatornája mélyén (persze csak képletes értelemben). Dixet is Wakem piszkálta föl, hogy a gát miatt bírósághoz forduljon. Mr. Tulliver kétségtelenül Wakemnek köszönhette azt is, hogy alul maradt az út és a híd használata körül támadt pörben; ez a vereség tette lehetővé minden csavargónak, aki csak az alkalmat leste mások magántulajdonának rongálására, hogy úgy sétáljon keresztül az ő birtokán, mint akármelyik tisztességes ember az országúton! Minden ügyvéd többé-kevésbé gazember, de Wakem gazságát különösképpen súlyosbította, hogy mindig szembehelyezkedett Mr. Tulliver jogos érdekével, vagyis azzal, amit Mr. Tulliver igazságosnak tartott.

A derék molnár sérelmeit még az a keserűség is tetézte, hogy nemrég, amikor azt az ötszáz font kölcsönt hajkurászta, kénytelen volt fölkeresni Wakem irodáját, s egy kis hasznot juttatni neki. Ó, az a horgas orrú, sima nyelvű gazfickó! Hideg, mint a béka, s mindig olyan pökhendi, olyan biztos a dolgában! S ami még bosszantóbb, Gore ügyvéd csöppet sem hasonlított Wakemhez; kopasz, kerek képű ember volt, modora szelíd, keze kövér; olyan kakas, amelyre kár pénzt tenni a Wakemmel folytatott viadalban. Gore is ravasz fickó volt, és a gyöngéje nem az, hogy túlságosan törvénytisztelő. De akármennyit kacsingatunk és hunyorgatunk is, azzal még nem látunk keresztül a kőfalon. Mr. Tulliver ugyan rendületlenül hitt abban az elvében, hogy a víz az víz, aminek következtében Pivart csatornázási joga gyöngye lábon áll, mégis erősen aggasztotta a gyanú, hogy Wakem több jogi érvet tud e vitathatatlan álláspont ellen fölsorakoztatni, mint Gore mellette. Tulliver abban reménykedett, hogy - ha csakugyan pörre kerül a sor - sikerül megnyernie magának Wylde jogtanácsost, ami mindenesetben jobb,

mintha ez a csípős nyelvű, erőszakos, félelmetes vitatkozó szemben állna vele, és ellenfelét képviselné, öröm volt elképzelni, hogy izzasztja meg és hozza majd zavarba Wakem tanút (miként Wakem tette egyszer Tulliver tanújával), s szerez érvényt a megtorló igazságnak.

Ilyen bonyolult kérdések motoszkáltak Mr. Tulliver fejében, miközben szürke lován poroszkált, s fejét hol jobbra, hol balra forgatta aszerint, hogy melyik irányba billent a mérleg serpenyője az érvek súlyától. Hogy merre dől a dolog, még nem látta tisztán, ahhoz még sok heves vita szükséges, s még sokszor kell álláspontját újra meg újra kifejtenie családi és baráti körben. Az ügy kezdő stádiuma azt hozta magával, hogy minden ismerősenek el kell mesélnie a tényállást elejétől végig abban a reményben, hogy fölfogását támogatják. Ehhez, persze idő kellett. S február elején, amikor Tom már megint Mr. Stelling keze alatt volt, még alig merült föl olyan új mozzanat, mely megerősítette volna Mr. Tulliver lelkét a Pivart-ügyben, vagy eldöntötte volna, milyen határozott lépést tegyen a gaz bitorló ellen, aki nem akarja elismerni, hogy a víz az víz. Ha az ember sokáig hajtogatja igazát, ingerültté válik, s az indulatoskodás nem viszi előre az ügyét. Pedig Mr. Tulliver napról napra házsártosabbá vált. Újabb bizonyítékokat nem talált ugyan, de egyre több jelét látta annak, hogy Wakem egy húron pendül Pivarttal.

- Édesapám - szólt Tom egy este, a szünidő vége felé -, Glegg bácsi azt mondja, Wakem ügyvéd is Mr. Stellinghez akarja adni a fiát. Akkor nem igaz, amit meséltek, hogy Franciaországba küldi. Ugye nem szeretnéd, ha Wakem fiával tanulnék együtt?

- Nem tesz semmit, fiam - mondta Mr. Tulliver -, csak az a fő, hogy ne tanulj el tőle semmi rosszat. Szegény nyomorék teremtés, de arca az anyjához hasonlít. Azt hiszem, nincs benne sok az apjából. Wakem alighanem jó véleménynel van Mr. Stellingről, ha a fiát hozzá küldi tanulni. Márpedig Wakem meg tudja különböztetni a búzát az ocsútól.

Szíve mélyén Mr. Tulliver büszke volt rá, hogy ugyanolyan előnyöket adhat fiának, mint Wakem, de Tom már nem örvendezett ennek olyan nagyon. Sokkal tisztább lett volna a helyzet, ha az ügyvéd fia nem nyomorék, mert akkor Tomnak kilátása lett volna arra, hogy jól elpáholja - azzal a fesztelenséggel, amelyet a szilárd erkölcsi alap biztosít neki.

3 AZ ÚJ ISKOLATÁRS

Hideg, nyirkos januári nap volt, amikor Tom visszatért tanítójához; olyan nap, amely jól illet sorsának e zord fordulójához. Ha nem rejteget zsebében egy csomag kandiscukrot meg egy kis hollandi babát, amit Laurának vett ajándékba, bizony a várható örömök egyetlen fénysugara sem enyhítette volna a világra boruló általános komorságot. De örömmel gondolt arra, hogyan csücsöríti majd ajkát a kis Laura, s hogyan nyújtja pirinyó kezét a cukorkristályok után. S hogy kellemesen csapongó képzelete még biztosabban szárnyaljon, kis lyukat tépett a csomagba, és bekapott egy-két cukorkristályt. A kordé lecsapott fedele eltakarta a kilátást, és nyirkos szagú börtönbe zárta Tomot. Ilyen körülmények közt a cukor harapdálása olyan vigasztaló hatású volt, hogy Tom útközben többször is megismételte ezt a műveletet.

- Nos, Tulliver, örülünk, hogy újra látunk - mondta Mr. Stelling szívélyesen. - Kászálódj ki a burkolatodból, és telepedj le a dolgozószobámban ebédig. Ott vidáman pattogó tűz vár, meg egy új iskolatárs is.

Tom ideges izgalommal dobta le gyapjúsálját és felsőkabátját. Többször látta már Philip Wakemet St. Ogg'sban, de minden alkalommal gyorsan elfordította a fejét. Nem örült neki, hogy egy nyomorék fiú lesz a tanulótársa, ráadásul olyan, akinek gonosz ember az apja. Tom nem tudta elhinni, hogy egy rossz ember fia jó is lehet. Bezzeg az ő apja nagyon jó ember, és Tom kész volt megverekedni bárkivel, aki az ellenkezőjét állítja. Dac és zavar keveredett benne, amikor Mr. Stellinget a dolgozószobába követte.

- No, fogj kezet új pajtásoddal, Tulliver - mondta az úriember a szobába lépve. - Ez itt Philip Wakem fiatalúr. Most magatokra hagylak benneteket, ismerkedjete össze. Gondolom, már tudtok valamit egymásról, hiszen szomszédok vagytok otthon.

Tom zavart és félszeg volt. Philip fölállt, és félénken nézett rá. Tomnak nem volt kedve odamenni és kezet nyújtani, s hirtelenében még az sem jutott eszébe, hogy üdvözlésképpen megkérdezze:

- Hogy vagy?

Mr. Stelling nagy bölcsen megfordult, és betette az ajtót maga mögött. A fiúk félszége csak akkor múlik el, ha nincs felnőtt a közelükben.

Philipet részint büszkesége, részint félénksége tartotta vissza attól, hogy közeledjék Tomhoz. Azt gondolta, vagy inkább úgy érezte, hogy Tom nem akar ránézni. Majdnem mindenki viszolygott tőle, s testi hibája járás közben szembeötlőbb volt. Így mindketten a helyükön maradtak, nem fogtak kezet, még csak nem is szóltak egymáshoz. Tom a tűzhöz lépett melegedni, s csak lopva vetett egy-két pillantást Philipre, aki szórakozottan rajzolgatott az előtte heverő papirosra, egyik tárgyat a másik után. Mindjárt visszaült az asztalhoz, és rajzolgatás közben azon gondolkodott, mit is mondhatna Tomnak; igyekezett legyőzni vonakodását, mely nem engedte, hogy ő kezdje a közeledést.

Tom nemsokára pislogni kezdett Philipre, egyre sűrűbben és hosszasan, de csak az arcára, mert azt meglehetett anélkül, hogy a púpját lássa. Azon törte a fejét, mennyivel lehet Philip idősebb nála. Aki ért valamelyest az anatómiához vagy akár csak a fiziognómia tudományához, rögtön látta volna, hogy Philip hátgerincferdülése nem vele született púp, hanem gyermekkori baleset következménye. Tomtól persze nem lehetett elvárni, hogy különbséget tudjon tenni. Az ő szemében Philip egyszerűen púpos volt, és kész. Valami homályos elképzelés arra

a gondolatra készítette, hogy Philip nyomorékságának valami köze lehet Wakem ügyvéd gazemberségéhez, amit apja oly gyakran és szenvedélyesen emlegetett. S ha nem is vallotta be önmagának, félt egy kicsit ettől a bizonyára rosszindulatú fiútól, aki verekedésre képtelen ugyan, de mindenféle ravaszságot eszelhet ki, hogy alattomosan ártson az embernek. Volt egy púpos szabó Mr. Jacobs kollégiumának közelében; barátságtalan embernek tartották, s a közösségi szellemtől áthatott diákok mindenféle csúf szavakat kiabáltak utána csupán azért, mert kifogásolták a jellemét. Így aztán Tomnak volt már egy kis tapasztalata ebben a dologban. Igen ám, de ez a mélabús fiúarc semmiképpen sem hasonlított a púpos szabó rút arcához, s hullámos barna haja szinte lányossá tette.

„Igazán szánalomra méltó” - gondolta Tom. Ez a Philip sápadt, vézna fiú, és nyilvánvaló, hogy minden valamirevaló játékra alkalmatlan. De irigylésre méltó ügyességgel forgatta a ceruzát; úgy látszik, egészen könnyedén rajzol dolgokat, egyiket a másik után. Vajon mit rajzol? Tom már jól fölmelegedett, és úgy érezte, ideje volna valamihez kezdeni. Annyi bizonyos, hogy még egy rosszindulatú, púpos iskolatárs is többet ér, mint a dolgozószoba ablakánál álldogálni, az esőt bámulni vagy az egyedüllét unalmának elűzésére a fal tövében húzódó padlóleccet rugdalni. Most már mindennap akadhat egy kis mulatság - „egy kis veszekedés vagy valami”. Különben is - úgy gondolta Tom -, nem árt megmutatni ennek a Wakem fiúnak, hogy jobb lesz, ha nem próbálja ki rajta alattomos trükkjeit, *őrajta* aztán nem! Hirtelen elindult a kandallótól, odalépett Philiphez, és a rajza fölé hajolt.

- Ó, hiszen ez egy csacsi két málháskosárral meg egy spánielkutya és fűrjek a vetésben! - kiáltott föl, s nyelve egyszerre megoldódott meglepetésében és bámulatában. - A mindenit! Bárcsak én tudnék így rajzolni! Ebben a félévben kezdem el a rajzot. Kíváncsi vagyok, megtanulok-e kutyákat és majmokat rajzolni!

- Ó, azt tanulás nélkül is megtanulhatod - felelte Philip. - Én sohasem tanultam rajzolni.

- Nem tanultál? - kérdezte Tom álmélkodva. - De hiszen, ha kutyát, lovat meg ilyesmit rajzolok, a fejek és a lábak sehogy sem sikerülnek, pedig jól látom, milyennek kellene lenniök. Rajzolok házakat és mindenféle kéményeket is. A kémények végighúzódnak a falon, az ablakok meg a tetőig meg minden. De biztos tudnék kutyákat és lovakat is kihozni, ha többet próbálnám - tette hozzá, mert eszébe jutott, Philip még azt találja gondolni róla, hogy „összecsuklott”, ha túlságosan őszintén föltárja alkotásainak tökéletlenségét.

- Igen, igen - mondta Philip -, nem nagy dolog az egész. Csak jól meg kell nézned a dolgokat, aztán újra meg újra lerajzolnod. Amit egyszer elhibáztál, a következő alkalommal kijavíthatod.

- Hát *egyáltalán* nem tanultál semmit? - kérdezte Tom, mert homályosan gyanítani kezdte, hogy Philip görbe háta talán nevezetes képességeket fejlesztett ki. - Azt hittem, sokáig jártál iskolába.

- Hát igen - felelte Philip mosolyogva -, tanultam latint, görögöt, matematikát, fogalmazást és más effélét.

- De mondd csak, azért mégsem szereted a latint, ugye? - kérdezte Tom, s hangját bizalmas suttogássá tompította.

- Elégge kedvelem - felelte Philip -, ha nem is törődöm vele sokat.

- Akkor biztos nem tanultad a *Propriae quae maribus*-t - mondta Tom fejét oldalra hajtva, mintha azt akarná kifejezni: ez a próbája mindennek, s könnyű beszélni, amíg el nem jutottunk idáig.

Philip keserű önelégültséggel gondolt arra, mit várhat ettől a jóvágású, eleven, de ostoba fiútól. Aztán eszébe jutott a maga túlzott érzékenysége, meg aztán ki is akarta engesztelni tanuló társát. Kedve lett volna kinevetni, de erőt vett magán, és szép csöndesen csak ennyit mondott:

- Én már végeztem a nyelvtannal. Nem kell többet bíbelődnöm vele.

- Akkor nem ugyanazt fogod tanulni, amit én? - kérdezte Tom csalódva.

- Nem, de azt hiszem, segíthetek neked. Szívesen segítek, ha tudok.

Tomnak azt kellett volna mondania: „Köszönöm”. De nem tudott szólni, annyira lenyűgözte az a gondolat, hogy Wakem fia, úgy látszik, egyáltalán nem olyan rosszindulatú fickó, mint képzelte.

- Mondd csak - kérdezte hirtelen -, szereted a papádat?

- Hogyne - felelte Philip erősen elpirulva. - Te talán nem szereted a tiédet?

- Dehogynem. Csak éppen tudni akartam - mondta Tom kissé röstelkedve, mert látta, hogy Philip elpirult és zavarba jött. Tomnak nehezére esett megváltoztatni véleményét Wakem ügyvéd fiáról, s arra gondolt, hogy abban az esetben, ha Philip nem szeretné az apját, sokkal fesztelenebbül tudna vele beszélni.

- Itt rajzolni fogsz tanulni? - kérdezte, hogy más tárgyra terelje a szót.

- Nem - mondta Philip. - Apám azt akarja, hogy most már minden időmet más dolgokra fordítsam.

- Micsoda? A latinra meg Eukleidészre? Ilyenekre?

- Igen - felelte Philip, aki már félretette a ceruzát, és kezére támasztotta fejét. Tom könyökére támaszkodott, s egyre nagyobb elismeréssel bámulta a kutyát meg a csacsit.

- És nem bánod? - kérdezte Tom kíváncsian.

- Nem. Szeretem tudni azt, amit mások általában tudnak. Mellette lassanként megtanulhatom azt is, amihez kedvem van.

- Nem tudom elképzelni, miért is tanulnak az emberek latint - vélte Tom. - Igazán semmi értelme.

- Hozzá tartozik egy gentleman műveltségéhez - mondta Philip. - Az úriemberek mind ugyanazokat a dolgokat tanulják.

- Micsoda! Azt hiszed, Sir John Crake, a királyi falkamester tud latinul? - kérdezte Tom, aki már sokszor gondolt arra, hogy szeretne olyan lenni, mint Sir John Crake.

- Fiatal korában tanult latinul, természetesen - felelte Philip. - De valószínű, hogy azóta elfelejtette.

- Igazán? Akkor én is tanulhatom - mondta Tom minden szellemeskedési szándék nélkül, egészen komolyan; megnyugtatta a gondolat; a latin tanulása nem áll útjában annak, hogy Sir John Crake-hez hasonlítson. - Csak addig kell fejben tartani, amíg iskolába járunk, mert különben büntetési feladatot kapunk. Mr. Stelling nagyon szigorú, tudod-e? Ha *iam* helyett véletlenül azt mondod, *nam*, tízszer is elismételteti veled. Egyetlen betűhibát sem néz el, arra mérget vehetsz!

- Annyi baj legyen - felelte Philip, s most már nem tudta nevetését visszafojtani. - Én könnyen megjegyzek mindent. S vannak tantárgyak, amiket nagyon szeretek. A görög történelmet

például nagyon szeretem; mindent, ami a görögre vonatkozik. Bárcsak én is görögnek születtem volna! Harcolni a perzsák ellen, aztán hazatérni és tragédiákat írni! Vagy bölcs lennék, mint Szókratész, tanítványok serege venne körül, s fenségesen halnék meg! (Philip, mint látjuk, nem tudott ellenállni a kísértésnek, hogy elszédítse ezt a jó testalkatú barbárt szellemi fölényével.)

- Úgy? Hát a görögök nagy harcosok voltak? - kérdezte Tom ebből a szemszögből nézve a dolgot. - Vannak olyan hősök a görög történelemben, mint Dávid meg Sámson meg Góliát? Mert a zsidók történetéből csak ezeket a részeket szeretem.

- Ó, sok ilyen szép történet van a görögöknél is, régi hősekről, akik bátran szembeszálltak a vadállatokkal, akárcsak Sámson. Az *Odüsszeiá*-ban pedig (ez nagyon szép költemény) Góliátnál is csodálatosabb óriással találkozunk. Polüphemosznek hívták, s csak egy szeme volt a homloka közepén. Odüsszeusz pedig (kis fickó volt, de nagyon okos és ravasz) fölkapott egy izzó fenyőágot, és belevágta az óriás egyetlen szemébe, hogy úgy üvöltött, mint ezer bika!

- Jaj, de nagyszerű! - kiáltott föl Tom, s az asztaltól elugorva nagyot dobbantott először a bal, majd a jobb lábával. - Mondd, el tudnád mesélni a többi történetet is, mind? Mert tudod, én nem fogok görögöt tanulni. Vagy igen? - tette hozzá, s hirtelen abbahagyta a lábdobbantást arra a gondolatra, hogy talán mégis fenyegeti ez a veszély. - Minden úriember tanul görögül? Talán velem is elkezd majd Mr. Stelling, mit gondolsz?

- Nem, nem hiszem, nem valószínű - nyugtatta meg Philip. - De ezeket a történeteket akkor is elolvashatod, ha nem tudsz görögül. Megvan nekem angolul is.

- Igen, de nem szeretek olvasni. Inkább csak meséld el őket, de csak azokat, ahol verekednek, tudod? Maggie húgom mindig szeretne mesélgetni nekem, de az csupa butaság. A lányok csak buta történeteket tudnak mesélni. Te ismersz olyan jó verekedős történeteket?

- Hogyne - felelte Philip -, rengeteget, a görög mondákon kívül is. Mesélhetek neked Oroszlánszívű Richárdról meg Szaladról, aztán itt van William Wallace meg Robert Bruce meg James Douglas. Föl sem tudom sorolni.

- Te idősebb vagy, mint én, nem igaz? - kérdezte Tom.

- Miért, te hány éves vagy? Én tizenöt vagyok.

- Én meg csak tizennégy leszek - mondta Tom. - De azért elvertem a fiúkat a Jacobsban, valamennyit; ez volt az a kollégium, ahol tanultam, mielőtt ide jöttem. És legyőztem őket a labdamétában meg a mászásban is. Szeretném, ha Mr. Stelling elengedne minket horgászni. Megmutatnám neked, hogy kell! *Te* is meg tudnád csinálni, nem? Az egész csak annyi, hogy csöndesen állsz vagy ülsz, érted?

Tom is meg akarta mutatni, mit tud, sőt a maga javára akarta billentem a mérleget. Ne képzelje a púpos, hogy mivel sok verekedős történetet ismer, már egy vonalon áll egy olyan igaz verekedővel, mint Tom Tulliver. A célzás Philip szívébe szúrt, mert arra utalt, hogy testi ügyességet igénylő sportra ő bizonyára alkalmatlan, s szinte mogorván felelte:

- Utálom a horgászást. Az ember csak ül ott, mint egy bolond, és órákon át lesi a zsineget, vagy újra meg újra kivetí, és nem fog semmit.

- Igen? De ha látnád, amikor kifognak egy óriási csukát, akkor nem beszélnél így, mondhatom! - felelte Tom, aki soha életében nem fogott semmit, ami óriásinak mondható, de képzelete ruganyosan fölpattant, hogy méltatlankodó buzgalommal síkra szálljon a sport becsületéért. Wakem fiának nyilván vannak kellemetlen tulajdonságai is, és körmére kell

koppintani, ahogy megérdemli. De szerencsére első beszélgetésük összhangját megmentette, hogy éppen ebédhez hívták őket, ami megakadályozta Philipet abban, hogy részletesebben kifejtse beteges nézeteit a horgászást illetően. De különben is - gondolta Tom -, mi egyebet várhatna az ember egy púpostól?

4 KAMASZLÉLEK

A váltakozó érzelmek, amelyek Tom és Philip első találkozását jellemezték, barátkozásuk első heteiben továbbra is elkísérte őket. Tom sehogy sem tudott megszabadulni attól az érzéstől, hogy Philip egy „gazember” fia, tehát természetes ellensége, és sohasem tudta egészen legyőzni azt a viszolygást, amit Philip testi hibája keltett benne. Olyan fiú volt, aki szívósan ragaszkodik első benyomásaihoz. Mint minden ember, akiben a fizikai érzékelés erősebb, mint a gondolat vagy érzelem, sokat adott a külsőre, ezt pedig az első pillanattól fogva pontosan ugyanolyannak látta. De később ráeszmélt, hogy lehetetlen meg nem szeretni Philip társaságát, ha jókedvében volt. Először is sokat segített neki a latin feladatban; ez Tom számára mindig afféle rejtvény volt, amit csak szerencsés véletlen révén lehet megoldani. Aztán csodálatos történeteket tudott mesélni Hal és Wynd harcairól s más hősről, akik azért voltak Tom kedvencei, mert kemény ütésekkel osztogattak, Szaladinért, aki egy szempillantás alatt kettészelt egy vánkost görbe kardjával, már nem rajongott. Egy vánkost kettészelni - mire jó az? Ezt az ostoba történetet nem is kívánta újra hallani. De amikor Robert Bruce főágaskodott fekete poni lovának kengyelvasában, s jó csatabárdját fölemelve egy csapással kettévágta a túlságosan meggondolatlan lovag sisakját és koponyáját a bannockburni csatában, Tom ujjongott lelkesedésében, annyira együttértett vele; s ha véletlenül egy kókuszdió lett volna a keze ügyében, tüstént szétpattantotta volna a tűzpiszkáló vassal. Philip derűsebb pillanataiban kezére járt Tomnak, hogy hajlamait kitombolhassa; bevetette jelzőinek és hasonlatainak egész tűzérését, hogy minden ütközetnek megadja a savát-borsát recsegés-ropogás és harci düh tekintetében. De nem volt mindig derűs hangulatban, sötét órái is akadtak. A durcás érzékenység kis kitörései, amelyek az első beszélgetés alkalmából elkerülték Tom figyelmét, egy mindig visszatérő lelki betegség tünetei voltak. Egyrészt ideges ingerültség, másrészt pedig a szív keserősége, melyet nyomorék voltának tudata idézett elő. Az érzékenységnek e rohamai közben úgy rémlett neki, hogy minden pillantás, amit rávetnek, sértő szánakozást vagy alig leplezett undort fejez ki - vagy legalábbis közönyt, s Philipre úgy hatott a közöny, mint a déli országok lakóira az északi tavasz hűvös lehelete. Tom egy-egy esetlenül gyámolító mozdulata, ha együtt voltak künn a szabadban, néha arra készítette, hogy durván rátámadjon a szegény fiúra; szeme, mely rendszerint nyugodt és szomorú volt, ilyenkor vadul, csöppet sem játékosan fölillant. Nem csoda, ha Tom gyanakvással nézett púpos tanuló társára.

Philip magától tanult meg rajzolni, s ebbéli ügyessége újabb kapcsolatot létesített közöttük. Tom bosszankodva tapasztalta, hogy új rajztanárja nem kutyákat és majmokat rajzoltat vele, hanem patakokat, falusi hidakat, várromokat - csupa lágy körvonalú, de ólmos, sötét felületű olyan dolgot, mintha azt akarná jelezni, hogy a természet, ha ugyan hasonlítani lehet valamihez, talán olyan, mint a selyem. Tomnak még nem volt érzéke a táj festőiségéhez, s nem csoda, ha Mr. Goodrich alkotásait a művészet unalmas fajtájának tekintette. Mr. Tulliver homályos szándéka az volt, hogy Tom szakmai dolgokat tanuljon, s ehhez a térképek meg vázlatok rajzolása is hozzátartozott. Panaszkodott is Mr. Riley-nek, amikor találkozott vele Mudportban, hogy Tom semmi ilyesmit nem tanul. Erre az előzékeny tanácsadó azt javasolta, hogy Tom vegyen külön rajzórát; Mr. Tulliver ne sajnálja rá a pénzt. Legyen csak Tom jó rajzoló, ezt a képességét mindenféle célra föl tudja majd használni. Így aztán elrendeltetett, hogy Tom vegyen rajzórát, s Mr. Stelling nem is választhatott volna jobb mestert, mint Mr. Goodrichet, akit King's Lorton környékén tizenkét mérföldes körzetben a legkiválóbb művészek tartottak. Ily módon Tom megtanulta, hogyan kell a ceruzát csodálatosan kihegyezni,

s „nagy általánosságban” tájképeket is rajzolni, amit nagyon unalmasnak tartott, alighanem azért, mert szűk látóköre arra készítette, hogy túlbecsülje a részleteket.

Ne felejtjük el, hogy mindez abban a sötét korszakban történt, amikor még nem voltak rajziskolák, s a tanítók nem voltak egytől egyig becsületesek és lelkiismeretesek, s az egyház sem állt még csupa széles látókörű, nagy műveltségű emberből. Azokban a boldogtalan időkben bizony minden lelkész olyan volt, mint Mr. Stelling - vagyis kis elméjű és nagyigényű, de a szerencse istenasszonya (aki nemcsak nő, de bekötött szemmel is jár, tehát gyöngén áll logika dolgában) elkövette azt a hibát, hogy az ilyen lelkészek jövedelmét nem igényeikhez és szükségleteikhez mérte, hanem szellemi képességeikhez, pedig nyilvánvaló, hogy a jövedelemnek ez utóbbihoz semmi köze. Ezeknek az uraknak azt a problémát kellett megoldaniuk, hogy helyreállítsák az arányt jövedelmük és szükségleteik közt. S miután a szükségleteket nehéz a mélypontra leszorítani, nem maradt hátra más, mint jövedelmüket föltornászni. Ám ennek csak egyetlen útja volt nyitva előttük. A lelkész számára tilos minden olyan alacsonyrendű tevékenység, melyben az emberek kénytelenek olcsó áron jó munkát végezni. Ki hibáztathatja őket, ha egyetlen kereseti lehetőségük az, hogy nagyon jó áron nagyon rossz munkát végezzenek? Különben is, honnan tudhatta volna Mr. Stelling, hogy a nevelés és oktatás nehéz, kényes feladat? Ha egy állat lyukat tud fúrni a sziklába, talán elvárjuk tőle, hogy ásatási szakértő legyen? Mr. Stelling képességeit már kora ifjúságától kezdve arra idomították, hogy mindig egy irányba fúrjon - egyenesen előre; másra nem volt képessége. Tom Tulliver még szerencsésebben járt, mint számos kortársa, akit apja ugyancsak lelkész kezére bízott, s mire oktatása befejeződött, kiderült, hogy nem tud semmit.

Hogy valaki milyen oktatásban részesült azokban a távoli időkben, jóformán teljesen a szerencséjétől (rendszerint a balszerencséjétől) függött. Az ember kisebb kockázattal veszi kezébe a biliárdasztalt vagy a kockavető serleget, mint ahogy egy régimódi apa, például Mr. Tulliver, iskolát vagy nevelőt választott a fiának. Kitűnő férfiak, akik a helyesírás dolgában egy életen át csak találgatásra vagy rögtönzésre voltak utalva, s e hátrány ellenére az üzleti életben szépen boldogultak, s elég pénzt kerestek ahhoz, hogy fiaiknak jobb neveltetést akarjanak adni, mint amilyenvel ők indultak volt neki az életnek - kénytelenek voltak a véletlenre bízni magukat, ha lelkiismeretes és hozzáértő tanárt kellett keresniük fiaiknak. Legföljebb valami körlevél került a kezükbe; valaki felajánlotta szolgálatait, és fűt-fát ígért (többet, mint a szülő valaha is remélt), még azt is, hogy a gyerek fehérneműje, villája és kanala nem kallódik el. Örülhetett, ha nem volt az ismerősei közt nagyravágyó posztókereskedő, aki papnak adta a fiát; mert ez a fiú huszonnégy éves korában úgy tett pontot kollégiumi dorbézolásaira, hogy könnyelmű házasságot kötött; mert ebben az esetben a másik apa (nem a posztós, hanem a naiv és tájékozatlan), aki fiát igen jó nevelésben akarta részesíteni, könnyen lépre mehetett; az ifjú lelkész ugyanis magániskolát nyitott, melyet senki sem ellenőrzött; kibérelt egy tágas épületet, ahol növendékeit egy fogatlan, vaksi, süket öreg tanítóra bízta, aki nemcsak tudatlan és műveletlen volt, de nem is törődött a rábízott növendékekkel - a fő, hogy megfizessék az évi háromszáz font tandíjat koponyáinként. Lehet, hogy a mester éretlen korában, amikor első állását elfoglalta, még tudott valamit; de aztán megérett és túlérett, s tudjuk, hogy a túlérett gyümölcs a piacon ér sokat.

Tom Tulliver, láthatjuk, nem is járt olyan rosszul - különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy más angol fiúkra abban a korszakban az a sors várt, hogy többé-kevésbé lényegtelen ismeretek morzsáival, de lényeges dolgokban óriási tudatlansággal evickéljenek át az életen. Mr. Stelling széles mellkasú, egészséges ember volt, viselkedése és föllépése mint egy igazi gentlemané. Úgy vélte, a növekedő kamasznak megfelelő mennyiségű marhahúst kell fogyasztania, azonkívül éreznie kell, hogy mestere csupa szív és jóindulat, s örül, ha tanítványa pirospozsgás, és jó étvágyal eszik. Lehet, hogy nem túlságosan lelkiismeretes mester, s nem

tekinti kötelességének a magasröptű témák mindennapi bolygatását; talán nem is áll egészen feladata magaslatán. De a kevésbé tökéletes úriembereknek is meg kell élniök; ám ha nincs magánvagyonuk, hogyan éljenek meg úriasan anélkül, hogy a közoktatással vagy valami közhivatallal bíbelődnének? Meg aztán Tom hibája, ha észbeli képességei nem alkalmasak arra, hogy megemésszék azt a fajta szellemi táplálékot, amelyet Mr. Stelling adni tud. Ha egy fiúból hiányzik a képesség arra, hogy elvont fogalmakat és jeleket meg tudjon érteni, ezt a vele született szellemi fogyatékossgot éppúgy meg kell sýnylenie, mintha úgy jött volna a világra, hogy egyik lába rövidebb a másiknál. Az az oktatási módszer, melyet dicső őseink hosszú gyakorlata szentesített, nem áldozható föl egy tompa eszű fiú kedvéért, aki csak a jelenben él. És Mr. Stelling meggyőződése szerint az a fiú, aki ennyire buta az elvont fogalmak és jelek megértését illetőleg, okvetlenül buta minden más dologban is - vagyis nem érne vele semmit, ha nagytiszteletű mestere másra is tudná oktatni. Dicső őseink találták föl a hüvelykszorítót, azt a szellemes eszközt, amelyet addig kell szorosabbra és szorosabbra csavarni, amíg a delikvensből ki nem facsarjuk azt, ami nincs is. Abból a szilárd meggyőződésből indultak ki, hogy az a valami igenis van, tehát nincs más hátra, mint csavarni. Hasonlóképpen Mr. Stelling is arra a rendíthetetlen álláspontra helyezkedett, hogy minden fiú - akármilyenek is a képességei - el tudja sajátítani az egyedül üdvözítő, szokásos tananyagot. Ha lassan megy, csavarni kell a hüvelykszorítón, és kész. Vagyis a leckét még szigorúbban kell számon kérni, s ha a nebuló csak bágyatagon lelkesedik a latin versek iránt, még egy lapot kell neki feladni Vergiliusból - büntetésül, valamint buzdítás és bátorítás céljából.

Mindazonáltal a második félévben kissé meglazította a hüvelykszorítót. Philip olyan tehetséges volt, és olyan szépen haladt, hogy Mr. Stelling úgy gondolta, elég, ha ezzel a tanítványával alapozza meg hírnevét. Nem sok dolga volt vele, ellenben megunta azt a vesződséget, amit Tom kemény fejének a tágítása követelt meg tőle.

Széles mellkasú és nagyra törő úriemberek néha csalódást okoznak barátaiknak, mert kiderül, hogy nem hódítják meg a világot. Talán azért, mert a nem mindennapi ambíció és a nagyobb díjak áhítása még nem elegendő a nagyobb teljesítmények elérésére - ehhez nem mindennapi képességek is szükségesek. Vagy talán az a baj, hogy az említett vastag dongájú úriemberek néha kissé renyhék, s mohó étvágyuk akadályozza meg a bennük rejlő *divinae particulum aurae* szárnyalását. Akármi legyen is az oka, annyi bizonyos, hogy Mr. Stelling egyre csak halogatta magasröptű terveinek megvalósítását; meg sem kezdte görög drámájának sajtó alá rendezését vagy egyéb tudományos munkáit, amelyeket szabad óráira tartogatott; ehelyett, mihelyt erőiesen magára zárta dolgozószobája ajtaját, nekiesett Theodore Hook valamelyik regényének.

Tomot lassanként szabadjára engedte; evickéljen át a tantárgyakon ahogy tud, legfőljebb Philip majd segít neki. Amint a szigorúság alábbhagyott, Tom megemberelte magát egy kicsit; haladt is valamelyest, erőltette az eszét a maga zavaros és botorkáló módján, mert nem gyötörték keresztkérdésekkel, amelyeknek egyetlen céljuk az volt, hogy leleplezzék agyának tökéletes közömbösségét. Most, hogy a körülmények kissé megváltoztak, a tanulást elviselhetőbbnek érezte; most már elég szívesen folytatta, s fölszedett mindenféle ismeretet, összevissza, főleg olyanokat, amelyek nem tartoztak a tananyaghoz. Hiszen amire tanítani akarták, tulajdonképpen nem állt másból, mint az írás, a helyesírás és az olvasás gyakorlása, de ezt érthetetlen eszmék bonyolult szövevényével akarták elérni, no meg gépies magolással, ami sehogy sem sikerült.

Ez a fajta szellemi edzés sem akadályozta meg Tom szemmel látható haladását. Talán azért, mert nem „elméleti” fiú volt, aki csak azért van a világon, hogy a rossz tanítási módszer kudarcát illusztrálja, hanem húsból-vérből való fiú, aki nem adja meg magát teljesen mostoha körülményeinek.

Tom egész „kiállása” megjavult, s ebben nagy érdemei voltak Mr. Poulternek, a községi tanítónak, aki annak idején Napóleon ellen harcolt a spanyolországi háborúban. Mr. Stelling fölfogadta az öreg katonát, hogy Tomot tornáztassa - a tanító és a tanítvány kölcsönös öröme. A Fekete Hattyú söntésének törzsvendégei úgy tudták, hogy a franciák rettegetek Poultertől valamikor; most már azonban nem volt olyan félelmetes személy. Külsőre inkább összezsugorodott, s reggelenként remegett, nem a kortól, hanem a King's Lorton-i fiúk vásott-ságától, s szüksége volt egy pohár pálinkára, ami lelket önt belé. Testtartása egyébként egyenes és katonás volt, ruháját mindig gondosan kikefélte, és nadrágszíját jó szorosra húzta. Hetenként kétszer, szerda és szombat délután, amikor elment Tomhoz, a pálinka és a sok emlék egészen fölajzotta; olyan volt, mint egy kivénhedt csataló, ha dobpergést hall. A torna-leckék hosszúra nyúltak a háborús történetektől, amelyek jobban érdekelték Tomot, mint Philipnek az *Íliász*-ból merített meséi. Hiszen az *Íliász*-ban nincsenek ágyúk, s Tom meglehetősen kiábrándulást érzett, amikor megtudta, hogy Hektor és Akhilleusz talán nem is élt soha. De Wellington herceg akkor még az élők sorában volt, s Bony (vagyis Napóleon) is élt valaha, noha már meghalt. Így aztán Mr. Poulter visszaemlékezései a spanyolországi háborúra hitelesek voltak, föl sem merülhetett a gyanú, hogy mondabeli hősokról van szó. Mr. Poulternek, mint kiderült, kimagasló szerepe volt a talaverai csatában, s oroszlánrésze volt abban, hogy gyalogezredétől a franciák különösen rettegetek. Délutánonként, amikor emlékezete frissebb volt, mint máskor, emlegette, hogy Wellington herceg (persze, csak négyyszemközt, hogy ne adjon okot semmiféle féltékenységre) nagyrabecsüléséről biztosította Poultert, „azt a remek fickót”. Még a seborvos is, aki a kórházban kezelte, amikor az ágyúgolyó eltalálta, ámulattal nyilatkozott róla: még nem látott embert, akinek olyan kemény húsa lett volna. Senki sebe nem gyógyult volna be ilyen gyorsan, még megközelítőleg sem! A híres háborúval kapcsolatos kevésbé személyes vonatkozású részletekről szűkszavúan beszélt, csak arra ügyelt, hogy tekintélyével ne támogassa a hadtörténettel ellenkező fecsegéseket. Különösen akkor, ha valaki úgy beszélt, mintha tudná, mi történt Badajos ostrománál; Mr. Poulter néma szánakozással nézett végig rajta, s magában azt kívánta, bárcsak legázolnák ezt a szájhóst, és kitaposnák belőle a szuszt az első összecsapásnál, mint ahogy vele történt. Akkor aztán beszélhetne Badajos ostromáról! Néha-néha még Tom is felbőszítette tornatanárát kíváncsiságával; olyan katonai dolgokról faggatta, melyekről nem voltak személyes tapasztalatai.

- És Wolfe tábornok, ő csodálatos harcos volt, ugye, Mr. Poulter? - kérdezte például Tom abban a tévhitben, hogy valamennyi híres katona, akinek a nevét kocsmacégerek örökítették meg, részt vett a „Bony” elleni háborúban.

- Egyáltalán nem! - válaszolt Mr. Poulter megvetően. - Szó sincs róla. Föl a fejjel! - tette hozzá szigorú, vezénylő hangon, ami Tom szívét gyönyörűséggel töltötte el, mert úgy érezte, mintha ő egymaga egész ezred volna.

- Nem, nem - folytatta Mr. Poulter, amikor a katonai gyakorlat közben szünetet engedélyezett. - Hallani sem szeretek róla! Wolfe tábornok nem tett semmi egyebet, csak belehalt a sebeibe. Ebben nem látok nagy hősiességet. Abba a sebbe, amit én kaptam, minden más ember belehalt volna. Egyetlen kardvágással kettészeltem volna egy olyan katonát, mint Wolfe tábornok!

- Mr. Poulter - könyörgött Tom, valahányszor ez a kard szóba került -, mikor hozza el a kardját? Úgy szeretném, ha megmutatná a kardvágást!

Mr. Poulter csak a fejét rázogatta erre a kérésre, hosszasan és jelentősen, s fölényes jóindulattal mosolygott, ahogy Zeusz tehette, amikor Szemelé túlságosan nagyra törő kérésével zaklatta. De egy délután, amikor a hirtelen kitört zápor miatt Mr. Poulter a szokásos időnél húsz perccel tovább időzött a Fekete Hattyúban, mégis elvitte a kardot - persze csak azért, hogy Tom megnézzze.

- És csakugyan ez az a kard, amellyel azt a sok csatát megvívta, Mr. Poulter? - kérdezte Tom megragadva a kard markolatát. - Levágta már vele egy francia fejét?

- Hogy levágtam-e? Még ha három feje lett volna, akkor is!

- De azonkívül puskája is volt meg szuronya is, ugye? - kérdezte Tom. - Én bizony a puskát meg a szuronyt szeretném leginkább, mert akkor előbb lelőhetem, aztán leszúrhatom őket. Piff-paff-puff, psz-sz-sz! - Tom megfelelő arcjátékkal jelezte a kettős gyönyörűséget, hogy meghúzza a ravaszt, aztán beledöfi a szuronyt az ellenségbe.

- Ó, de mégiscsak a kard az igazi, ha kézitusára kerül a sor! - mondta Mr. Poulter, aki önkéntelenül is magáévá tette Tom lelkesedését, s kirántotta a kardot hüvelyéből olyan hirtelen, hogy Tom fűgén hátraugrott.

- Jaj, Mr. Poulter, mutassa már meg a kardvágást! - mondta kissé röstelkedve, mivel nem állta meg a helyét, ahogy angol emberhez illik. - De előbb elszaladok, és ide hívom Philipet. Ő is szeretné látni, tudja!

- Mit? Azt a púpos kamaszt? - kiáltotta Mr. Poulter megvetően. - És ha látja? Semmi értelme!

- Igen, de sokat tud a régi csatákról, Mr. Poulter. Hogy azelőtt hogyan harcoltak íjakkal meg nyilakkal meg csatabárddal.

- Jól van, akkor jöjjön. Amit én mutatok neki, egész más lesz, mint az íjai meg a nyilai! - jelentette ki Mr. Poulter. Köhécselt egy kicsit, aztán kihúzta magát, miközben csuklóját forgatta, hogy bemelegítse egy kicsit.

Tom beszaladt a házba. Philip délutáni pihenőjét a szalonban töltötte, a zongora mellett. Melódiákat kalimpált saját szórakozására, és el is énekelte. Végtelenül boldog volt most; úgy ült a magas széken, mint egy rúdra tűzött formátlan batyu, fejét hátravetette, tekintetét a szemközi mennyezetpárkányra függesztette, miközben hangját kiengedte, és szöveget rögtönzött Arne egyik dallamára, mely megragadta képzeletét.

- Gyere, Philip! - rontott be hozzá Tom. - Mit trillázol itt? Gyere át a kocsiszínbe, Mr. Poulter most fogja megmutatni a kardvágást!

Philip testestül-lelkestül átengedte magát a dallamnak, mely minden idegszálát megregettette. A durva félbeszakítás már magában is elég volt ahhoz, hogy kihozza a sodrából, még ha nem is lett volna kapcsolatban Poulterrel, a tornamesterrel. Tom azonban csak arra gondolt, mivel terelhetné el Mr. Poulter figyelmét arról, hogy a kard elől visszaugrott. Még azt találná gondolni, hogy megijedt a kardtól! Ezért hozta szóba Philipet, és már rohant is, hogy odacipelje, pedig tudta, hogy Philip hallani sem akar a tornaórákról. Tom nem lett volna képes ilyen tapintatlanságra, ha büszkesége nem sarkallja tekintélyének megvédésére.

Philip szemmel láthatólag remegett, amiért kiragadták a zenéből. Elvörösödött, és szenvedélyesen rárivallt Tomra:

- Takarodj innen, te otromba hülye! Mit ordítasz a fülemben! Nem vagy méltó arra, hogy emberekkel beszélj, legföljebb lovakkal!

Nem ez volt az első eset, hogy Philipet feldühösítette, de Tomra még soha életében nem zúdítottak ilyen goromba szavakat, s nagyon jól megértette, mit jelentenek.

- Arra mindenesetre méltó vagyok, hogy külön emberekkel beszéljek, mint te. Te gyáva kukac! - vágta vissza, s szinte lángra gyúlt Philip haragtól izzó szavaitól. - Tudod, hogy azért nem ütlek meg, mert még egy lánynál is pipogyább vagy. De én legalább tisztességes ember fia vagyok, míg a *te* apád csirkefogó, mindenki azt mondja!

Tom ezzel kirohant a szobából, s bevágta az ajtót maga mögött; dühében semmivel sem törődött. Pedig egy ajtót becsapni Mrs. Stelling füle hallatára, aki aligha lehetett messze, olyan vétség volt, melynek büntetése legalább húsz sor Vergilius. A tiszteletes asszony valóban épp akkor jött le szobájából, és nem tudta, min csodálkozzék jobban; a lármán-e vagy azon, hogy utána Philip tüstént abbahagyta a zongorázást. Besietett a szalonba. Philip ott ült egy párnázott zsámolyra roskadva, és keservesen zokogott.

- Mi történt, Wakem? Micsoda láрма volt ez? Ki csapta be az ajtót?

Philip fölpillantott, és gyorsan megtörölte a szemét.

- Tulliver jött be. Hívott, hogy menjek vele.

- És mi a baj? - kérdezte Mrs. Stelling.

A két tanítvány közül nem Philip volt a kedvence. Nem volt olyan előzékeny, mint Tom, aki ezernyi módon hasznára volt a háznak. De Philip apja többet fizetett, mint Mr. Tulliver, és a tiszteletes asszony éreztetni akarta vele, hogy megkülönböztetett bánásmódban részesíti. Ám Philip körülbelül úgy válaszolt a közeledésre, mint egy puha testű állat, ha simogatják, hogy héjából előbujjon. Mrs. Stelling nem volt gyöngéd, szerető szívű nő. Asszony volt, aki jó szabású szoknyában jár, és derékövét simogatja, vagy hajfürtjeit igazítja, miközben az ember hogyléte felől érdeklődik, s arckifejezése elárulja, hogy gondolatai másfelé járnak. Mindez a társaságban kétségtelenül jelentős erőt képvisel, ám a szeretet ereje egészen más, s ez az egyetlen erő, mely elő tudta volna csalni Philipet zárkózottságából.

Mégis felelni kellett valamit Mrs. Stelling kérdésére.

- Kiújult a fogfájásom, és megint hisztérikusan viselkedtem - mondta.

Ez csakugyan megtörtént vele egyszer, s örült, hogy eszébe jutott - szinte sugallatként, mely lehetővé tette, hogy sírásának igazi okát eltitkolja. Viszont kénytelen volt egy kis kölnivizet elfogadni, de a kreozotot visszautasította, ami már könnyen ment.

Tom, miután életében először mérgezett nyilat lőtt Philip szívébe, visszatért a kocsiszínbe. Poulter arca komoly volt, a szeme kidülledt; csodás kardvívó tudományát más publikum hiányában patkányokra pazarolta, s azok alighanem figyelték, ha nem is értékelték művészetét. Ám Mr. Poulter fölért egy hadsereggel, vagyis annyira bámulta önmagát, hogy nézők egész serege sem tehette volna különben. Észre sem vette Tom visszaérkezését, annyira elmerült a vágásba és döfésbe, az ünnepélyes vezényszavakba - egy, kettő, három, négy! Tom kissé megszeppent Mr. Poulter merev tekintetétől meg a meztelen kardtól, mely mohón csillogott, mintha alig várná, hogy másba is hasíthasson, ne csak a levegőbe. Így aztán Tom tisztes távolságból bámulta a mutatványt, s félrehúzódott, amennyire csak lehetett. Mr. Poulter végre megpihent, veritékes homlokát törölgette. Tom csak ekkor érezte át a hadgyakorlat teljes szépségét, s megisméltetését kívánta.

- Mr. Poulter - kérte Tom, amikor a kard véglegesen visszakerült hüvelyébe -, nem adná kölcsön nekem azt a kardot, de úgy, hogy egy ideig nálam maradjon?

- Nem, nem, fiatalúr - utasította el Mr. Poulter, s határozottan megrázta a fejét -, még valami bajt csinálna magának vele.

- Dehogy is! Egész biztos tudok vigyázni, és nem vágom meg magam. Nem is húzom ki nagyon a hüvelyéből, csak azt fogom játszani: „Lábhoz!” Meg ilyeneket.

- Nem, nem. Nem lehet. Mondom, hogy nem lehet - ismételte Mr. Poulter, s távozásra készülődött. - Mit szólna hozzá Mr. Stelling?

- Mondok valamit, Mr. Poulter! Van egy ötshillingesem, és odaadnám, ha kölcsönadná a kardot egy hétre. Nézzen csak ide! - s Tom már elő is vette a csábítóan csillogó, nagy kerek ezüstpénzt. A kis csibész jól kiszámította a hatást, mintha tanult lélekébűvár lett volna.

- Jól van - egyezett bele Mr. Poulter; arca az eddiginél is komolyabb volt -, de nagyon vigyázzon, hogy senki meg ne lássa! Érti?

- Persze! - ígérte Tom mohón. - Majd az ágy alatt tartom vagy a nagy ládám mélyén.

- No, most hadd lássam, ki tudja-e húzni a hüvelyéből anélkül, hogy megsértené magát!

Miután ezt a műveletet többször megismételték, Mr. Poulter úgy érezte, hogy lelkiismeretes gondossággal járt el, s ezt mondta:

- Jól van, Tulliver úrfi, most már elveszem a pénzt, de csak azért, hogy jobban vigyázzon a kardra, és ne csináljon semmi bajt.

- Nem, Mr. Poulter, igazán nem! - kiáltott föl Tom, és boldogan átnyújtotta neki az ezüstpénzt. Már meg is ragadta a kardot, s azt gondolta, nem ártana, ha egy kicsit könnyebb volna.

- És ha Mr. Stelling meglátja, amikor beviszi a háziba? - aggályoskodott Mr. Poulter, de közben azért zsebre vágta az ötshillingest.

- Dehogyis, hiszen szombat délután mindig a dolgozószobájában tartózkodik odafönn! - nyugtatta meg Tom. Nem szeretett semmiféle bujkálást vagy settenkedést, de egy kis hadicseltől sem riadt vissza a méltó cél érdekében. Így hát diadalmasan becipelte a kardot a házba (bár diadalába egy kis szorongás is vegyült, hátha szembekerül Mr. Stellinggel vagy a tiszteletes asszonnyal). Szobájába érve rövid tűnődés után a ruhásszekrénybe rejtette el a kardot, a lógó ruhák mögé.

Este azzal a gondolattal aludt el, milyen szemeket mereszt majd Maggie, ha újra meglátogatja. A kardot vörös sáljával a derekára köti, és elhiteti vele, hogy a kard az övé s hogy katona lesz. Maggie volt az egyetlen, aki elég buta ahhoz, hogy elhiggye, s az egyetlen, akit be mert avatni a titokba, hogy kardja van. S Maggie valóban meglátogatja a jövő héten Tomot, mielőtt Lucyval együtt bevonul a leánykollégiumba.

Ha kedves olvasóm azt gondolja, hogy egy tizenhárom éves fiú nem lehet ilyen gyerekes, bizonyára kivételesen okos ember, aki olyan polgári foglalkozást űz, amely inkább nyájas, mint félelmetes arcot követel, és nem esett még meg vele - amióta szakálla van -, hogy harcias pózban álljon a tükör elé, és fenyegetően ráncolja homlokát! Fölötte kétes, vajon a katonaságot fönn lehetne-e tartani, ha nem volnának békés emberek, akik szeretik magukat otthon katonának képzelni. Mint sok drámai látványosságnak, talán a háborúnak is véget vetne az, hogy nincs „publikuma”.

5 MAGGIE ÚJABB LÁTOGATÁSA

Az utolsó összetűzés a két fiú közt olyan éles volt, hogy nem lehetett könnyen elfelejteni. Egy ideig nem szóltak egymáshoz többet, mint amennyi elkerülhetetlen volt. Ellentétes természetük folytán a neheztelés könnyen gyűlöletbe csaphatott át, s Philip, úgy látszik, már-már ott tartott. Nem volt benne rosszindulat, de érzékenysége nagyon alkalmassá tette a begubózásra. És Tom? Egy klasszikus írónk szavai szerint az ökör fogai nem támadásra valók. Tom derék gyerek volt, de igazi ökör módra szokott nekimenni olyasminek, amit nem értett. Így taposott Philip tyúkszemére otrombán és esetlenül, s olyan fájdalmat okozott neki, mintha pontosan kiszámította volna, melyik a legfájóbb pontja, és azt vette volna célba fenekedő gyűlölettel. Pedig nem tudta, mit tesz, s nem tudta megérteni, miért ne békülnének ki, mint nemegyszer azelőtt, amikor úgy viselkedtek, mintha nem történt volna semmi. Persze, eddig még sohasem vágta a fejéhez, hogy az apja csirkefogó, de mindig ez motoszkált a fejében, ha szembe került gyanús tanuló társával, akit se nem szeretett, se nem gyűlölt. A gondolat annyira gyökeret vert benne, hogy észre sem vette, amikor kimondta. Neki nem sokat jelentett, de annál többet Philipnek. Különben is úgy érezte, hogy jogos megtorlást alkalmaz, hiszen a gorombáskodást Philip kezdte, és elmondta mindennek. Amikor Tom látta, hogy barátságos közeledését Philip nem fogadja szívesen, felülkerekedett benne az ellenszenv iránta, és elhatározta, hogy nem fordul többé hozzá, hogy segítsen leckéit megcsinálni, s rajzai sem érdeklik többé. Kölcsönös udvariasságuk csak azt a célt szolgálta, hogy Mr. Stellinget megtévesszék; mert ha észrevette volna, hogy hadiállapotban vannak, erélyesen véget vet ennek az ostobaságnak.

Amikor Maggie megérkezett, akaratlanul is egyre fokozódó érdeklődéssel nézett az új iskolatársra, pedig tudta, hogy a gonosz Wakem ügyvéd fia, azé az emberé, aki apjának annyi keserűséget szerzett. Éppen tanítás közben érkezett, és végighallgatta, hogyan veszi át Mr. Stelling Philippele a leckéit. Tom néhány héttel előbb megírta neki, hogy Philip rengeteg történetet tud, nem olyan buta meséket, mint Maggie. Most alkalma volt Philipet megfigyelni, és arra a következtetésre jutott, hogy nagyon okos fiú. Remélte, hogy Philip is okosnak fogja tartani őt, majd ha beszélgetnek egy kicsit. Azonkívül Maggie bizonyos gyöngédséggel nézett mindenre, ami nyomorék. Inkább a görbe nyakú bárányokat simogatta, mert úgy vélte, az erős és ép bárányok nem kívánják annyira a becézgetést. Pedig Maggie kiváltképpen azokat szerette becézgetni, akikről tudta, hogy örülnek neki. Tomot végtelenül szerette, csak azt fájlalta, hogy Tom nem törődik vele eleget.

- Úgy látom, Philip Wakem egész helyes fiú - mondta az ebéd előtti szünetben, amikor a dolgozószobából lementek a kertbe. - Tudod, az ember nem választhatja meg a szüleit. Olvastam nagyon rossz emberekről, akiknek derék fiaik voltak s jó szülőkről, akiknek meg a gyermekeik voltak gonoszok. Ha Philip jó fiú, akkor sajnálnunk kellene, hogy olyan gonosz apja van. Te szereted Philipet, nem?

- Furcsa bogár - felelte Tom kurtán. - Duzzog rám, mert a szemébe mondtam, hogy az apja csirkefogó. Jogom volt megmondani, mert igaz. Meg azért is, mert ő kezdte, sértegetett. No de várj itt egy kicsit, Maggie, jó? Föl kell szaladnom egy percre, valami dolgom van.

- Nem mehetnék föl én is? - kérdezte Maggie, mert látogatása első napján úgy követte Tomot, mintha az árnyéka lett volna.

- Nem, nem. Olyasmiről van szó, amit nemsokára elmondok neked, de most még nem - felelte Tom, és elillant.

Délután a fiúk könyveik mellett ültek a dolgozószobában; másnapi leckéikkel foglalkoztak, hogy estéjük szabad legyen, és megünnepelhessék Maggie megérkezését. Tom a latin nyelvtan fölé hajolt, némán mozgatta ajkát, mint egy buzgó, de türelmetlen katolikus, ha miatyánkjait darálja. Philip a szoba másik végében két vaskos könyvbe mélyedt olyan elégedett nyugalommal, hogy fölkelte Maggie kíváncsiságát; arca egyáltalán nem olyan volt, mint amilyen a leckéjüket biflázó fiúk szokott lenni. Maggie egy zsámolyon ült, körülbelül egyforma távolságra a két fiútól, s hol az egyiket figyelte, hol a másikat. Philip egyszer fölpillantott könyveiből, a kandalló felé nézett, s tekintete egy fekete szempárral találkozott, mely kérdően meredt rá. „Tulliver húga csinos kis jószág - állapította meg Philip magában -, egészen más, mint a bátyja.” Bárcsak neki is volna egy kis húga! „Hogy van az - fűzte gondolatait tovább -, hogy Maggie fekete szeme az elvarázsolt királykisasszonyról szóló mesét juttatja eszembe?” Talán mert a szeme csupa kielégítetlen tudásszomj, csupa kielégítetlen, könyörgő szeretet?

- Hallod, Maggie-kém - szólalt meg végre Tom, könyveit erélyesen becsukta, és elrakta őket. - Kész vagyok a leckémmel. Most gyere föl velem.

Abbahagyni valamit: művészet. Tom határozott mozdulatai elárulták, hogy mestere ennek a művészetnek.

- Miért? - kérdezte Maggie, amikor már kívül voltak az ajtón, kissé gyanakodva, mert eszébe jutott, hogy Tom az előbb is többször fölcsont a szobájába. - Csak nem akarsz megtréfálni valamivel?

- Nem, nem Maggie - nyugtatta meg lehető legkedvesebb hangján Tom. - *Neked* is nagyon fog tetszeni.

Karját húga nyakába fonta, Maggie meg Tom derekát karolta át, így mentek föl az emeletre összefonódva.

- De vigyázz, Maggie, el ne meséld valakinek - figyelmeztette Tom. - Mert akkor ötven sort kapok büntetésül, tudod?

- Él? - kérdezte Maggie, mert egy pillanatra azt képzelte, hogy Tom titokban menyétet rejteget.

- Nem mondok semmit - titokzatoskodott Tom. - Te csak menj a sarokba, és takard el az arcodat, amíg előveszem - tette hozzá, s kulcsra zárta az ajtót maguk mögött. - Majd szólok, ha megfordulhatsz. De vigyázz, ne sikíts, érted?

- De ha megijesztesz, sikítani fogok - mondta Maggie elkomorodva.

- Dehogyan is ijesztelek, te kis csacsi - mondta Tom. - Menj, bújj el, és takard el az arcodat. De ne kukucskálj!

- Csak nem képzeled, hogy kukucskálni fogok! - felelte Maggie kevélyen, s jól befúrta arcát egy párnába, ahogy a becsület szabályai megkövetelik.

Tom óvatosan körülnézett, aztán a szekrényfülkéhez sietett; belépett a szűk helyiségbe, s szinte egészen magára csukta az ajtót. Maggie a szigorú elvtől eltekintve is teljesen eltemette arcát a párnába, mert ebben az ábrándos-titokzatos hangulatban már-már elfelejtette, hol van tulajdonképpen. Gondolatai a szegény nyomorék fiú körül jártak, aki olyan okos - amikor Tom rákiáltott:

- Most már lehet, Maggie!

Hosszas töprengés és a hatások előre kiszámított egybehangolása volt szükséges ahhoz, hogy Tom olyan félelmetes látványt nyújtson, mint most, amikor Maggie fölpillantott. Tom semmi-

képpen sem volt megelégedve békés ábrázatával; szinte elenyészően vékony, szőke szemöldöke, kedves, szürkés-kék szeme, kerek, rózsás arca csöppet sem volt félelmetes, akárhogy ráncolta is homlokát a tükör előtt. (Philip egy marcona harcosról mesélt neki egyszer, akinek szemöldöke patkó alakú volt, ha összeráncolta, s Tom minden ráncolóképességét latba vetette, hogy homlokára patkót varázsoljon.) Végül kénytelen volt feketére perzselt dugóhoz folyamodni, az mindig segített. Hatalmas, fekete szemöldököt festett magának vele, mely pompásan összeért az orra fölött, s az állát is befeketítette, de ez még nem sikerült olyan tökéletesen. Sapkájára vörös zsebkendőt csavart, hogy turbánhoz hasonlítson, vörös sálját pedig keresztbe kötötte a mellén. Remélte, hogy ez a sok vörösség meg a félelmetesen összeráncolt szemöldök, no meg a kard, melyet hegyével lefelé szorongatott, elég lesz ahhoz, hogy vad és vérszomjas jellemét megközelítő pontossággal érzékeltesse.

Maggie megdöbbenve bámult rá egy percig, s ezt a percet Tom alaposan kiélvezte; de a következő percben Maggie már kacagott, összezsapta tenyerét, és így szólt:

- Jaj, Tom, mit csináltál magadból! Olyan vagy, mint a Kékszakállú Herceg a cirkuszban!

Nyilvánvaló volt, hogy a kard nem tesz rá különösebb hatást - legalábbis, amíg pengéjét ki nem rántják. Maggie léha lelkének nagyobb megrázkódtatásra van szüksége, hogy megértse, milyen félelmetes a kard. Tom már föl is készült erre. Kétszeres elszántsággal és homlok-ráncolással, de azért óvatosan kirántotta a kardot hüvelyéből, és hegyét Maggie-nek szegezte.

- Jaj, Tom, kérlek... ne! - kiáltott föl Maggie elfojtott rémülettel, s visszahúzódott a szoba szemközti sarkába. - mindjárt *sikítok*, érzem. Jaj, ne! Miért is jöttem föl!

Tom ajkának csücske már-már elégedett mosolyra görbült, de csakhamar ráeszmélt, hogy ez nem fér össze egy nagy harcos zordságával. Lassan leeresztette a kard hüvelyét a padlóra, hogy ne csörömpöljön túlságosan, és szigorúan kijelentette:

- Én Wellington hercege vagyok! Csapat in-dulj! - Jobb lábát kissé meghajlította, s előre-dobbant. A kard hegye még mindig Maggie-re mutatott, aki könnyes szemmel, reszketve ugrott föl az ágyra, mivel ez volt az egyetlen lehetőség arra, hogy növelje a távolságot szíve és a kard hegye között.

Tomot egészen boldoggá tette, hogy katonai hőstettének van nézője - még akkor is, ha az csak Maggie. Minden erejét összeszedve folytatta a kardgyakorlatot, hogy olyan lendülettel vágjon és szúrjon, amilyen Wellington hercegétől joggal elvárható.

- Tom, nem bírom nézni! Most már *igazán* sikítani fogok - mondta a kard első mozdulatára Maggie. - Megsérted magad! Levágod a fejedet!

- Egy, kettő! - kiáltotta Tom rendületlenül, ámbár a „kettőnél” csuklója kissé reszketett. A „három” már lassabban ment, s ugyanakkor a kard lehanyatlott. Maggie hangosan fölsikoltott. A kard élével lefelé Tom lábára esett, s a következő pillanatban ő maga is a padlóra zuhant. Maggie még mindig sikoltozva leugrott az ágyról, de ekkor már rohanó léptek közeledő robaját lehetett hallani. Mr. Stelling volt az első, aki belépett, dolgozószobájából szaladt át. A két gyermeket a padlón találta egymásra borulva. Tom elájult, és Maggie a kabátja gallérjánál fogva rázogatta, miközben sikoltozott, szeme pedig rémülten lobogott. Szegény gyerek azt hitte, hogy a bátyja meghalt! De azért csak rázta-rázogatta, mintha ezzel életre tudná kelteni. A következő percben már zokogott boldogságában, mert Tom kinyitotta a szemét. Maggie már nem is bántódott azon, hogy Tom lába megsebesült - boldogságához elég volt annyi, hogy él!

6 MAGGIE ÉS PHILIP

Szegény Tom hősiesen tűrte erős fájdalmait, és kitartott abban az elhatározásában, hogy nem „mártja be” Mr. Poultert, s nem beszél róla többet, mint amennyi okvetlenül szükséges. Az öt-shillinges ezüst titkát még Maggie-nek sem árulta el. De egy rettenetes gond nyomta a szívét - olyan rettenetes, hogy föl sem merte tenni a kérdést, melyre a válasz a végzetes „igen” is lehetett: nem merte megkérdezni a sebészt vagy Mr. Stellinget:

- Most már egész életemre sánta maradok, uram?

Uralkodott magán, hogy ne kiáltson föl fájdalmában, amikor sebét kezelték. De amikor bekötözték a lábát, Maggie pedig leült az ágya szélére, és magukra hagyták őket, a két gyerek összedugta fejét a párnán, és együtt zokogott. Tom arra gondolt, hogy ő is mankón fog bicegni, mint a kádár fia. Maggie nem találta ki, mi jár Tom fejében, csupán együttérzésből zokogott. A sebész és Mr. Stelling nem is sejtette, mitől retteg Tom, s eszükbe sem jutott, hogy biztató szavakkal megnyugtassák. De Philip megleste, mikor hagyja el az orvos a házat, aztán Mr. Stelling elé állt, és megkérdezte tőle azt, amit Tom maga nem mert szóba hozni:

- Bocsánat, uram, mit mondott Mr. Askern? Nem tart attól, hogy Tulliver sánta marad?

- Micsoda? Dehogyan. Tartósan semmi esetre, csak rövid időre.

- És megmondta Tullivernek? Mit tetszik gondolni?

- Nem. Vele nem beszélt erről senki.

- Akkor bemehetek hozzá és megmondhatom én?

- Hogyne! Most, hogy megemlíti, magam is azt hiszem, talán ez nyugtalanítja. Menjen csak be a szobájába, és beszéljen vele, de csak szép csöndesen.

Philip első gondolata ez volt, amikor a balesetről értesült: „Vajon Tulliver megsántul-e? Nagyon nehezen tudná elviselni.” Olyan szájalom fogta el, hogy egészen elmosta sérelmeit - mindazt, amit eddig nem tudott megbocsátani Tomnak. Úgy érezte, nincs már köztük szakadék - áthidalta a közös szenvedés és megpróbáltatás. Nem is gondolt a külső körülményekre: hogy ez a szerencsétlenség milyen kihatással lehet Tom életére; de képzeletét inkább Tom lelkiállapota foglalkoztatta - az, amit most érezhet. Philip mindössze tizennégy éves volt, de eddigi életét jórészt árnyékba borította saját sorsa, melyet orvosolhatatlannak érzett.

- Mr. Askern azt mondja, teljesen rendbe jössz hamarosan, Tulliver - mondta kissé félénken, amidőn lábujjhegyen Tom ágyához lépett. - Épp most beszéltem Mr. Stellinggel. Azt mondja, rövid idő kérdése az egész, aztán éppúgy fogsz járni, mint azelőtt.

Tom fölnézett rá; a lélegzete elakadt egy pillanatra, ahogy a hirtelen öröm hatására történni szokott; azután nagyot sóhajtott, és kékszürke szemét Philipre függesztette; már legalább két hete nem nézett ilyen nyíltan az arcába. Maggie-t ez a célzás valami veszélyre, ami eddig eszébe sem jutott, egészen megrendítette; a pusztá gondolat, hogy Tom egész életére sánta maradhat, elhomályosította Philip biztató szavait, amelyek éppen azt bizonygatták, hogy ettől a szerencsétlenségtől aligha kell tartania. Maggie a bátyjára borult, és megint sírva fakadt.

- Ne légy már olyan csacsi, Maggie - mondta Tom gyöngéden, új bátorságra kapva. - Nem-sokára fölépülök.

- Isten veled, Tulliver - mondta Philip, s feléje nyújtotta finom kis kezét, melyet Tom tüstént átkulcsolt jóval vaskosabb ujjaival.

- Tudod mit? - mondta Tom. - Kérd meg Mr. Stellinget, engedje meg, hogy néha bejöjj hozzám és elüldögélj mellettem, amíg feküdnöm kell. Jó lesz, Wakem? Akkor újra mesélgethetsz Robert Bruce-ról, tudod?

Ettől kezdve Philip minden szabad idejét Tom és Maggie társaságában töltötte. Tom nagyobb lelkesedéssel hallgatta harcos történeteit, mint valaha, de nyomatékosan rámutatott arra, hogy ezek a hősök, akik épségben megúsztak annyi csodálatos kalandot, kitűnő páncélt viseltek tetőtől talpig. Így aztán könnyű harcolni - vélte Tulliver; ő sem sértette volna meg a lábát, ha vascipőt visel. Nagy érdeklődéssel hallgatta Philip egyik új történetét; egy olyan emberről szólt, aki súlyosan megsebesült a lábán, és úgy jajveszékelt fájdalmában, hogy társai már nem bírták hallgatni; ezért partra tették egy elhagyatott szigeten, ahol nem volt más, csak egy csomó nagyszerű mérgezett hegyű nyíl, ami lehetővé tette, hogy vadállatokat ejtsen el, és táplálékáról gondoskodjék.

- Én nem is jajgattam egy csöppet sem, tudod - mondta Tom -, pedig azt hiszem, az én lábam is fáj úgy, mint az övé. Gyáva dolog bögni.

Maggie viszont erősködött, hogy ha nagyon fáj valami, szabad bögni, és csak kegyetlen ember lehet, aki nem bírja hallgatni. Azt is szerette volna tudni, volt-e Philoktetésznek húga, s ha volt, miért nem ment el vele arra a magányos szigetre, hogy a gondját viselje?

Philip néhány nappal aztán, hogy ezt a történetet elmesélte, magára maradt Maggie-vel a dolgozószobában, mialatt Tom sebet kötözték. Philip a könyvei fölött gubbasztott, Maggie meg unatkozva ténfergett a szobában, nem kezdett bele semmibe, hiszen úgymint visszamegy hamarosan Tomhoz. Közben az asztal fölé hajolt, ahol Philip ült, hogy megnézzze, mivel foglalkozik, hiszen most már régi jó barátok voltak, és egészen fesztelenül beszélgettek egymással.

- Mi az a görög könyv, amiből olvasol? - kérdezte Maggie. - Valami vers, ugye? Abból látom, hogy a sorai olyan rövidek.

- Philoktetésről szól, tudod, arról a sebesültről, akiről a múltkor meséltem - válaszolta Philip; fejét kezére támasztotta, s úgy nézett rá, mint aki egyáltalán nem bánja, hogy megzavarták. Maggie szórakozottan az asztalra könyökölt, s lábával harangozott. Fekete szeme egyre jobban elrévedt, mintha egészen megfeledezett volna Philipről és a könyvről.

- Maggie - szólalt meg Philip egy-két perc múlva, még mindig a tenyerére támaszkodva és Maggie-re bámulva -, ha olyan bátyád volna, mint én vagyok, azt is úgy szeretnéd, mint Tomot?

Maggie fölriadt ábrándozásából.

- Tessék?

Philip megismételte a kérdést.

- Ó, hogyne, még sokkal jobban - felelte Maggie gondolkodás nélkül. - De nem, mégsem jobban, mert azt hiszem, Tomnál jobban nem tudnák szeretni, de nagyon-nagyon sajnálnák.

Philip elpirult. Kérdésében benne volt ugyan, hogy Maggie testi hibája *ellenére* is tudná-e szeretni. De most, hogy Maggie olyan nyíltan kimondta, visszariadt sajnálkozó szavaitól. Maggie, akármilyen fiatal volt is, ráeszmélt arra, hogy hibát követett el. Eddig ösztönszerűen

úgy viselkedett, mintha észre sem vette volna Philip nyomorék voltát. Finom érzékenysége indította erre, s az, hogy maga is sokat szenvedett, amikor családi körben bírálgatták. Úgy megtalálta a kellő hangot, mintha tökéletesen ismerte volna az illemszabályokat.

- De hiszen te olyan okos vagy, Philip, zongorázni és énekelni is tudsz - tette hozzá gyorsan. - Örölnék, ha a bátyám lehetnél, és nagyon szeretlek. És ha Tom elmenne hazulról, te ott maradnál mellettem, s megtanítanál mindenfélére, ugye? Görögre meg mindenre!

- De te sem maradsz már sokáig otthon, Maggie - mondta Philip. - Téged is valami iskolába küldenek, és akkor teljesen elfelejtesz, nem törödsz velem többet. Csak akkor látlak újra, ha már felnőtt leszel, s akkor már észre sem veszel engem.

- Dehogysis! Egész biztos, hogy nem felejtlek el - biztosította Maggie, és komolyan megrázta fejét. - Én soha nem felejték el semmit. Mindenki eszembe jut, ha távol vagyok tőle. Most is sokat gondolok a szegény Yapre. Valami daganat van a torkában, és Luke azt mondja, meg fog halni. Csak nem akarom megmondani Tomnak, mert nagyon a szívére venné. Te még sosem láttad Yapet. Olyan fura kis kutya! Senki sem kedveli, csak Tom meg én.

- Engem is körülbelül úgy kedvelsz, mint Yapet, igaz-e, Maggie? - kérdezte Philip kissé szomorú mosollyal.

- Igen, azt hiszem - hagyta rá Maggie nevetve.

- De én *nagyon* szeretlek téged, Maggie, és sohasem foglak elfelejteni. Ha nagyon boldogtalan leszek, mindig rád gondolok majd, és azt kívánom, bárcsak volna egy kis húgocskám, akinek olyan fekete szeme van, mint neked!

- Tetszik neked a szemem, igazán? - kiáltott föl Maggie örömmel. Apján kívül eddig még senki sem emlegette dicsérőleg a szemét.

- Nem tudom - felelte Philip -, de nem olyan, mint más közönséges szem. Mintha beszélni akarna, ráadásul kedvesen, jóságosan. Nem szeretem, ha más emberek erősen néznek, de örülök, ha te nézel rám, Maggie.

- Ejnye, úgy veszem észre, te jobban szeretsz engem, mint Tom - jegyezte meg Maggie, inkább bánatosan. Hirtelen törni kezdte a fejét, miképpen győzhetné meg Philipet arról, hogy ő is szereti, még akkor is, ha púpos.

- Mondd, Philip, szeretnéd, ha megcsókolnálak, ahogy Tomot szoktam? Megteszem, ha akarod.

- Nagyon szeretném. Engem nem csókol meg senki.

Maggie átkarolta a nyakát, és nagy komolyan megcsókolta.

- No látod - mondta. - Én örökké gondolni fogok rád, és megcsókollak, ha újra találkozunk, akármilyen hosszú idő után is. De most már mennem kell, mert azt hiszem, Mr. Askern végzett már Tom lábával.

Amikor megérkezett az apjuk, Maggie ezzel fogadta:

- Ó, apa, Philip Wakem olyan jó volt Tomhoz! Olyan okos fiú, és én nagyon szeretem. Ugye, te is szereted, Tom? Mondd, hogy szereted! - tette hozzá könyörögve.

Tom apjára pillantott, kissé elpirult, és így szólt:

- Ha elvégeztem az iskolát, nem fogok többé barátkozni vele, apa. De most kibékültünk, amióta a lábam fáj. Megtanított ostáblázni, és most már meg is verem.

- Jól van - mondta Mr. Tulliver. - Ha már ilyen jó hozzád, próbáld kibékíteni, és te is légy jó öhozzá. Szegény nyomorék teremtés, inkább a boldogult édesanyjára üt. Persze, azért ne légy túlságosan jóban vele, mert van benne az apja véréből is. Bizony, bizony, megeshetik, hogy a szürke csikó éppúgy megrúg, mint a fekete csődör.

Ha Mr. Tulliver intelme nem lett volna elég, a két fiú ellentétes természete megtette a magáét. Akármilyen kedves volt is újabban Philip, s Tom akármilyen hálásan fogadta részvétét ezekben a keserves napokban, igazi barátság nem szövődött köztük. Mire Maggie hazament, és Tom megint úgy tudott járni, mint azelőtt, a részvét és hála melege lassanként kihűlt. Nemsokára felülkerekedett bennük a régi tartózkodás. Philip gyakran morcos volt és gúnyolódó, Tom pedig egyre inkább elfelejtette azt a kedvező benyomást, amelyet betegsége idején Philip tett rá; helyét újra a gyanakvás és ellenszenv foglalta el, s Philipben csak a púpost látta, aki fura alak, s a tetejébe egy gazember fia! Fiúkat vagy férfiakat összeforraszthat ugyan a múltó érzés melege, de ha olyan anyagból gyúrták őket, mely ellenkező természetű, akkor mindenképpen megint eltávolodnak egymástól, mihelyt az érzés elmúlt.

Így folytatta Tom a tanulmányait egészen az ötödik félévig King's Lortonban. Már tizenhatodik évében járt. Maggie is gyorsan nőtt, olyan gyorsan, hogy a nénikéi nem győzték kifogásolni. Most már miss Firniss intézetének bennlakó növendéke volt a Floss menti Laceham ódon városában, ahol Lucyval együtt volt. Eleinte, ha levelet írt Tomnak, mindig megemlékezett Philipről; üdvözlétét küldte, és ezernyi kérdést tett föl Philip felől. Tom kurta mondatokban válaszolt, de nem írt másról, csak a fogfájásáról meg a melegházról, melyet segít megépíteni a kertben, meg hasonló újságokról. A szünidőben Maggie sajnálattal vette tudomásul Tom kijelentését, hogy Philip megint olyan fura, mint azelőtt, s gyakran igen ingerült. Maggie látta, hogy megszűnt a barátság a két fiú között. Figyelmeztette Tomot, hogy szeretnie kellene Philipet, aki olyan jó volt hozzá, amikor a lába fájt.

- Istenem - felelte Tom -, nem az én hibám. Én a magam részéről nem bántom.

Maggie alig találkozott Philippele iskolai élete végéig; a nagy nyári vakációt Philip mindig a tengerparton töltötte, s karácsonykor is csak nagy ritkán látta St. Ogg's utcáin. Amikor összetalálkoztak, Maggie-nek eszébe jutott az ígérete, hogy mindig csókkal fogja üdvözölni; de most már ifjú hölgy volt, aki intézetbe járt, s tudta, hogy ilyen üdvözlésről többé szó sem lehet - Philip nem is várhatja el. Az ígéret érvényét veszítette, mint gyermekkorunk annyi édes, csalóka ígérete, mely az édenkertben hangzott el, amikor az évszakokat még nem különítették el egymástól, és csillagszirmú virágok pompáztak az érett őszibarackok mellett - csupa olyan ígéret, amely nem teljesülhet -, ha már kinyílt az aranykapu, és kiléptünk rajta.

De amikor Mr. Tulliver csakugyan belekeveredett a régóta fenyegető pörbe, s Wakem (mint Pivart képviselője s egyúttal az ördögé) az ellenfele lett, még Maggie is bizonyos szomorúsággal eszmélt arra, hogy baráti kapcsolat aligha képzelhető el többé közte és Philip közt. Wakem nevének pusztá említése elég volt ahhoz, hogy az apja dühbe guruljon, sőt egyszer hallotta, amikor azt mondta:

- Még az a púpos kölyök is átkozott legyen, ha megéri, hogy apja ebül szerzett vagyonát örökölje! Még az iskolában is kerüld, édes fiam, amennyire lehetséges - fordult Tomhoz -, semmi dolgod vele!

Tom könnyen teljesíthette apja parancsát, már azért is, mert Mr. Stellingnek akkor már két újabb tanítványa is volt. Ha ennek az úriembernek a szekere nem is száguldott olyan meteor-szerű gyorsasággal a siker felé, mint rögtönzött szónoklatainak csodálói gondolták volna - akik úgy vélték, hogy egy ilyen aranyszájú pap sokkal tágasabb működési kört érdemel -, mégis elég ügyes volt ahhoz, hogy egyre jobban növelje az aránytalanságot jövedelme és költségei között.

Tom tanulása malomszerű egyhangúsággal döcögött; agyának kerekai lassú, tompa ketyegéssel forogtak az érdektelen vagy érthetetlen eszmék körében. De minden szünidőben egyre nagyobb rajzokat vitt haza, amelyek a táj selymes szépségét akarták érzékeltetni, továbbá élénkzöld színben pompázó vízfestményeket, valamint nehéz feladatokkal és problémákkal teleszántott, kemény fedelű füzeteket. Kézírása kifogástalan volt, annál is inkább, mivel minden figyelmét a szép betűkre fordította. Minden szünidőben néhány új füzetet tért haza, s ezek jelezték haladását a történelem, a hittan meg a latin irodalom egymást követő lépcsőfokain. Kétségtelenül mutatkozott némi eredmény a füzetek halmozásán kívül is. Tom füle és nyelve hozzászokott számos szóhoz és kifejezéshez, amelyet a műveltség jelének tekintettek;

s noha egyik leckéjét sem emésztette meg igazán, mégis maradt belőlük valami, ha más nem, hát néhány homályos fogalom morzsája. Mr. Tulliver nem tudta megítélni Tom ismereteinek gyarapodását, de ezeket a jeleket látva úgy gondolta, alighanem minden rendben van. Feltűnt ugyan neki, hogy nem lát térképvázlatokat és a „számolás” sem kielégítő, de azért nem panaszkodott Mr. Stellingnek. Az iskoláztatás zűrzavaros ügy, s ha kivenné Tomot mostani mestere kezéből, hol találna helyette jobbat?

Mire Tom eljutott utolsó évnegyedéhez King's Lortonban, az évek megtették a magukét; csöppet sem hasonlított már ahhoz a fiúhoz, akivel akkor találkoztunk, amikor hazament Mr. Jacobs kollégiumából. Sudár ifjú lett belőle, aki a legkisebb félszegség nélkül mozog a világban, s ha kissé félénken beszél is, ez csak a szerénység és büszkeség rokonszenves keveréke. Szárnyas kabátot viselt és kemény gallért. Mohó türelmetlenséggel figyelte ajkán a pihéket, s mindennap elővette szűz borotváját, melyet az utolsó vakációban szerzett. Philip már előbb elhagyta King's Lortont - még az őszi évnegyedben -, hogy a telet egészségi okokból délen töltsse; ez a változás is hozzájárult ahhoz, hogy Tom azzal a félig nyugtalan, félig ujjongó érzéssel számlálja a napokat, mely a diákokat rendszerint elfogja az utolsó hónapokban, mielőtt az iskolának búcsút mondanak. Az utolsó évnegyed még azzal a reménnyel is kecsegtette, hogy apja pöre talán végleg eldől, ami még kellemesebbé tette a hazatérés gondolatát. Mert Tom az apjával folytatott beszélgetések hatása alatt egy pillanatilag sem kételkedett abban, hogy a vesztes fél Pivart lesz.

Tom néhány hete semmi hírt sem kapott hazulról; nem csodálkozott rajta, hiszen apja és anyja nem szokta szeretetét fölösleges levelekben kimutatni. Annál jobban meglepte, amikor november végén - egy sötét, hideg napon - már reggel kilenckor azzal fogadták a dolgozószobában, hogy a húga megérkezett, és a szalonban várja. Mrs Stelling lépett be, hogy közölje vele, aztán magára hagyta; Tom egyedül ment le a szalonba.

Maggie most már ifjú hölgy volt, haja fölcsavarva és kontyba fonva. Csak tizenhárom éves volt, de majdnem olyan magas, mint Tom, s ebben a pillanatban idősebbnek látszott Tomnál. Kalapját ledobta, nehéz fűrtjeit pedig hátrasimította homlokáról, mintha súlyosnak érezné ezt a terhet is. Amint szorongó várakozással az ajtó felé fordult, fiatal arcán valami különös gyötrelem tükröződött. Amikor Tom belépett, nem szólt semmit, csak odalépett hozzá, átkarolta nyakát, és bánatosan megcsókolta. Tom megszokta már húga változó hangulatait, és nem akadt fönn azon, hogy ilyen különös komolysággal üdvözlí.

- Hogy van az, hogy ilyen korán jöttél, ebben a hidegben, Maggie? Hát nem a kocsival érkeztél? - kérdezte Tom, amikor húga a pamlaghoz hátrált, és leült őt is magával húzva.

- Nem, a postakocsin jöttem. Gyalog tettem meg az utat a forgósorompótól idáig.

- De hogy van az, hogy nem vagy az intézetben? Hisz a szünidő még nem kezdődött el.

- Apának szüksége volt rám otthon - mondta Maggie, s ajka kissé remegett. - Már három vagy négy napja otthon vagyok.

- Apám nincs jól? - kérdezte Tom kissé aggódva.

- Nincs egészen - felelte Maggie. - Apu nagyon boldogtalan, Tom. A pör befejeződött, és azért jöttem, hogy megmondjam neked. Gondoltam, jobb, ha megtudod, még mielőtt hazajönnél. Nem volt kedvem csak levélben írni meg neked.

- Csak nem vesztette el apám a pört? - kiáltott föl Tom hevesen. Fölugrott a pamlagról, és kezét hirtelen a zsebébe dugta, úgy állt Maggie előtt.

- De igen, drága Tom - mondta Maggie, és reszketve nézett föl rá.

Tom egy-két percig hallgatott, s szemét a padlóra szegezte. Aztán megkérdezte:

- Ezek után apámnak sok pénzt kell fizetnie?

- Sokat - válaszolta Maggie elhaló hangon.

- Ezen bizony már nem lehet segíteni - jelentette ki Tom bátran, mert még nem tudta fölfogni, hogy a nagy pénzvesztésnek milyen kézzelfogható következményei lesznek. - Attól tartok, apámat nagyon bántja a dolog. Igaz? - fűzte hozzá hűgára pillantva. Azt gondolta, Maggie földúlt arca csak amolyan kislányos bánkódás... mindig szívére szokta venni a dolgokat.

- Igen - bólintott Maggie. De látva, hogy Tom nem is aggódik túlságosan, bátorságra kapott. Most már gyorsan és hangosan beszélt, mintha a szavak maguktól törnének ki belőle: - Ó, Tom, elveszítjük a malmot, a földet, mindent! Semmink sem marad!

Tom szeme fölvyillant. Először csodálkozva nézett rá, aztán elsápadt, és szemmel láthatólag remegni kezdett. Nem szólt semmit, csak visszaült a pamlagra, és tekintete kifejezéstelenül a szemközti ablakra meredt.

Aggódni a jövő miatt - ilyesmi át sem villant eddig Tom agyán. Apjának mindig jó hátsólova volt, rendben tartotta háza táját, és olyan derűs, bizakodó arccal nézett a világba, mint az az ember, aki megfelelő vagyona támaszkodik. Tomnak álmában sem jutott volna eszébe, hogy apja csődbe juthat; hallotta ugyan úgy emlegetni az effajta szerencsétlenséget, mint a legnagyobb szegényt, ami embert érhet, de úgy érezte, semmiféle szegényletes dolog nem hozható kapcsolatba egyik rokonával sem, legkevésbé az apjával. A családi becsület büszke tudata olyan volt Tomnak, mint a levegő, amit belélegzünk - ebben született és nőtt fel. Tudta, hogy vannak emberek St. Ogg'sban, akik úri módot mímelnék anélkül, hogy volna pénzüik, mellyel urizálhatnának, de az ő baráti köre mindig rosszállással és megvetéssel beszélt az ilyenekről. Meg volt győződve róla, hogy apja annyit költhetne, amennyit csak akar; ez a hit gyermekkorától vert gyökeret benne, és nem szorult közelebbi bizonyításra. S mivel iskoláztatása Mr. Stelling házában szintén pazarabb életmódra mutatott, jövőjét is így képzelte el: gyakran gondolt arra, hogy ha megnő, tekintélyes ember lesz majd a világban; lesz néhány kutyája, hátsólova s olyan fölszerelése, mely a jó házból való fiatalurakat megilleti; nem marad St. Ogg'sban egyetlen kortársa mögött sem, aki talán azt képzei, hogy egy fokkal előkelőbb, mert apja diplomás ember vagy egy nagy olajfinomító gyár tulajdonosa. Ami a bácsikái és nénikéi fejcsóválgatását meg jósolgatásait illeti, észrevételeik hatástalanul peregtek le róla, legfőljebb megerősítették abban a hitében, hogy társaságuk kellemetlen. Mindig csak ilyen gáncoskodást hallott tőlük, amióta az esztét tudta. Apja sokkal jobban ért mindenhez, mint ők.

Tom ajka már pelyhezni kezdett, de gondolatai és reménységei, ha kissé megváltozott formában is, még mindig azokat a kamaszálmokat kergették, melyekben három évvel azelőtt élt. Ám ez a mostani csapás megrázta és fölébresztette.

Tom sápadt, reszkető hallgatása megrémítette Maggie-t. Hiszen még nem mondott el neki mindent - van még rosszabb is. Végül Tom nyakába borult, és félig zokogva bátorította:

- Jaj, Tom, drága Tom, ne vedd a szívedre! Próbáld meg elviselni!

Tom türelmesen engedte át arcát húga könnyörgő csókjainak, s érezte, hogy szemébe könny tódul, egyszerűen letörölte a kezével. Mintha ez a mozdulat magához térítette volna, megrázódott, és így szólt:

- Én is hazamegyek veled, Maggie. Apám nem mondta, hogy én is menjek?

- Nem, Tom, apa nem kívánja - felelte Maggie, aki most csak Tom érzései miatt aggódott, s ez segítette abban, hogy úrrá legyen saját gyötrelméen. Vajon mit szól majd, ha mindent megmond neki? - De a mama azt akarja, hogy gyere haza. Szegény mama, mennyit sír! Ó, Tom, most nagyon borzasztó otthon!

Maggie ajka elfehéredett. Most már ő is remegett, majdnem annyira, mint Tom az imént. A két szegény gyermek közelebb húzódott egymáshoz. Mindketten reszkettek - az egyiket olyan félelem szorongatta, mely még nem öltött pontos alakot, a másik előtt már a szörnyű valóság képe lebegett. Amikor Maggie végre megszólalt, alig lehetett érteni, olyan halkán suttogta:

- És... és... szegény apa...

Nem bírta kimondani. De a bizonytalanság szinte elviselhetetlen gyötrelmet okozott Tomnak. Valami homályos kép lebegett előtte: apja az adóssága miatt börtönbe került - félelme így kezdett pontosabb alakot öltetni.

- Hol van apám? - kérdezte türelmetlenül. - Mondd meg, Maggie, mondd meg!

- Otthon van - mondta Maggie, s úgy érezte, erre a kérdésre könnyebb válaszolnia. - De nincs magánál - tette hozzá rövid hallgatás után. - Leesett a lováról. Azóta nem ismer meg senkit rajtam kívül. Mintha érzékei cserbenhagyták volna. Ó, apa, apa!

Az utolsó szavaknál Maggie zokogásban tört ki - minél jobban küzdött ellene, annál hevesebben. Tom szíve elszorult; az a fajta nyomás nehezedett rá, mely eltorlaszolja a könnyeket. Hogy igazában miféle bajok vannak otthon, nem tudhatta úgy, mint Maggie, aki most jött el hazulról; de érezte, hogy valami jóvátehetetlen szerencsétlenség zúdult rájuk. Karjával görcsösen szorította magához a zokogó Maggie-t, de arca merev volt, a szeme pedig száraz - száraz és kifejezéstelen, mintha fekete ködfüggöny ereszkedett volna eléje hirtelen.

Maggie egyszerre csak erőt vett bánatán. Egyetlen gondolat kerekedett fölül benne, s úgy hatott rá, mint a riadó.

- Indulnunk kell, Tom. Nem maradhatunk tovább, apa már bizonyára keres. Tízre ott kell lennünk a sorompónál, hogy le ne maradjunk a postakocsiról!

Sietősen és határozottan beszélt; megdörzsölte szemét, fölállt, és fölkapta kalapját. Tom is fölállt, mintha ugyanaz az érzés hajtaná.

- Várj egy percig, Maggie - mondta. - Beszélnem kell Mr. Stellinggel, azután megyünk.

Azt hitte, át kell mennie a dolgozószobába, ahol a növendékek tanultak, de már útközben találkozott mesterével. Mr. Stelling feleségétől hallotta, hogy Maggie földúlt állapotban érkezett meg, alighanem valami baj van náluk. A tiszteletes úr úgy gondolta, hogy a két testvér most már elég ideig maradt magára, tehát bemehet hozzájuk érdeklődni és együttérzését kifejezni. Tom, mihelyt szembe került vele a folyosón, minden átmenet nélkül megmondta:

- Kérem, uram, haza kell mennem. Azonnal vissza kell mennem a húgommal. Édesapám elvesztette a pörét, elvesztette egész vagyonát, és nagyon beteg.

Mr. Stelling úgy viselkedett, ahogy jó szívű emberhez illik. Előre látta, hogy alkalmasint maga is ráfizet a dologra, de ez nem befolyásolta túlságosan az érzelmeit. Komoly részvéttel nézett a két testvérré, akik számára a bánat és az ifjúság egyszerre kezdődött. Amikor megtudta, Maggie miképpen jött el, s mennyire szeretne már otthon lenni, maga siettetette távozását. Csak valamit súgott előbb Mrs. Stellingnek, aki utána lépett be, de most tüstént elhagyta a szobát.

Tom és Maggie már a lépcsőn állt útra készen, amikor Mrs. Stelling előrohant egy kis kosárral, amelyet ezekkel a szavakkal akasztott Maggie karjára:

- Ne felejtsd el, hogy valamit ennetek is kell útközben, drágám.

Maggie szívét hirtelen elöntötte a szeretet a tiszteletes asszony iránt, akit sohasem tartott rokonszenvesnek, s némán megcsókolta. A szegény gyerek most találkozott először azzal az új érzéssel, melyet a bánatnak köszönhetünk: amikor a fájó szív kitárul egy emberséges szóra, s a legkisebb kedvességet is hálásan fogadja, sőt tartós kötelékké szentesíti - mint ahogy a jégmezőkön botorkáló fáradt ember szeme is fölragyog, ha meglátja valamelyik bajtársát: puszta megpillantása elég hozzá, hogy a szeretet hullámai öntsék el szívét.

Mr. Stelling Tom vállára tette kezét, és így szólt:

- Isten áldása kísérjen, fiam. Ne felejts el értesíteni további sorsodról.

Ezután megszorította Maggie kezét, de hangos búcsúszó nem volt hallható. Tom azelőtt gyakran elképzelte, milyen Örvendetes nap lesz az, amikor az iskolának *végleg* búcsút mond. Most meg az iskolában töltött évei tündököltek úgy, mint valami gyönyörű vakáció, amely hirtelen véget ért.

A két fiatal teremtés karcsú alakja csakhamar elmosódott az út távolában, majd végleg eltűnt a kiugró sövény mögött.

Együtt indultak el a bánat útján új életükbe, és soha többé nem sütkéreznek a gondtalan és fájó emlék nélküli, teljesen árnyéktalan napfényben. Beléptek a tüskés vadonba, s gyermekkoruk aranykapuja örökre bezárult mögöttük.

HARMADIK RÉSZ

A BUKÁS

1

MI TÖRTÉNT OTTHON?

Amikor Mr. Tulliver megtudta, hogy a pör nem az ő javára dőlt el, s Pivart meg Wakem diadalmaskodott, meglepő nyugalommal viselte el a csapást ahhoz képest, hogy annyira bizakodott; pedig heves természetű ember volt. Legalábbis így vélekedett mindenki, aki akkor történetesen ott volt és megfigyelhette. Mr. Tulliver maga is így vélekedett. Ha Wakem vagy bárki más azt hiszi róla, hogy most már vége, majd megmutatja nekik, gondolta, mennyire tévednek! Be kellett látnia, hogy ennek az elnyújtott pörnek a költségeit abból amije van, kifizetni nem tudja, de azzal hitegette magát, hogy sokféle módja meg eszköze van még a súlyosabb következmények elhárítására, sőt fenntarthatja a világ szemében azt a látszatot, hogy nem ment egészen tönkre. Természetének minden dacossága és konoksága, mely kiszorult rendes medréből, azonnal új tervekben vágott utat magának: lázasan törte a fejét, hogyan legyen úrrá nehézségein, s hogyan maradjon a bajok ellenére is a dorlcote-i malom Tullivere! Annyira tele volt a feje elképzeléssel, hogy nem csoda, ha kipirult arccal búcsúzott ügyvédjétől, Mr. Gore-tól, és szállt nyeregbe, hogy Lindumból hazanyargaljon. Itt van például Furley, a birtokát terhelő jelzálogkölcsön hitelezője; olyan ember, aki ésszerűen gondolkodik, és nem ellensége a saját érdekének. Mr. Tulliver meggyőződése szerint Furley boldog lesz, ha megvásárolhatja az egész ingatlant, beleértve a malmot meg a birtokot is, aztán meghagyja Tullivert bérlőnek. Bizonyára hajlandó lesz pénzt is előlegezni az üzlet folytatására, amely amúgy is az övé lesz. Mr. Tulliver busás kamatokkal visszafizeti majd neki a malom jövedelméből, s csak annyit tart meg, amennyi a pusztá megélhetésre a maga és családja eltartására szükséges. Ki lesz olyan bolond, hogy egy ilyen előnyös befektetést elszalasszon? Furley nem, annyi bizonyos - legalábbis Mr. Tulliver eldöntötte magában, hogy Furley kapva kap majd az ajánlaton. Vannak még emberek, akiknek nem megy az agyára egy elvesztett pör, s akik saját érdekeiken és óhajaikon belül is megtalálják azt az indítóokot, mely másokat megmozgathat.

Semmi kétség nem férhetett ahhoz (Tulliver szívében), hogy Furley pontosan azt fogja tenni, ami kívánatos; s ha megteszi, a helyzet nem lesz sokkal rosszabb, mint volt. Mr. Tulliver és családja persze kénytelen lesz jóval szűkösebben és szerényebben élni, de ez csak addig tart, amíg a malom jövedelme le nem törleszti Furley kölcsönét, s ez olyan időpontban is bekövetkezhetik, amikor szép darab élet áll még Tulliver előtt. Ezek szerint alighanem kifizetheti a pör költségeit anélkül, hogy kénytelen volna régi helyét elhagyni és csődjét az egész világ előtt bevallani. Persze, van itt egy fölöttébb kínos dolog is - a kezesség, melyet Riley-ért vállalt. Szegény Riley múlt áprilisban hirtelen meghalt, és kétszázötven fontnyi kötelezettséget hagyott a barátja nyakán; ettől lett Mr. Tulliver bankszámlája sokkal zordabb, mint az ember karácsony előtt kívánná. Mindegy. Ő sohasem tartozott azok közé a lelketlen emberek közé, akik megtagadják a segítséget egy útítársuktól ebben a zűrzavaros világban.

Ám volt egy másik ügy is; ez még jobban aggasztotta Tullivert. Az a hitelező, aki azt a bizonyos ötszáz fontot kölcsönözte neki, amivel kifizette Mrs. Glegget, néhány hónappal ezelőtt nyugtalankodni kezdett a pénze miatt (Wakem uszítására, természetesen). Mr. Tulliver akkor még nagyon bízott abban, hogy pörét megnyeri; de nem látott semmi lehetőséget arra, hogy az említett összeget előteremtse, amíg pörében a hön óhajtott döntés be nem következik. Így aztán könnyelműen engedett a hitelező ama kívánságának, hogy tartozása biztosítékaul cserélje ki az adóslevelet egy adásvételi szerződésre, melyben igazolja, hogy bútorait és egész berendezését neki adta el. Végeredményben egyre megy, gondolta magában, hiszen nemsokára úgyis kifizeti a pénzt, s egészen mindegy, hogy miféle kötelezvényt ír alá. Ám most egészen más megvilágításban kezdte látni az adásvételi szerződés következményeit. Ráeszmélt arra,

hogy közeleg az idő, amikor vagy fizet, vagy érvényesítik az adásvételi szerződést. Két hónappal előbb még rendületlenül kijelentette, hogy nem akar felesége rokonainak lekötelezettje lenni; most meg éppen olyan rendületlenül mondogatta magában, hogy egészen helyes és természetes, ha Bessy fölkeresi Pulletéket, és megmagyarázza nekik a dolgok állását. Bizonyára nem fogják megengedni, hogy Bessy bútorait elvigyék, legföljebb Pullet nevére íratja, ha előlegezi a pénzt; így aztán végeredményben nincs is szó adományról vagy különösebb szívességről. Mr. Tulliver a maga részére sohasem kért volna semmit egy ilyen silány alaktól, de Bessy megteheti, ha akarja.

Éppen a legbüszkébb és legmakacsabb emberek hajlamosak arra, hogy álláspontjukat ilyen hirtelen megváltoztassák, és ellentmondásba keveredjenek önmagukkal. Számukra minden könnyebb, mint szembenézni azzal az egyszerű ténnyel, hogy tökéletes vereséget szenvedtek, és előlről kell kezdeniök életüket. Mr. Tulliver csak jobbfejű molnár és malátatermelő volt, de mint láttuk, éppen olyan büszkén és makacsul viselkedett, mintha valami magasztos személy lett volna, kinek hasonló hajlamai világraszóló tragédiákat idéznek elő - olyan drámai hős, aki fejedelmi öltözékben suhan át a színpadon, és a legunalmasabb régi krónikát is főnőségessé teszi. Van büszkeség és makacsság a molnárokban is meg más jelentéktelen emberekben, akiket észre sem veszünk az utcán, amikor nap nap után elmegyünk mellettük, s ezeknek is megvan a maguk tragédiájuk. Persze, rejtett tragédia, melyet nem könnyezünk meg, s szinte észrevétlenül folytatódik nemzedékről nemzedékre. Ilyen tragédia például az örökre szomjazó ifjú lelkek sorsa, mely néha elviselhetetlenné válik sivar otthonukban, ahol a megvirradó reggel nem kecsegtet semmi reménnyel, ahol a sokat csalódott, elcsigázott szülők csüggedő elégedetlensége úgy nehezedik a gyermekekre, mint a nyirkos, sűrű levegő, mely minden életfunkciót megbénít. Ilyen a lassú vagy gyors halál tragédiája is egy nagy szerelmi csalódás után, még akkor is, ha hőst a község földeli el ingyen a temető árkában. Vannak állatok, melyek szívósan ragaszkodnak környezetükhöz - életük törvénye ez -, s ha kiszakítják onnan, elpusztulnak; s vannak emberek, akik csak úgy tudnak élni, ha uralkodhatnak környezetükön; a megaláztatást csak addig bírják elviselni, amíg letagadják önmaguk előtt, s legálább képzeletben továbbra is megőrzik fölényességüket.

Mr. Tulliver még mindig úrnak képzelte magát, amikor St. Ogg'sba ért (a városon keresztül vezetett hazafelé az útja). Isten tudja, mi jutott eszébe, mikor megpillantotta a lacehami postakocsit; éppen akkor fordult be a városba. Elég az hozzá, hogy követte az állomásig, ahol megkérte a pénztárost, írjon helyette egy levelet Maggie-nek, amelyben lelkére köti, hogy sürgősen, már másnap jöjjön haza. Mr. Tulliver keze annyira reszketett az izgalomtól, hogy nem tudott volna írni. Intézkedett, hogy a levelet a kocsis vigye magával reggel, és kézbesítse miss Firniss intézetébe. Hirtelen elfogta a vágy - maga sem értette, miért -, hogy Maggie minél előbb ott legyen mellette. Igen, okvetlenül haza kell jönnie a postakocsival.

Amikor belépett a házba, nem vallotta be gondjait feleségének. Az asszony egészen odavolt, amikor megtudta, hogy a pört elvesztették, de Mr. Tulliver haragosan letorkolta, s kijelentette, hogy bánkódásra semmi ok. Ezen az estén még nem szólt semmit az adásvételi szerződésről meg arról, hogy jó volna Mrs. Pullethez fordulni segítségért. Eddig ugyanis eltitkolta előle az átruházási okmány igazi természetét, s amikor leltárt készített ingóságairól, ezt azzal magyarázta, hogy a végrendelete tette szükségessé. Minden előnynek vannak árnyoldalai, így annak is, ha az embernek olyan felesége van, aki szellemileg mélyen alatta áll; a vele járó kellemtelenségek közé tartozik, hogy az ember alkalomadtán egy kis csalásra kényszerül.

Másnap délután Mr. Tulliver újra nyeregbe ült. Ezúttal St. Ogg's felé igyekezett, Mr. Gore irodájába. Úgy volt, hogy Mr. Gore délelőtt fölkeresi Furley-t, s kipuhatolja szándékait Mr. Tulliver dolgában. Mr. Tulliver félúton találkozott Mr. Gore írnokával, aki éppen levelet akart

kézbésíteni neki. Azt mondta, Mr. Gore-t valami fontos ügyben hirtelen elhívták, ezért nem várhatta meg Mr. Tullivert a megbeszélrt időben, de holnap délelőtt tizenegykor az irodájában lesz; addig is levélben értesíti valami fontos fejleményről.

- Ó - mondta Mr. Tulliver, s átvette a levelet, de nem bontotta ki. - Mondja meg Mr. Gore-nak, hogy holnap tizenegykor fölkeresem - s már vissza is fordította lovát.

Az írtnak feltűnt Mr. Tulliver különösen csillogó szeme, izgatott tekintete. Néhány percig utánabámult, aztán visszatért az irodába.

Egy levelet elolvasni nem volt kis munka Mr. Tullivernek. Csak lassan tudott fölfogni bármilyen közlést, ha írott vagy nyomtatott betűkön keresztül kellett az értelméhez eljutnia. Ezért zsebre tette a levelet azzal, hogy majd otthon, a karosszékében kényelmesen elolvassa. De azután eszébe jutott, hogy hátha olyasmi van benne, amit Mrs. Tullivernek nem kell megtudnia, tehát jobb lesz, ha nem is látja ezt a levelet. Megállította lovát, elővette a levelet, és elolvasta. Néhány sor volt az egész. Lényege az volt, hogy Mr. Gore valamilyen titkos, de megbízható forrásból arról értesült, hogy Furley az utóbbi időben pénzzavarba került, ezért eladta értékeit, többek közt a Mr. Tulliver birtokára bekebelezett jelzálogkövetelést is, s ez utóbbit Mr. Wakemre ruházta át!

Félórával később Mr. Tulliverre a kocsisa talált rá. Gazdája az út szélén hevert eszméletlenül, mellette egy kibontott levél, szürke lóva pedig nyugtalanul szaglászott körülötte.

Amikor Maggie, apja hívásának engedelmeskedve, este hazaérkezett, Mr. Tulliver már nem feküdt eszméletlenül. Körülbelül egy órával előbb nyerte vissza tudatát. Révedező tekintettel nézett körül, és egy levélről motyogott valamit újra meg újra türelmetlenül. Mr. Turnbull, az orvos kívánságára be is vitték neki a levelet, és az ágyára tették, mire előbbi nyugtalansága csillapodott. A szélütött ember tekintetét egy ideig a levélre szegezte, mintha annak a segítségével próbálná gondolatait összefűzni. De nemsokára egy másik emlék tolult föl benne, s az emlékezés újabb hulláma mintha elsöpörte volna a régirt. Pillantása a levélről az ajtó felé fordult, s kínlódva nézte, mintha szeme elhomályosult volna, és erőlködnie kellene, hogy meglássa azt, amit néz, ezt hebegte:

- A... kis... fruska...

Időnként türelmetlenül megismételte ezeket a szavakat, mintha nem tudna semmiről, csak erről az egyetlen sürgős kívánságról; még annak sem adta semmi jelét, hogy megismeri a feleségét vagy bárki mást. A bajoknak ez a hirtelen halmozódása szinte megbénította szegény Mrs. Tulliver gyöngé képességeit. Ide-oda szaladgált a szoba és a kapu között, a lacehami postakocsi érkezését leste, pedig még nem volt esedékes.

Végül mégis megérkezett a postakocsi, és lerakta a szegény aggódó Maggie-t, aki igazán nem volt már az „a kis fruska” - legfőljebb apja szerető emlékezésében.

- Jaj, mama, mi a baj? - kérdezte Maggie sápadt ajakkal, mikor anyja sírva ment eléje. Maggie-nek eszébe sem jutott, hogy apja beteg lehet, hiszen ő diktálta a levelet a postakocsi irodájában, St. Ogg'sban.

Mr. Turnbull is kiment elébe. Ha baj van, a doktor bácsi a ház mentőangyala. Maggie oda-szaladt régi jó barátjához, akit azóta ismert, amióta az eszt tudta, remegőn, kérdő pillantással nézett rá.

- Ne aggódj túlságosan, kislányom - mondta a doktor bácsi, s kezét fogott vele. - Apád hirtelen rohamot kapott, és még nem nyerte vissza teljesen emlékezetét. De téged emleget, és jót fog tenni neki, ha meglát. Viselkedj olyan csöndesen, ahogy csak tudsz. Rakd le a holmidat, aztán gyere föl velem az emeletre.

Maggie engedelmeskedett - azzal a szörnyű szívdobogással, amelytől az ember úgy érzi, hogy az egész lét nem más, csak ez a fájó, kínos lüktetés. Éppen az a nyugalom, amellyel Mr. Turnbull beszélt, rémítette meg legjobban fogékony képzeletét. Apja egyre az ajtót figyelte nyugtalanul; a lány belépett a szobába, s meglátta a beteg ember furcsa, sóvárgó, gyámoltalan tekintetét, mely őt leste és kereste, addig hiába. Most, mintha összeszedte volna minden erejét, hirtelen fölemelkedett az ágyban. Maggie odarohant hozzá, megölelte, és elborította kétségbeesett csókjaival.

Szegény gyermek! Nagyon korán ismerkedett meg az élet súlyos perceivel; ezekben a pillanatokban minden reménységünk, örömünk, rettegésünk, szenvedésünk jelentéktelen emlékké halványul, s belevész abba az egyszerű, primitív szeretetbe, mely összeforraszt azokkal, akik szívünkhöz legközelebb állnak nagy gyámoltalanságukban és gyötrődésükben.

Az apa megsebzett, elgyöngült szervezetét túlságosan megerőltette az agyán átvillanó fölismérés. Megint visszaesett merev érzéketlenségébe, mely több órán át tartott; csak néha szakította meg az öntudat pislákoló föllobbanása; akkor türelmesen elfogadott mindent, amit adtak neki, és valamiféle gyermekes örömmel vette tudomásul, hogy Maggie ott van mellette - ahogy egy csecsemő örül, ha visszateszik dajkája ölébe.

Mrs. Tulliver elhívatta nővéreit; nagy óbégatás kezdődött odalenn égnek emelt kezek kíséretében. A nagybácsik és nagynénik egyaránt megállapították, hogy Bessy és családja teljesen tönkrement, pontosan úgy, ahogy előre látták és megjósolták. A családi közvélemény meg-egyezett abban, hogy Mr. Tullivert utolérte Isten büntetése, melyet vétek volna túlzott jóssággal enyhíteni. De Maggie alig hallott ebből valamit, hiszen jóformán el sem mozdult apja beteg-ágyától, csak ült vele szemben, és fogta a kezét. Mrs. Tulliver azt akarta, hogy Tomot hozzák haza, s mintha többet törődött volna a fiával, mint a férjével; ám a bácsikák és nénikék határozottan elleneztek. Tom jobb helyen van ott, annál is inkább, mert Mr. Turnbull azt mondta, a beteget nem fenyegeti közvetlen veszély, úgy hiszi. De a második nap végén, amikor Maggie megszokta már egy kicsit apja eszméletlenségi rohamait, s reménykedni kezdett fölépülésében, ő is úgy érezte, hogy Tomot sürgősen haza kell hívni. Anyja este zokogva hajtogatta:

- Szegény kis fiam, igazán jó volna, ha hazajönne!

- Hadd menjek el érte, anya - kérte Maggie -, hadd mondjam meg neki. Holnap reggel indulok, ha apa nem ismer meg, és nincs szüksége rám. Nagyon nehéz lenne Tomnak, ha úgy jönne haza, hogy még nem tud semmit.

És másnap reggel, mint láttuk, Maggie csakugyan elment Tomért. Hazafelé pedig egymás mellett ült a postakocsiban a két testvér, és szomorú, szaggatott suttogással beszélgetett.

- Azt mondják, Mr. Wakem kaparintotta meg a jelzálogot vagy amit a földünkre bekebeleztek, Tom - súgta Maggie. - Azt hiszik, apa attól a levéltől lett rosszul, melyben ezt a hírt olvasta.

- Azt hiszem, kezdettől fogva abban sántikált az a gazember, hogy apámat tönkregye! - mondta Tom, aki nagyon gyorsan jutott el a bizonytalan benyomásoktól nagyon határozott következtetésekhez. - Majd visszafizetem neki, ha felnőtt leszek! Te meg soha többé nem állj szóba Philippel.

- Ó, Tom! - sóhajtott föl Maggie szomorú tiltakozással, de nem volt olyan hangulatban, hogy bármiről is vitatkozzék, s még kevésbé akarta bosszantani Tomot ellentmondásával.

2 MRS. TULLIVER HÁZI ISTENEI

Amikor Maggie a bátyjával együtt leszállt a postakocsiról, már öt óra telt el azóta, hogy elindult hazulról. Szorongva gondolt arra: apja talán észrevette, hogy nincs mellette, és hiába kereste az ő „kis fruskáját”. Hogy közben más dolog is történhetett otthon, eszébe sem jutott.

Végigsietett a kavicsos ösvényen, és előbb lépett be a házba, mint Tom. Már a bejáratnál meghökkentette, hogy erős dohányszagot érez. A nappali ajtaja résnyire nyitva volt, onnan áradt a szag. Különös! Miféle látogató lehet az, aki ilyenkor dohányzik? Vajon anyja odabenn van-e? Ha igen, meg kell mondania neki, hogy Tom megérkezett. Maggie meglepetésében tétozott egy kicsit, és éppen ki akarta tární az ajtót, amikor Tom utolérte. Együtt néztek be a nappaliba. Egy durva külsejű, mocskos férfi ült édesapjuk karosszékében, és pipázott; mellette egy korsó és pohár. Tomnak úgy rémlett, hogy ezt az arcot már látta valamikor. A következő percben rádöbrent az igazságra. Már kisfiú korában hallott emlegetni olyasmit, hogy „végrehajtó van a házban” meg hogy „dobra kerül minden”. Ez hozzá tartozott a csöd gyalázatahoz és nyomorúságához: valaki tönkremegy, minden pénzét elveszíti, és a szegény munkás-emberek állapotába süllyed. Egész természetesnek tartotta, hogy ennek be kellett következnie, miután apja elvesztette egész vagyonát. Azt hitte, a balsorsnak ezt a válfaját is a pör elvesztése hozta magával, eszébe sem jutott, hogy más oka is lehet. De a szegény közvetlen megjelenése olyan élmény volt, mely jobban megrendítette Tomot, mint minden félelem, amit addig érzett. Ebben a pillanatban eszmélt rá, hogy az igazi baj csak most kezdődik; mint amikor a gyulladós ideg érintésére olyan hasogatást érzünk, mely össze sem hasonlítható az addigi tompa fogfájással.

- Hogy van, fiatalúr? - kérdezte az idegen kissé zavarban, nyers udvariassággal, s kivette a pipát szájából. A két riadt gyerekarc láttára kényelmetlenül érezte magát.

De Tom nem válaszolt, csak gyorsan elfordult - még nézni is utálta ezt az embert. Hogy mit keres itt, Maggie még annyira sem értette, mint Tom. Bátyja után sietett, és suttogva megkérdezte:

- Ki lehet ez, Tom? Mi történt?

Hirtelen valami homályos rémület fogta el: talán azért van itt ez az ember, mert apjával történt valami? Fölrohant az emeletre, és csak a hálószoza ajtajában torpant meg, hogy ledobja kalapját, azután lábujjhegyen belépett. A szobában teljes csönd volt. Apja behunyt szemmel feküdt az ágyon, éppen úgy, mint amikor utoljára látta, nem törődve semmivel, ami körülötte történik. Anyja nem volt ott, csak egy cseléd.

- Hol van anyám? - súgta Maggie. A cseléd nem tudta. Maggie kiszaladt, és azt mondta Tomnak: - Apa csöndesen fekszik. Gyere, keressük meg a mamát. Nem tudom, hol lehet.

Mrs. Tulliver nem volt odalenn, a hálószozában sem. Hátra volt még egy szoba, a padlás-helyiség alatt, azt még nem kutatták át. A raktárszoza volt, ahol anyjuk minden ágyneműjét meg a becses „finomabb holmit” tartogatta: ezt csak különleges alkalommal csomagolták ki és szedték elő. Tom megelőzte Maggie-t a folyosón, benyitott a raktárszoza ajtaján, és már föl is kiáltott:

- Mama!

Mrs. Tulliver ott ült gondosan őrzött kincsei közt. Az egyik ágyneműsláda nyitva volt, mellette a többszörös papírburkolatból kihámozott ezüst teáskanna; az ünnepi alkalomra

félretett porcelán edények a másik ágyneműsláda csukott fedelén sorakoztak; a polcokon pedig nyársak, leveseskanalak és merítőkanalak sorba rakva. Szegény Mrs. Tulliver! Remegett a feje és a szája keserűen megfeszült, amint sírva hajolt az ölébe rakott abroszok sarkába hímzett *Elizabeth Dodson* jelzés fölé.

Tom szavára fölriadt, és elejtette az abroszokat.

- Ó, fiam, édes fiam! - sóhajtotta, amint átkarolta Tom nyakát. - Hogy ezt a napot is meg kellett érnem! Tönkrementünk, mindenünk dobra kerül. Elképzelni, hogy apád csak azért vett feleségül, hogy ide juttasson! Semmink sem marad, koldusok leszünk! Mehetünk a dologházba!

Megcsókolta Tomot, aztán újra leült, egy másik összehajtogatott abroszt vett az ölébe, s kissé kibontotta, hogy a mintáját szemügyre vehesse. A gyerekek néma szomorúsággal álltak mellette, s pillanatnyilag nem tudtak másra gondolni, csak az imént hallott szavakra: „koldusok... dologház...”

- Ha meggondolom, hogy ezeket a vásznakat magam szőttem - folytatta, és sorra szedte elő a dolgokat, és izgatottan forgatta ide-oda; ez a kövér, szőke asszony eddig türelmesen belenyugodott mindenbe; éppen ez tette mostani viselkedését még különösebbé és szánandóbbá; azelőtt, ha olykor-olykor ki is jött a sodrából, mélyebben az sem kavarta föl -, aztán Job Haxey szőtte meg, a hátán hozta haza a végeket. Emlékszem, az ajtóban álltam, onnan figyeltem, hogy jön. Akkor még eszembe sem jutott, hogy apátokhoz megyek feleségül! A mintákat magam választottam ki, és mindent szépen kifehérítettem, a nevet is magam hímeztem rá olyan szépen, hogy különb névjelet még senki sem látott; olyan különleges öltéssel, hogy ollóval kell kivágná, ha valaki el akarja távolítani. Most meg mind elérverezik, és idegen házakba kerül, ahol talán késsel is belevágnak, és elkoptatják, még mielőtt meghalok. Te már nem kapsz belőlük egy darabot sem, édes fiam - mondta, s szemét elöntötték a könnyek, mikor Tomra nézett -, pedig valamennyit neked szántam. Azt akartam, hogy amin ez a minta van, egytől egyig a tied legyen, Maggie-nek jó lett volna a nagy kockás is; igaz, hogy nem mutat olyan jól a fehér tányérok alatt!

Tomnak ez a veszteség az elevenére tapintott, s rögtön haragosan reagált rá. Arca kipirult, és fölkiáltott:

- Csak nem engedik a nénikéim, hogy elérverezzék? Tudnak róla, anya? Nem fogják megengedni, hogy az ágyneműdet elvigyék, ugye? Értesítetted őket?

- Igen, azonnal elszalasztottam hozzájuk Luke-ot, amikor a végrehajtók betették a lábukat a házba. Pullet nénid mindjárt eljött. Sopánkodott, és azt mondta, apád szégyent hozott a családomra, a világ szájára adta; s hogy a pöttyös abroszokat ő veszi meg, mert ebből a mintából neki mindig kevés volt, és nem engedi, hogy idegenek kezére kerüljön, de a kockás nem kell, mert abból neki is több van, mint amennyit használhat.

Mrs. Tulliver most elkezdte visszarakni az abroszokat a ládába. Szinte gépies mozdulattal hajtotta össze és simította le őket, miközben így folytatta:

- Glegg bácsid is itt volt. Azt mondta, meg kell vásárolni egyet-mást a mi részünkre, hogy legyen miben aludnunk, de előbb meg kell beszélnie a nénikéddel. Valamennyien eljönnek ide tanácskozni. De tudom, a porcelánt nem veszik meg - tette hozzá a csészék és tálcák felé fordulva -, mert már akkor is kritizálták, amikor megvásároltam; nem tetszett nekik a kis aranyágacska, ami végigfut rajtuk a virágok közt. Pedig egyiknek sincs különb porcelánja, még Pullet nénidnek sem. S a saját pénzemen vettem, amit tizenöt éves korom óta gyűjtö-

gettem és félretettem. Még az ezüst teáskanna is az enyém, apád egy pennyt sem adott hozzá. Ha meggondolom, hogy ide jutottam; ezért kellett férjhez mennem!

Mrs. Tulliver megint sírva fakadt; zsebkendőjével törölgette a szemét, s zokogott néhány percig; majd félretette a zsebkendőt, de félig még mindig zokogva és zsörtölődve folytatta, mintha valaki arra kényszerítené, hogy beszéljen, még mielőtt hangján uralkodni tudna:

- Hányszor mondtam neki újra meg újra: „Csinálj akármit, csak ne pörösködj!” Hát tehettem ennél többet? Végig kellett néznem, hogyan tékozolja el a vagyonomat meg azt is, ami a gyermekeimé lett volna. Egyetlen pennyt sem fogsz örökölni, fiam, de nem szegény anyád hibájából!

Fél karját Tom felé nyújtotta, és gyámoltalanul nézett rá esedező, gyerekes kék szemével. A szegény fiú odalépett hozzá, és megcsókolta, anyja pedig magához ölelte. Most történt először, hogy Tom egy kis szemrehányással gondolt apjára. Megvolt benne a hajlam arra, hogy másokat hibáztasson, de apját eddig soha; visszatartotta az a meggyőződés, hogy apjának mindig igaza van - mert ő Tom Tulliver apja. Érzését más irányba terelte anyja panaszkodása; a Wakem iránt érzett felháborodásba most egy másfajta megbotránkozás is keveredett. Talán az apja is oka annak, hogy ilyen helyzetbe kerültek, s a világ most megvetéssel beszélhet róluk. De Tom Tulliver megmutatja, hogy órála nem fog senki megvetéssel beszélni. Természetének ereje és szilárdsága érvényesülni kezdett a kettős ösztökélés hatása alatt; haragudott a nénikéire, és úgy érezte, most férfi módjára kell viselkednie, neki kell anyjáról gondoskodnia.

- Ne tépelődj, anya - mondta gyöngéden. - Nemsokára én is tudok pénzt keresni. Majd csak kapok valami állást.

- Áldjon meg az Isten, édes fiam! - sóhajtotta Mrs. Tulliver kissé lecsillapodva, aztán újra körülnézett, és megjegyezte: - Nem is búsulnék olyan nagyon, ha legalább azokat a dolgokat megtarthatnám, amiken rajta van a nevem!

Maggie egyre növekvő haraggal nézte ezt a jelenetet. A burkolt szemrehányások, amelyek apjának szóltak - apjának, aki úgy fekszik ott, mint egy élő halott -, közömböst tettek a szánakozást és a bánkódást az abroszok meg a porcelán miatt. Apja nevében érzett haragjához hozzájárult egy kis önző neheztelés is Tomra, mert anyjához csatlakozott, s így hozzájárult ahhoz, hogy őt kirekesszék a közös boldogtalanságból. Anyja szokásos szidalmait már szinte közömbösen hallgatta, de annál érzékenyebben érintette, ha azzal kellett gyanúsítania Tomot, hogy ezeket a bíráló megjegyzéseket csak egyetlen szóval vagy némán is helyesli és szentesíti. Szegény Maggie odaadó hűségéből nem hiányzott minden mellékgondolat, nagy szeretetében önző igényei is támadtak. Végül így fakadt ki izgatottan, szinte heves hangon:

- Hogy beszélhetsz így, anya! Mintha csak azzal a holmival törődnél, amin a *te* neved van, azzal pedig nem, ami az apám nevét viseli! S mintha drága apánkkal sem törődnél, aki betegen fekszik és talán soha többé nem szól hozzánk! Neked is ezt kellene mondanod, Tom, s nem lett volna szabad hagynod, hogy apánkat bárki is hibáztassa!

Maggie szinte elfulladt a haragtól és bánattól; kirohant a szobából, és elfoglalta régi helyét apja betegágyán. Szívét forróbb szeretet árasztotta el apja iránt, mint valaha, ha arra gondolt, hogy az emberek az apját hibáztatják. Maggie gyűlölte a gáncsoskodást. Világéletében mindig benne keresték a hibát, és mit értek el vele? Semmit, csak ingerültséget, bosszúságot keltettek benne! Apja volt az egyetlen, aki pártját fogta és mentette. Szerető gyöngédségére emlékezve Maggie olyan erőt érzett magában, mely képessé tette, hogy apja kedvéért bármit is megtegyen vagy elviseljen.

Tomot kissé megbotránkoztatta Maggie kitörése. Még hogy ő mondja *neki* meg az anyjának, mi a helyes és mit kell tenni! Igazán leszokhatna már hetyke, parancsolgató modoráról! De amikor ő is bement apja szobájába, a látvány, mely fogadta, annyira meghatotta, hogy egészen eltörölte az előző óra felületesebb benyomásait. Maggie, látva megindultságát, odalépett hozzá és a nyakába borult. A két gyerek most minden egyebet elfelejtett abban az érzésben, hogy *egy* apjuk van és a bánatuk is közös.

3 A CSALÁDI TANÁCS

Másnap tizenegy órára beszélték meg a nagybácsik és nagynénik, hogy összegyűlnek Tulliveréknél tanácskozni. Befűtöttek a nagy szalonban. Szegény Mrs. Tulliver úgy érezte, hogy valami ünnepélyes dolog készül itt, akár egy temetés. Zavarában leszedte a huzatot a csengőzsinór bojtjairól, kiszedte a gombostűket a függönyökből, és kellőképpen megigazgatta a redőket; aztán körülnézett, és szomorúan rázogatta fejét az asztalok fényezett lapjai és lábai felé, amelyeket még Pullet nővér sem vádolhatott volna azzal, hogy nem ragyognak eléggé.

Mr. Deane nem ment el a tanácskozásra - üzleti úton volt; de Mrs. Deane pontosan megjelent, ráadásul szép új homokfutóján érkezett; libériás inas hajtotta, ami sok megjegyzésre adott okot barátnői körében St. Ogg'sban, Mrs. Deane jellemét illetőleg. Mr. Deane ugyanis éppen olyan gyorsan tört előre a világban, ahogy Mr. Tulliver alásüllyedt. Mrs. Deane házában a Dodson-féle asztalnemű és étkezőkészlet alárendelt jelentőségűvé vált, s csupán kiegészítése volt annak a hasonló rendeltetésű, de jóval csinosabb holminak, amit az utóbbi években vásároltak. Ez a változás időnként elhidegülést okozott Mrs. Deane és Mrs. Glegg testvéri érintkezésében, mivel ez utóbbi úgy érezte, hogy Susan egyre inkább olyan lesz, „mint más népek”, s hovatovább nyoma vész az igazi Dodson-szellemnek - legfőljebb őbenne él még tovább és remélhetőleg azokban az unokaöcsökben, akik a családi birtokon emelik magasba a Dodson nevet valahol az isten háta mögött. Azok az emberek ugyanis, akik tőlünk távol élnek, természetesen jobbak, s kevesebb hibát találunk bennük, mint azokban, akiket napról napra látunk. Ha tekintetbe vesszük Etiópia földrajzi helyzetét meg azt, hogy a görögöknek milyen kevés dolguk volt velük, minden fejtörés nélkül megérthetjük, miért dicséri Homérosz az etiópokat.

Mrs. Deane érkezett meg elsőnek; s mihelyt helyet foglalt a nagy szalonban, Mrs. Tulliver már ment is lefelé - csinos arca kissé földült, mintha az imént még sirdogált volna. Nem olyan asszony volt, aki bőségesen ontja könnyeit, kivéve azokat a pillanatokat, amikor a szokottnál is élénkebben jelent meg előtte a kép, amikor bútorait elviszik. De most csak azért sírt, mert úgy érezte, hogy a jelenlegi körülmények között nem is volna illendő nyugodtan viselkedni.

- Ó, nővérkém, micsoda világot élünk! - ezzel a kiáltással lépett be a szobába. - Mennyi baj van, drágám!

Mrs. Deane vékony ajkú asszony volt, aki jól megfontolt, rövid szónoklatokat szokott kivágni minden különleges alkalommal, azután elismételte a férje előtt, s megkérdezte, nem beszélt-e pontosan úgy, ahogy kellett.

- Igen, nővérkém - helyeselt határozottan -, a világ változik, és nem tudjuk ma, mit hoz a holnap. Ezért jó, ha el vagyunk készülve mindenre; s ha ránk szakad a baj, nem szabad elfelejtenünk, hogy nem ok nélkül történt. Nagyon sajnálak téged mint nővéremet; s ha a doktor befőttest rendel Mr. Tullivernek - remélem, tudatod velem -, nagyon szívesen küldök. Mert az a helyes, hogy amíg beteg, megfelelő ápolásban részesüljön.

- Köszönöm, Susan - felelte Mrs. Tulliver elhaló hangon, és kövér kezét visszahúzta nővére sovány kezéből. - De befőttről eddig nem volt szó - mondta, majd kisvártatva hozzátette. - Van egy tucat csiszolt befőttesüvegem odafönn. Soha többé nem teszek el bennük befőttest.

Az utolsó szavaknál már meglehetősen izgatott volt, de a közeledő kerékszaj más irányba terelte gondolatait. A Glegg házaspár érkezett meg és szinte a nyomukban Mr. Pullet meg a felesége.

Mrs. Pullet sírva állított be - mindig ez volt a legvelősebb módja annak, hogy tömören kifejezze, miképpen vélekedik a világról általában, s mi a véleménye a szóban forgó esetről.

Mrs. Glegg a leggöndörebb vendéghaját rakta fel, és ruhája olyan volt, mintha nemrég ünnepelte volna föltámadását a szekrény sírból, ahol meglehetősen összegyűrődött. Mrs. Glegg azzal a magasztos erkölcsi szándékkal választotta ki ezt a ruhát, hogy megfelelő alázatosságot csöpögtessen Bessy és gyermekei lelkébe.

- Mrs. Glegg, nem akar a tűz mellé ülni? - kérdezte a férje, mert nem merte ezt a kényelmes helyet elfoglalni, mielőtt fölajánlotta volna a feleségének.

- Látod, hogy már itt foglaltam helyet, Mr. Glegg - válaszolta ez a kiváló hölgy. - *Te* megsütheted magad, ha kedved tartja.

- Hát jó - hagyta rá Mr. Glegg kedélyesen, és leült. - Hogy van az a szegény ember odafönn?

- Dr. Turnbull ma reggel úgy találta, hogy sokkal jobban van - felelte Mrs. Tulliver. - Már észrevesz egyet-mást, hozzám is beszél. De Tomot még nem ismeri meg; úgy néz a szegény fiúra, mintha idegen volna. De egyszer mégis mondott valamit Tomról meg a póniról. A doktor azt állítja, hogy emlékezete messze kalandozik a múltba, s azért nem ismeri meg Tomot, mert úgy emlékszik rá, mint egy kisfiúra. Ó, istenem, istenem!

- Attól félek, a víz az agyára ment - vélte Pullet néni, s visszafordult a nagy állótükörtől, melyben bánatosan igazgatta kalapját. - Csoda volna, ha még valaha is talpra állna. De ha megteszi, akkor is olyan lesz, mint egy gyermek, akárcsak a szegény Mr. Carr! Három éven át kanállal kellett etetni, mint egy kisbabát! Elfelejtette, hogy kell a kezét-lábát használni. Tolókocsit szereztek neki, és fogadtak mellé valakit, hogy ide-oda hurcolja. De neked nem lesz módod erre, attól tartok, Bessy.

- Pullet nővér! - szólt rá Mrs. Glegg szigorú hangon. - Ha jól értettem, azért gyűltünk itt össze ma reggel, hogy megtanácskozzuk, mit lehetne tenni ebben a helyzetben, ha már ilyen szégyen érte a családot, nem pedig azért, hogy olyan emberekről beszéljünk, akik nem tartoznak hozzánk. Mr. Carr nem vérrokonunk, és tudtommal semmi közünk hozzá.

- Glegg nővér - vitatkozott Mrs. Pullet, miközben újra fölhúzta kesztyűjét, s izgatottan simítgatta ujjain -, ha valami rosszat akarsz mondani Mr. Carr-ről, nagyon kérlek, ne az én fülem hallatára mondd. *Én* tudom, milyen ember volt - tette hozzá sóhajtva. - Ha kifogyott a lélegzete, úgy szuszogott, hogy a harmadik szobából is hallani lehetett.

- Sophy! - szólt rá Mrs. Glegg undorral és méltatlankodva. - Ahogy te az emberek egészségi panaszairól beszélsz, az már egyszerűen illetlen! Újra csak azt mondom, amit az előbb mondtam, nem azért jöttünk ide, hogy ismerősökről beszélgessek, akár rövid a lélegzetük, akár hosszú. Ha nem azért jöttünk össze, hogy meghallgassuk, ki mit vállal magára, hogy megmentse nővérünket meg gyermekeit a koldulástól, akkor *én* már itt se vagyok. Az *egyik* testvér nem sokat tehet a másik nélkül, azt hiszem. Nem lehet elvárni tőlem, hogy *én* csináljak mindent egyedül.

- Hát ami azt illeti - mondta Mrs. Pullet -, nem látom, miben előztél meg minket olyan nagyon, Jane. Tudtommal ma vagy itt először, amióta értesültünk róla, hogy végrehajtó jelent meg a házban. De én már tegnap itt voltam, és megnéztem Bessy ágyneműit meg minden holmiját. Meg is mondtam neki, hogy hajlandó vagyok a pöttyös abroszokat megvenni. Elég

méltányos beszéd, nem? Bessy azt akarja, hogy a teáskanna a családban maradjon, de józan ésszel könnyű belátni, hogy ugyan mihez kezdek én két ezüst teáskannával? Még akkor sem használhatnám, ha nem volna egyenes a csőre. De a pöttyös damasztot mindig nagyon szerettem.

- Nagyon szeretném, ha úgy lehetne intézni a dolgot, hogy a teáskannám meg a porcelánom és a legszebb cukorszóróm ne kerüljön árverésre - könyörgött Mrs. Tulliver - és a cukorfogó sem; ezek voltak az első holmik, amiket vettem.

- De ha nem lehet, hát nem lehet, értsd meg - intette le Mr. Glegg. - Ha a családból éppen meg akarja vásárolni valaki, hát megteheti, de minden tárgyat egyformán kell följátni mindenkinek.

- És nem lehet azt kívánni, hogy saját családod többet fizessen valamiért, mint amennyit az árverésen kapnál érte - tette hozzá Pullet bácsi, tőle szokatlan módon önálló véleményt nyilvánítva. - Könnyen lehet, hogy az árverésen bagóért kelne el.

- Istenem, istenem! - sópázkodott Mrs. Tulliver. - Ha arra gondolok, hogy a porcelánomat így kell elkótyavetyélnem! Akkor vettem, amikor férjhez mentem, éppen úgy, mint ti a tiéteket, Jane és Sophy. Tudom, hogy nektek nem tetszett az enyém az ágacska miatt, de én mindig nagyon kedveltem; s egyetlen darab sem tört el belőle, mert mindig magam mostam el; s tulipánok vannak a csészéken meg rózsák; olyan szép, hogy akárki megnézheti, igazán öröm látni. Te sem szeretnéd, Jane, ha a *te* porcelánodat bagóért kellene eladnod vagy egyenként szednék szét, pedig nem is olyan színes, mint az enyém! A tied csak fehér és barázdált, nem is került annyiba, mint az enyém. És itt vannak a cukortartók is... Nem hiszem, hogy nem tudnád használni, Deane nővér, hallottam, hogy magad mondtad, milyen szépek!

- Nem bánom - mondta Mrs. Deane kissé gögösen. - Semmi ellenvetésem, hogy megvegyünk egyet-mást a jobb holmiból. A mi házukban van helye a fölös dolgoknak is.

- Jobb holmi! - kiáltott föl Mrs. Glegg indulatosan, a hosszú hallgatása alatt fölgülemlett haraggal. - Az embernek elfogy a türelme, ha hallja, hogy a jobb holmiról beszéltek, s hogy hajlandók vagytok megvásárolni ezt meg ezt, például az ezüstöt meg a porcelánt. Meg kell szoknod, Bessy, hogy alkalmazkodj a körülményeidhez. Ne az ezüstre meg a porcelánra gondolj, hanem arra, lesz-e szalmazsákod, hogy lefekhess vagy pokrócod, hogy betakarózhass, széked, hogy leülhess! És ha lesz, ne felejtsd el, csak annak köszönheted, hogy a barátaid megvették neked, és *mindenben* tőlük függsz, hiszen a férjed magatehetetlenül fekszik odafönn, s még egy pennyje sincs, amit magáénak mondhat ezen a világon. Én csak a te érdekedben mondom ezt, hogy tudatára ébredj a helyzetednek meg annak a szégyennek, amit a férjed a családunkra hozott! Joggal elvárja tőled mindenki, hogy nagyon vigyázz mindenre, és alázatos légy a szívedben!

Mrs. Glegg elhallgatott, hiszen ilyen erélyesen beszélni mások érdekében kimerítő dolog, természetesen. Mrs. Tulliver zsenge kora óta cipelte nyakán a legfiatalabb testvér igáját; és különösen Jane nővér zsarnoki hajlamaitól szenvedett, aki mindenkin uralkodni akart a családban; most sem lázadt föl, s könyörgő hangon felelt:

- Tudom, nővérem, nem is kértem senkitől semmit, csak vásárolja meg azt, amiben örömet leli, hogy idegen házba ne kerüljön, ahol tönkremegy. Nem kértem senkitől, hogy nekem vagy a gyermekeimnek vegyen meg valamit, pedig itt van a vászon, amit én magam fontam, s arra gondoltam, amikor Tom született és még a bölcsőben feküdt, hogy milyen jó lesz neki, meg a többi holmi is, amit saját pénzemre vásároltam, s annyira vigyáztam rá mindig! De egyetlen szóval sem kértem, hogy a nővéreim *nekem* vegyenek meg valamit és erre költsék a pénzüket.

Hogy az *én* férjem mit tett az *ő* húgáért, csak a jó Isten tudja. Bizonyára jobban állnánk ma, ha nem adott volna kölcsön pénzt a családjának, amit sohasem akart visszakérni!

- Nyugalom, nyugalom! - mondta Mr. Glegg jószágon. - Nem kell a dolgokat olyan sötétnek látni. Persze, ami megtörtént, azon nem lehet változtatni. De majd elosztjuk egymás közt, hogy megvásároljuk azt, ami neked okvetlenül kell. De ahogy a feleségem mondta, csak egyszerű, hasznos dolgokról lehet szó. Nem is gondolhatunk olyasmire, ami fölösleges. Egy asztal, egy-két szék, konyhaedények, egy jó ágy, ilyesmi... hiszen volt idő, amikor magam is már-már arra gondoltam, hogy boldog volnék, ha szalmazsákon aludhatnék és nem a pusztta földön. Nagyon sok fölösleges holmival vagyunk körülvéve csak azért, mert volt pénzünk költekezni.

- Ha volnál olyan kedves, Mr. Glegg, és engem is hagynál szóhoz jutná - szólt rá Mrs. Glegg - ahelyett, hogy kivedd a szavakat a számból! Azt akartam mondani, Bessy, kár olyan fellengzős kijelentéseket tenni, hogy nem kértél tőlünk semmit. Vedd tudomásul, hogy *kötelességed* lett volna kérni tőlünk! Hogy akarsz gondoskodni magadról, mondd, ha a saját családod nem segít rajtad? Akkor a községhez kell fordulnod segélyért! Nagyon fontos, hogy ezt tudjad és mindig szemed előtt tartsd, s alázatosan kérj meg minket, hogy tegyünk meg érted mindent, amit csak megtehetünk. Ez volna a helyes, nem pedig büszkélkedni, hogy nem kértél tőlünk semmit!

Most megszólalt Pullet bácsi, aki szokatlanul fölélénkült, és tele volt javaslattal, amikor arról volt szó, hogy pénzt kell áldozni.

- Mossékat említetted, meg hogy mit tett értük Mr. Tulliver. Hát nem közeli rokonaid ők is? Nekik is tenniük kellene valamit, éppen úgy, mint másnak. S ha pénzt vettek kölcsön, rá kell venni őket, hogy visszafizessék.

- De mennyire! - helyeselt Mrs. Deane. - Én is erre gondoltam. Hogy van az, hogy Mossék nem jöttek el erre a megbeszélésre? Igazán elvárhatjuk, hogy ők is megtegyék a magukét.

- Jaj, drágám, nem is értesítettem őket Mr. Tulliver állapotáról - vallotta be Bessy. - Az isten háta mögött laknak, a basseti réteken, és nem tudnak semmiről, csak akkor hallanak valamit, ha Mr. Moss eljön a vásárra. Eszembe sem jutottak. Ha csak Maggie nem gondolt rájuk, mert mindig nagyon szerette Moss nénikéjét.

- Mért nem jöttek be a gyerekek is, Bessy? - kérdezte Mrs. Pullet, amikor meghallotta Maggie nevét. - Nekik is meg kellene hallgatniuk, mit mondanak a bácsikáik meg a nénikéik. Különösen Maggie-nek, hiszen én fizetem a fél tandíját az intézetben. Inkább Pullet néniire kellene gondolnia, mint Moss néniire. Én bármely pillanatban meghalhatok, talán már ma, amikor hazaérek. Ki tudja?

- Ha *tőlem* függne - vélekedett Mrs. Glegg -, a gyerekek az első pillanattól kezdve itt ültek volna, ebben a szobában. Legfőbb ideje, hogy megtanulják, kihez forduljanak! Helyes volna, ha *valaki* beszélne a fejükkel, és megmagyarázná nekik, milyen helyzetbe jutottak, és mi vár rájuk. Hadd érezzék, mit kell szenvedniök apjuk hibájából!

- Megyek, nővérkém, behozom őket - adta meg magát Mrs. Tulliver. Most már teljesen összeomlott, és a raktárhelyiségben őrzött kincseire gondolt, már nem érzett mást, csak merő kétségbeesést.

Fölment az emeletre Tomért és Maggie-ért; mindketten apjuk szobájában voltak. Mrs. Tulliver már visszafelé indult velük, amikor megpillantotta a raktárszoba ajtaját, ami új gondolatot sugallt neki. Elindult a raktárszoba felé, míg a két gyerek nélküle folytatta útját a nagy szalonba.

Amikor szabódva, riadtan beléptek, a néniket és bácsikat heves vita közepette találták. Az új érzések, amelyeken tegnap óta átesett, fölébresztették Tomban a gyakorlatias okosságot, s tette serkentették. Már is tervet forgatott a fejében, amelyet valamelyik bácsikája vagy nénikéje elé akart terjeszteni. De semmiféle barátságos érzés sem volt benne irántuk, s valósággal megijedt, mikor meglátta őket így együtt - mint ahogy az ember visszariad attól, hogy egyszerre vegyen be nagy adagot valami erős orvosságból, amelyet csöppenként még elviselne. Maggie ma reggel különösen nyomott hangulatban volt. Rövid pihenés után, három óta tájban fölébresztették, s az a furcsa, álomszerű fáradtság fogta el, mely akkor nehezedik az emberre, ha betegszobában virrasztja át a hajnal előtti fagyos órákat; a külvilág elveszti minden jelentőségét, mintha csak foglalatja volna az elsötétített szobának. A két testvér megjelenése félbeszakította a beszélgetést. A kézfogás néma és szomorú szertartása után Pullet bácsi megjegyezte, amikor Tom odalépett hozzá:

- Jó, hogy itt vagy, fiatalúr. Éppen arról beszéltünk, hogy most hasznát vehetnénk a tolladnak és tintádnak. Azt hiszem, annyi iskolázás után ragyogóan tudsz írni.

- Bizony, bizony - tette hozzá Mr. Glegg jóságos intelemnek szánt szavakkal -, most már igyekeznünk kellene hasznát venni iskolázatásodnak, ha már apád annyi pénzt ölt bele. Mert:

*Ha elfogy a pénz, és a föld is oda,
a tudás a végső, megmentő csoda.*

Legfőbb ideje, Tom, hogy megmutasd nekünk, mit érsz el a tudásoddal. Hadd lássuk, jobban tudsz-e boldogulni, mint én, aki minden iskola nélkül szereztem meg vagyonomat. De nagyon szerényen kezdtem, elhiheted. Beértem egy tál zabkásával meg egy falat kenyérral és sajttal. Attól félek, a nagy tanulás meg a nagy igények miatt neked sokkal nehezebb lesz, fiatalember, mint nekem volt.

- Akár könnyű, akár nehéz, nincs más hátra! - vágott a szavába Glegg néni erélyesen. - Nem is szabad azt néznie, hogy nehéz-e vagy sem. Arra kell gondolnia, hogy nem terhelheti a rokonait, nem várhatja el tőlük, hogy pazarul eltartsák, ő meg lustálkodjon. Viselnie kell apja könnyelműségének következményeit. Meg kell barátkoznia a nélkülözéssel meg a kemény munkával. Alázatos hálával kell fölnéznie a bácsikáira és nénikéire azért, amit anyjáért és apjáért tesznek, akiket kidobtak volna az utcára, vagy dologházba küldtek volna, ha mi nem lépünk közbe. És ez a hűgára is vonatkozik - folytatta Mrs. Glegg, s szigorúan nézett Maggie-re, aki Deane néni mellett kuporgott a pamlagon, szinte menedéket keresve Lucy anyjánál. - Ő is törődjön bele, hogy alázatosnak kell lennie, és dolgoznia kell. Nem lesz többé cseléd a házban, hogy kiszolgálja, ezt vesse eszébe. A ház körüli munkát ezentúl magának kell végeznie, és tisztelettel meg szeretettel kell fölnéznie nénikéire, akik annyit tettek érte, és egész életükön át azért kuporgattak, hogy hagy hassanak valamit az unokaöccseikre meg az unokahúgaikra!

Tom még mindig ott állt az asztal előtt a csoport közepén. Arca kipirult, és egyáltalán nem volt alázatos; de fölkészült arra, hogy tisztelettel hangozzon elmondjon valamit, amit már előzőleg kieszelt. Ekkor kinyílt az ajtó, és az anyja tért vissza.

A szegény Mrs. Tulliver kezében tálca volt, rajta az ő ezüst teáskannája, egy-két mintául kiválasztott teáscsésze és kistányér, néhány cukorszórá és cukorfogó.

- Nézz ide, nővérkém - mondta Mrs. Deane felé fordulva, s letette a tálcát az asztalra. - Gondoltam, ha újra megnézed a teáskannát - hisz már jó ideje, hogy utoljára láttad -, akkor talán jobban megtetszik a mintája. Nagyon szép teát lehet főzni benne, s itt van hozzá az állvány meg minden. Befoghatod hétköznapi használatra, vagy félreteheted Lucynak arra az időre, amikor saját háztartása lesz. Irtózok arra gondolni, hogy bárki megvehesse az Arany Oroszlánban - tette hozzá szegényke, s szívét keserűség, szemét könnyek árja öntötte el - az én

teáskannámat, amit akkor vásároltam, amikor férjhez mentem! Ha arra gondolok, hogy összekarcolják meg odarakják az utazó ügynökök meg mindenki elé, hogy akárki megbámulhassa a monogramomat - E. D. -, itt van, látjátok!

- Istenem, istenem! - rázogatta fejét Pullet néni mélységes szomorúsággal. - Bizony, elég baj! Ha arra gondolok, hogy a családi kezdőbetűk kikerülnek a világba... Ilyen még nem volt soha! Nagyon boldogtalan teremtés vagy, Bessy. De ha meg is vesszük a teáskannát, mit érsz vele? Itt van még a többi, a kanalak, az ágynemű, némelyik darabon a teljes név! Akkor sem lehetne segíteni rajta, ha nem volna egyenes a csőre!

- Ami a család szégyenét illeti - jelentette ki Mrs. Glegg -, azon nem segít semmiféle teáskanna megvásárlása. Azon a szégyenen, hogy a család egyik tagja olyan emberhez ment férjhez, aki koldusbotra juttatta. Azon a szégyenen, hogy a bútorait elárverezik. Az egész környék megtudja, és ezt nem akadályozhatjuk meg!

Amikor elhangzott a célzás az apjára, Maggie fölpattant helyéről, de Tom észrevette, és arcába szökött a vér; még idejében közbelépett, hogy visszatartsa.

- Maradj csöndben, Maggie - szólt rá parancsoló hangon, és félretolta.

Valóban nem mindennapi önuralomról és józan ítélőképességről tett tanúságot, amit nemigen lehet elvárni egy tizenöt éves kamasztól. Amikor Glegg néni elhallgatott, Tom nyugodtan és tisztelettudón megszólalt, bár kissé remegett a hangja, hiszen anyja szavai fájdalmasan érintették.

- Ha így van, nénikém - nézett egyenesen Mrs. Glegg szemébe -, ha valóban azt gondolja, hogy szégyent hoz a családra, ha mindenünket elárverezik, nem volna jobb teljesen megakadályozni? Ha Glegg néninek és Pullet néninek - folytatta most az utóbbihoz fordulva - az a terve, hogy pénzt hagyjanak rám meg Maggie-re, nem volna jobb, ha inkább most adnák ide, és kifizetnék az adósságot, amit így akarnak behajtani rajtunk, s megmentenék anyámat attól, hogy kénytelen legyen bútoraitól megválni?

Néhány percre mélységes csönd volt, hiszen mindenkit ámulatba ejtett, még Maggie-t is, hogy Tom egyszerre csak ilyen férfias hangon beszél. Glegg bácsi volt az első, aki megszólalt:

- No nézd csak, fiatalember! Ejnye, no! Látom, van valami fogalmad a dolgokról. De elfeledkeztél a kamatokról. A nénikéid öt percentet kapnak a pénzükre, és most elveszítenék, ha előlegeznék neked. Erre nem gondoltál, ugye?

- Dolgozni fogok, és kifizetem a kamatot évről évre - felelte Tom gondolkodás nélkül. - Mindent megteszek, hogy megkíméljem anyámat s ne legyen kénytelen holmijától megválni.

- Derék beszéd! - csodálkozott Glegg bácsi elismerően. Csak biztatni akarta Tomot anélkül, hogy végiggondolta volna, vajon a fiú javaslata gyakorlatilag keresztülvihető-e. Nem volt szerencsés megjegyzés, csak azt érte el vele, hogy fölingerelte feleségét.

- Köszönöm szépen, Mr. Glegg! - mondta a hölgy gúnyos haraggal. - Gyönyörű dolog, hogy így elosztogatod a pénzem, amelyről mindig azt mondtad, hogy magam rendelkezem vele. Tetejébe még a saját pénzemről van szó, amit az apámtól kaptam, s nem tőled, Mr. Glegg. Szépen félretettem, még hozzá is raktam, és szinte évről évre nagyobb összeget tudtam kihelyezni kamatra. Most meg kapjam magam, és költsem más emberek bútorára, olyan fényűzésre és pazarlásra bátorítva őket, amilyenre nincs lehetőségük. És változtassam meg a végakaratomat, vagy függesszek hozzá pótvégrendeletet, aztán két-háromszáz fonttal kevesebb maradjon utánam, ha meghalok; pedig mindig óvatos voltam, és azt tettem, ami helyes, mint a testvérek közt a legidősebb! Most pedig tékozzoljam a pénzem azokra, akiknek ugyanolyan lehetőségük volt, mint nekem, csak éppen léhák és pazarlók voltak. Pullet nővér, tégy úgy,

ahogy jónak látod, és nyugodj bele, hogy a férjed visszarabolja tőled a pénzt, amit egyszer már odaadott, de ami engem illet, én másképp gondolkodom.

- Ejnye, Jane, milyen tűzbe jöttél! - csillapította Mrs. Pullet. - Meglátod, fejedbe száll a vér, aztán eret kell vágni rajtad. Én nagyon sajnálom Bassyt és a gyerekeit. Rémes, mennyit gondolok rájuk éjszakákon át, mert nagyon rosszul alszom, ez az új orvosság nem használ semmit. De hasztalan töröm a fejem, hogy tegyek valamit értük, ha félúton nem jössz elém.

- Aztán van itt más is, amit fontolóra kell venni - vette át a szót Mr. Glegg. - Mit érünk vele, ha kifizetjük ezt a tartozást és megmentjük a bútort, amikor hátra vannak még a perköltségek is? Ahogy Gore ügyvéd szavaiból kivettem, az utolsó shillingig fölemésztené, amit a birtok meg a jószág eladásából be lehet venni, még elég se lenne. Nekünk vigyázni kell a pénzünkre, hogy kenyeret adhassunk ennek a szerencsétlennek ahelyett, hogy a bútorra költjük, amit nem lehet megenni vagy meginni. Kissé elhamarkodott voltál, Jane, ha azt hitted, hogy nem tudom, mi az ésszerű.

- Akkor hát beszélj értelmesen, Mr. Glegg! - mondta a felesége lassan, de nyomatékosan, és sokatmondó tekintettel fordult felé.

Tom arca megnyúlt e beszélgetés folyamán, ajka is remegett, de föltette magában, hogy nem enged. Úgy fog viselkedni, ahogy férfihoz illik. Maggie viszont, ha pillanatnyi elragadtatással hallgatta is Tom kis szónoklatát, visszaesett előbbi lelkiállapotába, és remegett a méltatlankodástól. Anyja most odaállt Tom mellé, és a vállára támaszkodott, amikor utolsó szavai elhangzottak. Maggie hirtelen odalépett a társaság elé, a szeme villámlott, mint egy fiatal nőtény oroszláné.

- Hát akkor mért jöttetek ide? - fakadt ki. - Miért avatkoztok a dolgunkba, miért szidtok, ha nem akartok segíteni szegény anyámon, saját testvéreken, ha nem éreztek együtt vele, amikor bajba került, s nem akartok adni semmit, pedig meg sem éreznétek, hogy fájdalmán enyhíthettek? Akkor ne is gyertek ide csak azért, hogy apámat hibáztassátok! Többet ér, mint ti valamennyien, mert jószágos ember! Ő bizony segített volna rajtatok, ha *ti* kerültök bajba. Tom meg én egy pennyt sem kívánunk a pénzetekből soha, ha nem akartok anyánkon segíteni. Szívesen lemondunk róla, majd megleszünk nélkületek is!

Miután ily módon kesztyűt dobott a nénik és bácsik arcába, Maggie elhallgatott. Mozdulatlanul állt ott, nagy, fekete szemét rájuk meresztette, mint aki kész viselkedésének minden következményét elviselni.

Mrs. Tulliver megrémült. Volt valami vészjósló ebben az eszeveszett kitörésben. Meg sem értette, hogy is lehet ezek után élni. Tom bosszankodott. „Semmi értelme - gondolta - így beszélni.” A nénik néhány percig hallgattak meglepetésükben. S végül, mint ahogy ilyen meghökkenés után történni szokott, célszerűbbnek tartották az egyenes válasznál az elhangzottak bírálását.

- Még rengeteg bajod lesz ezzel a gyerekekkel, Bessy - mondta Mrs. Pullet. - Olyan merész és hálátlan, hogy arra már nincs is szó. Rettenetes, mondhatom. Nem tudom, van-e értelme, hogy továbbra is hozzájáruljak iskoláztatási költségeihez, ha egyre csak rosszabb lesz.

- Pontosan az, amit mindig mondtam - folytatta Mrs. Glegg. - Másokat meglephet, de én egy csöppet sem csodálkozom rajta. Hányszor megmondtam! Már évekkkel ezelőtt megmondtam nektek: „Jegyezzétek meg a szavaimat, ettől a gyerektől nem várhatunk semmi jót. Egy szikrányi sincs benne a mi családjunktól!” Ami pedig azt a nagy iskoláztatást illeti, erről sohasem volt jó véleményem. Megvoltak az okaim, amikor megmondtam, hogy a költségeihez *én* nem vagyok hajlandó egyetlen pennyvel sem hozzájárulni.

- No, no, no - csitítgatta Mr. Glegg. - Ne pazaroljunk több időt a beszédre. Térjünk a tárgyra. Tom, hozd a tollat meg a tintát!

Még beszélt, amikor egy magas, sötét alakot láttak gyorsan elsuhanni az ablak előtt.

- Nézd csak, Mrs. Moss - mondta Mrs. Tulliver. - Hát akkor hozzá is eljutott a rossz hír. - Elindult ajtót nyitni, és Maggie buzgón követte.

- Éppen kapóra jött - mondta Mrs. Glegg. - Most megbeszélhetjük vele, miféle dolgokat kellene megvásárolnia. Nem volna igazság, ha nem venné ki a részét, hiszen az ő bátyja!

Mrs. Moss túlságosan feldúlt volt ahhoz, hogy ellenálljon Mrs. Tulliver gépies mozdulatának, amellyel behurcolta a szalonba; nem is gondolt arra, milyen tapintatlanság bevinni ennyi ember közé már az első gyötrelmes percben, alighogy megérkezett. A magas, elnyűtt, fekete hajú asszony erősen elütött a Dodson nővérektől; kopott ruhában állított be; látszott rajta, hogy kendőjét és kalapját sebtében kapta magára, s jóformán eszméletén sem volt, mint akit bánata egészen levert a lábáról. Maggie odasimult a karjához, s Mrs. Moss nem vett észre a szobában senki mást, csak Tomot - egyenesen hozzá sietett, és megfogta a kezét.

- Ó, drága gyermekeim - tört ki belőle a szó -, semmi okotok jó szívvel gondolni rám. Szegény nagynéni lehetek a szemetekben, hiszen csak kapok, és nem adok semmit. Hogy van szegény bátyám?

- Mr. Turnbull úgy gondolja, nemsokára jobban lesz - felelte Maggie. - Ül le, Gritty néni, ne nyugtalankodj.

- Jaj, édes kislányom, úgy érzem, mintha kétfelé tépnének - mondta Mrs. Moss, s megengedte Maggie-nek, hogy a pamlaghoz vezesse, de a jelek szerint észre sem vette a többieket. - Háromszáz fontot kaptunk a bátyámtól, most meg szüksége volna rá, mindnyájatoknak szüksége volna rá, szegénykéim. De mindenünket el kell adni, hogy visszafizethessük. És itt vannak az én szegény gyerekeim is - nyolcan, s a legkisebb még alig tud beszélni. Úgy érzem magam, mintha tolvaj volnék. Pedig higgyétek el, nincs más gondolatom, csak a bátyám...

A szegény asszony sopánkodása zokogásba fulladt.

- Háromszáz font! Ó, istenem, istenem! - mondta Mrs. Tulliver, aki az imént emlegette föl, hogy csak a jó isten tudja, mit tett a férje a húgáért; de akkor nem gondolt határozott összegre, s most fölingerelte a fölfedezés, mint minden feleséget, ha megtudja, hogy elhallgattak előtte valamit.

- Örültség, mondhatom! - kiáltott föl Mrs. Glegg. - Egy ember, akinek családja van! Nem volt joga kikölcsonözni a pénzét ilyen módon, ráadásul minden biztosíték nélkül, mert esküdni mennék: a végén kiderül, hogy így történt.

Mrs. Glegg hangja magára vonta Mrs. Moss figyelmét. Felpillantott, és így szólt:

- Hogyne lett volna biztosíték! Férjem váltót írt alá. Mi nem vagyunk olyan emberek, egyikünk sem olyan, hogy kifosszuk bátyám gyermekeit. Eltökélt szándékunk volt visszafizetni a pénzt, mihelyt valamivel jobb idők jönnek.

- Igen, de nézzük, mi van most - jegyezte meg szelíden Mr. Glegg. - Nincs a férjének valami lehetősége arra, hogy előteremtse ezt a pénzt? Hisz egész kis vagyonszámba menne ezeknek az embereknek, ha valahogy elkerülhetnénk, hogy Tulliver csődbe menjen. Az ön férjének van jószága. Szerintem még ilyen áron is elő kellene teremtenie a pénzt. De ne gondolja, hogy nem sajnálom önt, Mrs. Moss.

- Ó, uram, ha tudná, milyen kevés szerencséje volt az uramnak a jószággal! A farm jobban megsínyli, mint valaha, hogy kevés a jószág. Eladtuk az egész búzáunkat, és mégis hátralékban vagyunk a földbérrel. Nem mintha nem akarnánk megtenni azt, ami kötelességünk, dolgoznék én látástól vakulásig, ha segítene valamit... De itt vannak a szegény gyerekek is, négy közülük még egész picike.

- Ne sírj már, nénikém... ne izgasd magad - súgta Maggie, és megragadta Mrs. Moss kezét.

- Mr. Tulliver egyszerre adta nektek az egész összeget? - kérdezte Mrs. Tulliver, akinek még mindig csak az járt a fejében, hogy tudtán kívül folyt ez a „garázdálkodás”.

- Nem. Két alkalommal - felelte Mrs. Moss, és szemét törölgette erőlködve, hogy könnyeit visszafojtsa. - Négy évvel ezelőtt súlyosan megbetegedtem, és minden rosszul ment. Akkor kértünk pénzt másodszor, és új váltót írtunk alá. Ez a betegség és annyi más szerencsétlenség... Egész életemben csak terhére voltam mindenkinek!

- Úgy van, Mrs. Moss - jelentette ki Mrs. Glegg határozottan. - Az ön családja nagyon szerencsétlen. Annál szomorúbb az *én* húgom számára!

- Rögtön szekérre ültem, mihelyt meghallottam, mi történt - mondta Mrs. Moss a sógornőjére pillantva. - Nem maradtam volna el ilyen sokáig, ha jónak látod tudatni velem. Ne hidd, hogy csak magunkra gondolok és nem törődöm a bátyámmal. Csak a tartozás annyira a lelkemre nehezedett, hogy kénytelen voltam szóvá tenni. Higgye el, uram - tette hozzá Mr. Glegghez fordulva -, hogy én is meg a férjem is meg akarjuk tenni, ami a kötelességünk. Majd ki-eszelünk valamit, és megfizetjük a pénzt, akármi történik is, ha már ez az egyetlen, amire a bátyám támaszkodhatik. Megszoktuk már a bajt, és alig várunk egyebet a jövőtől is. Csak szegény gyermekeimre is gondolnom kell, ez az én nagy bajom.

- Igen, de van valami, amit jól meg kell gondolni, Mrs. Moss - mondta Mr. Glegg. - Kötelességemnek tartom, hogy figyelmeztessen: ha Tulliver ellen kimondják a csődöt, és megtalálják nála a férje váltóját a háromszáz fontról, akkor önök mindenképpen kénytelenek lesznek fizetni. Mert a hitelezőkre engedményezik, azoknak majd gondjuk lesz rá, hogy behajtsák.

- Ó, istenem, istenem! - sópánkodott Mrs. Tulliver, de csak a csödre gondolt, nem pedig Mossék bajaira. A szegény Mrs. Moss remegő alázattal hallgatta Mr. Glegg szavait, Maggie pedig megdöbbent szomorúsággal nézett Tomra, mintha azt akarná leolvasni arcáról, vajon érti-e, miről van szó, és együttérez-e szegény Moss nénivel? Ám Tom arca csak töprengést fejezett ki, szemét az abroszra szegezte.

- Viszont, ha nem kergetik csődbe - folytatta Mr. Glegg -, akkor, mint mondtam, az a háromszáz font egész kis vagyont jelentene a szegény embernek. Ha föl is épül, bizonyára félig-meddig magatehetetlen lesz, hogy milyen mértékben, nem tudhatjuk. Nagyon sajnálom, hogy ez annyira sújtja önt, Mrs. Moss. Véleményem szerint, ha egyik oldaláról nézzük a dolgot, helyes volna, ha előteremtenék a pénzt. Ha meg a másik oldaláról nézem, az derül ki, hogy úgy is kénytelenek lesznek kifizetni. Ne vegye rossz néven, hogy megmondtam az igazat.

Tom eddig töprengve szemlélte az abroszt; most hirtelen fölpillantott, és így szólt:

- Bácsikám, nem hiszem, hogy helyes volna, ha Moss néni kifizetné a pénzt, miután apám nem így akarta. Nincs igazam?

Mr. Glegg csodálkozva nézett rá egy-két percig, s csak aztán szólalt meg:

- Talán úgy van, ahogy mondod, Tom. De akkor apádnak meg kellett volna semmisítenie a váltót, érted? Mindenesetre meg kell keresnünk azt a váltót. Miből gondolod, hogy ez volt apád akarata?

Tom elpirult, s hangjának kamaszos remegése ellenére igyekezett határozottan beszélni.

- Világosan emlékszem, hogy mielőtt Mr. Stellinghez mentem volna tanulni, apám egy este, amikor együtt ültünk a tűz mellett és rajtunk kívül nem volt más a szobában...

Tom kissé tétovázott, majd így folytatta:

- Valamit mondott nekem Maggie felől, aztán így szólt: „Mindig jó voltam a húgomhoz, pedig akaratom ellenére ment férjhez. Pénzt kölcsönöztem Mossnak. De soha nem jutna eszembe, hogy zaklassam a törlesztésért, inkább lemondok róla. Gyermekeim nem fognak neheztelni rám, ha annyival szegényebbek lesznek.” Most, hogy apám beteg, és nem tudja megmondani, mit akar, nem szeretném, ha olyasmit tennénk, ami ellenkezik azzal, amit nekem mondott.

- Jól van, fiam - mondta Glegg bácsi, aki jó érzésű ember lévén, szerette volna teljesíteni Tom kívánságát, viszont nem tudta ilyen hirtelen legyőzni magában megszokott irtózását az olyan vakmerőségtől, mint egy értékpapír megsemmisítése, vagy olyasvalaminek az elidegenítése, ami elég fontos ahhoz, hogy észrevehetően befolyásolja egy ember vagyoni helyzetét. - De akkor el kell tüntetnünk a váltót, tudod, másképp nem védekezhetünk az ellen, ami bekövetkezhetik, ha apádat csődbe kényszerítik és...

- Mr Glegg - vágott a szavába a felesége szigorú hangon -, gondold meg jobban, mit beszélsz. Elhamarkodottan beleavatkozni más emberek ügyeibe. Ne mondd aztán később, hogy az én hibámból történt.

- Ez bizony olyan dolog, hogy soha életemben nem hallottam hozzá hasonlót! - mondta Pullet bácsi, de csodálkozása kifejezéséül sebtében egy cukorkát dugott a szájába. - Eltüntetni egy váltót! Arra nem gondolsz, hogy akárki följelenthet, és nyakadra hozhatja a rendőrséget?

- Én meg azt mondom - vélte Mrs. Tulliver -, hogy ha az a váltó annyi pénzt ér, mért nem fizetünk vele? Akkor megmenthetjük a berendezést, hogy el ne vigyék. Semmi okunk beleavatkozni a dologba, és Moss bácsid meg Moss nénid se csináljon semmit, Tom, ha úgy gondolod, hogy apád megharagszik érte, ha jobban lesz.

Látnivaló, hogy Mrs. Tulliver nem tanulmányozta eléggé a váltók mibenlétét, s most egészen eredeti elgondolást eszelt ki ebben a tárgyban.

- Hogy képzeled ezt? Nők nem értenek az ilyen dolgokhoz - mondta Glegg bácsi. - Ha azt akarjuk, hogy Mossék ne kerüljenek bajba, erre csak egy mód van: a váltót meg kell semmisíteni.

- Akkor én megsemmisítem, és remélem, Glegg bácsi segít nekem - jelentette ki Tom komolyan. - Ha apám nem gyógyul meg, nagyon bántana a gondolat, hogy akarata ellenére történt valami, amit én megakadályozhattam volna. És egész biztosan azt akarta, hogy véssem az emlékezetembe, amit azon az estén mondott. Kötelességem tiszteletben tartani apám óhaját a vagyona dolgában.

Még Mrs. Glegg sem tudta megtagadni elismerését Tom szavai hallatára. Úgy érezte, hogy bizonyára a Dodson-vér szólalt meg benne, ámbar ha az apja Dodson lett volna, soha nem kerülne sor olyan bűnös dologra, mint egy váltó eltüntetése. Maggie alig tudott uralkodni magán, hogy Tom nyakába ne ugorjon; csak azért nem tette meg, mert Moss néni ebben a pillanatban fölállt, megragadta Tom kezét, és kissé fojtott hangon így szólt:

- Ettől sohasem leszel szegényebb, édes fiam, isten engem úgy segéljen. Ha apádnak szüksége lesz a pénzre, Moss meg én éppen úgy kifizetjük, mintha a váltó megvolna. A jótéteményt nem fogjuk hálátlansággal viszonzni. Mert ha az én gyermekeimnek nem is lesz semmijük ezen a világon, legalább annyit elmondhatnak, hogy apjuk és anyjuk becsületes ember volt.

Mr. Glegg, aki Tom szavainak elhangzása óta gondolkodóba esett, most így szólt:

- A dolog a következőképpen áll. Ha már kimondották a csődöt apád ellen, akkor nem szabad semmi olyat tennünk, amivel hitelezőit megkárosítjuk. Sokat gondolkoztam ezen, hiszen magam is hitelező voltam, és nagyon sok csalással találkoztam. De ha az volt a szándéka, hogy a pénzt a húgának ajándékozza, s ezt már akkor határozta el, amikor még nem került ebbe a helyzetbe, másképpen áll a dolog. Akkor ez olyan, mintha maga semmisítette volna meg a váltót, miután gondolatban már lemondott az összegről. Bizony, sok mindent kell majd mérlegelned, fiatalember - tette hozzá Mr. Glegg, és intő pillantást vetett Tomra -, ha pénzügyetekkel kezdesz foglalkozni. Nincs jogod elvenni az egyik ember ebédjét, hogy a másiknak reggelije legyen. Ezt persze még nem tudod megérteni.

- De igen, értem - mondta Tom határozottan. - Ha valakinek pénzzel tartozom, nincs jogom azt másnak odaadni, tudom. De ha apám akkor határozta el, hogy a pénzt Moss néninek ajándékozza, amikor még nem volt eladósodva, jogosan cselekedett.

- Remekül beszélsz, fiatalember! Nem is képzeltem, hogy ilyen éles eszed van - dicsérte Glegg bácsi őszinte elismeréssel. - De könnyen lehet, hogy már maga apád megsemmisítette a váltót. Gyere, nézzük meg, ott van-e a komódban.

- A komód apa szobájában van - súgta Maggie. - Gyere, Gritty néni, menjünk föl mi is.

FÖLCSILLANÓ ÉS ELTŰNŐ FÉNYSUGÁR

Mr. Tulliver apatikus állapotban hevert még akkor is, ha magához tért görcsös merevségéből, melynek rohamai újra meg újra visszatértek attól a perctől kezdve, hogy lováról leesett. A rohamok szüneteiben olyan fásult volt, hogy ügyet sem vetett arra, ha valaki bement a szobájába vagy kiment onnan. Most is behunyt szemmel feküdt egész délelőtt, olyan csöndesen, hogy Maggie azt mondta Moss néninek: ne is várja, hogy apja észreveszi őket.

Nagyon halkan léptek be a szobába. Mrs. Moss leült egy székre az ágy fejénél, Maggie pedig elfoglalta szokott helyét az ágyon; kezét apja kezére tette, de a beteg arca meg sem rezzen.

Mr. Glegg és Tom is halk léptekkel ment be. Előkeresték a régi tölgyfakomód kulcsát egy kötegből, amelyet Tom szedett ki apja íróasztalából. Sikerült is kinyitniuk a komódot, mely ott állt éppen szemben az ágy végével. Nesztelenül föltámasztották a fedelét a vaspánttal.

- Van ott egy bádogdoboz - súgta Mr. Glegg. - Valószínűleg abban tartogatja az ilyenféle dolgokat. Emeld csak ki, Tom. Én meg kiszedem ezeket az okmányokat - alighanem a ház meg a malom papírai. Nézzük csak, mi van alattuk.

Mr. Glegg kiszedte az iratokat, és szerencsére visszahúzódott egy kicsit, amikor a vaspánt elcsúszott, és a komód nehéz fedőlapja lezuhant olyan robajjal, hogy az egész ház visszhangzott tőle.

Talán volt valami ebben a hangban, s nem csupán a fedél lecsapódásával járó erős rázkódás hatott abban a pillanatban az alélt ember szervezetére, de annyi bizonyos, hogy egyelőre elsöpörték a gátat, mely bénultságát előidézte. A komód még Mr. Tulliver apjáié volt, s ő is az apjától örökölte; kinyitni és belenyúlni mindig ünnepélyes dolog volt. Minden régóta ismert tárgynak, még egy ablakpocsnak vagy egy bizonyos kilincsnek is megvan a maga hangja, melyet meg lehet ismerni, s ez a hang megrázhat, és álmunkból is fölriaszthat, ha lelkünk mélyebb húrjait érinti. Abban a pillanatban, amikor a szobában minden szem feléje fordult, Mr. Tulliver fölriadt, és a komódra pillantott meg a Mr. Glegg kezében levő iratokra meg Tomra, amint a bádogdobozt tartotta; szeme elárulta, hogy teljesen öntudatnál van, és mindenkit megismer.

- Mit akartok csinálni azokkal a papírokkal? - kérdezte szokott hangján, illetve azon az éles hangon, amelyet akkor használt, ha föl ingerelte valami. - Gyere csak ide, Tom. Mi jut eszedbe, hogy a szekrényemben turkálsz?

Tom kissé remegve engedelmeskedett. Ez volt az első eset, hogy apja ráismert. De ahelyett, hogy még valamit mondott volna Tomnak, továbbra is Mr. Gleggre meg az okmányokra meredt egyre jobban föl ismerhető gyanakvással.

- Mi történik itt? - kérdezte éles hangon. - Mért motozol a papírjaim közt? Wakem már mindenre ráteszi a kezét? Mért nem mondod meg, mit csinálsz ott? - tette hozzá türelmetlenül. Glegg az ágy lábához közeledett, hogy válaszoljon.

- Nem, nem, Tulliver barátom - szólalt meg végre Glegg csillapító hangon. - Senki sem vett még el semmit. Csak bejöttünk megnézni, mi van a komódban. Egy idő óta beteg vagy, tudod, s kénytelenek voltunk utánanézni a dolgaidnak. De reméljük, nemsokára elég jól leszel ahhoz, hogy magad intézkedj mindenben.

Mr. Tulliver tűnődve végignézett rajtuk - Tomon, Mr. Gleggen, Maggie-n; aztán hirtelen ráeszmélt, hogy valaki ott ül az ágya fejénél; hirtelen mozdulattal arra fordította fejét, és meglátta a húgát.

- Ejnye, Gritty! - mondta azon a félig-meddig szomorú, szeretetteljes hangon, mellyel beszélni szokott vele. - Micsoda! Hát te is itt vagy? Kire bíztad a gyerekeket?

- Ó, bátyám! - kiáltott föl a jó Mrs. Moss, akit érzései annyira elragadtak, hogy megfeledkezett minden óvatosságról. - Örülök, hogy eljöttem és látlak! Boldog vagyok, hogy magadhoz tértél! Már attól félttem, senkit sem ismersz meg többé közülünk!

- Micsoda? Csak nem ütött meg a guta? - kérdezte Mr. Tulliver és aggódva nézett Mr. Gleggre.

- Leestél a lóról, ez megrázott egy kicsit; azt hiszem ez az egész - nyugtatta meg Mr. Glegg. - De remélem, hamarosan kiláboldsz belőle.

Mr. Tulliver az ágyneműre szegezte tekintetét, s két-három percig néma maradt. Újabb árnyék suhant át arcán. Előbb Maggie-re nézett, aztán halk hangon így szólt:

- Látom, megkaptad a levelemet, kis fruskám.

- Igen, apám - válaszolta Maggie, és szívvel-lélekkel megcsókolta. Úgy érezte, mintha apja visszatért volna hozzá halottaiból. Végre teljesülhet forró vágya, hogy megmutassa apjának, mennyire szereti!

- Hol van anyád? - kérdezte Mr. Tulliver szórakozottan. Annyira elmerült gondolataiba, hogy éppen csak eltűrte Maggie csókját, mint valami jámbor állat, ha megsimogatják.

- Odalenn van a nénikéimmal, apám. Hívjam föl?

- Igen, igen... Szegény Bessy!

Amikor Maggie elhagyta a szobát, apja pillantása Tom felé fordult.

- Neked kell gondoskodnod mindkettőjükről, ha meghalok, tudod, Tom. Nem lesz könnyű a helyzeted, attól félek. De igyekezned kell mindenkit kifizetni. És ne felejtse el, Luke-nak is tartozom ötven fonttal, amit beleöltem az üzletbe. Apródonként adta ide, és még írást sem kapott tőlem, hogy bizonyítani tudja. Első dolgod legyen őt kifizetni.

Glegg bácsi akaratlanul is megrázta a fejét, és aggodalmasabb képet vágott, mint valaha, de Tom szilárdan kijelentette:

- Úgy lesz, apám. S mondd, nincs nálad egy váltó Moss bácsitól, háromszáz fontról? Éppen azért jöttünk föl, hogy megkeressük. Mit csináljunk a váltóval, hogy kívánod, apám?

- Ó, örülök, hogy erre is gondoltál, édes fiam - mondta Mr. Tulliver. - Mindig az volt a szándékom, hogy nem sürgetem azt a pénzt, tudod, a nagynénid miatt. Ne törődj vele, ha veszendőbe megy, hogy ha nem tudják megfizetni, és nagyon valószínű, hogy nem tudják. A váltó abban a dobozban van, ne felejtse el. Mindig jó akartam lenni hozzád. Gritty - fordult most a húgához Mr. Tulliver. - Pedig tudod, megharagítottál, amikor mindenáron Mosshoz akartál menni.

Ebben a pillanatban visszajött Maggie az anyjával, aki izgatottan sietett föl arra a hírré, hogy a férje magához tért.

- Jól van, Bessy - mondta, amikor az asszony megcsókolta. - Bocsáss meg nekem, ha rosszabb helyzetbe kerülél, mint valaha is gondoltad volna. Nem az én hibám, hanem a törvényé! A sok gazember az oka! - tette hozzá haragosan. - Tom, jegyezd meg jól: ha egyszer alkalmad

lesz rá táncoltasd meg Wakemet, de úgy, hogy fájjon neki. Haszontalan fiú vagy, ha nem teszed meg. Meg is korbácsolhatnád, de akkor rád uszítaná a törvényt. A törvényt azért csinálták, hogy a gazfickókat támogassa.

Mr. Tulliver egyre izgatottabb lett, és arca ijesztően kivörösödött. Mr. Glegg szeretett volna valami megnyugtatót mondani, de nem tehetett, mert Mr. Tulliver újra megszólalt:

- Majd elrendeznek mindent - nyugtatta meg a feleségét. - Kifizetnek mindenkit, és meghagyják a bútorodat, Bessy. Aztán a nővéreid is tesznek majd érted valamit. Tom hamarosan felnőtt, ám bár nem tudom, mi lesz belőle. Én megtettem, amit tudtam, gondoskodtam a taníttatásáról. Aztán itt van a kis fruska, majd csak férjhez megy. Persze, szomorú história...

Az erős megrázkódtatás gyógyító hatása kimerült. Szegény ember az utolsó szavaknál újra hátrahanyatlott mereven és érzéketlenül. Noha ez csak megismétlődése volt annak, ami egyszer már megtörtént, nagyon megdöbbenette a jelenlevőket. Azt hitték, meghalt: állapota annyira tökéletes ellentéte volt előbbi teljes föléléadásának; azonkívül a szavai is mintha arra a lehetőségre utaltak volna, hogy a halál küszöbére érkezett. De a szegény Tulliverre nem ilyen ugrásszerű halál várt; inkább hosszú leszállás az egyre sűrűsödő árnyak közé.

Elhívták Mr. Turnbullt; amikor meghallotta, mi történt, azt mondta, hogy a beteg eszméletének teljes visszatérése, még ha átmenetinek bizonyult is, biztató jel, mert arra mutat, hogy a sérülés nem tartós jellegű, és nem teszi lehetetlenné a végleges gyógyulást.

Amikor a szélütött ember megragadta a múlt fonalait, megfeledkezett az adásvételi szerződésről; emlékezetének föllobbanása csak a kimagasló eseményeket világította meg, azután újra elborított mindent a feledés homálya, s megaláztatásainak a fele ismeretlen maradt.

De Tom világosan látott két kívánságot - hogy Moss bácsi váltóját meg kell semmisíteni, s hogy Luke pénzét vissza kell fizetni, ha másképp nem megy, hát a saját pénzéből és Maggie-éből, mely a takarékbán van. Láthatjuk, hogy voltak olyan dolgok, amiket Tom gyorsabban meg tudott érteni, mint a latin mondatszerkezet finomságait vagy a matematikai bizonyítások logikai sorait.

TOM FESZEGETNI KEZDI A KEMÉNY DIÓT

Másnap tíz órakor Tom elindult St. Ogg'sba, hogy fölkeresse Deane bácsit, aki már az este hazaérkezett, amint a felesége jelezte. Tom úgy gondolta, Deane bácsi az a megfelelő ember, akitől tanácsot kérhet abban, hogyan lehetne munkához jutni. Deane bácsi nagy üzletember volt, s bizonyára nem olyan szűk látókörű, mint Glegg bácsi; azonkívül alulról kezdte, és olyan gyorsan emelkedett föl, hogy példaképül szolgált Tom ambícióinak.

Sötét, hűvös, ködös, esőt ígérő reggel volt, olyan reggel, amikor még a boldog emberek is reményeikben keresnek menedéket. És Tom nagyon boldogtalan volt. Büszke természetének minden fogékonyságával átérezte sorsa szomorúságát, a megaláztatást, melyet a jelen s a megpróbáltatásokat, miket a jövő tartogat számára. Elhatározta, hogy hűségesen teljesíti kötelességét apja iránt, de ugyanakkor fölháborodást is érzett ellene, s sehogy se tudta magában elnyomni; a szerencsétlenségnek ez olyan színezetet adott, hogy vétkes hiba idézte elő, amibe már nehezebb beletörődni. Mivel a bajt a pörösködésnek köszönhatték, apját valóban hiba terhelte, mint ahogy a nagybácsik és nagynénik mindig is hangoztatták. Tom jellemére világot vet az a tény, hogy szeretne volna ugyan, ha nénikéi többet tesznek anyja érdekében, de távol állt tőle Maggie heves haragja, mellyel szemükre vetette, hogy nem sietnek gyöngédséget és nagylelkűséget tanúsítani. Tom nem várt el semmi olyat, amit nem volt joga megkövetelni. Mért szórják az emberek a pénzüket annak megsegítésére, aki nem tudott a saját pénzére vigyázni? Szigorúságukat Tom bizonyos mértékben igazságosnak tartotta, annál is inkább, mert önbizalma megerősítette abban a hitében, hogy ami őt magát illeti, sohasem fog alkalmat adni ilyen szigorú megítélésre. Fájdalmas volt, hogy ilyen hátrányos helyzetbe került csak azért, mert az apjából hiányzott a körültekintő előrelátás; de Tomnak esze ágába sem jutott siránkozni és azokat hibáztatni, akik nem tettek meg mindent helyzetének megkönnyítésére. Nem akart segítséget kenni senkitől, csak azt akarta, hogy munkát adjanak neki, és fizessék meg érte. Tehát a szegény Tom is reményekben keresett menedéket a decemberi köd hideg, nyirkos lehelete elől, mely szinte természetes folytatása volt családi bajainak. Az ember elméje erősen vonzódik a tényekhez, de tizenhat éves korában nem kerülheti el az önáltatást meg az ábrándokat. Tom, amikor magában fölvázolta jövőjét, és igyekezett elrendezni a tényeket, nem kapott útmutatást senkitől, és csak a saját bátor önbizalmára támaszkodhatott. Tudta, hogy mindkét nagybácsija, Mr. Glegg és Mr. Deane is valamikor nagyon szegény volt. Tom nem akart Glegg bácsiról példát venni, aki lassan kuporgatta össze szerény vagyonát, amellyel nyugalomba vonult. Inkább Deane bácsit utánozta volna; az volt az álma, hogy állást kap valami nagy cégnél, ahol gyorsan lehet haladni. Deane bácsit alig látta az utolsó három évben, mert a szakadék a két család közt egyre jobban elmélyült; de Tom éppen ezért fordult hozzá reménységgel. Glegg bácsi, biztosan tudta, kinevetné bátor terveit, viszont nem tudott megszabadulni attól a homályos gondolattól, hogy Deane bácsi számára semmi sem lehetetlen. Apja már sok évvel ezelőtt mesélgetett arról, hogy Deane bácsi milyen ügyes ember; szolgálatait a Guest & Co. annyira értékelte, hogy végül bevették a cégbe. Maga is ezt az utat fogja követni, határozta el Tom. Elviselhetetlen volt számára az a gondolat, hogy egész életében szegény, lenézett ember lesz. Tisztességesen akart gondoskodni anyjáról és húgáról, hogy mindenki azt mondja róla: milyen kiváló jellem! Gondolatban így ugrotta át az éveket, és erős elhatározása, erős vágya lobogása közben nem gondolt a lassú percekre, órákra és napokra, amelyekből az évek összetevődnek.

Mire átkelt a köhídon a Floss túlsó oldalára, és beért St. Ogg's városába, már arról ábrándozott, hogy ha elég gazdag lesz, visszavásárolja apja malmát meg birtokát, sőt átépítteti a házat, és ott fog élni. Nem cserélné el semmiféle elegánsabb, újmódi házzal, s annyi lovat meg kutyát fog tartani, amennyit csak akar.

Kemény, gyors léptekkel haladt az utcán; valaki átvágott a túlsó oldalról anélkül, hogy észrevette volna, s csak akkor riadt föl tűnődéséből, amikor nyers, pajtáskodó hangon megszólította:

- Nézd csak, Tom fiatalúr! Hogy van az édesapja?

Egy kocsmáros volt St. Ogg'sból, apja egyik vevője. Tomnak nem tetszett, hogy éppen most szólnak hozzá, de udvariasan válaszolta:

- Köszönöm érdeklődését, még mindig nagyon beteg.

- Bizony elég szerencsétlenség magának is, fiatalember, hogy így elvesztette a pört. Nem igaz? - hadarta a kocsmáros, akinek sörgőzös fejében olyasmi motoszkált, hogy jószívuén viselkedik.

Tom elvörösödött, és továbbment. Akármilyen udvariasan és gyöngéden céloznak helyzetére, mindenképpen úgy érezte volna, hogy durva kézzel érintik sebé.

- Tulliver fia - mondta a kocsmáros egy fűszeresnek, aki a szomszédos bolt küszöbén állt.

- Ó! - mondta a fűszeres. - Mindjárt ismerős volt az arca. Anyja családjára üt, aki Dodson lány. Jó kiállítású ifjú. Tanul valamit?

- Legfeljebb azt, hogy magasan hordja az orrát, ha az apja vevőivel beszél, és adja az előkelő úriembert; egyebet nem, azt hiszem.

Tom kizökkent jövőt szövögető álmából a jelenbe. Meggyorsította lépteit, hogy eljusson a Guest & Co. áruház irodájába, mert remélte, hogy ott találja Deane bácsit. De nagybátyja éppen a bankban volt, miként egy tisztviselő közölte vele, bizonyos lenézéssel tudatlanságáért.

- Csütörtök délelőttönként Mr. Deane nem található a River Streeten - mondta.

A bankban Tom megnevezte magát, mire rögtön bevezették egy különszobába, ahol Mr. Deane éppen számlákat revideált. Amikor Tom belépett, Mr. Deane fölpillantott munkájából, kezet nyújtott neki, és megkérdezte:

- Remélem, nincs újabb baj otthon, Tom? Hogy van az édesapád?

- Változatlanul, bácsikám, köszönöm - felelte Tom kissé idegesen. - Nagyon szeretnék Deane bácsival beszélni, ha volna egypár perced a részemre.

- Hát akkor ülj le, ülj le - biztatta Mr. Deane, és újra elmerült a számlákba a cégvezetővel együtt. A következő félórán minden egyéb megszűnt a számukra. Tom már azon tűnődött, vajon addig kell-e itt ülnie, amíg a bankot be nem csukják. A két jómódú, minden hájjal megkent üzletember semmi jelét sem adta annak, hogy valaha is abbahagyja ezt a csöndes, egyhangú szertartást. Vajon hajlandó lesz-e a nagybátyja állást adni neki a bankban? Nagyon unalmas, prózai munka lenne, gondolta, örökösen csak körmölni, hallgatva a nagy állóóra hangos ketyegését. Inkább valami más módon szeretett volna meggazdagodni. No de ennek is vége szakadt egyszer. Nagybátyja tollat ragadott, és cikornyásan aláírt valamit.

- Most meg ugorjon át Torryékhoz, Mr. Spence, legyen szíves - mondta Mr. Deane, s Tom úgy érezte, hogy az óra ketyegése is megváltozott hirtelen; most már nem ütött olyan hangosan és határozottan, mint addig.

- Nos, Tom - szólt végre Mr. Deane, amikor magukra maradtak, jól táplált testét eligazgatta a karosszékekben, s elővette tubákosszelencéjét -, hát miről van szó, fiam? Miről van szó?

Mr. Deane feleségétől hallotta, mi történt tegnap, s azt hitte, Tom könyörögni ment hozzá, hogy valami módon elhárítsa a bútorok elárverezését.

- Remélem, megbocsátod, hogy zavartalak, bácsikám - mondta Tom elpirulva és kissé remegő hangon, de mégis bizonyos önérzettel. - Úgy gondoltam, te vagy az egyetlen ember, akitől tanácsot kérhetek.

- Ó! - nézett Tomra Mr. Deane most már élénkebb figyelemmel, még az ujjai közt tartott csipetnyi burnót is megállt félúton a szelence és orra között. - Hát akkor halljuk!

- Valami állásra volna szükségem, bácsikám, hogy egy kis pénzt keressek - vágta ki Tom, aki sohasem szeretett hímezni-hámozni.

- Állásra? - kérdezte Mr. Deane, és most körülményesen, igazságosan elosztotta a burnót két orrlyuka között. „Micsoda utálatos szokás” - gondolta Tom.

- Lássuk csak, hány éves is vagy tulajdonképpen? - kérdezte Mr. Deane, és újra hátradőlt a karosszékekben.

- Tizenhat, illetve már a tizenhetedikben vagyok - világosította föl Tom, s remélte, bácsikája észreveszi, milyen szépen serken már a szakállja.

- Lássuk csak. Apád, azt hiszem, arra gondolt, hogy mérnököt farag belőled, nem?

- De attól tartok, azon a pályán még jó sokáig nem tudnék pénzt keresni.

- Ez igaz. De az emberek semmiféle pályán sem tudnak sok pénzt keresni, ha még csak tizenhat évesek, fiam. Mindenesetre elég sokat bújtad a könyveket. Gondolom, járatos vagy a könyvelésben, mi? Értesz a számlákhoz, mi?

- Nem - válaszolta Tom kissé megszeppenve. - Klasszikusokat tanultam. De Mr. Stelling azt mondja, jó írásom van, bácsikám. Tessék megnézni az írásomat - tette hozzá, s letette az asztalra azt a jegyzékmásolatot, amelyet előző nap készített.

- Ó, ez jó, nagyon jó. Csakhogy, tudod, a világ legszebb kézírása sem elég ahhoz, hogy többre juss az írónak, ha nem értesz a könyveléshez, ha nem konyítasz a számlákhoz. Márpedig az írónak olcsó cikk. Hát akkor mit tanultál az iskolában, mondd?

Mr. Deane igen keveset törődött eddig az oktatási módszerekkel, s fogalma sem volt arról, mivel foglalkoznak azokban a drága iskolákban.

- Tanultunk latint - kezdte felsorolni Tom, s minden tétel után egy kis szünetet tartott, mintha a polcon kotorászna az iskolakönyvei között, hogy emlékezetét fölfrissítse -, elég sok latint; az utolsó évben dolgozatokat is írtunk, egyik héten latinul, a másikon angolul; tanultunk görög és római történelmet, Eukleidészt; az algebrát is elkezdtem, de abbahagytam; hetenként egy óra aritmetika is volt. Aztán rajzórákat vettem; s volt egy csomó könyv, amit olvastunk, és részben be is vágunk, angol költészet, a Horae Paulinae, aztán a Blair-féle retorika, az utolsó félévben.

Mr. Deane megint tubákosszelencéjét ütögette, és félrehúzta a száját; úgy érezte magát, mint nem egy tiszteletre méltó úriember, ha az új vámtarifát lapozgatja, és rájön arra, hogy hány olyan árucikket importálnak, amelyről nem tud semmit. Mint óvatos üzletember, nem kívánt elhamarkodottan nyilatkozni olyan nyersanyagról, mellyel még nem volt dolga. De mindenesetre abból a föltevésből indult ki, hogy nem érhet valami sokat, mert különben egy olyan kiváló üzletember, mint ő, bizonyára hallott volna már róla egyet-mást. A latin felől megvolt a

véleménye; úgy gondolta, hogy újabb háború esetén (mivel nem viselnek már hajporos parókát) a latint kellene megadóztatni mint olyan fényűzést, mely a felsőbb osztályok kedvtelése, de egyáltalán nem jellemző a hajótulajdonosok kategóriájára. A Horae Paulinae pedig, már amennyire ismerte, még veszélyesebb lehet. Tom ismereteinek ez a listája nagyjában és egészében bizonyos ellenszenvet keltett benne a szegény fiú iránt.

- Látom - mondta végül meglehetősen hideg, gúnyos hangon -, három évet töltöttél el ezekkel a dolgokkal, s bizonyára járatos is vagy bennük. Nem volna jobb olyan foglalkozást választanod, ahol hasznát veszed annak, amit tanultál?

Tom elpirult és erőiesen kifakadt:

- Semmi kedvem olyan foglalkozáshoz, bácsikám. Nem szeretem a latint meg ezeket a dolgokat. Azt sem tudom, mihez kezdenék velük, legfőljebb segédtanárnak mehetnék el valami iskolába, de még ahhoz sem tudok eleget. Akkor inkább elmegyek hordárnak. Nem akarok olyasféle ember lenni. Szeretnék belépni egy céghez, ahol vihetném valamire, egy jó nevű vállalathoz, ahol az volna a feladatom, hogy utánanézzek a dolgoknak, és elismerést kapnék azért, amit csináltam. És el akarom tartani az édesanyámat meg a húgomat!

- Ó, fiatalúr! - hűtötte le Mr. Deane az ötvenes üzletemberek fölényességével, akik a fiatalos reménységek letörését tekintik legkellemesebb kötelességüknek. - Ezt könnyebb mondani, mint megcsinálni, könnyebb mondani, mint megtenni.

- De hát te nem így jutottál előre, bácsikám? - kérdezte Tom kissé ingerülten, amiért Mr. Deane nem sietett nézeteit helyeselni. - Úgy értem, nem a képességeiddel meg az igyekezeteddel emelkedtél egyre magasabb állásba?

- Ez bizony igaz, uracskám - erősítette meg Mr. Deane székében elterpeszkedve, s készségesen belement abba, hogy visszapillantson saját pályafutására. - De megmondom neked, hogyan jutottam előre. Nem nyargaltam valami vesszőn abban a hiszemben, hogy ha elég hosszú ideig ülök rajta, paripává változik. Nyitva tartottam a szememet meg a fületem, uram. Nem kíméltem a hátamat, és szívemen képviseltem gazdám érdekeit. Csak néztem, mi ment végbe a gyárban, és máris rájöttem, hogy ötszáz fontot pocsékolnak el évente, amit meg lehetne akadályozni. Pedig nem volt több iskolám, uram, mint egy árvaházi fiúnak, úgy kezdtem. De csakhamar láttam, hogy nem jutok messzire, ha nem tudok megbirkózni a számlákkal, s ezt kezdtem tanulni a munkaidőn kívül, amikor végeztem a kirakodással. Ide nézz - folytatta Mr. Deane; kinyitott egy üzleti könyvet, és az egyik lapjára mutatott. - Elég jó kézírásom van, ami pedig a fejben való mindenfajta számolást illeti, bárkivel fölveszem a versenyt. Mindezt kemény munka árán értem el, és a saját keresetemből fizettem, nemegyszer az ebédem meg a vacsorám helyett. És jól megnéztem, mi az a sok minden, amivel az üzletben dolgunk volt, s munka közben szedtem föl az ismereteket, aztán jól megforgattam a fejemben. Nem vagyok mechanikus, soha nem is adtam ki magam annak, de kispekuláltam egyet-mást, ami a gépészeinknek soha nem jutott eszükbe, s végül szépen gyarapítottam az üzlet hasznát. Nincs olyan cikk, amit a kikötőben kiraknak vagy beraknak, hogy ne ismerném minden csínját-bínját. És ha magasabb beosztást kaptam, azért történt, uram, mert törtem magam, hogy alkalmas legyek rá. Ha be akarsz bújni egy kerek lyukon, csinálj labdát magadból, másképp nem megy.

Mr. Deane újra szelencéjét ütögette. Merő lelkesedésből mélyedt el a témába, s valójában elfelejtette, hogy hallgatójának semmi köze sincs ehhez a visszapillantáshoz. Azelőtt is megragadott minden alkalmat, hogy ugyanezt elmondja, s szinte azt képzelte, hogy oportói bora mellett ül.

- De bácsikám - mondta Tom kissé panaszos hangon -, hiszen éppen ezt szeretném tenni én is! Nem boldogulhatnék én is ugyanígy?

- Ugyanígy? - ismételte Mr. Deane, és alaposan szemügyre vette Tomot. - Ehhez néhány kérdést kell föltennem, Tom úrfi. Mindenekelőtt attól függ, milyen anyagból gyúrtak, s a megfelelő fazekas kezére adtak-e? Megmondom, hogy áll a dolog. Szegény apád rosszul fogta meg a dolgot, amikor iskoláztatni kezdett. Nem tartozott rám, nem is szóltam bele, de mindjárt gondoltam, hogy ez fog kikerekedni belőle. Azt a fajta tudományt sajátítottad el, amely nagyon megfelel olyan fiatalembernek, mint a mi Stephen-Guest urunk, akinek világéletében nem lesz más dolga, mint csekket aláírni, tehát egészen mindegy, hogy latin van-e a fejében vagy valami egyéb töltelék.

- De bácsikám - vitatta Tom komolyan -, nem látom be, hogy a latin milyen akadályt jelent üzleti pályámon? Hiszen úgylis egykettőre elfelejttem az egészet, már most sem számít sokat. A leckéimet meg a dolgozataimat meg kellett csinálnom, de mindig arra gondoltam, hogy később nem veszem semmi hasznát. Nem is törődtem vele sokat.

- Igen, igen, ez mind nagyon szép - jelentette ki Mr. Deane -, de mit sem változtat azon, amit mondani akartam. A latin meg a többi ostobaság hamarosan lehámlik rólad, de azután olyan leszel, mint egy csupasz seprőnyél. Tetejébe megfehéřítette a kezedet, és elvette a kedvedet a durva munkától. Mi az, amihez értesz, mondd? Először is semmit sem értesz a könyveléshez, és még úgy sem tudsz számolni, mint egy közönséges boltos. Hidd el nekem, a létra legalsó fokán kell kezdened, ha följebb akarsz jutni az életben. Hiába felejtet el azt a tudást, amiért az apád annyi pénzt fizetett, ha nem tanulsz helyette valami újat.

Tom ajkába harapott. Úgy érezte, könny szökik a szemébe, de inkább meghalt volna, semhogy elsírja magát.

- Azt akarod, segítslek valami állásba - folytatta Mr. Deane. - Hát ebben nem találok semmi hibát. Hajlandó is vagyok tenni valamit az érdekedben. De ti fiatalok manapság úgy akarjátok elkezdeni, hogy jól éltek, és keveset dolgoztok. Fogalmatok sincs arról, hogy az embernek előbb gyalog kell szaladgálnia, s csak azután ülhet föl a ló hátára. Nem szabad megfélemedned arról, hogy mi vagy: tizenhat éves kamasz, aki nem tanult semmi különöset. Ebből a fajtából annyi van, mint a pelyva, s egyik sem alkalmas semmire. Inasnak kellene menned valahová, talán egy patikába vagy drogériába, ahol egy kis hasznát vehetné a latinnak.

Tom mondani akart valamit, de Mr. Deane fölemelte a kezét.

- Várj. Előbb hallgass végig. Nem akarsz inasnak menni, tudom, tudom; neked sietősebb a dolog. A pult mögött sem akarsz ácsorogni. De ha írónak mégy, akkor egy írópalc elé kell állnod, és a tintára meg a papirosra bámulnod egész nap. A kilátás ott vajmi kevés, és az év végén semmivel sem vagy előbbre, mint az elején. A világ nem tollból, tintából meg papirosból áll. Ha boldogulni akarsz a világban, fiatalember, tudnod kell, hogy ez a világ mából áll. No már most mi volna a legbiztosabb? Egy állás a kikötőben vagy valamelyik raktárházban, ahol beleszagolhatnál a dolgokba. De ez nem volna ínyedre, lefogadom; túrnod kellene a hideget meg az esőt, meg azt, hogy durva fickók ide-oda lökdössenek. Te finom úriember vagy ehhez.

Mr. Deane elhallgatott, és szigorúan végignézett unokaöccsén. Tom csak némi lelki tusa után tudott válaszolni.

- Inkább azt tenném, uram, ami végül a legjobb nekem. Eltűrnék mindent, ami kellemetlen.

- Nagyon szép, ha keresztül tudod vinni. De figyelmeztetlek, nem elég a kötelet megfogni, húzni is kell. A legtöbb fiú, akinek üres a zsebe meg a feje, abba a tévedésbe esik, hogy

legjobb olyan helyen elkezdni, ahol a ruhája nem piszkolódik be, és a kiszolgálólányok úgy néznek rá, mint finom úriemberre. Én bezzeg nem így kezdtem, kedves öcsém. Amikor tizenhat éves voltam, a zekém kátrányszagú volt, és attól sem ijedtem meg, ha nagy sajtokat kellett cipelnem. Ennek köszönhetem, hogy most finom posztóruhát viselhetek, és egy asztalnál ülök St. Ogg's legjobb cégfőnökeivel.

Deane bácsi megütögette szelencéjét, és kifeszítette mellét; még jobban elterpeszkedett a széken, szinte megdagadt a mellénye és arany óralánca alatt.

- Nincs valami üresedés, amiről tudnál, bácsikám? Egy hely, ahol fölvennének? Szeretném, ha azonnal munkába állhatnék - mondta Tom kissé remegő hangon.

- Várj egy kicsit, várj egy kicsit, nem kell túlságosan elsietni. Ne felejtsd el, ha beduglak egy állásba, amihez még kissé fiatal vagy, csak azért, mert történetesen az unokaöcsém vagy, akkor felelősséget kell vállalnom érted. Hiszen csak azért vesznek föl, mert az unokaöcsém vagy, semmi másért. Hogy használható vagy-e valamire, csak később válik el.

- Remélem, bácsikám, sohasem fogok szégyent hozni a fejedre - ígérte Tom, aki megsértődött, mint minden fiú, ha fejéhez vágják azt a kellemetlen igazságot, hogy az emberek nem hajlandók bizalmat előlegezni neki. - Én sokkal többet adok a becsületedre.

- Jól beszélsz, Tom, nagyon jól beszélsz! Ez a helyes szellem! Nem tagadom meg a segítséget senkitől, akiben megvan az akarat ahhoz, hogy önmagán segítsen. Most, például rajta tartom a szemem egy huszonkét éves fiatalemberen. Megteszek érte mindent, amit tudok, mert van benne lendület! De jól fölhasználta az idejét, érted? Kitűnően számol, egy szempillantás alatt meg tudja mondani bárminek a köbtartalmát, s a minap is rávezetett arra, hol keressek új piacot a svéd fakéreg számára. Rettentő okos minden gyártási dologban ez a fiatalember.

- Legjobb, ha nekilátok könyvelést tanulni, nem igaz, bácsikám? - kérdezte Tom, mert meg akarta mutatni, hogy ő is kész minden erőfeszítésre.

- Igen, igen, az semmi esetre sem árthat, de... ó, Spence, már visszajött? Nos, Tom, egyelőre nincs több mondanivalóm, azt hiszem. Vissza kell térnem a dolgomhoz. Isten veled. Tiszteltetem az édesanyádat.

Mr. Deane kezét nyújtott neki, és barátságosan elbocsátotta. Tom, szeretett volna még valamit kérdezni, de nem volt hozzá mersze, különösen Mr. Spence jelenlétében. Kiment hát a hideg, nyirkos levegőre megint. Föl kellett keresnie Glegg bácsit a takarékbba tett pénz ügyében. Mire újra elindult, a köd még sűrűbb lett, s alig látott valamit maga előtt. Majdnem beleütközött egy kiugró kirakatba. Ekkor szemébe ötlött ez a két szó: *dorlcote-i malom* - óriási betűk kiáltották egy hirdetményről; mintha csak azért rakták volna oda, hogy őt megállítsa. A hirdetmény felsorolta az eladandó tárgyakat, amelyeket jövő héten árvereznek - egy okkal több arra, hogy minél sürgősebben végezzen dolgaival a városban.

A hazafelé vezető úton szegény Tomnak nem voltak már ábrándjai a távoli jövőről, csak azt érezte, hogy a jelen nagyon nehéz. És igazságtalanságnak tartotta, hogy Deane bácsi nem bízik benne, hogy nem látja első szempillantásra, milyen kitűnően megállja majd a helyét (amiről Tom szentül meg volt győződve). Nyilvánvaló, hogy őt, Tom Tullivert, kevésre becsülik ezen a világon. Életében először eszmélt rá szomorú szívvel arra, hogy valójában nagyon tudatlan, jószerint semmihez sem ért. Ki lehet az az irigylésre méltó fiatalember, aki egy szempillantás alatt ki tudja számítani bárminek a térfogatát, és olyan jó tanácsokat tud adni a svéd fakéreg dorgában? Svéd fakéreg! Tom nemrég még tökéletesen meg volt elégedve magával, még ha bele is sült a matematikai bizonyításokba, és a *nunc illas promile vires* szövegét így fordította: „Ígérd meg hát azoknak az embereknek” - de most hirtelen úgy érezte, hátrányos helyzetbe

került, mert kevesebbet tud, mint valaki más. Ezernyi dolog lehet kapcsolatos azzal a svéd fakéreggel, s ha ismerné, gyorsabban jutna előre. Istenem, mennyivel könnyebb kitűnni egy vadonatúj nyeregben, egy tüzes paripa hátán.

Két órával azelőtt, amikor Tom besétált St. Ogg'sba, még egészen másképpen látta jövőjét; olyannak, amilyen a csábító, selymes homokstrand, amelytől egy sávnyi kavicsos murva választja el; úgy érezte, gyorsan átlábol rajta, aztán jó lesz minden. De a kavicsos sáv egyszerre szélesebb lett, éles kövek hasogatták a lábát, és a fővenypart eltűnt a távolban.

- Mit mondott Deane bácsi, Tom? - kérdezte Maggie belekarolva Tomba, amint kissé bánatosan a konyhatűzhely mellé állt melegedni. - Nem ígérte meg, hogy állást ad neked?

- Nem, egyáltalán nem. Nem ígért semmit határozottan. Úgy véli, nem is kaphatok jobbfejta állást. Nagyon fiatal vagyok.

- De barátságosan beszélt, Tom, nem?

- Barátságosan? Ugyan! Hát érdemes erről beszélni? Azt sem bánám, ha goromba volna, csak szerezne valami helyet. De nagyon bosszantó az a kellemetlenség, hogy Mr. Stellingnél az egész idő alatt latint tanultam meg ilyen dolgokat; nem megyek velük semmire sem. Most meg a bácsim azt mondja, üljek neki könyvelést, kalkulációt meg hasonlókat tanulni. Úgy látszik, arra a következtetésre jutott, hogy nem vagyok használható semmire.

Tom szája megrándult, és keserves arckifejezéssel bámult a tűzbe.

- Ó, istenem, milyen kár, hogy nincs itt Dominie Sampson - sóhajtotta Maggie, aki akaratlanul is egy kis derűt vitt szomorú hangulatukba. - Ha megtanított volna a kettős könyvelésre meg az olasz módszerre, mint Lucy Bertramot, akkor most én megtaníthatnálak téged, Tom.

- *Te* tanítanál meg *engem*! Persze, persze! Mindig ilyen hangon beszélsz - mondta Tom.

- Jaj, Tom, drágám, hiszen csak tréfáltam! - engesztelte Maggie, s arcát bátyja vállához dugta.

- De mindig így van, Maggie! - korholta Tom kissé összeráncolva homlokát, mint mindig, ha úgy érezte, hogy szigorúsága jogos. - Mindig fölényeskedni próbálsz velem, és okosabbnak tartod magad az egész világnál. Már többször akartam veled erről beszélni. Az is hiba volt, hogy a bácsikkal és a nénikkel legutóbb úgy beszéltél. Rám kellett volna bíznod, hogy vigyázzak anyámra meg rád, nem pedig előtérbe tolakodnod. Azt hiszed, mindent jobban tudsz, mint bárki más, pedig majdnem mindig tévedsz. Én jobban meg tudom ítélni a dolgokat, mint te.

Szegény Tom! Éppen az imént mosták meg a fejét és éreztették vele alsóbbrendűségét. Erős, határozott természetének szüksége volt valakire, aki kénytelen elismerni az ő fölényét. Maggie area kipirult, ajka remegett; harag és szeretet birkózott szívében, de bizonyos félelmet is érzett, s nem győzte csodálni Tom szilárd, férfias jellemét. Nem felelt rögtön; előbb haragos szavak tolultak föl benne, de elfojtotta őket, és végül csak ennyit mondott:

- Te gyakran azt gondolod, Tom, hogy beképzelt vagyok, pedig egyáltalán nem úgy gondolom, amit mondok. Eszembe sem jut fölényeskedni veled. Tudom, tegnap te sokkal okosabban viselkedtél, mint én. De mindig olyan nyers vagy hozzám, Tom!

Utolsó szavaiban újra neheztelést érzett.

- Nem, nem vagyok nyers - jelentette ki Tom szigorú határozottsággal. - Mindig jó vagyok hozzád, és jó is leszek. Mindig gondoskodni fogok rólad. De akkor meg kell szívlelned, amit mondok.

Anyjuk most lépett be, és Maggie elmenekült. Érezte, hogy könnyeinek árja megindul, de vissza kell tartania, amíg fel nem szalad a lépcsőn. A szokottnál is keserűbb könnyek voltak.

Az egész világ olyan rideg és barátságtalan volt hozzá. Nincs türelem, nincs szeretet - mint ahogy képzelte, amikor gondolataiban megteremtette a maga világát. A könyvekben az emberek mind oly kedvesek és gyöngédek, örülnek, ha boldoggá tehetnek valakit, s nem azzal mutatják ki a szeretetüket, hogy a kákán is csomót keresnek. Maggie úgy érezte, hogy az a másik világ, ami a könyveken kívül van, boldogtalan. Ebben a másik világban az emberek azokkal viselkednek még a legrendesebben, akik távol állnak tőlük, s akikről nem is állítják, hogy szeretet fűzi hozzájuk. És ha az életben nincs szeretet, mit ér az egész Maggie számára? Mi van benne más, mint szegénység s anyjának apró-cseprő bánatai - s talán még apja szív-szorongató, gyerekes tehetetlensége! Nincs szomorúbb reménytelenség, mint a kora ifjúságé, amikor a szív csupa sóvárgás, s nem találhat vigaszt régi emlékeikben, sem kárpótlást más emberek életében. Ne kicsinyeljük le az ilyen korai kétségbeesést, a jövő előttünk lebegő képe aligha tudja enyhíteni a vakon szenvedő jelen keserveit!

Maggie ott ült barna ruhájában apja betegágyán, vörösre sírta a szemét, súlyos hajfűrtjeit hátrasimította, s a szürke falakra bámult a komor szobában, mely a világ közepét jelentette most neki; fiatal teremtés, aki tele van mohó, szenvedélyes sóvárgással minden iránt, ami szép és vidám; agya tudásra szomjazik; szíve valami elhaló álommuzsikára figyel, mely csak nem közeledik feléje; vak, öntudatlan vágyakozással keres valamit, ami ennek a titokzatos életnek csodás élményeit egybefoglalná, és lelkének olyan hajlékot nyújtana, ahol otthon érezheti magát.

Ha ilyen ellentét van az ember külső és belső világa közt, nem csoda, ha fájdalmas össze-ütközések kerülnek ki belőle.

**A KÖZHIT SZERINT NEM JÓ BICSKÁT AJÁNDÉKOZNI.
EZ A FEJEZET AZ ELLENKEZŐJÉT BIZONYÍTJA**

A bútorok árverése már második napja folyt a sötét decemberi időben. Mr. Tulliver újabban, valahányszor visszanyerte öntudatát, olyan ingerültségről tett tanúságot, hogy azt kellett gondolni, éppen ennek következménye a visszaesés, amikor megint görcsös merevség és érzéketlenség fogta el. Élőhalottként feküdt azokban a kritikus órákban, amikor az árverés zaja szobájának közelébe ért. Mr. Turnbull úgy döntött, hogy hagyják ott, ahol van; kisebb kockázattal jár, mint átköltöztetni Luke házikójába, ahogy a derék Luke javasolta Mrs. Tullivernek arra gondolva, hogy nagyon rossz volna, ha az árverés lármája a nagyságos urat „fölbresztené”. Így aztán Mrs. Tulliver és gyermekei a néma szoba börtönébe zárva figyelték az ágyban fekvő nagy darab embert attól rettegve, hogy kifejezéstelen arca hirtelen megrezzen a hangokra, amelyeknek konok megismétlődése olyan kínosan érintette fülüket.

De végül elmúlt ez is - a feszült bizonytalanság és a tolakodó bizonyosság ideje; egy-egy éles emberi hang, majdnem olyan érces, mint az utána következő kalapácsütés; a lábak dobogása is elhallgatott a kavicsos ösvényen. Mrs. Tulliver szőke haja tízévnnyit fakult az utolsó harminc órában. Szegény örökösen azt találgatta, melyik kedves tárgyára csapott le most a szörnyű kalapács; szíve megremegett arra a gondolatra, hogy előbb ez a holmija, majd a másik indul el az Arany Oroszlán gyűlölt nyilvánossága felé, ahol mindjárt megismerik, hogy az övé volt. Közben pedig csöndesen kellett üldögélnie, és egyetlen jellel sem árulhatta el belső izgalmát. Az ilyesmi ráncokat vés a telt, kerek arcra, és fehér csíkokat lop a hajkoronába, mely valaha olyan volt, mintha aranyló napfénybe mártották volna.

Kezia, a jószívű, de rossz természetű mindenestől már három órákor nekilátott a portörlesnek meg sikálásnak. Személyes ellenségének tekintett mindenkit, aki megjelent az árverésen, s a mocskot, amit a lábukon behurcoltak, különösen utálatosnak találta. Munkáját még lendületesebbé tette a szüntelen zsörtölődés; szidta azokat, akik csak úgy beállítanak „megvásárolni más emberek holmiját”, mit sem törődve a mahagóni asztalok fényével, ahol náluk külön emberek szoktak ülni, s hogy tönkreteszik a székek kárpitozását testük kipárolgásával. Nem vaktában sikált, ész nélkül, hanem számításba vette, hogy akik ma vásároltak valamit, holnap eljönnek érte, és ugyanolyan szörnyűséges mocskot hurcolnak be, mint ma. De a nappali szobát, ahol az a „pipás disznó”, a végrehajtó ült, annyira rendbe hozta és kényelmessé tette, amennyire csak lehetséges volt azzal a néhány bútordarabbal, amit a család számára visszavásároltak. Kezia elhatározta, hogy ma este itt szolgálja föl a teát úrnőjének meg a fiataloknak.

Öt és hat óra közt, amikor már közeledett az uzsonna szokásos ideje, Kezia fölment az emeletre, és jelentette, hogy Tom fiatalurat keresik. Az illető, aki kereste, a konyhában várt rá. A tűz és a gyertyák gyöngye fényénél Tom az első percekben nem ismerte meg a széles vállú, de mozgékony alakot, még halványan sem emlékezett rá, hogy valaha is látta. Talán két évvel idősebb lehetett nála, és kék szeme szeplőkkel telepötytyözött korongból csillant rá. Bozontos, göndör, vörös fürtjeit nagy igyekezettel simítgatta hátra, nyilván a tiszteletadás kedvéért. Viaszosvászonnal borított alacsony kalapja s a ruhájára tapadó olajfoltok arra mutattak, hogy olyan foglalkozást űz, amelynek valami köze van a hajókhoz. De ez sem frissítette föl Tom memóriáját. Csak bámult furcsa látogatójára.

- Alázatos szolgálja, Tom úrfi - köszönt a vöröshajú, s mosolya előtört a magára kényszerített bánatos komolyság mögül. - Bizonyára nem ismer meg engem - folytatta, amint Tom továbbra is kérdően nézett rá -, mégis szeretnék magával egy kicsit beszélgetni, ha lehet.

- Jól ég a tűz a nappaliban, Tom úrfi - mondta Kezia, akinek nem volt kedve kimenni a konyhából abban a kritikus negyedórában, amikor éppen kenyeret pirított.

- Akkor hát tessék erre fáradni - mondta Tom, s arra gondolt, hogy ez a fiatalember talán a Guest & Co. cég kikötői raktárában dolgozik. Képzelete ugyanis szüntelenül e pont körül keringett abban a reményben, hogy Deane bácsi bármely pillanatban küldhet érte valakit azzal az üzenettel, hogy megüresedett egy hely a raktárban.

A nappaliban lobogó pompás tűz volt az egyetlen fényforrás, mely megvilágította a szőnyegétől megfosztott padlót, az íróasztalt, a néhány széket és az egyetlen asztalt. De nem, még egy asztal maradt a sarokban, rajta egy nagy biblia és néhány más könyv. Az első pillanatban Tom nem is gondolt másra, csak arra az újszerű, furcsa kopárságra, mely a szobában fogadta. Csak azután nézte meg újra látogatója arcát, melyet szintén megvilágított a tűz fénye. A vörös hajú fiatalember kissé félszeg, kérdő pillantást vetett rá lopva, s olyan hangon, mely igazán idegen volt, így szólt:

- Hát igazán nem emlékszik Bobra, akinek azt a bicskát ajándékozta, Tom úrfi?

Abban a pillanatban elő is került a zsebéből a durva nyelű bicska, s a nagyobbik pengéje is kinyílt, hogy minden kétséget kizáró bizonyítékul szolgáljon.

- Micsoda! Bob Jakin? - kiáltott föl Tom, nem éppen valami nagy elragadtatással, mert kissé szégyellte az egykori meghitt kapcsolatot, melyet ez a bicska jelképezett, s abban sem volt teljesen biztos, vajon Bob egészen önzetlen célból emlékezteti-e rá.

- Az, az, Bob Jakin. Nem bánom, ha a Jakint is hozzábiggyeszti, hiszen nagyon sok Bob szaladgál a világon. Szóval az a Bob, akivel mókusra tetszett vadászni aznap, amikor lepottyantam a faágról, és jól fölhorzoltam a lábszáramat. De a mókust nem eresztettem el, és olyan szép példány volt, hogy csuda! A kisebbik penge, tetszik látni, eltört, de nem adtam oda megcsináltatni, mert attól féltem, hogy kicserélik, márpedig ilyen jó bicska nincs még egy az egész országban, úgy áll a kezemhez, hogy nem tudnék egy másikat megszokni. Aztán én még soha nem kaptam ajándékot senkitől, csak magától, Tom úrfi. Ha szereztem valamit, csak az éles eszemnek köszönhetem. Legföljebb Bill Fawks ajándékozott meg egy kutyakölyökkel, pedig vízbe akarta fojtani, egy óra hosszat kellett könyörögnöm, míg végre nekem adta.

Bob éles, vékony hangon beszélt, de bőségesen áradt belőle a szó, és hosszú beszédét azzal a meglepő mozdulattal fejezte be, hogy a bicska pengéjét szeretettel fényesítgette kabátja ujján.

- Jól van, Bob - szólalt meg Tom kissé pártfogói hangon, mivel az imént elhangzott visszaemlékezés arra indította, hogy olyan barátságos legyen, ahogy illik, noha egykori ismerettségük történetéből semmire sem emlékezett jobban, mint összeveszésük okára, mely elválasztotta őket egymástól. - Szabadna tudnom, mivel lehetnék a szolgálatára?

- Semmivel, Tom úrfi - felelte Bob, s bekattintotta a bicskát, aztán visszatette a zsebébe, ahol tovább kotorászott, mintha valami egyebet keresne. - Nem jöttem volna ide, mikor tudom, milyen nagy bajban van, hisz azt mesélik, hogy a nagyságos úr, aki mindig elnászpángolt, amikor rajtakapott, hogy a répáját rágeszálom, nagyon rossz bőrben van szegény, mondom, nem jöttem volna el, ha csak azt akarom, hogy Tom úrfi még egy bicskát ajándékozzon nekem, amikor egyet már kaptam, szóval nem azért jöttem, hogy megint kapjak valamit. Ha valaki egyszer fejbe vágott, az nekem elég. Nem megyek el hozzá azzal, hogy sózson oda nekem még egyet, amíg az elsőt vissza nem adtam. Így van ez a szívessegekkel is; előbb a régit kell lekivittetni, nem igaz? Visszafiatalodni nem lehet, de az biztos, hogy amikor *ilyen* kis srác voltam, és Tom úrfi is ilyen kis srác volt, magát szerettem a legjobban, pedig jó elnászpángolt, és nem akart tudni rólam többé. Itt van Dick Brumby, azt bonyózhatta ítéletnapig, de

hiába! Az ember megunja, hogy nyomorgasson valakit, ha látja, hogy sohasem fogja megérteni, miről akarják leszoktatni. Van, aki nem tanul meg semmit. Ismertem srácokat, akik egy óráig is mereszthették a szemüket, akkor sem tudták a madár farkát a falevéltől megkülönböztetni. Nem érdemes ilyen hülyékkal vesződni. De amikor Tom úrfival mentem cserkészni, mérget vehettem rá, hogy éppen a kellő pillanatban csap le botjával a menekülő patkányra vagy hölgymenyétre, én meg csak a bokrokat csapkodtam.

Bob most előhúzott a zsebéből egy piszkos vászonzacskót, és folytatta volna, ha ebben a pillanatban Maggie nem lép a szobába. Maggie meglepetéssel pillantott rá, mire Bob megint a vörös bozontját kezdte kellő tisztelettel igazgatni. Ám a következő pillanatban Maggie ráeszmélt, hogy a szoba teljesen megváltozott, és ez annyira megdöbbenette, hogy egészen megfeledkezett Bob jelenlétéről. Mindenekelőtt arra a falra nézett, ahol addig a könyvespolc függött. De most csak egy négyszögletes folt maradt a helyén, mely elütött a fal többi részéről, mert világosabb volt. Alatta egy asztalka állt, rajta a biblia és néhány más könyv.

- Ó, Tom - jajdult föl Maggie kezét összekulcsolva -, hol vannak a könyvek? Úgy hiszem, Glegg bácsi azt mondta, megvásárolja nekünk, vagy nem? Csak ennyi maradt?

- Úgy látszik - felelte Tom afféle kétségbeesett közönyösséggel. - Mért vásárolt volna sok könyvet, amikor a bútorból is csak keveset hagytak meg nekünk?

- De mégis, Tom - sopánkodott Maggie, és szemét elborította a könny, mikor az asztalkához szaladt, hogy megnézzze, miféle könyveket sikerült átmenteni -, legalább *A zarándok útja* maradt volna meg, a mi kedves, régi könyvünk, amelyet te színeztél ki gombfestékeiddel! A zarándok olyan volt hosszú köpenyegében, mint egy gerlemadár! Jaj, istenem - sóhajtozott Maggie, s a megmaradt néhány könyvet forgatta -, én meg azt gondoltam, sohasem válok meg tőle, amíg csak élek. Minden elhagy minket, életünk végén már semmink sem lesz abból, ami a kezdetén volt!

Maggie elfordult az asztalkától, és egy székbe vetette magát; szemében kövér könnycseppek gyülekeztek, s legördültek az arcán. Nem is látta már Bobot, aki állhatatosan nézett rá, mint egy okos, néma állat, mely tökéletesen érzékeli a dolgokat, ha nem is tudja megérteni.

- Nos, Bob - mondta Tom, aki úgy érezte, a könyvek témája most nem időszerű -, úgy látom, azért látogatott meg minket, mert bajban vagyunk. Ez igazán nagyon kedves.

- Megmondom, hogy áll a dolog, Tom úrfi - kezdte Bob, és a vászonzacskót bontogatta. - Most már két éve egy bárkán dolgozom, úgy keresem a kenyeremet. Közben meg a kazánt is kezelem a Torry gyárban. Két héttel ezelőtt ritka szerencse ért, ámbár mindig tudtam, hogy szerencsés fickó vagyok... Ha egyszer fölállítottam egy csapdát, mindig fogtam benne valamit! De ezúttal nem csapda volt, hanem tűz. Torry gyára kigyulladt, és én oltottam el, még mielőtt az olaj lángba borult volna. Ez az úriember tíz aranyat ajándékozott érte nekem, ő maga adta át a múlt héten. Azzal kezdte, hogy bátor fickó vagyok, gondoltam, ezt már úgyis tudom. De amikor kirukkolt a tíz arannyal, azt mondtam, ez már valami új. Itt vannak, itt van mind, csak egy hiányzik!

Bob kiürítette a zacskó tartalmát az asztalra, majd így folytatta:

- Amikor megkaptam, a fejem úgy forrt, mint egy fazék leves, csak úgy táncoltak benne a gondolatok, hogy mi lesz most, és hogy élek ezután. Sok mindenféle mesterségre gondoltam. Mert ami a bárkát illeti, torkig vagyok vele, mert olyan hosszú rajta a nap, mint a disznóhurka. Gondoltam, hogy kutyákat és menyéteket veszek, és fölcsapok patkányfogónak. Aztán azt gondoltam, hogy ennél már több szeretnék lenni, ha nem is értek nagyobb dolgokhoz, de a patkányfogó-mesterséget úgy kiismertem, hogy elegendem van belőle. És addig törtem a fejem,

míg el nem határoztam, hogy házaló leszek. Ezek eszes fickók, ezek a házalók, tudják, mitől döglük a légy. Gondoltam, megtömök egy zsákot csupa könnyű dologgal. Aztán olyan mester-ség ez, ahol az ember hasznát veszi a nyelvének, nem úgy, mint a bárkán vagy a patkányfog-dosásban. Bejárom az országot keresztül-kasul, és megszeditem az asszonyokat a beszédem-mel, és nem kell törnöm a fejemet, mit ebédeljek, beülök a kocsmába, és forrón találják elem. Úristen! Micsoda remek életem lesz!

Bob elhallgatott, majd egyszerre csak újra megszólalt dacosan és határozottan, mintha hirtelen hátat fordítana ennek a paradicsoma képnek.

- De ebből sem lesz semmi. Üsse kő! Az egyik aranyat beváltottam, és vettem anyámnak egy libát ebédre, aztán vásároltam egy kék bársonymellényt meg egy fókabőr sapkát; gondoltam, aki házaló akar lenni, annak rendesen kell öltözködnie; de bánom is én. Üsse kő! Nyitva tartom én a szememet, és talán megint szerencsém lesz, és hamarosan eloltok még egy tüzet. Mindig szerencsés fickó voltam. Így hát arra kérem, Tom úrfi, fogadja el tőlem ezt a kilenc aranyat, és kezdjen velük valamit, ha igaz, hogy a szegény nagyságos úr befuccsolt. Lehet, hogy a pénz nem elég, de valamit mégiscsak lehet vele kezdeni.

Tom annyira meghatódott, hogy megfélekedzett büszkeségéről és gyanakvásáról.

- Maga nagyon derék ember, Bob - mondta elpirulva azzal a kis félénk remegéssel a hang-jában, amely olyan bájosá tette beszédét még akkor is, ha gőgös vagy szigorú volt. - Ha ma este nem is ismertem meg tüstént, többé nem felejttem el. De a kilenc aranyat nem fogadhatom el. Csak megfosztanám kis vagyonától, rajtam meg nem sokat segítene.

- Igazán, Tom úrfi? - mondta Bob sajnálkozva. - Vagy csak azért mondja, mert arra gondol, hogy szükségem van rá? Én nem vagyok olyan kódis. Anyám nagyon szépen keres toll-fosztással meg egyébbel. És ha nem is él máson, csak kenyéren meg vízen, attól is hízik. Nagyon szerencsés fickó vagyok. Nem hiszem, hogy maga is olyan szerencsés volna, Tom úrfi; az öreg nagyságos úr semmi esetre sem az. Így hát nyugodtan kiveheti a részét az én szerencséből, nem rövidít meg vele. Úristen! A minap egy egész disznólabát találtam a folyóban. Lefogadom, az egyik kerek farú hollandus hajóról pottyant le. Gondolja meg hát, Tom úrfi, a régi barátság kedvéért is, különben azt találom hinni, hogy még mindig haragszik rám.

Bob eléje tolta az aranyakat, de még mielőtt Tom szólhatott volna, Maggie összekulcsolta kezét, büntudattal nézett Bobra, és fölkiáltott:

- Jaj, Bob, mennyire sajnálom! Sohase képzeltem volna, hogy ilyen jó szíve van! Istenem, most már látom, hogy maga a legjobb ember a világon!

Bobnak sejtelve sem volt arról, hogy Maggie olyan sértő módon vélekedett felőle annak idején, s ez most bensőséges bűnbánatra készítette. Boldog mosollyal vette tudomásul ezt a kedves dicséretet, különösen egy olyan kisasszonyka ajkáról, akinek (mint ahogy anyjának mesélte otthon még aznap este) „olyan gyönyörű, nem mindennapi szeme van, hogy ha az emberre néz, azt sem tudja, melyik lábára álljon”.

- Nem, Bob, igazán nem fogadhatom el - tiltakozott Tom. - De ne gondolja, hogy nem vagyok hálás a jóságáért, ha nemet mondok is. De nem akarok elfogadni senkitől semmit, saját mun-kámmal akarok kiegyenesíteni a csávából. És ez a pár arany nem sokat segítene rajtam, igazán nem, még ha el is fogadnám. Ehelyett inkább jól megszorítom a kezét.

Tom kinyújtotta rózsaszínű tenyerét, és Bob nem habozott belecsapni kemény, mocskos kezével.

- Akkor tegyük vissza az aranyakat a zacskóba - mondta Maggie -, maga pedig, Bob, jöjjön el máskor is, látogasson meg bennünket, majd ha megvette a házalói mesterséghez szükséges holmit.

- Most olyan színe van a dolognak, mintha csak azért jöttem volna ide, hogy alakoskodjak és elhencegjek az aranyaimmel - elégedetlenkedett Bob, amikor Maggie újra kezébe adta a zacskót. - Megmutattam és visszavettem! Nem mondom, csalafinta ember vagyok, de nem ilyen fajta. Csak ha azt látom, hogy egy pasas nagy gazember vagy nagy balek, akkor falhoz állítom egy kicsit, ez az egész.

- Hát csak vigyázzon a csalafintasággal, Bob - figyelmeztette Tom -, rendőrkézre ne kerüljön.

- Nem, Tom úrfi, én aztán nem - nyugtatta meg Bob vidám önbizalommal. - A bolhacsípést nem üldözi a törvény. Ha néha-néha rá nem szednék egy-egy tökfilkót, sose nőne be a fejük lágya. Úristen! Legalább egy aranyat fogadjon el tőlem, és vegyen rajta magának meg a kisasszonykának valamit, vagy csak emlékül, épp hogy lekvitteljem ezt a bicskát!

Bob ezzel ki is vett már egy aranyat, és letette az asztalra, majd határozott mozdulattal újra bekötözte a zacskó száját. Tom visszatolta az aranyat, és így szólt:

- Nem, Bob, igazán nem. Szívből köszönöm, de nem fogadhatom el.

Maggie ujjai közé fogta az aranyat, Bob orra elé tartotta, és inkább rábeszélő hangon erősítette:

- Most nem, de talán legközelebb. Ha Tom vagy az édesapám valaha is segítségre szorul, és magától megkaphatja, akkor majd értesítjük. Nem igaz, Tom? Hiszen éppen ez az, amit szeretne, hogy úgy gondoljunk magára, mint jó barátra, akire mindig számíthatunk. Nem így van, Bob?

- De igen, kisasszonyka, és nagyon köszönöm - felelte Bob, s vonakodva visszatette az aranyat. - Igen, ezt szeretném; legyen minden úgy, ahogy a kisasszonyka kívánja. Most pedig elköszönök, kisasszonyka. Sok szerencsét, Tom úrfi, és köszönöm, hogy kezet fogott velem, ha nem is akarta elfogadni a pénzt.

Most Kezia lépett be sötét arckifejezéssel, és megkérdezte, behozhatja-e már a teát vagy várjon-e, míg a pirítós kökemény lesz? Ez aztán gátat vetett Bob további szóáradatának, és arra kényszerítette, hogy gyors hajlongással befejezze látogatását.

AMIKOR TYÚKANYÓ HADICSELHEZ FOLYAMODIK

Múltak a napok, Mr. Tulliver - legalábbis az orvos szemében - egyre határozottabb jelét adta annak, hogy fokozatosan visszanyeri régi állapotát. A bénulás lassanként fölengedett, és elméje görcsösen küszködve igyekezett kiszabadulni a hatása alól, mint egy élőlény, akit eltemetett a hófuvatag, és újra meg újra megpróbál kievickélni belőle.

Lassan vánszorgott volna az idő a betegágy mellett virrasztók szemében, ha egyetlen mértéke a távoli kétes remény, s csak az számlálja a perceket ebben a szobában. De volt egy másik mérték is: az egyre fenyegetőbb rettegés, amely túlságosan is meggyorsította a napok múlását. Mialatt Mr. Tulliver lassan magához tért, sebesen közeledett az a perc, amely szembeszökő változást idéz majd elő sorsában. Az illetékes hatóságok úgy végezték dolgukat, mint bármely tisztes fegyverkovács, aki lelkiismeretes pontossággal munkálja meg a puskát, hogy egy biztos kéz kellő célzás után elpusztítson vele néhány életet. Megítélt költség számlák, akták iktatása a föllebbviteli bíróságnál, árverési végzések - megannyi ágyú vagy robbanó gránát, mely nem irányul ugyan egyedi célpontra, de széles sugarú körben mindent pozdorjává zúz. Életünkhöz annyira hozzátartozik, hogy mások bűnéért kell szenvednünk, s az emberi szenvedés oly elkerülhetetlenül szerteszágárzik, hogy még az igazságnak is vannak ártatlan áldozatai, s el sem tudunk képzelni olyan megtorlást, melynek lüktető ereje ne okozna célpontján kívül is meg nem érdemelt szenvedést.

Január második hetének elején a föllebbviteli bíróság végzése alapján már kitűzték az árverést Mr. Tulliver gazdasági fölszerelésére s ezt követőleg a malomra meg a földre; a hirdetmény szerint az árverést a szokásos ebéd utáni órában, az Arany Oroszlán helyiségében fogják megtartani. A molnár nem vette észre az idő múlását, s úgy képzelte, hogy balsorsának első stádiumában tart, s még van értelme kivezető utakon spekulálnia. Tisztább óráiban gyenge hangon, összefüggéstelen szavakkal beszélt terveiről, melyeket akkor fog megvalósítani, mihelyt „jobban lesz”. Felesége és gyermekei még nem adtak föl minden reményt, bíztak a dolgok olyan kimenetelében, mely Mr. Tullivert legalább attól megóvjá, hogy kénytelen legyen régi helyét elhagyni és egészen új életet kezdeni. Hiszen Deane bácsit már sikerült rávenni arra, hogy az ügy mostani alakulása iránt bizonyos érdeklődést tanúsítson. Elismerte, hogy a Guest & Co. cégnek nem is volna rossz üzlet a dorlcote-i malmot megvásárolni és az üzemet tovább folytatni: szép forgalmat bonyolít le, s ezt még növelni lehetne, ha gőzerőre térnének át. Ebben az esetben talán megtartanák Mr. Tullivert üzletvezetőnek. De Mr. Deane egyelőre nem mondott semmi határozottat a dologban. Miután a jelzálogjog Mr. Wakem kezében van, még arra a gondolatra juthat, hogy az egész birtokot megvásárolja, s ajánlatával túllicitálja az óvatos Guest & Co. céget, mely üzletvitelében nem ismer szentimentális szempontokat.

Mr. Deane nem mulasztotta el, hogy ne ejtsen erről egy-két szót Mrs. Tullivernek, amikor átkocsizott a malomba, hogy Mr. Glegg társaságában átvizsgálja a könyveket. Mrs. Tulliver meg is jegyezte: Guest & Co. bizvást gondolhatna arra, hogy a dorlcote-i malom Mr. Tulliver apja és nagyapja kezében már akkor is virágzott, amikor a cég olajmalmának még híre-hamva sem volt. Mr. Deane erre azt válaszolta, alig hiszi, hogy a két üzem befektetési értékének megítélésében éppen az a kérdés volna a döntő, melyik létesült előbb. Ami Glegg bácsit illeti, az ilyen üzletben való részesedés túlhaladta képzeletét. A jóindulatú bácsi őszinte sajnálatot érzett a Tulliver család iránt, de minden pénzét kitűnő jelzálogkölcönökbe fektette, és hallani sem akart semmiféle kockázatról; ez méltánytalanság lett volna saját családjával szemben. De

azt már elhatározta magában, hogy néhány vadonatúj flanellmellényét Tullivernek ajándékozza - mivel már régebben lemondott róluk valami rugalmasabb anyag kedvéért -, Tullivernét pedig hébe-hóba meglepi egy-egy font teával. Jóságos szíve már előre örült a látogatásoknak, amikor elviszi neki a teát. Milyen boldog lesz, ha megtudja, hogy nagyon jó minőségű fekete tea!

Számos jel azt mutatta, hogy Mr. Deane jóindulattal viseltetik Tulliverék iránt. Egy nap elvitte hozzájuk Lucyt, aki a karácsonyi szünidőre érkezett haza az intézetből; kis szőke angyalfeje csókoks és könnyek közepette simult Maggie sötétebb arcához. Ezek a szép, karcsú leánykák fontos helyet töltenek be nemegy tisztos cég tekintélyos társtulajdonosának szívében; s talán Lucy aggódó, szánakozó kérdései szegény unokatestvérei várható sorsát illetőleg készítették arra Deane bácsit, hogy legalább egy ideiglenes állást szerezzen sürgősen Tomnak az áruházban, s lehetővé tegye neki, hogy este leckeórákat vegyen könyvelésből meg kalkulációból.

Ez föl is vidította volna a fiatalembert, és egy kis reményt is öntött volna belé, ha nem sújt le rá ugyanakkor az, amitől legjobban rettegett: megtudta, hogy apja végül mégis csődbe kerül, legalábbis arra kell kérnie hitelezőit, hogy ériék be kevesebbel, mint amennyi jár nekik, ami az ilyen dolgokban járatlan Tom szemében egyértelmű volt a csőddel. Apjáról nemcsak azt beszélik majd, hogy „elvesztette vagyonát”, de szemére vetik a „bukást” is - a szörnyű szót, melynél Tom nem ismert szégyenletesebbet. Mert ha ki is egyenlítették az alperes igényeit, hátra van még Mr. Gore baráti költségszámlája, valamint a bankszámlán mutatkozó hiány és egyéb tartozások, melyektől a vagyonmérleg olyan szembeszökően megbillen és összezsugorodik, hogy már szépitgetni sem lehet.

- Legföljebb tíz-tizenkét shilling marad minden fontból - jósolta Mr. Deane határozott hangon, s összeszorította az ajkát. Ezek a szavak úgy hatottak Tomra, mintha forró vízzel öntötték volna nyakon, s tartós fájdalmat okoztak.

Nagyon rászorult volna valami bátorításra, hogy el ne csüggedjen ebben az új, kellemetlen helyzetben; túlságosan hirtelen ragadták ki Mr. Stelling leckeóráinak kényelmes, párnázott unalmából és az utolsó iskolai félév légvárépítő, henye foglalatosságából a zsákok és nyers bőrök légkörébe, ordítózó rakodómunkások közé, akik nehéz terheket zúdítottak le dübörögve közvetlenül mellette. Az első lépés, ha előbbre akart jutni a világban, fagyos, poros, lármás tülekedésbe vezetett, s még az is hozzátartozott, hogy uzsonna nélkül estig ott maradjon St. Ogg'sban, és leckeórát vegyen egy idősebb, félkarú hivatalnoktól, egy olcsó dohánytól bűzlő szobában. Tom fiatalos, rózsásfehér arca sokat vesztett üdeségéből, mire hazaért; ledobta kalapját, és mohó étvággyal nekiesett a vacsorának. Nem csoda, ha kissé ingerült volt, amikor anyja vagy Maggie beszélgetni próbált vele.

Közben Mrs. Tulliver az egész idő alatt azon töprengett, hogyan háríthatná el (csak ő, senki más) a dolgoknak olyan alakulását, vagyis hogyan tarthatná vissza Wakemet attól a szándéktól, hogy az árverésen a malomra licitáljon; ettől rettegett leginkább. Képzeljünk el egy nagyon kedves, tiszteletre méltó tyúkot: valami hallatlan rendellenesség folytán töprengeni kezd, és kieszel egy bonyolult tervet, amelynek segítségével ráveszi gazdáját, hogy ne tekerje ki a nyakát, és ne vigye sem őt, sem csirkéit a piacra. Az eredmény aligha lenne más, mint nagy kárálás és szárnycsapkodás. Mrs. Tulliver látta, hogy kátyúba jutott minden; sejtette eddig is, hogy túlságosan passzív módon élt, pedig ha több figyelmet fordít az üzleti ügyekre, és olykor-olykor keményen kitart a maga elhatározása mellett, neki is jobb lett volna, a családjának is. Úgy látszik, még senkinek sem jutott eszébe, hogy a malom dolgában Wakemmel beszéljen, holott - gondolta Mrs. Tulliver - ez volna a legrövidebb út és a legcélravezetőbb módszer. Annak persze semmi értelme sem volna, hogy Mr. Tulliver menjen el hozzá (még akkor sem, ha állapota engedné, és hajlandó is volna rá), hiszen az utolsó tíz évben sokat

pörösködött vele, és szüntelenül ócsárolta; mindig azt hangoztatta, hogy Wakem bizonyára gyűlöli, és bosszút forral ellene. És miután Mrs. Tulliver arra a következtetésre jutott, hogy a férje nagy hibát követett el, amikor fejére zúdította ezt a bajt, most már arra a gondolatra hajlott, hogy Wakemről alkotott véleménye is elhibázott. Igaz ugyan, hogy Wakem „végre-hajtót ültetett a házba, és mindenüket dobra verette” - de talán csak azért tette, hogy kedvében járjon Mr. Tulliver hitelezőjének. Végtére is egy ügyvédnek több ember érdekét kell néznie, s nem egyet, s igazán nem lehet elvárni tőle, hogy Mr. Tullivert, aki pörre ment ellene, mindenki másnak elébe helyezze. Könnyen lehet, hogy az ügyvéd józan és méltányos ember. Miért ne? Clint lányt vett feleségül, s Mrs. Tulliver annak idején hallott is az esküvőről; azon a nyáron történt, amikor kék selyemkabátját viselte, és még álmában sem gondolt Mr. Tulliverre, s akkor semmi rosszat sem hallott Wakemről. Ami a saját személyét illeti, lehetetlen, hogy Wakem ne a legnagyobb jóindulattal gondoljon rá, tudván, hogy Dodson lány. Csak értésére kell adni, hogy neki nem volt semmi része a pörösködésben, soha nem akarta, sőt igazában most is inkább Mr. Wakem nézetét osztja az egész ügyben, mintsem a férjéét. Valóban, ha az ügyvéd látni fogja, hogy egy olyan úriasszony, mint ő, hajlandó „nyájaskodni” vele, miért is ne hallgatná meg fejtegetéseit? Az ügyet ugyanis olyan világosan fogja elébe tárni, mint eddig még senki sem. S akkor Wakemnek eszébe sem juthat többé a malomra licitálni és szándékosan keserűséget okozni egy ártatlan asszonynak, aki minden valószínűség szerint táncolt is már vele Darleigh-éknél, ifjúságuk idején. Hiszen azokon a nagy bálokon gyakran táncolt olyan fiatalemberekkel, akiknek a nevét is elfelejtette!

Mrs. Tulliver magába zárta ezt a gondolatát, mert amikor arra célozgatott Mr. Deane és Mr. Glegg előtt, hogy kedve volna fölkeresni Wakemet és beszélni vele, lehurrogták. „Nem, nem, nem!” és „Ugyan, ugyan!” és „Hagyd Wakemet békében!” - mondták olyan hangon, mely elárulta, hogy ha tervét részletesebben kifejtené, igazában meg sem hallgatnák. De még kevésbé merte szóvá tenni Tom és Maggie előtt, tudván, hogy „a gyerekek mindig ellenkeztek anyjukkal, akármit mondott is nekik”. Azonkívül észrevette, hogy Tom majdnem annyira haragszik Wakemre, mint az apja. Ám ez a szokatlan fejtörés szokatlan leleményességgel és elszántsággal párosult, ami egészen természetes. Így aztán egy-két nappal az Arany Oroszlánban megtartandó árverés előtt, amikor már igazán nem volt több veszíteni való idő, Mrs. Tulliver hadicselt eszelt ki tervének megvalósítására. Eszébe jutott a savanyúság: az ecetbe rakott uborkafélék és a paradicsomos-paprikás-gombás mártások; ezekből igen nagy készlete volt. Mr. Hyndmarsh, a fűszeres bizonyára megvásárolná, de ezt az üzleti tranzakciót csak személyes tárgyalás útján lehet nyélbe ütni. Kijelentette, hogy még ma reggel odamegy Tommal. Tomnak nem tetszett, hogy anyja éppen most ilyesmivel foglalkozik, s kérte, hagyja a savanyúságot egyelőre békében. A fiú viselkedése nagyon bántotta. Megint ellentmond neki, ráadásul a savanyúság dolgában, pedig azt a nagyanyjától örökölt családi recept szerint készítette; amikor a nagymama meghalt, még ő is kislány volt. Tom végül beadta a derekát, és együtt mentek a Danish Streetig, ahol Mr. Hyndmarsh szatócsboltja volt, nem messze Mr. Wakem irodájától.

Az ügyvéd úr még nem volt ott. Legyen szíves, Mrs. Tulliver, foglaljon helyet a dolgozó-szobájában, a kandalló mellett, és várja meg! Nem kellett soká várnia. Az ügyvéd pontos ember volt, hamarosan megérkezett. Homlokát ráncolva, fürkésző pillantással nézte a kövér, szőke asszonyt, aki fölállt, és tisztelettel, térdhajlítással köszöntötte a magas termetű, sasorrú, deres fejű, de dús hajú úriembert, önök még sohasem látták Mr. Wakemet, és most alighanem azon tűnődnek, vajon valóban olyan sötét gazember volt-e, olyan minden hájjal megkent csirkefogó, az egész becsületes emberiségnek és különösen Mr. Tullivernek olyan megátalkodott ellensége, mint az eddigiek alapján elképzelhető, avagy pedig ez a képmás, esetleg fantom csak a derék molnár lelkében élt és létezett?

A hirtelen haragú Mr. Tulliver nyilván olyan ember volt, aki sok mindent félremagyarázott; ha egy eltévedt golyó horzsolta, esküdni mert volna rá, hogy szándékosan az életére törtek; ez a zűrzavaros világ annyi bonyodalmat tartogatott neki, és annyira meg volt győződve saját csallhatatlanságáról, hogy kénytelen volt valami föltevéshez folyamodni, s ez nem lehetett más, csak valami sátáni erő, mely szüntelenül tevékenykedik. Pedig könnyen lehet, hogy az ügyvédben nem volt több rosszakarát, mint egy elmés gépezetben, mely szabályosan végzi munkáját, és nem tehet róla, ha egy meggondolatlan ember túlságosan a közelébe merészkedik, aztán elkapja valamelyik lendítőkerék, és váratlanul kolbásszá aprítja.

Így volt-e vagy nem, ki tudja? A kérdést nem lehet eldönteni egy Wakemre vetett pillantással. Az emberi arc vonalai és villanásai olyanok, mint minden más jelkép; kulcs kell hozzá, hogy elolvashassuk. Ha *a priori* szemléljük Wakem satorrát, mely annyira felbőszítette Mr. Tullivert, nem fedezhetünk föl rajta több gazságot, mint kemény inggallérjának szabásában. Persze, ha már megállapítottuk, hogy maga a gazság áll előttünk, akkor az orr is meg a gallér is lesújtó ítéletünket erősíti.

- Mrs. Tulliver, nemdebár? - kérdezte Mr. Wakem.

- Igen, uram... született Elizabeth Dodson.

- Kérem, foglaljon helyet. Velem kíván beszélni?

- Hát... igen, uram - mondta Mrs. Tulliver, aki most, hogy valóban szemtől szembe került a félelmetes ügyvéddel, elcsodálkozott a saját bátorságán. Eszébe jutott, hogy tulajdonképpen föl sem készült a beszélgetésre, s nem tudta, hogy is kezdje. Mr. Wakem ujjait mellényzsebébe süllyesztette, és némán várakozva nézett rá.

- Remélem, uram - kezdte végül Mrs. Tulliver -, remélem, nem gondolja, hogy én neheztelek önre, mert a férjem elvesztette a pörét, és végrehajtók telepedtek be a házamba, és még az ágyneműmet is lefoglalták. Istenem, engem nem erre neveltek! Bizonyára emlékezik még az édesapámra, uram, hiszen közeli barátságban állt a Darleigh családdal; mindig meghívták a báljaikra a Dodson kisasszonyokat; mondhatom, senkit sem néztek meg jobban, mint minket, nem is csoda, hisz négyen voltunk; talán tudja, hogy Mrs. Glegg és Mrs. Deane a nővéreim. Pörösködni, a vagyonunkat elveszíteni, a berendezésünket elárverezni, még mielőtt meghaltunk - efféle dolgokat el sem tudtam képzelni, amíg férjhez nem mentem, és még azután sem, sokáig. Engem nem lehet hibáztatni azért a szerencsétlenségért, hogy másféle családba mentem férjhez, ahol egészen másképp mentek a dolgok, mint az én családomban. És ha hallottam is, hogy önt szidják, uram, az emberek sok mindent beszélnek, de én sohasem vettem részt az ön ócsárlásában, ezt senki sem mondhatja rólam!

Mrs. Tulliver kissé megrázta fejét, azután zsebkendője szegélyét nézegette.

- Bizonyára minden úgy van, ahogy mondja, Mrs. Tulliver - mondta Mr. Wakem hideg udvariassággal. - De ön kérdezni akar tőlem valamit, nem?

- De igen, uram. Éppen ez az, amit magamban mondogattam, mindig azt mondtam, kell, hogy valami természetes emberi érzés legyen önben. Ami a férjemet illeti, már két hónapja alig tud magáról. Semmiképpen sem akarom védeni, hogy annyira heveskedett az öntözőcsatorna dolgában, de higgye el, rosszabb emberek is vannak nála; ő még sohasem károsított meg senkit, nem hogy egy shillinggel, de még egy pennyvel sem. Ami a heveskedését meg a pörösködését illeti, mit tehettem volna én? Úgy lefordult a lóról, mintha meghalt volna, amikor megkapta a levelet, amelyből megtudta, hogy a jelzőlog az ön kezébe került. De nem tudom elhinni, hogy ön nem fog gentleman módjára viselkedni.

- Mit jelent ez az egész, Mrs. Tulliver? - csattant föl Mr. Wakem hangja kissé élesen. - Mit akar tőlem kérni?

- Istenem, csak azt, uram, hogy legyen olyan jó - mondta Mrs. Tulliver kissé riadtan, s most már gyorsabban igyekezett beszélni -, legyen olyan jó, és ne vegye meg a malmot meg a földet. A föld nem is olyan fontos, csak az uramat szétvetné a düh, ha megtudná, hogy az ön kezébe került.

Wakem olyan arcot vágott, mintha új gondolat villant volna át az agyán.

- Ki mondta önnek, hogy meg akarom vásárolni? - kérdezte.

- Higgye el, uram, nem én találtam ki. Már azért sem gondoltam volna, mert az uram, aki járatos a törvényben, mindig azt mondta nekem, hogy az ügyvédek sohasem vesznek meg semmit, már úgy értem, házakat és földeket, mert ezer más módjuk is van rá, hogy megkaparintsák. Azt hiszem, ez önre is vonatkozik, uram, de én sohasem beszéltem erről. Még azt sem mondtam, hogy ön olyan ember, aki az ellenkezőjét tenné.

- De az isten szerelmére, hát akkor *ki* mondta? - kérdezte Wakem; kinyitotta íróasztalát, és a fiókjában motozott alig hallhatóan füttyörszve.

- Ami azt illeti, uram, Mr. Glegg és Mr. Deane beszélt erről, most ők intézik a dolgainkat. Mr. Deane azt hiszi, hogy Guest & Co. hajlandó volna a malmot megvenni és Mr. Tullivert alkalmazni, hogy vezesse, föltéve, hogy ön nem árverez, és nem hajtja föl az árát. Nagyon jó volna, ha a férjem ott maradhatna, ahol van, és így kereshetné meg a kenyerét, hiszen előtte az apja vezette a malmot, és a nagyapja építette, bár meg kell mondanom, nem nagyon szerettem a lármáját eleinte, amikor férjhez mentem, mert a mi családukban sohasem voltak malmok; a Dodsonok a világért sem foglalkoztak volna ilyesmivel, és ha tudom, hogy a malmoknak annyi dolguk van a bíróságokkal meg a törvénnyel, bizony meggondoltam volna, hogy én legyek az első Dodson lány, aki malomba megy férjhez. Vakon mentem bele, szinte bekötött szemmel, fogalmam sem volt az öntözőcsatornákról meg mindenről.

- Micsoda! Guest & Co. a saját kezébe venné a malmot, és fizetést adna az ön férjének?

- Istenem, higgye el, uram, még elképzelni is nehéz - nyögte a szegény Mrs. Tulliver, és egy kis könnyecsepp tolult a szemébe -, hogy az én uram bérért dolgozzon. De mégis jobban hasonlítana a régi állapothoz, ha a malomban maradna, mintha máshová menne dolgozni. És tessék azt is tekintetbe venni, hogy ha ön is licitálna a malomra és megvenné, az uram többé sohasem lábolna ki a betegségéből, még az is lehet, hogy újabb gutaütést kapna.

- No és ha megvenném a malmot, és üzletvezetőnek alkalmaznám a férjét, éppen úgy, mint azok, mi lenne akkor? - kérdezte Mr. Wakem.

- Jaj, uram, nem hiszem, hogy valaha is belemenne. Még akkor sem, ha az egész malom le-térdelne előtte, és úgy kérné. Mert az ön neve vörös posztó a szemében, egészen megvadul tőle. Önt tekinti szerencsétlensége okának, azt hiszi, már akkor ön uszította rá a bíróságokat, amikor a réten átvezető útról volt szó. Ennek már nyolc éve, és azóta ön mindig ellene dolgozott, hogy tönkregye, hajtogatja ő; hiába mondom neki mindig, hogy nincs igaza...

- Mocskos szájú, csökönyös bolond! - fakadt ki Mr. Wakem megfélekedve magáról.

- Édes, drága uram! - mondta Mrs. Tulliver rémülten, látva, hogy a dolog egészen másképpen üt ki, mint ahogy tervezte. - Nem akarok ellentmondani önnek, de nagyon valószínű, hogy egészen megváltozott, amióta ez a betegség érte. Már elfelejtett egy csomó dolgot, amiről azelőtt beszélni szokott. És önnek sem volna kellemes arra gondolni, hogy egy ember élete szárad a lelkén, ha az uram meghal. És azt mondják, mindig valami szerencsétlenség történik,

ha a dorlcote-i malom gazdát cserél; például elapad a víz meg ilyesmi. Nem mintha azt kívánám, hogy önt valami szerencsétlenség érje, uram, hiszen elfelejtettem megemlíteni, hogy úgy emlékszem az esküvőjére, mintha tegnap lett volna. Mrs. Wakem Clint lány volt, még azt is tudom. A fiam pedig olyan csinos, helyes, derék szép szál fiú, hogy öröm nézni; egy iskolába járt az ön fiával, és...

Mr. Wakem fölállt, kinyitotta az ajtót, és mondott valamit egyik írónakának.

- Bocsásson meg, hogy félbeszakítom, Mrs. Tulliver, de sürgős ügyeim vannak, melyeket nem lehet halasztani, s azt hiszem, máris többet beszéltünk, mint szükséges.

- De remélem, nem feledkezik meg rólam, uram - kérte Mrs. Tulliver, és ő is felállt -, bizonyára nem szándéka, hogy ellenem és gyermekeim ellen törjön. Nem tagadom, hogy Mr. Tulliver nagyon helytelenül viselkedett, de eléggé megbűnhődött érte, és nála rosszabb emberek is vannak a világon, hiszen az a legnagyobb hibája, hogy másokon is akart segíteni. Végeredményben nem ártott senkinek, csak önmagának és családjának. Elég szomorú, hogy így van. Elképzelheti, mit érzek napról napra, ha az üres polcokra nézek, ahol az én holmim állt annyi éven át.

- Igen, igen, nem fogom elfelejteni - ígérte Mr. Wakem türelmetlenül, és a nyitott ajtó felé nézett.

- Még arra szeretném kérni, ne mondja el senkinek, hogy itt voltam és beszéltem önnel. A fiam nem bocsátana meg, hogy ennyire megalázkodtam, tudom, nagyon dühös lenne, ha megtudná. Így is éppen elég bajom van, még az hiányzik, hogy a saját gyermekeim mossák meg a fejemet.

A szegény Mrs. Tulliver hangja megremegett, és már viszonzni sem tudta az ügyvéd sürgető búcsúszavát, csak újra meghajtotta térdét, és némán elhagyta a szobát.

- Mikor lesz a dorlcote-i malom árverése? Hol a hirdetmény? - kérdezte Mr. Wakem az írónakától, amikor magára maradt vele.

- Jövő péntekre tűzték ki. Pénteken hat órára.

- Szaladjon csak át Winshiphez, az árverésvezetőhöz, hátha még otthon találja. Fontos beszélőnivalóm van vele. Kérje meg, hogy jöjjön át hozzám.

Reggel, amikor Mr. Wakem belépett az irodájába, még esze ágában sem volt, hogy megvásárolja a dorlcote-i malmot, de most már megszületett az elhatározása, hogy megteszi. Mrs. Tulliver sugallta neki a döntő érveket, és gyors gondolkodásával egy szempillantás alatt fölmérte a helyzetet. Azok közé az emberek közé tartozott, akik gyorsan tudnak cselekedni anélkül, hogy bármit is elhamarkodnának, mivel mindig tudják, mit akarnak, eszük szinte síneken jár, és nem kell egymással ellenkező célkitűzések összeegyeztetésével vesződniük.

Ha valaki azt hinné, hogy Wakem ugyanolyan megrögzött gyűlöletet érzett Mr. Tulliver iránt, mint a molnár öiránta, akkorát tévedne, mintha azt állítaná, hogy a csuka úgy nézi a ráját, mint a rája a csukát. A rája szükségképpen méltatlankodva gondol arra a módra, ahogy a csuka táplálékáról gondoskodik, viszont a csuka a főlháborodott rájáról is legföljebb azt gondolja, hogy pompás falat. Személyes haragot csak akkor érezne iránta, ha a rája megakadna a torkán, mintha meg akarná fojtani. Ha Mr. Tulliver valaha is komolyan ártott volna Wakemnek, vagy útjába állt volna, akkor bizonyára az ügyvéd sem tagadja meg tőle azt a kitüntetést, hogy bosszút álljon rajta. De amikor Mr. Tulliver a piactéri vendéglő asztalánál csirkefogónak nevezte Wakemet, az csöppet sem ártott az ügyvédnek: emiatt egyetlen kliense sem maradt el. Sőt, ha Wakem történetesen ott van, s valamelyik tréfás kedvű marhatenyésztő a jó alkalmától

és a jó pálinkától nekibuzdulva ugratni kezdi az ügyvédet, és arra célozgat, mennyit keresett már vénasszonyok végrendeletén, Wakem tökéletes hidegvérrel mosolygott volna, hiszen nagyon jól tudta, hogy az éppen jelenlevő módosabb emberek többsége nem tör palcát fölötte, legföljebb azt mondja: „Hiába, Wakem csak Wakem” - vagyis olyan ember, aki ügyesen lépked körül köre a legsárosabb ügyek talaján is. Ha valaki nagy vagyont szerzett, s szép kertes háza van Tofton villanegyedben, s kétségtelenül a legdúsabb borospincéje St. Ogg'sban és egész környékén, annak aligha kell a közvéleménytől tartania. Még abban sem vagyok bizonyos, vajon a talpig becsületes Mr. Tulliver, aki a törvényt kakasviadatok színterének tekintette, más körülmények között nem bólogatott volna maga is helyeslően arra a tömör igazságra, hogy „hiába, Wakem csak Wakem”; hiszen olyanoktól hallottam, akik járatosak a történelemben, hogy az emberiség minden korban tapsolt a győztesnek, s nem firtatta kicsinyesen viselkedését, ha győzött. Így hát Tulliver nem keresztelte Wakem útját, éppen ellenkezőleg: ő volt az a szerencsétlen flótás, akit Wakem több ízben is legyőzött, izgága alak, aki mindig megkönnyítette ellenfele dolgát. Ha alkalmazott is néhány cselfogást a molnár ellen, Wakemet nem bántotta a lelkiismeret. S miért is gyűlölte volna a sikertelen felperest? Ez a szárnalmas, dühös bika maga gabalyodott bele a hálóba.

A lélekbúvárok föl szokták sorolni az emberi természet különféle furcsaságait, de még sohasem találkoztak olyasmivel, hogy túlságosan kedvelnök azokat, akik nyíltan pocskondiáznak bennünket. Old Topping városka demagóg képviselőjelöltje, aki sikereit a szenzációhajhász *sárga sajtónak* köszönhetette, talán nem érez tudatos, ádáz gyűlöletet a *kék sajtó* munkatársai iránt, akik olvasóik gyönyörűségére méregbe mártott tollal szebbnél szebb támadó cikkeket írnak a magánélet szennyében vájkáló és hazaáruló *sárga sajtó* ellen. De azért a sárga szerkesztő, ha a törvény és az alkalom megengedi, örömet hasba rúgja a *kék szerkesztőt*, és úgy fejbe kólintja, hogy még jobban belekékül. A gazdag emberek hébe-hóba megengedik maguknak azt a mulatságot, hogy kitöltsék bosszújukat ellenségeiken, ha könnyen megy, és ha nem árt az üzletnek; az ilyen kis, szenvedélytelen visszavágásoknak óriási jelentőségük van az életben a tréfás kötekedéstől kezdve a kellemetlenkedés legmagasabb fokáig; alkalmasak arra, hogy „megfúrják” a legkiválóbb embereket, és rögtönzött pletykálkodással akárkit befeketítsenek. De még nagyobb öröm, ha az ujjunkat sem kell mozdítanunk, és mégis szemtanúi lehetünk annak, hogy emberek, akik csak jelentéktelen vétséget követtek el ellenünk, kudarcot vallanak az életben, és megalázó helyzetbe kerülnek; az ilyesmi hízeleg hiúságunknak, és igen megnyugtató hatással van ránk. Úgy érezzük, hogy a gondviselés - vagy valamilyen más hatalom, mely a világ sorsát intézi - helyettünk állt bosszút; a dolgok kellemes alakulása folytán ellenségeink így vagy úgy, de pórul járnak.

Wakem is valami ilyesfajta bosszúvágyat érzett (csak úgy mellékesen) a goromba molnár iránt. S amióta Mrs. Tulliver bogarat tett a fülébe, örömmel gondolt arra, hogy íme, módjában van Mr. Tullivert végleg megaláznia, s oda ütnie, ahol a legjobban fáj neki. Bonyolult öröm ez, nemcsak durva rosszindulatból áll, hanem az önigazolás kellemes íze is belevegyül. Ellenségünk megaláztatását látni bizonyos meglepéssel tölt el bennünket; de még nagyobb elégtételt jelent, hogy megaláztatását éppen a mi jóságunk és engedékenységünk idézte elő. Az ilyen bosszú már-már erénynek számít, és Wakem nem volt érzéketlen az iránt, hogy cselekedetei az ő javára billentsék a köztisztéletben álló erény mérlegét. Egyszer abba a kellemes helyzetbe került, hogy egy régi ellenségét bejuttathatta St. Ogg's egyik szegényházába, melynek újjáépítéséhez annak idején nagyobb összeggel hozzájárult. Most pedig alkalma adódott arra, hogy egy másik ellenségéről gondoskodjék, mégpedig oly módon, hogy szolgáljává teszi. Az ilyesmi emeli a jólét fényét, és olyan elemekkel gazdagítja az ember kellemes közérzetét, melyekről nem is álmodhatik az, aki rövidlátó, túlfűtött bosszúvágyában mindent elkövet, hogy leplezetlenül eltiporja ellenségét. Nem is szólva arról, hogy Tulliver, ha le-

kötelezettjének érzi magát, és féken tartja érdes nyelvét, hűségesebb szolgája lesz, mint akármelyik jöttment, aki alázatosan könyörögne valami állásért. Tulliverről mindenki tudta, hogy olyan ember, aki büszke a becsületére, s Wakemnek több esze volt annál, semhogy kételkedjék a becsület létezésében. Szerette megfigyelni az embereket, s nem merev sémák szerint ítélni meg őket; tisztában volt azzal, hogy nem mindenki olyan, mint ő.

Aztán elhatározta azt is, hogy alaposabban megvizsgálja az egész ügyet, a malom meg a föld-birtok dolgát. Szerette ezeket a gyakorlatias mucsai ügyeket. Nyomós okai voltak a dorlcote-i malom megvásárlására, nemcsak az, hogy jóindulatú módon bosszút álljon a molnáron. A malom valóban kitűnő befektetésnek ígérkezett, nem is szólva arról, hogy Guest & Co. is pályázik rá. Mr. Guest és Mr. Wakem baráti vacsorákon szokott találkozni egymással. Az ügyvéd nagyon szeretett volna fölébe kerekedni a hajó- és malomtulajdonosnak, aki túlságosan nagy hangon beszélt a városházán meg a fehér asztalnál is. Mert Wakem több volt, mint egyszerű üzletember, St. Ogg's magasabb köreiben kellemes embernek tartották; mulatságosan tudott csevegni borospohárral a kezében, egy kis farmja is volt, műkedvelésből, és senki sem vonhatta kétségbe, hogy jó férj és kiváló apa. Ha templomba ment, a gyönyörű, falba épített síremlék alatt foglalt helyet, melyet felesége emlékére készíttetett. Az ő körülményei közt a legtöbb ember újra megházasodott volna, de ő csak a púpos fiának élt; azt mesélték, jobban ragaszkodik hozzá, mint más apa a sokkal jobban sikerült gyermekéhez. Mr. Wakemnek több fia is volt, nemcsak Philip, de ezek olyanok voltak Philip mellett, mint a *chiaroscuro* módszerrel készült festményeken az árnyékba vont mellékalakok a megvilágított főalak körül. Wakem fukarul gondoskodott róluk társadalmi állásához képest. Valójában ezek az indítékok döntötték el, hogy a malmot megvásárolja. Miközben Mrs. Tulliver beszélt, a gyors észjárású ügyvéd már arra gondolt, hogy a malom megvásárlása egyebek közt azért is csábító, mert néhány év múlva igen megfelelő pozíciót biztosíthat kedves fiának, s segítheti boldogulását a világban, amit Wakem nagyon is a szívéen viselt.

Ezek voltak a lelki körülmények, amelyeket Mrs. Tulliver befolyásolni igyekezett, de vállalkozása balul ütött ki; kudarca fényesen igazolja egy nagy filozófus észrevételét, aki azt mondta, hogy a horgászoknak olyan csalit kell készíteniök, mely megfelelő helyen és kellő időben csalja horogra a halat; ha a hal nem harap rá, annak tulajdonítható, hogy a horgász nem ismeri eléggé a halak lelkivilágát.

8 A RONCS NAPPÉNYBEN

Fagyos, ragyogó januári nap volt, amikor Mr. Tulliver először tette ki lábát a szobájából. Az ablaka előtt álló gesztenyefa ágai és a szemközti háztetők napfényben fürödtek; ez indította arra, hogy türelmetlenül kijelentse, nem marad tovább kalitkába zárva. Azt gondolta, minde-nütt vidámabb a világ ebben a napsütésben, mint a hálósobájában. Akkor még nem tudott a lenti kopárságról, mely szinte tiltakozott a beáradó napfény ellen, mintha az kegyetlen örömmel világította volna meg az üres szobákat és a jól ismert, de eltűnt tárgyak helyét. Mr. Tullivernek az volt az érzése, hogy csak előző nap kapta meg Mr. Gore levelét, s minden szava arról az illúziójáról tanúskodott; hiába próbálták rávezetni, hogy közben több hét telt el, és sok minden történt. Oly gyorsan visszasüppedt mindent elborító feledékenységébe, hogy még Mr. Turnbull is aggódni kezdett: nem veszélyes-e előkészíteni a beteget arra, hogy a tényekkel szembenézzen? A jelen érzékelésére csak fokozatosan lehet rávezetni, új tapasztalatok útján, nem csupán szavakkal, amelyek nem hathatnak olyan erősen, mint a régi élmények emlékei. Feleségének és gyermekeinek elszorult a szívük, amikor meghallották elhatározását, hogy le akar menni. Mrs. Tulliver azt mondta Tomnak, ma ne menjen el a szokásos időben St. Ogg'sba, várjon, hogy lekísérhesse apját a lépcsőn. Tom engedelmességedett, bármennyire húzódozott is a kínos jelenettől. Mindhárman sokkal csüggedtebbek voltak, mint az utolsó napokban, hiszen a Guest & Co. nem vásárolta meg a malmot. Az árverező kalapács a malmot is, a földet is Wakem tulajdonának nyilvánította. Előzőleg Wakem terepszemlét tartott, s Mr. Deane, Mr. Glegg és Mrs. Tulliver előtt kijelentette, hogy ha Mr. Tulliver felépül betegségéből, hajlandó üzletvezetőnek alkalmazni. Ajánlata nagy családi vitát keltett. A nagybácsik és nagynénik szinte egyhangúlag annak a véleményüknek adtak kifejezést, hogy ilyen ajánlatot nem szabad visszautasítani, hiszen nem szól ellene semmi egyéb, csak Mr. Tulliver személyes ellenérzése, melyben egyik bácsi vagy néni sem osztozott, sőt teljességgel esztele-nnek és gyerekesnek tartották, hiszen valójában nem más, mint bűnbak keresése: Wakemre próbálja hárítani a felháborodást és gyűlöletet, amelyért Mr. Tulliver igazában csak önmagát hibáztathatja; mindent a saját veszekedős természetének köszönhet, mely kiváltképpen az örökös pörlekedésben nyilvánult meg. Most alkalma adódik feleségéről és kislányáról gondoskodnia anélkül, hogy igénybe venné felesége rokonainak segítségét; még attól is mentesül, hogy elszegényedése egészen nyilvánvalóvá váljék, ami zavarba hozná a család köztiszteltben álló tagjait, ha lecsúszott rokonukkal az utcán szembekerülnek. Mrs. Glegg vélekedése szerint Mr. Tullivernek, ha esze teljes birtokában lesz megint, be kell látnia, hogy sohasem lehet elég alázatos, hiszen bekövetkezett az, amit a múltban annyiszor megjósolt; ide vezetett Mr. Tulliver szemtelensége „legjobb barátai iránt, akikre valaha is támaszkodhatik”. Mr. Glegg és Mr. Deane vélekedése nem volt ennyire szigorú, de mindketten úgy érezték, hogy Mr. Tulliver hevéssége és bogarassága már éppen elég bajt szerzett, s legfőbb ideje e tulajdonságait félretenni most, amikor tálcán kínálják neki a megélhetést. Wakem tisztességes érzületről tett tanúságot ebben az ügyben: - *a maga részéről* nem táplál haragot Tulliver iránt.

Tom azonban tiltakozott az ajánlat elfogadása ellen. Nem szerette volna apját Wakem keze alatt látni: szégyenletesnek tartotta. Anyja viszont főképpen azon bánkódott, hogy teljesen lehetetlen Mr. Tullivert valaha is „kibékíteni Wakemmel” vagy jobb belátásra bírni; így aztán a vége az lesz, hogy mindnyájan kénytelenek lesznek a házat elhagyni, és valami disznóólba kell költözniök csupán azért, hogy Wakemet bosszantsák, aki úgy beszélt velük, hogy „méltányosabb senki sem lehet”. Mrs. Tulliver egészen belezavarodott abba, hogy ilyen szokatlan és megmagyarázhatatlan körülmények közé került, s szüntelen sopánkodással hadakozott elle-

nük. - Istenem, mivel érdemeltem meg, hogy rosszabb sorsom legyen, mint más asszonyoknak? - hajtogatta szakadatlanul, s Maggie már attól kezdett tartani, hogy a szegény mama meghibbant.

- Tom - mondta Maggie, amikor együtt léptek ki apjuk szobájából -, mielőtt apa lemegy, *okvetlenül* meg kell próbálnunk, hogy megértsen valamicskét abból, ami történt. De a mamát el kell távolítanunk, mert képes olyasmit mondani, ami bajt okoz. Kérd meg Keziát, hogy vigye le a konyhába, és foglalkoztassa ott valamivel.

Kezia jól megbirkózott a feladattal. Amióta kijelentette, hogy nem hagyja el a házat, amíg a nagyságos úr talpra nem áll, „akár megkapja a bérét, akár nem”, bizonyos kárpótlást talált abban, hogy szigorúan bánt úrnőjével, például leszidta, amiért „bemaszatozta magát”, és egész nap ugyanabban a főkötőben jár, és „olyan, mint egy kriptaszökevény”. Mindent egybevetve ezek a nehéz idők szinte ünnepnapok voltak Kezia számára, kedve szerint dorgálhatta gazdáit anélkül, hogy kikapott volna érte. Ez alkalommal befogta úrnőjét a munkába; ruhák száradtak odakinn a kötélén, s ami már megszáradt, be kellett hordani. Kezia fölvetette a kérdést, vajon két kéz elég-e, hogy elvégezzen minden munkát a házban meg a ház körül? Megjegyezte, hogy az ő véleménye szerint nem ártana Mrs. Tullivernek, ha kalapot tenne a fejére, kimenne a hűs levegőre segíteni egy kicsit. Szegény Mrs. Tulliver engedelmesen lement. A cseléd volt háziasszonyi méltóságának úgyszólván maradványa, hiszen nemsokára nem lesz cselédje, hadd szájaskodjék vele, hadd rendelkezék vele.

Mr. Tulliver belefáradt az öltözködésbe, utána pihent egy kicsit karosszékeiben. Maggie és Tom ott ült mellette, amikor belépett Luke, és megkérdezte, ne segítse-e le a nagyságos urat a lépcsőn.

- Hej, hej, Luke! Várjon egy kicsit, üljön le - mondta Mr. Tulliver, botjával egy szék felé mutatva, s olyan makacs pillantással nézett rá, mint a lábadozó betegek az ápolónőjükre vagy egy kised a dajkájára. Luke ugyanis állandóan ott ült gazdája ágya mellett éjszakánként, és virrasztva vigyázott rá. - Hogy állunk a vízzel, Luke? - kérdezte Mr. Tulliver. - Remélem, Dix most már nem okoskodik megint, mi?

- Nem, nagyságos úr, minden rendben van.

- Magam is azt hiszem. Majd meggondolja, mielőtt újra rákezd, most, hogy Riley helyre csavarta a fejét. Éppen ezt mondtam tegnap Riley-nek, azt mondtam neki...

Mr. Tulliver előrehajolt, könyökét a szék karfáján pihentette, s úgy nézett a földre, mintha keresne valamit; talán elenyésző képeket igyekezett utolérni, mint az olyan ember, aki elszunyókál, és küzd az álmoság ellen. Maggie néma kétségbeeséssel nézett Tomra: édesapjuk elméje annyira eltávolodott megint a jelentől, mely azonban lassanként mégis belopakodik majd révedező tudatába! Tom már-már ott tartott, hogy felugrik, annyira fárasztotta a kínos helyzet, és el szeretett volna rohanni azzal a türelmetlenséggel, mely megkülönbözteti a fiatal fiúkat és lányokat az érett férfiaktól és asszonyoktól.

- Édesapám - mondta Maggie kezét Tulliver kezére téve -, hát elfelejtetted, hogy Mr. Riley meghalt?

- Meghalt? - kérdezte Mr. Tulliver éles hangon, és furcsa, vizsgáló pillantással nézett Maggie arcába.

- Persze. Gutaütésben halt meg már majdnem egy éve. Emlékszem, hallottam, amikor azt mondtad, hogy helyette kell kifizetned a pénzt. Leányait igen rossz helyzetben hagyta hátra. Az egyik kisegítő tanítónő most miss Firnisnél, akinek az intézetében voltam, tudod.

- Ó! - kételkedett az apja, s még mindig az arcába nézett. De amikor Tom megszólalt, az apja most feléje fordult ugyanazzal a vizsgálódó pillantással, mintha kissé meglepné, hogy ez a két fiatal ott van mellette. Valahányszor gondolatai elrévedeztek a távoli múltba, elfelejtette gyermekeinek mostani arcát: hisz ez nem az a kamasz és nem az a kis fruska, aki a múltban a szívéhez nőtt.

- Már nagyon régen volt az, hogy vitába keveredtél Dix úrral, apám - mondta Tom. - Emlékszem, három évvel ezelőtt beszéltél erről, amikor Mr. Stellinghez mentem tanulni. Három évig voltam nála iskolában, nem emlékszel, édesapám?

Mr. Tulliver újra hátradőlt székében, és arcáról eltűnt a gyermekes kifejezés; új gondolatok rohanták meg, s elterelték figyelmét a külső világról.

- Igen, igen - mondta egy-két perc múlva -, jó sok pénzt fizettem érted. Elhatároztam, hogy a fiamnak jó nevelést biztosítok. Nekem nem volt iskolám, és később meg is éreztem a hiányát. Ha a fiam tanul, nem lesz szüksége más vagyponra, most is azt mondom. Ha Wakem megint ki akar játszani...

A Wakemre vonatkozó gondolat újabb hullámrezgést idézett elő. Egy percnyi hallgatás után a kabátjára pillantott, és oldalzsebét kezdte tapogatni. Aztán Tomhoz fordult, s régi, éles hangján megkérdezte:

- Hová tették Gore levelét?

Ott volt kéznél egy fiókban, hiszen azelőtt is gyakran kereste és követelte.

- Tudod, mi van a levélben, apám? - kérdezte Tom, amikor odaadta neki.

- Persze hogy tudom - válaszolta Mr. Tulliver kissé haragosan. - Hát aztán? Ha Furley nem tudta átvenni a birtokot, átveszi valaki más. Elég ember van a világon Furley-n kívül. Az egyetlen akadály, hogy nem vagyok jól. Menjen csak le, Luke, szóljon, hogy fogják be a lovat a homokfutóba. Elég könnyen el tudok jutni St. Ogg'sba. Gore vár.

- Nem, édesapám! - fakadt ki Maggie könyörögve. - Azóta nagyon sok idő telt el. Beteg voltál több héten keresztül, több mint két hónapig. Közben minden megváltozott.

Mr. Tulliver riadt pillantással nézett rájuk, mindhármukra, sorra. A gondolat, hogy sok minden történt, amiről nem tud, azelőtt is gyakran átsuhant az agyán, de most egészen új dologként hatott rá.

- Igen, apám - válaszolt Tom apja pillantására. - Ne törd a fejed üzleti ügyeken, amíg nem vagy egészen jól. Egyelőre mindent elrendeztünk a malom meg a föld meg az adósságok dolgában.

- Mit rendeztetek el hát és hogyan? - kérdezte apja haragosan.

- Ne vegye túlságosan a szívére, nagyságos úr - próbálta megnyugtatni Luke. - Kifizetett volna mindenkit, ha tehette volna. Ezt mondtam Tom úrfinak is. Azt mondtam, mindenkit kifizetett volna, ha van rá lehetőség.

A derék Luke - a dolgos, elégedett emberek módjára, akik egész életüket szolgátságban töltötték - a rangkülönbséget helyes és természetes dolognak tekintette, s gazdája bukását éppen ezért tragédiának érezte. Szeretett volna a maga lassú módján mondani valamit, hogy kifejezze részvételét a családi bánatban. Legkönnyebben azok a szavak tolultak a nyelvére, amiket Tomnak mondogatott, amikor nem akarta elfogadni a gyerek pénzéből az ötven fontot. De éppen ezek a szavak érintették a legfájdalmasabban gazdája megzavarodott lelkét.

- Kifizetni mindenkit? - kiáltotta heves izgalommal, miközben arca kivörösödött, és szeme föl villant. - Hogyan? Mit jelentsen ez? Hát *csődbe kergettek*?

- Jaj, apu, drága apu! - kérlelte Maggie, aki azt gondolta, hogy ez a szörnyű szó pontosan tükrözi a valóságot. - Légy erős, apám és viseld el, hiszen tudod, hogy szeretünk, a gyermekeid mindig szeretni fognak; Tom majd kifizet mindent. Azt mondta, mindenkit kifizet, ha felnőtt ember lesz.

Érezte, hogy apja reszketni kezd; hangja is remegett, amikor néhány perc múlva így szólt:

- Igen, igen, kis fruskám, de én már nem kezdek az életemet előlről.

- De talán még megéred, hogy mindenkit kifizettem, apám - mondta Tom, s nagy erőfeszítésbe került minden szó.

- Ó, fiacskám - rázta a fejét lassan Mr. Tulliver -, ami egyszer eltört, nem lehet újra ép és egész. Ha meg is teszed, a te műved lesz, nem az enyém - felnézett rá, és így folytatta: - Még csak tizenhat éves vagy... nehéz harc vár rád, nehéz út, a dombnak fölfelé, de nem szabad apádat hibáztatnod érte. A gazemberek erősebbek voltak nálam! Taníttattalak, jó nevelést kaptál, van mivel nekiindulnod az életnek.

Elhallgatott, mintha torkára akadt volna a szó. Kitörése mely eddig annyira megijesztette gyermekeit, mert többnyire újabb roham előjele volt, most lecsillapodott; arca megint sápadt volt, és rángatózott. Tom nem szólt, s még mindig erőt kellett vennie magán, hogy el ne rohanjon. Apja néhány percig csöndben maradt, de gondolatai, úgy látszik, ezúttal nem kalandoztak el.

- Szóval, elárverezték mindenemet? - kérdezte sokkal nyugodtabban, mintha egyszerűen csak tudni akarná, mi történt.

- Mindent eladtak, apám, de a malomról meg a földről még nem tudunk semmit - mondta Tom aggódalmasan elhárítani igyekezve minden olyan kérdést, amelyből apja rájöhet, hogy a malmot Wakem vásárolta meg.

- Ne csodálkozz, apám, ha látod, hogy a szoba odalenn nagyon kopár - készítette elő Maggie. - De megvan a széked meg az íróasztalod, azokat nem vitték el.

- Menjünk le, segítsen, Luke. Lemegyek, megnézek mindent! - mondta Mr. Tulliver; jobb kezével botjára támaszkodott, a balt pedig kinyújtotta Luke felé.

- Helyes, nagyságos úr - nyújtotta a karját Luke gazdájának -, sokkal nyugodtabb lesz, ha mindent látott... lassanként megszokja. Anyám is ezt szokta mondani a kurta lélegzetéről. Azt mondja, most már egész jól megbarátkozott vele, pedig keservesen küzdött ellene, amikor először rájött.

Maggie előreszaladt, hogy megnézzé, rendben van-e minden a sivár nappaliban, ahol még a tűz is - melyet a hideg napfény elhomályosított - mintha a lakás kifosztottságát hirdette volna. Maggie megfordította apja székét, és félretolta az asztalt, hogy ne álljon útjában semmi, aztán dobogó szívvel figyelte, hogyan lép be apja, és pillant körül első ízben a szobában. Tom lépett be elsőnek, kezében a zsámoly, s Maggie mellé állt a tűzhelyhez. A két fiatal szív közül Tomé szorult össze jobban vigasztalan fájdalomában, mivel Maggie, minden fogékonysága ellenére, úgy érezte, hogy a bánatnak jó oldala is van: tágabb kaput nyit szeretete áradásának, és pihenőt ad szenvedélyes természetének. Igazi fiú sohasem érez ilyesmit. Inkább elrohan, és megfojtja a nemei oroszlánt, vagy hőstettek egész sorát viszi végbe, ezerszer inkább, semhogy szíve szüntelen szájalomtól sajogjon olyan bajok láttán, amelyeken nem tud segíteni.

Mr. Tulliver megállt az ajtón belül, Luke karjára támaszkodott, és körülnézett a kopár szobában, melyet az elhurcolt tárgyak árnyai töltöttek be, egész élete mindennapos társainak hűlt helyei. De mintha új erőre kapott volna, amikor megvetette lábát a bizonyosságon, amit érzékei elébe tártak.

- Ó! - nyögte, és széke felé indult. - Mindenemet eladták, minden dobra került.

Leült, letette botját, és újra körülnézett a szobában, Luke pedig kiment.

- Lám, a nagy Bibliát meghagyták - mondta Mr. Tulliver. - Abban benne van minden... hogy mikor születtem... az esküvőm napja is. Hozd csak ide, Tom.

A nagy, negyedrért könyvet eléje tették előzéklapjánál kinyitva. Szeme lassan követte a sorokat. Ekkor Mrs. Tulliver lépett be a szobába. Némán, csodálkozva állt ott látván, hogy a férje már lejött, és a nagy Biblia van előtte.

- Ó! - mondta Mr. Tulliver arra a helyre nézve, ahol ujjja megpihent. - Anyám Margaret Beaton volt; negyvenhét éves korában halt meg; az ő családjában senki sem volt hosszú életű. Mi anyánk gyermekei vagyunk, Gritty meg én, nemsokára mi is örök nyugovóra térünk.

Elidőzött azokon a feljegyzéseken, amelyek húga születésének és esküvőjének adatait tartalmazták. Mintha új gondolatokat sugalmaztak volna neki, hirtelen Tomra pillantott, és éles, riadt hangon megkérdezte:

- Nem szorongatták Mosst a pénzért, amit kölcsönöztem neki, mondd?

- Nem, apám - felelte Tom. - A váltót elégettük.

Mr. Tulliver szeme visszatért a könyv lapjára, és nemsokára így szólt:

- Ó, Elizabeth Dodson. Tizennyolc éve, hogy feleségül vettem.

- Gyümölcsoltókor lesz tizennyolc - mondá Mrs. Tulliver, odalépett melléje, s ő is a lapra nézett.

A férje fölemelte és az asszonyra függesztette tekintetét. Hosszasan, komolyan nézte.

- Szegény Bessy, csinos lányka voltál akkor. Mindenki azt mondta, én meg gyakran gondoltam, hogy milyen csodásan megőrizted szépségedet. De most egyszerre megöregedtél. Milyen szomorú! Ne neheztelj rám, én csak jót akartam neked is. Megígértük, hogy jóban-rosszban kitartunk egymás mellett...

- De hogy ilyen rossz lesz, sohase gondoltam volna! - fakadt ki a szegény Mrs. Tulliver, s arcán megjelent az a furcsa, riadt kifejezés, mely újabban kezdett mutatkozni rajta. - Szegény apám, aki férjhez adott... és hogy minden olyan hirtelen szakadt ránk...

- Jaj, mama! Ne beszélj már így! - kérte Maggie.

- Nem. Tudom, nem szereted hallani, ha szegény anyád beszél, így volt ez egész életemben. Apád sohasem törődött azzal, amit én mondtam. Hiábavaló lett volna kérnem és könyörögnöm, most pedig úgysem használna semmit, még akkor sem, ha négykézláb csúsznék a padlón!

- Ne mondj ilyet, Bessy - kérlelte Mr. Tulliver, aki szögre akasztotta büszkeségét a megaláztatás eme első perceiben, érezte, hogy van valami igazság feleségének szemrehányó szavaiban. - Ha van még valami, amit megtehetek, hogy kárpótoljalak, Bessy... vonakodás nélkül megtenném!

- Hát akkor tedd meg! Van rá mód, hogy itt maradj, és megkeresd a kenyered, s akkor nekem sem kell elszakadnom a nővéreimtől, nekem, aki mindig olyan jó feleséged voltam, és sohasem ellenkeztem veled, a hét egyetlen napján sem. Mindenki azt mondja, hogy jó volna, meg azt, hogy igazságos is, csak ne fújnál mindig Wakem ellen.

- Mama! - szólt rá Tom szigorúan. - Az idő nem alkalmas rá, hogy erről beszéljünk.

- Hagyjátok - intette le Mr. Tulliver. - Mondd csak meg, hogy gondolod, Bessy.

- Ha már a malom meg a föld Wakemé, és minden az ő kezébe került, mi értelme, hogy szembeszegülj vele, amikor ő azt mondja, hogy itt maradhatsz, s olyan rendesen beszél, hogy rendesebben már nem is lehet! Azt mondja, itt maradhatsz üzletvezetőnek, és harminc shillinget kapsz hetenként meg a lovat, hogy a vásárra járh vele! Mert ha nem, hová hajtsuk le fejünket? Kénytelenek volnánk a faluba költözni valami viskóba! Hogy ezt kellett megérnem, nekem meg a gyermekeimnek! És mindezt csak azért, mert a fejedbe vetted, hogy ujjat húzol mindenkivel, amíg nem marad senki, akihez fordulhatnál!

Mr. Tulliver remegve dőlt hátra székében.

- Tehetsz velem, amit akarsz, Bessy - suttogta. - Én döntöttelek nyomorba. Ez a világ túl sok nekem. Nem vagyok már semmi, csak egy csődbe jutott ember. Nekem már nincs szavam.

- Apám - mondta Tom -, én nem értek egyet azzal, amit anyám mond meg a bácsik. Én nem helyeslem, hogy alávesd magad Wakemnek. Most már én is keresek, egy fontot kapok hetenként, te meg találatsz majd valami más munkát is, ha egészséges leszel.

- Ne szólj egy szót se többet, Tom! Mára elég volt nekem... Csókolj meg, Bessy, és ne gondolkodjunk haraggal egymásra. Nem leszünk még egyszer fiatalok, nem. Ez a világ túl sok nekem.

ÚJABB FÖLJEGYZÉS A CSALÁDI KRÓNIKÁBAN

A megadó alázatosság első percét nehéz napok követték; heves vihar dúlt a molnár szívében. Testi erejének fokozatos visszatérése mindjobban lehetővé tette, hogy egyetlen pillantással átfogja helyzetének ütközőpontjait. Gyöngé tagjaink könnyen beletörődnek abba, hogy megkötözzék őket, s míg a betegség martaléka vagyunk, elképzelhetőnek tartjuk, hogy bizonyos ígéreteket betartsunk, de mihelyt régi erőnk visszatér, széttépjük kötelékeinket.

Voltak napok, amikor szegény Tulliver úgy érezte, az ígéret, amit Bessynek tett, olyan súlyos, hogy teljesítése meghaladja az erejét, annyira ellenkezik a természetével. Ígéretet tett neki anélkül, hogy tudta volna, mit mond. Éppen úgy azt is kérhette volna, hogy egy tonnányi súlyt cipeljen a hátán. Viszont sok érv szólt Bessy mellett is, eltekintve attól az érzéstől, hogy nagyon megnehezítette az életét, amikor feleségül vette. Most lehetősége nyílt arra, hogy fizetéséből, ha fogához ver minden garast, összekuporgasson egy kis pénzt, és további részletfizetésekkel kárpótolja hitelezőit. Hol találhatna más állást, amit el tudna látni? Eddig könnyű élete volt, inkább parancsolgatott, mint dolgozott, és már nem volt képes új szakmát tanulni. Talán kénytelen lesz elszegődni napszámosnak, felesége pedig a nővéreitől kérhet segítséget, pedig ez a kilátás kétszeresen keserves volt számára, amióta megengedték, hogy Bessy minden értékes holmiját elkótyavetyéljék, alighanem azért, hogy Bessyt ellene uszítsák, hadd érezze, hogy neki köszönheti mindazt, ami történt. Amikor meglátogatták, és a lelkére kötötték, mit kell tennie a szegény Bessy kedvéért, csak hallgatta korholó szavaikat; elfordította tekintetét, szeme csak hébe-hóba villant feléjük, lopva, amikor hátat fordítottak neki. Csak a rettegés, hogy a segítségükre szorul, könnyítette meg választását, és bírta rá, hogy tanácsukat megfogadja, csak a rettegés, semmi más.

De a legnagyobb hatóerő mégiscsak a régi ház iránt érzett szeretet volt, ahol kisfiú korában szaladgált, éppen úgy, mint később Tom. Ezen a helyen éltek a Tulliverek nemzedékeken keresztül, s téli estéken egy zsámolyon ülve hallgatta apját, amint arról a régi, gerendavázas malomról mesélgetett, amely a mostaninak a helyén állt, még a nagy árvíz előtt, amikor annyira megrongálódott, hogy apja lebontatta, és felépíttette az új malmot. Amikor már botorkálni tudott a házban, és sorra szemügyre vette a régi tárgyakat, akkor érezte először a ragaszkodó szeretet erejét a régi ház iránt, s eszmélt rá, hogy a ház része az ő életének, része saját lényének. Nem bírta elviselni még a gondolatát sem annak, hogy valaha is máshol kell élnie, nem ezen a helyen, ahol ismerte minden ajtó nyikorgását, minden kerítés hangját, s szerette minden háztető alakját és színét, a viharok nyomait a falakon, a dombok szaggatott vonalát - mindez szép és jó volt, mert fejlődő érzékei belőlük merítették táplálékukat. A mi kulturált csavargó kedvünk, melynek alig van ideje megállni egy élősövény előtt, már korán elragadott bennünket trópusi tájakra, s otthonosan mozog a pálmafák meg a léggyökerű bozótok között, útikönyvekből meríti táplálékát, s képzelete színterét a Zambezi folyóig tágítja ki, még homályos sejtelve sincs arról, milyen érzés töltötte el a régimódi embereket, például Mr. Tullivert szülőhelye iránt, ahonnan minden emléke kisarjadt, s ahol az élet olyan-nak tetszett, mint egy megszokott, sima nyelvű szerszám, melyet ujjaink szerető könnyedséggel fognak át. Mr. Tulliver most a régmúlt idők följrajzó emlékei közt élt; az emlékek megelevenednek azokban a tétlen órákban, amikor a betegségből lábadozni kezdünk.

- Ó, Luke - mondta egy délután, amint megállt a kerítés ajtajában, és végigpillantott a gyümölcsöskerten -, emlékszem arra a napra, amikor apám ezeket az almafákat elültette. Apám nagy faültető volt, ünnep volt neki, amikor egy-egy szekér fiatal csemetefa érkezett; én mindig ott álltam mellette a hidegben, s mint egy kutya követtem minden lépését.

Azután megfordult, és az ajtóközre támaszkodva a szemközti épületekre nézett.

- A régi malomnak, azt hiszem, hiányozni fogok, Luke. Azt mondják, valahányszor a malom gazdát cserél, a folyó dühösen háborog; sokszor hallottam apámtól ezt a mesét. Ki tudná megmondani, van-e benne valami igazság? Zűrzavaros világ ez, amióta az ördög rátette a kezét. Túl sok ez nekem, tudom.

- Bizony, uram - csillapította Luke nagy együttérzéssel. - Ha az üszögre gondolok, ami beleveszi magát a gabonába, meg a kigyulladt szénakazlakra és sok mindenre, amit életemben láttam, már azt sem tudom, sírjak-e vagy nevessek rajta. Az utolsó házunk szalonnája is olyan vékony, hogy elolvad, mint a vaj, alig marad belőle annyi, hogy egy kis zsírozónk legyen.

- Mintha csak tegnap történt volna - folytatta Mr. Tulliver -, hogy apám elkezdte a malátázást. Emlékszem, amikor elkészült a malátacsíráztató, azt gondoltam, ebből nagy dolog lesz! Mert aznap mazsolás pudingot kaptunk ebédre, szóval egy kis ünnepséget csaptunk, és azt mondtam anyámnak... szép fekete szemű asszony volt az anyám, a kis fruska pontosan olyan lesz, mint ő, úgy hasonlít hozzá, mint egyik borsószem a másikhoz...

Mr. Tulliver most térde közé fogta a botját, s elővette burnótszelencéjét, hogy nagyobb gyönyörűséggel mondhasa el anekdotáját, mely töredékesen szakadt ki belőle, mintha minduntalan elhomályosodnék előtte a történet, melyet maga előtt lát.

- Pöttömnyi kölyök voltam - folytatta -, alig értem föl az anyám térdéig... rettenetesen szeretett bennünket, gyerekeket, Grittyt meg engem... akkor ezt kérdeztem tőle: „Édes mama, ezentúl *mindennap* mazsolás puding lesz, mert elkészült a malátaház?” Gyakran mesélgette ezt nekem később, egészen a halála napjáig. Még fiatal asszony volt, amikor meghalt, az én szegény mamám. De teljes negyven esztendeje már, hogy a malátaház elkészült, és azóta alig volt nap, hogy meg ne néztem volna... az volt az első dolgom reggel, hogy kimentem az udvarra, akármilyen rossz idő volt is, kimentem az év minden napján. Megbolondulnék, ha új helyre kellene mennem. Úgy érezném magam, mintha eltévedtem volna. De mindenképpen nehéz, akárhogy nézem is... a járom feltöri majd a nyakamat... de még mindig jobb a régi úton húzni az ígát, mint egy újon.

- Bizony úgy van, nagyságos úr - helyeselt Luke -, sokkal jobb dolga lesz itt, mint valami új helyen. Magam sem bírnám ki máshol, ahol minden olyan suta... keskeny kerekű szekerek meg a sövényhágcsó is másféle... szörnyűséges a zabpogácsa is sok helyen, följebb a Flosson, arrafelé. Szomorú változások ezek, uram, rá sem lehet ismerni már a házunk tájára.

- De attól tartok, Luke, útilaput kötnek a Ben talpára, maga meg vesződhetik egyedül valami fiatal gyerekkel. No meg magamnak is segítenem kell majd egy kicsit a malomban. Rosszabb helye lesz, mint eddig volt, Luke.

- Oda se neki, uram - felelte Luke -, nem fogom agyondolgozni magam. Húsz évig dolgoztam a nagyságos úr keze alatt, s húsz év nem olyan, mint a fütty, mint ahogy a fa sem nő ki egy szempillantás alatt, ki kell várni, amíg a jó Isten felnőveszti. Én nem szívelem sem az újféle kosztot, sem az új arcokat. Az ember sohase *tudhasa*, mit tartogatnak neki.

A séta ezután hallgatagon ért véget, mert Luke annyira kiteregette gondolatait, hogy minden témája kimerült, s társalgási képessége ellankadt a letarolt ugaron, Mr. Tulliver pedig a múlt emlékeiből a jelenbe zuhant vissza, kínosan töprengve azon a sokféle nehézségen, amely

előtte állt. Maggie észrevette, hogy apja este, teázás közben szokatlanul szórakozott, utána pedig székében előre hajol, szemét a padlóra mereszti, s időnként remegő ajakkal rázogatja a fejét. Majd erősen Mrs. Tulliverre nézett, aki vele szemben horgolgatott, azután Maggie-re, aki kézimunkája fölé hajolt, de minden idegszálával érezte, hogy valami dráma megy végbe apja lelkében. Mr. Tulliver hirtelen fölkapta a tűzpiszkáló vasat, és vadul csapkodni kezdte vele a nagy széndarabokat.

- Jóságos ég, Mr. Tulliver, mi jut eszedbe? - kiáltott a felesége riadtan. - Tisztára pazarlás apróra törni a szentet, amikor már alig maradt nagyobb darab szentünk, s fogalmam sincs róla, hogyan szerezzük meg a tüzelőt, ami még kell!

- Úgy látom, apa, ma este nem érzed magad olyan jól, mint máskor, nem igaz? - Kérdezte Maggie. - Mintha egy kissé nyugtalan volnál!

- Hogy van az, hogy Tom még nem jött haza? - mordult föl Mr. Tulliver türelmetlenül.

- Jóságos ég, hát már ilyen késő van? Akkor sietnem kell, hogy elkészítsem a vacsoráját! - mondta Mrs. Tulliver, s horgolását félretéve kiment a szobából.

- Mindjárt fél kilenc - nézett az órájára Mr. Tulliver. - Most már hamarosan meg kell jönnie. Menj, menj, hozd ide a nagy Bibliát, nyisd ki az elején, ahova mindent föl szoktunk jegyezni. Hozzál tintát is meg tollat!

Maggie csodálkozva engedelmeskedett. Apja nem adott ki újabb parancsot, csak ült és leste, nem hallani-e Tom lépteit a kavicsoson. Szemmel láthatólag ingerelte, hogy szél kerekedett, és süvöltése elnyomott minden más neszt. Az apa szemében különös láng villant; ez kissé megijesztette Maggie-t. Most már ő is szeretne volna, hogy Tom megérkezzen.

- No, itt van végre! - kiáltott föl Mr. Tulliver izgatottan, amikor a várva várt kopogást meghallotta. Maggie szaladt ajtót nyitni, de anyja elősietett a konyhából, és rászólt:

- Várj egy kicsit, Maggie. Majd én beengedem.

Mrs. Tulliver újabban félt egy kicsit a fiától, de féltékeny volt minden kis szolgálatra, amit mások tettek neki.

- A vacsorád készen vár a tűzhelyen, édes fiam - mondta, amikor Tom letette a kalapját és kabátját. - Elfogyaszthatod szép csöndben, ahogy szereted, nem szólok közben egy szót sem.

- Azt hiszem, apa beszélni akar Tommal, édesanyám - mondta Maggie. - Jobb lesz, ha előbb bemegy a nappaliba.

Tom be is ment. Arca olyan volt, mint mostanában esténként mindig: elnyűtt és szomorú. Pillantása rögtön a nyitott Bibliára meg a tintatartóra esett. Aggódó meglepetéssel nézett apjára, aki így szólt:

- Gyere, gyere, már ügyis késtél, szükségem van rád.

- Valami baj van, apám? - kérdezte Tom.

- Ül le! Mindnyájan üljetek le! - parancsolta Mr. Tulliver. - Te, Tom, ülj le mellém. Azt akarom, írd be valamit a Bibliába.

Mindhárman leültek, és a családfőre néztek. Mr. Tulliver lassan beszélni kezdett; eleinte a feleségére függesztette tekintetét.

- Elhatároztam magam arra, Bessy, és állom a szavamat, amit adtam neked. Ugyanabban a sírban fogunk feküdni, és ne legyen szívünkben harag egymás iránt. Itt maradok a régi házban, és Wakem szolgálja leszek, becsületes ember módjára fogom szolgálni. Nincs olyan Tulliver,

aki nem volna becsületes, ezt jegyezd meg, Tom. - Itt fölemelte a hangját. - Lesznek, akik szemre vetik, hogy adósságomat csak részben törlesztettem, de nem az én hibám; azért történt így, mert nagyon sok gazember van a világon. Túl sok ez nekem, és kénytelen vagyok engedni. Járomba hajtom a nyakamat, mert te joggal mondhatod, hogy én zúdíttam rád ezt a bajt, Bessy. Olyan tisztességesen fogom szolgálni, mintha nem volna gazember. Én tisztességes ember vagyok, még akkor is, ha nincs jogom többé a fejemet fölemelni. Derékba tört fa vagyok, amit eltört a szél.

Elhallgatott, és a padlóra nézett. Azután hirtelen fölkapta a fejét, és jóval hangosabban, mélyebb hangon folytatta:

- De nem fogok megbocsátani neki! Tudom, mit mond majd mindenki: hogy nem tört rám szándékosan. Az ördög szava ez, így támogatja a gazfickókat; persze hogy ő van minden baj mögött. Wakem meg finom úriember, tudom, tudom. Azt mondják, nem kellett volna pörösködnöm. De ki az oka, hogy megszűnt az egyezkedés, és az ember nem tudott az igazságához jutni? Neki nem jelent semmit, tudom. Azokhoz a finom úriemberekhez tartozik, akik szegényebb emberek ügyeit intézik jó pénzért. És ha koldusbotra juttatta őket, akkor alamizsnát ad nekik. Nem bocsátok meg neki! Azt kívánom, hogy érje utol a büntetése szégyenszemre, még a saját fia is igyekezzék elfelejteni. Azt kívánom, kövessen el valamit, hogy a taposómalomba vigyék, és ott fogják munkára. De nem fogja megtenni, sokkal nagyobb gazember annál, semhogy a törvény rátehesse a kezét. És jegyezd meg, Tom, amit mondok: te se bocsáss meg neki soha, ha azt akarod, hogy a fiamnak tekintselek. Lehet, eljön még az idő, amikor éreztetni tudod vele bosszúdat. Én már nem tehetem meg, a fejemet járomba hajtottam. Most meg írd, írd be a Bibliába!

- Ó, apám, mit? - kérdezte Maggie sápadtan, és remegve apja térdére borult. - Bűn átkozódni és haragot tartani.

- Nem bűn, ha mondom! - kiáltotta az apja szenvedélyesen. - Az a bűn, hogy a gazemberek boldogulnak. Az ördög műve ez. Tedd azt, amit mondtam, Tom. Írd!

- Mit írok, édesapám? - kérdezte Tom komor engedelmisséggel.

- Írd, hogy atyád, Edward Tulliver, John Wakem szolgálatába lépett, aki mindent elkövetett, hogy tönkretegy; megígértem a feleségemnek, hogy jóváteszem hibámat, amennyire tudom, szorult helyzetemben, de azért is, mert a régi helyemen akarok meghalni, ahol születtem, s ahol az apám is született. Ezt foglald kellő szavakba, te már tudod, hogyan, aztán írd hozzá, hogy mindazonáltal nem bocsátok meg Wakemnek; ha becsületesen fogom is szolgálni, azt kívánom, hogy átok szálljon a fejére; ezt írd.

Halálos csönd következett, mialatt Tom tolla a papirost szántotta. Mrs. Tulliver rémült arcot vágott, Maggie pedig reszketett, mint a nyárfalevél.

- Most pedig halljam, mit írtál - mondta Mr. Tulliver, Tom lassan, hangosan fölolvasta.

- Most pedig írd, írd, hogy te is mindig eszedben tartod, amit Wakem az apád ellen elkövetett, és visszafizeted neki meg az övéinek, ha eljön az ideje, akármikor lesz is. És írd alá a nevedet, így: Thomas Tulliver.

- Jaj, ne, apám, drága édesapám! - kiáltott Maggie, és torka elszorult félelmében. - Ne kényszerítsd Tomot, hogy ezt írja.

- Maradj csöndben, Maggie! - szólt rá Tom. - *Igenis* odaírom.

NEGYEDIK RÉSZ
A MEGALÁZTATÁS VÖLGYE

1
**A PROTESTÁNS HIT EGYIK ÁGAZATA,
MELYET BOSSUET NEM ISMERT**

Hajóztak-e már le nyári napon a Rhône folyón? Észrevették-e, hogy még a napfényt is komor-
rá teszik az egykori falvak romjai, amelyek a partot sok helyen elcsúfítják? Azokról az időkről
regélnek, amikor a sebes folyó háborogva - mint egy haragos, romboló démon - elsöpörte a
partján élő gyöngé, gyámoltalan embereket, s elpusztította házaikat. Milyen szomorú látvány e
közönséges házak sivár romhalmaza! Még fénykorukban is csak silány élet szennyes
színteréül szolgáltak, s ez az élet minden részletében saját szürke korunkra emlékeztet! S
mennyire másként hatnak reánk a Rajna menti várkastélyok romjai, amelyek romladozva és
málladozva is olyan harmonikusan olvadnak össze a zöldellő, meredek sziklaparttal, mintha a
természet alkotta volna őket, akár a hegyi fenyőket, sőt már amikor létrejöttek, akkor is úgy
illeszkedtek a tájba, mintha a föld olyan szülöttei építették volna, akik a hatalmas anya-
természettől örökölték a formaérzék fenséges képességét.

Milyen romantikus kor volt az! Ha e rablólovagok meglehetősen zord és részeges szörnye-
tegek lehettek is, volt bennük valami a vadállatok nagyszerűségéből; agyaraikkal romboló,
mindent letipró erdei vadkanok voltak, nem közönséges, rőfögő házisertések; olyan démoni
erőket képviseltek, amelyek mindig összeütközésbe kerültek a szépséggel, az erénnyel és az
élet szelíd formáival; élesen kiemelkedtek abból a képből, amelyet vándor dalnokok, lány ajkú
hercegnők, jámbor zárandokok és félénk zsidók népesítettek be. Szín pompás korszak volt az,
acélpáncélok csillogtak a napfényben, tarka zászlók lobogtak a szélben; vad csaták és kalan-
dok kora, de az átélt vallásos művészet és a vallási rajongás kora is, hiszen pompás székes-
egyházak épültek azokban a századokban, s nagy uralkodók otthagyták napnyugati palotáikat,
hogy pogány erődök falai előtt haljanak meg a szent Keleten! Ezért ejti meg szívemet azoknak
a rajnai kastélyoknak a költőisége; az emberiség történelmének nagy napjait idézik, és egy
egész korszak látomását varázsolják szemem elé.

A Rhône melletti falvak tompa színű, üreges szemű, szögletes csontvázai viszont azzal a nyo-
masztó érzéssel töltönek el, hogy az emberi lét - legalábbis többnyire - csúf, kicsinyes, silány
tengődés, még a balsors sem emeli föl, sőt inkább pörére vetkőztetve mutogatja gondolko-
dásának hitványságát. S kegyetlenül fájó meggyőződése, hogy ezek a romok olyan tömegek
életéről tanúskodnak, melyeket éppúgy eltemet a feledés pora, mint a hangyák vagy hódok
egymást követő nemzedékeinek életét.

Talán ehhez a nyomasztó érzéshez hasonló töltötte el olvasóimat is, amikor figyelemmel
kísérték ennek az ódivatú családnak az életét, ott a Floss partján, azt az életet, melyet még a
megpróbáltatások sem igen tudtak a tragikomikum fölé emelni. Milyen alantas - gondolják
talán - ezeknek a Tullivéreknak meg Dodsonoknak az élete, nem hatja át semmiféle magasztos
elv, semmiféle romantikus látomás fénye, nem mozgatja önzetlen hit, egyetlen olyan vad,
legyőzhetetlen szenvedély sem, amely az embert a bűn és nyomor sötét szakadékába taszítja.
Nincs meg ezekben az életekben az igények nyers egyszerűsége sem, sem az alázatos bele-
törődés a rosszul fizetett, kemény munkába, sem a természet titkainak gyermekesen naiv
értelmezése, szóval mindaz hiányzik belőlük, ami megadja a paraszti élet poézisét. Itt
konvencionális fogalmak és szokások uralkodnak, de műveltség és csiszoltság nélkül, ami
bizonyára a legprózaibb életforma, olyan tekintélytartás, mely divatjamúlt kordéval büszkél-
kedik, egytálétellel, előkelő terítéssel. Ha közelebbről megvizsgáljuk ezeket az embereket
(még akkor is, ha a balsors vaskeze megfosztotta őket attól a hatalmuktól, mellyel a világ

fölött kétségtelenül uralkodtak), nagyon kevés nyomát látjuk bennük a vallásnak, még kevésbé a határozott keresztény hitnek. Mert hitük a láthatatlanban, ha megnyilvánul egyáltalában, inkább pogány jellegű; erkölcsi fogalmaik pedig, akármilyen szívósan ragaszkodnak is hozzájuk, az örökölt szokásokat követik, más zsinórmértékük nincs, önök, kedves olvasóim, nem is tudnának ilyen emberek között élni; fuldokolnának abban a légkörben, amelyben nincs semmi szép, jó és nemes; untatnák ezek a nyomasztó férfiak és nők, csupa olyan ember, aki nem áll összhangban a földdel, amelyen él, a tágas síksággal, a lankadatlanul hömpölygő nagy folyóval, mely összeköti egy angol kisváros halk pulzusát a világ hatalmas szívdobogásával. Bármilyen erős babona - mely isteneit vagy saját hátát korbácsolja - jobban megközelíti az emberi sors titkait, mint ezeknek a hangyaembereknek, ezeknek a Dodsonoknak és Tullivereknek az elméje!

Igazat adok önöknek: rám is nyomasztóan hat ez a perspektívatlanság. De ha meg akarjuk érteni Tom és Maggie életét, át kell éreznünk, hogyan hatott ez a szűk látókör a zsenge fiatalokra sok nemzedéken keresztül: az emberi dolgok fejlődése kissé magasabbra emelte őket az előző nemzedék szellemi színvonalánál, de azért szívük legerősebb rostjai továbbra is a múlthoz kapcsolódtak. Az emberiség haladása minden történelmi korban szenvedésekkel jár; az áldozatok vagy mártírok szenvedése ilyen alacsony szinten is megnyilvánul minden városban, ezernyi szerény otthonban. Ne riadjunk vissza attól, ha a kis dolgokat ily módon a nagyokhoz hasonlítjuk. Hisz a tudomány is arra törekszik, hogy megtalálja, mi a közös a legkisebb és a legnagyobb dolgokban. A természettudományokban, mint hallom, nincs olyan parányi dolog, melyet ne méltatna figyelemre a kutató elme, amikor a nagy összefüggések felismerésére törekszik, hisz az egészen kicsiny dolog is a szintézist sugallja. Bizonyára igazolja ezt az emberi élet megfigyelése is.

A Dodsonok és Tulliverek vallási és erkölcsi eszméi nyilván különlegesek, s nem vezethetők le következtetéssel abból az alaptételből, hogy Anglia protestáns lakosságához tartoznak. Életfölfogásuk magva egészséges volt, és nemigen volt benne teológia, minden életfilozófia ilyen, melyben tisztos, jómódú családok ezrei nevelkedtek és boldogultak. A Dodson nővérek bibliája hajadon korukban talán könnyebben és több helyen nyílt ki, mint másoké, de ennek csak az volt az oka, hogy a lapok közé sajtolt tulipánleveleket egészen pártatlanul osztották el, függetlenül minden történelmi, felekezeti vagy hitbeli szemponttól. Az ő vallásuk egyszerű, félig-meddig pogány jellegű volt, minden eretnekség nélkül (persze, ha az eretnekség szándékos), hisz nem is tudták, hogy van más vallás is, eltekintve a kápolnásoktól, akiknek különcödése bizonyos családokban örökletes volt, akár az asztma. Honnan is tudtak volna más vallásról? Kedves, vidéki egyházközségük papja nem szerette a hitvitát; kitűnő whistjátékos volt, s olyan ember, akinek mindig van egy-egy jó adomája az egyházközség ifjú hölgyei számára. A Dodsonok vallása csupán ennyi volt: tiszteltek mindent, amit úriembernek tisztelnie szokás. A keresztelő persze szükséges volt, hisz máskülönben az ember nem kapott volna helyet a temetőben; az utolsó szentség fölvétele pedig szintén biztosíték volt valami (kevésbé tisztán látott) veszély ellen. De éppen olyan fontosnak tartották, hogy megfelelő koporsókísérőkről gondoskodjanak, aztán kifogástalanul pácolt sonkáról a halotti torra, no meg azt, hogy megtámadhatatlan végrendeletet hagyjanak hátra. Egy Dodsonnak sohasem lehetett a szemére vetni, hogy megfeledkezett valamiről, ami az illendőséghez vagy a dolgok örök rendjéhez tartozik, miként azt az egyházközség módosabb tagjainak gyakorlata és a családi hagyományok világosan mutatják. Ilyen például az engedelmesség a szülők iránt, a rokoni kapcsolatok ápolása, a szorgalmas munka, a szigorú becsületesség, a takarékoskodás, a fa- és rézedények alapos lesikálása, az olyan pénzürmék gyűjtögetése, amelyekről valószínű, hogy eltűnnek a forgalomból, elsőrendű árucikkek termelése a piac számára, s általában ragaszkodás mindenhez, ami otthon készült. A Dodsonok büszke emberek voltak, s büszkeségük

elfojtott minden olyan vágyat, mely alkalmat adott volna arra, hogy az illendőség vagy a hagyományos kötelességek megszegésével vádolhassák őket. Sok tekintetben egészséges büszkeség volt ez, hiszen elsősorban a feddhetetlen becsületességet, a jól végzett munkát és az elismert szabályok hűséges követését tartotta tiszteletben. Végére is a társadalom a Dodson-féle anyáknak köszönheti számos tagjának nem egy becses tulajdonságát, azoknak, akik elsőrendű vaját és mazsolás pempőt készítettek, s elsüllyedtek volna szégyenükben, ha egyszer rosszul sikerül. „Légy szegény, de becsületes” - ez sohasem volt a Dodsonok jelszava, de még kevésbé ez: „Ha szegény is vagy, add a gazdagot”. A család mottója inkább az volt, hogy légy becsületes és gazdag, sőt lehetőleg gazdagabb, mint gondolják rólad. Életüket köztisztelőben eltölteni és megfelelő koporsóvivők kíséretében indulni utolsó útjukra - ezt tekintették a lét céljának és beteljesülésének; de még ez is semmivé válik, és nagyot süllyedünk embertársaink szemében, ha végrendeletünkben kiderül, hogy nem is voltunk olyan gazdagok, mint képzelték, vagy szeszélyesen végrendelkeztünk, és nem ragaszkodtunk szigorúan a rokonsági fokokhoz. A rokonokkal mindig úgy kell viselkedni, ahogy illik. A helyes az, hogy szigorúan megrójuk őket, ha szégyent hoznak a család fejére, de végrendeletünkben nem rövidítjük meg őket, és megkapják illő részüket a cipőcsatokból meg egyéb családi tulajdonból. A Dodsonok jellemének egyik szembeötlő vonása a hamisítatlanság volt. Bűneik és erényeik ugyanabból a büszke, becsületes önzésből fakadtak, mely szívből utált mindent, ami érdeke és tekintélye ellen irányult. Nyíltan és keményen megmondták véleményüket az alkalmatlan rokonoknak, de nem hagyták cserben, és nem tagadták meg, nem hagyták kenyér nélkül, de megkövetelték, hogy keserűséggel egye.

A Tulliverek is hasonló életfölfogást örökölték, csak hogy vérük sűrűbb volt, és olyan elemeket is tartalmazott, mint a pazar könnyelműség, meleg szeretet és heves meggondolatlanság. Mr. Tulliver nagyapja annak idején büszkén emlegette, hogy egyik őse Ralph Tulliver volt, egy csodálatosan eszes fickó, aki eltékozolta vagyonát. Ez az eszes Ralph alighanem nagy világfi volt, tüzes paripákon nyargalászott, és konokul ragaszkodott saját nézeteihez. Viszont olyan Dodsonról, aki eltékozolta volna vagyonát, soha nem hallott a világ; a Dodsonoknál ilyesmi nem volt divat.

S ha már a Dodsonok meg a Tulliverek ilyen életfölfogásban nevelkedtek a dicső múltban, még Pitt és a magas gabonaárak idején, mit várhattunk volna tőlük érettebb korukban? Amit St. Ogg's társadalmi viszonyairól eddig megtudtunk, elég ahhoz, hogy levonjuk a következtetést: nem sokat változtathattak hőseink fölfogásán. De még ezekben a későbbi időkben is, amikor annyi antikatólikus prédikáció hangzott el, elképzelhető, hogy az emberek sok pogány dologra vetemedtek, s ugyanakkor azt hitték, hogy vallásosak. Így hát ne csodálkozzunk azon, hogy Mr. Tulliver, noha tisztos templomjáró ember volt, nem átallotta bosszúvágyát a Biblia előzéklapján megörökíteni. Pedig semmi rosszat sem lehet fölhozni a lelkész ellen abban a bájos vidéki városcában, amelyhez a dorlcote-i malom tartozott. A lelkész kitűnő családból származott, finom ízlésű, feddhetetlen életű agglegény volt, aki kitüntetéssel tette le vizsgáit, és egy tudományos társaság is befogadta tagjai sorába. Mr. Tulliver kellő tisztelettel nézett rá, mint mindenre, ami a templomi istentisztelethez tartozott, de úgy vélekedett, hogy a templom is más, a józan ész is más, márpedig *neki* ne magyarázgassa senki, hogy a józan ész micsoda. Bizonyos magvakat, amelyek kedvezőtlen körülmények között kénytelenek tápláló talajt keresni maguknak, a természet szörhorgocskákkal szerelt föl, hogy a nem éppen vendégszerető területbe is meg tudjanak kapaszkodni. A Mr. Tulliver fölött szétszóródó szellemi magvaknak nyilván nem volt megfelelő fölszerelésük, s az ilyen horgocskák teljes hiányában megint tovaszálltak a szelek szárnyán.

2 A FÖLDÜLT FÉSZEK TÖVISEI

Van valami fölemelő abban az izgalomban, amely a baj első csapásait kíséri, mint ahogy az éles fájdalom gyakran pezsdítő hatású, és olyan izgalommal jár, mely átmenetileg erőt önt belénk. De ami utána következik - megváltozott életünk lassú vánszorgása, amikor a bánat már megáporodott, és nem kelti többé azt a heves indulatot, mely gyötrelmeit feledteti -, amikor reménytelen egyhangúságban követik egymást a szürke napok, és a megpróbáltatás viharát a taposómalom sivársága váltja föl: akkor fenyeget csak a kétségbeesés; akkor érezzük csak igazán a lélek parancsoló éhségét, miközben szemünk és fülünk erőlködve lesi létünk valamilyen addig ismeretlen titkát, mely lehetővé tenné, hogy a türelmes szenvedésben megnyugvást találjunk.

Maggie eddigi élete mindössze tizenhárom évet fogott át, s máris ilyen szenvedés zúdult rá. Ismert koraérettsége újabb elemekkel bővült; idő előtt kellett találkoznia a belső érzelmek és a külső tények összeütközésével, szóval azzal a sorssal, amely minden erős képzeletű, szenvedélyes lélekre vár. Hol voltak már azok az idők, amikor szögeket vert fababa-fétisébe a padlásszoba szúette polcai között? Azóta mohón belevetette magát a valóság, a könnyvek és az ábrándok hármasságába. Maggie mindenben furcsa módon érett volt éveinek számához képest, eltekintve a bölcs óvatosságtól és önfegyelemtől, mely teljességgel hiányzott belőle. Viszont Tomot, aki szellemi érettség tekintetében még nem lábolt ki a kamaszkorból, éppen ez a két tulajdonság tette férfiassá. Maggie élete most csöndes, szomorú egyhangúságba süppedt, s így kénytelen volt belső lényéhez fordulni, befelé élni, még inkább, mint valaha. Apja most már abban az állapotban volt, hogy folytathatta munkáját; ügyei rendeződtek, s mint Wakem üzletvezetője, a régi helyén dolgozott. Tom reggel elment, csak este tért haza, s egyre szófukarabbá vált a rövid idő alatt, amit otthon töltött. Mit is mondhatott volna? Egyik nap olyan volt, mint a másik. Tom érdeklődése az élet iránt minden oldalon falakba ütközött, s ezért minden erejét arra az egy részre összpontosította, mely nyitva volt előtte, s megengedte, hogy a balsorssal konokul szembeszálljon. Apja és anyja furcsa természete most már bosszantotta és ingerelte, nem volt már jómódú otthon, melynek kellemes légköre enyhítette és eltakarta volna hibáikat. Tom éles és prózai szemét nem homályosította el semmiféle érzés vagy képzelgés köde.

Szegény Mrs. Tulliver, úgy látszik, sohasem nyeri vissza többé régi énjét, mely olyan békésen duruzsolt háztartási teendői közepette. Hogy is lehetett volna a régi? A tárgyak, melyek közt elégedetten tett-vett és járkált, mind eltűntek; hirtelen megfosztották kincseitől, amelyek ezt a világot értelmessé tették számára negyed évszázadon keresztül, amióta első bevásárló útjára indult, és megvette a cukorfogót; de megfosztották mindazoktól a kis reménykedésektől, tervezgetésektől és töprengésektől, mindazoktól a kellemes kis gondoktól is, amelyek e berendezési tárgyakhoz fűződtek, s most riadtan, megdöbbenve állt ebben az ürességben. Miért kellett ennek éppen vele történnie, miért érte éppen őt olyan csapás, mely más asszonyokat elkerült? Ez a megfeszíthetetlen talány foglalkoztatta reggeltől estig, ezt kérdezte örökösen, miközben töprengve vetette egybe a múltat a jelennel. Szánalmas volt nézni, hogy az egykor olyan csinos, szőke, kövér asszony milyen rohamosan fogy, mennyire megtöri a testi és lelki nyugalanság! Ha munkáját elvégezte, ide-oda barangolt az üres házban, míg Maggie aggódni nem kezdett miatta; akkor aztán megkereste, levitte a nappaliba, és megpróbált a lelkére beszélni; elmondta neki, mennyire nyugtalanítja Tomot is, hogy tönkreteszi az egészséget, mert sohasem ül le, sohasem pihen. De bárgyú gyámoltalanságában is volt valami alázatos, önfeláldozó anyai vonás, amely gyöngédséggel töltötte el Maggie szívét szegény anyja

íránt, bármilyen emésztő bánatot okozott is neki értelmi gyöngeségével. Nem engedte, hogy Maggie végezze a nehezebb vagy piszkosabb munkát, és zsörtölődve tiltakozott, ha Maggie megpróbálta föl váltani a tűzhely súrolásában és a sikálásban.

- Hagyd csak, drágám - mondogatta -, csak a kezedet tennéd tönkre vele. Anyád dolga az ilyesmi. Csak a varrás nem megy már, a szemem cserbenhagyott.

Továbbra is gondosan kefélt és ápolta Maggie haját, mellyel már egészen megbékült, pedig most, amikor olyan hosszú és dús volt, szó sem lehetett arról, hogy csigákba göndörödjék. Nem Maggie volt a kedves gyermeke, és általában sokkal jobban szerette volna, ha egészen más, mint amilyen. De az asszonyi szív, melyet kis személyes vágyaiban annyi csalódás ért, abban látta jövőjét, hogy ebbe a fiatal életbe kapaszkodjék; s az anya örömét lelte abban, hogy saját magát elnyűve, megkímélje kislánya kezét, melyben sokkal több élet volt, mint az ő fáradt kezében.

De örökösen elviselni anyja szánalmas zavarodottságát nem volt olyan fájdalmas Maggie számára, mint apja komor, zárkózott lehangoltsága. Amíg a bénultság martaléka volt, s gyermekes állapotában mintha folytonosan rászorult volna az ő segítségére - amíg csak félig-meddig eszmélt rá szerencsétlenségére -, Maggie-t a szánakozó szeretet olyan forró hulláma öntötte el, hogy szinte erőt merített belőle, s a nagyon nehéz életet is könnyen elviselte az ő kedvéért. Ám most a gyermekes függőséget konok töprengés váltotta föl, mely különös ellentétben állt apja egykori túlárado közlékenységével és jókedvével; s ez így folytatódott napról napra, hétről hétre - az apja szemében sohasem villant föl az öröm és élénkség fénye. Fiatal lelkek számára kegyetlenül érthetetlen ez a komor egyformaság olyan középkorú és öregebb emberek arcán, kiknek élete a csalódás és elégedetlenség zátonyára futott, s a mosoly annyira szokatlan számukra, hogy a szomorú vonások homlokukon és ajkuk körül mintha nem is vennének tudomást e ritka vendégről, melyet a barátságtalan fogadtatás menten tovaűz. „Hát hébe-hóba sem tudnak lángra gyúlni és fölvidulni? Hiszen olyan könnyű volna, ha akarnák!” - gondolják a rugalmas fiatalok. És a sohasem távozó, ólmos felhők láttán elveszíti türelmét még a gyermeki szeretet is, mely a mutatósabb megpróbáltatások idején még csupa túlárado szeretet és gyöngédség volt.

Mr. Tulliver nem időzött sehol házon kívül. A piacról egyenest hazasietett, s üzleti látogatásai során visszautasított minden meghívást, hogy maradjon még egy kis beszélgetésre, mint a régi időkben. Nem bírt kibékülni sorsával. Nem volt olyan helyzet, melyben büszkeségét ne sértette volna valami; az emberek viselkedésében, akár kedvesek voltak hozzá, akár hűvösek, mindig célzást fedezett föl megváltozott körülményeire. Wakem néha átlovagolt, s érdeklődött az üzletmenet után; de Tullivernek még sötétebbek voltak azok a vásári napok, amelyeken egyik-másik régi hitelezőjével is találkozott. Valamit félretenni ezeknek a hitelezőknek a kártalanítására - ez volt a cél, melyre most minden gondolata és törekvése irányult. E kényszeresme következtében az egykor kissé könnyű kezű ember, aki nem tűrte, hogy házában vele vagy bárkivel fukarkodjanak, lassanként olyan zsugorivá lett, hogy minden morzsa miatt zsörtölődött. Mrs. Tulliver nem tudott úgy takarékoskodni az étel és tüzelő dolgában, hogy férje beérje vele. Mr. Tulliver maga hozzá sem nyúlt az ételhez, ha nem volt elég silány.

Tomot lehangolta és elriasztotta apja komorsága és otthonuk sivársága, de teljesen osztotta apja érzelmeit a hitelezők kielégítése tekintetében; a szegény fiú haza vitte első negyedévi fizetését, és azzal a jóleső érzéssel adta át apjának, hogy véghezvitt valamit; a pénzt beletették a bádogdobozba, melyben megtakarításaikat őrizgették. S mintha a bádogdobozban lassan gyülekező kis pénzmag lett volna az egyetlen látvány, melytől megcsillant a molnár szemében az öröm fénye - gyöngé és múló fény, hiszen menten kialudt arra a gondolatra, mennyi idő kell hozzá (talán több, mint a hátralevő élete), amíg a nehezen összekuporgatott pénzecske

megszabadítja a gyűlölt adósság lidércnyomásától. A több mint ötszáz fontnyi hiány a felgyűlő kamatokkal együtt olyan volt, mint egy mély gödör, amelyet nehéz lesz feltölteni a heti harminc shillingből lecsíphető megtakarításból még akkor is, ha hozzá vesszük azt, amit Tom takaríthat meg esetleg.

Ebben az egy kérdésben teljes volt az egyetértés a négy erősen különböző emberi lény közt, aki a pirosuló rőzseláng körül üldögélt, mely hitvány melegével tartotta bennük a lelket esténként, lefekvés előtt. Mrs. Tullivernek vérében volt a Dodsonok büszke becsületessége, és abban a fölfogásban nevelkedett, hogy mások pénzén élni (így írták körül az adósságba keveredést) nem más, mint valamiféle erkölcsi pellengér. Aljasságnak tartotta volna szembe-szegülni férjének azzal a kívánságával, hogy „korrektül” járjon el, és igyekezzék nevének becsületét helyreállítani. Mrs. Tulliver zűrzavaros és álomszerű tűnődésében úgy képzelte, hogy ha minden hitelezőt kifizettek, ő visszakapja abroszait meg tányérjait; viszont mélyen gyökeret vert benne a gondolat, hogy amíg kifizetetlen adósságai vannak, semmit sem tekinthet jogosan a magáénak. Kissé zúgolódott, amikor Mr. Tulliver hallani sem akart arról, hogy Mosséktól bármit is elfogadjon tartozásuk törlesztése fejében; de ami a háztartási kiadások megszorítását illeti, annyira alávetette magát férje kívánságainak, hogy lemondott minden ízeesebb falatról. Egyetlen lázadása abból állt, hogy néha lopva becsempészett a konyhába valami csemegét Tom részére, hadd legyen kicsit jobb vacsorája a szokottnál.

A régimódi Tulliverek szűk látókörű fölfogása az adósságok dolgában talán mosolyt csal egyik-másik mai olvasóm ajkára: manapság az a nagyvonalú filozófia uralkodik, hogy ne aggodalmaskodjunk olyan sokat, hisz magától is rendbe jön minden. Ha megkárosítom üzletfeleimet, megnyugtatómra szolgál az a meggyőződés, hogy mindig akad valaki, aki üzletfelét megkárosítja; s ha már elkerülhetetlen, hogy behajthatatlan adósságok legyenek a világon, merő önzés az orrunkat fintorgatni, ha ezeket az adósságokat éppen mi csináljuk és nem más. Én egészen egyszerű emberek történetét mesélem el, akiknek nem voltak ilyen fölvilágosult kételyeik a becsület és tisztesség dolgában.

Mr. Tulliver, miközben kívánságait zord komorsággal erre a szűk térre korlátozta, nem feledkezett meg az ő „kis fruskájáról”, akinek társasága életszükségletévé vált, ha nem is tudta fölvidítani. Még mindig ő volt a szeme fénye, de az atyai szeretet édes érzetébe, mint minden másba, most keserűség vegyült. Maggie esténként, amikor kézimunkáját letette, zsámolyt húzott apja széke mellé; leült, és arcával apja térdéhez simult. Milyen boldog lett volna, ha apja megsimogatja a fejét, vagy valami jelét adja annak, hogy megvigasztalja a gondolat: lám, van egy kislánya, aki ennyire szereti! De Maggie kis kedveskedéseit senki sem viszonzta, sem az apja, sem Tom - életének két bálványa. Tom fáradt és szórakozott volt, rövid időt töltött otthon, apját pedig az a gondolat gyötörte, hogy kislánya gyorsan fejlődik - maholnap felnőtt lány lesz belőle -, s hogy boldogul majd az életben? Jelenlegi helyzetükben kevés reménye lehetett arra, hogy jól férjhez menjen. Mr. Tulliver gondolni sem szeretett rá, hogy Maggie is olyan rosszul választhatja meg élete párját, mint nénikéje, a szegény Gritty. Még sírjában is megfordulna, ha a kis fruskát is úgy lehúzná a sok gyerek meg a házi robot, mint Mossnét. Ha műveletlen emberek, akik nem ismernek mást, mint személyes tapasztalataik szűk körét, huzamosabb ideig sínylődnek a balsors kezének súlya alatt, lelki életük is átalakul - ugyanazok a szomorú és keserű gondolatok járnak a fejükben körbe-körbe. Ugyanazok a szavak, ugyanazok a jelenetek ismétlődnek örökösen, s ugyanaz a csüggedt hangulat kíséri őket. Az év végén ugyanazzal foglalkoznak, mint az év elején, mintha csak gépek volnának, amelyeket ütemesen ismétlődő mozgások sorozatára állítottak be.

A napok egyhangúságát kevés látogató szakította meg. A nagybácsik és nagynénik most már csak rövid időre néztek be Tulliverékhez. Természetesen nem maradhattak ott ebédre vagy

vacsorára; Mr. Tulliver makacsul hallgatott, míg a nénik beszélgettek, s ez mintha még növelte volna a szőnyegeitől megfosztott, kopár szoba üres kongását; ez is hozzájárult ahhoz a kellemetlen érzéshez, mely ezeket a látogatásokat mindenki számára kényszeredetté tette és egyre inkább megritkította. A lecsúszott embereket valami fagyos légkör veszi körül, s mindenki örül, ha távol tarthatja magát tőlük, akár egy fűtetlen szobától. Ezek a szerencsétlenek most már csak emberi lények, pusztán férfiak és nők, még bútoruk sincs, meg sem kínálhatják vendégüket valamivel; egyszerűen nem számítanak többé. Kinek volna kedve meglátogatni őket, s miről is lehetne társalogni velük? Mindenképpen csak zavarba ejtik az embert. Azokban a távoli időkben hazánk művelt keresztény társadalma elszigetelte az olyan családokat, melyek eredeti szintjüknél mélyebbre süllyedtek, ha csak nem tartoztak valamilyen vallási szektához, mely a szent tüzet őrizve, tőlük sem tagadta meg a testvériség melegét.

3 EGY HANG A MÚLTBÓL

Egy délután, amikor a gesztenyefák már virágozni kezdtek, Maggie kivitt egy széket a ház elé, és letelepedett, könyvvel a kezében. Tekintete elkalandozott a könyvről, de fekete szemében nem csillant föl a boldogság fénye, nem örült a napsugárnak, mely a jázminbokrok függőnyén át a tornácra esett; a lomb árnyékokat vetett sápadt, kerek arcára. Mintha olyasmin tűnődött volna, amit a napfény sem tud földeríteni. Nehéz napja volt ma, nyomorúságosabb a többinél. Wakem járt náluk szemlét tartani, s utána Mr. Tulliver dührohamában megverte a molnárinast valami csekély mulasztás miatt. Egy ízben már volt hasonló rohama megbetegedése óta; akkor a lovát verte meg, s ez a jelenet úgy megrémítette Maggie-t, hogy tartós nyomot hagyott a lelkében. Az a gondolata támadt, hogy egyszer még a mamát is megveri, ha történetesen éppen a rossz pillanatban kezd rá szokásos siránkozására. De mindennél jobban rettegett attól, hogy apja olyasmit talál még elkövetni, ami jóvátehetetlenül szégyenletes, s azzal is növeli szerencsétlenségüket. Hiába keresett menedéket e szorongató félelem elől Tom ütött-kopott iskolakönyvében, melyet a térdén tartott. Szemét újra meg újra ellepték a könnyek, miközben tekintete céltalanul ide-oda kalandozott, s nem látta sem a gesztenyefákat, sem a távoli látóhatárt - csupán az otthoni szomorúságnak azokat az újabb jeleneteit, melyeket a jövő hozhat.

Hirtelen fölriadt; kinyílt a kertajtó, és léptek alatt ropogott a kavics. Nem Tom volt, hanem egy fókabőr-sapkás, kék bársonymellényes fiatalember, batyu a hátán s egy morcos tekintetű kutya a nyomában.

- Ó, Bob, maga az! - állt föl Maggie hirtelen örvendező mosollyal, amint fölismerte. Nem volt része olyan sok jótéteményben, hogy elfelejthesse Bob nagylelkűségét. - Örülök, hogy látom.

- Köszönöm, kisasszony - felelte Bob sapkáját megemelve, s arca sugárzott a gyönyörűségtől, de tüstént zavarba is jött. Zavarából úgy vágta ki magát, hogy kutyájára pillantott, és utálkozó hangon rászólt:

- Takarodj innen, te ronda kuvasz!

- A bátyám még nincs itthon, Bob - mondta Maggie. - Napközben mindig St. Ogg'sban van.

- Nem baj, kisasszony - felelte Bob. - Örültem volna, ha Tom úrfit itthon találom, de most nem éppen azért jöttem. Tessék csak ide nézni!

Bob lerakta batyuját a küszöbre, s vele együtt egy halom zsineggel összekötözött könyvet. De nyilván nem erre akarta föl hívni Maggie figyelmét, inkább valami másra, amit vörös zsebkendőbe burkolva a hóna alatt cipelt.

- Nézzen ide! - mondta újra, s a vörös csomagot a többire tette és kibontotta. - Remélem, nem veszi szemtelenségnek, kisasszony, de véletlenül ráakadtam ezekre a könyvekre, s úgy gondoltam, talán pótolná egy kicsit azokat, amiket elvesztett. De hallottam egyszer, amikor képekről beszélt; hát ha kép kell, nézzen ide!

A kibontott vörös zsebkendőből a következő holmik kerültek napvilágra: az *Arcképcsarnok* című sorozat hat vagy hét száma és egy *Emlékkönyv* című ócska füzet. Bob nyomatékos felszólítása, hogy „nézzen ide!”, elsősorban IV. György arcképének reprodukciójára vonatkozott, mely őfelségét alacsony homlokának és terjedelmes nyakkendőjének egész pompájával ábrázolta.

- Akad ezek közt mindenféle úriember - folytatta Bob, izgatottan forgatva a lapokat -, az egyiknek ilyen orra van, a másiknak amolyan, van, aki kopasz, s van, aki parókát visel; parlamenti urak, azt hiszem. Itt pedig - tette hozzá, kinyitva az *Emlékkönyv*-et -, *tessék*, hölgyeket is hoztam magának, az egyiknek hullámos haja van, a másiknak sima, némelyik féloldalra hajtja a fejét és mosolyog, a másiknak meg, nézze csak, sírásra áll a szája, emez meg a földön ül a szabadban, olyan szép ruhában, mint az úriasszonyok, akiket hintóikból láttam kiszállni itt nálunk, a Régi Vigadó előtt, amikor bál volt. Képzelem, milyen csuda öltözékben feszítettek az úrfiak, akik ezeknek udvaroltak! Tegnap soká fönnmaradtam, és éjjel is elnézegettem őket, úgy bizony, ők meg úgy bámultak vissza rám a képekről, mintha tudnák, hogy hozzájuk beszélek. Úristen! Pedig nem is tudnám, mit mondjak nekik! Inkább a kisasszonyhoz illő társaság volna ez. S az ember a könyvtárúró bódében azt mondta, csak úgy kapkodják ezeket a képeket, olyan elsőrendű cikk.

- Maga meg megvette nekem, Bob? - kérdezte Maggie, akit ez az egyszerű jóság mélységesen megindított. - Milyen szép, milyen kedves magától! Csak attól tartok, sok pénzt költött rájuk.

- Nem én! - felelte Bob. - De háromszor annyit is szívesen adtam volna értük, ha kicsit kárpótolják a kisasszonyt azokért a könyvekért, amiket az árveréskor elvittek. Sohasem felejttem el, milyen bánatosan nézett utánuk. Még most is úgy látom magam előtt, mint egy képet a falon. S amikor megláttam ezt a könyvet a bódében, kinyitottam azon a lapon, ahol ez a hölgy éppen olyan bánatosan néz a világba, mint a kisasszonyka akkor, még a szeme is hasonlít egy kicsit. Bocsásson meg, remélem, nem veszi szemtelenségnek. Gondoltam, megveszem a kisasszonykának. Aztán megvettem a másik füzetet is, hogy meglegyen a párja, ezekkel a hozzá illő úriemberekkel. Aztán - Bob most kezébe vette a zsineggel összekötött kis könyvcsomagot is - gondoltam, talán ezeknek is megörül, akárcsak a képeknek, hát megvettem bagóért. Tele vannak sűrűn nyomtatott betűvel, s gondoltam, nem lesz belőle semmi baj, ha hozzácsapom ezekhez a jobbfajta cikkekhez. Remélem, kisasszonyka, nem fog nemet mondani, és nem utasítja vissza, mint Tom úrfi az aranyakat.

- Nem, a világért sem, Bob - nyugtatta meg Maggie. - Nagyon hálás vagyok magának, hogy gondolt rám, és olyan jó hozzám meg Tomhoz. Nem hiszem, hogy van még valaki, aki ilyen kedves volna hozzánk. Igazán nincs sok jó barátom, aki törődik velem.

- Akkor tartson egy kutyát, kisasszonyka! Hűségesebb barát, mint bármely keresztény ember! - mondta Bob, s újra letette batyuját, amelyet már fölvelt azzal a szándékkal, hogy elsiessen; meglehetősen zavarban volt, hogy olyan fiatal lánnyal kell beszélnie, mint Maggie, pedig rendszerint azzal dicsekedett, hogy „jól fölvágták a nyelvét”, ha egyszer beszélni kezd. - Mumpsot nem adhatom oda, mert megszakadna a szíve, ha el kellene válnia tőlem, nem igaz, Mumps? Mit szólna hozzá, te vacak? (Mumps helyeslően csóválta a farkát, s nem volt hajlandó ékesszólóbbam kifejezni magát.) De szerzek magának egy kölyökkutyát, kisasszonykám, ha elfogadja.

- Nem, köszönöm, Bob. Van házőrző kutyánk, külön kutyát meg nem szabad tartanom.

- Hej, de kár! Mert volna egy kölyökkutyám, ha a kisasszonyka nem törődne vele, hogy nem fajkutyá. Anyja a vásáron lép föl a mutatványos bódében, csuda okos szuka. Több értelem van az ugatásában, mint sok ember beszédében, akinek reggeltől estig be nem áll a szája. Van köztük egy, aki cserépkorsókat árul; gyöngé mesterség, akárcsak a legtöbb. Ez aszongya nekem: „Mit bámulod ezt a Tóbit? Közönséges korcs!” Én meg azt feleltem: „Hát te mi vagy? Nem sok öröme lehet az anyádnak, ha rád néz!” Nem mintha én valami előkelő származék volnék, de utálok, ha az egyik dög a másikra acsarog. Jó éjszakát, kisasszonyka! - tette hozzá Bob, s gyorsan újra fölkapta batyuját, mert úgy érezte, hogy már túlságosan eljárt a szája.

- Nem jönne el megint valamelyik este, olyankor, amikor a bátyám is itthon van, Bob? - kérdezte Maggie.

- Köszönöm, kisasszony, majd egyszer. Legyen szíves, adja át neki a tiszteletemet. Szép szál fiatalember lett Tom úrfi. Jó hosszúra nőtt a lába, nem úgy, mint nekem.

A batyu megint lekerült a földre, mivel a horog valahogy félregörbült a bot végén, amin cipelte.

- Remélem, Mumpsot nem nevezi dögnek - mondta Maggie arra gondolva, hogy az érdeklődés, melyet Mumps iránt tanúsít, jólesik a gazdájának.

- Nem, kisasszony, eszem ágában sincs - felelte Bob, és szánakozó pillantást vetett kutyájára. - Mumps olyan jó keverék, hogy nincs külön az egész Floss mentén, mondhatom, pedig elégszer jártam végig a bárkával. Még az úriemberek is megállnak, hogy megnézzék, de Mumps nem hederít rájuk, csak a saját dolgával törődik, az ám!

Mumps fizimiskája (mely elárulta, hogy általában fölöslegesnek tartja, s legföljebb eltűri a dolgok létezését) csak megerősítette ezt a nagy dicséretet.

- Szörnyen harapós kutyának látszik - mondta Maggie. - Megengedi, hogy megsimogassam?

- Nagyon fog örülni neki, köszönöm. Mumps mindig tudja, milyen társaság illik hozzá, tudja bizony. Nem olyan kutya, akit mézeskaláccsal el lehet csalogatni. Hamarabb megszimatozza a tolvajt, mint a mézeskalácsot, az ám! Úristen! Néha órákon át beszélek hozzá, ha elhagyatott helyeken járunk, s ha valami rossz fát tettem a tűzre, mindig megmondom neki. Nincs olyan titkom, hogy Mumps ne ismerné. Még a nagy hüvelykujjamról is tud a csibész!

- A nagy hüvelykujjáról? Hát az meg micsoda, Bob? - kérdezte Maggie.

- Tessék nézni, kisasszonyka - mondta Bob, és gyorsan elébe tartotta egy különlegesen nagyra nőtt példányát annak, ami az embert a majomtól megkülönbözteti. - Nagy hasznát veszem ennek, amikor kimérem a flanellt, amit eladok! Többnyire flanellt viszek magammal, mert nem nyomja túlságosan a batyuimat, és mégis drága anyag, tetszik tudni, tehát a mérés sokat jelent. Odaillesztem a rőf végére, de az innenső oldalán vágom le, és az öregasszonyok hiába nézik, nem jönnek rá.

- De Bob - komorodott el Maggie -, hisz ez csalás! Ne is halljam többé!

- Nem tetszik, kisasszonykám? - sajnálkozott Bob. - Akkor bánom, hogy megemlítettem. De annyira megszoktam, hogy csak Mumpsszal beszélgetek, ő meg sohasem emelt kifogást egy kis csalás ellen, hiszen csupa zsugori asszonnyal van dolgom, aki körömszakadtáig alkudozik, és ingyen szeretné megkapni a flanellt, eszébe se jut azzal törődni, hogy akkor miből fizetem ki az ebédemet? Sohasem csapok be senkit, aki nem akar engem megcsalni, kisasszonykám. Úristen! Becsületes fickó vagyok, tessék elhinni, de nekem is szükségem van egy kis mulatságra. Amióta szélnek eresztettem a menyéteimet, egyetlen patkány sem kerül az utamba, csak ezek az alkudozó vénasszonyok. Jó estét kívánok, kisasszonyka.

- Isten vele, Bob. És nagyon köszönöm, hogy könyveket hozott nekem. És jöjjön el újra, látogassa meg Tomot.

- Eljövök, kisasszonyka - mondta Bob, s néhány lépést tett kifelé, majd félig visszafordulva hozzátette: - Abbahagyom azt a trükköt a nagy hüvelykujjammal, ha emiatt rossz véleménnyel volna rólam, kisasszonyka. Pedig kár, mondhatom. Ennél jobb trükköt úgyse tudnék kitalálni, s akkor mit érek vele, hogy olyan nagy hüvelykujjam van? Akkor már akár kisebb is lehetne!

Az ilyképpen Bob őrangyalává magasztosult Maggie akaratlanul is elnevette magát, mire imádójának kék szeme is fölragyogott, s e kedvező jelek közt ujját sapkájához emelve elballagott.

Burke nagyszerű gyászdalban siratta el a lovagkort, pedig nem halt meg egészen. Tovább él abban a tiszteletben, amellyel nem egy ifjú vagy meglett férfi hódol a nőnek, még akkor is, ha álmában sem gondol arra, hogy megérinthesse akárcsak a kisujját vagy a ruhája szegélyét. Bob is - batyuval a hátán - olyan hódoló imádatlással nézett erre a fekete szemű kislányra, mintha páncélba öltözött lovag lett volna, aki hölgye nevével az ajkán indul a csatába.

A vidámság sugara csakhamar elhalt Maggie arcán, s visszatérő bánatát talán éppen az ellentét tette még komorabbá. Ahhoz sem volt kedve, hogy válaszolgasson a Bob ajándékára vonatkozó kérdezősködésre; inkább fölvitte a könyveket a hálósobájába, ott leült az egyetlen székre, s egyelőre meg sem nézte őket. Fejét az ablak fájának támasztotta, s arra gondolt, hogy a könnyű szívű Bobnak mennyivel boldogabb a sorsa, mint neki.

A kibontakozó tavasz ragyogása még jobban elmélyítette Maggie szívében a magányosságot és teljes örömtelenséget. Minden kedves kis zug a ház körül, melynek valamikor része volt abban, hogy szülei őt gondozzák és dédelgessék, most osztozott a ház szomorúságában, s nem viszonzta a napfény mosolyát. Minden szeretet és gyönyörűség, melyben a szegény gyerekek valaha is része volt, most úgy sajgott, mint egy gyulladt idegszál. A zene is cserbenhagyta; nem volt többé zongora, hangok harmóniája, húros hangszerek édes zengése, börtönbe zárt lelkek szenvedélyes zokogása, mely az ő lényét is megremegtette. És egész iskolai életéből sem maradt meg több, csak az a néhány tankönyv, melyben unottan lapozgatott azzal a sivár érzéssel, hogy mindezt már ismeri, és nem ad semmi vigaszt. Már az iskolában is gyakran gondolt arra, bárcsak több volna ezekben a könyvekben! Mindaz, amit tanult, olyan volt, mint csupa hirtelen elszakadt hosszú fonál. Most pedig, hogy hiányzott az iskolai vetélkedés gyönyörűsége, Télemakhosz olyan lett a szemében, mint a silány korpa; s éppen úgy a katekizmus nehéz, száraz kérdései is. Elveszítették minden zamatukat, minden erejüket.

Maggie néha arra gondolt, hogy kárpótlást találhat a képzelet világában. Ha meglett volna neki Walter Scott valamennyi regénye vagy Byron összes költeménye, talán elég boldogságot merített volna belőlük ahhoz, hogy ne érezze valóságos élete mindennapi tüskéit. De azért mégsem ez volt az, amit akart. Álomvilágot maga is tudott építeni, de az ábrándok már nem elégítették ki. Magyarázatot keresett erre a zord, valóságos életre, apja boldogtalan arcára, amint a sivár reggelizőasztalnál ül; anyja gyerekes, riadt viselkedésére; a hétköznapi órákat kitöltő kis szennyes munkára vagy az utánuk következő fáradt, örömtelen pihenésre, melynek üressége még nyomasztóbb volt; a sóvárgásra, hogy valaki éreztesse vele gyöngéd szeretetét; arra a kegyetlen tapasztalatra, hogy Tom már fikarcnyit sem törődik azzal, mit gondol s mit érez ő, és hogy nem pajtások többé; arra, hogy megfosztották mindentől, ami kedves és kellemes, holott addig több örömet talált bennük, mint bárki más; valami kulcsot keresett, hogy megértse, s ha megértette, könnyebben tudja elviselni a szörnyű terhet, mely ifjú szívére nehezedett.

Bárcsak megtanították volna az „igazi tudományra és bölcsességre, amelyet csak a nagy emberek ismernek” - gondolta -, akkor kezében tartaná az élet titkainak kulcsát. Csak volnának könyvei, hogy segítségükkel maga tanulhassa meg azt, amit a bölcsek tudtak! A szentek és mártírok sohasem érdekelték Maggie-t annyira, mint a bölcsek és poéták. Keveset tudott a szentekről és a mártírokról, de amit tanult róluk, abból azt a következtetést vonta le, hogy csupán időleges gátak voltak a katolikus hit terjedése ellen, s valamennyien meghaltak Smithfieldnél.

Egyik ilyen töprengése közben eszébe jutott, hogy egészen megfélekezett Tom tankönyveiről, amelyeket annak idején ládájában hazaküldött. De amikor utánanézett, rájött, hogy az egész készlet megmagyarázhatatlan módon néhány ócska, számfüles könyvre zsugorodott össze. Ott volt a latin szótár és nyelvtan, a *Delectus*, a ronggyá tépett *Eutropius*, az elnyűtt Vergilius, Aldrich logikája meg a kétségbeejtő Eukleidész. No de így is - a latin, az Eukleidész meg a logika bizonyára lépést jelent a férfias tudományokban, ami a férfiakat elégedetté teszi, sőt arra buzdítja, hogy örüljenek az életnek. Persze az igazi tudásra irányuló sóvárgás sem egészen önzetlen; hébe-hóba délibábot varázsol a jövő sivatagja fölé, mely azt a képet tükrözi, hogy Maggie-t tisztelet és hódolat veszi körül meglepő teljesítményéért. Így aztán a szegény kislány lelke éhségében és hívságos önámításában rágcálni kezdte a tudás fájának kemény héjú gyümölcsét; szabad óráiban teletömte fejét a latin nyelvtannal, a geometriával meg a szillogizmus formuláival, s hébe-hóba annak a diadalmas érzésnek a napfényében sütkezett, hogy lám, milyen jól megállja a helyét ezekben a csak férfiaknak szánt stúdiókban. Egy-két héten át nekibuzdulva tanult, pedig szíve időnként elcsüggedt, mintha egyedül indult volna el az ígért földje felé, aztán rájött volna, hogy az út nehéz, járatlan és tikkasztó. Első zord elhatározásában kivitte magával az Aldrichet a rétre, s miközben a könyvről az égre pillantott, ahol pacsirta villant át, vagy a folyóparti nádasra és bozóra nézett, ahol vízimadarak keltek szárnyra, félénken és félszegen, riadtan eszmélt rá, milyen messze van még attól, hogy megértse, miféle kapcsolatban áll Aldrich ezzel az élő világgal. Ahogy a napok múltak, egyre inkább elvesztette bátorságát, s mohó szíve mindjobban erőt vett türelmes elméjén. Amikor az ablaknál ült könyvével a kezében, szeme valahogy újra meg újra a napsütötte külvilágra tapadt, majd könnyel telt meg, s néha, amikor anyja nem volt a szobában, a tanulás zokogásba fulladt. Föllázadt sorsa ellen, elalélt a magányosságtól, sőt harag és gyűlölet fogta el apja és anyja ellen, akik annyira másfélék voltak, mint szerette volna, s Tom ellen, aki mindig csak szidta, s gondolatait meg érzéseit ellentmondással keresztezte. Ezek az indulatok úgy elborították szeretetét és lelkiismeretét, mint a hömpölygő láva, s azzal a gondolattal rémítették, hogy hovatovább lelketlen démon lesz belőle. Agyát vad, romantikus tervek foglalkoztatták, hogy megszökik hazulról, s más helyet keres magának, ahol az élet nem olyan szennyes és sivár, mint otthon. Elmegy egy nagy emberhez - talán Walter Scotthoz -, és elmondja neki, milyen okos és milyen szerencsétlen - biztosan segít rajta valahogy. S megesett, hogy látomása kellős közepén apja este hazatért, és csodálkozva látta, hogy a leány csak ül, észre sem veszi, amíg panaszos hangon meg nem kérdezi:

- Ejnye, hát a papucsomat magamnak kell már előszednem?

Hangja kardként járta át Maggie szívét. Más embernek is van bánata, nemcsak neki, s ő még arra gondol, hogy elforduljon tőle és cserbenhagyja!

Ma délután, hogy meglátta Bob vidám, szeplős arcát, elégedetlensége egészen új irányba fordult. Úgy érezte, életét még jobban megnehezíti az a külön teher, amit a vállára raktak; hogy nagyobb igényei vannak, mint másoknak, hogy reménytelen sóvárgás emésztí valami után, ami a legjobb és legnagyobb ezen a világon, ha nem is tudja, mi az. Bárcsak ő is olyan volna, mint Bob, olyan tudatlan és elégedett! Vagy olyan, mint Tom, akinek legalább valami kitűzött célja van, amely leköti gondolatait, és lehetővé teszi, hogy ne törődjék semmi egyébbel. Szegény kislány! Fejét az ablak fájának támasztotta, kezét egyre szorosabban összekulcsolta, és türelmetlenül dobolt lábával a földön; olyan elhagyatott volt nagy keservében, mintha ő lett volna az egyetlen fiatal lány a civilizált világban, aki úgy hagyta el az iskolát, hogy lelke fölkészületlen maradt az életben reá váró elkerülhetetlen küzdelemre; abból a gondolatkinszből, amit az emberi faj kínos, fáradságos munkával halmozott föl sok nemzedéken keresztül, nem vitt magával más örökséget, csak a gyöngye irodalom és a meghamisított történelem rongyfoszlányait, semmitmondó adatokat kétes jellemű szász királyokról és más

uralkodókról, ám annál kevesebb ismeretet szerzett benső énjéről meg a külvilágnak azokról a megdönthetetlen törvényeiről, amelyek az ember szokásait és erkölcsét kialakítják, alázatra és függőségre kényszerítik, míg végül vallássá válnak. Maggie elhagyatottnak érezte magát bajai közepette; úgy érezte, más lányokat idősebb elmék vesznek körül őrző és dédelgető figyelemmel, és nem felejtik el saját ifjúkorukat, amikor a lélek szomjasan eped, és az ösztönök falakat ostromolnak!

Maggie pillantása végül is az ablakdeszkán heverő könyvekre tévedt, s álmodozásából félig föleszmélve szórakozottan lapozgatni kezdett az *Arcképcsarnok*-ban. De csakhamar félretette, hogy megvizsgálja a zsinaggal összekötött kis könyvcsomagot. *Spectator szépségei, Rasselas, Az emberi élet gazdaságtana, Gregory levelei*. Ó, tudta, miféle dolgokról szólnak ezek! Kezébe került a *Keresztény esztendő*; alighanem valami imádságoskönyv, ezt is visszatette. Kempis Tamás - ezzel a névvel már találkozott olvasmányai során, s elfogta az öröm, amit mindenki ismer: hogy most valami eszmét kapcsolhat egy névhez, mely eddig elszigetelten kóválygott az emlékezetében. Némi kíváncsisággal vette kézbe az ócska kis könyvet. A lapok sarkát sok helyen behajtott a valaki, s egy ismeretlen (alighanem régen elporladt) kéz erős tollvonással megjelölt bizonyos helyeket azóta megsárgult lapjain. Maggie végiglapozta; elolvasott egy-egy mondatot, melyre az a már elporladt kéz hívta föl a figyelmét. „Tudd meg, hogy az önszeretet több fájdalmat okoz, mint bármi más a világon.” „Ha erre vagy arra törekszel, s ha itt vagy ott szeretnél lenni, hogy élvezetet találj valamiben saját akaratod vagy kedved szerint, akkor sohasem leszel nyugodt vagy gondtalan; mert mindenből hiányozni fog valami, s mindenütt találkozol valakivel, aki utadat keresztezi.” „Fönn és lenn, akárhová fordulsz, mindenütt megtalálod a Keresztet; s mindenütt szükséged lesz türelemre, ha benső békére törekszel s arra a koronára, mely örökké tart.” „Ha föl akarsz emelkedni erre a magaslatra, bátran kell belefognod, ragadd meg a fejszét, pusztítsd el és tépd ki gyökerestül azt a szertelen hajlamot, mely lelked mélyén rejlik, és mindig önmagadra meg földi javakra irányul. Szinte minden, amit tökéletesen le kell győznöd magadban, arra a bűnre vezethető vissza, hogy az ember szertelenül szereti önmagát. S ha ezt a rosszat egyszer legyőzted és leigáztad, nyomban nagy békesség és nyugalom áraszt el.” „Csekély szenvedésbe kerül csupán azokhoz képest, akik oly sokat szenvednek, oly erős kísértésnek vannak kitéve, oly fájdalmasan gyötrődnek, s oly sokféle megpróbáltatás martalékai. Ennélfogva tartsd mindig szem előtt mások sokkal súlyosabb szenvedését, hogy annál könnyebben viseld a magad apró bajait. S ha nem is látszanak oly aprónak a szemedben, vigyázz, ne türelmetlenséged legyen az oka.” „Áldott az a fül, mely meghallja az isteni hang suttogását, s elzárkózik a világ suttogása elől. Áldott az a fül, mely nem figyel a külső hangokra, csak az Igazság hangjára, mely bensődben szólal meg, vezet és tanít.”

Maggie-t különös félelem borzongatta meg, mintha valami ünnepélyes zene akkordjai riasztották volna föl álmából olyan emberekről regélve, akiknek a lelke tevékeny volt, míg az övé kábulatba dermedt. Tovább követte a megfakult jeleket, melyeket az elporladt kéz rótt a könyv lapjaira. Alig volt tudatában annak, hogy olvas, inkább úgy érezte, hogy egy halk hangra hallgat, mely ezeket mondja:

„Miért nézegetsz itt körül, hiszen ez nem az a hely, ahol nyugalmat találsz. Inkább az eget tekintsd lakóhelyednek, s minden földi dolgot csak abból a szempontból nézz, vajon segíti-e odautazásodat? Minden dolog múlandó és velük te is. Óvakodj attól, hogy túlságosan hozzájuk tapadj, mert behálózna és veszteted okozzák.” „Ha egy ember odaadja minden vagyonát, az csak annyi, mintha semmit sem adna oda. És akármilyen töredelmesen vezekel is, még nagyon keveset tett. És ha elér minden tudást, még messze van az igazi tudástól. És ha csupa erény, csupa buzgó áhítat, még mindig sok hiányzik, éppen az az egy, ami a leg-szükségesebb. S mi az az egy? Hogy szakadjon el mindentől, szakadjon el önmagától is,

lépjen ki egészen önmagából, és szabaduljon meg az önszeretet utolsó morzsájától is.” „Gyakran mondtam már neked, s most ugyanazt mondom megint: felejtsd el magadat, mondj le önmagadról, s akkor megismered a benső békesség örömét.” „Akkor elszáll minden hiú képzelet, minden háborgás, minden fölösleges gond; akkor elhagy a szertelen félelem is, s megszűnik a szertelen szenvedély.”

Maggie mély lélegzetet vett, s hátrasimította nehéz hajfürtjeit, mintha hirtelen látomása támadt volna, s azt tisztábban szeretné látni. Ez hát az élet titka, mely lehetővé teszi számára, hogy minden más titokról lemondjon; íme, a fenséges magasság, melyet elérhet külső dolgok segítségével nélkül is, ez a mélybe látás, hatalom és győzelem, amelyet elérhet pusztán a lelkében szunnyadó erőkkel is, hisz a Legfelsőbb Mester csak arra vár, hogy szavát meghallgassák. Mint egy probléma hirtelen megoldása, úgy villant át rajta a fölismerés: ifjú életének minden nyomorúsága abból ered, hogy saját gyönyörűségét tűzte ki szíve céljául, mintha az egész világegyetem e követelmény körül forogna. Életében először látta meg a lehetőségét annak, hogy egészen más irányban keresse vágya teljesülését, s egy rajta kívül álló pontról szemlélje saját életét, az isteni vezetés alatt álló Egész jelentéktelen kis részének tekintse magát csupán. Belemerült az ódon könyvecske olvasásába, s mohón fálta a párbeszédet a láthatatlan Mesterrel, a szomorúság példaképével, minden erő kútfejével; s mikor kihívták, félretette, aztán visszatért hozzá, s olvasta, olvasta, amíg a nap le nem hanyatlott a fűzfák mögött. Sürgette képzelete, mely a jelenben sohasem tudott megpihenni, és sokáig üldögélt még a sűrűsödő félhomályban a teljes megalázkodás és áhítatos buzgóság terveit szövögetve. Fölfedezése első hevében úgy érezte, hogy a lemondás nyitja meg előtte annak a boldogságnak a kapuját, amelyre oly régóta hiába sóvárgott. Nem fogta föl - hogy is foghatta volna föl ilyen fiatalon? - a régi szerzetes tanításának lényegét; az igazság, mely ömlengései mélyén rejlik, az, hogy a lemondás mégiscsak szomorúság, de olyan szívfájdalom, amelyet önként vállalunk. Maggie még mindig boldogság után epedezett, s elragadtatása abból fakadt, hogy íme, megtalálta a kulcsot. Mit sem tudott a különféle dogmákról és rendszerekről, a miszticizmusról és a kvietizmusnak nevezett passzív elmélkedésről. De ez a hang, mely a távoli középkorból hatolt el hozzá, egy emberi lélek hitének és tapasztalatainak közvetlen szava volt, s Maggie úgy fogadta, mint kétségbevonhatatlan üzenetet.

Azt hiszem, ez az oka annak, hogy a szóban forgó ódon könyvecske, mely bármely könyvárusnál csekély hat pennyért megvásárolható, csodákat művel mind a mai napig; a keserű italt édessé változtatja, míg a drága áron újabban közreadott hitszónoklatok és értekezések mindent úgy hagynak, ahogy addig volt. Azt az ódon könyvecskét olyan kéz írta, mely a szív sugallatát követte; a titkos félelem, a magányos küzdelem, a hit és a győzelem krónikája ez; nem olyan ember írta, aki bársonypárnákon ülve prédikál türeést és szenvedést azoknak, akik vérző lábbal róják rögzös útjukat. Ezért minden időkben visszhangot keltő emléke lesz az örök emberi szükségleteknek és az emberi vigasznak; egy testvér hangja, aki évszázadokkal ezelőtt ugyanazt érezte és szenvedte, mint mi, talán kolostorban, darócruhában, tonzúrás fővel, zsolozsmázás és hosszú böjtök közepette, a miénktől elűtő beszédmodorban, de ugyanolyan távol a néma egektől, ugyanazokkal a szenvedélyes vágyakkal, törekvésekkel, kudarcokkal és kimerültséggel küszködve, mint mi.

Ha az ember egy ilyen egyszerű család történetét jegyzi föl, könnyen üthet meg olyan hangot, amely erősen különbözik a divatos társaság hangjától, ahol az elveknek és hiteknek igen alárendelt szerepük van, sőt nem is tartják illendőnek azt a témát, amelyet nem lehet kecses könnyedséggel vagy iróniával előadni. A jó társaság tagjai bordeaux-i bort isznak, bársonyszőnyegeken járnak, hat héttel előre el vannak látva vacsorameghívásokkal, az operát látogatják, meg a tündéri báltermeket, telivér lovakon nyargalnak az unalom elűzésére, klubokban lebzselnek, legfőbb gondjuk az, hogy rá ne lépjenek hölgyeik örvénylő krinolinjaira; a

tudományt készen kapják Faraday-tól, a vallást pedig magas rangú papoktól, akik bejáratosak az előkelő házakba. Hogy is lehetne idejük vagy szükségük arra, hogy hitbeli vagy lélekbe markoló dolgokkal foglalkozzanak?

Csak hogy az a „jó társaság”, mely a könnyed ironia ökörnyal-szárnyain lebeg, igen költséges termék. Létezésének föltétele nem kevesebb, mint az egész nemzet nehéz robotja, tömegeké, akik bűzös, fülsiketítően lármás gyárakban zsúfolódnak össze, bányákban görnyedeznek, kohók mellett izzadva köszörülnek és kalapálnak, szénsavval telített műhelyekben fuldokolva kelmét szönek; vagy akik ellepik a birkalegelőket, vagy szétszórt házacskákból, magányos viskókban élnek a meszes, agyagos földeken, rettegve az esős napok sivárságától. A nemzet széles rétegei nem ismerik a halk és előkelő tétlenséget; életük mindenféle hangos tevékenységen alapszik, amire a szükség kényszeríti őket; de kemény munkájuk tartja el a „jó társaságot” könnyed ironiájával együtt. A nép pedig nehéz éveket tölt el többnyire hideg otthonaiban, szőnyegek nélkül, gyakran családi veszekedések közt, s lármájukat nem tompítják hosszú folyosók. Ilyen körülmények között sok millió lélek mindenképpen szükségét érzi a hangos, erős hitnek, örömtelen életük valami választ keres kérdéseire, olyan megoldást, melyet a gondolkodáshoz fáradt elmék is meg tudnak érteni. Ha valakinek kemény a matraca, nyugtalanul tapogatja, mivel van megtöltve, mi töri úgy a derekát; míg ha pelyhes ágyban, tökéletes francia rugókon pihen, eszébe sem jut ilyen kérdéseket föltenni. Van, aki az alkoholban hisz, és pálinkában keresi a mámort, ami voltaképpen önkívületi állapot. A többieknek azonban szükségük van valamire, amit a „jó társaságban” entuziazmusnak, lelkes rajongásnak neveznek. Keresnek valamit, aminek indítékai közt egyáltalán nincs semmiféle díj vagy jutalom; valamit, ami türelmet ad az embernek és tápot a szeretetnek, amikor minden tagunk fáradtságtól, lelkünk pedig durva pillantásoktól sajog; valamit, ami teljesen kívül esik személyes vágyaink körén, s lemondást követel tőlünk, viszont segítő szeretetet kér mások számára. Ez a fajta rajongás néha messze csengő visszhangot kelt, és olyan élményt jelent, mely mélységes szükségleteinkből fakad.

Egy ilyen hang lassan, hosszasan elcsendülő rezgése öntött erőt Maggie-be, kinek bánkódását nem ismerte senki, ez töltötte el olyan reménységgel, mely átsegítette a magányosság évein; segítette abban, hogy kikovácsolja saját hitét, hivatalos intézmények és kinevezett lelkipásztorok segítsége nélkül, hisz sürgős vigaszra volt szüksége, és ezek a vigasztalok nem voltak kéznél. Már eléggé ismerjük ahhoz, hogy ne csodálkozzunk rajta, hogy még az önmegtagadást is túlzásba vitte akaratosságával, heves ségével és egy kicsit büszkeségével is. Saját életét még drámának tekintette, s megkövetelte magától, hogy szerepét szívvel-lélekkel játssza el. Így történt aztán, hogy nemegyszer éppen azért vétett a belső alázat ellen, mert külső megnyilvánulásait eltúlozta. Nemegyszer túlságosan merészen szállt a magasba félig kinőtt gyöngeszárnyával, s éppen azért pottyant vissza a sárba. Elhatározta például, hogy egyszerű varrást vállal, és így járul hozzá valamicskével a bádogdoboz kincsének gyarapításához; ám önsanyargató buzgalmában úgy fogott hozzá, hogy beállított St. Ogg's fehérneműs boltjába, és ott kért munkát ahelyett, hogy diszkrétebben, nem ilyen nyíltan próbált volna valami munkát szerezni. Aztán nem értette meg Tomot, sőt durvasággal és zsarnokoskodással vádolta, amikor szemrehányást tett neki ezért a fölösleges lépésért.

- Nem szeretem, ha az *én* húgom ilyen dolgokat csinál - mondta Tom. - Majd *én* gondoskodom róla, hogy adósságainkat kifizessük, semmi szükség arra, hogy így megalázkodj.

Kétségtelenül volt jó adag gyöngédség és bátorság is ebben a kis szónoklatban, nemcsak hiúság és önhittség. De Maggie csak salakot látott benne, s nem vette észre az arany szemcséket; úgy érezte, Tom dorgáló szavai csak súlyosbítják keresztjét, melyet cipelnie kell. „Tom nagyon szigorú hozzám - gondolta éjszaka, az álmatlanság hosszú óráiban -, pedig

mindig annyira szerettem!” Aztán igyekezett beletörődni ebbe a szigorúságba s nem követelni semmit. Ezen az ösvényen indul el mindenki, ha kitepi szívéből az önzést; ez a tűrés és mártíromság útja, amelynek mentén pálmák nőnek; nem olyan nehéz, mint az elnézés, megértés, igazságosság meredek országútja, amelyen haladva önmagunkban keressük a hibát, nem másokban, s tudjuk, hogy utunk mentén nem teremnek olyan virágok, melyekből saját fejünkre koszorút fonhatunk.

A régi könyvek - a Vergilius, az Eukleidész, az Aldrich, a tudás fájának fonnyadt gyümölcsei - mind sutba kerültek, Maggie lemondott arról a hívságos törekvésről, hogy a bölcsek gondolatait birtokába vegye. Első felbuzdulásában azzal a diadalmas érzéssel lökte félre ezeket a könyveket, hogy már fölülemelkedett rajtuk, s többé semmi szüksége rájuk. Ha saját könyvei lettek volna, egyszerűen elégeti őket abban a biztos tudatban, hogy ezt a tettét sohasem fogja megbánni. Csak három könyvhöz ragaszkodott - a Bibliához, Kempis Tamáshoz és a *Keresztény esztendő*-höz (most már nem fitymálta le, mint holmi imádságoskönyvet). Ezeket olyan mohón és állhatatosan olvasta, hogy ritmikus mondataik hullámzó árja szüntelenül előntötte lelkét. Buzgó hévvel szoktatta magát ahhoz, hogy a természetet és az egész életet új hitének világában lássa. Már nem is volt szüksége más anyagra, amivel elméjét foglalkoztassa, miközben túje serényen öltögetett, és sorra készítette az ingeket meg egyéb bonyolult munkákat, amelyeket isten tudja, mért neveztek „egyszerű tűzésnek”, hiszen egyáltalában nem volt egyszerű Maggie-nek, aki úgy tapasztalta, hogy a kezelő és ing ujjja könnyen fordítva kerül az ingre, ha figyelme elkalandozik.

Öröm volt nézni Maggie-t, amint szorgalmasan munkája fölé hajolt. Új belső élete (ha föl is dulta néha az elfojtott szenvedélyek vulkánikus kitörése) gyöngéd, lágy fénnel tündökölt az arcán, melynek báját viruló ifjúságának egyre pazarabb színei és körvonalai is gazdagították. Anyja meghökkenve vette észre a lány arcán ezt a változást, és nem győzött csodálkozni rajta, hogy „Maggie ilyen szépen fejlődik”. Hihetetlen, hogy az egykor oly „makrancos” gyerek mennyire megszeliült, s már nem is próbál akaratoskodni! Maggie néha felpillantott munkájáról, s látta, hogy anyja figyelmesen nézi; úgy leste a fiatal lány pillantását, mintha öregedő szíve tőle remélne egy kis melegséget, amire olyan nagy szüksége volt! Egyre jobban megszerette ezt a magas, barna lányt - a ház egyetlen megmaradt bútordarabját, amelyre féltő büszkeséggel nézhetett. Maggie új, aszkéta törekvésében nem kívánt semmiféle cicomát, de anyja kérésére kénytelen volt beleegyezni abba, hogy dús fekete fűrjeit annak a régi kornak szájalmas divatja szerint koronához hasonló koszorúba fonja a feje búbján.

- Engedd meg, édesem, hogy anyádnak is legyen egy kis öröme - kérte Mrs. Tulliver. - Éppen elég bajom volt a hajaddal annak idején.

Maggie örült mindennek, ami anyja bánatát kissé csillapítja, s beletörődött a hívságos hajéktímkénybe; királynői fejjel járt-kelt ócska ruháiban, de arról már hallani sem akart, hogy megnézzé magát a tükörben. Mrs. Tulliver szerette volna fölhívni férje figyelmét Maggie hajára és egyéb, váratlanul megmutatkozó értékeire, de Mr. Tulliver válasza nyersebb volt, mint valaha:

- Azelőtt is nagyon jól tudtam, milyen lesz, nem mondasz nekem semmi újat! De kár, hogy nem silányabb és közönségesebb. Így kénytelen lesz eltékozolni magát. Nem talál majd hozzá illő férfit, aki hajlandó lesz elvenni.

Maggie testi és lelki szépsége csak növelte apja búskomorságát. Elég türelmesen üldögélt, míg Maggie fölolvastat neki egy-egy verset a Bibliából, vagy félénken magyarázgatta, ha magukra maradtak ketten, hogy a baj miként válik végül áldássá. Úgy fogadta ezt, mint leánya jóságának megnyilatkozását, de balsorsa annál jobban búsitotta, ha arra gondolt, hogy leánya esélyeit

is tönkretette. Ha az ember szívét forrón vágyott cél és kielégítetlen bosszúvágy tölti el, új érzések számára nem marad benne hely. Mr. Tulliver nem kívánt lelki vigaszt; csak arra vágyott, hogy megszabaduljon adósságának gyalázatától, és bosszút állhasson.

4 DÉLUTÁNI SÉTA

A nappali hosszú szoba volt, mindkét végén egy-egy ablak; az egyik a rétre nézett - a Ripple mentén egészen a Floss partjaira lehetett látni rajta -, a másik pedig a malomudvarra. Maggie ez utóbbi ablaknál ült kézimunkával a kezében. Észrevette, hogy Mr. Wakem léptet be az udvarra szép fekete lován, mint mindig - de nem egyedül, s ez már szokatlan volt. Egy köpenyeges alak poroszkált mellette csinos pónin. Valami azt súgta Maggie-nek, hogy ez csak Philip lehet, aki, úgy látszik, hazaérkezett. De még föl sem eszmélt, amikor már ott is álltak az ablak előtt. Philip megemelte kalapját, apja pedig oldalt pillantva felfigyelt erre a mozdulatra, és élesen szemügyre vette mindkettőjüket.

Maggie elszaladt az ablaktól, és kézimunkájával fölsietett az emeletre. Mr. Wakem ugyanis megjelent néha a könyveket felülvizsgálni, s Maggie úgy érezte, hogy nem sok öröme telnék a Philippel való találkozásban, ha a két apa is jelen van. Egyszer talán alkalma lesz találkozni vele, s akkor megmondhatja neki, hogy nem felejtette el Tom iránt tanúsított jóságát meg mindazt, amit valamikor mondott neki, ha többé nem is lehetnek barátok. Maggie-ben semmi izgalmat nem keltett, hogy Philipet viszontlátja. Iránta való gyermekes háláját és szánalmát megőrizte, okosságát sem felejtette el; s magányosságának első heteiben folyton fölidézte Philip képét azok közt, akik életében kedvesek voltak hozzá, sőt gyakran gondolt arra, bárcsak ő volna a bátyja és tanítómestere, mint ahogy beszélgetés közben elképzelték és lehetségesnek tartották. De ezt a kívánságát éppen úgy száműzte magától, mint egyéb álmait, amelyeknek a mélyén önző célokat sejthetett. Aztán arra is gondolt, hogy Philip talán megváltozott, amíg külföldön élt - talán nagyvilági ember lett belőle, s már nem törődik övele, nincs a számára semmi mondanivalója. Pedig az arca csodálatos módon alig változott meg; csak nagyobb lett, férfiasabb másolata annak a szürke szemű, kamaszosan hullámos, barna hajú, sápadt, vézna fiúarcnak. Régi testi fogyatéka persze megmaradt, és ez fölébresztette Maggie szánakozását. Hosszas töprengés után arra a következtetésre jutott, hogy *valójában* mégiscsak szeretne néhány szót váltani vele. Alighanem most is olyan búskomorságra hajló, mint régen, s örülne, ha valaki barátságosan nézne rá. Vajon emlékszik-e még, gondolta Maggie, hogy szerette valamikor az ő szemét? Erre a gondolatra a négyszögletes tükör felé pillantott, amelyet egy idő óta arra kárhoztatott, hogy lapjával a fal felé forduljon; már-már kinyújtotta kezét, hogy leakassza a szögről, de erőt vett magán; fölkapta kézimunkáját, és igyekezett elfojtani ébredező vágyait, erőnek erejével zoltártöredéket idézve emlékezetébe. Így küszködött magával, amíg észre nem vette, hogy Philip apjával együtt már távozóban van; így hát újra lemehetett.

Immár jól benne voltak a júniusban, és Maggie kedvet érzett meghosszabbítani napi sétáját - az egyetlen élvezetet, melyet megengedett magának. De ma és a rákövetkező napon annyira igénybe vette munkája, amit be kellett fejeznie, hogy legföljebb a kertkapuig sétált el, vagy a ház előtt üldögélve elégítette ki szomjúságát a friss levegő után. Egyébként leggyakoribb sétaútja (ha nem kellett St. Ogg'sba mennie) a Dombhát mögé vezetett - így nevezték azt a fákkal koronázott, jelentéktelen halmocskát, amely a dorlcote-i malom kertkapuja mellett húzódó országút mentén emelkedett. Ha jelentéktelennek mondom, a magasságára gondolok; alig haladta meg egy folyó gátjának magasságát. De vannak esetek, amikor egy ilyen part a természet szeszélyéből jelentős események színterévé válhatik, még sorsdöntő változásokat is előidézhet. Ezért arra kérem az olvasót, rajzolja meg képzeletében ezt a partot: a tetején fák nőnek, a domboldal egyenetlen falat alkot mintegy negyed mérföldnyi hosszúságban a dorlcote-i malomtól balra; mögötte kedves rétek terülnek el, a morajló Ripple folyócska

határolja őket. Éppen ott, ahol ez a part lankásan leereszkedik a síkság szintjére, mellékút ágazik ki az országútból, s a domb túlsó oldalára vezet, ahol gödrök és földhányások összevisszasága éktelenkedik - egy félbemaradt kőbánya nyoma. A munkát olyan régen abbahagyták, hogy a gödröket és földhányásokat tüskebokrok és fák lepték el, s a fűvet jó darabon juhok harapdálják állandóan rövidre. Ezt a helyet Vörös-szakadék néven emlegették. Gyermekekkorában Maggie borzongva gondolt rá, s csak azért mert néha kirándulni oda, mert határtalanul bízott Tom bátorságában; képzeletében a Vörös-szakadék minden zugában rablók és vadállatok tanyáztak. Mégis vonzotta és elbűvölte ez a hely - mint minden hepehupás táj, festői szikla vagy hasadék az olyan emberek szemét, akik többnyire sík földön élnek -, különösen nyáron, amikor elüldögelhetett egy füves földhorpadásban, egy terebélyes, árnyékos kőrisfa alatt, mely ferdén nőtt ki a meredek partból a feje fölött. Itt hallgatta a rovarok zümmögését: a csönd ruháját ékesítő pirinyó harangokat, s elnézegette, hogyan tör át a napfény a távoli ágak függönyén, mintha el akarná kergetni a vadjácintok mennyei kék, lusta nyugalma. Ebben a júniusi időszakban a vadrózsa teljes pompájában virul; egy okkal több arra, hogy Maggie a Vörös-szakadékot válassza sétája céljául - inkább, mint bármely más helyet - az első napon, amikor még elég szabad ideje volt ahhoz, hogy kedve szerint kószálhasson. Ezt a kedvtelést annyira szerette, hogy már-már lelkipurdalást érzett miatta, s néha a lemondás hevében arra gondolt, nem szabad ilyen gyakran átengednie magát ennek az élvezetnek.

Ott láthatják most is, amint befordul a kedves mellékúton, s egy szűk ösvényen leereszkedik a Vörös-szakadékba a skót fenyők egy kis csoportján keresztül; karcsú, magas alakját és régi, levendula színű ruháját félig eltakarja a ritkásan szőtt fekete selyemsál, melyet még nagyanyjától örökölt; s amikor már biztos abban, hogy nem láthatják, leveti kalapját, és karjára fűzi. Csak tizenhetedik évében jár, de az ember idősebbnek vélné, talán tekintetének halk, belenyugvó szomorúsága miatt, melyben nyoma sincs már a kereső-kutató nyugtalanságnak; vagy talán mert széles vállú alakja a korán kifejtett nőiességről árulkodik. Egészséges ifjúsága megbirkózott sorsának önként vállalt vagy elkerülhetetlen nehézségeivel, s még azok az éjszakák sem hagytak rajta észrevehető nyomot, amikor vezeklésül a kemény földön hált; fényben úszó szeme csillog, barna arca kerek és kemény, telt ajka vérpiros. Sötét arcszíne és karcsú alakját megkoronázó szurokfekete haja azt az érzést kelti, mintha valamiféle rokonságban állna a csodás skót fenyőkkel, amelyekre olyan nagy szeretettel néz föl. De az embert nyugtalanság is fogja el, ha erre a leányra tekint: ellentétes elemek kavargására gondol, arra, hogy bármely pillanatban heves összeütközéssel fenyegetnek. Persze volt az arcában valami rejtett, elfojtott szenvedély is; gyakran látni ilyet öreg arcokon, és sehogy sem egyeztethető össze az üde és ruganyos ifjúsággal; az ember úgy érzi, mindjárt elővillan egy hirtelen, szenvedélyes pillantás, mely menten széttöri az arc nyugalma, mint ahogy az elfojtott tűz is föllángolhat, amikor mindenki azt hiszi, hogy már nem okozhat semmi bajt.

Pedig Maggie ebben a percben nem is volt nyugtalan. Zavartalanul élvezte a friss levegőt, fölnevezett az öreg fenyőfákra, s arra gondolt, hogy az ágak töredezett végei elmúlt viharok emlékei, s azok nem ártottak a fának, sőt vörös törzsük még magasabbra szökött. Tekintete odafönn kószált, amikor ráeszmélt arra, hogy a lemenő nap mozgó árnyékot vet a lába előtt elterülő füves ösvényre. Arra nézett, és riadt mozdulatot tett, mert a mozgó árnyékban Philip Wakemre ismert, aki előbb megemelte kalapját, aztán mélyen elpirulva odalépett hozzá, és kezét nyújtott neki. Maggie is elpirult meglepetésében, melyet csakhamar öröm váltott föl. Kezet adott, és a görbe hátú ifjúra pillantott; nyílt tekintetében most nem tükröződött más, csak a gyermekkori érzelmek emléke, mely azóta is erősen élt benne.

- Kissé megijesztett - szólalt meg elsőnek a lány alig észrevehető mosollyal. - Itt még soha nem találkoztam senkivel. Csak nem azért jött, hogy velem találkozzék?

Lehetetlen volt észre nem venni, hogy Maggie újra gyereknek érzi magát.

- De igen, azért - válaszolta Philip nagy zavarban. - Nagyon szerettem volna viszontlátni. Tegnap is sokáig leselkedtem a szakadék peremén abban a reményben, hogy megláthatom, ha kijön a házból, de nem jött ki. Ma is őrt álltam itt, s amikor láttam, merre megy, szemmel tartottam. Aztán ide jöttem, s remélem, nem veszi rossz néven tőlem.

- Nem - mondta Maggie komoly egyszerűséggel, s tovább sétált, mintegy engedélyt adva Philipnek, hogy melléje szegődjék. - Nagyon örülök, hogy eljött, mert már régen vártam az alkalmat, hogy beszéljek magával. Nem felejtettem el, milyen jó volt Tomhoz valamikor régen s hozzám is. De nem voltam biztos benne, hogy maga is szívesen emlékszik ránk vissza. Tomnak meg nekem sok bajunk volt azóta. Talán éppen azért gondolok annyit a régi időkre, amikor még nem volt semmi baj.

- Nem hiszem, hogy annyit gondolt volna rám, mint én magára - felelte Philip félénken. - Tudja, amikor messze voltam hazulról, egy képet festettem magáról, ahogy a tanulószobában láttam azon a reggelen, amikor azt mondta nekem, hogy nem fog elfelejtteni.

Philip egy nagyobbacska miniatúrtokot vett ki a zsebéből; kinyitotta. Maggie megpillantotta régi énjét, amint az asztalra támaszkodik - fekete fürtjei lelógnak a füle mögött, s furcsa, álmodozó szemmel néz a messzességbe. Akvarellvázlat volt, és nem is rossz arckép.

- Istenem! - mosolygott Maggie örömeiben kipirulva. - Milyen furcsa kislány voltam! Emlékszem még, amikor így viseltem a hajamat, és ebben a rózsaszínű ruhában jártam. Igazán olyan voltam, mint egy cigánylány. Talán most is olyan vagyok - tette hozzá egy kis hallgatás után. - Mondja, ilyennek képzelt?

Ez kacérkodásnak hangzott, de Maggie nyílt, őszinte tekintete, amint Philipre emelte, egyáltalán nem vallott kacérságra. Valóban örült volna neki, ha Philipnek tetszik a mostani arca is. Nem volt ez más, mint annak a veleszületett vágnak a fölújulása, amely már gyermekkorában is arra törekedett, hogy csodálják és szeressék. Philip a szemébe nézett, és némán gyönyörködött benne egy hosszú percig, aztán csendesen így szólt:

- Nem, Maggie.

Maggie arcán csalódás tükröződött, ajka kissé megremegett. Lesütötte szemét, de fejét nem fordította el. Philip szeme továbbra is rátapadt, aztán lassan így szólt:

- Sokkal, de sokkal szebb, mint gondoltam.

- Igazán? - kérdezte Maggie, és örömeiben még mélyebben elpirult. Elfordította az arcát, és néhány lépést tett előre némán maga elé nézve, mintha hozzá akarná szoktatni magát ehhez az új gondolathoz. A lányoknál általában a ruha a hiúság legfőbb forrása, s amikor Maggie lemondott a tükörről, azért tette, mert nem törődött a cicomázkodással - de az arcát mégis szerette volna látni. Ha összehasonlította magát az elegáns, jómódú ifjú hölgyekkel, eszébe sem jutott, hogy személyes megjelenésével is hatást érhet el. Philipnek, úgy látszik, tetszett ez a hallgatás. Amint mellette lépkedett, úgy nézte a lány arcát, mintha ennél többet nem is kívánhatna. Kisétáltak a fenyőfák közül, és elérkeztek a zöldellő horpadáshoz, amely olyan volt, mint egy amfiteátrum - majdnem teljesen körülvették a halvány színű vadrózsabokrok. De amint a táj kiszínesedett körülöttük, Maggie arca elvesztette ragyogását. Csendesen megállt a földteknő közepén, és újra Philipre pillantva komoly, szomorú hangon így szólt:

- Bár csak jó barátok maradhatnánk, úgy értem, ha jó és helyes lenne számunkra. De ez is a megpróbáltatásokhoz tartozik, ezt is el kell viselnem. Nem szerethetek többé semmit, amit gyerekkoromban szerettem. A régi könyveket elvitték, Tom is megváltozott, apám is. Olyan

ez, mint a halál. Le kell mondanom mindenről, ami valamikor közel állt hozzám. Magától is el kell válnom, nem szabad észrevennünk egymást ezentúl. Ezért szerettem volna magával találkozni, hogy megmondjam. Tudomására akartam hozni, hogy Tom és én nem tehetünk semmit kedvünk szerint, s ha ezentúl úgy fogok viselkedni, mintha teljesen elfelejtettem volna magát, ne tulajdonítsa irigységnek vagy büszkeségnek, egyáltalán semmiféle neheztelésnek.

Maggie egyre bánatosabb szelídséggel beszélt, és szeme lassan megtelt könnyel. Láta, hogy Philip arcán egyre fájóbb gyötrelem tükröződik, amitől egyre jobban hasonlított a hajdani kisfiúhoz. Nyomoréksága most nagyobb szánalmat keltett Maggie szívében, mint valaha.

- Tudom, mindent tudok; értem, mire gondol - szólalt meg Philip halkán, csüggedten. - Tudom, mindkét részről mi tart bennünket távol egymástól. De ez nem helyes, Maggie. Ne haragudjék, de úgy megszoktam, hogy gondolatban mindig Maggie-nek nevezzem! Nem helyes, hogy mindent föláldozzunk más emberek oktan érzelmei miatt. Szívesen meghoznék apámért minden áldozatot, de nem mondanék le egy barátságról vagy bármiféle vonzalomról csak azért, hogy egy olyan óhajnak engedelmeskedjem, amit nem tartok jogosnak.

- Nem tudom - tűnődött el Maggie. - Amikor haragszom és elégedetlen vagyok, gyakran úgy érzem, hogy nem tartozom lemondani semmiről. Aztán addig töprengök, amíg szinte úgy rémlik, hogy gondolatban túltehetem magam minden kötelességemen. De ebből nem jön ki semmi jó, legföljebb rossz hangulat. Biztosan érzem, hogy bármit teszek is, végül mégiscsak azt kívánom, inkább mondjak le saját személyemet illetőleg mindenről, semhogy apám életét még jobban megnehezítsem.

- De hogyan, miért nehezítené meg az életét az, ha néha találkozunk? - kérdezte Philip. Szeretett volna még valami mást is mondani, de magába fojtotta.

- Ó, tudom, hogy nem örülne neki. Ne kérdezze, miért, és egyáltalán ne beszéljünk erről - tért ki a válasz elől Maggie; hangja elgyötört volt. - Apám nagyon lelkére vesz bizonyos dolgokat. Apám nagyon boldogtalan!

- Nem boldogtalanabb, mint én! - fakadt ki Philip hevesen. - Én is nagyon boldogtalan vagyok.

- De miért? - kérdezte Maggie szelíden. - Tudom, nem volna szabad faggatnom, de igazán nagyon sajnálom.

Philip újra elindult, mintha nem volna türelme egy helyben állni. Némán ballagtak ki a mélyedésből a fákat kerülgető ösvényre. Philip utolsó szavai hallatára Maggie nem tudta a szívére venni, hogy most rögtön magára hagyja.

- Sokkal boldogabb vagyok - mondta végül félénken -, amióta nem gondolok többé arra, ami könnyű és kellemes, s nem zúgolódom többé, hogy nem lehet minden úgy, ahogy szeretném. Sorsunk előre elrendeltetett. Lelkünket az teszi szabaddá, ha vágyainkról lemondunk, s csak arra törekszünk, hogy elviseljük, ami reánk méretett, s azt tesszük, amit megszabtak számunkra.

- De én nem tudok lemondani a vágyaimról - tört ki Philip türelmetlenül. - Az ember, úgy érzem, nem mondhat le a vágyairól és kívánságairól, amíg igazán él! Vannak dolgok, amelyekről tudjuk, hogy szépek és jók, s akaratlanul is epedünk utánuk. Hogy lehetnénk elégedettek nélkülük, míg érzéseink ki nem szikkadtak? Örömet lelem a szép képekben, s vágyódok rá, hogy ilyeneket tudjak festeni. Küszködöm és gyötrődöm, mégsem tudok olyat alkotni, amelyet szeretnék. Ez fáj, és fájni fog mindig, míg képességeim el nem tompulnak, mint az öreg ember szeme. Aztán van más egyéb is, ami sóvárgással tölt el - folytatta Philip

egy kis tétovázás után -, amit minden férfi elér, de tőlem örökre megtagadták. Az én életemben nem lesz semmi, ami nagy vagy szép. Jobb volna, ha nem is élnék!

- Jaj, Philip, bárcsak ne érezne így! - csitította Maggie; szívében visszhangot vert elégedetlensége.

- Jól van - csillapodott le Philip hirtelen; feléje fordult, és szürke szemét könnyörgőn arcára függesztette -, belenyugszom az életbe, ha megengedi, hogy néha láthassam.

Észrevette Maggie arcán a megrökönyödést, és ijedten elhallgatott, majd elfordította a fejét, és sokkal nyugodtabban folytatta:

- Egyetlen barátom sincs, akinek mindent elmondhatnék, senkim, aki eléggé törődne velem. Ha csak nagy ritkán is láthatnám és beszélgethetnék egy kicsit magával, s megmutatná, hogy törődik velem, ha szívbéli jó barátok lehetnénk, ha segítenénk egymásnak, akkor talán tudnék örülni az életnek.

- De hogy is találkozhatnánk, Philip? - kérdezte Maggie tétován. (Vajon csakugyan jót tenne vele? Mindenesetre nehéz volna már ma istenhozzádot mondani neki, soha többé nem beszélni vele. Új érdeklődés ébredt benne: ez talán változatosságot vinne az életébe; könnyebb volt lemondani róla, amíg nem jelentkezett.)

- Ha megengedné, hogy néha lássam itt, és sétálgassunk egy kicsit, beérném vele, ha csupán egyszer vagy kétszer kerülne rá sor havonta. Ez aztán igazán nem csorbítaná más ember boldogságát, az életemet pedig megédesítené. Aztán - folytatta Philip a huszonegy éves szerelmes ifjú leleményes ravaszságával -, ha gyűlölködés dül azok között, akik közel állnak hozzánk, annál inkább igyekeznünk kell barátságunkkal áthidalni a szakadékot; úgy értem, hogy befolyásunkat mindkét oldalon latba kell vetnünk, s így talán elérhetjük, hogy begyógyuljanak a múlt sebei, ha megtudnák róluk mindent. És nem is hiszem, hogy apám bármilyen gyűlölséget táplálna, gondolom, be is bizonyította az ellenkezőjét.

Maggie lassan megrázta fejét, és hallgatott ellentétes gondolatokkal tusakodva. Hajlandó volt elismerni, hogy Philipet hébe-hóba látni és baráti kapcsolatot tartani fönn vele nemcsak ártatlan dolog, de jó is; talán valóban hozzásegíti, hogy megtalálja lelke békességét, mint ahogy ő is megtalálta. A hang, mely ezt súgta, édes zene volt Maggie-nek; de ugyanakkor áttört rajta egy másik hang is, az egyformán ismétlődő, sürgető figyelmeztetés, melynek már korábban megtanult engedelmessé válni: az ilyen találkozások titkolózással járnának, olyasmit kellene tennie, ami szüntelen rettegéssel töltené el, hogy rájönnek, s ha rájönnek, mindenképpen haragot és fájdalmat idéznének elő; belemenni olyasmibe, ami már-már kétszínűség, lelki gyötrelem volna neki. De a zene újra fölcsendült, mint a vissza-visszatérő szellő szárnyán közeledő melódia, s azt súgta fülébe, hogy csak mások téveszméiben és gyöngeségében rejlik a hiba, s valóban elképzelhető olyasmi, hogy meddő áldozatot hozunk valakiért mások kárára. Nagyon kegyetlen Philip sorsa, hogy vissza kell húzódnia tőle a jogtalan bosszúvágy miatt, amelynek Mr. Wakem a céltáblája; szegény Philip, már amúgy is sokan kerülnek csupán testi hibája miatt. Az a gondolat, hogy még szerelmi kapcsolat is fűzheti Philiphez, s megszólhatják, miért találkozik vele, eszébe sem jutott. Philip észrevette, hogy Maggie ilyesmire nem is gondol, s fájdalom nyilallt át a szívére, noha örülnie kellett volna, hogy így inkább hajlik majd a kérésére. Keserűséggel töltötte el, hogy Maggie majdnem olyan őszintén és fesztelenül beszél vele, mint valamikor gyermekkorában.

- Egyelőre nem mondhatok sem igent, sem nemet - jelentette ki végül Maggie, s visszafordult arrafelé, amerről jött. - Várnom kell, hogy ne hibásan döntsék. Útmutatást kell keresnem.

- Akkor eljöhettek holnap is? Vagy holnapután? Vagy a jövő héten?

- Azt hiszem, jobb lesz, ha írok - felelte Maggie tétovázva. - Néha be kell mennem St. Ogg'sba, és olyankor postára adhatom a levelet.

- Nem, nem, ez nem volna jó - sietett megjegyezni Philip. - Apám megláthatja a levelet, s ha nincs is benne ellenséges érzés, azt hiszem, egészen másképp fogja föl a dolgokat, mint én. Sokat ad a vagyonra meg a társadalmi állásra. Kérem, engedje meg, hogy legalább még egyszer ide jöhessek. Mondja meg, mikor jöjjenek? Vagy ha nem tudja megmondani, eljövök akárhányszor, amíg nem láthatom.

- Azt hiszem, nincs más megoldás - mondta Maggie -, mert nem tudok megnevezni egy határozott napot, amikor bizonyosan eljöhetnek.

Maggie föllélegzett, hogy sikerült a döntést elodáznia. Így zavartalanul élvezhette a barátkozás perceit, s már-már arra gondolt, hogy itt maradhat még egy kicsit. Legközelebb, ha majd újra találkoznak, elég fájdalmas lesz megmondani Philipnek, mit határozott.

- Akaratlanul is arra kell gondolnom - mondta néhány percnyi hallgatás után, s mosolyogva nézett Philipre -, milyen különös, hogy úgy találkoztunk és beszélgettünk itt, mintha csak tegnap váltunk volna el egymástól Lortonban. Pedig kétségtelen, hogy mindketten erősen megváltoztunk ez alatt az öt év alatt; azt hiszem, öt éve már. Szinte csodálatos, hogy magát olyasféle érzés fogta el, mintha én ugyanaz a Maggie volnék most is. Én nem voltam annyira bizonyos benne, hogy maga is ugyanaz lesz. Tudom, maga nagyon okos, és sok mindent tanult azóta, ami gondolatait kitöltötte. Egyáltalán nem voltam biztos benne, hogy még mindig törődik velem.

- Én meg soha egy pillanatig sem kételkedtem benne, hogy maga ugyanolyan lesz, ha egyszer viszontlátom. Úgy értem, ugyanaz lesz mindenben, ami valamikor arra készítetett, hogy jobban szeressem magát, mint bárki mást. Nem akarom megmagyarázni ezt. Nem hiszem, hogy valami erős érzést, amelyre fogékonyak vagyunk, szavakkal meg tudnánk magyarázni. Mert nem látjuk világosan a folyamatot, mely azt az érzést fölkelte, sem a módot, ahogy reánk hatott. A legnagyobb művész megfestett egyszer egy titokzatosan isteni gyermeket, de nem tudta volna megmondani, hogyan sikerült megfestenie, s mi sem tudjuk, miért érezzük isteninek. Azt hiszem, az emberi lélekben sok olyasmi halmozódik föl, amiről ésszel nem tudunk teljesen számot adni. Bizonyos zenei dallamok olyan különösen hatnak rám, hogy valahányszor hallom őket, egy időre egész gondolkodásom megváltozik. S ha ez a hatás tartós, akármilyen hősiességre képes lennék.

- Ó, tudom, hogy érti ezt a zenével kapcsolatban, magam is így érzek! - csapta össze a kezét Maggie a régi heveséssel. - Legalábbis így éreztem, amikor még volt részem zenében - tette hozzá elszomorodva. - Most már nem hallok zenét, kivéve az orgonát a templomban!

- És vágyódik utána, Maggie? - kérdezte Philip, s szerető szánakozással nézett rá. - Ó, nagyon kevés szép van az életben. Van még sok könyv? Hisz annyira szerette a könyveket, amikor kislány volt!

Visszatértek a völgykatlanba, melyet vadrózsák öveztek, mindketten megálltak; elbűvölte őket a naplemente tündéri fénye, amely a halvány rózsaszín virágokon csillogott.

- Nem, nem olvasok már könyveket - felelte Maggie csöndesen -, kivéve egyet-kettőt.

Philip már kivett a zsebéből egy kis kötetet, és a gerincét nézegetve így szólt:

- Most látom, hogy a második kötet, különben odaadtam volna, hogy vigye haza. Azért tettem a zsebembe, mert egyik jelenetét meg akarom rajzolni, azt tanulmányozom.

Maggie is a könyv gerincére pillantott. Címe lenyűgöző erővel keltett életre régi emlékeket.

- *A tengeri rabló!* - mondta, s kivette a könyvet Philip kezéből. - Ó, ebbe valamikor belefogtam. Odáig olvastam, ahol Minna sétálni megy Clevelanddel, de tovább nem jutottam. Gondolatban továbbszöttem a regényt, és többféle befejezést képzeltem el hozzá, de valamennyi boldogtalan volt. A könyv kezdetéből sehogy sem tudtam boldog befejezésre következtetni. Szegény Minna! Kíváncsi vagyok, igazában hogy végződik. Egy ideig szüntelenül a Shetland-szigetekre gondoltam. Szinte éreztem a viharos tenger felől fújó vad szelet.

Maggie most gyorsan beszélt, a szeme csillogott.

- Vigye magával ezt a kötetet, Maggie - kínálta Philip, s gyönyörködve figyelte a lány arcát. - Most nincs rá szükségem. Egy másik képet fogok festeni helyette, magát, amint itt áll a skót fenyők közt a rézsútos alkonyi sugarakban.

Maggie egy szót sem hallott abból, amit mondott, annyira belemerült a könyv egyik lapjába, ahol kinyitotta. De hirtelen becsukta a könyvet, és visszaadta Philipnek, hátravetette fejét, mintha azt kiáltaná az előtte lebegő álmokképnek: „Hess! El innen!”

- Tartsa meg, Maggie - mondta Philip könyörgő hangon -, öröme lesz benne.

- Nem, köszönöm - háritotta el a feléje nyújtott könyvet Maggie és továbbment. - Arra indítana, hogy megint beleszeressem ebbe a világba, mint régen, megint vágyat ébresztene bennem, hogy sok mindent lássak és tudjak, aztán megint az igazi élet után sóvárognék.

- De hiszen nem marad örökké a mostani helyzetébe zárva! Miért éhezheti így a lelkét? Minek ez a szűk látókörű aszkétaság? Nem tetszik nekem, hogy így beleássa magát, Maggie. A költészet meg a művészet meg a tudás csupa szent és tiszta dolog.

- De nem nekem, nem nekem! - gyorsította meg a lépteit Maggie. - Mert én nagyon sokat akarnék. Várom kell. Ez az élet úgysem tart soká.

- Ne siessen el tőlem anélkül, hogy istenhozzádot mondana nekem, Maggie! - kiáltott föl Philip, amikor eljutottak a skót fenyőcsoporthoz, de Maggie szó nélkül folytatta útját. - Azt hiszem, nem szabad tovább mennem, igaz?

- Nem, nem bizony, erről egészen megfeledkeztem. Isten vele! - köszönt el Maggie megállva, s kezet nyújtott neki. Ez a mozdulat az érzések áradatával öntötte el Philipet. Néhány percig némán álltak ott egymás szemébe nézve, kezük egymásba fonódott. Végül Maggie így szólt, s visszahúzta a kezét:

- Nagyon hálás vagyok magának, hogy annyi éven át gondolt rám. Jóleső érzés, ha az emberek szeretnek bennünket. Milyen gyönyörű csoda, hogy Isten így alkotta meg a maga szívét: helyet teremtett benne egy furcsa kislánynak, akit akkor alig néhány hétig ismert. Emlékszem, amikor azt mondtam magának: úgy érzem, többet törődik velem, mint Tom.

- Ó, Maggie! - kiáltott föl Philip szinte bosszúsan. - Maga sohasem fog úgy szeretni engem, mint a bátyját.

- Talán nem - felelte Maggie egyszerűen. - Tudja, az első dolog, amire életemben emlékszem az, hogy Tommal együtt ott állok a Floss partján, és ő a kezemet fogja. Minden, ami azelőtt történt, elhomályosul előttem. De magát sohasem fogom elfelejteni, ha el is kell válnunk.

- Ne mondja ezt, Maggie! - könyörgött Philip. - Ha azt a kislányt öt éven keresztül az eszemben tartottam, nem érdemlem-e meg, hogy legalább egy kissé hozzám tartozzék? Nem való, hogy egészen visszahúzódjék tőlem.

- Igaza volna, ha szabad volnék - mondta Maggie -, de nem vagyok az, és alá kell vetnem magam sorsomnak. - Egy percig tétozózott, majd hozzáfűzte. - És még azt akarom mondani,

hogy jobb lenne, ha többé nem venne tudomást a bátyámról, legföljebb egy fejbiccentéssel köszöntené. Egyszer azt mondta nekem, nem akar többé magával beszélni, s ha fejébe vett valamit, nem szokott rajta változtatni. Jaj, istenem, már egészen lement a nap. Nagyon sokáig maradtam el hazulról. Isten vele.

Még egyszer kezet nyújtott neki. Philip így szólt:

- Eljövök ide, amilyen gyakran csak tehetem, amíg nem találkozunk újra, Maggie. Ha másokhoz olyan jó, legyen egy kicsit jó hozzám is.

- Igen, igen - hagyta rá Maggie, és elsietett. Nemsokára el is tűnt az utolsó fenyő mögött. Philip követte tekintetével, s perceként nézett abba az irányba, mintha még mindig látná.

Maggie hazament egy kezdődő újabb konfliktussal a szívében. Philip is hazament, és átengedte magát emlékeinek meg reménységeinek. Viselkedése bizony erősen hibáztatható. Négy-öt évvel idősebb volt, mint Maggie, és tudatában lehetett annak, hogy tervezett találkozásai Maggie-vel mindenféle szóbeszédre adhatnak alkalmat. De ne gondoljuk, hogy durva önzés vezette: azzal nyugtatta meg lelkiismeretét, hogy egy kis boldogságot visz Maggie életébe, s inkább ez vezeti, nem a saját önös céljai. Fölvidíthatja rokonszenvével, s másban is a segítségére lehet. Maggie viselkedésében a legkisebb nyoma sem volt annak, mintha szerelmet ígérne neki; kedvessége nem volt több, mint az a kislányos gyöngédség, amit tizenkét éves korában tanúsított iránta. Talán sohasem fogja komolyan szeretni, talán nincs olyan nő a világon, aki őt szerethetné. Rendben van, ebbe is bele lehet nyugodni, de mért tagadja meg magától azt a kis boldogságot is, hogy láthassa Maggie-t, s közelségét érezze? Közben szenvedélyesen kapaszkodott abba a lehetőségbe, hogy hátha mégis megszereti? Talán az érzelem lassan kifejlődik, ha Maggie megtalálja benne azt az örökös tapintatot, mely iránt annyira fogékony a természete. Ha van nő, aki egyáltalán megszeretheti őt, akkor bizonyára Maggie az. Szíve a szeretetnek valóságos kincsháza, és nincs senki, aki igényt tartana rá. És nem szomorú, hogy egy ilyen szívnek fiatalon kell fonnyadnia, mint egy facsemetének az erdőben, ha nem kap napfényt, és ha helye sincs, ahol kifejlődhetik? Nem menthetné meg ettől a sorstól, ha sikerülne rábeszélnie, hogy fordítson hátat a lemondásnak, mellyel körülbástyázta magát? Igen, az őrangyala lesz Maggie-nek, s mindent megtesz, mindent elvisel érte, csak néha láthassa.

GLEGG NÉNI MEGISMERKEDIK BOB HÜVELYKUJJÁVAL

Míg Maggie küzdelmei jórészt a lelkében játszódtak le, ahol árnyseregek hadakoztak egymással, s a lekaszabolt árnyak mindig újra fölkeltek, Tom egy zajosabb csatában vett részt, kavargó porfellegek között, sokkal kézzelfoghatóbb akadályokkal birkózott, és határozottan diadalokat aratott. Így volt ez mindig Hekuba ideje óta, meg Hektor óta, aki szilaj lovakat kényszerített engedelmességre. A kapukon belül az asszonyok kibomló hajjal és égnek emelt kézzel könyörögtek az isteneknek, távolról figyelték a világ csatáit, s hosszú üres napjaikat emlékezés meg rettegés töltötte ki; a kapukon kívül pedig a férfiak ádázan tusakodtak isteni és emberi ellenséggel, kitűzött céljuk erős fénye elhomályosította emlékeiket, a gyors cselekvés hevében megfeledkeztek a rettegésről, még sebeikről is.

Elégé ismerjük már Tomot ahhoz, hogy megállapítsuk: nem olyan fiatalember ő, akinek kudarcot jósolhatnánk bármiben is, amit nagyon akar. Ha az esélyeket mérlegeljük, alighanem órá fogadnánk, akármilyen szerények voltak is a sikerei a klasszikus tanulmányokban. Ezekben ugyanis Tom sohasem törekedett sikerekre; s ha azt akarjuk, hogy egy pompásan fejlődő ifjú elbutuljon, a legbiztosabb módszer, hogy teletömjük a fejét olyan dolgokkal, amelyek egyáltalán nem érdeklik. De Tom erős akarata egyetlen abroncsba foglalta becsületességét, büszkeségét, családi bánatát és személyes ambícióit; mindez együtt olyan erő volt, mely lehetővé tette, hogy törekvéseit összpontosítsa, és legyőzzön minden csüggedést.

Deane bácsi, aki minden lépését figyelte, nemsokára nagy reményeket fűzött hozzá, s már büszke volt rá, hogy unokaöccse személyében olyan ifjút állított a cég szolgálatába, aki kereskedelmi szempontból jó anyagnak bizonyult. Tom most látta csak, Deane bácsi valójában milyen jó volt hozzá, amikor először az áruraktárba dugta; hisz nemsokára már arra célozgatott, hogy idővel talán olyan feladatot is bízna rá, mint bizonyos időnként útra kelni, és a cég számára árut vásárolni (olyan közönséges cikket, hogy felsorolásukkal nem kívánom most az olvasó kifinomult fülét sérteni). Kétségtelenül ez a cél lebegett Deane bácsi előtt, amikor behívta szobájába Tomot abban az időben, amikor egyedül szokta borát szopogatni; Tomnak ott kellett üldögeálnie mellette egy óra hosszat, mialatt Deane bácsi előadást tartott neki, és kikérdezgette a kiviteli és behozatali cikkek felől, sőt alkalmilag arra is kitért, ami még közvetlenebb haszonnal kecsegtetett, s kifejtette, viszonylag mennyivel előnyösebb St. Ogg's kereskedőinek, ha áruikat saját hajóikon és nem idegen hajókon szállítják; ez olyan téma volt, mely Deane bácsit, mint hajótulajdonost, természetesen föllelkesítette, különösen, ha felhevült a bortól és a beszélgetéstől.

Tom fizetését már a második évben fölemelték. De minden, ami ebédje és ruházkodása költségeinek fedezése után megmaradt, az otthon őrzött bádogdobozba vándorolt; még a barátkozást is kerülte, hogy akarata ellenére költségekbe ne keveredjék. Nem mintha Tom a munkájába temetkező kereskedelmi gyakornok bamba típusához tartozott volna. Ellenkezőleg - erős étvágya volt az élet örömeire. Ő is szeretett volna szilaj lovakat betörni, környezetében előkelő helyet elfoglalni, barátait jól megfontolt bőkezűséggel traktálni, és abban a hírnévben sütkérezni, hogy a környék aranyifjai közé tartozik. El is határozta, hogy mindezt előbb vagy utóbb eléri; de józan okossága azt súgta, hogy az ilyen célok elérésére szolgáló eszközöket egyelőre csak lemondás és önmegtagadás révén szerezheti meg. Vannak az útján bizonyos mérföldkövek, amelyeket nem lehet átugrani: az első, hogy apja adósságait kifizesse. Miután ebben a tekintetben szilárd elhatározásra jutott, nem tért le megszabott útjáról, sőt szinte zord

szigorúsággal ragaszkodott hozzá, ahogy az elvárható olyan fiatalembertől, aki túl korán jutott abba a helyzetbe, hogy csak a saját erejére támaszkodhatik.

Tom erősen átérezte azt a közösséget, amely apjához fűzte, és amely családi büszkeségből eredt, s eltökélte, hogy fiúi kötelességét feddhetetlenül teljesíti. Ám gyarapodó tapasztalatai arra indították, hogy ha némán is, de erősen bírálgassa apja múltbeli viselkedését és könnyelműségét. Hajlamaik nem egyeztek, s Tom arca nem ragyogott az örömtől abban a néhány órában, amit otthon töltött. Maggie rettegett tőle, de küzdött ez ellen az érzés ellen, mert magasabban szárnyaló gondolataihoz és mélyebb lelki indítékaihoz méltatlannak tartotta; de a küzdelem hiábavaló volt. Egy olyan ember jelleme, aki egységben van önmagával, véghezviszi szándékait, legyőz magában minden ellenkező irányú ösztönt, s nincsenek elképzelései a határozottan megvalósítható célokon túl, bizony nagyon erős, éppen a hiányosságai miatt.

Tom egyre jobban elűtött apjától, s képzelhetik, hogy ez a különbség nagyon alkalmas volt arra, hogy anyai nagybátyjait és nagynénjeit kiengesztelje. Mr. Deane kedvező jelentéseket adott róla, s még jóslatokba is bocsátkozott Mr. Glegg előtt Tom üzleti rátermettségének várható eredményei felől. A család mindezt különféle módokon vette tudomásul és vitatta meg. A jelek szerint becsületére válik majd a családnak, s nem szerez költséget vagy kellemtelenséget senkinek. Mrs. Pullet mindig különösnek tartotta volna, ha Tom szép arcszíne, mely egészen Dodson-féle volt, nem volna biztos ígéret arra, hogy ember lesz belőle; ifjúkori tévelygései - hogy megkergette a pávát, s általában tiszteletlenül viselkedett nénikéivel - csak azzal magyarázhatók, hogy egy kis Tulliver-vér is van benne; ezt egyébként már kinőtte. Mr. Glegg a maga óvatos módján már akkor megkedvelte Tomot, amikor az árverés volt a házban, s olyan okosan, bátran viselkedett; a bácsi most már annyira fölmelegedett iránta, hogy elhatározta, maga is a hóna alá nyúl majd egyszer, ha alkalma lesz körültekintően, minden ráfizetés nélkül megtenni. Ám Mrs. Glegg megjegyezte, hogy ő nem szokott vaktában nyilatkozni, mint sok ember; s hogy azok állják a szavukat legjobban, akik legkevesebbet beszélnek; s ha elérkezik a kellő pillanat, majd kiderül, ki hajlandó tenni is valamit, nemcsak szavalni.

Pullet bácsi hosszas töprengésbe merült több cukorka elszopogatásának erejéig, s végül arra a határozott következtetésre jutott, hogy ha egy fiatalember jól boldogul, leghelyesebb, ha senki sem avatkozik a dolgába.

Tom közben semmi hajlandóságot sem mutatott arra, hogy másra is támaszkodjék, ne csak önmagára. Természetesen jólesett neki minden kedvező vélemény, s örült, hogy Glegg bácsi néha barátságosan bekukkantott hozzá az üzleti órákban, sőt házába is meghívta vacsorára. Tom örült a meghívásnak, de rendszerint inkább elutasította azzal, hogy nem biztos, vajon ott lehet-e a pontos időben. De körülbelül egy évvel ezelőtt történt valami, ami arra indította Tomot, hogy próbára tegye Glegg bácsi baráti hajlandóságát.

Bob Jakin ritkán tért vissza üzleti körútjairól anélkül, hogy meg ne látogatta volna Tomot és Maggie-t. Egy este a hídon leste Tomot, mikor ér haza St. Ogg'sból. Meg is állította egy kis négyszemközti beszélgetésre. Bátorkodott megkérdezni, vajon gondolt-e már Tom úrfi arra, hogy saját számlájára kössön üzleteket, és így jusson pénzhez? Miféle üzletbe foghatna? - érdeklődött Tom. Istenem, egy kis rakomány árut küldhetne valami külföldi kikötőbe. Bobnak ugyanis volt egy közeli jó barátja, aki fölajánlotta, hogy Tom számára is nyélbe ütne egy kis üzletet lacehami árukban, s szívesen rendelkezésére állna ugyanolyan alapon, mint Bobnak. Tom érdeklődése rögtön faltámadt, bővebb magyarázatot kért, s csodálkozott, hogy ez a terv nem jutott eszébe hamarabb is. Kapva kapott egy kis spekuláció lehetőségén, amelynek segítségével az összeadás lassú műveletét szorzással cserélhetné föl. Nyomban elhatározta, hogy megemlíti az ügyet édesapjának, s beleegyezését kéri ahhoz, hogy a bádogdobozban összeku-

porgatott pénz egy részét egy kis árukészlet megvásárlására fordítsa. Szívesebben kikapcsolta volna apját a dologból, de éppen akkor rakta be utolsó negyedévi pénzét a bádogdobozba, s más forrása nem volt. Minden megtakarított pénzük ott hevert, mert Mr. Tulliver hallani sem akart arról, hogy a pénzt kamatra helyezték ki; félt, hogy elveszítheti. Egyszer már vásárolt gabonát spekulációs célból, és odaveszett a pénze; most már aludni sem tudott volna, ha a pénz nincs a szeme előtt.

Tom óvatosan pendítette meg a témát este, amikor apjával együtt a tűzhely mellett üldögélt. Mr. Tulliver előrehajolt karosszékében, és miközben Tom fejtegetéseit hallgatta, kételkedő pillantással nézett az arcába. Első ösztönszerű gondolata az volt, hogy kereken elutasítja, de amióta megszokta, hogy ő „boldogtalan” apa, régi parancsoló modora megszélidült, és már nem hangoztatta, hogy ő az úr a házban. Elővette zsebéből a nagy fiókos szekrény kulcsát, s kivette a bádogdobozt - lassan, nagyon lassan, mintha ki szeretné tolni a kínos pillanatot, amikor a pénz egy részétől meg kell válnia. Aztán leült az asztalhoz, kinyitotta a dobozt a kis lakatkulccsal, melyet mellényzsebében őrzött, és minden üres percében megtapogatott. Ott volt a pénz - a piszkos bankjegyek és a fényes aranyak -, kiszámolta az asztalra. Száztizenhat font volt az egész, ennyit sikerült minden fukarkodás mellett két év alatt összekuporgatnia.

- Hát mennyit akarsz tulajdonképpen? - kérdezte, mintha minden szó az ajkát égette volna.

- Harminchat fonttal kezdeném. Mit szólnál hozzá, apám! - mondta Tom.

Mr. Tulliver különválasztotta ezt az összeget a többitől, rátette a tenyerét, és így szólt:

- Éppen annyi, amennyit a fizetésemből egy év alatt félre tudok tenni.

- Tudom, apám. Így nagyon lassan megy, ha abból a kis pénzből akarunk félretenni, amit keresünk. De a másik módon megduplázhatjuk a megtakarítást.

- Igen, fiam, de el is veszíthetjük - mondta az apa, kezét még mindig a pénzen tartva. - Könnyen elveszíthetsz egy évet az életemből, pedig már nincs sok hátra.

Tom hallgatott.

- És tudod, hogy nem törlesztettem semmit az első százból, mert egybe szerettem volna látni az egészet, addig biztos, amíg látom. Ha a szerencsére bízod magad, az bizonyosan ellenem fordul. A szerencse mindig az ördög kezében volt. S ha egy évet veszítek, nem hozom be soha többé. Mert utolér a halál.

Mr. Tulliver hangja remegett, és Tom néhány percig hallgatott, csak azután felelt:

- Hagyjuk apám, ha annyira ellenzed.

De nem volt kedve a tervről teljesen lemondani, s elhatározta, hogy megkéri Glegg bácsit, kockáztasson meg húsz fontot azzal a föltétellel, hogy öt százalékot kap a nyereségből. Igazán jelentéktelen kérés volt. Bob másnap fölkereste a rakparton, hogy megtudja, mit határozott. Tom azt javasolta, hogy menjenek el együtt Glegg bácsihoz az üzletet megtárgyalni. Félénk büszkesége készítette erre abban a reményben, hogy Bobnak jól pereg a nyelve, és kisegíti zavarából.

Mr. Glegg egy forró augusztusi napon, a délután legkellemesebb órájában, úgy négy tájban, természetesen a falra futtatott gyümölcseivel foglalatzkodott, hogy meggyőződjék róla, vajon számuk nem hibázik-e tegnap óta. Ekkor lépett be Tom, mégpedig (legalábbis Mr. Glegg szerint) igen kétes társaságban. Egy fiatalember volt vele, batyu a hátán (mert Bob már föl-szerelte magát következő üzleti útjára), egy jó nagy tarka kutya mellette; a terrier lassú, hintázó mozdulatokkal ténfergett ide-oda, s szemhéja alól komor nemtörődomséggel nézett a

világba, bár az is lehet, hogy nemtörődömsége igen alattomos támadó szándékot leplezett. Mr. Glegg fölrakta szemüvegét, hogy segítségére legyen a gyümölcs megszámlálásában; így jól megfigyelhette a kutya gyanús és aggasztó magatartását.

- Hé! Hé! Tartsa vissza azt a kutyát, hallja-e? - kiáltotta: fölkapott egy karót, és úgy tartotta maga elé, mint egy pajzsot, amikor látogatói három lépésnyire megközelítették.

- Takarodj ki innen, Mumps - mondta Bob egy rúgás kíséretében. - Olyan szelíd állat ez, mint a bárány, uram - tette hozzá, s Mumps halk morgással erősítette meg ezt a kijelentést, miközben visszahúzódott gazdája lába mögé.

- Mit jelentsen ez, Tom? - mondta Mr. Glegg. - Talán megtudtál valamit a gazfickókról, akik a fáimat kivágták? - Mert ha Bob azért jött, hogy cimboráiról „köpjön”, akkor el lehet nézni egy kis szabálytalanságot.

- Nem, uram - felelte Tom -, azért jöttem, hogy egy kis üzleti ügyet beszéljek meg önnel.

- Aha, jól van. De minek hozzá a kutya? - kérdezte az öregúr megszelídülve.

- Az én kutyám, uram - mondta Bob készségesen. - Én beszéltem rá Tom úrfi erre a kis üzletre. Mert Tom úrfi régi pajtásom kölyökkorom óta. Mivel azzal kezdtem, hogy madarakat riasztgattam az apjaura számára. Ezért, ha egy kis szerencse ér, mindig arra gondolok, hogy Tom úrfinak is juttassak belőle. Igazán szégyen volna, ha elszalasztaná az alkalmat, hogy egy kis pénzt szerezzen; a kiküldött portékán tíz-tizenkét százalékot lehet keresni tisztán, a fuvar meg a jutalék kifizetése után. Mondom, szégyen volna, ha elszalasztaná csak azért, mert nincs egy kis pénze. Különösen most, hogy lacehami árukról van szó. Úristen! Mintha csak arra teremteték volna, hogy hajón kivigyék, könnyű, nem foglal el sok helyet, becsomagolhat húsz fontnyit belőlük, és észre sem lehet venni. Csupa olyan gyártmány, ami tetszik az embereknek, azt hiszem, gyerekjáték elsózni. Mivel úgylis Lacehambe megyek vásárolni, megvehetném Tom úrfi portékáját az enyémmel együtt. A rakományfelügyelő a hajócskán, amelyen kiküldöm az árut, régi ismerősöm. Megbízható ember, a családja itt lakik a városban. Saltnak hívják, és nagyon eszes fickó. Ha nem hisz nekem, uram, elvihetem hozzá.

Glegg bácsi szája tátva maradt, úgy elámult ezen a fesztelen bőbeszédűségen, melynek értelmét alig tudta követni. Alaposan megnézte Bobot, előbb a pápaszeme fölött, azután az üvegen keresztül, majd újra fölötte. Közben Tom aggódva gondolt arra, milyen benyomást tesz a bácsira Bob, s már megbánta, hogy ilyen fura fickót hozott magával szócsőnek. Bob beszéde, most, hogy más is hallhatta, nemcsak ő, faragatlannak érződött.

- Maga, úgy veszem észre, nem esett a feje lágyára - mondta végre Mr. Glegg.

- Az már igaz, uram - helyeselt Bob fejét féloldalra hajtva. - Az én fejem olyan, mint egy öreg sajt, csak nem kukacok nyüzsögnek benne, hanem mindenféle tervek. Ha nem volna Mumps, akihez beszélhetek, azt hiszem, fölfordulnék. Alighanem azért van ez, mert nemigen jártam iskolába. Eleget rágom érte jó anyám fülét. Hányszor mondom neki: ha kicsit többet oskoláztattál volna, mondom neki, könyveket olvashatnék, csak úgy, mulatságból, és akkor az járna a fejemben, amit olvastam. Úristen, hiszen aranyélete van most jó anyámnak. Annyi krumplit ehetik, amennyit csak akar, még húst is süthet kedve szerint. Ha továbbra is annyi pénzt keresek, asszonyt kell vennem a házhoz, hogy legyen, aki elköltse. Csakhogy egy asszonnyal mindig sok a baj. Meg attól félek, hogy Mumps nem tudna megbarátkozni vele.

Glegg bácsi, amióta visszavonult az üzlettől, mókás embernek tartotta magát. Most már egész jól mulatott Bobon, de azért komoly arcot vágott, hogy kifejezésre juttassa rosszallását.

- Látom - mondta -, hogy nem tudja, mire költse a pénzét, különben nem tartana ilyen nagy kuttyát, amelyik annyit eszik, mint két ember. Igazán szégyen! - mondta inkább bánatosan, mint haragosan, majd gyorsan hozzátette: - No de gyerünk, Tom, hadd halljam, miféle üzletről van szó. Azt hiszem, egy kis pénzt akarsz, hogy befektesd valamibe. De hol a saját pénzed? Csak nem költöd el az egész keresetedet, hékás?

- Nem, bácsikám - pirult el Tom. - De apám nem meri kockáztatni, és én nem akarom kényszeríteni rá. Ha szerezhetnék húsz vagy harminc fontot, amivel elkezdhetném az üzletet, szívesen fizetnék öt százalékot utána. Aztán lassanként összegyűjteném a saját kis tőkém, s kölcsönpénz nélkül is tudnám már folytatni.

- Szép, szép - helyeselt Mr. Glegg -, az elgondolás nem rossz, és nem is mondom, hogy nem akarlak hozzásegíteni. De nem ártana, ha megnézném magamnak azt a Saltot, akiről beszéltek. Aztán itt van a barátod, aki ajánlkozik, hogy bevásárol neked. Talán tud valami kezest állítani, ha már rábizzuk a pénzt - mondta az óvatos öregúr, s szemüvege fölött újra Bobra pillantott.

- Nem hiszem, hogy szükség volna erre, bácsikám - mondta Tom. - Legalábbis úgy gondolom, hogy én a magam részéről nem tartom szükségesnek, mert nagyon jól ismerem Bobot. De talán a bácsikám szempontjából helyes volna valami biztosítékot kérni.

- Maga bizonyos jutalékot kap majd a bevásárlás után, ugye? - kérdezte Mr. Glegg Bobhoz fordulva.

- Nem, uram - felelte Bob kissé méltatlankodva. - Nem azért ajánlom föl az almát Tom úrfinak, hogy magam is harapjak belőle. Ha meg akarok kopasztani valakit, találok eleget, akiből több hasznom van.

- Helyes, bár abban sem találnék semmit, ha egy-két százalékot fölszámítana - dörögte Mr. Glegg. - Nem szeretem az olyan üzleteket, ahol valaki haszon nélkül dolgozik. Abból nem lesz semmi jó.

- Hát tessék ide hallgatni - mondta a fürge eszű Bob, aki tüstént észrevette, hová akar Glegg bácsi kilyukadni. - Megmondom őszintén, mi az én hasznom belőle, s hogy végül nem fizetek rá az üzletre. Ha nagyobb tételeket vásárolok, engem is jobban megbecsülnek. Ez az én számításom. Úristen! Csakugyan nem estem a fejem lágyára, nem én!

- Mr. Glegg! Mr. Glegg! - szólalt meg egy szigorú hang a nappali szoba nyitott ablaka mögött. - Kérlek, gyere már be teázni! Vagy addig állsz ott, és tárgyalasz házalókkal, amíg fényes nappal meg nem gyilkolnak?

- Meggyilkolnak? - mordult föl Mr. Glegg. - Mit beszél ez az asszony összevissza? Az unokaöcséd van itt, Tom. Üzleti ügyben jött, te meg gyilkosságról beszélsz?

- Igen, gyilkosságról. Nem is olyan régen történt, hogy egy házaló meggyilkolt egy fiatal asszonyt valami elhagyatott helyen, aztán elrabolta a gyűrűjét, a holttestét meg bedobta az árokba.

- No, no, no - csillapította Mr. Glegg -, te arra a nyomorékra gondolsz, akinek mindkét lábát levágták, és kis kordén járta a környéket.

- Ugyanarról beszélsz, mint én, Mr. Glegg, csak boldog vagy, ha ellentmondhatsz nekem. És ha az unokaöcsém üzleti ügyben jött el, mért nem hozod be a házba, hogy a nénje is hallgassa, miről van szó? Sokkal illendőbb volna, mint alattomosan sugdolózni odakünn.

- Jól van - hagyta rá Mr. Glegg -, mindjárt bemegyünk.

- Maga meg hiába ácsorog itt - kiáltotta a háziasszony Bobnak jó hangosan, nem annyira a térbeli, mint inkább a köztük levő rangbeli távolság okából. - Nincs szükségünk semmire! Házalóktól nem vásárolok semmit. Csukja be a kaput maga után.

- Várj csak egy kicsit, nem kell úgy elhamarkodni - csitította Mr. Glegg. - Még nem végeztem ezzel a fiatalemberrel. Gyere be, Tom, gyere be - tette hozzá, s belépett a franciaablakon.

- Mr. Glegg - jelentette ki Mrs. Glegg drámai hangon -, ha az a szándékom, hogy ezt az embert kutyástul ráeresszed a szőnyegemre, ráadásul a szemem láttára, légy szíves, jelentsd be előre. Egy feleségnek, remélem, van annyi joga, hogy ezt megkövetelje.

- Ne tessék aggódni, nagysága - szólalt meg Bob, ujját sapkájához emelve. Első pillanatra tisztában volt vele, hogy ez a hölgy olyan vad, akit érdemes üldözőbe venni, s kedvet is érzett ehhez a mulatsághoz. - Mi majd szépen idekinn maradunk a kavicsoson, Mumps meg én. Mumps nagyon jól tudja, hol a helye, az ám. Még ha órákon át uszítanám, akkor sem támadna meg egy igazi úriasszonyt, amilyen a nagysága. Csodálatos, hogy mennyire fölismeri a jóképű hölgyeket, különösen ha jó alakjuk is van hozzá, akkor táncol örömeiben. Úristen! - kiáltott föl Bob, és zsákját lerakta a kavicsos ösvényre. - Igazán kár, hogy egy ilyen hölgy nem szeret a házalóktól vásárolni, inkább elmegy ezekbe az újmódi áruházakba, ahol fél tucat ficsúr ugrál a pult mögött olyan magas gallérban, mintha mind botot nyelt volna... akár azok a hosszú nyelű palackok, amikbe díszes dugót raknak! Mind abból akar ebédelni, hogy elad egypár yard kalikót. Világos, hogy háromszor annyit kell kérniük érte, mint egy házalónak, aki olcsón jut a portékához, aztán nem fizet bért a helyiségért, és nem kénytelen kiadni a lelkét, míg a sok hazugsággal elszédíti a vevőt, még ha nem is akarja. Úristen, mit fecsegek! A nagysága úgyis jobban tudja ezt, mint én. Fogadjunk, hogy keresztüllát azokon a boltosokon!

- Keresztül ám, de a házalókon is! - jegyezte meg Mrs. Glegg, így adva értésére Bobnak, hogy őt aztán nem lehet hízélgéssel levenni a lábáról. Férje most már ott állt mögötte, kezét zsebre tette, lábát szétvetette. Bobra kacsintott, és férfiúi gyönyörűséggel mosolygott jó előre azon, hogy a felesége végül alighanem mégiscsak lépre megy.

- Természetesen, nagyságám - egyezett bele Bob. - Bizonyára jól kiismerte a házalókat, amikor még fiatal lány volt, mielőtt a nagyságos úrnak szerencséje volt szemet vetni a nagyságára. Hisz nagyon jól tudom, leánykorában hol lakott. Sokszor elmentem a ház előtt, egész közel a Darleigh nagyságos úr villájához. Szép kőház, lépcsők visznek föl a bejáráthoz...

- Így van, szóról szóra - mondta Mrs. Glegg betöltve a teát. - Szóval ismeri a családomat, mi? Csak nem rokona annak a bandzsa házalónak, aki ír vásznakat szokott hozni nekünk?

- No látja, nagysága! - hangzott a kitérő válasz. - Akkor bizonyára arra is emlékszik, milyen jó üzleteket kötött a házalókkal? Ismerje be, hogy még egy bandzsa házaló is többet ér, mint a legszebb szemű boltos, nem igaz? Úristen, ha olyan szerencsés lettem volna, hogy behívnak abba a kőházba ezzel a csomagommal itt - lehajolt, és öklével a nyomaték kedvéért rácsapott a batyura -, és a szép fiatal kisasszonyok ott álltak volna a kőlépcsőn, micsoda gyönyörűség lett volna kibontani a csomagomat! De a házaló manapság csak szegényesebb házakba teheti be a lábát, ha csak nem a cselédeknek próbál eladni valamit. Hol vannak már a régi jó idők? Itt van például ez a mintás karton, olyan, amilyet valamikor úriasszonyok viseltek. De lefogadom, ma már a világért sem venné föl, igaz? Csak olyat venne meg, ami elsőrendű minőségű, és érthető is, hiszen más nem is illenék ahhoz a szép arcához!

- Mindenesetre jobb minőségűnek kellene lennie, mint amilyet maga tart. Mert magának csak a szemtelensége példátlan! - vágta oda Mrs. Glegg diadalmasan; ezzel jelezte, hogy az ő eszén nem lehet túljárni. - Mi lesz, Mr. Glegg? Talán leülnél már teázni? Tom, nem iszol egy csésze teát? Töltöttem neked is!

- Szintiszta igazat beszél, nagyságám - mondta Bob. - Az én portékám nem olyan úri hölgyeknek való, mint a nagysága! Hol vannak már azok az idők! Amikor még keletje volt a potom áron kapható alkalmi portékának! Ha van is benne egy kis hiba itt vagy ott, ki lehet vágni, és a kutya se veszi észre a kész ruhán, ha meg van varrva. Persze nem ajánlhatom gazdag hölgyeknek, akiknek módjukban van megfizetni a kifogástalan árut, még ha olyan hibáról van is szó, amit nem lehet látni. Eszembe se jutna kibontani a csomagomat a nagysága előtt. Nem, nem; szemtelen fickó vagyok, ahogy mondani tetszett; hiába, olyan idők járnak, hogy szemtelennek kell lenni, de azért én is tudom, meddig mehetek el.

- Miért? Miféle holmit cipel a batyujában? - kérdezte Mrs. Glegg. - Csupa tarka holmit, mi? Kendőket meg effélét?

- Van itt mindenféle, ami azt illeti - csapott Bob a batyujára. - De kérem, ne is beszéljünk róla. Tom úrfi kedvéért jöttem el, és nem vagyok az az ember, aki a saját üzletével hozakodik elő, s elveszi az időt másoktól.

- Hát mi az az üzlet tulajdonképpen, amit előlem el kell titkolni? - kérdezte Mrs. Glegg, akit most már kettős kíváncsiság furkált, de kénytelen volt az egyiket későbbre halasztani.

- Tom állt elő egy kis tervvel - mondta Mr. Glegg jóindulatúan -, és nem is rossz terv, azt hiszem. Egy kis pénzt akar csinálni. Nagyon helyes, ha ilyesmi jár egy fiatalember fejében, aki a maga erejéből kénytelen boldogulni. Nem igaz, Jane?

- Remélem, csakugyan a maga erejéből, s nem várja el, hogy mindent a barátai tegyenek meg helyette. Mert a fiatalok manapság inkább így gondolják. És kérlek, mi köze ennek a házalónak ahhoz, ami a mi családjukban történik? Hát mért nem nyitod ki a szádát, Tom? Nem tudsz beszélni? Mért nem mondasz el mindent a nénikédnek, ahogy egy jó unokaöcshöz illik?

- Bemutatom Bob Jakint, nénikém - mondta Tom legyőzve magában az ingerültséget, amit Glegg néni hangja rendszerint keltett benne. - Régóta ismerem, még abból az időből, amikor mindketten kisfiúk voltunk. Nagyon derék fiú, mindig kész arra, hogy szívességet tegyen nekem. És van már egy kis gyakorlata abban, hogyan kell árut kiküldeni, mindig csak kis tételt, mint magánspekulációt. Azt gondolja, én is elkezdhetnék valami hasonlót, és kereshetnék vele egy kis pénzt. Elég nagy kamatra van kilátás.

- Nagy kamatra? - kérdezte Glegg néni mohón. - És mit nevezel te nagy kamatnak?

- Bob azt mondja, tíz-tizenkét százalék maradna a költségek kifizetése után.

- Mért kell az ilyesmit csak utólag megtudnom, Mr. Glegg? - fordult a néni az urához érdes, szemrehányó hangon. - Hisz te mindig azt mondtad nekem, hogy legföljebb öt százalék kamatot lehet elérni!

- Eh, csacsiság, kedvesem - intette le Mr. Glegg. - Csak nem gondolod, hogy magad fogsz kereskedni? Biztosíték mellett nem is kaphatsz többet öt percentnél.

- De ha egy kis pénzt meg akar kockáztatni, nagyságám - szólt közbe Bob -, nagyon szívesen befektetném. Nem mintha nagy kockázatról volna szó. De ha volna szíves egy kis összeget kölcsönözni Tom úrfinak, örömmel fizetne magának hat vagy hét százalék kamatot, és valamicskét még ő is keresne rajta. És egy olyan jóézésű hölgy, mint a nagysága, bizonyára még jobban örülne a pénznek, ha tudná, hogy az unokaöccse is kap belőle valamit!

- No, mit szólsz hozzá, Mrs. Glegg? - kérdezte Mr. Glegg. - Arra gondolok, persze előbb egy kicsit közelebbről utána nézek a dolognak, hogy hozzásegítem Tomot az induláshoz, amíg össze nem gyűjt egy kis tőkécskét, hiszen kamatot is fizetne utána, tudod. És ha van egy kis heverő pénz, harisnyába csavarva vagy...

- De Mr. Glegg, ez hajmeresztő! Legközelebb már útbaigazítást adsz a csavargóknak, hogy törjenek be a házba és könnyűszerrel kiraboljanak!

- Jól van, no. Csak annyit akartam mondani, hogy ha esetleg kedved volna betársulni húsz fonttal, megteheted. Akkor fölkerékitem ötvenre. Ez már szép kis tőkéske. Nem igaz, Tom?

- Énrám ne számíts, Mr. Glegg - vonult vissza a néni. - Szép kis dolgokat csinálnál a pénzemmel, tudom.

- Hát jó, akkor majd nélküled csináljuk meg! - mondta Mr. Glegg kissé harapósan. - Majd elmegyek magával, és megnézem azt a Mr. Saltot - tette hozzá Bobhoz fordulva.

- Most meg a másik végletbe tévedsz, úgy látom, Mr. Glegg, és egészen ki akarsz rekeszteni abból az üzletből, amit a saját unokaöcsém hozott! - veszekedett Mrs. Glegg. - Egy szóval sem mondtam, hogy nem vagyok hajlandó pénzt befektetni. Nem mondom, hogy éppen húsz fontot, ahogy te siettel följátni az én nevemben, de eljön még a nap, amikor Tom maga is belátja, hogy a nénikéjének igaza volt, amikor nem akarta kockáztatni azt a pénzt, amit éppen az ő részére tett félre, amíg meg nem győződött róla, hogy nem lesz elvesztett pénz.

- Egész kellemes kis kockázat, mi? - kacsintott Mr. Glegg tapintatlan módon Tomra, aki nem bírta elfojtani mosolyát. Ám Bob idejében megakadályozta a megsértett hölgy haragjának kitörését.

- Le a kalappal, asszonyom - szólalt meg elismerő hangon -, a nagysága aztán érti a csíziót, de érti ám. Teljesen igaza van. Előbb látni akarja, hogy az első üzlet hogy üt ki, akkor aztán kinyitja a bugyellárist! Úristen! Milyen gyönyörű dolog, ha az embernek jó rokonai vannak. Én az első tőkésckémet, ahogy a nagyságos úr nevezi, a saját fürgeségemnek köszönhetem. Tíz arany volt az egész. Azért kaptam; mert eloltottam a tüzet, amikor a Torry-malom égett. Aztán lassanként nőtt, növekedett, mindig hozzátettem egy keveset, s végül már harminc fontot tudtam befektetni, pedig az anyámról is szépen gondoskodtam. Többet is kereshettem volna, de nagyon engedékeny vagyok a nőkkel szemben. Azt akarom, hogy jó üzletet csináljanak velem, nem tehetek róla, én már ilyen vagyok. Itt van például ez a csomag (lelkesen rácsapott), minden más házaló szép pénzt keresne rajta. De én nem! Úristen! Majdnem annyiért adom, mint amennyit én fizettem érte.

- Nincs magánál véletlenül valami jó tüll? - kérdezte Mrs. Glegg pártfogói hangon, miközben fölkelte az uzsonnázóasztaltól, és összehajtogatta szalvétáját.

- Van, nagyságám, de nem hinném, hogy érdemes volna megnéznie. Nincs is kedvem megmutatni. Csak megsérteném vele.

- Mutassa csak meg - biztatta Mrs. Glegg anyai pártfogással. - Ha sérült áru, könnyen lehet, hogy kissé jobb minőség.

- Nem, asszonyom. Én tudom, hol kell kereskednem - jelentette ki Bob, fölemelte a batyuját és a vállára kapta. - Nem fogom mesterségem minden silányságát föltárni egy olyan hölgy előtt, mint a nagysága. A házalómesterségnek nincs már becsülete a mai világban. Elfacsarodnék a szíve, ha látná a különbséget... Uram, a rendelkezésére állok, ha föl akarja keresni Saltot.

- Van idő mindenre - mormolta Mr. Glegg, aki igazán nem akart a további beszélgetés útjába állni. - Dolgod van még a rakparton, Tom?

- Nem, uram. Megkértem Stowe-t, hogy helyettesítsen.

- No, akkor tegye le a csomagját, és mutassa meg - parancsolt rá Mrs. Glegg. Széket húzott az ablakhoz, és méltóságteljesen helyet foglalt.

- Ne kívánja tőlem, asszonyom - könyörgött Bob.

- Elég a szóból! - mordult rá szigorúan Mrs. Glegg. - Tegye, amit parancsolok.

- Igazán, asszonyom, nem szívesen teszem - ódzkodott Bob, de azért lerakta batyuját a lépcsőre, s lassan, szabódva bontogatni kezdte. - De ha éppen parancsolja, engedelmeskednem kell - folytatta, s minden szó után egy kis szünetet tartott, miközben batyuját babrálgatta. - Nem mintha szó lehetne arról, hogy bármit is vásároljon tőlem. Sajnálám, ha megtenné. Gondoljon azokra a szegény asszonyokra a szomszédos falvakban, akik száz lépésnyire sem mozdulnak ki soha a házukból, igazán sajnálám, ha valaki elütné őket egy ilyen alkalmi vételtől. Úristen! Ha meglátnak a batyummal, kis híja, hogy táncra nem perdülnek örömben. S ma olyan portékám van, hogy sohasem lesz ilyen ritka alkalom! Legalábbis most, hogy nincs időm, hisz Lacehambe utazom. Tessék hát megnézni - folytatta Bob, és hirtelen fürge lett megint. Fölkapott egy bíborpiros gyapjúkendőt, melynek hímzett koszorú volt a közepén. - Ettől a kendőtől minden kislánynak összefutna a nyál a szájában, és csak két shilling az ára, de miért? Istenem, mert egy kis molyrágta lyuk van a sima végében. Szavamra, azt hiszem, a molyt meg a penészt a gondviselés küldte abból a célból, hogy olcsóbbá tegye a ruházkodást azoknak a csinos nőknek, akiknek nincs elég pénzük. Ha a moly nem szól bele, akkor ezeket a kendőket gazdag szépasszonyok vásárolnák meg, olyanok, mint a nagysága, öt shillingért darabját, egy pennyvel sem olcsóbban. És mit csinál az a moly? Egy pillanat alatt lecsíp három shillinget az árából, aztán az olyan házalók, mint én, elviszik a szegény leánykáknak, akik sötét viskókban laknak, hogy nekik is jusson egy kis fényűzés. Úristen! Szinte szikrát hány, ha ránéz az ember!

Bob széttárta a kendőt, jó messze magától, hogy meg lehessen bámulni! Mrs. Glegg éles hangon rászólt:

- Jó, jó! Csak hadd szikrázzon! Rakja félre azt a tarka holmit. Inkább mutassa meg a tülljét, ha van.

- Igen, asszonyom, hiszen előre megmondtam, hogy így lesz - Bob csüggedt arccal félrelökte a tarka holmit. - Tudtam, hogy nem lesz kedvére megtekinteni azt a silány árut, amit én tartok. Itt van például egy kis vég mintás muszlin. Hát van értelme, hogy megmutassam? Ez olyan, mintha végignézné, mit esznek a szegény emberek, nagyságám, csak elvenné az étvágyát. Van a közepén egy yard, amiből teljesen hiányzik a minta. Úristen! Pedig máskülönben olyan muszlin, hogy még Viktória hercegnő is boldogan viselné. Mégis - tette hozzá Bob, hátrahajítva a véget a fübe, mintha meg akarná kímélni Mrs. Glegg szemét - egy kofaasszony fogja megvásárolni a Fibb's Enden, ha ugyan elmegyek oda, tíz shillingért az egész véget, vagyis tíz yardot, beleszámítva a hibásat is, pedig a rendes ára huszonöt shilling, egy pennyvel se kevesebb. De nem is szólok egy szót sem, nagyságám. Ez igazán nem a nagyságának való, egy ilyen vég muszlin, mint ez. Megengedheti magának, hogy háromszor annyit fizessen egy hibátlan végért, még ha csak fele ilyen jó is. Tüllt tetszik említeni. Nos, van egy vég tüllöm is, ha éppen ki akar nevetni...

- Adj csak ide azt a muszlint - kérte Mrs. Glegg. - Éppen rozsdabarna, nagyon szeretem a rozsdabarnát.

- Igen, de *hibás* áru - ócsárolta Bob lekicsinylő utálkozással. - Mondom, nem a nagyságos asszonynak való. Végül a szakácsnőjének ajándékozná, tudom. És igazán kár volna, olyan lenne benne, mint egy igazi úrihölgy, ami nem illik cselédekhez.

- Adj ide, és mérje le a szemem előtt! - parancsolta Mrs. Glegg.

Bob szemmel láthatólag szabódva engedelmeskedett.

- Tetszik látni, mennyivel több! - mondta, egy fölös fél yardot lobogtatva, miközben Mrs. Glegg azzal volt elfoglalva, hogy a hibás yardot vizsgálgatta hátravetve fejét, hogy lássa, vajon messziről is észre lehet-e venni a minta hiányát.

- Adok érte magának hat shillinget - vetette oda, s ledobta a véget olyan arccal, mint aki az utolsó szót mondta ki.

- Hát nem megmondtam, nagyságám, hogy csak bosszankodni fog, ha megtekinti a csomagomat. Ez a hibás vég máris föl kavarta a gyomrát, nem is csodálom - mondta Bob, és hihetetlen gyorsasággal összehajtogatta a véget, s már bogozta is össze a batyuját. - Bezzeg azelőtt nem látott ilyen árut a batyukban, amikor még abban a kőházban lakott. A házaló mesterségnek nincs már becsülete a mai világban, ahogy mondtam. Az *én* árum egyszerű, közönséges embereknek való. Mrs. Peper szó nélkül megadja nekem a tíz shillinget ezért a muszlinért, még sajnálni is fogja, hogy nem kértem többet. Az ilyen holmi viselés közben mutatja meg, mit ér. Még akkor is megtartja a színét, amikor már szétment a mosásban, márpedig ősz szakállam lesz, mire az bekövetkezik.

- Jól van, legyen hét shilling - engedett Mrs. Glegg.

- Verje ki a fejéből, nagyságám - makacskodott Bob. - Itt van egy vég tüll, nézze meg, mielőtt összekötöm a batyumat, csak éppen hogy lássa, hová jutott az én szakmám. Pöttyös és mintás, amint tetszik látni, és gyönyörű szép, de megsárgult a fekvésben. Soha életemben nem jutottam volna ilyen tüllhöz, ha nem sárgul meg. Úristen! Sok tandíjat kellett fizetnem, amíg megtanultam az ilyen cikkek értékét. Amikor házalni kezdtem, olyan tudatlan voltam, mint egy malac, tüll vagy perkál nekem egyre ment. Azt gondoltam, minél vastagabb anyag, annál jobb. Iszonyúan ráfizettem, mert becsületes fickó vagyok, nagyságám, semmiféle trükköt nem ismerek. Megmondom, csak az orrom hegyéig látok, és ha átnézek rajta, hamarosan elveszítem mindenemet. Én magam öt shilling nyolc pennyt fizettem ezért a tüllért, hazudnék, ha többet mondanék, és éppen annyit kérek érte, egy pennnyel se többet, mert ez azután igazán asszonyoknak való, és én szeretek a kedvükben járni. Öt shilling nyolc penny az egészért, hat yardért, még a por, ami rajta van, az sincs vele megfizetve.

- Nem bánom, adjon belőle három yardot - mondta Mrs. Glegg.

- De hogyha hat yard az egész! - mondta Bob. - Nem, nagyságám, nem érdemes ezzel vesződni. Holnap bemegy a boltba, és megkapja ugyanezt a mintát szépen kifehérítve. Igaz, hogy háromszor annyit fizet érte, de mi az egy olyan úrihölgynek, mint a nagysága? - Erőtelmes mozdulatokkal bogozta össze batyuját.

- No, szedje ki nekem azt a muszlint - szólt erélyesen Mrs. Glegg. - Itt van érte nyolc shilling.

- A nagysága tréfál velem - vigyorgott Bob. - Már akkor láttam, hogy tréfás kedvű úrhölgy, amikor az ablakhoz tetszett jönni.

- Na, adjá már ide! - türelmetlenkedett Mrs. Glegg.

- Ha eladom tíz shillingért, nagyon kérem, nagyságám, legyen szíves, ne mondja meg senkinek. Egyszerűen kiröhögnének. Az egész szakma kicsúfolna, ha híre menne. Kénytelen vagyok elhitetni, hogy többet számítok a portékámért, mint amennyit valójában kérek, mert különben rájönnek, milyen jó bolond vagyok, örülök, hogy nem ragaszkodott a tüllhöz, nagysága, mert akkor mit adnék Mrs. Pepernek a Fibb's Enden? Az egész batyumban ez a két legjobb alkalmi vétel! Pedig Mrs. Peper a leghűségesebb vevőm.

- Mutassa csak meg azt a tüllt még egyszer! - mondta Mrs. Glegg, mert hirtelen sóvárgás fogta el az olcsó pettyek és minták után, amióta a batyu újra elnyelte.

- Mit csináljak, a nagyságának nem mondhatok nemet - szólt Bob, és előszedte a túllt. - Tessék megnézni ezt a mintát! Igazi lacehami áru! Ezt a cikket ajánlottam Tom úrfinak, hogy küldje ki. Uristen! Ennél remekebb dolgot hiába is keresne bárki, ha van egy kis pénze. Ezek a lacehami készítmények megduplázzák a pénzt, de meg ám! Ismerek valakit, aki harminc fontot fektetett bele, egy hölgyről van szó, akinek parafából van a lába, de az esze, mint a borotva, na ez mindig tudja, mit csinál, és jól meggondolja, mielőtt belevág valamibe. Nos, ez a hölgy harminc fontot kölcsönzött egy szakmabeli fiatalembernek, aki lacehami áruba fektette. Egy rakományfelügyelő, nem Salt, de jó ismerősöm ez is, szóval ez magával vitte a hajóján, és a hölgy úgy megkapta a maga nyolc percentjét, mint a pinty! Most már kötéllel sem lehetne visszatartani, minden hajóval küld ki árut, és úgy megszedi magát, mint egy zsidó. Bucksnak hívják, de nem ebben a városban él. Nagyon kérem, nagyságám, hagyja meg nekem ezt a túllt...

- Itt van tizenöt shilling a két végért - mondta Mrs. Glegg. - Arcátlanság ennyit kérni érte!

- Még öt év múlva is térden állva mond hálát érte a templomban, asszonyom! Tessék úgy venni, hogy ajándékba kapta tőlem, mert ezért a pénzért igazán ajándék. Az a nyolc penny lett volna az egész hasznom rajta, és úgy leszedte, mintha borotvával vágta volna le. Kérem, uram - fordult Mr. Glegghez, vállára kapva batyuját -, most szívesen elmegyek, ha akarja, megnézni, mit tehetünk Tom úrfi érdekében. Bárcsak volna még húsz fontom, hogy magam fektessem be az üzletbe! Akkor nem kellene elmondanom az egész litániát, még mielőtt tudnám, hogy érdemes-e.

- Várj egy kicsit, Mr. Glegg - szólt rá a hölgy, látva, hogy már a kalapja után nyúl. - Sohasem engedsz szóhoz jutni! Most szépen elmegy, elrendezi az egész üzletet, aztán visszajön, és azt mondja nekem, mért nem szóltam előbb! Mintha nem én volnék a tulajdon unokaöcsém nagynénje és anyai ágon a család feje! Mintha nem én raktam volna félre a guinea-ke, csupa teljes súlyú aranyat, az ő részére, hogy tudja, kire gondoljon tisztelettel, majd ha már a koporsóban fekszem.

- Rendben van, Mrs. Glegg. Csak mondd meg, mit akarsz? - kérdezte Mr. Glegg.

- Csak azt akarom, hogy ne történjék semmi a tudtom nélkül. Nem mondom, talán magam is megkockáztatok húsz fontot, ha utánanéztél mindennek, és látod, hogy rendben van, és a pénz biztos. De megteszem ezt, Tom - fordult az unokaöccséhez ünnepélyes hangon -, remélem, mindig emlékezni fogsz rá, és hálás leszel, hogy ilyen nagynénéd van. Természetesen megkövetelem, hogy kamatot fizess utána; nem helyeslem, ha ingyen adnak valamit, az én családomban senki nem is kívánt ilyesmit.

- Köszönöm, kedves néni - mondta Tom kissé büszke hangon. - Jobban is szeretem, ha csak kölcsönbe kapom a pénzt.

- Nagyon helyes, így beszél egy igazi Dodson - mondta Mrs. Glegg, és fölállt, hogy újra elővegye kötését. Úgy érezte, minden további szó csak tönkretenné a perc ünnepélyességét.

Saltot - ezt a „nagyon eszes fickót” - az Anker csapszékben találták meg, sűrű dohányfüst-fellegek mögött Mr. Glegg tudakozódni kezdett nála, és a válaszok elég megnyugtatók voltak ahhoz, hogy előlegezze azt a kis tőkécskét, amelyhez Mrs. Glegg is hozzájárult húsz fonttal. És ez a szerény kezdet volt az alapja annak a meglepő ténynek, hogy Tom az apja tudta nélkül jutott valamicske tőkéhez, amely nemsokára meggyorsítja majd a kuporgatás lassú folyamatát, és pótolni fogja az egész hiányt. Tom rájött a haszon ízére, s mihelyt megismerkedett ezzel a pénzforrással, minden figyelmét és igyekezetét arra fordította, hogy alaposan kihasználja. Minden alkalmat megragadott, hogy szaglásszon és érdeklődjön, és hogy kis vállalkozását kibővítsen. Apjának nem szólt semmit. Hallgatásának ellentétes érzelmek furcsa keveredése

volt az oka: ezt éppen úgy lehet hibáztatni, mint helyeselni. Nem szerette azt a bizalmas kitárulkozást, mely egyes családokban elég gyakori. Nem szerette a családi vitákat sem, amelyek a legszentebb kapcsolatokat is megzavarják. Végül az a vágy is vezette, hogy apjának meglepetésképpen szerezzen nagy örömet. Arra nem gondolt, hogy jobb lett volna közben is reményt csepegtetni apja csüggedt szívébe, hogy a hirtelen öröm mámora meg ne ártson neki.

Abban az időben, amikor Maggie először találkozott Philippel, Tomnak már majdnem százötven font saját tőkéje volt. S amikor Maggie Philip oldalán sétálgatott a Vörös-szakadékban alkonyatkor, Tom ugyanabban az esti fényben Laceham felé lovagolt. Első üzleti útja volt a Guest & Co. cég megbízásából, s ez nagy büszkeséggel töltötte el. Fejében olyan tervek jártak, hogy még egy év, és megkészszerzi nyereségét, lemossa apja nevéből a csődtartozás szegényét, és talán - hiszen akkor már huszonegy éves lesz - maga is új életet kezdhet, az eddiginél magasabb állásban. Vajon megérdemelte-e? Méltó volt-e rá? Ebben egy pillanatig sem kételkedett.

6 AZ INGADOZÓ MÉRLEG

Említettem már, hogy Maggie azon az estén földúlt lélekkel ment haza a Vörös-szakadékból. A Philippel folytatott beszélgetés föl kavarta a lelkét. Hirtelen rés támadt a sziklafalon, mely az alázat szűk völgyébe zárta, s eltakarta a kilátást a távoli, végtelen égboltozatra. Régi örömeinek emléke is fölédett, s ezek az örömök újra elérhetővé váltak. Része lehet megint könyvekben, beszélgetésben, szeretetben, híreket kaphat a világból, melyre mindig úgy gondolt, mint hazájára a száműzött. Azonkívül jót tehet Philipnek is, aki száanalomra méltó és nyilván boldogtalan. Talán éppen az ég adott alkalmat arra, hogy lelkét méltóbbá tegye a mennyei szolgálatra. Talán a legnemesebb, legtökéletesebb hitbuzgóság is megkövetel bizonyos tudást. Vajon okvetlenül szükséges-e, hogy lemondó börtönéletet éljen? A barátság, mely Philiphez fűzi, olyan szép és kifogástalan, s minden, ami ellene szól, olyan esztelen és keresztyénietlen!

Ám az egyhangúan ismétlődő zord figyelmeztetés újra megszólalt, és azt mondta: hogyha beleegyezik a bujkálásba és titkolózásba, föláldozza életének egyszerűségét és tisztaságát; s ha föladja a lemondás egyszerű elvét, akkor átengedi magát a határtalan vágyak csábításának. S egy hét múltán, amikor újra megengedte magának, hogy késő délután a Vörös-szakadék felé sétáljon, azt hitte, lélekben már megerősödött, és követni tudja a belső hang parancsát. Eltökélte magában, hogy most gyöngéden, de végképp búcsút mond Philipnek; s mégis milyen nehezen várta ezt az esti sétát a csöndes völgyteknő pettyes lombárnyékában, távol mindentől, ami nyers és durva; nehezen várta Philip szemének szerető hódolatát; azt a pajtási érzést, mellyel a gyermekkori emlékek ötvözik az érettebb kor okos szavait; azt a bizonyosságot, hogy Philip érdeklődéssel hallgatja mindazt, amit mesélget neki, s amire otthon senki sem kíváncsi! Olyan félóra várja, melynek nagyon nehéz lesz hátat fordítania azzal az érzéssel, hogy soha többé nem lesz folytatása. De azért mégis megmondta, amit mondani akart: szomorú volt ugyan, de szilárd.

- Philip, döntöttem - kezdte. - Helyesebb, ha nem találkozunk többé, ha nem fűz egymáshoz más, csak az emlékezés. Mert ha találkozoznánk, csak titkolózás árán tehetnénk meg. Várjon... tudom, mit akar mondani: hogy ezt a titkolózást más emberek botorsága teszi szükségessé. De a titkolózás mégiscsak rossz, akármilyen is az oka. Hogy nekem rossz, azt tudom, de azt hiszem, mindkettőnknek az. És ha a titkunkat fölfedeznék, sok keserűség várna ránk; szörnyű harag. Így hát végül mégiscsak el kellene válnunk, és később, amikor már megszoktuk ezeket a találkozásokat, fájdalmasabb lenne.

Philip arca lángba borult, és egy pillanatra olyan hevesnek látszott, mintha minden erejével ellene akarna szegülni ennek a döntésnek. De fékezte magát, és fegyelmezett hangon mondta:

- Jól van, Maggie, ha már el kell válnunk, igyekezzünk elfelejteni egy félórát. Beszélgessünk egy kicsit, utoljára!

Megfogta a kezét, és Maggie nem látott okot arra, hogy visszahúzza. Philip nyugalmaiból csak azt olvasta ki, hogy nagy fájdalmat okozott neki, s szerette volna megmutatni, hogy nem akarattal tette. Szótlanul ballagtak egymás mellett, kéz a kézben.

- Üljünk le egy kicsit a mélyedésben, ahol legutóbb álltunk - ajánlotta Philip. - Nézze, a vadrózsák hogy teleszórták a földet opálszirmaikkal!

Leültek a rézsútosan nőtt kőrisfa tövébe.

- Elkezdtém a képet - mondta Philip. - Magát festem meg, skót fenyők közt, Maggie. Engedje meg, hogy tanulmányozzam egy kissé az arcát, amíg itt van mellettem, ha már nem láthatom többé. Kérem, fordítsa a fejét erre.

Könyörögve kérte, s Maggie-nek nagyon nehéz lett volna elutasítania. A fekete hajfürtökkel koronázott, ragyogó, telt arc úgy nézett le a feléje forduló sápadt, sovány arcra, mint egy istennő, aki örömét leli a hódolatban.

- Akkor most másodszor ülök magának modellt - mosolygott. - Ez a portré nagyobb lesz, mint a másik?

- Ó, igen, sokkal nagyobb. Ez olajfestmény lesz. Olyan lesz rajta, mint egy magas driád, fában élő és a fával együtt meghaló erdei nimfa, olyan erős és sötét és nemes, amint éppen kilép az egyik fenyőfából, melynek törzse alkonyati árnyékot vet a földre.

- Úgy látom, most jobban foglalkoztatja a festészet, mint bármi más, igaz, Philip?

- Talán - válaszolta Philip kissé szomorúan. - De nagyon sok dolog foglalkoztat egyszerre. Sokféle magot vetek el, de egyiktől sem várhatok különösebben bő termést. Az az átok nehezedik rám, hogy sok mindenhez van érzékem, de igazi tehetségem semmihez sincs. Érdekel a festészet meg a zene. Érdekel a klasszikus irodalom meg a középkori irodalom meg a modern irodalom is. Ide-oda csapongok, de nem szállok le végleg sehová.

- De bizonyára nagy boldogság, hogy fejlett ízlésével annyi szép dologban talál örömet, amit el is érhet - tűnődött el Maggie. - Mindig afféle okos korlátoltságnak tartottam, ha valakinek csak egy bizonyos fajta tehetsége van, szinte olyan, mint egy postagalamb.

- Lehet, hogy sokirányú ízlésem boldoggá tenne, ha olyan ember volnék, mint mások - mondta Philip keserűen. - Akkor én is hatalomra és dicsőségre tennék szert a közepszerűségemmel, mint azok. Vagy legalábbis eljutnék ahhoz a közepes boldogsághoz, mely a legtöbb embert kiváló képességek nélkül is elégedetté teszi. Akkor úgy érezném, hogy a társaság itt St. Ogg'sban egészen kellemes. De az életért sok szenvedéssel kell fizetnem, s csak akkor érné meg a drága vételárat, ha olyan tehetségem volna, mely a kisvárosi élet sivár színvonala fölé emel. Igen, volna még valami más is; egy nagy szerelem ugyanúgy fölemelne, mint a tehetség.

Az utolsó szavakat Maggie már nem hallotta. Azzal az érzéssel küszködött, hogy Philip szavai az ő elégedetlenségét is fölébresztették, s ez megint éppen úgy megremegetti egész lényét, mint valamikor régen.

- Megértem, mire gondol, ha sokkal kevesebbet tudok is, mint maga. Valamikor azt gondoltam, hogy nem bírnám el az életet, ha minden nap egyforma volna; s ha mindig semmiségek töltenék ki, s nem ismernék meg semmi nagyobb dolgot. De kedves Philip, azt hiszem, mindnyáján csak gyermekek vagyunk, akiket egy bölcsőbb kéz vezet. Nem helyesebb, ha teljesen belenyugszunk sorsunkba, akármilyen is az, ami megtagadtatott tőlünk? Ebben a belenyugvásban nagy békességre leltem az utolsó két-három évben, még öröme is, hogy saját akaratomat leigázhatom.

- Igen, Maggie - mondta Philip hevesen -, bezárja magát egy önámító fanatizmus szűk falai közé, csak azért, hogy elkerülje a szenvedést; inkább elsorvasztja és unalmába fojtja magával született nagyszerű tehetségeit. Az öröm és a békesség nem a lemondásból fakad. Lemondani annyi, mint önként vállalni a fájdalmat, mely azért nem csitul el, mert nem is reméli, hogy elcsituljon. A kába eltompulás még nem belenyugvás; csak azt jelenti, hogy megmarad a tudatlanságban, és elrekeszt minden utat, melyen megismerhetné embertársai életét. Én nem tudok lemondani; az élet nem elég hosszú ahhoz, hogy ezt a leckét megtanuljam. Maga sem nyugszik bele semmibe, csak megpróbálja elkábítani magát.

Maggie ajka remegett. Érezte, hogy van valami igaz abban, amit Philip mond; de még mélyebben átérezte, hogy ha ezeket a nézeteket közvetlenül saját viselkedésére alkalmazná, mindjárt kiderülne, mennyire hamisak. Philip ösztönösen beszélt így, és komolyan hitt abban, amit mondott, de csak azért fejtette ki olyan hevesen, hogy hadakozzék egy olyan magatartás ellen, mely kívánságaival szembeszegül. Ám Maggie arca, melyet a szemébe toلولó könnyek egészen gyerekessé tettek, meghatotta Philipet: gyöngédséget, önzetlenséget érzett. Megfogta Maggie kezét, és kedvesen mondta:

- Ne is gondoljunk ilyen dolgokra ebben a rövid félórában, Maggie. Ne törődjünk semmi mással, csak azzal, hogy együtt vagyunk. De ha el is kell válnunk, jó barátok maradunk. Mindig gondolni fogunk egymásra. Amíg maga él, én is örülni fogok az életnek, mert arra gondolok majd, hogy eljöhet még az idő, amikor én... amikor maga megengedi nekem, hogy valami módon segítségére legyek.

- Milyen drága bátyám lett volna maga nekem, Philip! - mosolygott Maggie a könnyein keresztül. - Azt hiszem, mindig komolyan vett volna, és annak, hogy szeretem, éppen úgy örült volna, mint én magam. És eléggé szeretett volna ahhoz, hogy türelmes legyen hozzám, és megbocsásson nekem mindent. Erre sóvárogtam mindig, de Tom nem volt rá hajlandó. Én sohasem értem be *kevéssel*, bármiről volt is szó. Ezért jobb nekem, ha teljesen lemondok minden földi boldogságról. Úgy éreztem, hogy soha nincs részem elég zenében; azt akartam, hogy több hangszer csendüljön össze; azt akartam, hogy minden hang mélyebb és teljesebb legyen. Mondja, Philip, mostanában már nem énekel? - tette hozzá hirtelen, mintha elfelejtette volna, miről is beszéltek.

- De énekelek - felelte -, majdnem mindennap. A hangom azonban csak közepes, mint minden más, amivel dicsekedhetem.

- Ó, énekeljen nekem valamit, csak egyetlen dalt! Szeretném hallani, mielőtt elmegyek. Valamit, amit Lortonban szokott énekelni szombat délutánokon, amikor ketten voltunk a szalonban, és én fejemre borítottam a kötényemet, úgy hallgattam.

- Tudom, mire gondol - mondta Philip, s míg Maggie kezébe temette arcát, *sotto voce* énekelni kezdett: - *Pajkos szerelem bujkált szemében...* Ez az, ugye?

- Nem, nem hallgatom végig! - ugrott föl Maggie. - Akkor örökösen ez csengene a fülemben. Induljunk, Philip, haza kell mennem.

Máris elindult, s Philip kénytelen volt felállni és utána menni.

- Maggie - kérte rábeszélő hangon -, ne ragaszkodjék ehhez a konok, értelmetlen önmegetadához. Elkeserít, ha látom, hogy ilyen görcsösen megetadja igazi természetét. Csupa élet volt gyerekkorában, s azt hittem, nagyszerű nő lesz magából! - csupa szellem és ragyogó fantázia! Még most is átvillan néha az arcán, amíg be nem fedi a fásult belenyugvás fátyola.

- Mért beszél velem ilyen keserűen, Philip? - kérdezte Maggie.

- Mert előre látom, hogy nem lesz jó vége. Nem folytathatja örökké ezt az önkínzást.

- Lesz hozzá erőm - mondta Maggie reszkető hangon.

- Nem lesz, Maggie. Senki sem adhat magának erőt valamihez, ami ilyen természetellenes. Gyávaság a megetadásban keresni menedéket. Ez nem erősíti meg a jellemét senkinek. Előbb vagy utóbb magát is elkapja a világ örvénye, s akkor vad étvággyal rohanja meg minden természetes vágya, minden, amit most ésszerűtlenül megetad magától.

Maggie riadtan megállt, és rémülten nézett Philipre.

- Philip, hogy merészel engem így fölkavarni? Meg akar kísértetni?

- Nem, Maggie. De a szerelem élessé teszi az ember szemét, és megsejteti a jövőt. Kérem, hallgasson rám. Engedje meg, hogy ellássam könyvekkel, engedje meg, hogy néha láthassam, hogy a bátyja és a tanítója legyek, ahogy egyszer mondta nekem Lortonban. Kisebb bűn, ha néha találkozunk, mint az a hosszú öngyilkosság, melyet el akar követni.

Maggie nem tudott szólni. Megrázta fejét, és némán sietett tovább, amíg a skót fenyőfák el nem maradtak mögöttük. Ekkor búcsúra nyújtotta kezét.

- Hát örökre számúz engem erről a helyről, Maggie? Pedig én mégis eljövök néha ebbe a fenyvesbe sétálgatni! És ha véletlenül találkozunk, azt csak nem lehet titkos találkozásnak nevezni?

Erőnkét az a perc teszi igazán próbára, amikor elhatározásunk már megingathatatlanak látszik, és a sors vaskapui már-már becsukódnak mögöttünk. Akkor - miután órákon át tisztáztunk magunkban mindent, és megszilárdítottuk meggyőződésünket - hirtelen kapva-kapunk akármilyen álokoskodás után, mely megdönti hosszú küzdelmünk eredményét, és olyan bukásba sodor, mely közelebb áll szívünkhöz minden győzelemnél.

Maggie szíve nagyot dobbant Philip kibúvót kereső érveire, s arca alig észrevehetően meg-rándult, ahogy ez lenni szokott, ha szívünk megkönnyebbül. Philip észrevette, s némán elváltak egymástól.

Saját helyzetének tudata vakká tette Philipet minden egyéb iránt; eszébe sem jutott az aggodalom: hátha túlságosan önhitt és erőszakos módon avatkozott be Maggie lelkiismereti kérdéseibe - ráadásul önző okokból! De azzal nyugtatta meg magát, hogy mégsem önzésből tette. Nagyon kevés reménye lehetett arra, hogy Maggie valaha is viszonzni tudná azt a szenvedélyes szerelmet, amelyet iránta érez. Csak Maggie jövőjét könnyíti meg, ha túlteszi magát a kicsinyes családi akadályokon, amelyek szabadságát korlátozzák, s nem áldozza föl nekik jelenlegi életét sem teljesen. Mért ne legyen része a kultúra örömeiben, mért ne beszélgethessen valakivel, aki magasabb szellemi fokon van, mint azok, akikkel élni kényszerül? Ha tetteink következményeinek kiszámításában elég messzire pillantunk, latolgatás közben mindig találunk olyan pontot, mely cselekedeteinket igazolja. Akár a gondviselésre bízunk mindent, akár az eredményeket kutató filozófus álláspontjára helyezkedünk, mindig találunk lehetőséget arra, hogy nyugodt lelkiismerettel tehessük meg azt, amit pillanatnyilag a legkellemesebbnek tartunk. Philip is úgy igazolta önmaga előtt azt a finoman álcázott törekvését, hogy legyőzze Maggie őszinte irtózását mindentől, amit titkolni és rejtegetni kell, s kétszínűségre kényszerítse, s így újabb szenvedést hozzon azokra, kiknek természet adta elsőbbségi joguk volt Maggie érzelmeire. De Philip szenvedélye olyan erős volt, hogy nem is igen kutatott olyan motívumok után, melyek eljárását igazolhatják. Iszonyúan sóvárgott arra, hogy Maggie-t viszontlássa, és hogy a lány fő alakítója legyen életének. Egészen vad vágyat érzett arra, hogy megragadja a kínálkozó örömet, hiszen testi és lelki alkata addig túlnyomórészt szenvedésre kárhoztatta. Kevés része volt azokban az örömekben, amelyek mindenkit megilletnek; még a jelentéktelen emberekkel sem vehette föl a versenyt; arra szemelte ki a sors, hogy szánalommal nézzenek rá, s még attól is megfosztotta, ami másoknak magától értetődőleg kijut. Még Maggie sem néz rá úgy, mint másokra; eszébe sem jutott, hogy valaha is szerelemmel szerethesse.

Ne ítélkezzünk nagyon szigorúan Philip fölött. Csúf vagy nyomorék embereknek nem mindennapi erényekre van szükségük, különben elviselhetetlen az életük. De az már túlzás, ha úgy véljük, hogy az ilyen hátrányokból természetes módon fakadnak a nem mindennapi erények, mint ahogy az állatok bundája zord éghajlat alatt megvastagodik. Sokat beszélnek

arról, hogyan kísérti meg a szépség a rútságot, de nem hiszem, hogy ez a kísértés nagyobb volna, mint a terített asztal csábítása az éhes ember számára. Képzeljünk el egy zenés lakomát, amely szemünket-szánkat, még a fülünket is gyönyörökkel kecsegteti. Mit érezhet ott egy ember, aki már-már az éhhalál küszöbén áll? Vajon az Éhség Tornyja nem annak a nagy-nagy megpróbáltatásnak jelképe-e, ami emberi bennünk?

Philipet sohasem ringatta el az anyai szeretet, mely annál bővebben árad, minél nagyobb szükség van rá, s forróbb gyöngédséggel öleli magához azt a gyermeket, akinek kevés esélye van arra, hogy győztesen állja meg helyét az élet csatáiban. Apja szerette ugyan, türelmes is volt hozzá, de a fiú örömét megkeserítette az, hogy kezdte észrevenni apja hibáit. Távol tartották a gyakorlati élettől, s félig nőies természete türelmetlen irtózással fordult el a nagyvilági vagy érzéki gyönyörök szándékos hajszolásától. Így aztán az egyetlen erősebb természetes kötelék, melyet ismert - a fiú kapcsolata apjához - olyan volt számára, mint testének egy fájós tagja. Talán elkerülhetetlen, hogy legyen valami beteges abban az emberben, akit - mindenképpen kedvezőtlen módon - kiemeltek a normális életviszonyok közül, amíg jobbik énjé felül nem kerekedett benne, s erre igazán csak huszonkét éves korában került sor. Ez a jobbik én erőteljesen kibontakozott Philipben - de még a nap is gyöngén tör át a reggeli ködön.

ÚJABB TALÁLKOZÓ

A következő év áprilisának elején - körülbelül egy esztendővel a bizonytalan elválás után, melynek tanúi voltunk - megint megpillanthatjuk Maggie-t a skót fenyőfák között, útban a Vörös-szakadék felé. De most nem estére hajlik a nap, még kora délután van, s a csípős tavaszi levegő arra készíti Maggie-t, hogy jobban beburkolózzék kendőjébe, és jobban szaporázza lépteit, noha szokása szerint most is körülnéz, hogy kedves fáit jobban szemügyre vehesse. Ajkán mosoly bujkál, mintha valami kedves szóra készülne, csak legyen, aki meghallgassa. S a hallgató - az igazi - meg is jelent hamarosan.

- Itt a *Corinne*, vigye vissza - mondta Maggie, s egy könyvet húzott elő a kendője alól. - Igaza volt, amikor azt mondta, hogy nem lesz rám jó hatással, de tévedett, amikor azt gondolta, hogy majd így sóhajtok föl: bárcsak olyan volnék, mint Corinne!

- Hát igazán nem akar a tizedik múzsához hasonlítani, Maggie? - kérdezte Philip, és úgy nézett az arcába, ahogy a felhőkre nézünk, ha szakadozni kezdenek, és megint ragyogó eget ígérnek.

- Egyáltalán nem - felelte Maggie nevetve. - Múzsának lenni, azt hiszem, kényelmetlen. Mindig kottatekerceket meg zeneszámokat kell cipelniök. Tudja, ha hárfát kellene cipelnem a mi éghajlatunk alatt, zöld posztóhuzat is kellene hozzá, s egész biztos, hogy azt előbb vagy utóbb elhagynám valahol!

- Szóval egyetért velem abban, hogy nem szeretem Corinne-t?

- Nem olvastam végig a könyvet - vallotta be Maggie. - Mihelyt ahhoz a laphoz értem, ahol a fiatal szőke hölgy olvasgat a parkban, becsuktam, és elhatároztam, hogy nem olvasom tovább. Már előre láttam, hogy az a világos bőrű lány elhódítja Corinne szerelmét, és boldogtalanná teszi. Elhatároztam, hogy nem olvasok többé olyan könyvet, ahol minden boldogság az arany-szőke nőknek jut. Gyűlölni kezdem őket. Adjon nekem most olyan regényt, amelyben egy fekete nő diadalmaskodik, az helyre billentené a mérleget. Meg akarom bosszulni Rebeccát és Flora MacIvort és Minnát meg a többi boldogtalan feketehajút. Mivel maga a mesterem, kötelessége megóvni lelkemet a gyűlölködő előítélettől; hiszen mindig az előítéletek ellen emelt szót.

- Könnyen lehet, hogy saját személyében áll bosszút a fekete hajú nők sérelmeiért, és elhódítja Lucy unokanővére szerelmeit. Bizonyára akad St. Ogg'sban egy jóképű fiatalember, aki a lába előtt fog heverni. Csak rá kell mosolyognia ragyogó szépségével, s csinos kis unokanővére egészen elhalványul a maga fényében.

- Nem szép magától, Philip, hogy csacsi megjegyzésemet a valóságra vonatkoztatja - mondta Maggie megbántott arccal. - Mintha én ócska ruháimban és bárdolatlanságommal valaha is vetélytársa lehetnék az édes kis Lucynak, aki annyi bájos dolgot tud és tesz, s ezerszer csinosabb nálam, de nem is vagyok olyan aljas és utálatos, hogy vetélkedni kívánnék vele. Azonkívül sohasem megyek át Deane nénihez, ha vendég van ott. Lucy csak azért látogat meg, mert olyan jó és annyira szeret, s azért ragaszkodik ahhoz, hogy néha átmenjek hozzájuk.

- Maggie - csodálkozott Philip -, nem ismerek magára, hogy egy kis tréfát szó szerint vesz. Alighanem St. Ogg'sban járt ma délelőtt, onnan hozta magával ezt a merevséget.

- Ha tréfának szánta - mosolygott Maggie -, gyöngé kis tréfa volt, én azonban egészen jogos korholásnak véltem. Azt hittem, arra akar figyelmeztetni, hogy hiú vagyok, és mindenkitől

elvárom, csak nekem hódoljon. De nem azért hadakozom a fekete hajú nőkért, nem azért, mert magam is az vagyok. Mindig az áll a szívemhez a legközelebb, aki boldogtalan. Ha az aranszöke lányt hagynák faképnél, őt szeretném a legjobban. Mindig a visszautasított szerelmes pártján állok.

- Akkor hát nem is volna szíve valakinek a szerelmét visszautasítani, Maggie? - kérdezte Philip kissé elpirulva.

- Nem tudom - felelte Maggie tétovázva, majd ragyogó mosollyal hozzátette: - Azt hiszem, visszautasítanám, ha nagyon önhittén viselkedik; de azután, ha alaposan megalázkodott, engedékenyebb lennék hozzá.

- Gyakran tűnődtem azon, Maggie - mondta Philip habozva -, vajon maga tudna-e igazán szeretni olyan férfit, akit más nők aligha tudnának szeretni?

- Ez attól függ, miért nem szeretik! - nevetett Maggie. - Lehet, hogy kellemetlen ember. Talán szörnyű arcot vág, s úgy néz rám a monokliján keresztül, mint a fiatal Torry. Azt hiszem, más nők nem szeretik ezt, de azért sohasem éreznék szánalmat a fiatal Torry iránt. Sohasem sajnálom az önhitt embereket, mert maguktól is megvigasztalódnak.

- De tegyük föl, Maggie, tegyük föl, hogy olyan fiatalemberről van szó, aki csöppet sem önhitt, aki úgy érzi, nincs is rá semmi oka, akit gyermekkor óta valami egészen különös átok sújt, aki szereti magát, aki imádja, akit már az is boldoggá tenne, ha megengedné neki, hogy néha, nagy ritkán láthassa...

Hirtelen elhallgatott, mert szívébe hasított az a fájó rettegés, hogy vallomásával éppen ezt a boldogságot hiúsítja meg, ugyanaz a fájó rettegés, mely szerelmét némaságra kényszerítette hosszú hónapokon keresztül. Egyszerre ráeszmélt arra, hogy ostobaság volt mindezt elmondania, hiszen Maggie viselkedése ma fesztelenebb és közönyösebb volt, mint valaha.

De most már nem volt közönyös. A Philip hangjában remegő szokatlan heves érzés arra készítette, hogy gyorsan ránézzen, s mialatt Philip beszélt, Maggie arca egészen megváltozott; mélyen elpirult, és kissé megrándult, mint amikor az ember olyan hírt hall, mely a múltnak egészen új színezetet ad. Csöndesen odalépett egy kidőlt fatörzshöz, és leült, mintha minden ereje cserbenhagyta volna. Egész testében reszketett. Hallgatásának minden perce egyre jobban megijesztette Philipet.

- Maggie - mondta -, ostoba voltam, hogy mindezt elmondtam. Beélném azzal, ha minden úgy maradna, ahogy volt.

Hangjának szomorúsága arra készítette Maggie-t, hogy szóljon valamit.

- Nagyon meglepett, Philip, erre sohasem gondoltam.

Minden szó olyan megerőltetésébe került, hogy könnyű tolt a szemébe.

- Most meggyűlöl, Maggie, ugye? - kérdezte Philip hevesen. - Azt gondolja, hogy önhitt számár vagyok!

- Jaj, Philip! Hogyan is tulajdoníthat nekem ilyen érzéseket! - mondta Maggie. - Mintha nem volnék hálás *minden* szeretetért! De valahogy sohasem gondoltam arra, hogy szerelem lehet köztünk. Olyan távol van tőlem, olyan álomszerű, mintha valami elképzelt regény volna csupán, hogy valaha is belém szerethet valaki!

- Hát akkor el tudja viselni a gondolatot, hogy én a szerelmesem lehetek, Maggie? - kérdezte Philip, leült melléje, és hirtelen föllángoló reménnyel megragadta a kezét. - Maga is szeret engem?

Maggie kissé elsápadt; úgy érezte, nem könnyű erre az egyenes kérdésre válaszolnia. Philip szemébe nézett, mely ebben a pillanatban egészen ellágyult és megszépült a könnyörgő szerelemtől. Maggie tévovázva, de kedves, egyszerű, kislányos gyöngédséggel válaszolt:

- Nem hinném, hogy bárkit is jobban szerethetnék, mint magát. Nem látok magában semmit, amiért ne szerethetném - elhallgatott, majd kis szünet után hozzátette: - De jobb lesz, ha nem beszélünk róla többet, nem igaz, kedves Philip? Tudja, hogy ha barátságunkat fölfedezik, akkor még barátok sem maradhatunk. Mindig úgy éreztem, helytelen volt, hogy engedtem a kérésének, és találkoztunk, pedig maga igazán sok mindent jelentett nekem, most pedig megint erősen elfog a félelem, hogy baj lesz belőle.

- Eddig sem lett belőle semmi baj, Maggie. És ha eddig is hallgatott volna a félelmére, csak azt érte volna el vele, hogy még egy sivár, dermesztő évet kell végigszenvednie ahelyett, hogy föléledne és igazi énjét megtalálná.

Maggie megrázta fejét.

- Nagyon kedves volt, tudom; a beszélgetések, a könyvek, az az érzés, hogy van mit várnom, következő sétánkra gondolva, amikor elmondhatom magának, mi járt a fejemben, amióta utoljára találkoztunk. De nyugtalanná is tett, arra kényszerített, hogy sokat gondoljak a világra. Megint türelmetlen gondolatok fogtak el, meguntam otthonomat, azután meg elfacsarodott a szívem, hogy ezt éreztem, hogy valaha is unhattam apámat meg anyámat. Azt hiszem, amit maga sivár, dermesztő évnék nevezett, jobb lett volna, nekem sokkal jobb, mert önző vágyaimat is megdermesztené.

Philip fölállt, s türelmetlenül járkált föl és alá.

- Nem, Maggie. Téves fogalmai vannak az önmegtagadásról, mint ahogy már gyakran mondtam. Amit önmaga legyőzésének tart, hogy vakságra és süketségre kárhoztatja magát mindennel szemben, kivéve egyetlen gondolatot; ez rögeszme! És maga, éppen maga él ennek a rögeszmének.

Bizonyos ingerültséggel mondta ezt, de aztán újra leült a lány mellé, és megfogta a kezét.

- Ne gondoljon most a múltra, Maggie. Ne gondoljon másra, csak a szerelmünkre. Ha igazán hozzám tud tapadni egész szívével, idővel minden akadály elhárul, csupán ki kell várnunk. Én meg tudok élni a reményből is. Nézzen rám, Maggie, mondja újra, hogy amit kívánok, nem lehetetlen, mondja, hogy tudna szeretni engem. Ne fordítsa el pillantását rólam arra a villámhasította fára. Rossz ómen.

Maggie újra ráemelte fekete szemét, és szomorúan mosolygott.

- Beszéljen, Maggie, csak egy kedves szót mondjon, különben azt kell gondolnom, hogy Lortonban jobb volt hozzám. Akkor azt kérdezte, nem örülnék-e, ha megcsókolna, emlékszik még rá? És megígérte, hogy megcsókol, ha újra találkozunk. Nem tartotta be ezt az ígétét.

A gyermekkori emlék földézése kellemes megkönnyebbülést hozott Maggie-nek. Hozzásegítette, hogy ezt a mostani percet ne érezze olyan különösnek. Megcsókolta Philipet, majdnem olyan nyugodtan és egyszerűen, mint amikor tizenkét éves volt. Philip szemében boldogság villant föl, de következő szavai megint elégedetlenségre vallottak.

- Úgy veszem észre, nem túlságosan boldog, Maggie. Csak kényszeríti magát. Csak szánalomból mondja, hogy szeret.

- Nem, Philip - rázta meg fejét Maggie régi kislányos módján. - Igazat mondtam. Mindez új nekem és nagyon különös, és ne gondolja, hogy bárki mást jobban tudnék szeretni, mint

magát. Szeretnék mindig együtt lenni magával, szeretném boldoggá tenni. Én mindig boldog vagyok, ha maga mellett vagyok. Csak egy dolog van, amit a maga kedvéért sem tennék meg. Soha nem teszek semmi olyat, ami apámnak fájdalmat okozna. Ezt soha ne is kérje tőlem.

- Nem, Maggie. Nem kérek semmit. Mindent elviselek, akár egy évig is várok a következő csókjára, csak fogadjon be a szívébe, és én legyek ott az első.

- Olyan sokáig nem kell várnia - mosolygott Maggie. De mindjárt fölállt, arca újra elkomolyodott, és így folytatta: - És mit fog szólni az apja, Philip? Ó, csak jó barátok lehetünk, ennél több soha, csak titokban találkozhatunk, mintha a bátyám volna, én meg a húga, éppen úgy, mint eddig. Ne is gondoljunk másra, mondjunk le róla.

- Nem, Maggie, én nem tudok magáról lemondani, ha csak meg nem téveszt, s csakugyan úgy nem gondol rám, mintha a bátyja volnék csupán. Mondja meg az igazat!

- Igazat mondok, Philip. Hát volt olyan boldogságban részem, mint együtt lenni magával, kislány korom óta valaha is, azóta, hogy Tom olyan jó volt hozzám? És a maga szelleme új világot nyitott meg előttem, mindent meg tud mondani nekem, amit tudni akarok. Azt hiszem, sohasem unnám meg, hogy együtt legyek magával.

Így sétálgattak, kéz a kézben, egymásra nézve. Aztán Maggie meggyorsította lépteit, úgy érezte, ideje hazamenni. De közelgő elválásuk fokozta aggodalmát, hogy talán akaratlanul olyan fájdalmat okozott Philipnek, amely nyomot hagy szívében. Veszélyes pillanat volt: a szó őszinte és megtévesztő egyszerre, és az átlagosnál magasabbra csapó érzés olyan árvízjelet hagy hátra, melyet nem érhet el többé soha.

Megálltak a skót fenyőnél, hogy búcsúzzanak.

- Így hát az életem csupa remény lesz, Maggie, és minden várakozás ellenére boldogabb leszek, mint bárki más. Egymáshoz tartozunk, ugye? örökre, akár együtt vagyunk, akár távol egymástól?

- Igen, Philip. Szeretném, ha sohasem kellene elválnunk. Szeretném az életét nagyon boldoggá tenni.

- Én valami másra is várok. Vajon bekövetkezik-e?

Maggie mosolygott, szemében könnyek csillantak meg. A sudár lány lehajolt, és megcsókolta a sápadt, könnyörgő arcot, mely félénk szerelmében olyan volt, mint egy asszonyé.

Maggie igazán boldog volt egy percre; azt hitte, hogy ha ez a szerelem áldozattal jár, az még gazdagabbá és kielégítőbbé teszi.

Elfordult, és hazasietett; csak egy óra telt el azóta, hogy utoljára lépkedett ezen az úton, de úgy érezte, hogy közben életének új korszaka kezdődött el. Most már elkerülhetlenné vált, hogy határozatlan ábrándjai egyre inkább testet öltsenek, s gondolatainak, érzelmeinek minden szálát beleszője hétköznapi, valóságos élete szövetébe.

8 A VILLÁMSÚJTOTTA FA

Titkaink elárulása vagy fölfedezése többnyire nem úgy következik be, ahogy félelmünk előre megrajzolta. A félelem többnyire szörnyűséges drámai jeleneteket idéz elő, amelyek lidérces álmainkban újra meg újra visszatérnek, hiába sorakoztatjuk föl a legjobb érveket valószínű bekövetkezésük ellen. Egy éviig, amíg a titkolózás terhe nyomta Maggie lelkét, a leleplezés lehetősége állandóan olyan formában jelent meg előtte, hogy amint Philippel sétálgat a Vörös-szakadéokban, váratlanul apjával vagy Tommal találkozik. Tudta, hogy ez igen valószínűtlen, belső rettegésének oka mégis ennek a találkozásnak a lehetősége volt. A látszólag jelentéktelen dolgok egybevágásából vagy a kiszámíthatatlan lelkiállapotokból eredő következmények a valóság kedvelt eszközei közé tartoznak, de nem olyan tényezők, amelyekkel képzeletünk számolni szokott.

Az emberek közül, akiktől Maggie tarthatott, Pullet néni aggasztotta a legkevésbé, hiszen nem lakott St. Ogg'sban, csöppet sem volt éles eszű, még kevésbé rosszindulatú. Hóbortosság lett volna inkább tartani tőle, mint például Glegg nénitől. De a sors úgy akarta, hogy mégis ő jelölje ki a lesújtó villám cikázó útját. Nem lakott ugyan St. Ogg'sban, de az út a garami Fenyveslakból a Vörös-szakadék mellett vitt el; Maggie az út másik végén szokott befordulni.

Egy nappal azután, hogy Maggie utoljára találkozott Philippel, éppen vasárnap volt; Mr. Pullet kötelességének tartotta, hogy gyászfátyolos kalapban és fekete nyakkendőben jelenjen meg St. Ogg'sban, a templomban. Felesége fölhasználta az alkalmat, hogy Glegg nővérénél ebédeljen, és a szegény Tulliver nővérnél fogyasztotta el délutáni teáját. Vasárnap volt a hét egyetlen napja, amikor Tom délután otthon tartózkodott. Hangulata újabban javult, és azon a napon kiváltképpen jókedvű volt, fesztelenül beszélgetett apjával, s amikor anyjával kiballagott a kertbe, hogy megnézzze a cseresznyefák bontakozó virágait, odakiáltott a húgának:

- Gyere, Maggie, gyere te is!

Maggie egyre jobban tetszett neki, s amióta engedett furcsa, aszkéta szokásaiból, már büszke is volt rá. Többször megjegyezte már a füle hallatára, hogy a húga nagyon szép lány. Ma különösképpen ragyogott Maggie arca; valójában a titkos izgalomtól, melyben ugyanannyi öröm, mint kétely és fájdalom lappangott, de aki látta, a boldogság jelének tarthatta.

- Ma nagyon csinos vagy, drágám - mondta Pullet néni, szomorúan csóváltatva fejét, amint a teázó asztal körül ültek. - Sohasem gondoltam volna, hogy a lányodból ilyen bájos teremtes lesz, Bessy. De rózsaszínben kellene járnod, drágám. Ebben a kék holmiban, amit Glegg nénidtől kaptál, olyan vagy, mint a tormavirág. Mért nem viseled a köpenyt, amit tőlem kaptál?

- Mert olyan szép és elegáns, nénikém. Úgy gondolom, túlságosan mutatós, legalábbis a ruháimhoz képest, amiket viselnem kell hozzá.

- Természetesen nem illenék hozzád, ha nem tudná mindenki, hogy a rokonodtól kaptad, akinek módjában áll ilyen finom holmit elajándékozni, ha már megunta viselni. Magától értetődik, hogy az unokahúgomnak hébe-hóba egyet-mást ajándékozik, olyan holmit, amit én évről évre vásárolok, és sohasem viselem addig, hogy elnyűjem. Lucynak például nem tudok ajándékozni semmit, mert mindenből a legfinomabbat viseli. Deane nővérem hiába hordja olyan magasan az orrát, olyan sárga szegény, hogy rossz nézni. Attól félek, a májbaja még sirba viszi. Az új lelkész, ez a Kenn doktor is azt mondta ma a halottas beszédében.

- Mindenesetre csodálatos szónok, ugye, Sophy? - szólt közbe Mrs. Tulliver.

- Képzeld csak, Lucy gallért viselt ezen a szent napon - folytatta Mrs. Pullet töprengőn a levegőbe bámulva. - Nem mondom, hogy nekem nincsenek ilyen finom gallérjaim, de a legszebbet kellene kikeresnem, hogy versenyezzek vele.

- Azt mondják, Lucy kisasszony St. Ogg's üdvöskéje, ami elég furcsa elnevezés - jegyezte meg Pullet bácsi, akire az etimológia rejtelmek néha nyomasztóan hatottak.

- Ugyan! - mondta Mr. Tulliver féltékenyen. - Lucy kis tökmag, semmi alakja sincs. De a szép tollak teszik a szép madarat. Én semmi csodálnivalót sem látok azokban a pirinyó nőkben; nevetségesek a férfiak mellett, olyan aránytalanok! Amikor én kinéztem magamnak az életem párját, olyat választottam, aki éppen megfelelő, nem túl nagy, és nem túl kicsi.

A szegény asszony, akinek szépsége rég elhervadt, elégedetten mosolygott.

- Nem minden férfi magas termetű - vitatta Pullet bácsi önmagára gondolva. - Egy fiatalember egészen jóképű lehet, ha nem is hat láb magas dalia, mint ez a Tom úrfi itt.

- Ostobaság arról beszélni, hogy valaki kicsi-e vagy nagy - vélte Pullet néni. - Adjon hálát Istennek, hogy épkezlábnak teremtette. Itt van például Wakem ügyvédnek az a nyomorék fia, éppen ma láttam a templomban. Istenem, istenem! Ha az ember meggondolja, micsoda vagyton vár rá! Mégis azt mondják, nagyon furcsa és zárkózott, nemigen szereti a társaságot. Még azt sem csodálnám, ha meghibbant volna egy kicsit, hiszen valahányszor erre jövünk az úton, mindig ott látjuk kódorogni a fák és bokrok mögött, a Vörös-szakadéokban!

Mrs. Pullet csak kétszer látta Philipet az említett helyen, de szeretett általánosítani; kijelentése rettentő zavarba ejtette Maggie-t, annál is inkább, mert éppen szemben ült Tommal, és minden erejét összeszedve közönyös arcot igyekezett vágni. Már Philip nevének említésére is elpirult, s percről percre egyre jobban elvörösödött abban a tudatban, hogy veszély fenyegeti; s mikor a Vörös-szakadék is szóba került, úgy érezte, hogy egész titka napvilágra került; még a teáskanalát sem merte fölemelni, hogy kezének remegésével el ne árulja magát. Úgy ült ott, kezét összekulcsolva az asztal alatt, hogy föl sem mert pillantani. Szerencsére apja ugyanazon az oldalon ült, Pullet bácsi mögött, s csak akkor láthatta volna az arcát, ha előrehajol. Anyja hangja hozott először egy kis megkönnyebbülést, amikor a beszélgetést más irányba terelte. Mrs. Tulliver ugyanis mindig megrémült, ha férje jelenlétében Wakem neve került szóba. Maggie lassanként összeszedte magát annyira, hogy föl merjen pillantani. Tekintete a bátyjával találkozott, de Tom rögtön elfordította a fejét. Este, amikor lefeküdt, Maggie azon töprengött, vajon észrevette-e Tom a zavarát, és gyanút fogott-e? Talán nem. Talán arra gondolt, csak azért ijedt meg, mert a néni apjuk előtt említette meg Wakem nevét. Anyjuk is ezzel magyarázta zavarát. Apja szemében Wakem afféle megnyomorító betegség volt, mely lidércnyomásként ülte meg a lelkét, de egészen kihozta a sodrából, ha arra gondolt, hogy mások is észreveszik rajta. Így hát, gondolta Maggie, senki sem tarthatja meglepőnek, ha apja miatt akármennyire érzékenykedik is.

De Tom sokkal élesebb szemű volt annál, semhogy beérje az efféle magyarázattal. Eléggé világosan észrevette, hogy van valami más is Maggie túlságos zavarában, mint az apja iránt érzett aggodalom. Miközben emlékezetébe idézte azokat az apróságokat, amelyek gyanúját támogathatják, eszébe jutott, amit nemrégiben hallott, amikor anyja megdorgálta Maggie-t, amiért nedves időben a Vörös-szakadéokban mászkált, s úgy jött haza, hogy cipője csupa vörös sár volt. Tomban még mindig megvolt az a régi viszolygás Philip nyomorékságától, de annak még a föltételezésétől is visszariadt, hogy húga egyebet is érezhet, mint barátságos részvétet egy ilyen szerencsétlen iránt, aki annyira elűt a normális emberektől. Tom természete olyan volt, hogy szinte babonásan irtózott mindentől, ami kivételes. Nyomorék férfit szeretni akkor

is gyűlöletesnek látta volna a szemében, ha más nőnél tapasztalja, de hogy a húga érezzen ilyesmit, egyszerűen elviselhetetlen volt számára. De ha bármilyen kapcsolatot tart fenn Philippel, azonnal véget kell vetni neki. Ha így van, Maggie engedetlenül szembeszáll apja legmélyebb érzelmeivel és bátyja határozott parancsával, nem is szólva arról, hogy az ilyen titkos találkák jó hírét veszélyeztetik. Tom másnap reggel olyan figyelő éberséggel ment el hazulról, mely a legegyszerűbb dolgok közt is szembeszökő összefüggést keres.

Aznap délután fél négy óra tájban Tom a rakodóparton állt, és Bob Jakinnal beszélgetett. Arról volt szó, vajon a kitűnő Adelaide hajó befut-e egy-két napon belül, s útja eredményes volt-e mindkettőjük számára.

- No lám - jegyezte meg Bob mellékesen, amikor a folyó túlsó partján elterülő rétek felé bámult -, ott megy az a púpos, fiatal Wakem. Megismerem az árnyékát is akármilyen messziről. Mindig ott látom kószálni a folyó túlsó partján.

Hirtelen egy gondolat villant át Tom agyán.

- Mennem kell, Bob - mondta. - El kell még intéznem valamit!

Ezzel elsietett a raktárház felé, ahol gondoskodott róla, hogy helyettesítse valaki, mivel sürgős ügyben hazahívták.

A legrövidebb úton sietett haza, s oly gyorsan, ahogy csak bírta a lába. A kertkapu előtt megállt, és szándékosan elidőzött egy kicsit, hogy tökéletes nyugalommal lépjen be, és ne vegyék észre rajta, mennyire sietett. Éppen ekkor lépett ki Maggie a ház ajtaján, kalap volt a fején és sál a nyaka körül. Tom föltételezése beigazolódott, s megvárta a hűgát a kertkapuban. Maggie észrevehetően visszarettent, amikor megpillantotta.

- Mi történt, Tom, hogy hazajöttél? Valami baj van? - kérdezte halk, remegő hangon.

- Hazajöttem, hogy elsétáljak veled a Vörös-szakadékba, és találkozzak Philip Wakemmel - felelte Tom. Homloka közepén mindig volt egy függőleges ránc, amely most még jobban elmélyült.

Maggie tehetetlenül állt ott, sápadtan és elhűlve. Tom tehát valamiképpen megtudott mindent.

- Nem megyek veled - mondta végül, és visszafordult.

- De igen, velem jössz. De előbb beszélni akarok veled. Hol az apám?

- Kilovagolt.

- És az anyám?

- Az udvaron, azt hiszem, a baromfiólnál.

- Akkor hát bemehetek anélkül, hogy észrevenne.

Együtt mentek be a házba. Mielőtt Tom belépett a nappaliba, odaszólt Maggie-nek:

- Gyere be ide.

Maggie engedelmeskedett, és Tom betette mögötte az ajtót.

- Most pedig, Maggie, azonnal mondd el mindent, ami közted és Philip Wakem közt történt.

- Apa tud valamiről? - kérdezte Maggie még mindig reszketve.

- Nem - válaszolta Tom méltatlankodó hangon. - De gondom lesz rá, hogy megtudja, ha továbbra is megpróbálsz félrevezetni.

- Nem akarok félrevezetni senkit - mondta Maggie haragra gyulladva, amikor hallotta, hogy viselkedésére ezt a szót használják.

- Akkor mondd el a teljes igazságot.

- Talán már tudod is.

- Ne törődj azzal, hogy tudom-e vagy sem. Mondd el pontosan, mi történt, mert különben apám megtud mindent.

- Megmondom hát apám kedvéért.

- Igen, szép dolog, hogy az apád iránti szeretetet hangoztatod, amikor lábbal tiprod legmélyebb érzelmeit.

- Te sohasem hibázol, Tom - mondta Maggie gúnyosan.

- Tudatosan soha - mondta Tom büszke őszinteséggel. - De nincs semmi mondanivalóm, csak ez az egy: beszélj el mindent, ami közted és Philip Wakem közt történt. Mikor találkoztál vele először a Vörös-szakadéknál?

- Egy évvel ezelőtt - felelte Maggie nyugodtan, mert Tom szigorúsága megerősítette dacosságát, és egyelőre kioltotta benne azt az érzést, hogy hibát követett el. - Főleg többet kérdeznél. Körülbelül egy éve, hogy barátkozunk. Gyakran találkoztunk és sétálgattunk együtt. Könyveket adott kölcsön.

- Ez minden? - kérdezte Tom, és homlokát ráncolva egyenesen a szemébe nézett.

Maggie egy percig habozott, aztán elhatározta, hogy véget vet a dolognak; Tomnak ne legyen joga őt csalással vádolni.

- Nem, nem egészen minden - felelte gőgösen. - Szombaton megmondtam neked, hogy szeretlek. Addig eszembe sem jutott ilyesmi. Csak úgy gondoltam rá, mint régi jó barátomra.

- És bátorítottad, mi? - kérdezte Tom utálgató arckifejezéssel.

- Megmondtam neki, hogy én is szeretem.

Tom néhány percig hallgatott; összeráncolta a homlokát, zsebre tette a kezét, s a földre bámult. Végül fölpillantott, és hideg hangon kijelentette:

- Ide hallgass hát, Maggie. Csak két út áll előtted. Vagy apám Bibliájára teszed a kezéd, és ünnepélyesen megfogadod, hogy soha többé nem találkozol Philip Wakemmel, és egyetlen szót sem beszélsz vele négy szemközt, vagy pedig, ha nem vagy erre hajlandó, megmondom mindent apámnak. És éppen ebben a hónapban, amikor fáradozásaim eredményeként talán még egyszer boldog lehet életében, te méred rá azt a csapást, hogy megtudja: engedetlen, csaló leánya vagy, aki minden tisztességről megfélemlítve, titokban találkozik annak az embernek a fiával, aki segítette apát tönkretenni. Választhatsz!

Tom hideg határozottsággal fejezte be szavait, aztán a nagy Bibliához lépett, előhúzta, és kinyitotta az előzéklapon, ahol az írás volt.

Szívfacsaró dilemma volt Maggie-nek, s arra készítette, hogy büszkeségét feladva, könnyörgőre fogja a dolgot.

- Ne kérd ezt tőlem, Tom! Megígérem, hogy megszakítok minden érintkezést Philippel, ha megengeded, hogy még egyszer lássam, vagy az is elég, ha írhatok neki, és megmagyarázok mindent. Hogy nem találkozhatunk, amíg ez fájdalmat okoz apámnak. Philipet sajnálom, hiszen ő is boldogtalan.

- Érzéseid nem érdekelnek, hallani sem akarok róluk. Pontosan megmondtam, mit kívánok. Válassz, de gyorsan, nehogy anyám közben bejöjjön.

- Szavamat adom rá, s ez éppen olyan erősen köt, mintha kezemet a Bibliára tenném. Nincs szükség ilyen biztosítékra.

- De nekem szükségem van rá - erősködött Tom. - Nem tudok megbízni benned, Maggie. Nincs benned elég következetesség. Tedd a kezéd a Bibliára, és mondd: „Ettől a pillanattól kezdve lemondok arról, hogy négyszemközt beszéljek Philip Wakemmel vagy találkozzam vele.” Mert különben szégyent fogsz hozni mindnyájunkra, és bánatba borítod apám szívét. Mi haszna, hogy erőlködöm és lemondok mindenről csak azért, hogy kifizessem apám adósságait, ha te örületbe és gyötrelembe kergeted éppen akkor, amikor megkönnyebbülhet, és újra fölemelheti a fejét?

- Ó, Tom! Hát igazán ott tartasz, hogy hamarosan kifizetheted az adósságait? - kérdezte Maggie; kezét összekulcsolta, s minden nyomorúsága ellenére öröm járta át a szívét.

- Igen, ha minden úgy alakul, ahogy remélem - felelte Tom. - Csakhogy - tette hozzá méltatlankodástól remegő hangon - míg én a fejemet töröm, és nyújom magamat, hogy apám egy kis lelki nyugalomhoz jusson, mielőtt meghal, míg én családunk becsületének helyreállításán fáradozom, te mindent elkövetsz, hogy mindkettőt megghiúsítsd.

Maggie mélységes lelkifurdalást érzett. Egy pillanatra abbahagyta a küzdelmet minden ellen, amit kegyetlennek és esztelennek tartott, s önmagát hibáztatva igazat adott bátyjának.

- Tom - mondta halkan -, helytelenül cselekedtem. De olyan elhagyatott voltam, és megesett a szívem Philipen. Aztán azt is gondolom, hogy a gyűlölet és ellenségeskedés nem vezet jóra.

- Ostobaság! Világosan láthattad, mi a kötelességed. Ne beszélj többet, csak ígérd meg azokkal a szavakkal, ahogy mondtam neked.

- Okvetlenül beszélnem kell még egyszer Philippele.

- Akkor most rögtön veled megyek, beszélj vele.

- Szavamat adom, hogy tudtodon kívül nem találkozom többé vele, és nem is írok neki. Ez az egyetlen, amit hajlandó vagyok kijelenteni. Kezemet a Bibliára teszem, ha akarod.

- Jól van, jelentsd hát ki.

Maggie arra a lapra tette a kezét, ahol a kézírás volt, és megismételte a fogadalmat. Tom becsukta a könyvet, és így szólt:

- Most aztán menjünk.

Útközben egyetlen szót sem váltottak. Maggie előre szenvedett attól, ami Philipre várt, s rettegett a sértő szavaktól, melyekkel Tom fogja illetni, de érezte, bele kell törődnie, mert minden kísérlet hiábavaló volna. Tom vaskézzel markolt lelkiismeretébe, és szíve mélyéig megfélemlítette. Lesújtotta az az igaznak tetsző kép, amelyet viselkedéséről rajzolt, s mégis, egész lelke föllázadt ellene, s elutasította, mint hiányosat és igazságtalant.

Tom is háborgott, de az ő méltatlankodása Philip ellen irányult. Maga sem tudta, vajon kamaszkori ellenszenve vagy csupán személyes büszkesége és haragja sugallta-e azokat a keserű és szigorú szavakat, amelyekkel fiúi és testvéri kötelességét vélte teljesíteni. Tomnak nem volt meg az a képessége, hogy mélyére lásson saját indulatainak vagy akármilyen más megfoghatatlan természetű dolognak. Bizonyos volt benne, hogy indító okai is, cselekedetei is helyesek, különben távol álltak volna tőle.

Maggie egyetlen reménye az volt, hogy Philip - most első ízben - ott sem lesz, mert valami visszatartja. Akkor Tom talán beleegyezik abba, hogy írjon neki. Szívét kettős izgalom dobogtatta, amikor odaértek a skót fenyők alá. Ez a gyötrő bizonytalanság utolsó perce, gondolta, hiszen máskor alig ért ide, Philip máris ment eléje. De most áthaladtak a fenyőfák alatt meg az utána következő nyíltabb, zöldellő térségen, s a dombot átszelő szűk ösvényen beléptek a bozótba. Még egy forduló, s olyan váratlanul kerültek szembe vele, hogy Tom is, Philip is hirtelen megállt, alig egy yardnyira egymástól. Egy percnyi hallgatás következett, miközben Philip kérdő pillantást vetett Maggie-re, s azonnal leolvasta a választ félig nyílt, sápadt ajkáról, nagy szemének rémült rebbenéséből. Maggie képzelete furcsa módon mindig megelőzte a közvetlen benyomásokat; már-már úgy látta, mintha magas termetű, izmos bátyja megragadná a gyöngye fizikumú Philipet, lerántaná a földre, és rátaposna.

- Férfihoz és úriemberhez méltó eljárásnak tartja, amit tett, uram? - rivallt Tom durva, haragos hangon Philipre, mihelyt pillantásuk újra találkozott.

- Hogy érti ezt? - kérdezte Philip gőgösen.

- Hogy értem? Lépjen hátrább, nehogy kezet emeljek önre és úgy mutassam meg, hogyan értem! Úgy értem, hogy visszaélt egy fiatal lány balgaságával és tudatlanságával, amikor rávette, hogy titokban találkozzék önnel! Úgy értem, hogy vakmerő módon játéknak tekintette egy család becsületét, amely eddig mindig megőrizte nevének tisztességét.

- Tagadom, hogy ezt tettem volna! - vágott hevesen a szavába Philip. - Sohasem tekintettem játéknak semmit, ami az ön húga boldogságát érinti. Jobban tisztetem, mint ahogy ön valaha is tisztelte. Odaadnám érte az életemet!

- Hagyjuk ezeket a fellengős ostobaságokat, uram! Csak nem meri állítani, hogy nem tudta, mennyire árt neki, ha hétről hétre itt találkozni! Csak nem meri állítani, hogy joga volna szerelmet vallani neki, még abban az esetben is, ha méltó férje lehetne, amikor sem az ő apja, sem az öné sohasem járulna hozzá, hogy egymással házasságra lépjenek! De *ön*, ön mégis igyekezett alattomosan behízelegni magát egy csinos lány vonzalmába, aki még nincs tizen-nyolc éves, és apja szerencsétlensége következtében elszigetelődött az emberektől! Ezt nevezi ön elferdült gondolkodásával becsületnek? Én árulásnak nevezem! A körülményekkel való visszaélésnek, hogy elnyerje, ami túl jó önnek, amit becsületes eszközökkel sohasem tudna elnyerni!

- Igazán férfias dolog, hogy *velem* így mer beszélni - mondta Philip keserűen, s egész teste remegett heves fölindulásában. - Az óriások örök idők óta jogot formálnak az ostobaságra, meg arra, hogy másokat arcátlanul sértegessenek! Ön még arra is képtelen, hogy megértse, amit a húga iránt érzek. Annyira együtt érzek vele, hogy még azt sem bánnám, ha barátomnak nevezhetnék egy olyan embert, mint *ön*!

- Semmi kedvem megérteni az érzelmeit! - vágta vissza Tom perzselő megvetéssel. - Inkább azt akarom, hogy *ön* értsen meg *engem*! Értse meg, hogy vigyázok a húgomra. Ha ön a legkisebb kísérletet meri tenni arra, hogy a közelébe férközzék vagy írjon neki, vagy lelkét a legcsekélyebb mértékben is hatalmában tartsa, akkor még az a vézna, nyomorék teste sem menti meg, pedig szerénységre inthetné! Mert akkor úgy elverem, hogy számíthat az egész világ megvetésére! Vagy azt képzeled, van ember, akit ne ingerelne nevetésre a gondolat, hogy ön egy szép leánynak szeretné csapni a szelet?

- Tom, nem tudom elviselni! Nem hallgatom tovább! - tört ki Maggie elcsukló hangon.

- Maradjon, Maggie! - szólalt meg nagy erőfeszítéssel Philip, majd Tomra pillantva így folytatta: - Fölteszem, azért vonszolta ide a húgát, hogy tanúja legyen, amint fenyeget és

sérteget. Ön természetesen úgy véli, ez a megfelelő módja annak, hogy hasson rám. De téved. Szóljon most a húga. Ha ő azt mondja, hogy kénytelen szakítani velem, egyetlen szavára alkalmazkodom kívánságához.

- Apám kedvéért történt, Philip - nyögte Maggie esedezve. - Tom azzal fenyeget, hogy megmondja apámnak, és ő nem bírná elviselni. Megígértem, ünnepélyesen megfogadtam, hogy a bátyám tudta nélkül nem találkozunk többé.

- Elég, Maggie - mondta Philip. - *Én* nem fogok megváltozni, de azt kívánom, tekintse magát teljesen szabadnak. De bízson bennem; ne felejtse el, hogy sohasem törekszem másra, csak arra, ami jó magának és a hozzátartozóinak.

- Igen - szakította félbe Tom, akit Philip magatartása egészen felbőszített. - Csak beszéljen arról, hogy most arra törekszik, ami jó neki és az övéinek. De vajon eddig is erre törekedett?

- Csakis erre - felelte Philip -, talán kockázatot is vállaltam érte. De azt kívántam, legyen egy jó barátja egész életére, aki kényezteti, s igazságosabban bánik vele, mint szűk látókörű, durva bátyja, akire gyerekkora óta szeretetét pazarolta.

- Igen, az én barátságom ő iránta egészen más, mint az öné. Meg is mondom, hogy én milyen módon törődöm vele. Meg akarom óvni attól, hogy apjával szembeszegüljön, és szégyent hozzon a fejére. Meg akarom óvni attól, hogy odadobja magát önnek, attól, hogy a világ ki-nevesse, attól, hogy egy olyan ember, mint az ön apja, eltaszítsa, mert nem tartja elég jónak a fia számára! Ön nagyon jól tudja, miféle igazságosságot és kényeztetést tartogat a számára! Engem nem tesz lóvá szép szavakkal, én azt nézem, mit mutatnak a cselekedetei! Gyere, Maggie, menjünk innen!

Ezekkel a szavakkal jobb csuklójánál megragadta Maggie-t, aki balját nyújtotta Philip felé. Philip egy pillanatra megszorította, még egy sóvárgó pillantást vetett rá, azután elsietett.

Tom és Maggie néhány lépést tett szótlantul. Tom még mindig szorosan fogta húga csuklóját, mintha bűnöst vonszolna el tettének színhelyéről. Végül Maggie heves mozdulattal elrántotta kezét; sokáig elfojtott és felgyülemlett ingerültsége szavakban tört ki:

- Ne képzeld, Tom, hogy azt gondolom, igazad van, vagy hogy meghajolok akaratod előtt. Megvetem érzelmeidet, kimutattad a fogad fehérét, amikor Philippelel beszéltél. Megvetem sértő, embertelen célzásaidat nyomorékságára. Mindig más embereket szidtál, amióta csak élsz, mindig biztosra vetted, hogy csak neked van igazad! Tudod, miért? Mert korlátoztágodban nem vetted észre, hogy a te viselkedésednél és kicsinyes céljaidnál különb is akad!

- Bizonyára - felelte Tom hideg hangon. - Nem vettem észre, hogy a te viselkedésed jobb, és a céljaid különbek. De ha a te viselkedésed meg a Wakemé helyes, akkor mért szégyellted és titkoltad? Erre felelj! Én tudom, viselkedésemmel mit akartam elérni, és el is értem. Mondd meg kérlek, a te viselkedésed mi jót hozott rád vagy bárki másra?

- Nem akarok védekezni! - kiáltotta Maggie hevesen. - Tudom, hogy hibáztam, gyakran és folyamatosan. De ha olykor hibáztam is, azért tettem, mert érző szívem van, ami neked is a javadra szolgálna, ha volna. Ha egyszer te hibáznál, ha valami nagyon nagy hibát követnél el, sajnálnám, hogy keserűséget okoz neked, s nem akarnék büntetést halmozni a fejedre. De te mindig örömdet lelted abban, ha megbüntethetél, mindig szigorú és kegyetlen voltál hozzám! Már akkor is, amikor kislány voltam, és jobban szerettelek, mint bárkit a világon, hagytad, hogy sírva feküdjek le, de nem bocsátottál meg nekem! Nincs benned könyörület; képtelen vagy saját bűneidet és tökéletlenségeidet fölismerni. Bűn szigorúnak lenni: nem emberhez, keresztényhez méltó. Farizeus vagy, semmi egyéb. Nem adsz hálát Istennek, csak a saját erényeidért; azt hiszed, elég nagyok ahhoz, hogy minden egyebet elérj velük. Még elkép-

zelni sem tudod azokat az érzelmeket, melyekhez képest a te ragyogó érényeid az éjszakánál is sötétebbek!

- Helyes - mondta Tom hideg megvetéssel -, ha a te érzelmeid annyival különbek, szeretném, ha valami másban nyilvánulnának meg, s nem olyan viselkedésben, mely alighanem szégyent hoz mindnyájunkra! Ez többet érne, mint előbb az egyik végletbe esni, aztán a másikba. Kérlek, mivel mutattad ki azt a nagy szeretetet, amiről beszélsz, akár irántam, akár az apám iránt? Azzal, hogy engedetlen voltál, és félrevezettél minket? Én egészen más módon mutattam ki a szeretetemet.

- Mert te férfi vagy, Tom, és van erőd, hogy tehess valamit.

- Hát ha tehetetlen vagy, vedd alá magad azoknak, akik tudnak tenni valamit.

- Alá is vetem magam annak, amit helyesnek érzek és annak ismerek el. Apám részéről még annak is alávetem magam, ami ésszerűtlen, de a te részedről nem! Úgy dicsekszel az érényeiddel, mintha följogosítának arra, hogy olyan kegyetlenül és férfiatlanul viselkedj, ahogy ma tetted. Ne gondold, hogy azért mondtam le Philip Wakemről, mert neked engedelmeskedtem. Nyomoréksága, melynek emlegetésével sértegetted, inkább arra indít, hogy még jobban ragaszkodjam hozzá, és még jobban szeressem.

- Jól van, te így látod a dolgot - mondta Tom hidegebben, mint valaha. - Nem is kell többet mondanod, ebből is látszik, milyen mély szakadék van köztünk. Ne felejtsük ezt el a jövőben se, és hallgassunk.

Tom visszament St. Ogg'sba, hogy Deane bácsinál megbeszélésük értelmében jelentkezék, és meghallgassa rendelkezéseit, következő üzleti útja dolgában, melyre másnap reggel készült elindulni.

Maggie fölment a szobájába, és keserű könnyekbe öntötte minden méltatlankodó tiltakozását, amely Tomnál olyan süket fülekre talált. Kielégítetlen haragjának első kitörése után eszébe jutott a régi idők nyugalmas békessége, amikor életének egyszerűségét és tisztaságát még nem zavarták meg azok az örömök, amelyeknek a mai gyötrelmes jelenet véget vetett. Akkor régen még azt gondolta, hogy nagy győzelmet aratott, és tartósan megvetette lábát azon a derűs magaslaton, a világi kísértések és konfliktusok fölött. Most pedig megint alábukott a mélységbe, hevesen tusakodva saját szívével és mások szenvedélyével. Lám, az élet mégsem olyan rövid, s a tökéletes nyugalom nincs olyan közel, mint ahogy ábrándjaiban elképzelte, amikor még két évvel fiatalabb volt. Még további küzdelmek várnak rá, s talán több bukás is!

Ha úgy érezte volna, hogy teljesen téves utakon jár, s Tomnak van teljesen igaza: hamarabb visszanyerte volna lelki nyugalomát. Ám mostani bűnbánatát és megalázkodását szüntelenül megzavarta a harag, mely a jogos fölháborodás alakját öltötte. Szíve vérzett Philipért. Újra meg újra emlékezetébe idézte a Philip fejéhez vágott sértéseket, s amit az hallatukra érezhetett, élénken jelent meg képzeletében; éles, szinte fizikai fájdalom járta át, s arra készítette, hogy a padlót verje lábával, s körmét a tenyerébe mélyessze.

Mégis, mivel magyarázható, hogy tudata homályos háttérében időnként bizonyos megkönnyebbülést érzett a Philiptől való kényszerű elválás következtében? Bizonyára csak az volt az oka, hogy nem kellett többé titkolóznia, s ez, akármilyen nagy árat kellett is fizetnie érte, mégiscsak üdvös volt.

A NEHEZEN KIVÍVOTT GYŐZELEM

Három héttel később - a dorlcote-i malom az évnek ebben a szakában volt a legszebb: a nagy gesztenyefák virágba borultak, s a margarétákkal telehintett pázsit mélyzöld pompában tündökölt - Tom Tulliver a szokottnál korábban ért haza este, s a hídon áthaladva mélyen gyökerező szeretettel nézett a tisztas külsejű, vörös téglás házra, amely kívülről még mindig vidámnak és hívogatónak tetszett, bármilyen kopárak voltak is a szobák s szomorúak a szívek odabenn. Tom kékesszürke szemében örvendező fény villant, amikor a ház ablakaira pillantott. Homloka közepéről az a függőleges ránc sohasem fog eltűnni, de jól illik hozzá; erős akaratra vall, amelynek ridegsége talán fölenged, ha szeme és szája szelídebb kifejezést ölt. Erős lépte meggyorsulnak, s szájának két szöglete lázadozik összeszorított ajka ellen, melynek az a dolga, hogy eltiltsa minden mosolyt.

A nappaliban tartózkodó társaság éppen akkor nem fordult a híd felé; csöndben, mit sem várva üldögéltek ott; Mr. Tulliver a karosszékeiben, egy hosszú lovaglóúttól fáradtan; elcsigázott tekintete tűnődve meredt Maggie-re, aki varrómunkája fölé hajolt, míg anyja a teát készítette.

Mindnyájan meglepődve pillantottak föl, amikor meghallották a jól ismert lépteiket.

- No mi az, Tom, mi történt? - kérdezte az apja. - Kissé korábban jöttél haza, mint máskor.

- Ó, már nem volt semmi teendőm, hát eljöttem. Hogy vagy, mama?

Tom anyjához lépett, és megcsókolta, ami nála szokatlan jókedv jele volt. Maggie-vel alig váltott egy-két szót vagy pillantást az utolsó három hét alatt. De mivel otthon máskor is zárkózott volt, szülei nem vettek észre semmit.

- Apám - mondta Tom, amikor megteáztak -, nem tudod pontosan, mennyi pénz van a bádogdobozban?

- Csak százkilencvenhárom font - felelte Mr. Tulliver. - Az utóbbi időben kevesebbet hoztál haza. Fiatalemberek szeretik a pénzüket kedvük szerint elkölteni. Ámbár amikor még kiskorú voltam, én bizony nem költeztem nyakra-főre - mondta egy kis félénk elégedetlenséggel.

- Biztos vagy az összeg felől, apám? - kérdezte Tom. - Ha nem sajnálsz a fáradságot, hozd le a dobozt. Azt hiszem, talán tévedtél.

- Ugyan, hogy is tévedhetnék? - mondta apja élesen. - Éppen elégszer számoltam meg. De lehozhatom, ha nem hiszel nekem.

A bádogdobozt elővenni és a pénzt megszámlálni mindig eseményt jelentett Mr. Tulliver komor életében, s örömét lelte benne.

- Ne menj ki a szobából, anyám - mondta Tom, látva, hogy anyja távozni készül, amikor apja fölment az emeletre.

- Maggie se menjen? - kérdezte Mrs. Tulliver. - Valakinek ki kell vinnie az edényeket.

- Ó csináljon, amit akar - mondta Tom közönyösen.

A szó Maggie szívébe hasított. Hirtelen azt súgta neki valami, hogy Tom most fogja bejelenteni apjának: elérkezett az idő, amikor az adósságokat kifizethetik. És Tom azt sem bánja, ha ő nincs a szobában, amikor bejelenti a nagy újságot. Szíve elszorult, de kivitte a tálcát,

aztán rögtön visszament. Olyan perc volt ez, amikor a személyes sérelemnek háttérbe kell szorulnia.

Tom odahúzódott apja mellé, az asztal sarkához. A bádogdobozt letették az asztalra és kinyitották. Az alkonyat vörös fénye éppen rájuk esett, jól megvilágítva az apa fekete szemének komorságát és elnyűtt arcának keserű vonásait, másfelől pedig a szőke ifjú arcán a visszatartott öröm jeleit. Az anya és Maggie az asztal másik végén ült, az egyik kifejezéstelenül türelmes arccal, a másik a várakozás lüktető izgalmában.

Mr. Tulliver kiszámolta a pénzt, s rendben kirakta az asztalra, majd éles pillantást vetve Tomra, így szólt:

- Tessék! Láthatod, hogy pontosan megmondtam.

Elhallgatott, csüggedt keserőséggel nézett a pénzre, aztán így folytatta:

- Még több mint háromszáz hiányzik; gürcölhetek, amíg összehozom. Nagy baj, hogy elvesztettem azt a negyvenkét fontot a gabonaspekuláción. Ez a világ túl sok nekem. Négy évig tartott, amíg ezt a pénzt összekuporgattam. Nem tudom, további négy évig bírom-e még? Rád kell bíznom, hogy kifizedsz őket - tette hozzá remegő hangon -, ha ugyanúgy fogsz gondolkodni, mint most, mire nagykorú leszel. De igen valószínű, hogy hamarabb eltemetsz.

Siránkozva nézett Tom arcába, egy kis megnyugtató után sóvárogva.

- Nem, apám - szólt Tom erélyesen és határozottan, ámbár ugyanakkor egy kis remegést is föl lehetett fedezni a hangjában. - Meg fogod érni, hogy minden adósságod ki lesz fizetve. Saját kezddel fogod kifizetni!

Hangja elárult valamit, ami több volt, mint az elhatározás vagy a merő remény. Mintha gyöngye villamosáram futott volna át Mr. Tulliver testén. Szemét Tomra szegezte, s tekintében mohó kérdés csillogott. Maggie már nem tudott uralkodni magán, apjához szaladt, és letérdelt melléje. Tom kis szünetet tartott, mielőtt folytatta:

- Jó ideje már, hogy Glegg bácsi egy kis pénzt adott nekem kölcsön, hadd üzleteljek vele. Megtettem, és bevált. Háromszázhusz fontom van a bankban.

Alighogy kimondta utolsó szavait, anyja már a nyakába borult, és félig sírva kiáltotta:

- Ó, édes fiam! Mindig tudtam, hogy ha felnősz, rendbe fogsz hozni mindent.

De apja hallgatott; az érzések árja valósággal megbénította. Tom és Maggie már-már attól félt, hogy az öröm megrázkódtatása végzetes lehet. De a könnyek meghozták az áldott föloldódást. Mr. Tulliver széles mellkasa hullámozott, arcizmai elernyedtek, és a deres hajú ember hangos zokogásban tört ki. A síróroham fokozatosan lecsillapodott, aztán csöndesen ült, és lassan visszanyerte szabályos lélegzését. Végül feleségére nézett, és szelíd hangon kérte:

- Gyere ide, Bessy, csókolj meg. A fiú kárpótol mindenért. Talán még részed lehet egy kis jó életben.

Amikor a felesége megcsókolta, Tulliver még nem eresztette el a kezét. Gondolatai a pénzhez tértek vissza.

- Szeretném, ha elhoznád a pénzt, hogy lássam, Tom - mondta az asztalon heverő aranyakat tapogatva. - Akkor érezném csak, hogy biztosan megvan.

- Holnap meglátod, apám - mondta Tom. - Deane bácsi összehívta a hitelezőket holnapra az Arany Oroszlánba, ebédet is rendelt nekik két órára. Ő is, Glegg bácsi is ott lesz. Hirdetést tettek be a *Messenger* szombati számába.

- Akkor Wakem is tudja! - mondta Tulliver, és szeme győzelmesen föllángolt. - Ó! - folytatta hosszan elnyújtott torokhangon, aztán elővette burnótszelencéjét (az egyetlen fényűzést, amit nem vont meg magától), s amikor fedelét megütögette, volt ebben a mozdulatban valami régi hetykeségből. - Most aztán kikerülök a keze alól, még akkor is, ha el kell hagynom a régi malmot. Azt gondoltam, kibírom valahogy, és itt halok meg, de nem megy. Nincs egy pohár valami a házban, Bessy?

- Van - mondta Mrs. Tulliver, s elővette erősen megfogyatkozott kulcscsomóját. - Van még egy kis konyak, amit Deane nővérem hozott, amikor beteg voltam.

- Hozd be hát, ide vele! Kissé gyöngének érzem magam.

- Tom, fiacskám - mondta erősebb hangon, miután megivott egy kis vízzel hígított konyakot -, tarts nekik beszédet. Majd én elmesélem nekik, hogyan szerezted meg a pénz nagyobbik részét. Hadd lássák végül, hogy becsületes ember vagyok, és milyen becsületes fiam van. Ha! Wakem táncolna örömeiben, ha olyan fia volna, mint nekem, pompás, daliás ifjú és nem olyan szegény, púpos teremtés! Boldogulni fogsz a világban, fiam. Még eljőhet a nap, amikor Wakem meg a fia néhány létrafokkal alattad áll majd. Valószínűleg bevesznek társnak a cégbe, ahogy régebben Deane bácsival tették; egyenes úton vagy afféle! Aztán semmi akadály sem lesz többé, hogy gazdag ember légy. És ha egyszer elég gazdag leszel, jól jegyezd meg, igyekezzél a régi malmot visszaszerezni!

Mr. Tulliver hátradőlt székében, s elméjét - mely sokáig csak a keserű elégedetlenség és sötét sejtelmek hona volt - hirtelen az öröm varázsa árasztotta el, s szeme előtt a jó szerencse látomása lebegett. De valami finom érzék arra készítette, hogy a jó szerencse bekövetkezését ne a saját személyével kapcsolatosan várja.

- Add a kezed, édes fiam, hadd szorítsam meg! - mondta kezét hirtelen kinyújtva. - Nagy dolog, ha valaki büszke lehet a fiára, és azt mondhatja, derék fia van. Én *ebben* a szerencsében részesültem.

Tom soha többé nem élt át olyan gyönyörű pillanatot, amilyen ez volt. Még Maggie is kénytelen volt elfelejteni sérelmeit. Tom valóban derék fiú; s az édes megalázkodás, melyet mindnyájan érzünk a hála perceiben, s amikor igazán csodálattal nézünk valakire, azt sugallta Maggie-nek, hogy bátyja hibái megbocsáthatók, de amit Tom hibáztat öbenne, sohasem lehet jóvátenni. Ma este még az sem tette féltékennyé, hogy életében először háttérbe szorult apja szívében Tom mögött.

Rengeteg megbeszéltnivaló volt, mielőtt nyugovóra tértek. Mr. Tulliver természetesen ismerni akarta Tom üzleti kalandjainak minden részletét, s egyre nagyobb izgalommal meg gyönyörűséggel hallgatta. Kíváncsian faggatta, hogy minden egyes alkalommal mit mondtak, lehetőleg még azt is, hogy mit gondoltak. Bob Jakin szerepe a dologban különös lelkesedéssel töltötte el Mr. Tullivert. A rokonszenv kitöréseivel adózott a nem mindennapi házaló diadalmas eszességének. Fölidézték Bob ifjúkori történetét is, már amennyire Mr. Tulliver ismerte, s fölfedezték benne a jövő csodálatos ígéretét, pontosan úgy, ahogy a nagy emberek gyermekkori visszaemlékezéseiben megfigyelhető.

Ez a történet szerencsére elég érdekes volt ahhoz, hogy tompítsa Mr. Tulliver határozatlan, de vad diadalérzetét Wakem fölött, mert különben veszedelmes erővel tört volna át minden zsilipet. Még így is arra készítette, hogy időről időre összefüggéstelen fölkiáltásokba törjön ki, végső leszámolással fenyegetve ellenségét.

Sokáig tartott, míg Mr. Tullivert elnyomta az álom ezen az estén; s amikor végre elaludt, élénk álmokképekkel viaskodott. Reggel fél hatkor, amikor Mrs. Tulliver már öltözködött, azzal ijesztette meg, hogy elfojtott kiáltással riadt föl álmából, és eszelős tekintettel jártatta körül szemét a hálószoba falain.

- Mi bajod, Mr. Tulliver? - kérdezte az asszony.

Mr. Tulliver megzavarodott arckifejezéssel meredt rá, és végül így szólt:

- Ó! Álmodtam. Talán lármát csaptam? Éppen azt hittem, hogy torkon ragadtam.

10 A LESZÁMOLÁS NAPJA

Mr. Tulliver lényegében józan ember volt: ki tudta üríteni a poharát, és nem is szabódott tőle, de sohasem lépte át a mértékletesség határát. Ennek a természeténél fogva mozgékony, heves vérmérsékletű embernek nem volt szüksége „folyékony tűzre” ahhoz, hogy fölforrjon. Ha izgalmas alkalom adódott, enélkül is fölhevült, s most csak azért kívánta meg a vízzel hígított konyakot, mert a túlságosan hirtelen öröm veszedelmes megrázkódtatást jelentett egy olyan szervezet részére, melyet a négyévi komorság és a szokatlanul durva éték már amúgy is megviselt. De az első aggasztó szédülés elmúlt, s ahogy izgalma növekedett, erejét is összeszedte; s másnap, amikor egy asztalnál ült hitelezőivel, csillogó szeme és kipirult arca elárulta, mennyire tudatában van annak, hogy újra valaki: a társaság tiszteletre méltó tagja; s jobban hasonlított a régi idők büszke, bizakodó, meleg szívű és heves vérű Tulliverjére, mint bárki is gondolhatta volna, aki akár csak egy héttel ezelőtt is találkozott vele, amint lecsüggesztett fejjel poroszkált az úton, ahogy négy éve mindig szokott, amióta bukásának és tartozásának lesújtó tudata lelkére nehezedett, rövid, kedvetlen pillantást vetve azokra, akiket kénytelen volt észrevenni.

Elmondta beszédét is; önbizalommal telt lendülettel hangoztatta becsületes elveit, a balszerencsére meg a gazfickókra célozgatva, akik mindig ellene fordultak, de végül diadalt aratott fölöttük, részint kemény munkával, de még inkább derék fia segítségével; befejezésül elmesélte, hogyan teremtette elő Tom a szükséges összeg nagyobbik részét. Ingerültsége és gyűlölködő diadalmaskodása aztán rövid időre átadta helyét a tisztább apai örömnél és büszkeségnek, amikor Tom egészségére emeltek poharat, s Deane bácsi megragadta az alkalmat, hogy rövid dicshimnusz zengjen unokaöccse jelleméről meg viselkedéséről. Tom maga is fölállt, s életében először és utoljára beszédet mondott. Igaz, hogy rövidebb nem is lehetett volna. Megköszönte az uraknak, hogy ilyen megtiszteltetésben részesítették, örömét fejezte ki, hogy segíthetett apjának, amikor becsületeségét bebizonyította és jó hírnevét visszaszerezte; s ami saját személyét illeti, remélte, soha életében nem tesz olyasmit, ami eddigi törekvéseivel ellenkeznék, és erre a névre szégyent hozna. A kis beszédet hatalmas taps követte, s mivel Tom nemcsak szép szál fiú volt, hanem valóságos úriember is, Mr. Tulliver mintegy magyarázatképpen megemlítette tőle jobbra-balra ülő barátainak, hogy jó sok pénzt költött fia iskoláztatására.

A társaság igen józan módon öt órakor elszéledt. Tom valami üzleti ügy elintézésére még St. Ogg'sban maradt, míg Mr. Tulliver lóháton hazafelé indult, hogy az emlékezetes dolgokról, amik történtek és elhangzottak, beszámoljon „a szegény Bessynek és a kis fruskának”. Fölajzott lelkiállapotát nem a jó ebéd vagy más serkentőszer idézte elő, inkább a diadalmas öröm erős bora szállt a fejébe. Ma nem valami hátsó ösvényen tért haza, hanem a főúton lovagolt lassan, fölemelt fővel, önérzetesen jobbra-balra pillantgatva, egészen a hídig. Mért nem találkozott történetesen Wakemmel? A véletlen találkozó elmaradása bosszantotta, és egész úton ingerelte. Wakem talán szándékosan hagyta el ma a várost, hogy ne legyen kénytelen akár a szemével, akár a fülével tudomást szerezni a tiszteletre méltó eljárásról, mely bizonyára kellemtelenül érintette. Ha Wakem akkor a szeme elé kerül, Mr. Tulliver egyenesen rászégezte volna tekintetét, s a gazfickó talán kizökken hideg, fölényes pökhendiségéből. Lassanként megtanulná, egy becsületes ember nem arra való, hogy örökké *őt* szolgálja, és az *ő* zsebét tisztességével segítsen megtölteni, amely amúgy is duzzad már a becstelen nyereségtől. Talán kezd már a szerencse megfordulni, talán még sincs elrendelve, hogy mindig az ördög kezében legyenek a legjobb kártyák ezen a világon. Mr. Tulliver ilyenénképpen füstölgött magában,

miközben a dorlcote-i malom udvarának kapujához közeledett, s éppen idejében érkezett, hogy megpillantsa a jól ismert alakot, amint pompás fekete lován éppen kifelé tartott onnan. A kaputól körülbelül ötven lépésnyire találkoztak, a nagy gesztenye- és szilfák meg a magas töltés között.

- Tulliver - kiáltott rá Wakem hirtelen, gőgösebben, mint valaha -, micsoda ostobaságot követett el megint? Kemény göröngyöket szórni arra a hátsó rétre! Előre megmondtam, mi lesz belőle, de maga sohasem fogja megtanulni, hogyan kell módszeresen gazdálkodni!

- Úgy? - felelte Tulliver hirtelen fölfortyanva. - Akkor keressen valaki mást a gazdasága vezetésére, olyat, aki *magától* kér tanácsot!

- Úgy látom, sokat ivott - mondta Wakem, csakugyan ennek tulajdonítva Tulliver kipirult arcát és csillogó szemét.

- Nem, egyáltalán nem ittam - felelte Tulliver. - Nincs szükségem italra ahhoz, hogy elhatározzam: nem leszek tovább egy gazember cselédje!

- Rendben van. Akkor holnap már pusztulhat is az ingatlanomról. Fogja be a pimasz száját, és félre az utamból! (Tulliver ugyanis keresztbefaroltatta lovát az úton, hogy Wakemet beszo-
rítsa.)

- Nem, itt nem fog elmenni! - kiáltotta Tulliver egyre hevesebben. - Előbb megmondom, mi a véleményem magáról! Maga túl nagy gazember ahhoz, hogy akasztófára húzzák. Maga egy...

- Félre az útból, esztelen barom, vagy keresztülgázolok rajtad!

Mr. Tulliver megsarkantyúzta lovát, s ostorát fölemelve előreugratott. Wakem lova fölágaskodott és visszahőkölt, aztán kivetette lovasát a nyeregből, aki a földre zuhant, de volt annyi lélekjelenléte, hogy tüstént kiereszse kezéből a gyeplőt. Mivel a ló csak néhány lépésnyire tántorodott hátra, azután nyugodtan megállt, Wakem föltápáskodott volna, hogy újra nyeregbe üljön minden baj nélkül, eltekintve egy kis ijedelemtől és horzsolástól. De mielőtt fölállhatott volna, Tulliver is leugrott a lováról. Látva, hogy régóta gyűlölt és mindig fölényeskedő ellensége most a földön hever, és hatalmában van, a diadalmas bosszú tombolása szinte emberfölötti erőt és fűrgeséget adott neki. Wakemnek rontott, aki éppen talpra akart állni; megragadta bal karját, és úgy megszorította, hogy a tántorgó ember egész testsúlya még a földre támaszkodó jobb karjára nehezedett. Tulliver lovaglóostorával csapkodta a hátát. Wakem segítségért kiáltozott, de senki sem ment a segítségére. Végül női sikoly hallatszott és ez a kiáltás:

- Apám! Apám!

Wakem egyszerre csak észrevette, hogy valami visszatartja Tulliver karját, mert a korbácsolás abbamaradt, és a bal karját szorító kéz szorítása is meglazult.

- El innen! Takarodj! - kiáltotta Tulliver dühösen, de ez már nem Wakemnek szólt. Az ügyvéd lassan fölállt, s amikor megfordította fejét, látta, hogy Tulliver karját egy fiatal lány tartja vissza; vagy inkább talán a félelem, hogy még kárt talál tenni a leányában, aki teljes ifjúi erejével belé csimpaszkodott.

- Jaj, Luke! Édesanyám! Gyertek, segítsetek Mr. Wakemnek! - kiáltotta Maggie, amint meghallotta a nehezen várt léptek közeledését.

- Segítsen föl arra a kis lóra - mondta Wakem Lukenak -, talán elboldogulok vele valahogy. Ámbár, az ördögbe is, ez a karom, azt hiszem, kificamodott.

Wakemet nagy nehezen fölemelték Tulliver lovára. Az ügyvéd a molnárhoz fordult, és tajtékzó haraggal kiáltotta:

- Ezt még megkeserüli, uram! A leánya a tanú rá, hogy tetteleg bántalmazott!

- Bánom is én! - felelte Tulliver rekedt, szenvedélyes hangon. - Menjen, mutassa meg a hátát mindenkinek, és mondja el nekik, hogy én raktam meg! Mondja el nekik, hogy igazítottam egy kicsit a világ során!

- Üljön föl a lovamra és kísérlen haza - parancsolta Wakem Luke-nak. - A tofteni réten, nem a városon át!

- Apám, gyere be! - könyörgött Maggie. Aztán látva, hogy Wakem ellovagolt, s további erőszakoskodásoktól nem kell már tartani, eleresztette apját, és hisztérikus zokogásba tört ki, míg a szegény Mrs. Tulliver némán állt, félelemtől reszketve. De Maggie egyszerre csak észrevette, hogy apja, mihelyt karját eleresztette, az ő karjába fogózkodik, és reá támaszkodik. Megdöbbenésében abbahagyta a zokogást.

- Rosszul vagyok... ájulás kerülget - mondta Mr. Tulliver. - Segíts be a házba. Bessy. Szédülök, szagat a fejem.

Lassan ment be, feleségére és leányára támaszkodva, aztán karosszékebe roskadt. Arcának szinte bíborpiros színe sápadtra változott, és keze is hideg volt.

- Nem volna jó elhívni a doktort? - kérdezte Mrs. Tulliver.

Azt hitték, Mr. Tulliver annyira gyöngé és olyan rosszul van, hogy nem is hallja. De a következő percben, amikor anyja azt mondta Maggie-nek: „Menj, keress valakit, aki elhívna a doktort” - Tulliver úgy nézett rá, mint aki megért minden szót.

- Orvost? - nyögte. - Nem, nem kell doktor. Csak a fejem fáj, ez az egész. Segíts az ágyba.

Ilyen szomorúan végződött ez a nap, amelyről mindnyájan azt hitték, hogy jobb idők kezdete lesz. De hát kevert magokból csak vegyes termés kelhet ki.

Félórával azután, hogy apját ágyba fektették, Tom hazaérkezett. Bob Jakin volt vele, azért jött, hogy kifejezze szerencsekívánatait az „öreg nagyságos úrnak”, s menthető, ha bizonyos büszkeséggel gondolt arra, hogy neki is része volt Tom úrfi sorsának jobbra fordulásában. Tom meg úgy gondolta, apja semminek sem örülne jobban, mint ha azzal fejezheti be ezt a szép napot, hogy elbeszélget Bobbal. Ám az este nem tartogatott Tom számára semmi jót; komoran töprengett a kellemetlen következményeken, melyeket apja soká elfojtott gyűlöletének örült kitörése idézhet elő. Amikor elmondták neki a kínos újságot, sokáig némaságba merült. Nem volt semmi kedve beszámolni anyjának és húgának a díszebédről; eszükbe sem jutott érdeklődni. Úgy látszik, életük szövedékének különböző szálai úgy csavarodtak egymásra, hogy nem lehetett részük semmiféle örömben a nyomban bekövetkező szomorúság nélkül. Tomot mélységesen leverte az a gondolat, hogy példás erőfeszítéseit mindig megghiúsítja mások hibája és botlása. Maggie újra meg újra átélte a gyötrelmes pillanatot, amikor kirohant a házból, és apja karjába kapaszkodott azzal a hátborzongató, homályos sejtelemmel, hogy borzasztó jelenet következik. Hármuk közül senki sem aggódott különösebben Mr. Tulliver egészségi állapota miatt; a tünetek nem emlékeztettek korábbi veszedelmes rohamára; úgy látszott, rosszullete csak természetes következménye a több órai szokatlan izgalomnak, nagy erőfeszítésének és szenvedélye heves kitörésének. A pihenés valószínűleg helyrehozza.

Tomot kifárasztotta a mozgalmas nap. Hamar elaludt, és egészséges álomba merült. Azt hitte, éppen csak lefeküdt, amikor arra ébredt, hogy anyja ott áll mellette a pirkadat szürke félhomályában.

- Fiacskám, azonnal föl kell öltöznöd. Már elhívtam a doktort. Apád azt akarja, hogy te és Maggie menjetek be hozzá.

- Rosszabbul van, anyám?

- Egész éjjel nagyon fájt a feje, de nem mondja, hogy rosszabbul van. Csak annyit mondott váratlanul: „Bessy, hozd ide a fiamat meg a lányomat. Mondd meg nekik, hogy siessenek.”

Maggie és Tom sietve magukra kapták ruhájukat a hűvös, szürke hajnalban, s szinte egyszerre érkeztek apjuk szobájába. Türelmetlenül várta őket, a fájdalom kifejezésével homlokán, de a szokottnál is élénkebb, aggodó öntudattal a tekintetében. Mrs. Tulliver rémülten, remegve állt az ágy lábánál, arcát megviselte és megöregítette a földúlt éjszaka, Maggie ért előbb az ágy széléhez, de apja tekintete Tom felé fordult, aki csak később ért oda és állt a húga mellé.

- Tom, édes fiam, hirtelen ért utol a baj... úgy érzem, nem állok többé talpra. Ez a világ túl sok nekem, gyermekem, de te megtettél mindent, ami tőled telik, hogy kissé helyreigazítsd a dolgokat. Szoríts kezet velem, édes fiam, még egyszer, mielőtt örökre elmegyek.

Apa és fia kezet szorított, és egy pillanatra egymás szemébe nézett. Azután Tom igyekezett erőt venni magán, és férfiasan megkérdezte:

- Van valami kívánságod, apám, amelyet teljesíthetek, ha...

- Bizony van, fiam: igyekezz visszaszerezni a régi malmot.

- Igenis, apám.

- És itt van az anyád; igyekezz kárpótolni, amennyire csak tudod, az én balszerencsémért. Aztán itt van a kis fruska...

Az apa szeme most még sóvárgóbb tekintettel Maggie felé fordult, aki szívszakadva térdre roskadt, hogy közelebb legyen a drága, elnyűtt archoz, melyet annyi hosszú éven keresztül mindig úgy látott maga előtt, mint a legmélyebb szeretet és legkeményebb megpróbáltatás jelképét.

- Vigyáznod kell rá, Tom, neked kell a gondját viselned. Ne aggódj, kislányom. Majd csak jön valaki, aki megszeret, és melléd áll. Te pedig légy jó hozzá mindig, fiam. Én is jó voltam az én húgomhoz... Csókolj meg, Maggie... gyere ide, Bessy... Te meg hozz össze annyi pénzt, Tom, hogy téglasírt rakass, és anyád meg én egymás mellett pihenhessünk.

Miután ezt elmondta, elfordította tekintetét, és csendben feküdt néhány percre. Kedvesei ott álltak mellette, és figyelték, moccanni sem mertek. A reggeli világosság egyre erősebb lett, s most már észrevehették Tulliver arcán a súlyos betegséget, szemében a fény eltompulását. Végül Tomra pillantott, és így szólt:

- Elértem, amit akartam: jól elvertem. Csak azt kapta, ami igazságos. Soha életemben nem kívántam mást, csak ami igazságos.

- De apám, drága apám - mondta Maggie, mert leírhatatlan szorongás fogta el, s ez még gyászán is felülkerekedett -, bocsáss meg neki... ugye, most már mindenkinek megbocsátasz?

Szemét nem mozdította meg, hogy rá nézzen, csak így szólt:

- Nem, leánykám. Nem bocsátok meg neki. Mit érne a megbocsátás? Nem szerethetek egy gazembert...

Hangja rekedtebbé vált. Még mondani akart valamit, újra meg újra kinyitotta ajkát, de hiába küzdött, nem bírt beszélni. Végül mégis kisajtolta néhány szót:

- Isten talán... megbocsát a gazembereknek. Ha igen, hozzám sem lesz szigorú.

Keze vergődve megmozdult, mintha el akarna hárítani valami terhet, ami ránehezedett. Még kétszer vagy háromszor kiszakadt belőle néhány töredezett szó:

- Ez a világ... túl sok... egy becsületes embernek... zűrzavaros...

A többi motyogásba fulladt. Szeme már nem tudta a dolgokat megkülönböztetni, azután bekövetkezett a végső hallgatás.

De ez még nem a halál csöndje volt. Melle még legalább egy óra hosszat zihált, nehéz lélegzete hangosan sípolt, majd fokozatosan elhalkult, s hideg veríték ütött ki a homlokán.

Végül beállt a teljes csönd, s szegény Tulliver homályos lelkét nem gyötörte többé ennek a világnak fájdalmas rejtvényje.

Most már segítség is érkezett. Ott volt Luke a feleségével. Megjött Turnbull doktor is; már későn ahhoz, hogy bármit is tehessen, és csak ennyit mondhatott:

- Vége.

Tom és Maggie együtt ment le abba a szobába, ahol édesapjuk helye örökre üres maradt. Tekintetük egyszerre fordult ugyanabba az irányba, és Maggie így szólt:

- Bocsáss meg nekem, Tom, ezentúl mindig szeressük egymást.

Egymás nyakába borultak, és együtt zokogtak.

ÖTÖDIK RÉSZ A NAGY KÍSÉRTÉS

1

PARADICSOMI DUETT

A szépen berendezett szalon, benne a nagy zongora, a szép kilátás a lejtősödő kerten át a Floss parti csónakházra - Mr. Deane otthona. A gyászruhába öltözött csinos kislány pedig, akinek világosbarna fürtjei a kezében lévő színes hímzésre hullanak, természetesen nem más, mint Lucy Deane. A jóképű fiatalember, aki székéből lehajolva ollót csattogtat az ifjú hölgy lábánál heverő Minny túlságosan kurtára nyírott pofácskája előtt - Mr. Stephen Guest. A fiatalember gyémántgyűrűje, rózsaoilaj parfümje és gondtalan, hanyag lebzselése a nap déli órájában nem egyéb, mint St. Ogg's legnagyobb olajmalmának és legerjedelmesebb kikötői rakodójának kifinomult és illatos mellékterméke. Az ollóval való hadonászás látszólag bárgyú időtöltés, de az éles eszű megfigyelő hamarosan rájön, hogy van valami célja, amely módfelett leköti a nagy fejű és hosszú lábú ifjú figyelmét. Lucy ugyanis szeretné visszakapni ollóját, s ezért, ha nem akarja is, kénytelen hátravetni gyűrűs fürtjeit, az ifjúra emelni szelíd, mogyorószínű szemét és pajkos mosollyal közeledni arcához, mely most szinte egy vonalban van a térdével - sőt halvány rózsaszínű tenyerét is feléje nyújtja, úgy könnyörög:

- Legyen szíves, adja vissza az ollómat, ha le tud mondani arról a gyönyörűségről, hogy az én kis Minnymet halálra kínozza!

Ám a buta kis olló, úgy látszik, túlságosan felcsúszott az ujjak bütykeire, mert az ifjú Herkules gyámoltalanul nyújtogatja csapdába került ujjait.

- Átkozott olló! Ovális fogója félrefordult! Kérem, húzza le az ujjamról!

- Húzza le maga a másik kezével! - felelte miss Lucy kötekedve.

- Igen, de az a bal kezem, és én nem vagyok suta!

Lucy kacag, és segít lehúzni az ollót; ujjacskáinak gyöngéd érintése természetesen arra ösztönzi Stephen urat, hogy a művelet megismétlésére törekedjék. Így aztán csak azért lesi ujjai kiszabadulását, hogy újra megkaparintsa az ollót.

- Nem, nem - mondta Lucy övébe dugva az ollót. - Nem kapja meg, uram! Már így is szét-feszítette. És nem akarom, hogy Minnyt újra megmorogtassa. Üljön szép rendesen, és viselkedjék illedelmesen, akkor mesélek valami újságot.

- Halljuk! - mondta Stephen; hátradőlt, és jobb karját a szék oldalán lógatta le, mintha festőnek ülne modellt. Az arckép egy meglehetősen jóképű, széles homlokú, huszonöt éves fiatalembert ábrázolna, akinek sötétbarna, fölfelé fésült, a végén kissé göndör haja sűrű volt, mint a búzatábla, s egyenes vonalú, erős szemöldöke alól lángoló, de kissé gúnyos pillantással nézett a lányra. - Fontos újság?

- Igen. Nagyon. Találja ki!

- Megváltoztatja Minny étrendjét. Ezentúl likőrbe áztatott cukrozott gyümölcsöt ad neki háromszor naponta.

- Víz... víz!

- Akkor dr. Kenn megint prédikációt tartott a kikeményített ruhafodrok ellen, és a hölgyek tiltakozó levelet intéztek hozzá: „Túlságosan szigorú tanokat hirdet. Ki bírná elviselni?”

- Szégyellje magát! - szorította össze a száját Lucy komolykodva. - Kissé nehéz fölfogású, hogy nem tudja kitalálni, hiszen olyasmiről van szó, amit nemrég már említettem magának.

- De hiszen annyi mindent említett nemrég! Női zsarnokságával megköveteli, hogy a sok dolog közül, amit mondott, rögtön kitaláljam, most melyikre gondol!
- Tudom, azt gondolja, buta vagyok.
- Azt gondolom, bájosabb nem is lehet.
- De a csacsiságom is hozzá tartozik a bájamhoz, ugye?
- Ezt egy szóval sem mondtam.
- De tudom, az olyan nőket szereti, akik nem túlságosan szellemesek, Philip Wakem árulkodott magára; tőle hallottam ezt egyszer, amikor maga nem volt itt.
- Ó, Phil nem ismer tréfát ebben a kérdésben; személyes ügyet csinál belőle. Azt hiszem, halálosan szerelmes egy ismeretlen hölgybe, valami magasztos Beatrice ejtette rabul, akivel külföldön ismerkedett meg.
- Apropos! - kiáltott föl Lucy letéve hímzését. - Erről jut eszembe, hogy még mindig nem tudtam kisütni, vajon az unokatestvérem, Maggie éppen úgy kerüli-e Philipet, mint a bátyja. Mert Tom látni sem akarja: nem teszi be a lábát olyan helyiségbe, ahol Philip is ott van. Hátha Maggie is így vélekedik, s akkor mi lesz a mi kis házi koncertünkkel?
- Micsoda! Az unokatestvére ide jön vendégségbe? - kérdezte Stephen egy kis bosszúsággal.
- Ide. Ez az az újság, amit feledékenysége miatt nem tudott kitalálni. Otthagyta az állását, ahol szegényke már majdnem két éve dolgozik, apja halála óta. Most nálunk marad majd egy-két hónapig, remélem, tovább is.
- És elvárja tőlem, hogy örüljek ennek a hírnek?
- Dehogyan is, egyáltalán nem! - felelte Lucy kissé sértődötten. - Én örülök neki, de ez természetesen nem ok arra, hogy maga is örüljön. Nincs a világon még egy leány, akit úgy szeretnék, mint Maggie-t.
- S ha idejön, persze sülve-főve együtt lesz vele. Akkor lehetetlen, hogy bizalmas kettesben legyek magával, ha csak nem talál neki is egy udvarlót, akivel hébe-hóba összehozhatja. Mi az oka, hogy nem szereti Philipet? Kár pedig, mert ez jó megoldás volna.
- Valami családi vitájuk volt Philip apjával, méghozzá nagyon kínos körülmények közt, azt hiszem. Sohasem értettem meg egészen, s nem is tudok mindent. Tulliver nagybátyám szerencsétlen ember volt, elvesztette egész vagyonát, s azt hiszem, valamiért Mr. Wakemet okolta érte. Wakem megvásárolta a dorlcote-i malmot, a nagybátyám régi birtokát, ahol egész életét töltötte. Azt hiszem, maga is emlékszik Tulliver bácsira, nem?
- Nem én - válaszolta Stephen kissé gőgös közönnyel. - A nevét hallottam már, s látásból ismertem is talán az ipsét. Körülbelül így ismerem a környéken élő emberek felét, arcról vagy névről, közelebbről nem.
- Nagyon heves természetű ember volt. Emlékszem, kislány koromban, ha elmentem az unokatestvéreimet meglátogatni, gyakran megijesztett, olyan haragosan beszélt. Apámtól hallottam, hogy szörnyű veszekedés volt közte és Mr. Wakem közt, de valahogy elsimították. Éppen egy nappal nagybátyám halála előtt történt; maga akkor Londonban volt. Apám azt mondja, nagybátyám sok dologban hibás volt, és ez elkeserítette. Tom és Maggie számára természetesen nagyon kínos, ha ezekre a dolgokra emlékeztetik őket. Éppen elég bajuk volt, nagyon sok bajuk. Maggie egy iskolába járt velem hat évvel ezelőtt, és akkor kivették az apja szerencsétlensége miatt. Azóta nem sok öröme lehetett, azt hiszem. Apja halála óta valami nagyon sivár állást vállalt egy iskolában, mert a fejébe vette, hogy független marad, és nem

költözik Pullet nénihez. Akkor nem hívhattam meg hozzánk, mert drága mamám megbetegedett, és az egész ház olyan szomorú volt. Azért akartam, hogy most jöjjön el, és jó hosszú vakációja legyen.

- Maga jóságos angyal! - mondta Stephen, és hódoló mosollyal nézett rá. - Különösen, ha Maggie éppen olyan kiváló társalgó, mint az anyja.

- Szegény nagynéni! Maga igazán kegyetlen, hogy kicsúfolja. Én tudom, hogy számomra megbecsülhetetlen. Gyönyörűen vezeti a háztartást, sokkal jobban, mintha egy idegenre bíz-nánk, és nagy segítségünkre volt mama betegsége idején.

- Igen, de ha társaságról van szó, jobban szeretném, ha személyét csupán habos tortái képviselnék meg a konyakos meggye. Borzadállyal gondolok rá, hogy a lánya mindig személyesen lesz jelen, és nem lesz valami effajta kellemes helyettese. Szinte magam előtt látom: kövér, szőke lány, aki némán mereszti az emberre nagy, kerek, kék szemét.

- Úgy van! - kiáltott föl Lucy gonoszkodó kacagással, kezét összecsapva. - Maggie unoka-testvérem pontosan ilyen! Bizonyára látta már.

- Nem én. Csak találgatom, milyen is lehet Mrs. Tulliver leánya. S ha számúzi a házból pótolhatatlan tenorunkat, Philipet, újabb okot ad arra, hogy unjuk.

- Remélem, nem így lesz. Azt hiszem, megkérem magát, keresse föl Philipet, és mondja meg neki, hogy Maggie holnap megérkezik. Philip ismeri Tom érzelmeit, és mindig kitér az útjából. Meg fogja érteni, ha maga átadja neki figyelmeztető üzenetemet, hogy ne jöjjön ide, amíg nem írok neki.

- Azt hiszem, jobb volna, ha írna neki egy szép kis levelet, és én elvinném. Tudja, milyen érzékeny Philip! A legkisebb dolog is elég ahhoz, hogy elriassza és egyáltalán ne jöjjön el többé, pedig éppen elég fáradságunkba került, amíg megnyertük. Arra például sohasem bírom rávenni, hogy jöjjön el hozzánk, azt hiszem, nem szereti a nővéreimet. Csak a maga tündér-keze volt képes arra, hogy fölborzolt tollait lesimítsa.

Stephennek sikerült hatalmába kerítenie az asztal felé tévedt kezecskét, s könnyed csókot lehelt rá. A kis Lucy büszke és boldog volt. Ő meg Stephen az udvarlásnak abban a szakaszában voltak, amely az ifjúság leggyöngébb pillanata, a szerelem üde virágkora - amikor mindegyikük biztos már a másik vonzalmában, de a szertartásos vallomás még nem hangzott el, s minden csak kölcsönös sejtetem, mely a leghétköznapibb szót, a legjelentéktelenebb mozdulatot is a jázminillat fuvallatához hasonló finom és édes gyönyörűséggé magasztosítja. Az eljegyzés már olyan határozott valami, hogy eltompítja az érzelmek legfinomabb élet - ez már egész halom jázmin nagy csokorba kötve.

- De igazán érdekes, hogy ilyen pontosan eltalálta Maggie külsejét és modorát - mondta a ravaszkodó Lucy íróasztala felé indulva. - Hiszen azt is gondolhatta volna, hogy olyan, mint a bátyja, nem igaz? Márpedig Tomnak nincs nagy, kerek szeme, és eszébe sem jut, hogy bárkire is meresztgesse.

- Igen, de Tom alighanem az apjára hasonlít, aki úgy képzelem, olyan büszke volt, mint Lucifer. De Tom sem lehet éppen kellemes társaság, azt hiszem.

- Én kedvelem Tomot. Tőle kaptam Minnyt, amikor Lolót elvesztettem. Apu is nagyon szereti. Azt mondja, Tom kitűnő elveket követ; ő segítette hozzá apját, hogy minden adósságát kifizethesse, mielőtt meghalt.

- Ó, igen, hallottam róla. Hallottam, hogy a maga apja meg az enyém emlegette nemrég, ebéd után, amikor megint belekezdtek végtelen üzleti megbeszéléseikbe. Elhatározták, hogy tesz-

nek valamit a fiatal Tulliver érdekében, hiszen éppen akkor mentette meg őket egy nagyobb üzleti veszteségtől; csodálatos módon, lóhalálában hazavágtatott, hogy hírt adjon nekik egy bank fizetésektelenségéről vagy valami más efféléről. De akkor kissé álmos voltam.

Stephen fölállt, a zongorához ballagott, s a *Bájos hitves*-t kezdte dúdolni fejhangon, miközben Haydn oratóriumának, a *Teremtés*-nek a kottáját lapozgatta, amely kinyitva feküdt a kottatartón.

- Jöjjön, énekeljük ezt! - mondta, amikor látta, hogy Lucy fölkel.

- Micsoda? a *Bájos hitves*-t? Nem hiszem, hogy megfelel a maga hangjának.

- Sebaj! Az érzéseimnek pontosan megfelel, s Philip váltig erősködik, hogy ez a jó éneklés alapfeltétele. Megfigyeltem, hogy azok az emberek, akiknek jelentéktelen hangjuk van, rendszerint így szoktak vélekedni.

- Philip a múltkor a *Teremtés*-re zúditotta szokásos kifakadásait - mondta Lucy, s leült a zongorához. - Azt mondja, csupa cukrozott önelégültség és hízelgő színlelés, mintha egy német nagyherceg születésnapi ünnepségére írták volna.

- Ó, ó! Ő, a bukott Ádám, teli van keserőséggel. Mi meg Ádám és Éva vagyunk a Paradicsomban még a bukás előtt. No, vegyük elő a *recitativót* az erkölcsi tanulság kedvéért. Maga énekelje az asszony kötelességeinek teljességét: *Engedelmességből fakad büszkeségem és boldogságom...*

- Nem, nem. Semmi tiszteletet sem érzek egy olyan Ádám iránt, aki úgy elhúzza a tempót, mint maga - kötekedett Lucy, s játszani kezdte a duettet.

Ha van udvarlás, melyet nem zavar meg kétely és aggodalom, bizonyára az olyan kapcsolatban lelhető meg, amikor a szerelmes pár duettet énekel. A mély hang a várakozásnak megfelelően éppen a kellő pillanatban öleli át a szoprán ezüstös csengését, a mélyülő harmad- és ötödhangok tökéletes összhangban követik egymást, a fűga gondosan hangolt futama bájos enyvelést fejez ki, s mindez a kölcsönös egymáshoz tartozásnak olyan érzését kelti, amely bizonyára elhallgattatja a közvetlen vágyat az egyetértés kevésbé szenvedélyes megnyilatkozásaira. Az alt sem törődik már azzal, hogy a basszust faggassa; a tenor sem esik zavarba, ha estéjét egy bájos szoprán társaságában kell töltenie. Vidéken, ahol a régi időkben a zene ritkaság volt, a zenerajongók menthetetlenül beleszerettek egymásba. Ilyen körülmények közt még a politikai elvek is háttérbe szorultak; s a „rohadt választókerületekhez” ragaszkodó hegedűs is abba a kísértésbe esett, hogy közmegbotránkozásra összeszűrje a levet egy reformokért lelkesedő csellistával. S amikor a kenderikehangú szoprán az öblös basszussal együtt énekelte:

*Veled a gyönyör mindig új,
veled az élet szüntelen üdv*

- leginkább azt hitték el, amit énekeltek, mert együtt énekeltek.

- Most térjünk át Raphael nagy áriájára - ajánlotta Lucy, amikor a duettet befejezték. - Maga tökéletesen éneklé az „otromba vadállatokat”.

- Hízelgő - felelte Stephen órájára pillantva. - Istenem, mindjárt fél kettő. Nem baj, ezt még éppen el tudom énekelni.

Ezután bámulatos könnyedséggel adta elő az otromba vadállatok cammogását utánzó mély hangokat; de ha egy énekesnek két tagból álló hallgatósága van, nem biztos, hogy véleményük egyhangú. Minny úrnője el volt ragadtatva, de Minny maga nem. Már a muzsikálás kezdetén

reszketve elsáncolta magát kosarában, de a vihar kitörése annyira nem volt ízlése szerint való, hogy kiugrott a kosarából, és a legtávolabbi fehérneműs szekrény alá bújt, ez lévén a legalkalmasabb hely, ahol egy kis kutya kibőjtölheti a végítélet mennydörgő robaját.

- Isten vele, *Bájos hitves* - mondta Stephen énekszámá befejeztével begombolva kabátját, és szálas termete magasságából leereszkedő mosollyal nézett a zongoraszéken ülő filigrán hölgyre. - Az én üdvöm nem szüntelen, mivel haza kell vágtatnom. Megígértem, hogy ebédre otthon leszek.

- Akkor nem is lesz ideje Philipet fölkeresni? Nem fontos, levelemben mindent megírtam.

- Holnap, azt hiszem, unokatestvérével lesz elfoglalva, nem?

- De igen. Egy kis családi összejövetel lesz. Tom unokabátyám nálunk ebédel, és szegény nénikémnek meglesz az öröme, hogy végre együtt láthatja mindkét gyermekét. Nagyon szép jelenet lesz, sokat gondolok rá.

- De holnapután eljöhetek?

- Persze! Jöjjön el, s akkor bemutatom Maggie kuzinomnak, bár alig tudom elhinni, hogy nem látta még, olyan pontosan írta le.

- Akkor hát, isten vele!

Most következett az a gyöngéd kézszorítás és a két szempár pillanatnyi találkozása, amely többnyire könnyű pírt és mosolyt csal a kis hölgy arcára; s ez nem tűnik el rögtön, amikor az ajtó becsukódott; s a kis hölgy nem ül le csöndesen a hímzéséhez vagy más ésszerű és épületes foglalatossághoz, inkább ahhoz érez kedvet, hogy föl és alá sétálgasson a szobában. Legalábbis Lucyval így volt; s amikor a nagy állótükör közelébe került, megnézte magát benne, amit az olvasó, remélem, nem értelméz úgy, hogy hiúsága erősebb volt más, gyöngédebb érzelmeinél. Ha az ember néhány órai beszélgetés után meg kíván győződni arról, hogy nem egészen olyan, mint valami madárijesztő, még nem lépi túl a mások iránt tanúsított dicséretes és tapintatos jóindulat határait. Lucy természetében oly sok volt ebből a jóindulatból, hogy véleményem szerint áthatotta még apró önző kívánságait is, mint ahogy bizonyára ismernek olyan embereket is, akiknél fordítva van a dolog, mert apró, jóindulatú cselekedeteikből is árad az önzés meglehetősen utálatos szaga. Lucynak még most is, ahogy föl és alá járkál a szobában, s fruskaszívét megremegteti az a diadalmas érzés, hogy meghódított egy olyan fiatalembert, aki az ő kis világában az első közé számít, mogyoróbarna szemében ott ragyog az örökös jóindulat napja, melyet a személyes hiúság pillanatnyi ártatlan föl villanásai semmiképpen sem tudnak elhomályosítani. S ha boldogan gondol szerelmesére, nem feledkezik meg azokról a gyöngéd, jóindulatú, szerető cselekedetéről, melyek életének békés napjait kitöltik. Elméje még most is (azzal a gyors változással, mely lehetővé teszi az érzelem és képzelet két áramlatának egyidejű megjelenését) szüntelen hol Stephenre villan, hol meg az előkészületekre, amelyeket Maggie szobájában még nem fejezett be, Maggie kuzint olyan fogadtatásban kell részesíteni, mint a legelőkelőbb dámát, aki látogatóba jön, még annál is jobban, hiszen Lucy legszebb metszetei és rajzai most Maggie hálósobájába vándorolnak át, asztalát pedig tavaszi virágokból kötött szép csokor díszíti. Hogy örül majd Maggie mindennek! Nagyon szereti a szép dolgokat. Aztán itt van szegény Tulliver néni, akivel senki sem törődik - az ő számára is meglepetés készül! Lucy megajándékozza egy igazán kiváló minőségű fejkötővel, s gondja lesz arra is, hogy kedvesen felköszöntsék (ma este beszéli meg apjával az összeesküvés részleteit). Lucynak nyilván nem marad ideje szerelmi boldogságáról hosszasan ábrándozni. Ezzel a gondolattal sietett az ajtó felé, de megállt a küszöbön.

- Mi bajod, Minny? - kérdezte a szűkölő kis állatot, majd lehajolt hozzá, és fényes fejét rózsás arcához szorította. - Csak nem gondolod, hogy itt hagylak egyedül? Gyere, nézzük meg Szindbádöt.

Szindbád Lucy pejlova volt, amikor a kifutóban kiengedték, Lucy saját kezével etette. Nagyon szeretett kezes állatokat etetni, és jól ismerte minden ház körüli állat ízlését; örömmel hallgatta, kanárimadarai hogyan pattintgatják a friss magokat csőrükkel, s milyen gyönyörűséggel táplálkoznak többi kedvencei, amelyeket - nevetségesebb becéző nevek mellőzésével - elkényeztetett rágcslóknak neveznek.

Nem volt-e igaza Stephen Guestnek, amikor arra a határozott meggyőződésre jutott, hogy ez a karcsú, tizennyolc éves lány éppen neki való, és sohasem bánja meg, ha feleségül veszi? Mert olyan asszony lesz, aki szerető figyelemmel gondol más nőkre, s nem ad nekik Júdás-csókokat, miközben örömmel fölfedezett hibáikon mosolyog; inkább igazi tapintattal és megérzéssel közelíti meg félig-meddig rejtett fájdalmaikat és bánataikat, s gyönyörűséggel töpreng azokon a kis örömökön, amiket számukra előkészít. Stephen hódolatának hevét talán nem éppen ez a nagyon ritka tulajdonság táplálta; sőt talán elsősorban azért tartotta helyesnek a választását, mert Lucyban nem látott semmi ilyen különös tulajdonságot. A férfi azt akarja, hogy a felesége csinos legyen. Ami ezt illeti, Lucy csinos volt, de nem őrlítően szép. Egy férfi továbbá azt kívánja, hogy a felesége legyen művelt, szelíd, gyöngéd és nem éppen ostoba - Lucynak mindezek a tulajdonságai megvoltak. Stephen nem is csodálkozott, hogy bele-szeretett, s úgy érezte, kitűnő ítélőképességről tett tanúságot, amikor inkább Lucy-t választotta, mint miss Leyburnt, a megyei tanács tag leányát, noha Lucy apja a Guest cégnek csak kisebb jogú társa volt. Így aztán szembe kellett szállnia apjával és nővéreivel, hogy legyőzze vonakodásukat és csalódásukat, ám ez olyan körülmény, amely csak növeli egy fiatal ember önérzetét s azt a kellemes érzést, hogy ő is valaki. Stephen, meggyőződése szerint, elég okos és független volt ahhoz, hogy olyan feleséget válasszon magának, aki valószínűleg boldoggá fogja tenni, s nem kénytelen mellékes szempontokat tekintetbe venni. Fejébe vette, hogy Lucy lesz a felesége, senki más, a drága kis teremtes éppen olyan típus volt, akire mindig hódolattal nézett.

2 ELSŐ BENYOMÁSOK

- Nagyon okos fiú, Maggie - mondta Lucy. Egy zsámolyon térdelt Maggie lábánál, míg a szép, fekete lányt a piros bársonnyal bevont nagy karosszékbe ültette. - Biztosra veszem, hogy tetszeni fog neked. Vagy legalábbis remélem.

- Engem nehéz lesz kielégíteni - mosolygott Maggie, s fölemelte Lucy egyik hosszú hajfürtjét, hogy a napfény keresztül világítson rajta. - Egy fiatal úr, aki méltónak tartja magát Lucyhoz, legyen nagyon szigorú bírálatra elkészülve.

- Az igazság az, hogy én nem vagyok méltó hozzá. Néha, amikor nincs itt, szinte azt kell hinnem, nem is lehet valóság, hogy szeret. De ha velem van, eloszlanak a kételyeim, noha nem szeretném, ha más is tudná, hogy így érzek, Maggie.

- Jól van, de ha hibát találok benne, könnyen szakíthatsz vele, hiszen még nem vagytok eljegyezve - mondta Maggie játékos komolysággal.

- Jobban is szeretem, hogy nem vagyunk eljegyezve. Az eljegyzés után az ember már arra kezd gondolni, hogy nemsokára itt az esküvő - merengett el Lucy, aki saját gondolatait követve észre se vette, hogy Maggie tréfál. - Én azt szeretném, ha minden sokáig úgy maradna, ahogy most van. Néha szinte rémüldözök attól, hogy Stephen kijelenti: beszélt már a papámmal. Papa a múltkor elejtett néhány szót, s abból úgy látom, ő és Mr. Guest már számít erre. És Stephen nővérei újabban nagyon udvariasak hozzám. Eleinte, azt hiszem, nem nagyon tetszett nekik, hogy nekem udvarol, s ez egészen természetes. Valahogy nem illik hozzám, hogy valaha is olyan palotában éljek, mint a Park House, hiszen olyan jelentéktelen kis teremtés vagyok.

- Senkitől sem várják el, hogy termete arányos legyen a házzal, amelyben lakik! Nem vagyunk csigák! - nevetett Maggie. - Mondd, kérlek, Mr. Guest nővérei talán óriások?

- Dehogyan, még csak nem is szépek, illetve nem nagyon szépek - felelte Lucy félig-meddig megbánva könyörtelen észrevételét. - De Stephen nagyon csinos fiú, legalábbis általában annak tartják.

- Te pedig nem tudod osztani a véleményüket, ugye?

- Ó, nem is tudom - pirult el Lucy a nyakáig. - Nem okos dolog a várakozást fölcsigázni, félek, talán csalódás ér. Én azonban bájos meglepetést készítettem számára. Remekül fogok kacagni rajta. De még neked sem mondom meg, miről van szó.

Lucy fölkelt térdeplő helyzetéből, és kissé távolabb lépve szép fejét oldalra hajtotta, mintha Maggie arcképét akarná megfesteni, és a hatást vizsgálgatná.

- Állj csak föl egy percre, Maggie.

- Mit akarsz már megint? - kérdezte Maggie bágyadt mosollyal, de azért fölállt, s lenézett filigrán, légies unokahúgára, akinek alakja egészen elveszett selyem- és tüllruhája nagyszerűségében.

Lucy két-három percig tűnődve vizsgálta ezt a pózt, s csak aztán szólalt meg:

- Nem értem, micsoda boszorkányságnak köszönheted, Maggie, hogy szegényes ruháidban is olyan pompás jelenség vagy. De most már igazán szükséged van egy új ruhára. Tudod, tegnap este megpróbáltalak elképzelni egy szép, divatos ruhában, de akárhogy erőlködtem is, mindig

csak abban a régi, puha gyapjúruhában láttalak, s azt kellett mondanom, semmi sem állhat jobban neked. Kíváncsi vagyok, vajon Marie Antoinette akkor is fenséges volt-e, amikor olyan ruhában járt, melynek foltos volt a könyöke. Látod, ha én vennék föl valami ócska ruhát, észre sem vennének, egyszerűen mosogatórongy lennék.

- Az ám - mondta Maggie mókás komolysággal. - Alighanem kisöpörnék a szobából a szőnyeg porával meg a pókhálókkal együtt, aztán ott ülnél a konyhatűzhely mellett, mint Hamupipőke. Most már leülhetek?

- Most már igen - mondta Lucy nevetve, majd komoly, tűnődő arcot vágva lekapcsolta nagy, fekete borostyán melltűjét. - Cserélj velem brosst, Maggie. Az a kis pillangó olyan nevetséges rajtad.

- De nem fogja elrontani az én következetes kopottságom báját? - kérdezte Maggie, s megadón visszaült a székre, Lucy pedig újra letérdelt melléje, és lekapcsolta róla a lenézett pillangót. - Bárcsak anyám is úgy vélekedne, mint te, mert tegnap este is azon siráncozott, hogy ez a legjobb ruhám. A megtakarított pénzemet tandíjra tartogatom, mert nem kaphatok jobb állást, míg nem tanultam többet.

Maggie fölsóhajtott.

- Nem akarom látni ezt a szomorú arckifejezést még egyszer! - mondta Lucy, s feltűzte nagy brosstűjét Maggie szép vonalú nyaka alá. - Ne felejtse el, már búcsút mondtál annak az unalmas iskolának, és nem kell többé kislányok ruháit foltoztatnod.

- Igaz - mondta Maggie. - Úgy járok, mint az a szegény, esetlen jegesmedve, amelyet a vásáron láttam. Azt hiszem, egészen belebutult abba, hogy szűk ketrecében kénytelen ide-oda topogni, s annyira megszokta, hogy akkor is így mozogna, ha szabadon engednék. Ha az ember sokáig boldogtalan, a vérévé válik, mint egy rossz szokás.

- De én az öröm és szórakozás diétájára foglak, amíg ki nem gyógyulsz ebből a rossz szokásból! - fenyegette meg Lucy, miközben a fekete pillangót szórakozottan saját gallérjára tűzte, szeme pedig szeretettel pihent meg Maggie arcán.

- Ó, te édes, drága csöppség! - mondta Maggie meghiúsult. - Olyan örömet találsz mások boldogságában, hogy azt hiszem, szívesen lemondanál a kedvéért a saját boldogságodról. Bárcsak olyan volnék, mint te!

- Sohasem ért ilyen megpróbáltatás, hiszen mindig olyan boldog voltam. Nem is tudom, vajon el bírnék-e viselni valami nagyobb bajt. Az egyetlen szerencsétlenség, ami ért, szegény mama halála volt. De te sok mindenben mentél keresztül, Maggie, mégis bizonyos vagy benne, hogy ugyanolyan részvételt vagy mások iránt, mint én.

- Nem, Lucy - rázta a fejét Maggie lassan -, én nem tudom élvezni mások boldogságát úgy, mint te, mert arra sokkal elégedettebb volnék. Csak akkor tudok másokkal együtt érezni, ha bajban vannak. Nem hiszem, hogy valaha is képes lennék valakit boldogtalanná tenni, de gyakran gyűlölöm magam, mert elfog a harag, ha boldog embereket látok. Azt hiszem, minél idősebb vagyok, annál rosszabb leszek, annál önzőbb. Néha úgy érzem, ez egészen borzasztó.

- Ne bolondozz, Maggie - tiltakozott Lucy. - Egy szót sem hiszek belőle. Csak komor képzelgés az egész, mert unalmas, fárasztó életed annyira elkedvetlenített.

- Igen, lehet, hogy így van - hagyta rá Maggie, s nekidurálva magát, ragyogó mosollyal elűzte arcáról a felhőket, aztán hátravetette magát székében. - Talán az iskolai étrend az oka, a

vaníliával fűszerezett rizspuding. Reméljük, fölvidít anyám tejsodója és ez a bájos Geoffrey Crayon-kötet.³

Kezébe vette az asztalon heverő *Vázlatkönyv*-et.

- Jól mutat rajtam ez a kis brosztű? - kérdezte Lucy, és a nagy állótükörben vizsgálgatta, csinos-e.

- Nem. Ha Mr. Guest meglátja rajtad, kiszalad a szobából. Kérlek, sürgősen tűzz föl egy másikat.

Lucy kisietett a szobából, de Maggie nem ragadta meg az alkalmat, hogy kinyissa a *Vázlatkönyv*-et. A kötetet térdére ejtette, s tekintete az ablak felé szállt, melyen túl napfény öntötte el a tavaszi virágokat, a hosszú babérsövényt és még távolabb a kedves öreg Floss ezüstös tükrét, mely mintha még nem ébredt volna föl álmából az ünnepnap reggelén. A nyitott ablakon beáradt a kert édes, üde illata, a madarak serényen röpködtek ide-oda, megpihentek az ágakon, trilláztak és énekeltek. És mégis - Maggie szeme könnybe lábadt. A régi képek láttára olyan fájdalmas emlékek rohanták meg, hogy már tegnap is csak nehezen tudta átadni magát a viszontlátás örömének, annak, hogy anyja megint gondtalan kényelemben él, s Tom is kedves és barátságos hozzá, mint jó fivérhez illik. Inkább úgy örült ezeknek, mint a jó híreknek, amiket távoli barátainkról hallunk, s nem úgy, mint az igazi boldogságnak, amelyből közvetlenül kivesszük részünket. Az emlékezet és a képzelet a megfosztottság érzésével töltötte el, s nem tudta élvezni a tovatűnő jelen átmeneti ajándékait. Jövője, gondolta, alighanem múltjánál is rosszabb lesz, hiszen az elégedett lemondás hosszú évei után visszaszüllyedt a vágyak és kívánságok nyugtalanságába. Az örömtelen napokat és utált munkáját mind nehezebben tudta elviselni. Szeme előtt a lüktető és változatos élet képe lebegett; sóvárgással és csüggedéssel töltötte el egyszerre, s egyre jobban földúlta lelkét.

A kinyíló ajtó hangjára fölriadt, gyorsan letörölte könnyeit, és lapozni kezdett a könyvben.

- Tudom, van egy öröm, Maggie, amelynek legkomorabb hangulatodban sem tudsz ellenállni, és ez a zene! - csicseregte Lucy, aki alig lépett be a szobába, máris beszélni kezdett. - Elhatároztam, annyi zenében lesz részed, hogy tobzódhatsz benne. Szeretném, ha újra leülnél a zongorához, hisz sokkal jobban játszottál, mint én, amikor együtt voltunk Lacehamben.

- Kinevetnél, ha hallanád, hogyan játszom el azokat a gyermekdalokat újra meg újra, amikor a növendékeimmel gyakorolok! Csak azért teszem, hogy azokat a drága billentyűket újra megérinthessem! De nem hiszem, hogy most már el tudnék játszani valami nehezebbet, mint azt, hogy *Unalmas gond, távozz szíveimből!*

- Emlékszem, micsoda vad öröm fogott el téged, amikor hozzánk is eljöttek a vándordalososk! - vette újra kezébe Lucy a hímzését. - Most is gyönyörködhetnénk a régi dalokban, amiket valamikor úgy szerettünk, ha tudnám, hogy bizonyos dolgokban nem gondolkodol pontosan úgy, mint Tom.

- Azt hiszem, ehhez nem fér semmi kétség - mosolygott Maggie.

- Inkább azt kellett volna mondanom, hogy egy bizonyos dologban. Mert ha ebben egyetértesz a bátyáddal, akkor a harmadik hangról le kell mondanunk. St. Ogg's nagyon rosszul áll zeneértő fiatalemberek dolgában. Valójában csak két fiatalember van, aki el tud énekelni egy szót: Stephen és Philip Wakem.

³ Washington Irving amerikai író (1783-1859) humoros karcolatai (Sketch Book), amelyeket Geoffrey Crayon álnéven adott ki.

Amikor Lucy kimondta ezt a nevet, fölpillantott kézimunkájából, s látta, hogy Maggie arca elváltozik.

- Fáj ezt a nevet hallanod, Maggie? Ha bánt, nem említem többé. Tudom, Tom is lehetőleg elkerüli.

- Én egészen másképpen vélekedem ebben a dologban, mint Tom - mondta Maggie. Fölállt, és az ablakhoz lépett, mintha jobban szemügyre akarná venni a tájat. - Én mindig kedveltem Philip Wakemet, kislánykorom óta, ahogy megismerkedtem vele Lortonban. Nagyon jó volt Tomhoz, mikor a lába megsérült.

- Ó, mennyire örülök! - kiáltott föl Lucy. - Akkor nem bánod, ha néha eljön? Vele jobban muzsikálhatunk, mint nélküle. Nagyon szeretem szegény Philipet, s csak azt kívánom, bár ne volna olyan betegesen mélabús a testi hibája miatt. Mert azt hiszem, a testi hibája az, ami a kedélyére nehezedik, s amitől néha olyan keserű. Az embernek valóban megesis rajta a szíve, ha megpillantja vézna, nyomorék alakját és sápadt arcát az erős emberek között.

- De Lucy... - kezdte Maggie, hogy megállítsa a fecsegő szóáradatot.

- Ó, valaki csönget a kapun! Nem lehet más, mint Stephen - folytatta Lucy, aki észre sem vette Maggie erőtlén próbálkozását, hogy szóhoz jusson. - Többek közt azt becsülöm Stephenben, hogy Philippel barátkozik, jobban, mint bárki mással.

Ha Maggie szólni akart, most már késő volt. A szalon ajtaja kinyílt, és Minny már kis morgással jelezte egy magas fiatalember közeledését. Ez egyenesen Lucyhoz lépett, s megfogta a kezét; udvarias, gyöngéd és érdeklődő pillantása elárulta, hogy nem lát senkit rajta kívül.

- Engedje meg, hogy bemutassam unokanővéremnek, miss Tullivernek - mondta Lucy, és kaján örömmel fordult Maggie felé, aki közelebb lépett a távoli ablaktól. - Mr. Stephen Guest.

Az első pillanatban Stephen alig tudta leplezni csodálkozását, amikor megpillantotta a sudár, fekete szemű nimfát, akinek éjsötét haja olyan volt, mint egy hercegnői korona. Ám a következő pillanatban Maggie esett zavarba; életében először ejtette zavarba egy férfi hódolata, amely mély pirulásban és mély meghajlásban nyilvánult meg. Kellemes élmény volt, annyira kellemes, hogy szinte elfelejtette Philip miatti előbbi fölindulását. Szemében egészen, új fény gyulladt ki, és kipirult arca is fokozta a szépségét, amikor leült.

- Remélem, most már ráeszmél, hogy a kép, amit tegnapelőtt rajzolt, milyen megdöbbentően találó! - mondta Lucy édesen csengő, diadalmas kacagással. Nagyon élvezte udvarlója zavarát, hiszen rendszerint Stephen volt fölényben.

- A maga ármányos unokahúga alaposan felültetett engem, miss Tulliver - mentegetőzött Stephen. Helyet foglalt Lucy mellett, majd lehajolt, hogy Minnyvel játszadozzék, de közben lopva folyton csak Maggie-re nézett. - Azt mondta, magának szőke haja és kék szeme van.

- Nem! Ezt maga mondta, Stephen! - tiltakozott Lucy. - Én csupán tartózkodtam attól, hogy megingassam bizalmát telepatikus képességében.

- Bárcsak mindig így tévednék - felelte Stephen -, hogy a valóság sokkal szebb, mint amilyennek képzeltem.

- Pompásan megállta a helyét - mosolygott Maggie. - Pontosan azt mondta, amit az adott körülmények közt el lehet várni magától.

Kissé dacos pillantást villantott feléje, mert tüstént megértette, hogy a fiatalember valamiféle gúnyképet rajzolt róla azelőtt. Lucy említette már, hogy Stephen gúnyolódó természetű, s Maggie gondolatban hozzátette, hogy „kissé önhitt is”.

„Ebbe is belebújt az ördög” - volt Stephen első gondolata, s a másik, mikor Maggie is valami kézimunka fölé hajolt, körülbelül úgy hangzott: „Szeretném, ha újra rám nézne.”

Hangosan így válaszolt:

- Azt hiszem, minden üres bók beigazolódik néha. Megesik, hogy az ember komolyan hálát érez, amikor azt mondja: „Köszönöm.” S milyen kínos, hogy ugyanazt a szót kell használnia, amellyel az emberek valamilyen kellemetlen meghívást szoktak visszautasítani. Nem gondolja, miss Tulliver?

- Nem - felelte Maggie, és most már egyenesen ránézett. - Ha nagy alkalommal is közönséges szót használunk, az annál hatásosabb lehet, mert mindjárt megérezzük, hogy most különös jelentősége van, mint a régi zászlóknak vagy ruháknak, ha szentélyben őrizzük őket.

- Akkor az én bókomnak is ékesszólónak kellene lennie, ha szavaim mélyén alatta állnak is az alkalomnak - jegyezte meg Stephen, bár igazában nem is tudta, mit beszél, míg Maggie őt nézte.

- Semmiféle bók nem lehet ékesszóló, legföljebb a közöny kifejezője - felelte Maggie kissé elpirulva.

Lucy aggódni kezdett; azt gondolta, Stephen és Maggie sohasem fogják megkedvelni egymást. Mindig attól tartott, hogy Maggie túlságosan okos és furcsa ahhoz, hogy megnyerje a bíráló hajlandóságú Stephen tetszését. Gyorsan közbevetette magát:

- De drága Maggie, hisz mindig azt állítottad, hogy nagyon is szereted, ha megcsodálnak. Most pedig úgy beszélsz, mintha haragudnál, mert valaki bámulódnak merészel fölcsapni.

- Egyáltalán nem haragszom - nyugtatta meg Maggie. - Nagyon is szeretem érezni, hogy hódolattal néznek rám, de a bók sohasem kelti bennem ezt az érzést.

- Akkor soha többé nem bókolok magának, miss Tulliver - mondta Stephen.

- Köszönöm. Ez mindenestre a tisztelet jele.

Szegény Maggie! Annyira járatlan volt a társasági életben, hogy túlságosan komolyan vett mindent. Soha életében nem beszélt csak úgy a levegőbe, s így a tapasztaltabb úrhölgyek szemében minden bizonytalansággal neveltségessé vált volna, hiszen a legjelentéktelenebb semmiségbe is beleadta minden érzését. Most maga is érezte, hogy kissé neveltségessé. Igaz, hogy elméletben megvetette a bókokat, és egyszer türelmetlenül kifakadt ellenük Philip előtt; nem értem, fejtegette, miért mondják a nőknek fölényesen mosolyogva, hogy ilyen meg olyan szépek, amikor eszükbe sem jut, hogy idős embernek azzal kedveskedjenek: tiszteletre méltók. Mégis ostobaság volt ingerülten felelni egy közönséges bókra, mely egy olyan idegen ajkáról hangzott el, mint Stephen Guest, s bosszankodni azon, hogy lekicsinylően beszélt róla, amikor még nem is látta. Igen, ostobaság volt, gondolta, s mihelyt elhallgatott, már szégyenkezett is miatta. Arra nem gondolt, hogy ingerültsége tulajdonképpen előbbi kellemes hangulatának következménye volt, mint ahogy kínosan érint egy csöpp hideg víz is, ha éppen átengedtük magunkat a jó meleg kellemes érzésnek.

Stephen elég jól nevelt volt ahhoz, hogy észrevegye: a beszélgetés kellemetlen mederbe terelődött. Tüstént közömbös témára tért át. Megkérdezte Lucyt, nem tudja-e, vajon végre megrendezik-e azt a jótékonysági bazárt? Mert akkor remélhetőleg hálásabb tárgyakra pazarolhatja Lucy szép szeme sugarát, mint ezekre a pamutszállal hímzett virágokra amelyek ujjacskáik alatt kiteljesednek.

- Azt hiszem, a jövő hónapban sor kerül rá - felelte Lucy. - De a maga nővéreinek több dolguk lesz veled, mint nekem, hisz az övék lesz a legnagyobb sátor.

- Persze, persze. Szerencsére a saját szobájukban gyártják a dolgaikat, ahol nem zavarom őket. Látom, maga nem rabja a hímzés divatos szenvedélyének, miss Tulliver - tette hozzá Stephen, egy pillantást vetve az egyszerű szegőzésre, amin Maggie dolgozott.

- Nem - felelte Maggie. - Nem értek semmi nehezebb vagy finomabb munkához, csak az ingvarráshoz.

- De az egyszerű varrásod is olyan szép, Maggie - mondta Lucy -, hogy azt hiszem, elkérek belőle néhány darabot, és kiállítom a bazárban, mint finom kézimunkát. Olyan csodásan varrsz, hogy szinte rejtély előttem; azelőtt, a régi időkben mindig utáltad ezt a munkát.

- A rejtély könnyen megmagyarázható, drágám - nézett föl rá Maggie nyugodtan. - Az egyszerű varrás volt az egyetlen munka, amivel pénzt kereshettem. Így kénytelen voltam megpróbálni és kifogástalanul megcsinálni.

Lucy, az egyszerű, jó lélek, akaratlanul is elpirult egy kicsit. Nem örült, hogy Stephen megtudja ezt, Maggie-nek nem kellett volna beszélnie róla. De lehet, hogy az őszinte vallomás mögött büszkeség is rejtett, a szegénység gögje, mely nem hajlandó szégyenkezni. De ha Maggie a kacérság mestere lett volna, akkor sem találhatott volna ki jobb módot arra, hogy szépségét még ingerlőbbé tegye Stephen szemében. Nem mondom, az egyszerű varrómunka és a szegénység nyugodt föltárása magában is elég lett volna a hatás elérésére, de szépségével párosulva még jobban kiemelte Maggie-t a többi nők közül, mint Stephen első pillantásra gondolta.

- De kötni is tudok, Lucy - folytatta Maggie -, ha valami hasznát veheted a bazárban.

- De mennyire! Holnap adok neked piros gyapjúfonalat, és leültetlek dolgozni. A maga nővére nagyon irigylésre méltó teremtés - fordult most Lucy Stephenhez -, mert van tehetsége a szobrászathoz. Csodálatos mellszobrot készített dr. Kennről, emlékezetből.

- Ha emlékezetből meg tudja csinálni, hogy a szemeket nagyon közel rakja egymáshoz és a száj csücskeit minél távolabb, egész St. Ogg's odalesz az ámulattól a hasonlóság miatt.

- Ez már nagyon gonosz volt magától - mondta Lucy, és duzzogó arcot vágott. - Nem gondoltam volna, hogy ilyen tiszteletlenül beszélhet dr. Kennről.

- Valami tiszteletlent mondtam róla? Isten ments! De nem vagyok köteles tisztelettel nyilatkozni egy róla készült, csöppet sem hízelgő szoborról. Én Kenn doktort nagyszerű embernek tartom. Nem sokat törődöm a magas gyertyatartókkal, amiket az áldozóasztalra rakott, és semmi kedvem elrontani a napomat azzal, hogy korán fölkeljek, és elmenjek a reggeli ájtatosságra. De személyes ismerőseim közt ő az egyetlen, akiben van valami az igazi apostolokból, olyan ember, aki évi nyolcszáz fontot keres, és beéri egyszerű fenyőfa bútortal meg főtt marhahússal, hogy kis jövedelmének kétharmad részét a szegények közt oszthassa szét. Milyen szép volt tőle például, hogy befogadta házába azt a szerencsétlen Grattan gyereket, aki véletlenül agyonlőtte az anyját. Több időt áldoz arra, mint egy kevésbé elfoglalt ember tenné, hogy megmentse azt a szegény fiút a lelkiismeretfurdalás gyötrelmeitől. Mindenhová magával viszi, ahogy nemegyszer láttam.

- Gyönyörű! - mondta Maggie, aki kézimunkáját ölébe ejtve élénk érdeklődéssel hallgatta Stephent. - Még nem ismertem embert, aki ilyesmit tett volna.

- Annál jobban csodáljuk Kenn eljárását - folytatta Stephen -, mert a modora általában hideg és szigorú. Nincs benne semmi édeskés vagy érzelgős.

- Ó, azt hiszem, nagyszerű jellem! - kiáltott föl Lucy elragadtatással.
- Nem. Ebben nem értünk egyet - felelte Stephen fejét gúnyos komolysággal csóválgatva.
- Mért? Mi kivetnivalót talál benne?
- Azt, hogy anglikán.
- Hát nem az a helyes tan? - mondta Lucy komolyan.
- Ez a kérdés elvont oldala - felelte Stephen. - Én parlamenti szempontból nézem a dolgot. Kenn egymás ellen uszítja az anglikánokat és a más hitű protestánsokat. Ezt már nem helyeselheti egy magamfajta leendő politikus, akinek szolgálataira olyan nagy szüksége van az országnak. Kellemetlenségeket okozhat neki, mihelyt arra a tisztségre pályázik, hogy St. Ogg's szavazópolgárait képviselje a parlamentben.
- Komolyan gondol erre? - kérdezte Lucy, és szeme boldogan fölragyogott, örömeiben és büszkeségében egészen elfelejtette az anglikán érdekekről szóló vitát.
- Komolyan - felelte Stephen -, mihelyt az öreg Mr. Leyburnt hazafisága és köszvénye arra készíti, hogy nyugalomba vonuljon. Apám szíve vágya, hogy képviselő legyek. Akinek olyan képességei vannak, mint nekem - Stephen kidüllesztette a mellét, és tréfás önimádattal végigsimította haját nagy, fehér kezével -, nagy felelősséggel tartozik a közösségnek, nem igaz, miss Tulliver?
- Okvetlenül - felelte Maggie mosolyogva, de anélkül, hogy munkájáról fölpillantott volna. - Ekkora önbizalmat és szóbőséget nem szabad teljesen magánügyre tékozolni.
- Ó, csodálom az éleseszűségét! - kiáltott fel Stephen. - Ilyen rövid idő alatt rájött, hogy fecsegő és szemtelen vagyok. Felületes emberek sohasem jönnek rá, alighanem kiváló modorom miatt. „Rám se néz, mialatt önmagamról beszélek - gondolta, miközben a két lány még kacagott -, jó lesz, ha más témára térek át.”
- Vajon elmegy-e Lucy a könyvklub ülésére a jövő héten? - hangzott a következő kérdés. Utána pedig lelkesen ajánlotta Lucynak, hogy válassza Southey *Cowper élete* című munkáját, ha ugyan nem kedveli jobban a filozófiai olvasmányokat, mert ebben az esetben azzal hökkenthetné meg St. Ogg's hölgyeit, hogy a Bridgewater-alapítvány költségén kiadott valamelyik értekezésére adja szavazatát. Lucy természetesen tudni akarta, miféle ijesztően tudós könyvek ezek. Nincs nagyobb öröm egy fiatalember számára, mint ifjú hölgyek látóköreit szélesíteni, és könnyedén csevegni előttük olyan dolgokról, melyekről semmit sem tudnak. Stephen szikrázó szellemességgel számolt be egy Buckland-féle értekezésről, amelyet nemrég olvasott. El is nyerte jutalmát. Maggie ölébe ejtette kézímunkáját, és annyira elmerült a csodálatos geológiai értekezésben, hogy karját összefonva előrehajolt, és önfeledten bámult Stephenre, mintha az valami dohos, vén professzor lett volna, ő maga pedig pelyhes ajkú diák. Stephent annyira elbűvölte a nagy, tiszta szempár tekintete, hogy végül egészen belefeledkezett, s még arra sem gondolt, hogy legalább időnként Lucyra pillantson. Ám ez a kedves gyerek csak örült annak, hogy Stephen megmutatja Maggie előtt, milyen roppantul okos, s hogy végül még egészen jól összebarátkoznak.
- Hozzam el magának ezt a könyvet, miss Tulliver? - kérdezte Stephen, amikor úgy érezte, hogy visszaemlékezéseinek árja már elapadt. - Sok illusztráció van benne, ami valószínűleg érdekelné.
- Ó, nagyon köszönöm! - mondta Maggie, s elpirult, mert az egyenes megszólítás észre térítette, s arra készítette, hogy újra kézbe vegye kézímunkáját.

- Nem, nem! - tiltakozott Lucy. - Nem engedem, hogy Maggie könyvekbe temetkezzék, mert akkor sohasem tudnám visszaráncigálni. Azt akarom, hogy élvezetes semmittevéssel töltse idejét, csónakázással, csevegéssel, lovaglással, kocsikázással. Ilyen vakációra van szüksége.

- Jó, hogy szóba hozta! - mondta Stephen órájára pillantva. - Most is kimehetnénk a folyóra evezni egyet. Az ár éppen kedvező, levinne Tortonig, onnan meg gyalog visszasétálhatnánk.

A javaslat elbűvölte Maggie-t, hiszen már évek óta nem volt lenni a folyón. Elszaladt, hogy fölvegye kalapját. Lucy még elidőzött a szobában, hogy valami utasítást adjon a szobalánynak. Közben fölhasználta az alkalmat, hogy közölje Stephennel: Maggie-nek semmi kifogása Philip meghívása ellen, tehát kár, hogy tegnapelőtt már elküldte azt a figyelmeztető levelet. De majd újra ír, és meghívja.

- Én majd fölkeresem holnap - ajánlkozott Stephen. - Este meg magammal hozom, jó lesz? A nővéreim, ha megmondom nekik, hogy az unokanővére itt van, biztosan átjönnek látogatóba. Így hát délelőtt nekik engedem át a terepet.

- Helyes. Kérem, hozza magával Philipet - mondta Lucy. - És ugye, szeretni fogja Maggie-t? - tette hozzá könyörgő hangon. - Hát nem drága, bűbajos teremtés?

- Túlságosan magas - felelte Stephen lepillantva Lucyra -, és talán túlságosan temperamentumos is. Szóval, nem az esetem.

A fiatal urak, tudjuk, szeretnek hölgyek előtt más hölgyekről ilyen bizalmas, meggondolatlan s nem éppen hízelgő megjegyzéseket tenni. Így aztán sok asszony abba a kellemes helyzetbe kerül, hogy megtudja: a férfi, aki lelkesen udvarol neki, és forró szerelmét bizonygatja, szíve mélyén bírálhatja, sőt utálja. És semmi sem világítja meg jobban Lucy jellemét, mint az, hogy egyrészt gyanútlanul elhitte Stephen lekicsinylő szavait, másrészt szilárdan elhatározta magában, hogy Maggie-nek nem szabad megtudnia. Ám a nyájas olvasó, aki éles logikájával nem ad sokat a puszta szavakra, már előre látja, mi lesz Stephen lefitymáló véleményének egyenes folytatása. Miközben a csónakház felé ballagott, élénk képzelete segítségével máris azt forgatta agyában, hogy Maggie legalább kétszer lesz kénytelen kezét nyújtani neki ezen a kellemes csónakkiránduláson, s hogy egy fiatalember, ha magára óhajtja vonni egy hölgy tekintetét, keresve sem találhat kedvezőbb alkalmat, mint ha csónakba ül vele és evez. Mit jelentsen ez? Talán első látásra beleszeretett Mrs. Tulliver csodálatos leányába? Szó sincs róla. Az igazi életben sohasem gyúlnak ki szenvedélyek ilyen hirtelen. Azonkívül Stephen már szerelmes volt a világ legédesebb leánykájába, akit félig-meddig már el is jegyzett; s nem volt olyan ember, aki bármiféle bolondságot is elkövetne. De ha az ember huszonöt éves, nincs krétából az ujja hegye, hogy ne bizseregjen egy csinos lány kezének érintésére. Egészen természetes volt, s nem járt semmiféle veszéllyel, hogy a szépségnek hódoljon, és szívesen legeltesse rajta szemét; mi baj lehet belőle, legalábbis az adott körülmények között? Aztán ez a lány különösen érdekes szegénysége és gondjai közepett; s öröm nézni, milyen szép barátság köti össze a két unokatestvért egymással. Stephen általában nem kedvelte a különösebb vagy az átlagtól elütő nőket, ezt maga is elismerte; de itt olyan különlegességről van szó, ami valóban magasabb rendű. S amíg egy ilyen lányt nem kell feleségül venni, kellemes változottságot visz a társasági életbe.

Stephen reménysége nem teljesült: Maggie az első negyedórán rá sem nézett. Nem tudott betelni a régi folyópart látványával, amelyet olyan jól ismert. Elhagyatottnak érezte magát, elszakítva Philiptől, az egyetlen embertől, aki hűségesen szerette, olyan szeretettel, amilyenre mindig sóvárgott. De az evezők ritmikus mozgása lassanként fölkelte figyelmét, s arra gondolt, milyen jó volna, ha tudna evezni. Ez kizökkentette álmodozásából; megkérdezte, nem kaphatná-e meg az egyik evezőlapátot? Mindjárt kiderült, hogy még sok tanulnivalója

van. Elfogta az ambíció. Arca kipirult a mozgástól; ez jókedvre pezsdítette, s lelkesen tanulgatta a fogásokat.

- Nem nyugszom, amíg meg nem tudok birkózni mind a két evezővel - mondta -, s akkor én viszem majd magát meg Lucy!

Örömtől sugárzó arccal lépett ki a csónakból. Maggie, mint tudjuk, hajlamos volt arra, hogy gondolatai elkalandozzanak, s ne figyeljen arra, amit éppen tesz. Most is rossz pillanatot választott utolsó megjegyzésére. Lába megcsúszott, de Mr. Stephen Guest szerencsére erősen fogta a kezét, és fönntartotta.

- Remélem, nem ütötte meg magát? - kérdezte; lehajolt, és aggódva nézett az arcába. Kellemes érzés volt, hogy ilyen kedvesen és természetesen vigyáz rá valaki, aki magasabb és erősebb nála. Maggie most találkozott először ezzel az érzéssel.

Amikor megint hazaértek, ott találták Pullet bácsit és nénit; együtt ültek Mrs. Tulliverrel a szalonban. Stephen elsietett, miután engedélyt kért, hogy este újra eljöhessen.

- Legyen szíves, hozza magával azt a Purcell-albumot, amit a múltkor elvitt - kérte Lucy. - Szeretném, ha Maggie hallaná a maga legjobb dalait.

Pullet néni biztosra vette, hogy Maggie-t meghívják Lucyval együtt valahová, alighanem a Park House-ba. Rettentően megbotránkoztatta Maggie szegényes ruhája, amely - ha St. Ogg's előkelő társasága meglátja - szégyent hozhat a családra. Ennek gyorsan és erélyesen elejét kell venni. Gyors tanácskozást tartottak, hogy mi legyen a kivezető út. Mrs. Pullet ruhatárának fölösleges darabjai közt volt egy, ami nagyon alkalmasnak ígérkezett: Lucy és Mrs. Tulliver egyforma buzgalommal ajánlotta. Kétségtelen, hogy Maggie-nek a lehető legsürgősebben estélyi ruhára van szüksége, s termete körülbelül olyan magas volt, mint Pullet nénié.

- De vállban sokkal szélesebb nálam, s ez nagyon kellemetlen - mondta Mrs. Pullet -, mert különben minden alakítás nélkül viselhetné azt a szép, fekete brokátruhát. A karja meg egyenesen ijesztő - tette hozzá bánatosan, amint fölemelte Maggie erős, gömbölyű karját. - Nem fér be az én ruhám ujjába.

- Nem tesz semmit, nénikém, csak tessék átküldeni a ruhát - mondta Lucy. - Eszembe sem jut, hogy Maggie hosszú ujjú ruhát viseljen. Van elég fekete csipkém a díszítésre. Gyönyörű lesz a karja benne.

- Igen, Maggie karja nagyon formás - helyeselt Mrs. Tulliver. - Éppen olyan, mint az enyém volt valamikor. Csak az enyém sohasem volt barna. Bárcsak Maggie is a mi családunk színét örökölte volna.

- Csacsiság, nénikém! - mondta Lucy, megsimogatva Tulliverné vállát. - Te nem értesz az ilyen dolgokhoz. Minden festő azt mondaná, hogy Maggie arcszíne gyönyörű.

- Lehet, hogy igazad van, drágám - egyezett bele Mrs. Tulliver alázatosan. - Te jobban tudod, mint én. De amikor fiatal voltam, a barna bőrt nem tartották szépnek jobb körökben.

- Nem bizony - mondta Pullet bácsi, aki élénk érdeklődéssel hallgatta a hölgyek beszélgetését, miközben cukorkáit szopogatta. - Ámbátor volt egy dal a dióbarna lányról. Egyébként azt hiszem, féleszű volt, Gügye Katinak hívták, ha jól emlékszem.

- Istenem, istenem! - nevette el magát Maggie kissé türelmetlenül. - Azt hiszem, én is úgy fogom végezni, ha annyit emlegetik a barna bőrt.

3 BIZALMAS PERCEK

Este, amikor Maggie fölment a hálósobájába, úgy érezte, semmi kedve levetközni. Gyertyáját letette az asztalra, s elkezdett föl-alá járkálni a szobában, amely meglehetősen nagy volt. Kemény, szabályos, kissé gyors léptei azt mutatták, hogy valami erős izgalom dúlta föl, melynek a mozgás az ösztönös levezetője. Szeme és arca szinte lázas tűzben égett; fejét hátravetette, és kezét tenyerével kifelé összekulcsolta a háta mögött, karját megfeszítette; mindez a túlfűtött lelkiállapot szokásos kísérője.

Miféle különös dolog történt vele?

Semmi olyan, amit csak a legkisebb mértékben is jelentősnek tarthatnánk. Szép zenét hallott, amelyet egy kitűnő basszus hang tolmácsolt, egyébként azonban olyan vidéki és műkedvelő színvonalon, hogy olvasóim kritikus fülét bizonyára nem elégítette volna ki. Azonkívül észrevette, hogy folytonosan nézik, mégpedig inkább lopva; ezek a pillantások egy markáns, egyenes vonalú szemöldökpár alól sugároztak felé, s mintha valahogy követték volna az ugyanakkor elhangzó hullámrezgést. Ilyen dolgokat persze észre sem venne egy igazán jól nevelt, kiegyensúlyozott kedélyű, fiatal hölgy, aki megfelelő vagyon, kellő csiszoltság és előkelő társaság előnyeivel dicsekedhetik. De ha Maggie történetesen ilyen ifjú hölgy, akkor önök valószínűleg sohasem hallanak róla, hiszen élete olyan sima lefolyású lett volna, hogy aligha lett volna érdemes megírni. A boldog nőknek, akárcsak a boldog nemzeteknek, nincs történetük.

Szegény Maggie éppen akkor szabadult meg egy harmadrangú iskola tantermétől, melynek idegtépő lármája éppen úgy megviselte, mint napról napra ismétlődő kicsinyes robotja. Ezek a látszólag jelentéktelen dolgok úgy hatottak túl érzékeny, fogékony lelkére, hogy valami titokzatos módon, melyet maga sem tudott megérteni, följajzották és állandó feszültségben tartották képzeletét. Nem mintha komolyan vette volna Stephen Guest fiatalurat vagy hódolatának jeleit. Inkább arról volt szó, hogy félig-meddig közelébe került a szerelem, szépség és gyönyör világának - azoknak a homályos, kusza képeknek, melyeket az addig összeolvasott regényekből és költeményekből merített, és hosszú időn át álmaiba, ábrándozásaiba szőtt. Néha-néha visszapillantott azokra az évekre, amikor a lemondás kultuszát üzte, s már-már azt hitte, hogy legyőzte minden sóvárgását, minden türelmetlenségét; de ez a lelkiállapot végleg tovatűnt, s már attól is visszariadt, hogy fölidézzé emlékéit. Most már semmiféle ima, semmiféle vívódás nem hozhatja vissza azt az önmehtagadásra alapított békességet. Élete csatáját, úgy látszik, nem döntheti el ilyen rövid és egyszerű módon - azzal, hogy ifjúsága küszöbén teljesen lemond mindenről. A zene - Purcell szenvedélyes, csapongó zenéje - még mindig az idegeiben remegett, s nem engedte, hogy visszatérjen sivár, magányos múltjának emlékeihez. Újra fölszállt abba a fényesebb, légies világba - amikor valaki szelíden kopogtatott ajtaján. Természetesen Lucy volt; bő, fehér hálóköntösében szaladt át hozzá.

- Ejnye, Maggie, te haszontalan gyerek, hát még vetközni sem kezdél? - kérdezte csodálkozva. - Megfogadtam, hogy nem jövök be hozzád beszélgetni, mert bizonyára fáradt vagy. Te meg úgy állsz itt, mintha csak bálba készülödnél. Gyere, kapd magadra a hálóköntösödet, és bontsd ki a hajadat!

- No, te sem előztél meg olyan nagyon - mondta Maggie, s gyorsan belebújt rózsaszínű pamutköntösébe, miközben Lucy világosbarna, hátrafésült hajára pillantott, mely kusza, rendetlen fürtökre bomlott.

- Nincs semmi dolgom - mondta Lucy. - Leülök, és beszélgetünk, amíg el nem álmosodsz.

Maggie lebontotta hosszú, fekete haját rózsaszínű köntösére, Lucy helyet foglalt a tükrös asztal közelében, és szerető tekintettel figyelte unokanővérét, fejét kissé oldalra hajtotta, mint egy helyes spániel. Ha hihetetlennek tartják, hogy ifjú hölgyek ilyen helyzetben folytassanak bizalmas beszélgetést, csak arra hivatkozhatom, hogy az emberi élet sok kivételes esetet tud fölmutatni.

- Nagyon élvezted a ma esti muzsikálást, igaz, Maggie?

- Nagyon. Éppen azért nem érzek egy csöpp álmoságot sem. Azt hiszem, nem volna semmi más kívánságom a világon, ha mindig elegendő zenében volna részem. Mintha erőt öntene a tagjaimba és gondolatokat az agyamba. Az élet olyan sima és könnyű, ha zenével vagyok tele! Máskor meg úgy érzem, mintha nehéz súlyokat cipelnék.

- És Stephennek remek hangja van, nem igaz?

- Hát, ami ezt illeti, egyikünk sem alkalmas megítélni - nevetett Maggie, aztán leült, s hátravette hosszú haját. - Te nem vagy elfogulatlan, engem pedig még a kintorna is gyönyörködtet.

- De mondd meg, mit gondolsz róla, most mindjárt. Mondd meg, ahogy van, a jót is, a rosszat is!

- Ó! Azt hiszem, nem ártana, ha egy kicsit letörnéd a szarvát. Nem jó, ha egy szerelmes férfi annyira nyeregben érzi magát, és olyan biztos a dolgában. Az kellene, hogy reszkessen egy kicsit.

- Csacsiság, Maggie! Mintha bárki is reszkethetne éntőlem! Úgy gondolod, kissé önhitt, látom. Azért nem tartod ellenszenvesnek, ugye?

- Ellenszenvesnek? Nem. Talán állandóan annyi bájos ember vesz körül, hogy már nehéz elnyerni a tetszésemet? De különben is, mi kifogásom lehet valaki ellen, aki megígérte, hogy boldoggá tesz téged, drága kis bogaram? - mondta Maggie, s megcsípkedte Lucy gödrös állát.

- Holnap este még többet muzsikálunk - mondta Lucy megint boldogan. - Mert Stephen elhozza Philip Wakemet is.

- Jaj, Lucy, nekem nem szabad találkoznom vele! - sóhajtotta Maggie elsápadva. - Legalábbis Tom hozzájárulása nélkül nem!

- Nem is tudtam, hogy Tom ilyen zsarnok! - csodálkozott Lucy. - Akkor magamra kell vállalnom a felelősséget. Mondd meg Tomnak, hogy az én hibámból történt.

- De drágám - hebegte Maggie -, ünnepélyesen megígértem Tomnak, apám halála előtt, megígértem, hogy sohasem beszélek Philippele az ő tudta és beleegyezése nélkül. És rettentően félek szóvá tenni ezt a témát Tom előtt, félek, hogy megint veszekedés lesz belőle!

- Ilyet még soha életemben nem hallottam! Egészen furcsa és ésszerűtlen! Miféle okot adhatott szegény Philip ilyen haragra? Megengeded, hogy én beszéljek erről Tommal?

- Ne tedd, nagyon kérlek! - könyörgött Maggie. - Inkább magam keresem föl holnap Tomot, és megmondom neki, a te kívánságod, hogy Philip eljöjjön. Már azelőtt is gondoltam rá, hogy megkérem, oldozzon föl ígéretem alól, de nem volt bátorságom rászánni magamat.

Mindketten hallgattak néhány percig, aztán Lucy így szólt:

- Maggie, neked titkaid vannak előttem, pedig én semmit sem titkolok előled.

Maggie tűnődve fordult el Lucytól. Aztán újra feléje fordította tekintetét, és ezt felelte:

- Szeretnék elmondani neked mindent Philippel kapcsolatban. De nagyon kérlek, Lucy, senki-nek a világon ne áruld el, hogy tudod, legkevésbé magának Philipnek, de Stephen Guestnek sem.

Az elbeszélés sokáig tartott, mert Maggie most tapasztalta életében először, milyen megkönnyebbülés az, ha kiöntheti a szívét valaki előtt. Addig még sohasem tárta föl legbensőbb énjét Lucy előtt. Ám az édes kis arc, amint rokonszenves érdeklődéssel hozzáhajolt, s a kis kéz, mely forrón szorongatta az övét, arra bátorította, hogy beszéljen, beszéljen tovább. Csak két pont volt, melyre vallomása nem terjedt ki. Nem árulta el teljesen még mindig sajgó sebé, Tom legnagyobb bűnének az emlékét, a sértéseket, melyeket Philip fejére zúdított. Ennek az emléke még mindig haragos fölháborodással töltötte el, s nem tudta volna elviselni, hogy valaki más is tudjon róla; elhallgatta Tom és Philip kedvéért egyaránt. A másik dolog, amit képtelen volt Lucynak elmesélni, az a bizonyos utolsó jelenet volt apja és Wakem között. Pedig azóta is úgy érezte, ez újabb sorompót állított közéje és Philip közé. Csupán annyit mondott, most már maga is belátja, hogy Tomnak nagyjában igaza volt: a két család viszonya teljesen kizárja bármilyen szerelem vagy házasság lehetőségét kettőjük között. Természetesen Philip apja sem adná hozzá soha a beleegyezését.

- Íme, Lucy, ez az én történetem - fejezte be Maggie mosolyogva, de könnyes szemmel. - Láthatod, olyan vagyok, mint Sir Andrew Aguecheek: egyszer engem is szerettek!

- Most már értem, hogy van az, hogy ismered Shakespeare-t, és annyi mindent tudsz, és annyi mindent tanultál, amióta otthagytad az iskolát! Eddig boszorkányságnak tartottam, ami hozzátartozik egész rejtélyességedhez! - mondta Lucy.

Eltűnődött egy kicsit, közben a padlót nézte, aztán fölemelte tekintetét Maggie-re, és így folytatta:

- Nagyon szép, hogy ennyire szereted Philipet. Sohasem gondoltam volna, hogy ilyen nagy boldogság érheti. És véleményem szerint, nem szabad lemondanod róla. Most még akadályok állnak az utatokban, de ezeket idővel el lehet hárítani.

Maggie megrázta fejét.

- Majd meglátod - erősködött Lucy. - Akárhogy nézem is a dolgot, nem látom reménytelennek. Van benne valami regényes, nem mindennapi, mint minden, ami veled történik, nem is lehet másképpen. Philip imádni fog, olyan férjed lesz, amilyen csak a tündérmesékben akad. Addig töröm a kobakomat, amíg ki nem sütök valamit, hogy mindenki észhez térjen, ahogy kell, s férjhez mehess Philiphez, ugyanakkor, mint én - valaki máshoz. Milyen szép befejezése lenne az én szegény, szegény Maggie-m viszontagságainak!

Maggie mosolyogni próbált, de megborzongott, mintha hideg szél csapta volna meg hirtelen.

- Jaj, drágám, még megfázol! - mondta Lucy. - Gyorsan az ágyba, megyek én is. Nem is merem megnézni, milyen késő lehet már.

Megcsókolták egymást, és Lucy elment - a bizalmas titok birtokában, mely erősen hatott későbbi benyomásaira. Maggie teljesen őszinte volt; az alakoskodás nem fért össze a természetével. De a bizalmas vallomás néha megtévesztő, még akkor is, ha őszinte.

4 A KÉT TESTVÉR

Maggie kénytelen volt délben fölkeresni a bátyját a szállásán, amikor Tom hazament ebédelni, különben nem találta volna otthon. Nem lakott teljesen idegen helyen. Bob Jakin barátunk ugyanis - Mumps hallgatólagos beleegyezésével - nyolc hónappal azelőtt megházasodott. Nemcsak feleségre tett szert, de otthonra is, egy meglepő átjárókban gazdag, ódon, fura házban, lenn a folyóparton, ahol - mint megjegyezte - felesége és anyja „mindig kint lesznek a vízből”, hisz elég, ha kikölcsönzik a két „sétabárkát”, melybe megtakarított pénzének egy részét fektette, s átengedik egy lakónak a nappalit meg a fölös hálósobát. Ilyen körülmények között, ha eltekintünk a komfortosabb igényektől, mi lehetne megfelelőbb mindkét fél számára, mint az, hogy az albérlő Tom úrfi legyen?

Bob felesége nyitott ajtót Maggie-nek. Apró, vézna asszonyka volt, arca körülbelül olyan, mint egy hollandi babáé, termete pedig (Bob anyjához képest, aki a háttérben az egész átjárót kitöltötte) azokra a kis figurákra emlékeztetett, amelyeket a szobrász szeret egy roppant méretű, alkotás mellé állítani, hogy az utóbbi méreteit jobban érzékelhesse. A csöpp asszonyka térdhajlítással köszöntötte a vendéget, és bizonyos riadtsággal nézett föl rá, mikor ajtót nyitott neki. Maggie mosolygós kérdése: „Itthon van a bátyám?”, arra készítette, hogy sarkon forduljon, és kitörő izgalommal kiáltsa:

- Hé, mama, mama! Szólj Bobnak! Maggie kisasszony van itt! Tessék beljebb kerülni! Parancsoljon erre! - mondta, kinyitott egy oldalajtót, és nagy igyekezettel a falhoz lapult, hogy minél több helyet adjon a látogatónak.

Szomorú emlékek rohanták meg Maggie-t, amikor a kis nappaliba lépett; ez volt minden, amit szegény Tom „otthonának” nevezhet - pedig ez a név valamikor, sok évvel ezelőtt, mindkettőjük számára annyi kedves, megszokott tárgy összességét jelentette. De mégsem volt minden egészen idegen ebben az új szobában. Az első tárgy, amelyen Maggie szeme megakadt, a régi nagy Biblia volt, melynek megpillantása nem segített régi emlékeit eloszlatni. Szó nélkül megállt az ajtóban.

- Kérem, tessék helyet foglalni nálunk, kisasszony - kínálta Mrs. Jakin, s kötényével törölgetni kezdett egy egészen tiszta széket; majd ugyanennek a tisztas ruhadarabnak a csücskét nagy zavarában arcához emelte, és csodálkozva bámult a vendégre.

- Szóval, Bob itthon van? - kérdezte Maggie fölcusdva, s rámosolygott a szégyenkező hollandi babára.

- Igen, kisasszony, csak azt hiszem, éppen mosakszik és öltözködik. Majd utánanézek - mondta Mrs. Jakin, és eltűnt.

De nemsokára visszajött, most már bátran lépegetve, valamicskével a férje mögött, akinek ragyogó kék szeme és szabályos fehér fogsora már fölillant az ajtóban, ahol tisztelettudóan meghajolt.

- Hogy van, Bob? - köszöntötte Maggie előlépve, és kezét nyújtotta Bob felé. - Már régen szerettem volna kedves feleségét meglátogatni. Külön eljövök ebből a célból legközelebb, ha megengedi. De ma a bátyámmal kell beszélnem.

- Itt lesz hamarosan, kisasszonykám. Nagyon szépen halad a dolgában. Tom úrfi az első ember lesz az egész környéken, majd meg tetszik látni.

- Én meg tudom, hogy sokat köszönhet magának. Bob, akármi is lesz belőle, ő maga mondta nekem a múltkor, egyik este, amikor magáról beszélgettünk.

- Igen, ez rá vall, kisasszonykám. És én sokat adok arra, amit mond, mert az ő nyelve nem jár ám soha szaporán, mint az enyém. Úristen! Én bizony olyan vagyok, mint egy megbillentett flaskó, semmivel sem különb, ha egyszer kotyogni kezdek, nem lehet megállítani. De hogy maga milyen szép, kisasszonykám! Igazán öröm nézni! No mit szólsz most, Prücsök? - fordult a feleségéhez Bob. - Hát nem igaz, amit mondtam? Még akkor is, ha nincs olyan áru, amit ne tudnék agyondicsérni, ha egyszer rákezdem!

Mrs. Jakin kis fitos orra, mintha a szeme példáját követte volna, olyan tisztelettel fordult Maggie felé, de most már mosolyogni is tudott, hajbókolva kijelentette:

- Semmit sem vártam úgy, mint hogy láthassam egyszer a kisasszonyt, mert az uram annyit emlegette, mialatt nekem udvarolt, hogy azt hittem, elment a jó dolga!

- Jó, jó - mondta Bob kissé bárgyú arcot vágva. - Inkább nézzél a kaja után, hogy Tom úrfinak ne kelljen várnia rá.

- Remélem, Mumps megbarátkozott Mrs. Jakinnal, Bob - kezdte újra a beszélgetést Maggie mosolyogva. - Emlékszem, valamikor azt mondta, a kutyus ellenezné, ha meg akarna házasodni.

- Tetszik tudni, kisasszony, megváltoztatta a véleményét, amikor látta, milyen csöppséget akarok elvenni. Többnyire úgy tesz, mintha nem is venné észre, vagy talán azt gondolja, csak gyerek. De ami Tom úrfit illeti, kisasszonyka - mondta Bob jóval halkabban és komoly arccal -, olyan zárkózott, mint egy kazán, mondhatom. De én ravasz kópé vagyok ám, s ha lerakom a batyumat, és ráérő időm van, az eszem csak forog, forog, és nincs mit örölnie, így hát akaratlanul is azt találgatom, mi jár más emberek fejében. És egyre nagyobb aggodalommal látom, hogy Tom úrfi esténként egymagában üldögél itt, összeráncolja homlokát, és komoran bámul a tűzbe. Pedig az volna a természetes, hogy most már vidámabb legyen, egy olyan pompás fiatalember, mint ő. Feleségem azt mondja, hogy néha bemegy a szobájába, de Tom úrfi észre sem veszi, csak ül, bámul a tűzbe, a homlokát ráncolja, mintha emberek ugrálnának parázsban, és azokat figyelné.

- Bizonyára üzleti dolgokon gondolkodik - vélte Maggie.

- Lehet - hagyta rá Bob, hangját még halkabbra fogva -, de nem gondolja, hogy valami más is van a dologban, kisasszonykám? Tom úrfi nagyon magába zárkózik, de én csavaros eszű ember vagyok, és karácsony táján már azt gondoltam, hogy kitaláltam a gyöngéjét. Akkor az volt a legnagyobb gondja, hogy egy szép kis kutyát szerezzen; meg is találta, fekete spániel volt, igazán tiszta fajta. Azután megint rájött a bánkódás, megint összeszorította a fogát, jobban, mint valaha, pedig már igazán nincs oka a szerencséjére panaszkodni. Csak ezt akartam mondani, kisasszonykám, gondoltam, talán sikerül kihúznia belőle valamit, ha már itt van. Nagyon magányosan él, nem jár eleget emberek közé.

- Attól tartok, Bob, aligha tudok elérni nála valamit - mondta Maggie, akit Bob szavai nagyon felkavartak. Ez valami egészen új volt, eddig el sem tudta volna képzelni, hogy Tomnak szerelmi bánata is lehet. Szegény fiú! És ráadásul Lucyba szerelmes! De az is lehet, hogy az egész nem egyéb, mint Bob túlságosan eleven képzeletének a szüleménye. Kutyát ajándékozni nem nagy dolog, nem jelent többet, mint hálát és rokoni szeretetet. De ekkor Bob már fölkiáltott:

- Itt van Tom úrfi! - s a külső kapu kinyílt.

- Nagyon rövid az időnk, Tom - kezdte Maggie, mihelyt Bob elhagyta a szobát. - Máris megmondom, miért jöttem, hogy ne zavarjalak az ebédben.

Tom a kandallónak támaszkodott, Maggie pedig ott ült előtte, szemben a világossággal. Így rögtön észrevette, hogy Maggie reszket, s mindjárt megsejtette, miről akar beszélni. Ez a sejtelem tette hangját rideggé és barátságtalanná, mikor megkérdezte:

- Miről van szó?

Hangja fölkelte Maggie-ben az ellenállás szellemét, s most már ő is egészen más hangon adta elő kérését, mint ahogy előre elhatározta. Fölállt a székről. Egyenesen Tom szemébe nézett, és így szólt:

- Szeretném, ha fölmentenél Philip Wakemre vonatkozó ígéretem alól. Azt ígértem, nem találkozom vele anélkül, hogy szólnék neked róla. Most eljöttem, hogy megmondjam: találkozni szeretnék vele.

- Rendben van - egyezett bele Tom még ridegebben.

Maggie már is megbánta, hogy ilyen hűvös, dacos hangon kezdett beszélni, és szíve elszorult arra a gondolatra, hogy bátyja elidegenedik tőle.

- Nem a magam kedvéért, drága Tom. Kérlek, ne haragudj. Nem is kértelek volna erre, csak hogy Philip, tudod, jó barátságban van Lucyval, és Lucy akarja, hogy ott legyen ma este, már meg is hívta. Megmondtam neki, hogy én nem állhatok szóba vele, amíg téled meg nem kérdeztem. Csak mások jelenlétében találkozunk, és nem lesz köztünk semmi titok.

Tom elfordította fejét, és egy ideig még erősebben ráncolta homlokát. Azután újra a hűgához fordult, és lassan, nyomatékosan kijelentette:

- Ismered az érzéseimet ebben a dologban, Maggie. Fölösleges megismételnem bármit is abból, amit egy évvel ezelőtt mondtam. Amíg apám élt, kötelességemnek tartottam minden befolyásomat latba vetni, hogy visszatartsalak, s megakadályozzam, hogy szégyent hozz apámra, magadra és mindnyájunkra. Ám most rád bízom, tégy, amit akarsz. Független akarsz lenni, megmondtad nekem apád halála után. Az én véleményem nem változott. Ha Philip Wakemet akarod szeretni, ám tedd, de akkor rólam le kell mondanod.

- Én meg azt nem akarom, drága Tom, semmiképpen sem. Látom, csak baj lenne belőle. Nem-sokára úgyis elmegyek egy másik állásba. De amíg itt vagyok, szeretnék Lucy kívánságára összejönni vele.

Tom arcának szigora kissé fölengedett.

- Nem bánom, ha alkalomadtán találkozol vele a nagybátyám házában. Nem akarok ebből nagy hűhót csapni. Csak az a baj, hogy nem tudok bízni benned, Maggie. Majd rávesznek valamire.

Ez kegyetlen volt. Maggie ajka reszketni kezdett.

- Hogy beszélhetsz így, Tom? Nagyon kíméletlen vagy. Hát nem tettem meg mindent, amit tehettem, nem viseltem el mindent? Nem tartottam meg a neked adott szavamat, amikor... amikor az én életem sem volt boldogabb, mint a tiéd?

Kénytelen volt gyerekesen viselkedni - már könny tolult a szemébe. Ha nem keményítette meg a harag, úgy hatott rá minden kedves vagy hideg szó, mint a mezei százsorszépre a napfény vagy a felhő. Szeretetre sóvárgott, ez volt a legfontosabb most is, éppen úgy, mint régen, abban a szűtte padlásszobában. Könyörgésére Tom is ellágyult, persze csak a maga módján. Kezét gyöngéden húga karjára tette, és egy jóindulatú tanító hangján oktatta:

- Ide hallgass, Maggie. Megmagyarázom neked, mit gondolok. Te mindent túlzásba viszel. Nincs ítélőképességed, és nem tudsz uralkodni magadon. Mégis azt hiszed, te tudsz mindent a legjobban, s nem engeded, hogy irányítsanak. Tudod, ellene voltam annak, hogy állást vállalj. Pullet néném szívesen befogadott volna a házába. Jó otthonod lett volna, ahol tisztessen élhetnél saját rokonaidd körében, amíg nem sikerül otthonról gondoskodnom mindhármunk számára. Ez az, amire törekszem. Azt akarom, hogy a húgom úri hölgy módjára éljen, s mindig gondoskodtam volna rólad, ahogy apám kívánta, amíg férjhez nem mégy. De te mindig ellenkeztél velem, mindig másképp gondolkodtál, és nem voltál hajlandó engedni. Pedig lehetne annyi eszed, hogy belásd: a bátyád, aki emberek közt forog, bizonyára jobban tudja, mi a helyes és mi az illó a húgának, sokkal jobban, mint te magad! Azt gondolod, nem vagyok jó szívvel irántad. Pedig én mindig csak azt tartom szem előtt, ami meggyőződésem szerint a javadat szolgálja.

- Igen, tudom, drága Tom - mondta Maggie, még mindig félig zokogva, bár igyekezett visszafojtani könnyeit. - Tudom, mindent megtennél értem. Tudom, mennyit dolgozol, hogy törőd magad, és hálás vagyok érte. Csak attól félek, nem tudod egészen jól megítélni, mi kell nekem. A természetünk nagyon különböző. Sok dolog egészen másképp hat rám, mint rád.

- Igaz, tudom, nagyon is tudom. Tudom, mennyire másképpen gondolkodsz mindenről, ami a családunkat érinti, s arról is, hogyan kell viselkednie egy fiatal nőnek, aki ad valamit a becsületére! Különben eszedbe se jutott volna, hogy titokban fogadd Philip Wakem hódolatát. Ha nem tartanám utálatosnak más szempontból, akkor is bántana, hogy a húgom nevét akár egy pillanatig is kapcsolatba hozzák annak a fiatalembernek a nevével, akinek apja magától értetődően valamennyiünket gyűlöl, és téged is lenézne. Bármely más lány a te helyedben visszariadna attól, hogy Philip Wakemre gondoljon, s nekem se jutna eszembe, hogy kétkedjem abban, amit apám halála előtt megfogadtál. De mivel rólad van szó, nem vagyok biztos semmiben. Az egyik percben átengeded magad a beteges lemondás örömének, s a következő percben már ahhoz sincs erőd, hogy ellenállj egy kívánságnak, ha tudod is, milyen helytelen.

Volt valami szörnyű, bántó igazság Tom szavaiban, legalábbis az igazságnak az a kemény külső kérge, amely a rideg lelkekre jellemző, akiből hiányzik a rokonszenv és a képzelőerő. Maggie mindig megvonaglott Tom szigorú ítéletének súlya alatt. Szívét lázadás és alázat töltötte el egyszerre. Mintha Tom tükröt tartott volna eléje, hogy meglássa benne döreségét és gyengeségét - mintha egy próféta hangja figyelmeztette volna jövődöbeli bukására. Viszont ugyanakkor ő is ítéletet mondott Tom felett. Azzal vádolta magában, hogy igazságtalan és szűk látókörű, s nem képes olyan magaslatra emelkedni, hogy megértse azokat a lelki szükségleteket, amelyek az embert gyakran hibás, sőt képtelen lépésekre kényszerítik. Nem, Tom nem tud olvasni az ő lelkében, élete örök rejtély marad számára.

Nem válaszolt neki mindjárt, szíve túlságosan tele volt. Leült, és az asztalra könyökölt. Hiába is próbálná éreztetni Tommal, milyen közel van hozzá. Tom mindig eltaszította. Szavait még súlyosabbá tette, hogy az utolsó jelenetre célzott, mely apja és Mr. Wakem közt lejátszódott. Végül ez a kínos, ünnepélyes emlék annyira fölülkerekedett benne, hogy háttérbe szorította sérelmét. Nem! Nem igaz, hogy léha könnyel viseltetik minden ilyesmi iránt. Tom alaptalanul vádolja. Szomorúan, komolyan Tom szemébe nézett, és így szólt:

- Tudom, akármit mondok is, nem bírhatlak rá arra, hogy jobb véleménnyel légy rólam. De tévedsz, ha azt hiszed, hogy távol állok mindentől, amit te érzel. Éppen olyan jól látom, mint te, hogy köztünk és Philip apja között áthidalhatatlan szakadék tátong. Ezért, és csakis ezért, esztelen és helytelen volna, ha ragaszkodnék a házasság gondolatához. Le is mondtam róla, nem gondolok többé Philipre úgy, mint jövődöbelimre. Nem hazudok neked, és nincs jogod

szavaimat kétségbe vonni. Megtartottam ígéreteimet, és sohasem kaphattál rajta, hogy meg-tévesztettelek volna. Nem akarom bátorítani Philipet, sőt gondosan kerülni akarok minden olyan találkozást, mely több lehetne, mint egyszerű barátság. Lehet, hogy azt gondolod, képtelen vagyok elhatározásom mellett kitartani. De nincs jogod hideg megvetéssel büntetni egy olyan hiba miatt, amelyet még nem követtem el.

- Jól van, Maggie - mondta Tom a könnyörgő hangtól ellágyulva -, nem akarom a dolgot túlfeszíteni. Mindent mérlegelve magam is azt gondolom, legjobb lesz találkoznod Philip Wakemmel, ha már Lucy azt akarja, hogy menjen el hozzájuk. Elhiszem, amit mondtál, leg-alábbis tudom, hogy te őszintén hiszed. Én csak figyelmeztetlek. Én jó testvéred akarok lenni, már amennyire te lehetővé teszed.

Tom hangja megremegett egy kicsit, amikor az utolsó szavakat kimondta, s Maggie szeretetre kész szíve hirtelen úgy föllángolt, mint gyermekkorukban, amikor az együtt elfogyasztott darabka sütemény a kibékülés szent jelképe volt számukra.

Maggie fölállt, és kezét Tom vállára tette.

- Drága Tom, tudom, te jót akarsz. Tudom, sok mindent kellett elviselned, nagy dolgot művel-tél. Szeretnék vigasztalni ahelyett, hogy bosszantsalak. Most már magad sem gondolod, hogy teljességgel javíthatatlan vagyok, ugye nem, Tom?

Tom mosolyogva nézett húga mohó arcára. Mosolya nagyon kedves volt, ha nagy néha föl-derítette arcát, mert szürke szeme gyengédséget is tudott sugározni, még akkor is, ha ráncolta a homlokát.

- Nem, Maggie.

- Talán egyszer még kiderül, hogy nem is vagyok olyan rossz, mint gondolod.

- Remélem, így lesz.

- S eljöhetek valamelyik nap, hogy teát készítsek neked, és újra meglátogassam ezt a csöppnyi asszonykát, Bob feleségét?

- Igen. De most menj el, mert nincs több szabad időm - mondta Tom, az órájára pillantva.

- Még annyi sem, hogy megcsókolj?

Tom lehajolt, és megcsókolta Maggie arcát, aztán így szólt:

- Tessék! Légy jó kislány. Ma még sokat kell törnöm a fejemet. Délután nagy tanácskozást kell folytatnom Deane bácsival.

- Nem jönnél át holnap Glegg nénihez? Korán fogunk ebédelni mindnyájan, hogy aztán átmenjünk teára. Okvetlenül el kell jönnöd. Lucy rám parancsolt, hogy mondjam meg neked.

- Ugyan, ugyan! Mintha nem lenne fontosabb dolgom! - mondta Tom, és olyan hevesen rántotta meg a csengőt, hogy leszakította a rövid zsinórt.

- Egész megijesztesz! Már rohanok is! - mondta Maggie, és nevetve elsietett. Tom férfias ingerültséggel hajította el a zsinórt a szoba legtávolabbi sarkába, ami nem volt túlságosan messze, s ez olyan emberi vonás, mely szerény véleményem szerint találó nem egy magas pozíciójú, híres emberre, aki valaha dicsőségesen felfelé ívelő pályája kezdetén tartott, s igen nagy reményeket táplált kicsiny albérleti szobájában.

TOM ELÁRULJA SZÍVE TITKOS VÁGYÁT

- És most tető alá hoztuk ezt a newcastle-i üzletet, Tom - mondta Mr. Deane ugyanaz nap délután, amikor egymással szemben ültek bankbéli dolgozósobájában -, van még valami, amiről beszélni szeretnék veled. Mivel alighanem jó néhány kellemetlen hét vár még rád a kormos Newcastle-ban, valami biztatót is akarok mondani neked, hogy lelket öntsek beléd.

Tom most már nem leste szavait olyan idegesen, mint egy korábbi alkalommal ebben a szobában. Nyugodtan megvárta, míg Deane bácsi elő nem veszi burnótszelencéjét, és megfontoltan, igazságosan ki nem elégíti mindkét orrlukának óhaját.

- Tudod, Tom - mondta végre Mr. Deane, székében hátradőlve -, a világ ma már gyorsabb léptekkel halad, mint az én fiatalkoromban. Bizony, uram, negyven évvel ezelőtt amikor körülbelül olyan tüzes legény voltam, mint te most, az embertől megkövetelték, hogy élete java részét a kocsirudak közt töltse, és húzza a terhet, mielőtt kezébe adnák az ostort. A szövöszékek lassacskán forogtak, a divat még lassabban változott. Volt egy vasárnapi ruhám, amit hat évig hordtam. Minden kisebb méretű volt, uram, elsősorban a költekezés, úgy értem. A gőz hozta a nagy változást, érted? A gőz gyorsította meg minden kerék forgását a duplájára, még a szerencse kerekének a forgását is, miként a mi Stephen Guest urunk mondotta a cég évzáró vacsoráján (csodásan fején találja a szöveget ilyen dolgokban, ahhoz képest, hogy kutyafülit sem ért az üzlethez). Nem mintha kifogásolnám a változást, mint sok ember teszi. A kereskedelem, uram, felnyitja az ember szemét, s ha a népesség megsűrűsödik a földön, ami tagadhatatlan, a világnak össze kell szednie az eszét, és mindenféle találmányokkal kell segítenie a bajon. Én, tudom, megtettem a kötelességemet, amennyire egy egyszerű üzletembertől telik. Valaki azt mondta, gyönyörű dolog két búzakereszt növeszteni ott, ahol azelőtt csak egy nőtt; de ugyanolyan gyönyörű dolog, uram, előmozdítani az árucserét, és a búzaszemeket oda juttatni, ahol éhes szájak várják. Ez a mi szakmánk, s én büszke vagyok rá, s olyan tiszteletre méltónak tartom, mint bármely más munkát a világon.

Tom tudta, hogy az ügy, amelyről nagybátyja beszélni akar, nem sürgős. Mr. Deane sokkal okosabb és gyakorlatiasabb ember volt, semhogy visszaemlékezéssel vagy tubákolással gátolja az üzleti ügyek menetét. Azonkívül, az utolsó néhány hónap folyamán Tom bizonyos elejtett célzásokból kitalálta, hogy nemsokára valamiféle előléptetésben lesz része. A mostani beszélgetés kezdetén kinyújtóztatta lábát, zsebre vágta a kezét, és fölkészült valami terjengős bevezetésre, mely azt akarja majd értésére adni, hogy Mr. Deane saját érdemeinek köszönheti sikereit, s ha fiatalembereknek általában mondani kíván valamit, az abban foglalható össze, hogy nekik is boldogulniuk kell, s csak magukra vessenek, ha nem így történik. Éppen ezért meglehetősen csodálkozott, amikor a bácsi ezt az egyenes kérdést intézte hozzá.

- Hány éve annak, hogy először kerestél föl itt és állást kértél tőlem? Lássuk csak. Lesz már hét éve, nem igaz, Tom?

- Úgy van, bácsikám. Most már huszonhárom éves vagyok - felelte Tom.

- Ó! De jobb lesz, ha nem emlegeted ezt, fiam, mert jóval idősebbnek gondolnának, s ez csak hasznos az üzleti pályán. Nagyon jól emlékszem rád, amikor először fölkerestél. Emlékszem, első szempillantásra láttam, hogy elszánt fickó vagy, s ez indított arra, hogy én is bátorítsalak. Nagyon örülök, hogy igazam volt. Én ritkán tévedek. Természetesen kissé feszélyezett, hogy a saját öcsémet igyekszem pártfogolni, de most már megmondhatom, uram, hogy nem volt

okom megbánni. Nem hoztál szégyent a fejemre. És ha volna fiam, nem bánnám, ha olyan lenne, mint te.

Mr. Deane megütögette burnótosszelencéjét, újra kinyitotta, s érzelmesen megismételte utolsó szavait:

- Nem... nem bánnám, ha olyan lenne, mint te.

- Örülök, hogy meg vagy velem elégedve, bácsikám. Megtettem, ami tőlem telik - mondta Tom a maga büszke, önérzetes módján.

- Igen, Tom, meg vagyok veled elégedve. Nem beszélek arról, hogyan viselkedtél apáddal, noha ez is sokat nyom a latban a rólad alkotott véleményemet illetően. De mint cégünk egyik társa, elsősorban üzleti képességeidet kell mérlegelnem. Szép üzlet ez a mienk, ragyogó vállalat, uram! De nem látok semmi okot arra, hogy ne legyen még nagyobb, még ragyogóbb. Tökénk évről évre gyarapodik, és piacunk is nőtön-nő. De van még valami, ami elengedhetetlenül szükséges minden vállalat boldogulásához, akár nagy, akár kicsi, ez pedig a megfelelő ember! Emberek kellenek, akik vezessék, komoly, szorgalmas emberek, nem amolyan nagyszájú alakok, hanem akikben meg lehet bízni. Ebben mindketten egyetértünk, Mr. Guest is meg én is. Három évvel ezelőtt Gellt vettük be a cégbe; részesedést adtunk neki az olajmalomban. Hogy miért? Mert Gell olyan ember, akinek a szolgálatai jutalmat érdemeltek. Nálunk ez mindig így volt, uram, s így is lesz. Így volt velem is. Gell jó tíz évvel idősebb nálad, igaz; de egynémely tekintetben te vagy előnyben fölötte.

Miközben Deane bácsi ily módon szónokolt tovább, Tom kissé ideges lett. Valamit forgatott az agyában, amit nehéz lesz kimondani; talán kellemetlenül érinti majd a bácsit, ha másért nem, egyszerűen azért, mert valami új dolog, s nem az ő készülő javaslatának pusztá elfogadása.

- Nincs benne semmi csodálatos - folytatta Mr. Deane az újabb csipetnyi burnót kiélvezése után -, ha az a tény, hogy az unokaöcsém vagy, csak a javadra szolgál. De nem tagadom, ha semmiféle rokon kapcsolat sem fűzne téged hozzám, nagyszerű viselkedésed a Pelley-bankház ügyében akkor is arra indított volna bennünket, Guest urat meg engem, hogy kifejezésre juttassuk elismerésünket a nagy szolgálatért, amelyet a cégnek tettél. Azonkívül számításba vettük egész magatartásodat és üzleti képességeidet, amikor arra az elhatározásra jutottunk, hogy bizonyos részesedést adunk neked cégünkben, s csak örömünkre szolgál majd, ha ezt a részesedést idővel még növelhetjük. Mindent mérlegelve, sokkal jobbnak tartjuk ezt, mint a fizetésed emelését. Egyrészt növeli a tekintélyedet, másrészt inkább lehetővé teszi, hogy lassanként levedd vállamról az üzleti gondok egy részét. Jelenleg még nagyon munkabíró vagyok, hála Istennek, de öregszem, ezt nem lehet tagadni. Megmondtam Mr. Guestnek, hogy fölvetem előtted ezt a témát, s majd ha visszatértél északi utadról, megtárgyaljuk a részleteket. Nagy előrelépés ez egy huszonhárom éves fiatalembernek, de meg kell mondanom, hogy megérdemelted.

- Nagyon hálás vagyok Mr. Guestnek és neked is, bácsikám. Természetesen elsősorban neked köszönhetek mindent, hiszen te hoztál be a vállalatához, és azóta is sokat fáradoztál velem.

Tom hangja kissé remegett, és utolsó szavai után egy kis szünetet tartott.

- Igen, igen - mondta Mr. Deane. - Nem sajnálom a fáradságot, ha látom, hogy van értelme. Gellt is sokat tanítottam, máskülönben nem lehetne az, amivé fejlődött.

- De van egy dolog, amit meg kell említenem, bácsikám. Eddig még nem beszéltem róla. Talán még emlékszel rá, abban az időben, amikor apám birtoka dobra került, szó volt arról, hogy a malmot esetleg a cég veszi meg. Tudom, akkor úgy vélekedtél, hogy nagyon jó tőkebefektetés volna, kiváltképp, ha az üzemet gőzerőre alakítanák át.

- Úgy is van. De Wakem többet ígért érte. Fejébe vette, hogy megszerzi a malmot. Nagyon szeret elhalászni mindent más emberek orra előtt.

- Talán nem helyes, hogy már most szóvá teszem - folytatta Tom -, de szeretném, ha bácsikám tudná, milyen terveket forgatok a fejemben a malommal kapcsolatban. A malom erősen a szívemhez nőtt. Haldokló apám utolsó kívánsága az volt, hogy igyekezzem a malmot visszaszerezni, ha lehetőségem adódik rá. A malom öt nemzedéken át családunk birtokában volt. Megígértem apámnak, de ettől függetlenül is nagyon vonz az a hely. Nincs a világon még egy hely, ahol olyan jól érezném magam. És ha egyszer a cég szempontjainak is megfelelne, hogy a malmot megvásárolja, közelebb jutnék apám kívánságának teljesítéséhez. Még nem hozakodtam volna ezzel elő, csak az bátorított föl, hogy olyan jóságos szavakkal méltányoltad eddigi szolgálataimat. Sokkal nagyobb esélyekről is szívesen lemondanék a malom kedvéért, úgy értem, hogy saját kezembe vehetném, és lassanként ledolgoznám a vételárát.

Deane bácsi nagy figyelemmel hallgatta, aztán elgondolkodó arcot vágott.

- Értem, értem - mondta kis idő múlva. - Nem is volna lehetetlen, ha Wakem hajlandó lemondani róla. De erre nem látok semmi lehetőséget. A fiatal Jetsome-ra bízta a malom vezetését, s nem ok nélkül vásárolta meg. Bizonyára tervei vannak vele.

- Ez a fiatal Jetsome semmirekellő fickó - mondta Tom. - Sokat részegeskedik, és úgy hallom, hogy nem törődik az üzleti dolgokkal. Luke beszélt nekem róla, a régi molnárunk. Azt mondja, nem is marad ott, ha nem következik be valami változás. Arra gondoltam, hogy ha így folytatódna a dolgok, Wakem inkább hajlandó lesz a malmon túladni. Luke azt mondja, máris torkig van a mostani állapotokkal.

- Jól van, Tom, majd meghányom-vetem a dolgot. Mihelyt közelebbről megvizsgáltam, megtárgyalom Mr. Guesttel. Csak az a baj, hogy új üzletágot jelentene, és téged kellene az élére állítani. Márpedig mi meg akarunk tartani abban a munkakörben, ahol most vagy, és ahol szükségünk van rád.

- Meg se kottyanna nekem a malom, bácsikám. Többet is el tudok látni, ha már rendes kerékvágásba jutott. Minél több munkát akarok, bácsikám. Más nem is érdekel.

Kissé szomorú megjegyzés volt egy huszonhárom éves ifjú ajkáról, ezt még Deane bácsi üzleti dolgokat kedvelő füle is észrevette.

- Lárifári! - mondta. - Előbb-utóbb feleséget viszel haza, és akkor majd lesz, ami érdekel! Ha tovább is így haladsz előre, meg kell házasodnod. De ami azt a malmot illeti, ne igyunk előre a medve bőrére. Megígérem, hogy fejben tartom, aztán ha visszajössz erről az üzleti utadról, újra beszélünk róla. No, most megyek ebédelni. Gyere hozzánk holnap reggelizni, és búcsúzzál el anyádtól meg a húgodtól, mielőtt elutaznál.

6 A VONZÁS TÖRVÉNYEI

Láthatjuk, hogy Maggie életében elérkezett az a perc, amelyről minden okos ember azt mondaná: íme, a nagy alkalom egy fiatal nő számára! Bejutott St. Ogg's magasabb társasági köreibbe, ahol személye bizonyos feltűnést keltett, már csak azért is, mert alig ismerte valaki, ami nagy előny; viszont ruha dolgában elég gyöngén állt; ezt abból az aggodalmas beszélgetésből is láthattuk, melyet Lucy Pullet néniel folytatott. De kétségtelen, hogy életének új fordulójához jutott. Lucy első estélyén az a fiatalember módfelett megerőltette arcizmait, hogy „az a fekete szemű lány ott a sarokban” észrevegye, s még szemüvegét is föltette a nagyobb hatás kedvéért. Több ifjú hölgy azzal az elhatározással ment haza, hogy ő is fekete csipkével díszített rövid ujjú ruhát csináltat magának, s haját széles koszorúba fonja a feje búbján, hiszen: „Miss Deane unokatestvére olyan csinos volt!” Szó, ami szó, szegény Maggie, noha szíve tele volt a fájdalmas múlt emlékeivel és a zavaros jövő előérzetével, szinte irigységet keltett; róla vitatkoztak a fiatalember a városka nemrég létesült biliárdtermében, de a város szépei is egymás között - a barátnők, akik megosztották egymással öltözködésük titkait.

A Guest kisasszonyok, akik többnyire leereszkedő hangon érintkeztek St. Ogg's többi családjával, és a divat mintaképei voltak, kissé megütköztek Maggie modorán. Mintha nem helyeselte volna fenntartás nélkül a jó társaságban általánosan elfogadott véleményeket, s úgy beszélt volna, mint aki ezeknek az igazságáról nincs teljesen meggyőződve, ami viselkedését kissé félszeggé tette, s megzavarta a társalgás sima menetét. Tény azonban (s ez jóindulatúan is magyarázható), hogy a hölgyek általában nem haragszanak új nőismerősükre, ha nem üti meg mindenben az ő mértéküket.

Maggie teljesen járatlan volt a kacérság apró fogásaiban, melyekről ősidők óta azt tartják, hogy a férfiakat örületbe lehet kergetni velük. A nők szinte szánakoztak Maggie-n, hogy minden szépsége mellett olyan gyámoltalan! Egyébként nem volt mivel dicsekednie szegénykének, viszont meg kell adni, hogy nem is hordta magasan az orrát. Kissé nyers volt, és bizonytalan modora nyilván annak tulajdonítható, hogy szerény körülmények között élt, elzárva a világtól. Kész csoda, hogy nincs benne semmi közönséges, ha meggondoljuk, hogy a szegény Lucy többi rokona milyen! - gondolták a Guest kisasszonyok a szokásos borzongással. Bizony nem kellemes arra gondolni, hogy valami házassági kapcsolat révén olyan emberekkel kerülhetnek rokonságba, mint Gleggék vagy Pulleték. De tudták, hogy hiába ellenkeznek Stephennel, ha egyszer a fejébe vett valamit; ami pedig Lucy személyét illeti, egyetlen szót sem lehet szólni ellene - olyan kedves teremtés, hogy mindenki szereti. Lucy természetesen megköveteli, hogy barátságosan fogadják unokanővérét, akit annyira szeret, s Stephen nagy hűhót csapna, ha nem volnának hozzá eléggé udvariasak. Ilyen körülmények között a Park House-ba való meghívás sem maradt el, s mindenütt, ahol miss Deane-t a St. Ogg's-i társaság előkelő és közkedvelt tagjának tekintették, unokanővére is a legfigyelmesebb bánásmódban részesült.

Maggie most kóstolta meg először a társaságbeli ifjú hölgy életét; megtanulta, milyen az, ha az ember úgy kel fel reggel, hogy nincs semmi különösebb dolga. A kényelmes semmittevésnek ez az új érzése, a háborítatlan szórakozás, a késő tavaszi szellő és a kertek édes illata, a sok zene és lebzselés a napsütésben, a csónakázás gyönyörűsége, az álomszerű suhanás a folyón lefelé - mindez természetesen részegítő hatással volt rá a kényszerű lemondás évei után. Már az első hét elég volt ahhoz, hogy Maggie egyre kevesebbet gondoljon szomorú emlékeire és aggasztó jövőjére. Élete most határozottan kellemes volt. Jólesett este felöltözni

és érezni, hogy maga is a tavasz szépségeihez tartozik. Most már hódoló szemek fogadták mindenütt; nem volt többé az az elhanyagolt teremtes, akivel nem törődik senki, ha csak nem korholják - akitől örökösen csak figyelmességet követelnek anélkül, hogy íranta bárki is figyelemmel lenne.

Kellemes volt az is, ha magára maradt, mert Stephen és Lucy kilovagolt. Maggie ilyenkor a zongorához ült, s örömmel tapasztalta, hogy még nem veszítette el ujjai hajlékonyságát, s úgy talált rá a billentyűkre, mint régi jó barátokra, kiktől a hosszú távollét sem idegenítette el. Kicsalta belőlük az előző este hallott dal melódiáját, és addig gyakorolta, amíg nem tudta igazi kifejező erővel, a maga szenvedélyes módján eljátszani. Már az oktávok pusztá egybecsendülése is gyönyörűséggel töltötte el, s gyakran inkább egy ujjgyakorlatot játszott el, mint valami melódiát, hogy elvontan élvezze a hangközök kezdetleges örömét. Nem azért lelte örömét a zenében, mintha különös tehetsége lett volna hozzá, fogékonysága a zene magasztos izgalma iránt inkább csak egyik megjelenési formája volt annak a szenvedélyes érzékenységnek, mely egész lényét áthatotta, és hibáit meg erényeit egybeolvasztotta, vonzalmait pedig türelmetlen követeléssé fokozta, viszont hiúságát visszatartotta attól, hogy egyszerűen női kacérságban és mesterkedésekben nyilvánuljon meg, inkább a dicsvágy poézise felé sodorta.

Ám olvasóim már eléggé régóta ismerik Maggie-t, és nem szorulnak arra, hogy jellemét hosszasan fejtegessem; inkább történetének folytatását várják tőlem; ezt a legtökéletesebb jellemismeret alapján is bajos volna megjósolni, mert életünk tragédiáját nem csupán belső motívumok idézik elő. „Sorsunkat jellemünk szabja meg” - mondja Novalis egyik vitatható igazságú aforizmájában. Megszabja, de nem egészen. Hamlet dán királyfi töprengő és határozatlan jellem volt - ebből született a nagy tragédia. De ha apja magas kort ért volna el, és nagybátyját éri utol a korai halál, elképzelhető, hogy Hamlet feleségül veszi Opheliát, s úgy éli le életét, hogy épeszűnek tartják mindvégig, számos monológja ellenére, s akárhány rosszmájú megjegyzéssel gyötri is Polonius szép leányát, nem is szólva arról a leplezetlen udvariatlanságról, amellyel apósát illette.

Maggie jövődő sorsát jelenleg még homály fedi, s várnunk kell, míg ki nem bontakozik, mint egy folyó útja, melyről még nem készült térkép. Csak azt tudjuk, hogy a folyó sebes és bővíző, s mint minden más folyó, végső otthona felé igyekszik. Új örömeinek ígézetében Maggie abbahagyta a töprengést; élénk és mohó képzelete nem próbálta már jövő sorsát előre megrajzolni; a Philippel való találkozás sem aggasztotta már annyira. Lelke mélyén talán nem is bánta, hogy ez a találkozás egyelőre elmaradt.

Philip ugyanis nem ment el azon az estén, amikor várták, és Stephen azt a hírt hozta róla, hogy a tengerpartra utazott, alighanem rajzolni vagy vázlatokat készíteni; senki sem tudta, mikor tér vissza a kirándulásról. Mindez Philipre vallott - eltűnt anélkül, hogy bárkit is értesített volna. Csak tizenkét nap múlva érkezett haza, s vette kézhez egyszerre Lucy mindkét levelét. Tehát amikor elutazott, mit sem tudott még Maggie megérkezéséről.

Talán tizenkilenc évesnek kellene lennünk ahhoz, hogy teljesen megértsük Maggie érzelmeinek hullámozását e tizenkét nap alatt, milyen hosszúnak rémlett ez az idő újabb tapasztalatai és váltakozó hangulatai közepette! Egy új ismeretség első napjai többnyire fontosabbak számunkra, és több helyet foglalnak el emlékezetünkben, mint az ismeretség későbbi, sokkal hosszabb szakaszai, amelyek már nem szolgálnak annyi meglepetéssel és fölfedezéssel. Az utolsó tíz napban kevés olyan óra volt, amikor Stephen Guest nem ült volna Lucy oldalán, vagy nem állt volna mellette, míg zongorázott, vagy ne kísérté volna el valami kirándulásra. Nyilván napról napra buzgóbban csapta neki a szelet, mint ahogy el is várta tőle mindenki. Lucy nagyon boldog volt, annál is inkább, mert amióta Maggie ott vakációzott, mintha Stephen társasága is érdekesebb és szórakoztatóbb lett volna. Játékos - és néha komoly - viták

folytak, melyekben Stephen is, Maggie is tündöklően szerepeltek, s kivívták a szelíd, szerény Lucy bámulatát. Nemegyszer fordult meg fejében az a gondolat, milyen bájos kvartett volna belőlük egy életen át, ha Philip feleségül venné Maggie-t.

Ki tudná megmagyarázni, miképpen lehetséges, hogy egy leány több örömet leljen szerelmese társaságában csak azért, mert egy harmadik személy is jelen van? S emellett a féltékenység legkisebb tüskéje sem bántja, pedig rendszerint ez a harmadik személy a társaság középpontja. De nincs ebben semmi csodálatos, ha olyan lányról van szó, mint a nyugodt lelkű Lucy, aki rendületlenül hitt szerelmesében és unokanővérében, s eszébe sem jutott kételkedni bennük kézzelfogható bizonyíték nélkül, mely bizalmát megingathatta volna. Azonkívül Stephen örökösen Lucy mellett ült, neki nyújtotta a karját, hozzá fordult vita közben, mint olyan emberhez, aki minden bizonnyal neki ad igazat. Napról napra ugyanazt a gyöngéd udvariasságot tanúsította iránta, mintha egyetlen gondja az lett volna, hogy vele törődjék.

Vajon Stephen valóban még mindig a régi volt? Lucynak úgy tetszett, hogy még a réginél is különb; nem csoda, hogy megváltozása s annak igazi oka elkerülte figyelmét. Stephen lelkében valami rejtett folyamat ment végbe, melyet maga sem vett észre. Maggie-nek jóformán nem is udvarolt, sőt látszólag távol tartotta magát tőle, s így nem ismétlődhetett meg az a lovagiassághoz hasonló figyelmesség, amelyet az első napon tanúsított iránta, amikor kísérette a csónakból. Ha Stephen olyankor érkezett, amikor Lucy nem volt a szobában, vagy ha Lucy magukra hagyta őket, egyetlen szót sem váltottak egymással. Stephen ilyenkor a kottákat nézegette, s Maggie serényen kézimunkája fölé hajolt. Mindkettőjük tudatára ránehezedett a másik jelenléte, szinte ujjait is megbizsereglette. S mégis mindketten sóvárogva várták, hogy ez a kínos helyzet másnap is megismétlődjék. Egyikük sem esett gondolkodóba kapcsolatuk fölött, egyikük sem tette föl magának a kérdést: „Hová vezet ez?”, Maggie csak azt érezte, hogy valami egészen új élményben van része, s teljesen elmerült benne, nem volt ereje ahhoz, hogy töprengjen rajta, vagy számot adjon magának az egészlől. Stephen szándékosan tartózkodott attól, hogy önmagát kérdőre vonja; nem volt hajlandó elismerni, hogy olyan érzés hatása alá került, melynek befolyása lehet további viselkedésére. S mihelyt Lucy visszament a szobába, megint fesztelenül beszélgettek. Maggie most már újra képes volt Stephennel vitatkozni vagy Stephent kinevetni, a fiatalember pedig figyelmébe ajánlotta a regényhősnő, miss Sophia Western példáját, aki „nagyra becsülte a férfiak szellemi képességeit”. Maggie most már bátran szemébe nézett Stephennek, holott amíg kettesben voltak, úgy érezte, valami okból kerülnie kell a tekintetét. Stephen még arra is föl merte kérni, hogy kísérje a zongorán, mivel Lucy ujjait a jótékony bazárra készülő kézimunka foglalkoztatta; sőt Stephen még attól sem riadt vissza, hogy megpirongassa Maggie-t, amiért elsiette a tempót, ami zongorajátékának kétségtelenül gyöngé pontja volt.

Egy nap - éppen amikor Philip hazaérkezését várták - Lucy váratlanul megígérte Mrs. Kennnek, hogy nála tölti az estét. A tiszteletes asszony egy idő óta gyöngélgedett, és a légcsőhurut rohama most már komoly betegséggel fenyegette; kénytelen volt a közeli bazáron való részvételről lemondani, s föladatait más hölgyekre bízni, de ragaszkodott hozzá, hogy e hölgyek közül az egyik Lucy legyen. A látogatást Stephen jelenlétében beszélték meg, aki hallotta, amint Lucy megígérte, hogy korán felöltözik, és már hat órakor fölkeresi miss Terryt; ugyanis ez a hölgy tolmácsolta Mrs. Kenn kérését, és együtt akartak elmenni a lelkészlakba.

- Íme, ennek a hülye bazárnak újabb demoralizáló következménye! - fakadt ki Stephen rögtön miss Terry távozása után. - Két fiatal hölgyet elvon családi tűzhelyétől és házi kötelességeitől, hogy kendőcskék és hímzett retikülök közt tékozzanak el az időt. A nők igazi hivatása nem lehet más, mint elkövetni mindent, hogy a férfiak otthon maradjanak, s még inkább, hogy az agglegények ne maradjanak otthon. Ha ez még soká tart, a társadalom kötelékei fölbomlanak.

- Ne aggódjék, már nem tart soká - nevetett Lucy -, mert a bazárt hétfőhöz egy hétre megrendezzük.

- Hála istennek! - sóhajtott föl Stephen. - Kenn doktor maga mondta a minap, hogy semmiképpen sem tetszik neki a dolog; az egész terv csak arra jó, hogy a hiúságot a jótékonyság szolgálatába állítsuk. De miként az angol közönség nem elég értelmes ahhoz, hogy az egyenes adókat elviselje, úgy St. Ogg's társadalmának sincs elég erkölcsi ereje ahhoz, hogy iskolákat építsen és tartson fönnt anélkül, hogy a léhaságtól kérje hozzá a segítséget.

- Csakugyan azt mondta? - kérdezte Lucy mogorószemét aggódva kimeresztve. - Sohasem hallottam még, hogy ilyesmit mondott volna. Mindig azt hittem, tetszik neki, amit csináltak.

- *Maga* mindenesetre tetszik neki - mondta Stephen, s szeretettel mosolygott rá. - Mostani viselkedése, hogy este elmegy hazulról, bevallom, bűnösnek látszik, de tudom, csupa jóakarat van mögötte.

- Ó, maga nagyon jó véleménnyel van rólam - sütötte le a szemét Lucy, és igézőn elpirult. Ezzel be is fejezték a témát. De hallgatólagosan megállapodtak abban, hogy Stephen aznap este nem megy el hozzájuk, s e hallgatólagos megállapodás alapján délelőtti látogatását tetelesen meghosszabbította: csak négy óra után búcsúzott el.

Maggie nem sokkal ebéd után a szalonban üldögélt, egyedül, Minnyvel az ölében. Nagybátyját magára hagyta, hadd szundikáljon borocskája mellett, anyja pedig hol kötögetett, hol megbóbiskolt - ha nem volt vendég a házban, mindig ezzel töltötte idejét az ebédlőben egészen az uzsonnáig. Maggie előrehajolt, hogy megsimogassa a selymes szőrű kis ölebet, s megvigasztalja úrnője távollétéért. Ekkor léptek csikorgását hallotta a kavicson. Fölpillantott, és látta, hogy Mr. Stephen Guest közeleg a kerten át, mintha egyenesen a folyó felől jönne. Szokatlan volt, hogy ebéd után ilyen korán megjelent. Hiszen gyakran panaszkodott, hogy a Park House-ban későn szoktak ebédelni. S mégis itt volt fekete ruhájában. Nyilván otthon volt, és a folyón jött ide. Maggie érezte, hogy ég az arca, és a szíve gyorsabban dobog; nem csoda, hogy ideges volt, hiszen nem szokta meg, hogy látogatókat fogadjon egyedül. Stephen észrevette, hogy kinéz a nyitott ablakon: megemelte kalapját, aztán egyenesen a francia ablak felé tartott, hogy ott lépjen be a házba az ajtó helyett. Ő is elpirult, és meglehetősen bárgyú képet vágott, miként nem is várható más egy eszes és higgadt fiatalembertől ilyen helyzetben. Egy kottatekerccsel lépett a szobába, és arca elárulta, hogy tétovázva keres valami rögtönzött magyarázatot.

- Csodálkozok, hogy megint itt vagyok, miss Tulliver? Bocsánatot kell kérnem, hogy így megleptem, de éppen a városba igyekeztem, amikor jött az emberünk, és csónakon levezett velem. Gondoltam, elhozom *Az artois-i leány* kottáját az unokahúgának, mert reggel otthon felejtettem. Lesz szíves átadni neki?

- Kérem - állt föl Maggie zavarában; karjában a kis kutya, aztán, mivel semmi okosabb nem jutott az eszébe, újra leült.

Stephen lerakta kalapját, a kottatekerccsel együtt, mely legurult a padlóra. Stephen helyet foglalt egy széken, egészen közel Maggie-hez. Eddig még sohasem csinált ilyet, s most mindketten érezték, hogy a helyzet teljességgel új.

- No mi van, te elkényeztetett jószág! - mondta Stephen, s előrehajolt, hogy megcibálja az öleb hosszú, selymes fülét, mely Maggie karjára lógott. Nem volt válasza serkentő megjegyzés, Stephen nem is erőltette, így a beszélgetés természetesen holtpontra jutott. Stephennek úgy rémlett, hogy álmában kényszerül valamit tenni, és közben csodálkozik, miért is teszi; így simogatta tovább Minny fejét. Valójában egészen kellemes volt. Csak azt kívánta, bár merne

Maggie-re nézni, vagy ő pillantana rá; milyen jó volna hosszan belenézni abba a mély, különös szembe! Ezzel már be is érné, és utána józanul tudna viselkedni. Arra gondolt, ez már valami rögeszmévé vált benne, hogy annyira sóvárog Maggie hosszú pillantása után. Lázasan törte a fejét, hogy kitaláljon valamit, amivel elérhetné, amit akar anélkül, hogy furcsa lenne, anélkül, hogy zavarba ejtené. Maggie-nek egyetlen világos gondolata sem volt, csak a fiatalember közelségét érezte; mintha egy kiterjesztett szárnyú madár lebegne közvetlenül a feje fölött valami sötétségben. Képtelen volt fölpillantani, és nem látott egyebet, csak Minny fekete, hullámos bundáját.

De ennek is vége lesz egyszer - talán nagyon hamar -, csak olyan hosszúnak tetszett az idő, mint amikor az ember egy percig álmodik. Stephen végül fölegyeneseedett székében, kissé oldalra dőlt, fél karját átvette a szék támláján, és Maggie-re nézett. Mit mondjon neki?

- Azt hiszem, gyönyörű naplementénk lesz. Ne menjünk ki megnézni?

- Nem tudom - felelte Maggie, majd összeszedve bátorságát, fölemelte tekintetét, és kinézett az ablakon. - Föltéve, hogy a bácsikám nem vár egy cribbage-játszmára.

Kis szünet következett, mialatt Minny újabb cirógatásban részesült, de volt annyi esze, hogy ne fogadja hálásan; inkább morgott egy kicsit.

- Szeret egyedül üldögelni?

Maggie arcán pajkos mosoly villant át. Egy pillantást vetett Stephenre, és így szólt:

- Nem volna kissé udvariatlan, ha azt mondanám: „Igen?”

- Bevallom, veszedelmes kérdés volt egy betolakodó részéről - felelte Stephen, aki örült, hogy végre megkapta azt a sóvárgott pillantást, és elhatározta, hogy ott marad, amíg nem kap még egyet. - Még marad legalább félórája, amit magányosan tölthet, majd ha elmentem - tette hozzá órájára pillantva. - Tudom, Mr. Deane sohasem bújik elő fél nyolc előtt.

Újabb szünet következett. Maggie állhatatosan kinézett az ablakon, majd nagy erőfeszítéssel megmozdította fejét, és újra Minny hátára pillantott.

- Jobb lett volna, ha Lucynak nem kellett volna elmennie - mondta. - Így elveszítjük a mai muzsikánkat.

- De holnap este új hanggal erősödünk - mondta Stephen. - Legyen szíves, mondja meg az unokahúgának, hogy Philip Wakem barátunk hazaérkezett. Találkoztam vele, amikor hazamentem.

Maggie megriadt, remegés futott át rajta tetőtől talpig. Csak egy pillanatig tartott, alig lehetett észrevenni. De Philip nevének megemlézése félig-meddig eloszlatta a nyomasztó varázst, mely Maggie-re nehezedett. Hirtelen elhatározással fölállt, Minnyt a vánkosra rakta, aztán a szoba sarkába lépett, és kezébe vette Lucy nagy kézimunka-kosarát. Stephen bosszúságot és csalódást érzett. Eszébe jutott, hogy talán megbántotta Maggie-t, amikor ilyen váratlanul szoba hozta Wakem nevét; most jutott eszébe, amit Lucy korábban mesélt neki a Tulliver-féle vizsályról. Semmi értelme, hogy tovább maradjon, gondolta. Maggie kézimunkájával letelepedett az asztalhoz; magatartása büszke és hűvös volt. Stephen pedig bamba képet vágott; ostobaság volt így betoppanni. Ilyen ok nélküli és teljesen fölösleges látogatással csak kellemetlenné és nevetségessé teszi magát az ember. Maggie természetesen átlát a szitán; nyilván azt gondolja most, hogy sebtében megebédelt a saját szobájában, és újra iderohant, hogy egyedül találja.

Igazán kamaszhoz illő magatartás - nem való huszonöt éves, csiszolt, fiatal úriemberhez, aki még jogot is tanult! De talán elég, ha a világtörténelemre utalok, hogy ne tartsák olyan hihetetlennek.

Ebben a pillanatban Maggie pamutgombolyagja legurult a földre, és utánahajolt. Stephen is fölállt, fölkapta a gombolyagot, és átnyújtotta Maggie-nek. Tekintetük újra találkozott. Stephen szemében olyan bosszús és panaszos kifejezés tükröződött, amely Maggie előtt egészen új volt.

- Isten önnel - mondta Stephen, s hangja éppen olyan elégedetlenül könyörgő volt, mint a tekintete. Nem mert kezét nyújtani Maggie-nek; kezét kabátja szárnyának zsebébe dugta, miközben beszélt. Maggie arra gondolt, hogy talán nyers volt hozzá.

- Nem marad még egy kicsit? - kérdezte félénken, s most nem fordította el tekintetét, mert az megint goromba lett volna.

- Nem, köszönöm - felelte Stephen, s úgy bámult a félig vonakodó, félig elbűvölt szembe, mint egy szomjas utas a távoli patakhoz vezető ösvényre. - A csónak vár rám. Meg fogja mondani az unokahúgának?

- Persze.

- Hogy elhoztam a kottát, úgy értem.

- Igen.

- És hogy Philip hazajött.

- Igen. (Maggie most már nem esett zavarba Philip nevének hallatára.)

- Nem akar lejönni egy kicsit a kertbe? - kérdezte Stephen még szelídebb hangon, de a következő pillanatban már sajnálta, hogy a lány nem ellenkezett.

Maggie már el is indult a nyitott ablak felé; a fiatalember kénytelen volt kezébe venni kalapját, és a lány mellett kilépni a kertbe. Ekkor eszébe jutott valami, ami kárpótlást ígért neki.

- Támaszkodjék a karomra - mondta suttogó hangon, mintha titkot közölné.

Egy erős kar följárnlása a legtöbb nő számára kellemes, van benne valami különösen megnyerő; ha pillanatnyilag nincs is fizikai segítségre szüksége, az a tudat, hogy ez a belőle hiányzó és mégis jelen levő erő egy állandó elképzelt hiányérzetet szüntet meg. Akár ez volt az oka, akár valami más, elég az hozzá, hogy Maggie a fiatalember karjába kapaszkodott. Így sétáltak a nagy pázsit körül és az aranyeső kihajló ágai alatt; mindketten abban a homályos álomszerű hangulatban, amely már negyedóra óta hatalmába kerítette őket, azzal a különbséggel, hogy Stephen végre megkapta azt a pillantást, amelyre úgy sóvárgott, és már-már visszanyerte józanságát, míg Maggie gondolatai ide-oda cikáztak a homályban. Hogy is került ide? Mért jött ki a kertbe? Egyetlen szó sem hangzott el köztük. Pedig jó lett volna, mert akkor talán egyiküket sem teszi annyira elfogódottá a másik közelsége.

- Vigyázzon a lépcsőre - figyelmeztette végül Stephen.

- Ó, most már visszamegyek - riadt meg Maggie, s úgy érezte, hogy a lépcső éppen kapóra jött az ő megmentésére. - Isten vele!

Egy pillanat alatt visszahúzta karját, és rohant be a házba. Eszébe se jutott, hogy hirtelen megfutamodása még kínosabbá teszi az utolsó félóra emlékeit. Egyáltalán nem tudott semmire sem gondolni. A szobába érve az alacsony karosszékbe vetette magát, és sírva fakadt.

- Ó, Philip, Philip! Bárcsak együtt lennénk megint nyugodtan a Vörös-szakadéokban!

Stephen egy percig követte tekintetével, azután lesietett a csónakhoz, és nemsokára kikötött a rakodóparton. Estéjét a biliárdteremben töltötte, egyik szivart a másik után szívta el, és sorra elvesztett minden játszmát. De mégsem hagyta abba. Elhatározta, hogy nem gondol semmire, nem engedi át magát a visszaemlékezésnek, mely szüntelenül Maggie közelségét varázsoltta eléje. Szinte látta maga mellett, amint a karjához simul.

De végül mégiscsak haza kellett mennie a csillagok hideg fényében, s engedelmeskednie kellett a másik kényszerűségnek is: hogy átkozza könnyelmű ostobaságát, s keserűen megfogadja - soha többé nem marad kettesben Maggie-vel, nem teszi ki magát ilyen kísértésnek. Igazán örültség, hisz szerelmes Lucyba, szívvel-lélekkel ragaszkodik hozzá, és el is kötelezte magát - olyan erős szálakkal, amelyeket egy tisztességes ember nem téphet el. Bár sohase találkozott volna ezzel a Maggie Tulliverrel, aki így lázba hozta! Különös, ingerlő, bájos, imádni való felesége lehet egy másik férfinak, de ami őt illeti, sohasem választana ilyen feleséget. Vajon Maggie is úgy érez, mint ő? Remélhetőleg nem. Nem lett volna szabad odamennie. A jövőben jobban uralkodik magán. Kellemetlenné teszi magát a szemében, talán össze is vész vele. Összeveszni vele? Hát lehet összeveszni egy lánnyal, akinek ilyen szeme van? Dacos és lenéző, simuló és ellenkező, parancsoló és könyörgő szeme! Csupa igéző ellentét! Látni egy ilyen teremtet, amint leigazza a szerelem, csodás élmény lehet - egy másik férfi számára.

Nagy sóhajtással vetett véget ennek a belső monológnak. Elhajította utolsó szivarja csutkáját, kezét zsebébe mélyesztette, most már nyugodtabb léptekkel baktatott a bokrokon keresztül. Nehéz ügy, nem sok jót lehet várni tőle.

Másnap reggel nyirkos volt az idő; ilyen délelőttökön az a fiatalúr, akinek semmi sürgős dolga otthon, alighanem átsétál szép szomszédnőjéhez egy kiadós látogatásra. Az eső odafelé még tűrhető, akár gyalog, akár lóháton teszik meg az utat; de visszafelé bizonyára zuhogni fog, s éppen olyan bizonyos, hogy később lassanként kiderül; így hát a látogatást egy parázs összeveszésen kívül semmi sem rövidítheti meg; lappangó gyűlölködés semmiképpen sem elég ehhez. S ha a szomszédok történetesen szerelmesek egymásba, mi lehet Angliában olyan gyönyörűséges, mint egy esős délelőtt? Az angol napsütés mindig bizonytalan; az embernek örökké aggódnia kell a kalapja miatt, s ha leül a föbe, megfázás lehet a vége. Viszont az eső annál megbízhatóbb; vízhatlan köpenyünkben vígan kósálhatunk, aztán letelepedhetünk valahol kedvünk szerint - valamivel lejjebb vagy valamivel följebb annál a helynél, ahol szívünk bálványa ül (ami metafizikai szempontból egészen egyre megy, s talán erre vezethető vissza, hogy a nőket lenézzük, de ugyanakkor imádjuk is); s jóleső biztonságérzettel gondolunk arra, hogy ma nem zavarhatnak hölgylátogatók.

- Stephen ma korábban jön, mint máskor, tudom - mondta Lucy. - Mindig így van, ha esős az idő.

Maggie nem felelt. Haragudott Stephenre, s már-már arra gondolt, hogy nem is kellene kedvelnie. Ha nem ilyen az idő, átment volna Glegg nénihez, hogy egészen elkerülje Stephent. De mivel esik, kénytelen lesz valami ürügyet keresni, hogy anyja mellett maradjon.

De Stephen nem jött korábban; helyette másik vendég érkezett, egy közelebbi szomszéd, aki megelőzte. Philip lépett be a szobába, s csupán meghajlással akarta üdvözölni Maggie-t, abban a hiszemben, hogy korábbi ismeretségük titok, amelyet nem szabad elárulnia. De amikor Maggie odalépett hozzá, és kezet nyújtott neki, Philip nyomban kitalálta, hogy Lucyt már beavatta a bizalmas titokba.

Izgalmas pillanat volt mindkettőjük számára, noha Philip több órát töltött azzal, hogy fölkészüljön rá. Mint minden ember, aki életében kevés rokonszenvvel találkozott, megszokta az önuralmat, mely ritkán hagyta cserben, s érzékeny büszkesége visszariadt attól, hogy érzelmeit észrevehetően elárulja. Kissé sápadtabb volt a szokottnál, orrluka kissé megfeszült, miközben beszélt, s hangja kissé magasabb volt, mint máskor, amit idegenek inkább a hideg közöny kifejezésének tartottak volna; Philip rendszerint csak ennyi jelét adta annak a belső drámának, mely szívében tombolt. Maggie viszont annyira képtelen volt eltitkolni érzelmeit, mintha valami húros zeneszerszám lett volna; érezte, hogy szeme kitágul a belétoluló könnyektől, amikor szóltanul kezét fog Philippel. Nem fájó könnyek voltak, inkább olyanfajta sírás, amely asszonyokból és gyerekekből tör elő, ha védelemre lelnek valakinél, akiben megkapaszkodhatnak, s úgy néznek vissza a veszélyre, amely fenyegette őket. Mert Philip, aki Tom félig-meddig jogos szemrehányásai miatt nemrég még állandó lelkiismeret-furdalást okozott Maggie-nek, most hirtelen külső támasszá változott, melyből erőt meríthet - menedékké, ahol oltalomban részesülhet. A gyöngéd, nyugodt vonzalom, amelyet Philip iránt érzett, gyermekora mélyén gyökerezett, s a vele folytatott hosszú, csöndes beszélgetések emléke egymást követő, tiszta benyomások sorával igazolta első ösztönös vonzalma helyességét. Azonkívül ennek a vonzalomnak alapja inkább a szánság és női önfeláldozás volt, mintsem a hiúság vagy természetének egyéb, önző indulata. Mindez most hozzájárult ahhoz, hogy vonzódását valami szentélynek érezze, ahol menedéket találhat csábító befolyások elől, amelyekkel mindenképpen szembe kell szállnia, mozgósítva lényének legjobb erőit, mert

különben szörnyű vihart kavarnának szívében, és külső életét is tönkretennék. Most új megvilágításban látta kapcsolatát Philippele, s ez csak fokozta addig is érzett aggályait, s félelmét is, hogy esetleg átlépi azokat a határokat, melyeket Tom szabott neki. Amikor kezet adott Philipnek, ezért törtek elő könnyei öntudatlanul és gátlástalanul. A jelenet pontosan olyan volt, amilyennek Lucy előre elképzelte. Jóságos szíve ujjongott, hogy újra összehozhatta Maggie-t Philippele. De akármilyen nagyra becsülte is ezt a fiatalembert, nem tudta legyőzni azt az érzést, hogy Tomnak bizonyos mértékben igaza volt, amikor megbotránkozott azon, hogy húga és Philip fizikailag mennyire nem illenek egymáshoz. Tom mindig megéreztette ezt - a prózai Tom, aki sohasem szerette a költészetet meg a tündérmeséket. Lucy beszélni kezdett, hogy eloszlassa a furcsa pár zavarát.

- Nagyon jóságos és kedves öntől, hogy mindig megérkezése után eljött hozzánk - mondta kedves szoprán hangján, mely olyan volt, mint a kismadarak társalgó csicsorgása. - Ezek után, azt hiszem, megbocsáthatom, hogy olyan tapintatlanul megszökött, és még barátait sem értesítette. Jöjjön, üljön ide - folytatta a Philipnek legmegfelelőbb székre mutatva -, meglátja, irgalmas bánásmódban fog részesülni.

- Önből sohasem lesz jó kormányzó, miss Deane - felelte Philip helyet foglalva -, mert senki sem veszi a szigorúságát komolyan. Az emberek bátran átengedik magukat csínytevéseiknek abban a biztos tudatban, hogy ön elnéző lesz irántuk.

Lucy valami tréfás ellenvetést tett, de Philip nem is hallotta, mert természetesen Maggie felé fordult, aki azzal a nyílt, meleg és fürkésző pillantással nézett rá, amely a rég nem látott jó barátot megilleti. Milyen fájó pillanat volt, amikor elváltak egymástól! Philip úgy érezte, mintha csak tegnap történt volna. Olyan forrón érezte most is, olyan élénken emlékezett minden kis részletre, olyan szenvedélyesen támadt föl benne minden szó és pillantás, mely utolsó beszélgetésüket felejthetetlenné tette. Mohón vizsgálta Maggie arcát. A féltékenység és bizalmatlanság, amely a félénk természetű emberek lelkében majdnem mindig együtt jár az erős vonzalommal, arra indította, hogy Maggie szeméből és viselkedéséből rosszat olvasson ki, annak a jelét és bizonyítékát, hogy Maggie érzelmei megváltoztak. Már maga az, hogy ettől félt és félig-meddig számított is rá, megerősítette benne ezt a gondolatot, annál is inkább, mert nem volt semmi bizonyítéka az ellenkezőjére.

- Nagy vakációhoz jutottam, tudja-e? - mondta Maggie. - Lucy olyan hozzám, mint egy jóságos tündér. Egy szempillantás alatt robotoló rabszolgából hercegisasszonnyá változtatott. Egész nap nem csinálok semmit, csak átengedem magam annak, ami jólesik. Lucy mindig kitalálja, mihez volna kedvem, még mielőtt magam is tudnám.

- Mert őt boldoggá teszi, hogy maga itt van nála, ebben bizonyos vagyok - mondta Philip. - Maga többet ér neki, mint kedvenceinek egész állatsereglete. Látom, jó színben van, felüdíti a változást.

Így folyt ez a mesterkélt társalgás egy ideig, míg végül Lucy elhatározta, hogy véget vet neki. Ügyesen bosszúságot színlelve fölkiáltott, hogy megfélemedezett valamiről, s ezzel gyorsan elhagyta a szobát.

Maggie és Philip a következő percben már egymás felé hajolt, kezük újra összefonódott, s arcukon elégedett szomorúság ömlött el, mint jó barátokén, ha valami korábbi bánatról emlékeznek meg.

- Megmondtam a bátyámnak, hogy látni akarom magát, Philip. Megkértem, mentse föl az ígéretem alól, és beleegyezett.

Maggie hevesességében tüstént értésére akarta adni Philipnek, hogy kapcsolatuk milyen természetű lehet, de visszatartotta magát. Amióta Philip szerelemről beszélt neki, annyi fájdalommas dolog történt, hogy visszariadt az említésüktől, legalábbis nem ő akarta elsőnek szóvá tenni. Szinte bántónak érezte Philipre nézve, hogy a bátyjáról beszél, a bátyjáról, aki annyira megsértette Philipet. Ám most Philip minden gondolatát Maggie foglalta el, annyira, hogy pillanatnyilag érzéketlen volt minden egyéb iránt.

- Akkor legalább barátok lehetünk, Maggie, igaz? Ennek most már semmi akadály.

- Az édesapja nem fogja ellenezni? - kérdezte Maggie, s visszahúzta a kezét.

- Semmi okból nem mondok le magáról, hacsak nem kívánja - felelte Philip elpirulva. - Már egyszer megmondtam, hogy vannak kérdések, melyekben minden körülmények közt szembe-szegülök apámmal. Ez is közéjük tartozik.

- Akkor semmi sem akadályozhatja meg, hogy jó barátok legyünk, Philip, hogy találkozzunk és beszélgethessünk, amíg itt vagyok. De nemsokára elmegyek. Elhatároztam, hogy hamarosan elmegyek új állásba.

- Elkerülhetetlen ez, Maggie?

- Igen. Nem szabad sokáig itt maradnom. Alkalmatlanná tenne arra az életre, melyet végül mégiscsak el kell kezdenem. Nem tudok függőségben élni. Nem élhetek a bátyámnál, akár-milyen jó is hozzám, örömetest gondoskodna rólam, de ezt nem bírnám elviselni.

Philip néhány percig hallgatott, aztán megszólalt azon a gyöngye, de magas hangon, mely nála az érzelmek elszánt visszafojtását jelezte:

- Hát igazán nincs más lehetőség, Maggie? Így élni, távol mindenkitől, aki szereti? Ez az egyetlen, amire készül, az egyetlen, amit remél?

- Igen, Philip - válaszolta Maggie, és esedezve nézett rá, mintha arra kérné, higgye el, hogy számára nincs más út -, legalábbis amíg így állnak a dolgok. Persze, nem tudhatom, hogy később mi lesz. De már-már arra gondolok, hogy a szerelem sohasem hozhat nekem boldogságot, már eddig is annyi gyötrellemmel keveredett. Rajta kívül szeretném megteremteni a világomat, ahogy férfiak szokták.

- Már megint régi gondolatához tér vissza, csak új formában, Maggie! Ahhoz a gondolathoz, amely ellen valamikor annyit küzdöttem! - mondta Philip nem minden keserűség nélkül. - A lemondás valamiféle módozatát keresi, ami menedéket adna a fájdalom ellen. Újra csak azt mondom, ilyen menedék nem létezik, legfőljbbe ha az ember megnyomorítja vagy megcsontítja a természetét. Mi lenne belőlem, ha menekülni próbálnék a fájdalom elől? Megvetés és cinizmus volna az egyetlen ópiumom, ha ugyan nem valami önhitt örültség kerítene hatalmába, azt képzelve, hogy az ég kegyeltje vagyok, mivel nem lehetek az emberek kegyeltje.

Beszéd közben egyre hevesebb keserűség fogta el; szavaiban saját közvetlen érzései törtek utat, bár ugyanakkor Maggie-nek is akart válaszolni. Valami nagy fájdalom nehezedett rá ebben a percben. A büszke tapintat visszatartotta attól, hogy akár a legkisebb célzással is a szerelmet hozza szóba, azt a szerelmet, amit egymásnak fogadtak. Úgy érezte, ezzel egy ígéretre emlékeztetné Maggie-t, s ez olyasmi volt a szemében, mint valami aljas kényszerítés. Még azt sem hangoztatta, hogy ő maga nem változott meg, hiszen ennek olyan látszata lett volna, mintha szerelemért könyörögne. Maggie iránt érzett szerelmére, mint minden más élményre, az a túlzott érzés nyomta rá bélyegét, hogy ő kivételes lény, nem olyan, mint a többi - s hogy Maggie is ilyennek látja őt, mint mindenki.

De Maggie-t gyötörte a lelkiismeret.

- Igen, Philip - mondta olyan gyerekes töredelemmel, mint régen, amikor Philip korholgatta -, magának igaza van, tudom. Mindig túlzottan sokat törődöm a saját érzelmeimmel és keveset a másokéval, mindenestre keveset azzal, amit maga érez. Bizony, még mindig nagy szükségem volna arra, hogy rámutasson a hibáimra, és tanítson, hiszen annyi minden beigazolódott abból, amit valamikor mondott nekem.

Maggie az asztalra könyökölt, és kezére támasztotta fejét, úgy nézett Philipre, majdnem bűnbánó, alázatos szeretettel, miközben mindezt elmondta. Philip meg olyan kifejezéssel viszonzta tekintetét, hogy Maggie lelkifurdalása fokozatosan konkrétabb formát öltött; eszébe jutott valami különös dolog, ami önvádjának tápot adott. Hát nem mondott egyszer Philip valamit Lucy udvarlójáról? Megborzongott ettől a gondolattól, amely új, éles fénnel világította meg mostani helyzetét, s azt, hogy mire vezethet, ami tegnap este történt. Hirtelen elvette karját az asztalról; szívének elszorulása kényszerítette testtartása megváltoztatására, az a fizikai fájdalom, melyet a lelki gyötrődés ébreszt néha hirtelen.

- Mi baja, Maggie? Történt valami? - kérdezte Philip kimondhatatlan aggodalommal, hiszen képzelete nagyon is kész volt arra, hogy egybeszőjön mindent, ami kettőjük számára végzetes lehet.

- Nem... semmi - felelte Maggie összeszedve lappangó akaraterejét. Nem szabad, hogy ez a gyűlöletes gondolat gyökeret verjen Philip lelkében, a saját lelkéből is ki akarta tépni. - Semmi - ismételte -, csak a szívem sajog. Maga valamikor azt mondta, még érezni fogom elsorvasztott életem hatását, azt hiszem, így mondta, és most csakugyan érzem. Túláságosan mohón élvezem a zenét meg a fényűzést meg mindent, amiben most részem van.

Fölvette kezimunkáját, és buzgón foglalatосkodni kezdett. Philip elnézte, s azon gondolkodott, vajon ez az általános célzás volt-e minden, amit Maggie mondani akart, vagy más is nyomja a lelkét. Jelleméhez nagyon illett, hogy valami homályos önvád tartsa izgalomban. De nemsokára megrántotta valaki az ajtócsengőt, és a jól ismert, erélyes csengetés fölverte az egész ház csöndjét.

- Ó, micsoda riasztó jeladás! - mondta Maggie, aki most már tökéletesen visszanyerte önuralmát, bár belül még kissé remegett. - Vajon hol lehet Lucy?

Lucy sem volt süket, meghallotta a jelzést, s egy kis idő múlva, melyet néhány buzgó, de nem túláságosan sietős kérdés töltött ki, maga vezette be Stepheut a szalonba.

- Nos, öregem - Stephen egyenesen Philiphez lépett, s szívélyesen megrázta a kezét, míg Maggie-t meghajlással üdvözölte, amikor elment mellette -, pompás dolog, hogy itt vagy megint közöttünk. Csak azt szeretném, ha nem viselkednél úgy, mint a háztetőn lakó veréb, s nem röpködnél állandóan ki és be anélkül, hogy legalább a cselédséggel tudásd, hová lettél! Vagy huszadszor kellett fölmásznom azon a rengeteg lépcsőn a műteremszobádba, teljesen fölőslégesen, mivel házad népe azt hitte, hogy otthon vagy. Az ilyen incidensek megkeserítik a barátságot.

- Olyan kevés látogatóm van, hogy azt hittem, nem érdemes szólnom senkinek, ha jövök vagy megyek - felelte Philip, akit éppen most kissé elkedvetlenített Stephen ragyogó, erélyes megjelenése és erős hangja.

- Hogy érzi magát, miss Tulliver? - fordult Stephen merev udvariassággal Maggie-hez; és úgy adott kezet, mintha merő társadalmi kötelességből tenné.

Maggie odanyújtotta ujjá hegyét, és a büszke közöny hangján felelte:

- Köszönöm, jól.

Philip élesen figyelte őket, de Lucy már megszokta viselkedésük hullámzó változásait, s csak azt gondolta, milyen kár, hogy időnként valami természetes ellenszenv lesz úrrá azon a jóindulaton, amellyel egymással beszélnek, „Maggie nem az a fajta nő, akit Stephen vonzónak talál, Maggie-t pedig bosszantja benne valami, amit önhittségnek tart” - gondolta a naiv Lucy, és ebben a megfigyelésben lelte a magyarázatát mindennek. Stephen és Maggie mesterkéltén üdvözölte egymást, de utána rögtön mindegyik megsértődött a másik hűvös viselkedésén. Stephen locsogva faggatta Philipet legutóbbi kirándulása felől, melynek rajzolgatás volt a célja, de minél kevésbé vonta be Maggie-t a beszélgetésbe (pedig azelőtt mindig megtette), annál többet gondolt rá. Lucy meg ezt gondolta: „Maggie és Philip arca nem sok boldogságot árul el; ez az első találkozás, úgy látszik, elszomorította őket.”

- Azt hiszem, minket, akik nem lovagoltunk ki, kissé lehangol ez az eső - fordult Lucy Stephenhez. - Muzsikáljunk egy kicsit. Használjuk ki az alkalmat, hogy maga is, Philip is nálunk van. Adják elő a duettet a *Masanielló*-ból. Maggie még nem hallotta, és tudom, nagyon fog tetszeni neki.

- No gyere - unszolta Stephen, és elindult a zongora felé, miközben kellemes, mély, brummogó hangján már előre egy kis kóstonót adott a melódiából.

- Kérem, Philip, maga játssza a kíséretet - kérte Lucy -, akkor én folytathatom a munkámat. Remélem, van kedve játszani, nem? - tette hozzá bájosan érdeklődő pillantással; mint rendszerint, most is attól félt, hogy olyasmit javasolt, ami a másíknak nem kedvére való, mégis megtette, annyira szerette volna befejezni hímezését.

Philip arca fölragyogott az indítványra, hiszen nincs olyan érzés, mely ne készítené az embert arra, hogy jobban énekeljen vagy muzsikáljon (talán csak a nagyon erős félelem vagy bánat kivételével, amely nem talál megkönnyebbülést a zenében). Philip szíve ebben a percben csordultig tele volt elfojtott érzelmekkel, olyan bonyolultan, mint valami trió vagy kvartett, mely egyszerre tud kifejezni szerelmet és féltékenységet, lemondást és szenvedélyes gyanakvást.

- Hogyne volna kedvem - és máris a zongorához ült -, ez is egyik módja annak, hogy hiányos életemet teljesebbé tegyem, és három ember legyek egyszerre, hogy énekeljek, dalt fakasszak a zongorából is, s közben hallgatója legyek mind a kettőnek - vagy olyan, mintha énekelnék és festenék egyszerre.

- Ó, te irigylésre méltó fickó! Én bizony semmit sem tudok csinálni a kezemmel - mondta Stephen. - Egyébként általános megfigyelés szerint azok az emberek ilyenek, akiknek nagy szervező képességük van, azt hiszem. Márpedig ez a hajlam uralkodik bennem a gondolkodó képesség fölött, nem vette még észre, miss Tulliver?

Stephen elkövette azt a hibát, hogy játékosan Maggie-hez fordult, ahogy az utóbbi időben megszokta, de Maggie most nem tudott ellenállni annak a kísértésnek, hogy velős válaszával rápirítson.

- Az uralkodási hajlamát csakugyan észrevettem - mondta mosolyogva, s Philip ebben a pillanatban forrón remélte, hogy a szóban forgó hajlamot kellemetlennek tartja.

- Hagyjátok már! - mondta Lucy. - Zenét, zenét! Ráérünk egymás tulajdonságait máskor megvitatni.

Maggie hiába igyekezett kézimunkáját folytatni, ha muzsikálni kezdtek. Ma még jobban igyekezett, mint valaha; tudta, hogy Stephen észrevette, éneke mennyire tetszik neki, de ez már nem buzdította játékos ellenállásra; azt is tudta, Stephen mindig úgy szokott állni, hogy őt nézhesse. De hiába volt minden, hamarosan letette kézimunkáját, és minden jó szándéka

beleveszett abba a meghatározhatatlan érzésbe, melyet az elbűvölő duett keltett benne. Ez az érzés mintha erőssé és gyöngévé tette volna egyszerre, erőssé minden gyönyörűségre, és gyöngévé minden ellenállásra. Amikor a melódia mellé csapott át, szinte fölugrott a székről, a hirtelen változás olyan borzongó gyönyörűséggel töltötte el. Szegény Maggie! Nagyon szép volt, amikor lelke a hangok könyörtelen hatása alá került. Alig észrevehető remegés futott rajta végig, ahogy kissé előrehajolva összekulcsolta kezét, mintha így akarná megerősíteni magát; szeme nagyobb és csillogóbb lett, s a csodálkozó gyönyörűség gyermekesen kitáruló kifejezése ömlött el rajta, mely legboldogabb pillanataiban mindig visszatért. Lucy eddig mindig a zongoránál ült, amikor Maggie így átengedte magát a zene hatásának; most látta először, s ez ellenállhatatlanul arra készítette, hogy odalopózkodjék hozzá, és megcsókolja. Philip is meglátta így, egy pillanatra a hangjegytartón álló nyitott kottán túl, s arra gondolt, hogy eddig még sohasem látta ennyire átszellemülni.

- Még, még! - kiáltotta Lucy, amikor a duettet megismételték. - Megint valami ilyen hatalmasat! Maggie mindig azt mondja, szereti a hangok viharos áradatát.

- Legyen a *Keljünk útra már* - ajánlotta Stephen. - Kitűnően illik az ilyen esős délelőthöz. De hajlandó volna-e elhanyagolni élete legszentebb kötelességét és velünk énekelni?

- Miért ne? - felelte Lucy nevetve. - Keresse ki a *Koldusoperá*-t a kottaszekrény valamelyik rekeszéből. Megismeri arról, hogy kopott a fedele.

- Nagyszerű útbaigazítás, tekintve, hogy vagy húsz kotta van ott, mely egymással versenyez kopottság dolgában - mondta Stephen kinyitva a szekrényt.

- Ó, játszson közben valamit, Philip - kérte Lucy, látva, hogy a fiatalember ujjai a billentyűkön kalandoznak. - Mi az, amibe belekezdett? Valami gyönyörű, amit nem ismerek.

- Ezt nem ismeri? - kérdezte Philip, és határozottabban hozta ki a melódiát. - *Az alvajáró* egyik áriája. *Ah, perchè non posse odiarti!* Nem ismerem az operát, de a tenor itt alighanem azt adja a hősnő tudtára, hogy örökké szeretni fogja, még akkor is, ha a hölgy hűtlenül elhagyja. Hallotta már tőlem, amikor angol szöveggel énekeltem: „Akkor is szeretni foglak...”

Nem minden szándékosság nélkül történt, hogy Philip ezt a dalt kezdte játszani, hogy kerülő úton adja értésére Maggie-nek, amit nyíltan valahogy nem tudott neki megmondani. Megjegyzése nem kerülte el Maggie figyelmét, s amikor énekelni kezdett, megértette a zenében fölzokogó szenvedélyes panaszt. Ez a könyörgő tenor nem volt valami nagyszerű, de nem is volt egészen új előtte; hallotta már dúdolni a Vörös-szakadék fülepte ösvényein és az előrehajló kőrisha alatt. A szöveg most mintha egy kis szemrehányást fejezett volna ki. Vajon Philip éppen ezt akarta? Bárcsak beszélgetésükben világosabban megmondta volna neki, hogy *csupán* azért vonakodik fölújítani a szerelem reménységét, mert nem fér össze legyőzhetetlen körülményeivel! A dal meghatotta, de nem töltötte el borzongással; határozott emlékeket és gondolatokat sugallt, de izgalom helyett csendes sajnálkozást keltett benne.

- Ti, tenoristák, mind ilyenek vagytok - mondta Stephen, aki ott állt, kezében a kért kottával, várva, hogy Philip befejezze énekét. - Elszédítetek a szépnem azzal, hogy szentimentális szerelemről daloltok, meg arról, hogy milyen hűségesek vagytok, még ha komisz bánásmóddal fizetnek is érte. Míg levágott fejeteket tálcán nem mutatják be, mint azét a középkori tenoristáét vagy trubadúré, semmi sem tarthat vissza attól, hogy a lemondás szépségéről zengedezzetek. No majd én ellenméreg gyanánt valami másfélét énekelek, amíg miss Deane rá nem szánja magát, hogy kézimunkájától elszakadjon.

És Stephen szemtelenül erélyes hangon rázendített erre a dalra:

*Ó, a szegény férfinép,
ha nem vigyáz, tőrbe lép!
Csak azért, mert szép a lány,
pusztuljon el mindahány?*

Dalától a hangulat hirtelen megváltozott. Lucy büszke volt mindenre, amit Stephen tett, s most is csodáló pillantást vetett rá, amint kacagva a zongorához lépett. Még Maggie is, bármennyire ellen akart állni a dal és dalos befolyásának, láthatatlan erő hatása alá került, mely magával sodorta.

Dühösen elhatározta, hogy azért sem árulja el magát, s kezébe kapta kézimunkáját; téves öltésekkel, ujját meg-megszúrva, de kitartóan dolgozott rajta. Föl sem pillantott, és nem vett tudomást semmiről, ami körülötte történt, amíg a másik három karban énekelni nem kezdte:

Keljünk útra már...

Attól tartok, szívét valami finom, titkos öröm töltötte volna el, ha valahogy megtudja, hogy ez a szemtelen, hetyke Stephen egész este csak őrá gondol, és vele foglalkozik, pedig először elhatározta, hogy tüntető közönyösséggel bánik a vendégkisasszonnyal, s csak később fogta el holmi bosszús vágyakozás érdeklődésének valami kis jele után, amilyen például egy halkán váltott szó vagy kölcsönös pillantás. Nemsokára alkalma adódott arra, amikor elővették a *Vihar* kottáját. Maggie úgy érezte, lábzsámolyra van szüksége, és keresztülment a szobán, hogy hozzájusson. Stephen, aki éppen akkor nem énekelt, és figyelemmel kísérté Maggie minden mozdulatát, kitalálta, mit akar, és sietett megelőzni. Fölkapta a zsámolyt, és olyan könnyörögve nézett Maggie-re, hogy lehetetlen volt szívességét legalább egy hálás pillantással nem viszonzni. A zsámolyt az igen önérzetes fiatalember gondosan a lába elé rakta; nem is akárki, hanem az a férfi, aki egyszeriben olyan alázatos és szorongó arcot vágott, és aki talán a szükségesnél hosszabb ideig hajolt meg előtte, s megkérdezte tőle, nem érez-e huzatot itt, az ablak és a kandalló között, s nem engedné-e meg neki, hogy kézimunka-asztalát máshová tolja. Az ilyesmi könnyen ébreszt túlságos készséget és áruló gyöngédséget a nőben, ha kislány korában kénytelen volt az élet iskoláját kijárni és durvább nyelvét is megtanulni. Ráadásul Maggie nem mindennap részesült ilyen figyelmességben - ez új elemet vitt az életébe, és hamar kedvet kapott a hódolat újabb jeleit kiélvezni. A gyöngéd gondoskodás hangja arra kötelezte, hogy a hozzá hajoló arcra nézzen és azt rebegeje:

- Nem, köszönöm.

Semmi sem akadályozhatta meg, hogy olyan pillantást váltsanak, amely mindkettőjüknek gyönyörűséget szerzett, akárcsak tegnap este.

Pedig Stephen részéről csak egyszerű udvariasság volt az egész, és alig tartott tovább, mint két percig, s Lucy, aki éppen énekelt, észre sem vette, Philip mégis fölfigyelt rá. Szíve amúgy is tele volt valami meghatározhatatlan félelemmel, mely könnyen tápot kapott minden jelentéktelen mozzanatban. Stephen hirtelen mohósága és Maggie arcának megváltozása, ahogy észrevehetően a fiatalember pillantására válaszolt, olyan erős ellentétben állt előbbi, túlságosan hangsúlyozott közönyével, hogy Philip fájdalmas jelentőséget tulajdonított neki. Stephen hangja megint öblösen, megszólalt, és úgy cibálta Philip érzékeny idegeit, mintha egy köteg vasbádogot dobtak volna le mellette, s arra készítette, hogy belecsapjon a zongorába és csikorgó hangot csaljon ki belőle. Valójában nem volt megfogalmazható oka a gyanúra, hogy valami különösebb dolog történt Stephen és Maggie között. Saját esze is erre figyelmeztette, s tüstént haza akart menni, hogy hideg fővel elemezze ezt a gyanút, és meggyőzze magát alaptalanságáról. Másrészt viszont nem akart elmenni előbb, mint Stephen; jelen akart lenni,

amíg Stephen Maggie mellett van. Hiszen a szegény Philip olyan természetesnek - sőt óhatatlannak - tartotta, hogy minden férfi, aki Maggie közelébe kerül, beleszeressen! Pedig a boldogság legkisebb reménye sem vár Maggie-re, ha Stephen Guest behálózza, s ez a gondolat arra bátorította Philipet, hogy saját szerelmét elfogadhatóbbnak lássa. A szívében tomboló vihar hatására eltévesztette a billentyűket, és Lucy csodálkozva nézett rá. Szerencsére Mrs. Tulliver lépett a szobába, és villásreggelihez szólította a társaságot, ami kitűnő ürügy volt arra, hogy a zongorázást hirtelen abbahagyja.

- Ó, Philip - mondta Mr. Deane, amikor beléptek az ebédlőbe -, már régen nem láttam. Édes-
apja, azt hiszem, nincs itthon, nem igaz? A minap kerestem az irodájában, de azt mondták,
elutazott.

- Néhány napig üzleti ügyben Mudportban volt, de már hazajött - válaszolta Philip.

- Még mindig annyira kedvét leli a farmerkedésben, mi?

- Azt hiszem - mondta Philip kissé csodálkozva, hogy Mr. Deane egyszerre olyan nagy
érdeklődést tanúsít apja foglalatossága iránt.

- Azt hiszem, valami földesekért szerzett a folyó innenső partján is, éppúgy, mint a másik
oldalon, nem igaz?

- De igen.

- Ó! - folytatta Mr. Deane, miközben a galambpástétomot osztogatta. - Előbb-utóbb rá fog
jönni arra, hogy a gazdálkodás költséges passzió, sok pénzt emészt föl. Nekem sohasem
voltak passzióim, nem engedtem meg magamnak ilyesmit. A legrosszabb az a kedvtelés,
amelyről az emberek azt hiszik, hogy pénzt fog hozni. Valójában a befektetett pénz vesz el,
úgy elfolyik, mint a búza a zsák hasadékán.

Lucy kissé idegesítette, hogy apja látszólag minden ok nélkül Wakem kiadásait bírálgatja. De
a dolog ennyiben maradt, sőt Mr. Deane szokatlanul hallgataggá vált, és csendes tűnődésbe
merült a villásreggeli alatt. Lucy megszokta, hogy figyelemmel kísérje apja hangulatának
jeleit, s bizonyos okokból, amelyek újabban még jobban megerősödtek, különleges érdeklő-
dést tanúsított minden iránt, ami Wakemre vonatkozik. Most rettentő kíváncsiság fogta el:
vajon mi készítette apját a kérdezősködésre? Még gyanúsabb volt, hogy utána némaságba
süppedt, bizonyára forgat valamit a fejében.

Mindez arra indította Lucy-t, hogy szokásos trükkjéhez folyamodjék, amelyet olyankor vett
elő, ha valami különös dolgot akart apjától kérni vagy kérdezni. Addig mesterkedett, amíg
Tulliver néni a villásreggeli után el nem hagyta az ebédlőt, s akkor letelepedett apja térde
mellé egy kis számolyra. Ilyen körülmények között Mr. Deane úgy érezte, hogy életének leg-
kellemesebb perceit élvezi, érdemeinek legszebb jutalmát, noha Lucy ilyen alkalmakkor
rendszerint azzal kezdte, hogy megkaparintotta apja burnótszelencéjét, mert nem szerette, ha a
dohány a hajába hull.

- Csak nem akarsz már szunyókálni, papa, ugye, nem? - kérdezte, amikor odavitte a számolyt,
és sorra feszegette apja vaskos ujjait, amelyek a burnótszelencét szorongatták.

- Nem, még nem - felelte Mr. Deane a borospalackra pislogva, hogy abban keresse érdemei
jutalmát. - De mit akarsz tőlem, mondd csak - tette hozzá, és szeretettel megcsípte lánya
gödrös állát. - Kicsalogatni a zsebemből még néhány aranyat a bazárotok céljaira, mi?

- Nem, papa, egyáltalán nincsenek aljas szándékaim. Csak beszélgetni akarok veled, nem kunyerálni. Tudni szeretném, miért faggattad ma Philip Wakemet az apja farmerkedése felől. Kissé különös volt, mert sohasem szoktál vele az apjáról beszélni. Mit érdekel téged az, mennyi pénzt költ Mr. Wakem a kedvtelésére?

- Valami üzleti vonatkozásban jutott az eszembe - mondta Mr. Deane legyintve egyet, mintha így akarná elhárítani a beavatkozást abba a titokzatos valamibe.

- De, papa, hiszen mindig azt mondtad, Mr. Wakem úgy nevelte a fiát, mint valami lányt. Hogy képzelted azt, hogy valami üzleti értesülést húzhatsz ki belőle? Váratlan kérdéseid kissé furcsán hangzottak. Philip is furcsának tartotta.

- Csacsiság, gyermekem - dünnyögte Mr. Deane igazolni akarván társaságbeli viselkedését, mely sok gondot adott neki fölfelé ívelő életútján. - Híre járja, hogy Wakem malma és birtoka a folyó túlsó partján, a dorcote-i malom, amely Tulliver bácsié volt, tudod, már nem jövedelmez úgy, mint régen. Azt szerettem volna tudni, a te Philip barátod nem kotyog-e ki valamit arról, hogy apja beleunt a gazdálkodásba.

- Miért? Megvásárolnád a malmot, papa, ha hajlandó volna megválni tőle? - kérdezte Lucy mohón. - Jaj, mesélj el mindent! Nézd, visszaadom a tubákosdobozodat, ha elmeséled. Mert Maggie azt mondja, mindnyájuk leghőbb vágya, hogy Tom visszakapja a malmot valamikor. Az volt az egyik utolsó kívánsága az apjuknak, hogy okvetlenül szerezze vissza a malmot.

- Csitt, te kis cica! - intette le Mr. Deane, s mindjárt szippantott egyet a visszakapott burnótszelencéből. - Egyetlen szót sem szabad szólnod erről senkinek, hallod-e? Nagyon kevés kilátás van rá, hogy megkapják a malmot, vagy hogy bárki is kiragadhatná Wakem kezéből. És ha megtudja, hogy azért pályázunk rá, mert vissza akarjuk adni Tulliveréknek, még kevésbé lesz hajlandó megválni tőle. Természetes is a történetek után. Addig elég szépen viselkedett Tulliverrel szemben, de a megkorbácsolást nem szokták mazsolával viszonzni.

- Ide hallgass, papa - mondta Lucy, kissé ünnepélyes arcot vágva -, hajlandó vagy bízni bennem? Ne firtasd az okát annak, amit mondani fogok, de hidd el, nyomós okaim vannak rá. És nagyon óvatos leszek, igazán.

- Hát akkor halljuk!

- Azt hiszem, ha megengednéd, hogy Philip Wakemet bizalmunkba fogadjuk, ha elmondjuk neki, hogy szeretnéd megvenni a malmot és azt, hogy miért, hogy az unokatestvéreim szíve csüng rajta, és miért szeretnék megkapni, akkor azt hiszem, Philip segítene nyélbe ütni a dolgot. Tudom, szívesen megtenné.

- Nem tudom elképzelni, gyermekem - képedt el Mr. Deane. - Miért tenné? - Hirtelen fürkésző pillantást vetett a lányára. - Csak nem gondolod, hogy a szegény fiú beléd szeretett, és az ujjad köré csavarhatod, hogy azt tegye, amit akarsz? (Mr. Deane-nek nem voltak kétségei afelől, hogy leánya ki iránt érez vonzalmat.)

- Nem, papa. Philip keveset törődik velem - még annyit sem, mint én övele. De van okom rá, hogy egészen bizonyos legyek abban, amit mondtam. Ne kérdezz semmit, papa, és ha véletlenül kitalálsz, egy szót se szólj róla. Csak éppen engedd meg, hogy azt csináljam, amit jónak látok.

Lucy fölkel a számolyról, hogy apja ölébe üljön, és utolsó kérését csókkal kísérte.

- Biztos, hogy nem fogsz valami bajt csinálni? - kérdezte Mr. Deane leányában gyönyörködve.

- Egészen biztos, papa, nagyon okos vagyok ám, és örököltem a te üzleti tehetségedet. Hát nem csodáltad meg a pénztárkönyvemet, amikor megmutattam neked?
- Jól van, no! Ha a fiatalember tud titkot tartani, nem lesz nagyobb baj. És az igazat megvallva, alig hiszem, hogy más módunk is volna rá. Most pedig, hadd szunyóváljak egy kicsit.

Három nap sem telt el a Mr. Deane és leánya közt lefolyt beszélgetés után, amelyet titokban kihallgattunk, s Lucy már addig jutott, hogy négyszemközt megbeszélte a dolgot Philippel, mialatt Maggie Glegg néninél volt látogatóban. Philip egy napon és egy éjszakán át törte a fejét nyugtalan izgalomban azon, amit találkozásukon Lucy mondott, míg végül a követendő eljárás tekintetében teljes elhatározásra jutott. Arra gondolt, most lehetősége lesz rá, hogy Maggie-hez fűződő kapcsolatát új alapra helyezze, s legalább az egyik akadályt elhárítsa útjukból. Mint egy sakkjátékos, olyan lázas fejtöréssel dolgozta ki tervét, és számította ki minden lépését első lelkes buzgalmában, s maga csodálkozott legjobban hirtelen kibontakozó taktikai zsenialitásán. Terve merész volt és alaposan kiszámított. Kilesett egy pillanatot, amikor apjának nem volt az újságolvasásnál sürgősebb dolga, akkor a háta mögé lépett, és kezét a vállára tette.

- Nem jönne föl, édesapám, a barlangomba? Szeretném, ha megtekintenéd új rajzaimat. Szépen elrendeztem őket.

- Rettentően elmeredtek az ízületeim, Phil, és most még annyi lépcsőt másszak - vonakodott Wakem, s újságját letéve szeretettel nézett a fiára. - No de nem bánom, gyerünk.

- Jó kis helyed van itt, Phil, nem igaz? Pompás világítást kapsz a tető felől, mi? - volt az első megjegyzése, mint mindig, mikor belépett a műterembe. Szerette hangoztatni önmaga és a fia előtt is, hogy ez a kényelem atyai gondoskodásának köszönhető. Mindig jó apa volt. Emily semmit sem vethetne a szemére, ha föltámadna a sírból.

- Nézd csak, nézd - mondta orrára rakva pápaszemét, s helyet foglalt, hogy ültő helyéből körülnézzen. - Csodás kiállítást rendeztél itt. Szavamra, nem hiszem, hogy a dolgaid ne vehetnék föl a versenyt annak a híres londoni művésznek a munkáival. Hogy is hívják csak? Akinek a festményéért Leyburn olyan sok pénzt adott.

Philip mosolyogva megrázta a fejét. Leült a piktorszékre, ceruzát vett a kezébe, s erős vonalakat húzott vele, hogy keze remegését ellensúlyozza. Apját figyelte, aki fölállt és lassan körbe járkált, jóindulatúan elidőzött egy-egy festmény előtt, hosszasan, mint ahogy tájképek iránti érzéke őszintén kívánta volna, s végül egy állvány elé lépett, amelyen két festmény volt, az egyik nagyobb, a másik kisebb, ez utóbbi bőrrel keretezve.

- Mi a csuda! Hát ez mi? - kérdezte, mert meglepte a hirtelen átmenet a tájképekről a portrékhoz. - Azt gondoltam, abbahagytad a figurális alkotásokat. Kit ábrázolnak ezek?

- Ugyanazt a személyt különböző életkorban - felelte Philip gyorsan, de nyugodtan.

- És ki az a személy? - kérdezte Wakem éles hangon, a nagyobbik képre meredve, egyre növekvő gyanakodással a tekintetében.

- Miss Tulliver - válaszolta Philip. - A kisebbik kép körülbelül azt ábrázolja, milyen lehetett, amikor együtt voltam a bátyjával King's Lortonban. A nagyobbik mint arckép nem olyan hűséges, akkor készült, amikor külföldről hazajöttem.

Wakem indulatosan megfordult, arca kipirult, ledobta szemüvegét, és dühös arccal nézett a fiára egy pillanatig, mintha egy ütessel le akarná taszítani székéről a vakmerő gyámoltalant. De aztán ismét karosszékebe vetette magát, és kezét nadrágja zsebébe mélyesztette, miközben

továbbra is haragosan méregette a fiát. Philip nem nézett vele farkasszemet, hanem ceruzája hegyét vizsgálhatta szótlanul.

- Csak nem akarod azt mondani, hogy főntartottad vele az ismeretséget azóta, hogy hazajöttél? - kérdezte végül Wakem, a dühös emberek módján hasztalanul igyekezve legalább szóval és hanggal sérteni, amennyire csak lehet, ha már ütnie nem szabad.

- De. Gyakran találkoztam vele egy teljes éven át, apja halála előtt. Abban a bozótban szoktunk találkozni, a Vörös-szakadékban, a dorlcote-i malom közelében. Szívből szeretem, apám; soha más nőt nem fogok szeretni. Kislány kora óta mindig őrá gondolok.

- Folytassa csak, uram! És közben állandóan leveleztél vele, mi?

- Nem. Sohasem mondtam meg neki, hogy szeretem, csak amikor elváltunk, mert megígérte a bátyjának, hogy többé nem találkozik és levelet sem vált velem. Nem vagyok biztos benne, hogy szeret, és hajlandó volna-e hozzám jönni feleségül. De ha igent mondana, ha valóban eléggé szeretne, hogy megtegye, akkor elvenném.

- Ez hát a viszonzása annak a sok jósnak, amivel elhalmoztalak! - kiáltott föl Wakem elsápadva, s reszketni kezdett dühében, annyira tehetetlennek érezte magát Philip dacos nyugalmaival és erős céltudatosságával szemben.

- Nem, apám - nézett föl Philip most először -, nem tekintem viszonzásnak. Türelmes, elnéző apám vagy és voltál, de mindig úgy éreztem, azért teszed, mert szerető szíved a lehető legnagyobb boldogsággal akar kárpótolni, amennyire szerencsétlen sorsom megengedi, s nem azért, mert adósságnak tekinted, elvárva, hogy fizetségül föláldozzam boldogságom minden esélyét, csak azért, hogy eleget tegyek olyan érzelmeidnek, amelyekben sohasem tudnék osztozni.

- Azt hiszem, a legtöbb fiú hasonló esetben osztoznék apja érzelmeiben - mondta Wakem keserű hangon. - A leány apja ostoba, megveszekedett barom volt, és kis híja, hogy meg nem gyilkolt. Az egész város tudja. A bátyja pedig ugyanolyan szemtelen, csak higgadtabb. Azt mondd, megtiltotta a húgának, hogy találkozzék veled. Ha nem ügyelsz magadra, összetöri a csontjaidat, hogy boldogságod teljes legyen. Látom, mérlegelted a következményeket. Természetesen független vagy tőlem. Elveheted a lányt, akár holnap is, ha tetszik. Huszonöt éves vagy. Mehetsz a saját utadon, én meg a magamén. Nem kell, hogy közünk legyen egymáshoz.

Wakem fölállt, és elindult az ajtó felé, de valami visszatartotta, és ahelyett, hogy kiment volna, föl s alá járkált a szobában. Philip nem sietett a válasszal, ám amikor megszólalt, hangja nyugodt volt, de élesebb és határozottabb, mint valaha.

- Nem - mondta -, nem vehetem el miss Tullivert még akkor sem, ha hajlandó volna hozzám jönni, mert saját erőmből nem tudom eltartani. Nem tanítottak semmiféle jövedelmező mesterségre. Nem kínálhatok neki a nyomorúságomon kívül még szegénységet is.

- Ahá, hát akkor mégis van okod rá, hogy ragaszkodj hozzám, annyi bizonyos - mondta Wakem keserűen, noha Philip utolsó szavai szíven ütötték. Olyan érzést keverték föl benne, amely negyed évszázad óta szokásává rögződött. Újra a székbe vetette magát.

- Minderre számítottam - mondta Philip. - Tudom, az ilyen jelenetek nem ritkák apák és fiúk között. Ha olyan volnék, mint más férfi az én koromban, haragos szavaidra még haragosabban válaszolhatnék, el is szakadhatnánk egymástól, feleségül vehetnem a nőt, akit szeretek, és lehetőségem volna rá, hogy én is boldog legyek, mint annyian mások. De ha örömet lelsz abban, hogy semmivé tedd minden eddigi jószágod célját, akkor előnyben vagy a legtöbb

apával szemben, mert teljesen megfoszthatsz attól az egyetlen valamitől, amiért még érdemes volna élnem.

Philip itt szünetet tartott, de az apja hallgatott.

- Te tudod legjobban, milyen örömd lehet még az életben azon az egyen kívül, hogy kielégítéd nevetséges bosszúvágyadat, mely csak nomád vademberekhez méltó.

- Nevetséges bosszúvágyamat! - fakadt ki Wakem. - Hogy érted ezt? Az ördögbe is, hát el lehet várni attól az embertől, akit valaki megkorbácsolt, hogy még szeresse is azt a goromba parasztot? Aztán itt van még a fia is, az a hetyke ördögfióka, aki olyan szót vágott a fejemhez, hogy nem fogom elfelejteni, majd ha leszámolásra kerül a sor. Nem is tudnék kellemesebb célpontot választani a golyóm számára, ha megérné az árát!

- Nem is arra gondoltam, hogy haragszol rájuk - mondta Philip, akinek éppen elég oka volt rá, hogy megértéssel hallgassa apja kifakadását Tom ellen -, ámbar a bosszú érzése nem ér annyit, hogy érdemes volna hosszú ideig táplálni. Én csak azt kifogásoltam, hogy kiterjeszted az ellenségeskedést egy gyámoltalan lányra is, akinek több esze és jobb szíve van, semhogy osztozzék mások kicsinyes előítéleteiben. Ő sohasem vett részt a családi veszekedésekben.

- Mit ér az? Sohasem kérdezzük, egy nő mit csinál, csak azt, kihez tartozik. Teljességgel lealázó számomra még a gondolata is annak, hogy az öreg Tulliver leányát vedd feleségül.

A párbeszéd folyamán most történt meg először, hogy Philip kissé elvesztette önuralmát, és kivörösödött haragjában.

- Miss Tullivernek - mondta keserű határozottsággal - megvan a jogcíme ahhoz a ranghoz, amelyről csak ostoba és közönséges emberek hiszik, hogy egyedül a középosztályt illeti meg. Finom lelkű, művelt teremtes, és a baráti köre, akárkikből álljon is, csupa köztisztelőben álló, tisztességes, becsületes, feddhetetlen ember. Azt hiszem, egész St. Ogg's egyetértene abban, hogy különb nálam.

Wakem heves, kérdő pillantást vetett a fiára, de Philip nem nézett rá, hanem néhány perc múlva bizonyos bűnbánó öntudattal folytatta, mintegy utolsó szavai részletesebb magyarázatként:

- Mutass nekem egyetlen embert St. Ogg'sban, aki nem azt fogja mondani, hogy ez a szép lány eltékozolja magát, ha olyan szánalmas nyomorék felesége lesz, mint én.

- De neki aztán eszébe sem juthat ilyesmi! - kiáltott föl Wakem, s felpattant a székéről, haragos büszkesége, mely félig atyai, félig személyes megbántottságból fakadt, újra kitört. - Álmában sem gondolhat különb házasságra! Ha egy lány igazán szeret valakit, ostobaság egy balesetből származó testi hibát emlegetni!

- Igen, de a lányok általában nem szoktak ilyen körülmények közt vonzalmat érezni - mondta Philip.

- Ha meg így van - reccsent Wakem hangja kissé durván, hogy korábbi előnyét visszanyerje -, ha nem szeret, akkor megkímélhetted volna magadat attól a fáradságtól, hogy beszélj róla! Engem pedig megkímélhettél volna attól a kellemetlenségtől, hogy megtagadjam hozzájárulásomat valamihez, ami valószínűleg sohasem fog bekövetkezni.

Az ajtóhoz lépett, és becsapta maga mögött anélkül, hogy visszanézett volna.

Philip még bizakodott abban, hogy végül sikerül apját jobb belátásra bírnia; ami ma történt, úgy folyt le, ahogy várta. A jelenet mégis megviselte idegeit, hiszen olyan érzékeny volt, mint egy nő. Elhatározta, hogy nem megy le ebédelni; nem bírt volna apjával újra szembenézni.

Wakemnek az volt a szokása, hogy ha nem voltak vendégei este elment hazulról, gyakran már fél nyolc óra tájban. Mivel már késő délutánra járt az idő, Philip bezárta szobáját, és hosszú kószálásra indult; úgy gondolta, csak akkor megy haza, amikor apja már elment otthonról. Csónakba ült, és levezett a folyón egy kis faluig, amely kedves pihenőhelye volt, ott megvacsorázott és elidőzött, amíg elég késő nem volt ahhoz, hogy hazatérjen. Eddig még sohasem volt semmiféle vitája apjával, s szinte beteggé tette a félelem, hogy a ma kezdődött tusakodás esetleg még heteken át folytatódik. És mi minden történhetik közben! Nem is volt kedve közelebbről meghatározni, hogy ez a sóhaj mit jelent. De ha egyszer abba a helyzetbe kerülne, hogy Maggie elfogadja vőlegényének, akkor kevesebb oka volna e meghatározhatatlan félelemre. Fölment a műtermébe, fáradtan leroskadt a karosszékbe, szórakozottan nézegette a falak mentén sorakozó hegyi és vízi tájképeket, amíg el nem szunyókált. Félálmban úgy képzelte, hogy Maggie-t látja, amint egy vízesés zölden csillogó, iszapos sodrában csúszik lefelé, ő meg tehetetlenül nézi; míg végül valami borzalmasnak rémlő, hirtelen csattanásra riadt föl.

Pedig csak az ajtó nyílt ki, s alig szundikálhatott néhány percnél tovább, hiszen az esti szürkületben semmi változást nem vett észre. Apja lépett be, s amikor Philip megmoccan, hogy a karosszékét átadja neki, azt mondta:

- Ülj csak nyugodtan, én inkább járkálok egy kicsit.

Egyszer-kétszer föl és alá sétált a szobában, aztán megállt Philip előtt, kezét zsebre tette, s mintha csak egy meg sem szakított beszélgetést folytatna, így szólt:

- De hisz ez a lány, úgy látszik, szeret téged, Philip, különben nem találkozott volna veled.

Philip szíve gyorsabban vert, és arcán múló pír villant át. Nem volt könnyű hamarjában válaszolnia.

- Szeretett King's Lortonban, amikor még kislány volt, mert gyakran üldögéltem bátyja ágya mellett, akinek megsérült a lába. Ezt megőrizte emlékezetében, s úgy gondolt rám sokáig, mint jó barátjára. De amikor találkoztunk, nem úgy gondolt rám, mint a szerelmesére.

- No de végül mégiscsak szerelmet vallottál neki! Mit szólt akkor? - kérdezte Wakem újra a szobát róva.

- Akkor azt mondta, hogy szeret.

- Az ördögbe is, akkor mit akarsz még? Vagy csélcsapnak tartod?

- Akkor még nagyon fiatal volt - felelte Philip tétovázva. Attól félek, alig tudta még, mit érez.

- Attól félek, hogy hosszú elválásunk, s a gondolat, hogy körülményeink mindig el fognak választani bennünket egymástól, megváltoztatta érzelmeit.

- De hiszen itt van a városban. Láttam a templomban. Nem beszéltél vele, amióta hazajöttél?

- De igen, Deane-éknél. Csakhogy bizonyos okokból nem közeledhettem hozzá újra. Az egyik akadály elhárulna az utamból, ha beleegyezésed adnád, ha hajlandó volnál megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy ő legyen a menyed.

Wakem megállt Maggie arcképe előtt, és egy ideig hallgatott.

- Mégsem az a fajta nő, amilyen az anyád volt, Phil - mondta végre. Láttam a templomban. Csinosabb, mint ezen a képen; boszorkányosan szép szeme van és remek alakja, de kissé veszélyes és akaratos, nem?

- Nagyon gyöngéd és meleg szívű, apám. És olyan egyszerű, nincs benne semmi kényeskedés vagy alakoskodás, olyan apró ravaszságok, amilyeneket más nőknél tapasztalhatunk.

- Ó! - mondta Wakem, majd megfordult, és a fiára nézett. - De a te édesanyád arca szelídebb volt, haja barna és hullámos, szeme szürke, akár a tied. Te már nem emlékszel rá elég jól. Nagyon sajnálom, hogy nincs róla arcképem.

- Annál inkább örülnöd kellene, apám, hogy hasonló boldogságban lehetne részem, hogy lenne valakim, aki megédesítené az életemet! Nem lesz többé az életemben olyan erős kötelék, mint az, ami huszonnyolc évvel ezelőtt kezdődött, amikor oltár elé vezetted anyámat, és amelyet azóta is egyre szorosabbra fűztél!

- Hej, Phil, te vagy az egyetlen ember, aki meglátja, ami a legjobb bennem - sóhajtott Wakem, és kezét nyújtotta fiának. - Össze kellene tartanunk, amennyire csak lehet. No de mit tegyek most? Gyere le hozzám, és mondd meg. Látogassam meg azt a fekete szemű kisasszonyt?

Miután a korlát ily módon leomlott közöttük, Philip most már szabadon beszélhetett apjával, részletesen elmondhatta, milyen kapcsolatban állt Tulliverékkal kezdettől végig, még azt a kívánságát is megpendíthette, hogy a malom és a kisbirtok visszakerüljön a család kezébe, egyelőre, közvetlen lépésként úgy, hogy a Guest & Co. cég tulajdonába menjen át. Még ahhoz is bátorságot merített, hogy rábeszélje és sürgesse, apja pedig sokkal készségesebben engedett kérésének, mint valaha is remélte volna.

- Bánom is én a malmot! - mondta végül afféle dühös engedékenységgel. - Újabban amúgy is átkozottul sok vesződésem volt vele! Fizessék meg nekem a beruházásokat, mást nem is kérek. De van valami, amit nem kívánhatsz tőlem. Nem vagyok hajlandó közvetlen tárgyalásokba bocsátkozni Tulliverrel. Ha a te gyomrod beveszi, lenyelheted a húga kedvéért, de nincs olyan mártás, amely az én torkomon le tudná csúsztatni!

Elképzelhetik, milyen kellemes érzés töltötte el Philipet másnap, amikor átment Mr. Deane-hez, és közölte vele, hogy Mr. Wakem hajlandó tárgyalásokat kezdeni. És képzeljék el Lucy csinos, diadalmas arcocskáját, amikor megkérdezte apját, vajon bebizonyította-e neki, milyen kiváló üzleti képességei vannak? Mr. Deane kissé rejtélyesnek érezte a dolgot, arra gyanakodott, hogy a fiatalok „főztek ki valamit”, s szeretett volna belelátni a fazékba. De olyan vágású emberek számára, mint Mr. Deane, mindaz, amit a fiatalok kifőznek, annyira távol van az igazi élettől, vagyis az üzlettől, akár a madarak vagy lepkék kergetőzése, s nem kell törődni vele, legalábbis addig nem, amíg be nem bizonyul, hogy kedvezőtlen hatása lehet a pénz-ügyekre. De ebben az esetben a hatás határozottan kedvezőnek ígérkezett.

9 JÓTÉKONYSÁG DÍSZRUHÁBAN

Maggie karrierje kétségtelenül a jótékonysági bazár napján érte el csúcspontját, amikor St. Ogg's előkelő társasága megcsodálta és befogadta. Egyszerű, nemes szépsége lágyan elomló, légies fehér muszlinruhájában mely alighanem Pullet néni ruhatárának készleteiből került elő éppen választékosságával tűnt ki a sokkal cifrábban és divatosabban öltözött hölgyek közül, akik körülötte mutatkoztak. Hogy társaságbeli viselkedésünk mennyire mesterkéltnak és nagyképűnek, talán csak akkor vesszük észre igazán, ha olyasvalakivel kerülünk szembe, aki szép és ugyanakkor egyszerű. Szépség nélkül ugyanis hajlamosak vagyunk arra, hogy az egyszerűséget félszegséggel azonosítsuk. A Guest kisasszonyok sokkal jobb nevelésben részesültek, semhogy magukra ölték azokat a mesterkéltnak pózokat, amelyekkel közönségesebb nők igyekeznek föltűnni. De mivel sátruk éppen azzal a sátorral volt szomszédos, ahol Maggie ült, mindenki ráeszmélt arra, hogy az egyik Guest kisasszony kissé magasán hordja az orrát, miss Laura pedig hanghordozásával és minden mozdulatával hatásra vadászik.

St. Ogg's és környékének minden jól öltözött embere jelen volt; még messzebből is érdemes lett volna oda látogatni és megcsodálni a pompás, ódon kastély gyönyörű mennyezetét, tölgyfából faragott gerendáit, az óriási, szárnyas ajtókat és a mennyezetvilágítást, mely a magasból öntötte a fényt az alatta hullámozó tarka képre. Valóban különös hely volt: falain széles, megfakult, festett csíkok, s imitt-amott heraldikus képek, többnyire felborzolt szőrű, hosszú ormányú állatok, nagyra becsült emblémái egy főnemesi családnak, mely az immár polgári célokat szolgáló épület egykori ura volt. A csarnok egyik végében hatalmas ívbolt borult a tölgyfából készült zenekari emelvényre, mögötte egy nyitott terem, ahol melegházi növények és frissítő italokat kínáló sátrak álltak igazán kellemes tartózkodási hely lebzselő fiatalurak számára, akik ide menekülhettek az odalenn nyüzsgő tömegből, amelyet így még kényelmesebben áttekinthettek. Ez a régi épület tökéletesen alkalmas volt egy bámulatosan modern rendezvény céljaira, mely a jótékonyságot divatossá és előkelővé varázsolta, felhasználva az emberek hiúságát bizonyos pénzügyi hiányok fedezésére. Jóformán mindenki, mihelyt belépett a terembe, többször is megjegyezte, milyen jó helyet választottak a bazárnak.

A zenekari emelvény fölött üvegezett erkélyfülke ugrott ki a falból ez is az ódon csarnok tiszteletre méltó badarságai közé tartozott. Lucy itt állította föl sátrát, ahol egyszerű, otromba ruházati cikket árultott Kenn tiszteletes úr beteg felesége helyett. Maggie megkérte, hogy a sátor nyitott végében ülhessen, és inkább ezeket a cikket árúsítsa, mint a gyöngyhímzésű poháralátéteket és más finomabb munkákat, amelyekhez nem sokat értett. De hamarosan kiderült, hogy a férfi háziköntösök, melyek az ő árucikkei közt voltak, általános érdeklődésnek és keresletnek örvendenek; szinte zavarba ejtette a nagy kíváncsiság, amellyel a bélést vizsgálgatták, az egyes darabokat összehasonlították, sőt még ahhoz is ragaszkodtak, hogy fölpróbálják; így aztán nagy figyelmet keltett a sátra. A hölgyek, akik saját készítményeiket árulták, és férfiköntösökről hallani sem akartak, mindjárt léhasággal és a jó ízlés hiányával vádolták a férfiakat, akik olyan ruházati cikkekért törtek magukat, amelyeket bármelyik szabónál megkaphatnak; s könnyen lehet, hogy azok az indulatos észrevételek, amelyeket miss Tulliver eme első nyilvános szereplése keltett, élesen és félreérthetetlenül megvilágították későbbi viselkedését is sok jelen levő hölgy szemében. Nem mintha a lefitymált szépség ébresztene haragot a jótékony hölgyek nemes keblében; inkább arról van szó, hogy az olyan emberek hibáit, akiknek egyszer már bámulattal adóztunk, az ellentét elkerülhetetlenül fölnagyítja. A feltűnés, amit Maggie ma, életében először keltett, fényt vetett néhány olyan jellemvonására, amelyek később megadták bizonyos dolgok magyarázatát. Volt valami

túlságosan merész miss Tulliver egyenes tekintetében, s valami meghatározhatatlanul nyers a szépségében; ezért minden női bírálója szemében messze alatta maradt unokahúgának, Lucynak. Annál is inkább, mivel St. Ogg's hölgyei már föladták állítólagos jogaikat Stephen Guest hódolatára, s ezt az urat teljesen átengedték Lucynak.

Ami magát az édes kis Lucyt illeti, legújabb jó szándékú diadala a malom dolgában és a sok szerető terv, amit Maggie és Philip érdekében szövögetett, ma különös jókedvre hangolta, s csak örömet érzett Maggie hódításai miatt. Igaz, hogy maga is rendkívül bájos volt, és Stephen nagy figyelmességgel vette körül a nyilvánosság előtt; féltékenyen összevásárolt minden holmit, melynek keletkezését Lucy ujjai alatt figyelemmel kísérte, sőt vidáman segített neki, amint kedveskedve rábeszélte a sátor férfi látogatóit, hogy vegyék meg a sok női hiábavalóságot. Levette kalapját, és egy bíborvörös fezt rakott a fejére, amit Lucy hímzései díszítettek. Ám a felületes megfigyelők ezt nem annyira Lucy iránti udvariasságnak, mint inkább bohózkodásnak tekintették.

- Guest nagy kópé - jegyezte meg a fiatal Torry -, de egész St. Ogg's kedvence, mindennel sikert arat. Ha más művelne ilyet, mindenki azt mondaná róla, hogy bolondot csinál magából.

Stephen egyáltalán semmit sem vásárolt Maggie-től, amíg Lucy nem figyelmeztette.

- Nézze csak - súgta bosszankodva -, minden, amit Maggie kötött, már-már elfogyott, és maga még egyetlen holmit sem vásárolt tőle! Ott vannak azok a kellemes, puha csuklómelegítők. Mért nem vesz egyet?

- Minek? - felelte Stephen. - Élénk fantáziájú embernek való, aki még ilyen meleg napon is didereg, ha a fagyos Kaukázusra gondol. Az én erős oldalam, mint tudja, a szigorú, józan ész. Vegye rá Philipet, hogy ilyesmit vásároljon. De igaz is, ő mért nem jött el?

- Nem szeret olyan helyekre járni, ahol sokan vannak, pedig könyörögtem neki, hogy jöjjön el. Azt mondta, inkább megvásárol mindent, ami másnak nem kell, ami a cikkeimből a nyakamon marad. De most már igazán kérem, vásároljon valamit Maggie-től.

- Nem, nem. De nézze csak, már van vevője. Maga az öreg Wakem.

Lucy aggódó érdeklődéssel fordult Maggie felé, hogy lássa, miképpen esik át az első beszélgetésen azzal az emberrel, akit az emlékezetes szomorú események óta nem látott, s aki iránt a különös körülmények következtében igen vegyes érzelmekkel viseltetik. De nagy öröme Wakem elég tapintatos volt ahhoz, hogy a beszélgetést mindjárt a bazári árukra terelje, mintha a vásárláson kívül semmi nem érdekelné; időnként barátságos mosollyal nézett Maggie-re, és nem késztette arra, hogy sokat beszéljen, mivel észrevette, hogy elsápadt, és remeg egy kicsit.

- Érdekes! Wakem mindent elkövet, hogy megkedveltesse magát az ön unokahúgával! - súgta Stephen Lucynak. - Mi ez? Merő nagylelkűség? Hiszen ön valami családi viszályról mesélt nekem.

- Ó, az hamarosan elsimul, remélem - felelte Lucy, örömében kissé átlépve a diszkrécia határait, és arckifejezésével is elárulva, hogy valami jelentős dologra gondol. De Stephen, úgy látszik, nem vette észre, s mivel néhány hölgyvásárló közeledett, átballagott a sátor másik végébe, ahol egyet-mást kezébe vett és nézegetett, távol tartva magát Wakemtől, aki éppen elővette erszényét, és befejezte a vásárlást. Stephen fülét megütötte néhány szó.

- A fiam is velem jött - mondta Wakem -, de eltűnt az épület másik részében, egészen rám bízva a vásárlás jótékony és lovagias feladatát. Remélem, jól megmossa a fejét hitvány viselkedéséért.

Maggie szó nélkül viszonzta mosolyát és meghajlását, mellyel elköszönt, aztán elfordult; csak most vette észre Stephent, és feléje biccentett. Mivel feszélyezte a jelenléte, a bevétel összeszámlálásával kezdett foglalatostkodni, s lehetőleg föl sem pillantott, örült neki, hogy Stephen ma minden figyelmét Lucynak szentelte, és nem közeledett hozzá. Reggel közönyösen köszöntötték egymást, s utána mindegyiküknek jólesett, hogy távol maradhat a másiktól, mint az ópium rabja, aki néhány kudarc után végre meg tud lenni a kábítószer nélkül is. Az utolsó néhány nap alatt már nem is küzdöttek a kudarc ellen azzal az ürüggyel, hogy a külső események úgyis hamarosan elválasztják őket egymástól, ami fölöslegessé teszi, hogy minden apró dologban uralkodjanak magukon.

Stephen lépésről lépésre, lassan közeledett, mintha akarata ellenére ráncigálnák oda, így jutott el a sátor nyitott oldaláig, ahol a függönyök félig eltakarták. Maggie folytatta a pénz számlálását, míg egy mély, szelíd hang hirtelen meg nem riasztotta:

- Ugye, nagyon fáradt? Hadd hozzak magának valamit, egy kis gyümölcsöt vagy édességet! Megengedi?

A váratlan hang úgy hatott rá, mintha egy hárfa húrja rezdült volna meg váratlanul mellette.

- Nem, köszönöm - felelte elhaló hangon, és csak félig nézett föl egy pillanatra.

- Olyan sápadtnak látszik! - makacskodott Stephen még könyörgőbb hangon. - Bizonyára nagyon kimerült. Nem fogadok szót, mégis hozok valamit.

- Nem, igazán, nem fogadhatom el.

- Haragszik rám? Mit vétettem? No, nézzen már rám!

- Kérem, menjen el - kérte Maggie, és gyámoltalanul nézett rá, de pillantását rögtön elfordította róla, s fölnézett a zenekari emelvény túlsó sarka felé, amelyet félig eltakartak az ócska, fakózárd függöny redői. Maggie még ki sem mondta a könyörgő szót, amikor elszoruló szívvel ráeszmélt arra, hogy ezzel elárulta magát. De Stephen azonnal megfordult, és Maggie pillantását követve észrevette Philipet, aki odafönn ült, abban a félig rejtett sarokban, ahonnan csak egy kis csücskét láthatta Maggie sátra külső részének. Ekkor Stephen agyában egészen új gondolat villant föl, amit összekapcsolt Wakem imént megfigyelt viselkedésével meg Lucy válaszával is. Így jutott arra a következtetésre, hogy van valami Philip és Maggie között azon a gyerekes kapcsolaton kívül is, amiről hallott. Egyszerre több dolog is arra ösztökölte, hogy tüstént elhagyja a csarnokot és fölsiessen a lépcsőn a terembe, ahol a frissítő italokat árulták. Egyenesen Philiphez lépett, helyet foglalt mögötte és a vállára tette a kezét.

- Valami arcképtémát tanulmányozol, Phil, vagy azt a kiugró erkélyt akarod lerajzolni? - kérdezte. - Istenemre, pompásan hat ebből a sötét sarokból nézve, a függönyökkel, melyek élesen elhatárolják!

- Egy arckifejezést tanulmányozok - vetette oda Philip kurtán.

- Micsoda? Csak nem miss Tulliverét? Ma kissé elkeseredett hangulatban van, úgy látom. Mint egy száműzött hercegnő, aki a pult mögött kénytelen kiszolgálni. Az unokanővére oda-küldött hozzá, hogy udvariasan ajánljak föl valami frissítőt, de letorkolt, mint mindig. Attól tartok, valami természetes ellenszenv van köztünk. Ritkán részesülök abban a kitüntetésben, hogy elnyerjem a tetszését.

- Milyen képmutató vagy! - felelte Philip haragjában kipirulva.

- Micsoda? Mert eddig azt tapasztaltam, hogy általában elnyerem az emberek tetszését? Ez a törvény, elismerem, de itt valami zavaró erő lépett közbe.

- Megyek - mondta Philip, és hirtelen fölállt.

- Én is. Szippantsunk egy kis friss levegőt, ez a hely már nyomasztó kezd lenni. Azt hiszem, mára eleget tettem lovagi kötelességemnek.

A két jó barát némán ment le a lépcsőn. Philip, az ajtóhoz érve, befordult az udvarra, de Stephen így szólt:

- Most jut eszembe, oda kell bemennem!

Azzal továbbhaladt a folyosón, a másik épületszárny felé, amelyet a városi könyvtár számára foglaltak le. Ott, a könyvtárteremben magára maradhatott, és éppen ez az, amire az embernek szüksége van, ha kedvet érez, hogy sapkáját az asztalra vágja, lovaglólülésben egy székre vesse magát, és a magas falra meressze szemét olyan homlokráncolással, amely kitűnően megfelelt volna az alkalomnak, ha történetesen éppen akkor ölte volna meg a Püthon-sárkányt. Az erkölcsi konfliktusból fakadó viselkedés gyakran annyira hasonlít a bűnhöz, hogy a felületes megfigyelő, aki csak a cselekedeteket látja, alig tud különbséget tenni köztük, önök azonban, remélem, világosan látják, hogy Stephen nem volt képmutató, aki önző okból szándékos kétszínűsége képes. De hol átengedte magát egy érzésnek, hol meg rendszeresen palástolni akarta, s ez az ingadozás Philip vádját meglehetősen alátámasztotta.

Ezalatt Maggie reszketve és dideregve ült sátrában, szemében azzal a fájó érzéssel, melyet az erőszakosan visszafojtott könnyek idéznek elő. Hát mindig ilyen lesz az élete, mindig újabb belső tusák forrása? Zúgó fejjel hallgatta a körülötte nyüzsgő emberek közönyös lármáját, és azért fohászkodott, bárcsak az ő elméje is bele tudna merülni ennek a könnyed fecsegésnek az árába!

Ebben a percben történt, hogy dr. Kenn, aki nemrég lépett be a csarnokba, és kezét háta mögött összekulcsolva végigsétált a terem közepén, hogy szemlét tartson, megpillantotta Maggie-t; szeme most akadt meg rajta először, s megdöbbsentette a fájdalmas kifejezés, amely a szép arcon tükröződött. Maggie most csöndesen üldögélt, mert a látogatók áradata ebben a késő délutáni órában már elapadt - az urak nagy része délidőben ment oda -, s a sátor meglehetősen elhagyatott volt. Ez és Maggie fájdalmas, elmélázó arckifejezése teljessé tette az ellentétet közte és társnői között, akik ragyogó arccal, vidáman sűrögtek-forogtak. A lelkészt erősen megdöbbsentette a dolog. Tulajdonképpen ismerte már Maggie-t; ez az új és érdekes arc már a templomban is föltűnt neki, és természetesen magára vonta figyelmét, sőt be is mutatták a lánynak egy rövid, hivatalos látogatás alkalmával, amelyet Mr. Deane-nél tett, de alig váltott vele két-három szónál többet. Most elindult feléje, s Maggie, látva, hogy valaki közeledik, összeszedte magát, hogy fölpillantson és beszélni tudjon a vevővel. Az erőfeszítés neheze esett, s gyermekes, ösztönszerű megkönnyebbülést érzett, amikor észrevette, hogy Kenn doktor arca fordul felé. Ennek az egyszerű, korosabb úrnak a jósága és komolysága olyan emberre vallott, aki biztonságosan megvetette lábát a szilárd parton, de szánakozó segítőkészséggel néz a küszködőkre, akik még a hullámok közt hanykolódnak. Ez az arc ebben a pillanatban olyan hatást tett Maggie-re, melyet később sem felejtett el: mintha biztató ígéretet olvasott volna ki belőle. Középkorú emberek - akik már túlestek az érzelmek legerősebb viharain, de emlékeztük még félig-meddig szenvedélyes, nem csupán szemlélődő - bizonyára alkalmasak lehetnének arra, hogy valamiféle természetes papi funkciót töltsenek be, olyan lelkipásztorok legyenek, akiket maga az élet oktatott ki és szentelt föl, hogy megmentsek és útba igazítsák a fiatalabb tévelygőket meg a korai kétségbeesés áldozatait. A legtöbben közülünk, fiatal életünk valamely órájában, sóvárogva keresünk egy ilyen természetes papot, akár egyházi, akár polgári ruhában, de hasztalan - minden ilyen segítség nélkül kell átbortorkálnunk a tizenkilenc éves kor nehézségein, mint Maggie-nek.

- Attól tartok, feladata elég fárasztó, miss Tulliver - mondta dr. Kenn.

- Meglehetősen - felelte Maggie egyszerűen, mert nem szokta meg, hogy nyilvánvaló tényeket merő udvariasságból mosolyogva letagadjon.

- De legalább elmondhatom a feleségemnek, hogy készítményeit nagyon gyorsan eladta - tette hozzá a lelkész. - Nagyon hálás lesz önnek.

- Ó, hisz én nem csináltam semmit. Az urak ide jöttek, és egykettőre elkapkodták a köntösöket meg a hímzett mellényeket. Azt hiszem, más hölgyek sokkal többet adtak volna el belőle, én nemigen tudtam, hogyan kellene dicsérnem az árut.

Dr. Kenn mosolygott.

- Remélem, most már egyházközségünk állandó tagjának tekinthetem, miss Tulliver. Eddig messze lakott tőlünk.

- Egy iskolában tanítottam, és nemsokára egy másik hasonló állásba megyek.

- Ó! Én meg reméltem, hogy itt marad a rokonainál, akik mind ezen a környéken laknak, azt hiszem.

- Sajnos, okvetlenül el *kell* mennem - mondta Maggie komolyan, és olyan bizalommal nézett a lelkészre, mintha élete egész történetét elmondta volna neki ezzel a néhány szóval. A jelentéktelen szavakba foglalt önkítárulkozás pillanata volt ez, ami néha előfordul olyan emberek közt is, akik csak futólag találkoznak például egy rövid utazás alkalmával, vagy amikor megállnak pihenni az útfélen. Mindig megvan a lehetősége annak, hogy egy idegen ember egyetlen szava vagy pillantása fölkeltse bennünk az emberi testvériség érzetét.

Dr. Kenn füle és szeme fölfogta ezeket a jeleket, melyek arra mutattak, hogy Maggie rövid vallomása mögött jelentős dolgok rejlenek.

- Értem - mondta a lelkész -, úgy érzi, az a helyes, ha elmegy. De remélem, ez nem lesz akadálya annak, hogy újra találkozzunk, s annak, hogy jobban megismerjem önt, ha egyszer valamiben szolgálatára lehetek.

Azzal erősen megszorította Maggie kezét és továbbment.

„Valami nyomja a szívét - gondolta. - Szegény gyerek! Úgy látszik, azok közé fog tartozni, kiknek lelkét természetük túlságosan magasba lendítette, de a szenvedés túlságosan mélybe vetette. Van valami csodálatosan becsületes abban a két szép szemben!”

Maggie-nek számos hibája volt, köztük az, hogy túlságos gyönyörűséget talált abban, ha megcsodálták és fensőbbiségét elismerték; ez most éppúgy megvolt benne, mint annak idején, amikor a cigányokat akarta oktatni abban a reményben, hogy majd királynői rangra emelkedik közöttük. Ilyen körülmények között talán meglepő, hogy nem érezte magát boldogabbnak most, amikor annyi hódoló pillantásban és mosolyban volt része, nem is szólva a jóleső érzésről, amely elfogta, amikor Lucy nagy, forgatható állótükre elé vezették, s teljes nagyságban szemügyre vehette magas termetét, szép arcát és dús, éjfékete hajkoronáját. Ha ez a hangulata tartósabbnak bizonyul, talán arra törekedett volna, hogy Stephen Guest a lába elé vesse magát, s olyan életet ajánljon föl neki, mely csupa fényűzés, mindennapi imádat és tömjénezés veszi körül közel és távol, s a művelődés minden lehetősége is a rendelkezésére áll. De vannak dolgok, amelyek a hiúságnál is erősebbek: a szenvedély, a vonzalom, a régi önmegtagadások és erőfeszítések tartós, mély emléke. Így aztán a hiúság hullámain gyorsan elsöpörte, és észrevétlenül magába olvasztotta egy nagyobb áramlat, amely ma különösen erős volt, mert kettős forrásból táplálkozott: az utolsó hét külső eseményeiből és belső indítékaiból.

Philip neki nem mondta el, hogy apja részéről elhárultak az akadályok, valahogy visszariadt ettől. De mindent elmondott Lucynak, abban a reményben, hogy Maggie megtudja tőle, és valami bátorító jelét adja annak, hogy most már közelebb kerültek egymáshoz, és ez őt is boldoggá teszi. Amikor Lucy játékos örömtől sugárzó arccal (akárcsak Correggio egy kerubinja) elújságolta neki a diadalmas hírt, Maggie-t úgy elöntötték az ellentétes érzelmek, hogy alig tudott szólni, Lucy nem is csodálkozott túlságosan, hogy Maggie egyszerűen csak sírva fakadt örömében, mikor arra gondolt, hogy apja utolsó kívánsága teljesül, s Tom hosszú, nehéz küzdelme jutalmául visszakapja a malmot. A jótékonysági bazár ügyei a következő néhány napon teljesen igénybe vették Lucy minden figyelmét, s az unokatestvérek közt nem esett szó olyan témáról, amely mélyebb érzéseket kavargatott volna föl. Philip többször megfordult a házban, de Maggie-nek nem volt alkalma négy szemközt beszélni vele, s így magára maradt, belső tusáját minden külső beavatkozás nélkül, egyedül kellett végigküzdenie.

De amikor a bazár szép eredménnyel véget ért, és az unokatestvérek megint kettesben maradtak, s együtt pihenték ki otthon fáradalmaikat, Lucy így szólt:

- Le kell mondanod arról a tervedről, hogy holnapután Moss nénihez menj, és egy ideig nála maradj, írd neki és közöld vele, hogy a látogatást az én kérésemre elhalasztottad, én elküldöm a levelet az emberünkkel. Moss néni nem fog megharagudni. Később majd lesz időd bőségesen, hogy meglátogasd. De éppen most azt akarom, hogy kéznél légy.

- De igazán el kell mennem, drágám. Nem tudom elhalasztani. Gritty nénit a világ minden kincséért sem hagynám ki. És nagyon kevés időm lesz, mert június 25-én el kell foglalnom új állásomat.

- Maggie! - kiáltott föl Lucy szinte elsápadva csodálkozásában.

- Nem szóltam róla, drágám - folytatta Maggie minden erejét összeszedve, hogy uralkodjék magán -, mert annyira el voltál foglalva. De rövidebb ezelőtt írtam régi igazgatómnek, miss Firnessnek, s megkértem, ha akad állás, amelyet betölthetnék, értesítsen. A minap aztán levelet kaptam tőle. Azt írta, van három árva növendéke, akit a nyári szünidőre elvihetnek a tengerpartra, aztán próbaidőre alkalmazna az iskolájában tanítónői minőségben. Tegnap megírtam neki, hogy elfogadom az ajánlatát.

Lucy annyira meg volt sértve, hogy eltartott néhány percig, míg szólni tudott.

- Maggie - mondta végre -, hogy lehetnél ilyen szívtelen hozzám? *Ilyen* lépést tenni anélkül, hogy megbeszélne velem, és éppen most! - Kissé habozott, aztán hozzátette: És Philip? Azt hittem, most már minden rendbe jött, és mindenki boldog lesz. Ó, Maggie, hogy történt ez? Mi az oka? Mondd le, engedd, hogy én megírjam! Most már igazán nincs akadály, ami elválaszthatna egymástól téged és Philipet.

- De van - nyögte Maggie. - Tom érzelmeiről sem szabad megfeledkeznem. Azt mondta, szakítanom kell vele, ha férjhez megyek Philiphez. És tudom, ő nem változtatja meg a felfogását, legalábbis a közeli jövőben nem, hacsak nem történik valami, ami megpuhítja a szívét.

- Majd én beszélek vele. Még ezen a héten visszajön. És ez a jó hír a malomról bizonyára megpuhítja a szívét. Majd beszélek vele Philipről is. Tom mindig nagyon előzékeny volt hozzám, nem hiszem, hogy olyan konok.

- De nekem mindenképpen el kell mennem - erősködött Maggie elgyötört hangon. - El kell egy kis időnek múlnia, erre szükségem van. Kérlek, ne kínozz, hogy maradjak, édes Lucym.

Lucy két-három percig hallgatott, elfordította fejét, és töprengésbe merült. Végül letérdelt unokanővére elé, komolyan, aggódva nézett föl rá, és megkérdezte:

- Talán nem szeretted eléggé Philipet ahhoz, hogy a felesége légy, Maggie? Ez az oka? Kérlek, mondd meg, bízzál bennem!

Maggie megfogta Lucy kezét, és némán szorongatta egy darabig. Az ő keze egészen hideg volt. De amikor megszólalt, hangja egészen tiszta és határozott volt.

- Igen, Lucy, ha csak tőlem függne, hozzá mennék feleségül. Azt hiszem, jobb és szebb sorsot nem is kívánhatnék, mint hogy boldoggá tegyem az ő életét. Ő volt az első, aki szeretett. Senki más nem jelenthetné számomra ugyanazt, amit ő. De nem bírok a bátyámtól egy egész életre elszakadni. Csak egyet tehetek most: elmenni és várni. Kérlek, ne beszéljünk erről többet.

Lucy bánkódva és csodálkozva engedelmeskedett. Még csak ennyit mondott:

- Jól van, drága Maggie, de legalább holnap gyere el a Park House-ba, a bálra. Hadd legyen részed egy kis zenében és ragyogásban, mielőtt elmennél, hogy lebonyolítsd ezeket az unalmas, kötelességszerű látogatásokat. Ó, itt van már a drága néni a teával!

A VARÁZS ALIGHANEM MEGTÖRIK

A Park House egymásba nyíló termei az alkalomhoz illő fényárban úsztak, és virágpompában ragyogtak, amihez hozzájárult a szülőkkel és kísérőkkel érkezett tizenhat tündöklő fiatal pár. A fényözön gyújtópontja a hosszú szalon volt, ahol a zongora vérpezsdítő hangjaira folyt a tánc. A terem egyik végéből nyílt a könyvtárszoba, ahol józanabb világosság mellett az érettebb korosztály szórakozott kártyával és más társasjátékokkal. A szalonhoz a másik oldalon a csinos nappali csatlakozott, s ennek folytatása a télikert volt azok számára, akik időnként hűs pihenőhelyet kerestek. Lucy, aki most tette le először gyászruháját, dúsán redőzött fehér túllbe öltözött, s a ruha nagyszerűen kiemelte szép, karcsú alakját; mindenki elismerte, hogy ő a bál királynője. Ez az összejövétel a Guest kisasszonyok teljesen demokratikus estélyei közé tartozott, amelyen a legmagasabb rangot St. Ogg's előkelősége képviselte, míg a leereszkedés kiterjedt a kereskedelmi és diplomás osztály legalsó határáig.

Maggie eleinte tartózkodott a tánctól; arra hivatkozott, hogy már elfelejtette a figurákat, hisz már annyi év telt el, amióta utoljára táncolt, még az iskolában; örült az ürügynek, mert nehéz szívvel nehéz táncolni. De a zene végül is megbizsergette ifjú tagjait, és most már sóvárgott a tánc után, pedig csak a szörnyű fiatal Torry beszélte rá és kérte föl. Maggie figyelmeztette, hogy nem tud mindent táncolni, csak a falusi táncokat ismeri. A fiú természetesen hajlandó volt kivárni ezt a boldogító alkalmat, s csak bókolni akart, amikor azt hajtogatta, milyen „rémes”, hogy Maggie nem tud valcerezni. De végül sor került a jó, régimódi táncra is, amelyben kevés a ledérség, de annál több az igazi jókedv, s Maggie egészen megfélekezett élete zűrzavaros gondjairól, amikor gyermeki gyönyörűséggel átengedte magát a tánc csaknem bárdolatlan ritmusának, amely fittyet hányt minden nagyképű illemszabálynak. Szinte jóindulattal nézte a fiatal Torryt, amint kézen fogva táncba vitte; szeme és arca a fiatalos öröm tüzeiben égett, csak egy kis levegő kell neki, hogy lángra lobbanjon. Egyszerű, fekete ruhája, melyet csöppnyi fekete csipke díszített, olyan volt, mint egy drágakő sötét foglalata.

Stephen még nem kérte föl; futólag, udvariasan üdvözölte, nem mutatott érdeklődést iránta. Lelkét teljesen eltöltötte ugyan Maggie képe, de tegnap óta sötét árnyat vetett rá Philip Wakem alakja, aki közéjük tolakodott. Úgy látszik, van valami vonzalom kettőjük között, legalábbis Philip részéről igen, s ez arra kényszeríti Maggie-t, hogy lekötve érezze magát. Már ezért is becsület dolga, mondta magában Stephen, hogy ellenálljon vágyódásának, mely szüntelenül azzal fenyegette, hogy teljesen hatalmába keríti. Igen, ezt gondolta, s egyszer-kétszer sikerült is fölébresztenie magában valami vad ellenállást, de a következő percben már borzongva tiltakozott Philip képének tolakodó fölbukkanása ellen, amely új tápot adott szenvedélyének, s már-már arra készítette, hogy Maggie felé rohanjon, és a lányt magának követelje. Mindazonáltal megtette, amit célul tűzött ki magának erre az estére: távol tartotta magát a lánytól, alig nézett rá, s vidáman sürgölődött Lucy körül. De közben majd fölfalta Maggie-t a szemével. Kedve lett volna félrelökni a fiatal Torryt a táncból, és a helyébe lépni. Majd azt kívánta, bárcsak vége volna már a táncnak, hogy megszabaduljon párjától. Azután epeszítő szomjúságként gyötörte az a lehetőség, hogy ő is táncolhatna Maggie-vel, és hosszasan kezében tarthatná a kezét. De kezük így is találkozott tánc közben, pedig messze voltak egymástól.

Stephen jóformán maga sem tudta, mi történt, amikor gépiesen eleget téve az udvariasság kötelességének, a szünetben végre megszabadult táncosától, s megpillantotta Maggie-t, aki megint egyedül ült a terem másik végében. Rögtön elindult feléje, megkerülve a keringőre

fölsorakozó párokat. Amikor Maggie észrevette, hogy Stephen őt keresi, minden korábbi gondolata ellenére úgy érezte, hogy szívét forró öröm önti el. Szeme és arca még tüzelt a gyermekes lelkesedéstől, mellyel táncolt; lényét öröm és gyöngédség töltötte el; még a várható gyötrelmek is édesnek tetsztek, kész volt elfogadni, mint az élet egy részét, mivel a lüktető élet ebben a pillanatban kiterjesztett szárnyalással lebegett az öröm és fájdalom fölött. Most ez egyszer, gondolta, ezen az utolsó éjszakán korlátlanul átengedi magát a jelen forró boldogságának, a múlt és jelen minden dermesztő és mardosó gondolata nélkül.

- Megint fölállnak keringőre - mondta Stephen, Maggie fölé hajolva, hangjában és pillantásában azzal az elfojtott gyöngédséggel, mely a fiatal szívekből fakad a nyári erdőben, amikor halk, búgó hangok töltik be a levegőt. Az ilyen hangok és pillantások a költészet leheletével csapják meg az embert az égő gázlángoktól és forró flörtölésektől fülledt teremben.

- Megint valcerbe kezdenek - ismételte Stephen. - Kissé szédítő nézni, a terem is nagyon meleg. Ne sétáljunk egy kicsit?

Megfogta a kezét, és a karjába fűzte, így sétáltak át a nappaliba, ahol az asztalokon metszetek heverték szerteszét, olyan vendégek számára, akik többnyire semmi kedvet sem éreztek a nézegetésükre. De ebben a percben egyetlen vendég sem volt ott. Tovább haladtak a télikert felé.

- Milyen furcsán és valóságosan hatnak ezek a fák és virágok a beszivárgó lámpafényben! - suttogta Maggie. - Mintha egy elvarázsolt világba tartoznának, és sohasem hervadnának el. Szinte azt képelem, hogy csupa ékkő.

A muskátlicserepek sorára nézett, miközben beszélt. Stephen nem felelt semmit - ő meg a lányt nézte. De vajon a fenséges költő nem olvasztotta-e egybe a fényt meg a hangot, amikor néma sötétségről és ékesszóló világosságról beszélt? Ebben a fényben valami különös áradt Stephen hosszú pillantásából, arra kényszerítve Maggie-t, hogy arcát feléje fordítsa, és fölnezzen rá - lassan, ahogy a virág fordul az emelkedő napfény felé. S mikor szédülten továbbhaladtak, nem is érezték, hogy lépkednek, nem éreztek mást, csak azt a hosszas, komoly, kölcsönös pillantást, amely olyan ünnepélyes volt, mint minden mély emberi szenvedély megnyilvánulása. Az a lappangó gondolat, hogy le kell és le is akarnak mondani egymásról, a néma vallomásnak ezt a pillanatát még forróbbá, még elragadóbbá tette.

De eljutottak a melegház végébe, ahol kénytelenek voltak megállni és visszafordulni. Az irányváltoztatás magához térítette Maggie-t: mélyen elpirult, elfordította fejét, kivonta karját Stephenéből, egy virághoz lépett, és megszagolta. Stephen mozdulatlanul és sápadtan állt.

- Ó, leszakíthatom ezt a rózsát? - kérdezte Maggie nagy erőfeszítéssel, hogy mondjon valamit, és eloszlassa a jóvátehetetlen vallomás perzselő érzését. - Azt hiszem, bűnösen bánok a rózsákkal: szeretem letépni és addig szagolni őket, míg utolsó illatuk is el nem száll.

Stephen hallgatott; képtelen volt egyetlen értelmes mondatot is összehozni. Maggie behajlított karra egy félig kinyílt rózsára, mely különösen csábította. Ki ne érezte volna még egy női kar szépségét, azt a kimondhatatlan gyöngédséget, melyet a könnyök gödröcskéje sugall, a sokféle hajlat szelíden vékonyodó vonalain keresztül le a finom csuklóig, a szilárd lágyág legparányibb, szinte láthatatlan rovátkáiban?

Egy női kar ihlette meg egy nagyszerű szobrász lelkét kétezer évvel ezelőtt, amikor megminta a Pantheon számára, ahol mindmáig elbűvöl bennünket, amint szeretettel magához ölel egy idő koptatta, fejetlen márványtorzót. Maggie karja is ilyen volt, de az élet meleg színei járták át.

Stephent valami vad ösztön ragadta el, gyorsan Maggie karja fölé hajolt, csókokkal borította el, és megragadta csuklóját.

De a következő pillanatban Maggie kitepte csuklóját a kezéből, és villámló szemmel nézett Stephenre, mint a háború megsebzett istennője, remegve a haragtól és megaláztatástól.

- Hogy mer hozzám nyúlni? - kérdezte földindulástól remegő, fojtott hangon. - Mivel jogosítottam föl arra, hogy így megsértsen?

Berohant a szomszéd szobába, ahol lihegve és reszketve a pamlagra roskadt.

Lám, ilyen szörnyű büntetés érte azért a vétkéért, hogy egy pillanatnyi boldogságba feledkezett, amely árulás volt Lucy és Philip ellen, de saját jobbik énje ellen is. Azt a pillanatnyi boldogságot máris átok sújtotta - mocsok, lepra! Stephen könnyű prédának tekinti, sokkal kevesebbre becsüli, mint Lucy.

Stephen a melegház üveg- és vasfalának támaszkodott az egymásba ütköző szenvedélyektől kábultan, szerelem és harag tombolt benne és zűrzavaros kétségbeesés azért, mert elvesztette önuralmát, s azért is, mert megbántotta Maggie-t.

Végre ez az utóbbi érzés legyőzte a többit, már csak egyetlen gondolat tudott hatni rá: hogy odasiessen hozzá, és bocsánataért könyörögjön. Maggie alig kuporgott néhány percig a pamlagon, amikor Stephen már odalépett, és alázatosan megállt előtte. De Maggie keserű haragja most tört csak ki igazán.

- Kérem, hagyjon magamra - mondta hevesen, de gőgösen -, ezentúl pedig térjen ki az utamból!

Stephen elfordult tőle, s föl-alá járkált a szoba másik végében. Lassanként ráeszmélt arra a keserves kényszerűsége, hogy vissza kell mennie a bálterembe. Olyan rövid ideig voltak távol, hogy amikor visszatért, a keringő még nem ért véget.

Maggie sem maradt kint sokáig. Büszke természete tette sarkallta. A gyűlöletes gyöngeség, ami ilyen sebet ejtett rajta, és majdnem odáig sodorta, hogy önbecsülését elveszítse, legalább magával hozta gyógyszerét is.

Az utolsó hónap gondolatait és kísértéseit emlékezete legsötétebb rekeszébe kell rejtenie. Most már semmi sem csábította: könnyű lesz a kötelességteljesítés, s visszatér a régi, nyugodt céltudatosság békés uralma. Amikor újra a bálterembe lépett, arca még égett az izgalomtól, de büszke önuralom lett úrrá rajta, dacolt mindennel, ami még földúlhatná nyugalma. Ha valaki táncra kérte föl, elutasította, de készségesen és nyugodtan elbeszélgetett mindenkivel, aki megszólította. És amikor az estély után hazaértek, könnyű szívvel csókolta meg Lucy, szinte örömételve ebben a kényes pillanatban, megszabadulva minden olyan szó vagy pillantás veszélyétől, mely magán viseli az árulás bélyegét szelíd, gyanútlan unokahúgával szemben.

Másnap reggel Maggie nem indulhatott el Bassetbe olyan korán, mint szeretne volna. Anyja el akarta kísérni a kocsival, de a háztartás ügyei visszatartották, nem tudott olyan gyorsan végezni velük. Maggie hiába sietett fölöltözni, a kertben kellett üldögelnie és várakoznia, noha már teljesen felkészült a kocsikázásra. Lucy a házban foglalatoskodott, néhány bazári ajándékot csomagolt össze a baeti fiatalok részére. Amikor hangosan megszólalt az ajtócsengő, Maggie megremezt, attól félt, hogy Lucy odaviszi Stephent, mert bizonyára Stephen van itt.

De a következő percben a látogató egyedül lépett ki a kertbe, és ült le Maggie mellé a kerti padra. Nem Stephen volt.

- Erről a padról éppen látni lehet a skót fenyők csúcsait, Maggie - mondta Philip.

Némán kezét fogtak, és Maggie arcán, ahogy ránézett, tökéletesebben éledt föl a régi, gyermekes, szerető mosoly, mint valaha, s ez fölbátorította Philipet.

- Igen - mondta Maggie -, gyakran nézegetem azokat a fákat, s arra gondolok, bárcsak újra látnám törzseiket is a lemenő nap fényében. De azóta nem jártam arra, csak egyszer, amikor édesanyámmal a temetőbe mentem.

- Én jártam ott, állandóan arra sétálok - mondta Philip. - A múltból élek, nincs más, ami éltetne.

A visszaemlékezés élessége és az erős szájalom arra készítette Maggie-t, hogy kezét Philip kezébe tegye. Milyen gyakran sétáltak így valaha, kéz a kézben.

- Emlékszem minden egyes helyre - bólintott Maggie -, ahol olyan különös dolgokat mondott nekem, gyönyörű történeteket, amikről addig sohasem hallottam.

- Nemsokára újra elmegy oda, ugye, Maggie? - kérdezte Philip újra félénken. - A malom hamarosan a bátyja otthona lesz megint.

- Igen, de én nem leszek ott - mondta Maggie -, csak hallani fogok a nagy boldogságról. Újra elmegyek. Lucy talán említette, nem?

- Hát a jövő nem lesz folytatása a múltnak, Maggie? A regénynek vége?

A szürkés szempárnak, mely olyan gyakran nézett rá könnyörgő imádattal, most a vergődő remény utolsó sugara csillant föl, s Maggie tágra nyílt, őszinte pillantása felelt rá.

- A regénynek nincs és soha nem is lesz vége, Philip - mondta szomorú komolysággal. - Akármit hozzon a holnap, nem akarom, hogy eltépje a múlt szálait. De a legerősebb szál mégiscsak az, amely a bátyámhoz köt. Nem tehetek szántsándékkal semmi olyat, ami örökre elválasztana tőle.

- Ez az egyetlen ok, mely örökre távol tart egymástól bennünket, Maggie? - kérdezte Philip kétségbeesett elszántsággal, hogy határozott választ kapjon.

- Igen, az egyetlen - mondta Maggie nyugodtan és határozottan. És el is hitte. Ebben a percben úgy érezte, hogy földhöz csapta a bűvös serleget. A visszaható izgalom, amelynek büszke önuralmát köszönhette, még nem múlt el, s nyugodtan nézett a jövő elé abban a tudatban, hogy maga választotta.

Így ültek néhány percig, kéz a kézben, anélkül, hogy egymásra néztek vagy szóltak volna. Maggie lelkében szerelmük első jeleneteinek és elválásuknak az emléke elevenebben élt a jelen percnél, és azt a Philipet látta maga előtt, aki a Vörös-szakadéknál közeledett hozzá.

Philip úgy érezte, hogy teljesen boldognak kellene lennie Maggie válasza után, hiszen olyan nyílt és átlátszó volt, mint egy hegyi tó. S miért nem volt teljesen boldog? A féltékenységet nem csillapítja le semmi, csak a mindentudás, amely belelát a szív legtitkosabb redőibe is.

11 A KERESZTÚTON

Maggie már négy napja Moss néni vendége volt, s jelenléte csak fokozta a kora júniusi napfény ragyogását ennek a szerető szívű asszonynak gondoktól felhős szemében, s új korszakot jelentett a kisebb-nagyobb Moss gyerekek életében, akik szívükbe vésték Maggie minden szavát és mozdulatát, mintha egy rövid időre földre szállt istennő volna, a tökéletes szépség és bölcsesség megtestesülése.

Éppen a kerti ösvényen állt nénikéjével és egy csapatnyi unokatestvérével, s a csirkéket etette a farm életének ebben a csöndes órájában, a délutáni fejtől ideje előtt. A nagy gazdasági épületek a süppedt udvar körül ugyanolyan komorak és roskatagok voltak, mint máskor, de az ódon kertfal mentén viruló rózsabokrok már emelgetni kezdték dús nyári terhüket, s a ház szürke faváza és ócska téglái odafönn a magasban olyan öregesen szunyókáltak a pazar délutáni napsütésben, ahogy ehhez a csöndes időszakhoz illett. Maggie, kalapját karjára akasztva, mosolyogva hajolt a nemrég kikelt pelyhesedő csirkékre, amikor nénikéje fölkiáltott:

- Jóságos ég! Ki az az úriember, aki most jön be a kapun?

A szóban forgó úriember magas pejlovon ült; a ló nyakán és oldalán fekete csíkokban folyt a veríték a gyors nyargalástól. Maggie érezte, hogy fejébe és szívébe nyilall a látvány, olyan szörnyű volt, mintha egy bőszerű ellenség, aki addig halottnak tette magát, hirtelen életre kelt és föl pattant volna.

- Ki ez, drágám? - kérdezte Moss néni, mert Maggie arcán látszott, hogy ismeri.

- Mr. Stephen Guest - hebegte Maggie. - Lucy unokanővéremnek a... egy úriember, aki bejáratos a házukba.

Stephen már a közelükbe ért, leugrott a lováról, és kalapot emelve lépett hozzájuk.

- Tartsd a lovat, Willy - mondta Mrs. Moss a tizenkét éves fiúnak.

- Nem, köszönöm - hárította el Stephen -, mindjárt mennem kell. Csak egy üzenetet kell átadnom önnek, Miss Tulliver, bizalmas ügyben. Szabad megkérnem, hogy sétáljon velem néhány lépést?

Félig elcsigázott, félig ingerült arckifejezése olyan volt, mint azé az emberé, akit valami gond vagy bosszúság annyira gyötör, hogy már alig tud enni vagy aludni. Szaggatottan beszélt, mintha küldetése olyan sürgős volna, hogy nem ér rá törődni vele, mit gondol Mrs. Moss váratlan betoppánásáról és kéréséről. A jó Mrs. Mosst meglehetősen idegessé tette ennek a nyilván igen gőgös úriembernek a jelenléte, s azon töprengett, helyesen tenné-e vagy sem, ha felszólítaná, hagyja lovát a kertben, és lépjen be a házba. Maggie érezte, hogy a helyzet kínos, nem tudta, mit feleljen zavarában, így hát föltette kalapját, és megfordult, hogy elinduljon a kertkapu felé.

Stephen is megfordult, és lovát vezetve lépkedett a lány mellett.

Egyetlen szót sem szóltak, amíg ki nem értek az útra, s még ott is némán tettek meg nyolc-tíz lépést. Maggie, aki az egész idő alatt egyenesen maga elé nézett, most megfordult, hogy visszamenjen a kertbe.

- Fölösleges tovább mennem - mondta gőgös haraggal. - Nem tudom, úriemberhez méltó és tapintatos viselkedésnek tartja-e, hogy ilyen helyzetet teremtem számomra, és arra kényszerít, hogy kijöjjen önnel a házból, vagy még jobban meg akar sérteni tolakodásával, amellyel ezt a beszélgetést reám erőszakolja.

- Természetesen haragszik rám, mert ide jöttem - mondta Stephen keserű hangon. - Természetesen nem érdekli önt, hogy egy férfit milyen szenvedésbe taszít. Ön csak női méltóságával törődik.

Maggie megborzongott, mintha kisebb villamos ütés érte volna.

- Mintha nem volna elég, hogy ilyen bonyodalomba keveredtem, hogy örültem szerelmes lettem önbe, hogy ellenálltam a legerősebb szenvedélynek, amit egy férfi érezhet, mert megpróbáltam más kötelezettségemhez hűnek maradni, most még ön is úgy bánik velem, mintha durva, brutális fickó volnék, aki szándékosan meg akarja önt sérteni! Holott ha tőlem függne, följátlanám önnek a nevemet és a vagyonomat, az egész életemet, hogy tegyen velük, amit akar! Tudom, hogy megfélemlítettem magamról, és olyasmire vetemedtem, amire nincs méltóság. Gyűlölöm is magamat érte. De tüstént megbántam, és azóta is bánom. De ne gondolja, hogy megbocsáthatatlan, ha egy ember, aki szívvel-lélekkel szeret valakit, mint én önt, egy pillanatra elveszíti önuralmát, és elragadják érzései. Ez elkerülhetetlen. De tudnia kell, és el kell hinnie, legjobban az fáj, hogy önnek fájdalmat okoztam. Mindent odaadnék, hogy hibámat jóvátegyem.

Maggie nem mert szólni, nem merte fejét elfordítani. A haragjából fakadó erő egyszerre elpárolgott, s ajka szemmel láthatólag remegett. Stephen vallomására már ajkán volt a válasz, hogy teljesen megbocsát neki, csak nem merte kimondani.

- Nem szabad ilyeneket mondania, nekem pedig nem szabad meghallgatnom - mondta, s gyötrődve lesütötte szemét, amikor Stephen megállt előtte, és megakadályozta, hogy tovább menjen a kerítés felé. - Nagyon sajnálom, hogy ennyi fájdalom érte, de semmi értelme erről beszélni.

- De *van* értelme - kiáltotta Stephen hevesen. - Volna értelme, ha egy kis szánalommal és megértéssel tudna bánni velem ahelyett, hogy hitványsággal vádolna, igazságtalanul! Mindent nyugodtabban bírnék elviselni, ha tudnám, hogy nem gyűlöl, és nem tart szemtelen piperkőcnek. Nézzon rám, nézze, milyen elgyötört vagyok. Harminc mérföldet nyargalok mindennap, hogy ne legyek kénytelen örökösen magára gondolni.

Maggie nem nézett rá, nem mert ránézni. Az előbb már látta elkínzott arcát. Szelíden csak ennyit mondott:

- Én nem gondolok magáról semmi rosszat.

- Akkor nézzon rám, drágám! - könyörgött Stephen mélységesen gyöngéd hangon. - Ne menjen még el! Ajándékozzon meg egy pernyi boldogsággal, hadd érezzem, hogy megbocsátott.

- Jó, megbocsátok - rebegte Maggie megrendülten e szavaktól és e hangtól, ám annál jobban megrémülve önmagától. - De kérem, engedjen vissza. Kérem, menjen el!

Lesütött pillái alól nagy könnycsepp hullt alá.

- Nem bírok elmenni magától, nem bírom elhagyni - könyörgött Stephen még szenvedélyesebben. - Ha ilyen hidegen elküld, újra visszajövök, nem tudok jótállni magamért. De ha sétálna velem még egy darabig, az is éltetne egy ideig. Most már elég világosan láthatja, hogy haragja százszorosan elvette az eszemet.

Maggie megfordult. De Tankréd, a pejlő olyan hevesen tiltakozott a gyakori irányváltoztatás ellen, hogy Stephen, megpillantva a kerítésen kikukucsáló Willy Mosst, odakiáltott:

- Gyere csak ide! Tartsd a lovamat öt percig.

- Nem, nem - mondta sietve Maggie -, nagynéném furcsának fogja találni.

- Ne törődjön vele! - felelte Stephen türelmetlenül. - Itt nem ismerik a St. Ogg's-i embereket. Légy szíves, vezetgesd föl és alá öt percig - tette hozzá Willyhez fordulva, aki már ott állt mellettük. Aztán visszafordult Maggie-hez, és tovább ballagtak, Maggie most már látta, hogy vele kell mennie.

- Karoljon belém - könyörgött Stephen, és Maggie elfogadta a karját, miközben úgy érezte, hogy lidérces álomban siklik egyre mélyebbre.

- Ennek a kínládásnak sohasem lesz vége - kezdte, hogy szavakkal próbálja kivonni magát a kényszerítő hatás alól. - Pedig gonoszság... aljasság tőlem, hogy megengedtem csak egy szót, egyetlen pillantást is, amelyet Lucy előtt... mások előtt titkolni kell. Gondoljon Lucyra.

- Folyton rá gondolok, az isten áldja meg! Ha nem gondolnék rá...

Stephen most már Maggie karján pihenő kezére tette kezét, és mindketten úgy érezték, milyen nehéz csak egy szót is szólni.

- És más kötelezettségeim is vannak - folytatta végre kétségbeesett erőfeszítéssel Maggie -, még ha Lucy nem is volna a világon.

- Ön eljegyezte magát Philip Wakemmel - mondta Stephen gyorsan. - Így van, ugye?

- Jegyesének tekintem magam, nem szándékozom férjhez menni senki máshoz.

Stephen megint hallgatásba merült, amíg ki nem jutottak a napsütésből a füves, árnyékos keresztútra. Itt aztán hevesen tört ki belőle:

- Ez szörnyű, ez természetellenes! Maggie, ha úgy szeretne engem, mint én magát, fölrúgnánk mindent, csak hogy egymásé legyünk. Eltépnénk ezeket a kötelékeket, amelyeket tévedésből, vakságból vállaltunk, és elhatároznánk, hogy összeházasodunk!

- Inkább meghalnék, semhogy engedjek ennek a kísértésnek - jelentette ki Maggie lassan, de mélyszéges határozottsággal, összeszedve minden erkölcsi erejét, amely az elmúlt évek gyötrődései során gyülemlett föl benne, s most, ebben a nagyon nehéz percben segítségére sietett. Ki is húzta karját Stephen karjából, miközben e szavakat kimondotta.

- Akkor mondja meg, hogy nem szeret! - kiáltott föl Stephen szinte vadul. - Mondja meg nyíltan, hogy van valaki más, akit jobban szeret!

Maggie agyán átvillant a gondolat, hogy most megszabadulhatna a tusakodástól, csak meg kellene mondania Stephennek, hogy teljes szívéből Philipet szereti. De ajka nem tudta ezt kimondani, és hallgatott.

- Ha csakugyan szeret, drágám - mondta Stephen gyöngéden, s újra megfogta a kezét, és a karjába fűzte -, sokkal jobb és helyesebb, ha összeházasodunk. Ha fájdalmat okoz is másnak, nem tehetünk róla. Nem mi akartuk ezt, úgy zúdult ránk, de különben egészen természetes. Nagy erőfeszítéssel igyekeztem ellenállni ennek a szerelemnek, de legyőzött és hatalmába kerített. Isten látja a lelkemet, hű akartam lenni a hallgatólagos eljegyzéshez, de csak annál rosszabb lett. Jobb lett volna, ha már az első pillanattól kezdve a szívemre hallgatok.

Maggie néma maradt. Ha tudná, hogy nem bűn, ha egyszer meggyőzhetné magát erről, nem kellene tovább vergődni küzdve az ár ellen, amely lágy és mégis erős, akár a nyári folyó!

- Mondja már, hogy „igen”, drágám súgta Stephen, és hozzá hajolt, hogy könyörögve a szemébe nézhessen. Mit törődünk az egész külvilággal, ha magunkban érezzük, hogy egymáshoz tartozunk?

Stephen érezte, hogy megcsapja a lány lehelete, ajka egészen közel volt a lányéhoz, de valami nagy rettegés megbénította a szenvedélyt, mely Maggie iránt lángolt benne.

Maggie ajka és szemhéja megremegett; egy pillanatra tágra nyitotta szemét, s úgy nézett Stephen szemébe, mint egy kedves kis vadállat, mely félénken és küszködve fogadja a cirógatást, majd hirtelen visszafordult a ház felé.

- Végtére is - folytatta Stephen türelmetlen hangon, igyekezve legyőzni saját aggályait és a lányéit is -, nem volt semmiféle formális eljegyzés, amit megszegnék. Ha Lucy hidegül el irántam, és másnak adja a szívét, nekem sem volna jogom igényt támasztani rá. Ha maga nem ígérte félreérthetetlenül Philipnek a kezét, akkor mindketten szabadok vagyunk.

- Ezt maga sem hiszi! Nem gondolhatja őszintén! - mondta Maggie komolyan. Maga is úgy érzi, mint én, hogy az igazi kötelék azokban az érzelmekben és várakozásokban rejlik, amelyeket másokban keltettünk. Enélkül minden fogadalmat meg lehetne szegni, ha a külvilág nem bünteti. Akkor a hűség szó elveszítené minden értelmét.

Stephen hallgatott. Nem tudta érvelését erőltetni; az ellenkező meggyőződés éppen eléggé hatott rá korábbi lelki tusakodása idején. De érve nemsokára új formában jelentkezett.

- Azt az ígéretet *nem lehet* teljesíteni - bizonygatta heves konoksággal. - Természetellenes. Csak színlelünk, ha szívünket másnak adjuk. Ez is bűn. Éppen annyi szenvedést hozna *nekik*, mint nekünk. Ezt be kell látnia, Maggie. Belátja, ugye?

Mohón nézett az arcába, a beleegyezésnek valami kis jelét leste; nagy, erős marka gyöngéden fogta a lány kezét. Maggie néhány pillanatig hallgatott, szemét a földre szegezte, aztán mély lélegzetet vett, és ünnepélyes szomorúsággal Stephenre nézett.

- Jaj, de nehéz, nagyon nehéz az élet. Néha úgy gondolom, az a helyes, ha legmélyebb érzéseinkre hallgatunk. De ha ez az érzés szüntelenül szembekerül azokkal a kötelezettségekkel, amelyeket életünk korábbi szakaszán vállaltunk, azokkal a szálakkal, melyek másokat hozzánk fűznek, hogy téphetjük el őket? Ha az élet olyan könnyű és egyszerű volna, amilyen talán a paradicsomban lehetett, s mindig azzal találkoznánk először, akihez igazán... úgy értem, ha nem vállalnánk kötelezettséget, mielőtt az igazi szerelem kopogtat, akkor a szerelem valóban annak a jele volna, hogy két ember egymáshoz tartozik. De most látom, érzem, hogy nem így van. Sok mindenről le kell mondani az életben, vannak emberek, akiknek a szerelemről kell lemondaniuk. Sok dolog nagyon bonyolult és homályos előttem, de egyet egészen tisztán látok: a boldogságomat nem kereshetem, és nem is szabad úgy keresnem, hogy förládozzam érte mások boldogságát. A szerelmet a természet oltotta belénk, de bizonyára a részvétet is, a hűséget is, az emlékezést is. Ezek továbbra is élnek bennem, és megbüntetének, ha szembeszegülnék parancsaikkal. Szüntelenül kísértene mások szenvedése, amit én okoztam, és megmérgezné szerelmünket. Kérem, ne is unszoljon, inkább segítsen, segítsen, éppen azért, mert *szeretem*!

Maggie egyre jobban elkomolyodott, ahogy beszélt. Arca kipirult, és szemét egyre jobban eltöltötte az esdeklő szerelem. Stephenben volt annyi nemes érzés, hogy meghatotta ez az esdeklés, de ugyanakkor - hogy is lehetett volna másképpen? - ez az ígésző szépség még jobban hatalmába kerítette.

- Édesem - mondta olyan halkán, hogy inkább suttogás volt, s karja átfonta Maggie derekát -, mindent megteszek, amit csak akar, eltűrök, elviselek mindent. De egy csókot legalább, egyetlenegy utoljára, mielőtt elválnánk.

Egy csók, aztán egy hosszú, hosszú pillantás, míg Maggie reszkette meg nem szólalt:

- Engedjen el... siessünk vissza...

Szinte szaladt a kert felé, több szó már nem is esett köztük. Stephen megállt, és csak intett, amikor megpillantották Willyt meg a lovat; Maggie besurrant a kerítésajtón. Mrs. Moss egyedül állt a régi veranda ajtajában, a gyerekeket mind beküldte a házba jószágos tapintattal. Öröndetes, hogy Maggie-nek gazdag és jóképű udvarlója van, de természetesen zavarban lesz, amikor majd visszajön a házba, s ez már nem öröndetes. Akárhogy is, Mrs. Moss aggódva várta Maggie-t, és egyedül akarta fogadni. A beszédes arc elég világosan elárulta, hogy ha örömben volt is része, bizony izgalmas és kétes örönd lehetett.

- Ül le itt egy kicsit, drágám - mondta, bevezette Maggie-t a verandára, s leült mellé egy padra. Ez volt az egyetlen hely a házban, ahol négy szemközt beszélhettek.

- Ó, Gritty néni, olyan szerencsétlen vagyok! Bárcsak meghaltam volna, amikor tizenöt éves voltam. Akkor még olyan könnyűnek látszott mindenről lemondani, annál nehezebb most.

A szegény gyerek nénikéje nyakába borult, és hosszú, keserves zokogásba tört ki.

12 CSALÁDI ÖSSZEJÖVETEL

Maggie a hét végén elbúcsúzott a jó Gritty nénitől, és átment a garumi Fenyveslakba, hogy megállapodásuk értelmében meglátogassa Pullet nénit. Közben egészen váratlan dolgok történtek családi összejövetele rendeztek Garumban, hogy megvitassák és megünnepeljék a Tulliverek sorsában bekövetkezett változást, amely a jelek szerint végleg eloszlatja hibáik árnyékát, akár a napfogyatkozás utolsó foltjait, hogy homályba borult erőnyeik ismét régi fényükben ragyogjanak. Öröndetes dolog, hogy nemcsak a hivatalba lépő új kormányt árasztják el embertársaik dicshimnuszokkal, s nemcsak a kormány tagjai sütkéreznek az elismerés fényében. Országszerte számos tisztos családban is meghonosodott az a szokás, hogy ha valamelyik családtag kitünteti magát, a rokonok hasonló szívéllyességgel ünneplik és ismerik el érdemeit, ami még az új kormány ünneplésénél is szebb, mert nincs benne semmi szokványos kényszer, s följosít arra a reményre, hogy egy szép napon hirtelen, minden előzetes bejelentés nélkül mégiscsak ránk virradhat a boldog Millennium, amikor a sárkányok nem meresztik többé karmaikat, és a farkasok is csak jámbor szándékkal vicsorítják fogukat.

Lucy olyan korán érkezett, hogy még Glegg nénit is megelőzte, hiszen vágyva vágyott arra, hogy Maggie-vel zavartalanul elbeszélgesse egy kicsit a csodálatos újságról. Hiszen a jelek most már arra vallanak, nemdebar - mondta Lucy, bájosan mindentudó arcot vágva -, hogy minden, de minden, még más emberek szerencsétlensége is (ó, szegénykék!) csak arra volt jó, hogy a drága Tulliver néni és Tom, sőt még a gögös Maggie is (ha ugyan konokul nem igyekszik az ellenkezőjét elérni) olyan boldog legyen, ahogy annyi megpróbáltatás után megérdemli! Szinte el sem lehet hinni, hogy aznap, amikor Tom hazaérkezett Newcastle-ból, *éppen aznap*, a szerencsétlen fiatal Jetsome, akit Mr. Wakem a malom élére állított, ittas állapotban lezuhant lováról, s most St. Ogg'sban fekszik élet és halál között, s ezért Wakem kifejezésre juttatta azt az óhaját, hogy a malom új gazdái máris vegyék át az egészet haladéktalanul! Persze, nagyon szomorú a szerencsétlen fiatalemberre nézve, de mintha a baleset csak azért következett volna be éppen abban az időben és nem máskor, hogy Tom annál hamarabb nyerje el példás viselkedésének méltó jutalmát - a papa is nagyon jó véleményrel van róla. Tulliver néninek most bizonyára át kell költöznie a malomba, hogy Tom háztartását vezesse. Ez kétségtelenül áldozatot követel Lucytól a háztartás kényelme szempontjából, de mindennél fontosabb, hogy a szegény néni végre visszakerüljön régi helyére, ahol lassanként része lesz minden kényelemben.

Ami ezt az utolsó pontot illeti, Lucynak már megvoltak a maga ravasz tervei, s amikor Maggie-vel együtt sikerült átkelniök a veszedelmesen síkos lépcsőkön a csinos nappaliba, ahol még a napsugár is mintha fényesebb lett volna, mint máshol, Lucy, a nagy hadvezérek taktikáját követve, hadműveleteit az ellenség gyöngye oldala felé irányította.

- Pullet néni - kezdte, amikor leült a pamlagra, és cirógató kézzel megigazgatta a derék hölgy főköthőjének libegő szalagjait. - Szeretném, ha eldöntenéd, milyen asztalneművel és egyéb holmival akarsz hozzájárulni Tom háztartásához, hiszen te mindig olyan nagylelkű voltál. Emlékszel, milyen szép dolgokat szoktál ajándékozni? Ha jó példával jársz elől, Glegg néni is követni fogja.

- Ha akarja, sem tudja követni, drágám! - jelentette ki Mrs. Pullet egészen szokatlan eréllyel. - Mert nincs olyan asztalneműje, hogy a nyomomba léphessen, elhiheted! Sohasem volt ízlése, pedig nem sajnálta a pénzt. Nagykokás minták meg állatképek, például rókák és szarvasok... Minden abrosza ilyen! Egy darab sincs közte, ami pöttyös vagy káromintás volna. De nem

helyes dolog, ha az ember elosztogatja az asztal- és ágyneműjét, mielőtt meghal. Soha ilyesmi nem jutott az eszembe, Bessy - folytatta Mrs. Pullet fejét rázva és Mrs. Tulliverre pillantva -, amikor te meg én a duplakáros mintát választottuk. Ez volt az első lenholmi, amit szőttünk, csak hogy a tiéd már isten tudja, hol van!

- Nem volt más választásom, nővérkém, elhiheted - mentegetőzött a szegény Mrs. Tulliver, aki már megszokta, hogy örökösen úgy érezze magát, mintha a vádlottak padján ülne. - Biztos nem az én kívánságom volt, hogy éjszakákon át ébren virrasszak, és arra gondoljak, hol és merre vannak az én gyönyörű hófehér abroszaim mindenfelé szerteszórva.

- Tessék egy fodormenta-cukorka, Mrs. Tulliver - mondta Pullet bácsi abban a tudatban, hogy a vigasztalás olcsó, de egészséges változatával kedveskedik, mellyel maga is élt a jó példa kedvéért.

- De Pullet néni - erősködött Lucy -, neked annyi szép lenholmid van! És mit csinálnál, ha leánygyermekeid volnának? Akkor is szét kellene osztogatnod közöttük, amikor férjhez mennek!

- No persze, én sem mondom, hogy nem teszem meg, ha Tomra egyszer már rámosolyog a szerencse, jogosan elvárhatja a barátaitól, hogy törődjenek vele és segítségére legyenek. Itt vannak az abroszok, amiket a ti holmitok árverésén vettem meg, Bessy. Én igazán csak jószívúségből tettem, mert azóta is ott lapulnak a szekrényemben érintetlenül. De Maggie-nek nem ajándékozok többet az indiai muszlinjaimból meg egyebekből, ha megint szolgálni megy, holott itt maradhatna mellettem társalkodónőnek, meg hogy megvarrja a varrnivalóimat, ha már nincs szükség rá a bátyja mellett.

„Szolgálni megy” - ez a kifejezés tükrözte Dodsonék fölfogását arról az állásról, amelyet egy tanítónő vagy nevelőnő betölt, s hogy Maggie vissza akar térni ebbe a cselédsorba most, amikor a körülményei jobb lehetőségeket kínáltak, fájó pont volt az egész rokonság lelkében, kivéve Lucy-t. Maggie valamikor olyan unokahúg volt, akivel nem lehetett dicsekedni, hiszen megjelenése kissé nyers volt, haja a hátára omlott, s igen kétes jövőnek nézett elébe. Ám most lehetősége van arra, hogy megint dekoratív és hasznos tagja legyen a családnak. A témát újra megtárgyalták Glegg bácsi és néni jelenlétében, a tea és a meleg vajassütemény fogyasztása közben.

- Eh, eh! - mondta Glegg bácsi jóindulatúan megveregetve Maggie hátát. - Csacsiság, bolondság! Ne is halljuk többé, hogy újra állásba mégy, Maggie! Fogadjunk, hogy legalább fél tucat udvarlót csíptél föl magadnak azon a jótékonyági bazáron. Hát egy sem akadt köztük, aki igazán jóra való, mi? No, valld be, hogy akadt.

- Mr. Glegg - szólt rá a felesége a szigorúságot álcázó fokozott udvariasságnak azzal az árnyalatával, amelyet akkor szokott alkalmazni, amidőn friss vendég-hajat rakott fel -, bocsáss meg, de korodhoz képest túlságosan léhán beszélsz. A tiszteletnek és kötelességnek, mellyel nénikéinek és többi rokonainak tartozik, akik mind olyan jók hozzá, annak kellene visszatartania Maggie-t attól, hogy megkérdezésünk nélkül elszegődjön valahová, nem pedig az udvarlóknak, ha ugyan szabad ezt a szót használnom, amely az *én* családomban sohasem hangzott el.

- Miért? Hát hogy hívtak minket, amikor hozzájuk jártunk udvarolgatni, Pullet szomszéd? Nem mondták nekünk, hogy „kedvesem” meg „édesem”, mi? Vagy nem voltunk elég édesek? - hunyorgatta a szemét Mr. Glegg tréfásan. Mr. Pullet az „édes” szóra még egy kis cukrot tett a teájába.

- Mr. Glegg - mondta Mrs. Glegg -, ha faragatlan akarsz lenni, hát figyelmeztess előre.

- Ugyan, ugyan, Jane, a férjed csak mókázik - csitította Mrs. Pullet. - Hadd mókázzon, amíg ereje és egészsége megengedi. Lám, a szegény Mr. Tilt szája egyik oldalon egészen elferdült, és akkor sem tudna nevetni, ha kedve lenne megpróbálni.

- Szabad kérem a süteményes tálat, Mr. Glegg - szólalt meg Mrs. Glegg -, ha megbocsátod vakmerőségemet, mellyel „mókázásodat” félbeszakítom. Ámbár igazán nem tudom - lehet, hogy más tudja -, mi a mókás abban, ha egy unokahúg semmibe veszi anyja legidősebb nővérét, mondhatnám a család fejét, s csak egyszer-egyszer jön hozzá futó látogatásra egész idő alatt, amióta a városban van, aztán kapja magát, és tudtom nélkül elszegődik valahová, pedig már kikészítettem néhány főkötőt, hogy alakítsa át nekem, nem is szólva arról, hogy végrendeletemben minden pénzemet egyenlő arányban...

- Nővérkém - szakította félbe Bessy félénk hangon -, Maggie-nek, biztosan tudom, eszébe sem jut elmenni anélkül, hogy ne töltsön néhány napot nálad is, éppen úgy, mint másoknál. Nem mintha megfelelné az én kívánságomnak, hogy egyáltalában elmenjen, éppen ellenkezőleg. Hidd el, én egészen ártatlan vagyok ebben. Hányszor mondtam neki újra meg újra: „Drágám, semmi okod arra, hogy állásba menj!” De még van tíz nap, vagy talán két hét is, mielőtt azt az állást el kell foglalnia. Egész jól itt maradhat nálad is, aztán én is átszaladok, ha tudok, meg Lucy is.

- Bessy - mondta Mrs. Glegg -, ha egy kicsit gondolkodnál, tudhatnád, nekem alig érdemes ágyneműt húznom, és magamra vállalnom annyi vesződtséget egypár nap kedvéért, amikor úgyis hamarosan lejár az ideje, s a házunk alig negyedórányira van Mr. Deane házatól, ahonnan könnyűszerrel átsétálhat hozzám már kora reggel, aztán ráér visszamenni késő este! Én az ő helyében csak örülnék, ha volna egy jó nagynénim a közelben, akinél egész nap ellehetek. Én, tudom, azt tenném, ha olyan fiatal volnék, mint ő!

- No, no, Jane - ellenkezett vele Mrs. Pullet -, ami azt illeti, még jót is tenne az ágyaidnak, ha valaki néha aludna bennük. Az a csikos falú szobád olyan dohos, hogy borzasztó, az ablaka is csupa penész! Emlékszem, úgy éreztem, mindjárt meghalok, amikor a vendéged voltam éjszakára!

- Jaj, itt van Tom! - kiáltott föl Lucy tenyerét összezsápvá. - A Szindbádon nyargalt ide, ahogy mondtam neki. Már féltem, hogy nem tartja be az ígését.

Amikor Tom belépett, Maggie a nyakába ugrott, hogy megcsókolja. Szíve izgatottan vert, mert most találkozott vele először, amióta komoly lett a remény, hogy visszatérhet a malomba. Maggie kézen fogta, és egy székhez vezette, hogy ott üljön, közvetlenül mellette. Még mindig szüntelen arra sóvárgott, hogy ne legyen semmi felhő közte meg Tom között, s ez a mélyen gyökerező vágy fontosabb volt minden változásnál, ami rá várt. Tom aznap este nagyon barátságosan mosolygott rá.

- Hogy vagy, Maggie? - kérdezte. - Mit csinál Moss néni?

- Gyere, gyere, uracskám - tessékelte Mr. Glegg, s kezét nyújtotta Tomnak. - Nézd csak, hisz olyan nagy ember lett belőled, hogy mindenütt sikered van, úgy látszik. Sokkal hamarabb csináltad meg a szerencsédet, mint mi öregek annak idején. De tiszta szívből minden jót kívánok neked. Lefogadom, hogy egy szép napon tiéd lesz a malom, egészen a tiéd. Nem állsz meg félúton, akármilyen meredeken vezet is fölfelé.

- De remélem, észben tartod majd, hogy mindent az anyád családjának köszönhetsz - figyelmeztette Mrs. Glegg. - Ha nem miránk ütnél mindenben, nem tartanál ott, ahol tartasz. A mi családunkban nem volt csőd, se pörösködés, se pazarlás, arra sem volt példa, hogy végrendelet nélkül haljon meg valaki...

- Meg az sem, hogy hirtelen haljon meg - vette át a szót Pullet néni. - Előbb mindig elhívták a doktort. De Tom bőre a Dodsonok színét örökölte, ezt mondogattam már az első pillanattól kezdve. Én nem ismerem a *te* terveidet, Glegg nővér, de az *én* tervem az, hogy lepedőkön kívül egy abroszt is adok neki, a három majdnem legnagyobb közül valamelyiket. Arról nem beszélek, hogy mit teszek majd érte ezentúl is, de amit említettem, azt mindenesetre megkapja. És ha holnap meghalnék, Mr. Pullet, jól véd az eszedbe, ámbár mindig összekevered a kulcsokat, és még azt sem tudod megjegyezni, hogy a bal oldali ruhásszekrény harmadik polcán a széles szalagú főkötők, nem a keskeny fodrúak mögött van a kék szoba kulcsa, ahol a kék ruhásfülke kulcsát tartom, érted? Ha eltéveszted, én már nem leszek a világon, hogy segítsék megtalálni. Csodás emlékezőtehetséged van, ha a piruláimról meg kanalas orvosságaimról van szó, ezt mindig elismertem, de a kulcsok közt sohasem fogod magad kiismerni!

Ez a komor perspektíva a halála után bekövetkező zűrzavar tekintetében egészen meghatotta Pullet nénit.

- Túlzásba viszed, Sophy, a kulcsokat! Folyton kinyitni meg bezárni. Ki hallott már ilyet? - mondta Mrs. Glegg olyan hangon, mely elárulta, mennyire utálja ezt a badarságot. - Itt már túlteszel a saját családon is. Senki sem mondhatja rólam, hogy én nem zárom be a szekrényeket, de csak azt teszem, ami ésszerű, semmi többet. Ami a vásznakat illeti, majd megnézem, mi alkalmas, hogy az unokaöcsémnek ajándékozzam. Van olyan anyagom, ami nem is volt fehéritve, mégis különb, mint más emberek legfinomabb hollandi vászna. Remélem, ha abban alszik, a nagynénijére fog gondolni.

Tom köszönetet mondott Glegg néninek, de nem tett semmiféle ígéretet arra nézve, hogy éjszakánként az ő ereinyein fog töprengeni. És szerencséjére Mr. Glegg más irányba terelte a beszélgetést: azt kérdezte tőle, vajon igaz-e, hogy Mr. Deane a malmot gőzerőre szeretné átalakítani?

Lucynak messzelátó tervei voltak, amikor arra kérte Tomot, hogy a Szindbádon jöjjön ide. Amikor búcsúzkodásra került a sor, kiderült, hogy a Szindbádon a kocsis poroszkál vissza, míg a kocsiival Tom viszi haza anyját és Lucy-t.

- Egyedül kell ülnöd a kocsiban, nénikém - mondta a furfangos ifjú hölgy -, mert én Tom mellé ülök a bakra, annyi sok mondanivalóm van neki.

Maggie iránti szerető buzgóságában Lucy már alig várta, hogy elbeszélgessen Tommal húga ügyéről; most, hogy régi vágya a malom dolgában ily gyorsan teljesült, az öröm serlegével a kezében bizonyára engedékeny és hajlítható lesz. Így gondolta Lucy. Természete olyan volt, hogy nem érthette meg Tom gondolkodását. Meghökkenettette és kínosan érintette, hogy amikor elbeszélte unokabátyjának az egész történetet - Philip erőfeszítéseit apja megnyerésére -, Tom arca egyszeriben megváltozott, és kelletlen kifejezést öltött. Lucy arra számított, hogy ez a történet lesz a nagyszerű stratégiai mozdulat, mely Tom szívét tüstént Philip felé fordítja, s ezenkívül arra is bizonyítékul szolgál, hogy Wakem hajlandó Maggie-t a legnagyobb megbecsüléssel menyévé fogadni. Most már csak az volt hátra, hogy a kedves Tom, aki mindig olyan édes mosollyal nézett unokahúgára, Lucyra, megváltoztassa álláspontját, s korábbi szavaival ellentétben kijelentse: ami őt illeti, maga is örömmel látná, ha a régi sebek begyógyulnának, és Maggie minél előbb egybekelne Philippel. Lucy úgy képzelte, semmiség, amit kíván, és minden úgy megy majd, mint a karikacsapás.

De vannak emberek, akikben túltengenek azok a pozitív és negatív tulajdonságok, melyek a zord szigorúságot előidézik: az akarat erő, céltudatosság, becsületesség, kevés fantázia, korlátozottság, rendkívüli önuralom és zsarnokoskodó hajlam. Az ilyen természet az elfogultságok táptalaja, mivel nem tud táplálékot meríteni abból a bonyolult, töredékes, kételyekre készítő

tudásból, amit igazságnak nevezünk. Az elfogultságok örökölhettek, a szelek szárnyán röpködnek a levegőben szerteszét, mendemonda terjeszti, a szem is elkaphatja - de akárhogyan és akárhonnán jönnek is, az ilyen elmékbe könnyen befészkelik magukat. Olyasmi ez, amit bátran és derekasan lehet hangoztatni; olyasmi, ami kitölti az ürességet ott, ahol nincsenek eredeti eszmék és gondolatok; olyasmi, amit az öntudatos igazság tekintélyével lehet másokra kényszeríteni; karmesteri pálca és gumibot egyszerre. Minden elfogultság, mely e céloknak megfelel, magától értetődik, és bizonyításra nem szorul.

A mi derék, becsületes Tom Tulliverünk elméje is ebbe a kategóriába tartozott. Ha magában bírálhatta is apja hibáit, ez nem tartotta vissza attól, hogy elfogultságaiban osztozzék. Ez az elfogultság egy laza elvű és laza életű ember ellen irányult, de gyűjtőmedencéje volt minden csalódásnak, mely a családi és személyes büszkeség sérelmeiből fakadt. De más érzések is hozzájárultak ahhoz, hogy Tom keserű irtózással gondoljon Philipre és Maggie-vel kötendő házasságára. Akármilyen nagy hatása volt is Lucynak konok unokabátyjára, hiába igyekezett rábírni, hogy ehhez a házassághoz beleegyezését adja. Hideg visszautasításban részesült. Maggie természetesen azt teheti, amit akar; ki is nyilvánította azt az elhatározását, hogy függetlenül dönt sorsáról. De Tom kötelességének tartotta, hogy hű maradjon apja emlékéhez, és minden férfias érzése is tiltakozott a terv ellen. A maga részéről soha nem helyeselhet semmiféle kapcsolatot a Wakemekkel!

Így aztán Lucy minden buzgó közvetítésével is csak annyit ért el, hogy Tomot a következő gondolatra készítse: Maggie részéről már az is eléggé természetellenes elhatározás volt, hogy újra állásba menjen - de mivel elhatározásait gyakran változtatja, most egy másik, de ugyanolyan természetellenes elhatározásra jutott, arra, hogy Philip Wakem felesége lesz!

13 AZ ÁR SODRÁBAN

Még egy hét sem telt el, és Maggie megint ott volt St. Ogg'sban, látszatra körülbelül ugyanabban a helyzetben, mint látogatása kezdetén. Nem került nagyobb erőfeszítésébe, hogy délelőtt távol tartsa magát Lucytól, hiszen megígérte Glegg néninek, hogy néhányszor meglátogatja, aztán anyja mellett is több időt töltött, mint az utolsó hetekben, már csak azért is, mert előkészületeket kellett tennie Tom háztartásának berendezésére. De Lucy hallani sem akart arról, hogy Maggie esténként ne legyen náluk; ragaszkodott ahhoz, hogy még vacsora előtt átmenjen hozzá Glegg nénitől.

- Különben egyáltalán nem marad nekem belőled semmi! - mondta könnyezve és duzzogva; nem lehetett ellenállni neki.

Mr. Stephen Guest megmagyarázhatatlan módon rákapott arra, hogy amilyen gyakran csak tehette, Mr. Deane házában vacsorázzék, pedig azelőtt mindig kitért az ilyen meghívások elől. Eleinte minden reggel elhatározta magában, hogy nem vacsorázik ott, még később sem megy át, amíg Maggie ott van. Sőt kitervezte, hogy elutazik valahová ebben a szép júniusi időben; elég nyomós oka volt a fejfájása, melyre azelőtt is sűrűn hivatkozott, hogy ostoba viselkedését vagy hallgatagságát mentegesse. De mégsem utazott el, s a negyedik reggelen már az a szilárd elhatározása is elmaradt, hogy este nem megy át. Végtére is az este volt az egyetlen időszak, amikor Maggie-t legalább rövid időre láthatja, amikor megérintheti a kezét vagy egy pillantást lophat tőle. És miért ne? Most már nem volt semmi titkolni valójuk egymás előtt. Tudták, hogy szeretik egymást, nyíltan bevallották, de le is mondtak egymásról, és hamarosan elválnak. A becsület és lelkiismeret parancsolja, hogy elváljanak. Maggie határozta el így legbensőbb énje sugallatára hallgatva. De kinek lehet kifogása ellene, hogy még egy hosszas pillantást vessenek egymásra a szakadékon keresztül, mielőtt örökre elválnak, amíg csak az a különös fény ki nem alszik a szemükben.

Maggie az egész idő alatt csöndesen járt-kelt, s fásult viselkedése annyira ellenkezett szokásos élénkségével, heves, rapszodikus modorával, hogy más körülmények között Lucy meg sem tudta volna érteni, s valami különös okát kereste volna a feltűnő változásnak. De ha arra gondolt, milyen kínos Maggie helyzete bátyja és Philip között, s milyen sivár, fáradalmas élet vár rá abban a száműzetésben, melyet önként vállalt - ez éppen elég magyarázat volt nyomott hangulatára. Azt már nem tudta, hogy a látszólagos fásultság mögött olyan lelkitusa tombol, amelyet Maggie eléggé küzdelmes élete folyamán eddig még nem ismert, nem is sejtett soha. Úgy érezte, hogy minden rossz, ami eddig csak leselkedett rá, most teljes fegyverzetben rohanja meg olyan szörnyű erővel, hogy tehetetlen vele szemben.

Voltak pillanatok, amikor a kegyetlen önzés kerekedett felül benne. Mért ne szenvedjen Lucy - és Philip is? Hiszen ő maga éppen eleget szenvedett ennyi éven át! Akkor ki mondott le bármiről is az ő kedvéért? Most, amikor ölébe hull az, amit az élet kiteljesedésének lehet nevezni - szerelem, vagyon, kényelem, kifinomult élet, szóval mindaz, amire természete sóvárgott -, mért mondjon le róla? Csak azért, hogy másnak jusson, aki talán kevésbé van rászorulva? De ennek az új, szenvedélyes viharnek a tombolása nem tudta elnyomni régi énjének hangját, mely egyre erősebben jelentkezett, s időről időre még a háborgó vihart is lecsillapította. A „kiteljesedett élet”, mely most csábítja és kísérti - ez volna az, amiről egykor álmodott? Hová tűntek első törekvéseinek emlékei, hová lett a mélységes részvét, melyet más emberek fájdalma iránt érzett valaha, mindaz, amit a nélkülözés és megpróbáltatások éveiben szíve mélyén ápolt, az isteni sejtelem, mely az egyéni örömnél magasabb rendű célt

csillogtatott meg előtte, és életének szentélye volt? Elképzelhető-e, hogy örömét leli a sétában, ha lábát megcsonkítja? De éppen olyan elképzelhetetlen, hogy boldog életet éljen, ha a lelkét csonkítja meg, ha megfosztja legnemesebb szerveitől - hitétől és másokkal való együttérzésétől! Hiszen ha a szenvedést nehezen tudja elviselni, másnak talán kevesebb fájdalmat szerez? „Ó, istenem! Óvj meg attól, hogy másoknak szenvedést okozzak! Adj erőt, hogy a magamét el tudjam viselni!”

Hogy is süllyedhetett idáig? Valamikor azt hitte, a kísértés éppen olyan távol áll tőle, mint a megfontoltan elkövetett bűntett - most pedig tusakodnia kell a kísértéssel!

Hogyan következett be életében az első gyűlöletes pillanat, amikor olyan érzelmek kerítették hatalmába, mely szembeszegült az igazsággal, szeretettel és hálával, s mért nem rázta le magáról irtózással, mint valami undorító férget?

És mégis - mivel ezt a különös, édes, leigázó érzelmet végül is legyőzte, s nem maradt belőle más, csak a maga szenvedése - ugyanarra a gondolatra jutott, mint Stephen: mielőtt a válás bekövetkezik, legyen még részük néhány lopott pillanatban, a néma vallomás vigaszában! Hiszen Stephen is szenved. Napról napra látta - fölismerte fáradt, elgyötört szemében, amely (ha nem volt kénytelen erőt venni magán) közönyösen elfordult mindentől, s csak az alkalmat leste, hogy őt figyelhesse. Megtagadhatta-e tőle, hogy válaszoljon néha erre a könyörgő tekintetre, amely úgy követte, mint a szerelem és gyötörődés halk moraja! Egyre ritkábban tagadta meg tőle, míg végre az egész este olyan lett számukra, mintha egyetlen kölcsönös pillantás lett volna. Erre gondoltak, amíg be nem következett - s amikor bekövetkezett, semmi másra nem tudtak gondolni.

Volt még valami, ami olykor-olykor fölélénkítette Stephent: az ének. Mert ez volt az egyetlen módja annak, hogy Maggie-vel szívből beszéljen. Talán nem is értette tisztán, hogy mi készíti rá; az a titkos vágyódás, hogy még szorosabban magához fűzze Maggie-t, akármennyire ellenkezett is az elhatározásokkal, amelyekkel áltatta magát. Aki megütközik rajta, figyelje csak kissé saját beszédét - melyet kevésbé tudatos célok is olyan hajlékonyá tudnak tenni -, akkor talán jobban megérti a Stephen lelkében jelentkező ellentmondásokat.

Philip Wakem nem volt mindennapos vendég, mint Stephen, de néha ő is ott volt este. Történetesen éppen akkor is, amikor alkonyatkor a pázsiton üldögéltek, és Lucy így szólt:

- Most, hogy Maggie befejezte kötelező látogatásait Glegg néninél, szeretném, ha mindennap csónakázni mennénk, amíg itt van. Kevés alkalma volt rá a fárasztó rokonlátogatások miatt, pedig a csónakázást mindennél jobban szereti. Ugye, Maggie?

- Jobban, mint a közlekedés bármilyen más formáját, remélem, így érti? - mondta Philip, s mosolyogva nézett Maggie-re, aki egy alacsony kerti székből pihent hátradőlve. - Mert ha nem így volna, még eladná a lelkét annak a szellemhajósoknak, aki a Flosson szokott kísérteni, csak azért, hogy örökké csónakon ringatózzék.

- Nem akar Maggie evezőse lenni? - kérdezte Lucy. - Mert akkor meghívnám, tartson velünk, és forgassa a lapátot. Ha a Floss csöndes tavacska volna, nem folyó, függetlenek volnánk az urak segítségétől, mert Maggie nagyszerűen tud evezni. Így azonban rá vagyunk szorulva lovagjaink és csatlósaink segítségére, ha nem is sietnek túlságosan szolgálataikat följajlanlani.

Tréfás szemrehányással nézett Stephenre, aki föl és alá ballagva szopránt utánzó fejhanganon éppen ezt énekelte:

*A vágyó lélek szomjúságát
az égi nektár oltja csak...*

A felszólításról nem vett tudomást, távol tartotta magát mindentől. Újabban gyakran viselkedett így, ha Philip jelen volt.

- Látom, nincs nagy kedve csónakázni - mondta Lucy, amikor Stephen végre leült melléje a padra. - Most már nem szeret evezni?

- Nem szeretem, ha a ladikban nagy a társaság! - felelte Stephen szinte ingerült hangon. - Majd eljövök, ha nem lesz más evezősük.

Lucy elpirult, attól tartva, hogy Philip megsértődik. Újság volt számára, hogy Stephen így beszéljen, de néhány nap óta alighanem rosszul érzi magát. Philip is elpirult, de nem mintha személyében érezte volna sértve magát, inkább azért, mert az a homályos gyanú támadt föl benne, hogy Stephen szeszélyes rosszkedve valami módon Maggie-vel van kapcsolatban, aki Stephen szavai után fölugrott a kerti székből, és a babérsövényhez lépve a lemenő napot nézte a folyó fölött.

- Ó, miss Deane nem tudta, hogy amikor engem meghívott, valaki mást kizárt a társaságból - mentegetőzött Philip. - Ilyen körülmények között kénytelen vagyok távol maradni.

- Nem, igazán ne tegye! - kérte Lucy bosszankodva. - Különösen ragaszkodom az ön társaságához holnap. Az ár a legkedvezőbb fél órával tíz után. Gyönyörű időnk lesz néhány órán át, hogy fölevezzünk Luckrethbe, és gyalog visszasétáljunk, még mielőtt nagyon forrón sütné a nap. Önnek pedig mi kifogása lehet az ellen, hogy négyen ülünk egy csónakban? - fordult Stephenhez.

- Nem a személyek ellen van kifogásom, csak a számuk ellen - eszmélt föl Stephen; szégyellte durvaságát. - Ha ráállnék, hogy négyen menjünk, természetesen te lennél a negyedik, Phil. De ne aprózzuk el az örömet, hogy a hölgyeket elkísérjük. Csináljuk fölváltva. Én majd a következő nap megyek velük.

A kis szóváltás fölhívta Philip figyelmét Stephenre és Maggie-re, és ismét aggodalommal töltötte el. De amikor visszatértek a házba, és muzsikálást indítványoztak (míg Mrs. Tulliver és Mr. Deane egy cribbage-játszmával szórakoztak), Maggie a többiektől elkülönülve az asztalához ült, amelyen kézimunkáján kívül könyvek is heverték; de egyikhez sem nyúlt, csak szórakozottan hallgatta a zenét. Stephen nemsokára egy duett kottáját vette elő, és ragaszkodott ahhoz, hogy Lucy meg Philip énekelje. Azelőtt is gyakran megtette ezt, de Philip ma este Stephen minden szavában és minden pillantásában kettős szándékot vélt fölfedezni, s ezért erősen figyelte Stephent, noha haragudott önmagára gyanakvása miatt, amelytől nem tudott szabadulni. Végére is Maggie lényegében minden kételyét eloszlatta szavaival, márpedig Maggie maga az igazság. Ha fölidézi kerti beszélgetésüket, lehetetlen nem hinni szemének és szavainak. Lehet, hogy Stephen egészen elbűvölte, de ez egészen természetes. Philip kissé aljasnak érezte magát, hogy barátjának nyilván fájdalmas titkát fessegeti. Mégis tovább figyelte. Stephen fölállt a zongora mellől, és lassan az asztalhoz ballagott, ahol Maggie az újságokban lapozgatott látszólag merő unalomból. Azután leült, háttal a zongorának, egy újságot szorítva a könyöke alá, aztán végigszántott kezével a haján, mintha valami érdekes helyi hírre bukkant volna a *Lacehami Kurir* hasábjain. Valójában azonban Maggie-re nézett, aki egyáltalán nem vett tudomást a közeledéséről. Ellenálló erejét mindig fokozta Philip jelenléte, mint ahogy valami templomban vagy szentnek tartott helyen könnyebben tudunk a beszédétől tartózkodni. De végre meghallotta ezt a szót: „Drágám!”, amit Stephen suttogott feléje egészen halkán, fájdalmasan és esedezően, mint egy beteg, ha olyasmiért könyörög, amitérés nélkül is meg kellett volna kapnia. Maggie akkor hallotta tőle utoljára ezt a szót, amikor a basseti keresztúton időztek, és Stephen újra meg újra megismételte, szinte akaratlanul tört ki belőle, mint valami artikulátlan kiáltás. Philip nem hallhatta, de amint átment a zongora másik

oldalára, látta, hogy Maggie fölriad, elpirul, szemét egy pillanatra Stephenre emeli, de utána mindjárt aggódva őfelé pillant. Nem volt bizonyos benne, hogy Philip észrevett-e valamit, de a bujkálás szégyenérzettel töltötte el, és arra készítette, hogy fölláljon, és anyjához lépve a cribbage-játékot figyelje.

Amikor Philip hazament, rettenetes gyanú kínozza, melybe lesújtó bizonyosság is keveredett. Nem tudott ellenállni annak a meggyőződésnek, hogy valami tudatos egyetértés van Stephen és Maggie között, fél éjszakán át álmatlanul forgolódott ágyában, s annyira ránehezedett érzékeny idegeire ez a kétségbeejtő tény, hogy szinte beleőrült. Meg sem kísérelte, hogy olyan magyarázatot találjon rá, mely Maggie szavait és viselkedését összhangba hozza. Végül felülkerekedett benne a kívánság, hogy higgyen Maggie-ben, s nemsokára ráeszmélt az igazságra: Maggie önmagával küzd, és ezért megy száműzetésbe; íme, a kulcsa annak, amit látott, amióta a lány visszatért. De ezen a következtetésen átvillant egy másik lehetőség is, amit nem lehet mellőzni, s Philip képzelete ki is bogozta már az egész történetet: Stephen örülten beleszeretett Maggie-be, és be is vallotta neki, a lány elutasította, és ezért menekül innen. „De vajon lemondanék-e róla - kérdezte magában Philip -, ha tudnám, hogy vonzódik Stephenhez, és ez teszi félig-meddig tehetetlenné?” Philip szíve összeszorult erre a föltevésre, mely rettenetesen bizonyosnak látszott.

Reggelre Philip olyan rosszul érezte magát, hogy nem tudta ígéretét betartani; szó sem lehetett róla, hogy elmenjen csónakázni. Izgatott lelkiállapotában nem tudta elhatározni magát semmire - szüntelenül két ellentétes szándék közt ingadozott. Első gondolata az volt, hogy beszél Maggie-vel, és kérve kéri, bízzék benne. De azután elvesztette hitét ennek a beavatkozásnak az értelmében. Hiszen kezdettől fogva szinte erőszakkal tukmálta rá magát Maggie-re, aki valamikor réges-régen biztató szavakat mondott neki fiatalos tudatlanságában. Azóta ezeket a szavakat kényszerű köteléknek érzi, ami elég ahhoz, hogy meggyűlölje. Ilyen körülmények között van-e joga számon kérni tőle olyan érzelmeket, melyektől nyilván mindig húzódozott? Nem szabad találkoznia vele, amíg nem tudja biztosan, hogy csak a lány iránti tiszta aggodalom készíteti rá, nem pedig önző ingerültség. Rövid levelet írt Stephennek, és még kora reggel elküldte a háziszolgával; közölte, hogy rosszul érzi magát, és nem teljesítheti ígéretét, amit miss Deane-nek tett. Nem volna szíves Stephen kimenteni a hölgyeknél, és elmenni helyette a tervezett csónakázásra?

Pedig Lucy bájos tervet eszelt ki, s kapóra jött neki, hogy Stephen nem akart velük tartani. Megtudta, hogy apja aznap tíz órakor átkocsizik Lindumba. Lucy is Lindumba akart menni fontos bevásárlások elintézésére, amit nem lehetett más alkalomra elhalasztani. Még Tulliver nénit is magával akarta vinni, mert a bevásárlások egy része éppen neki szólt.

- Azért nem kell a csónakázásról lemondanod, tudod - közölte Maggie-vel, amikor a reggeli-zőszobából együtt mentek föl a lépcsőn. - Philip itt lesz fél tizenegyre, és az idő gyönyörű. Nem, egy szót se szólj ellene, te bánatos jószág! Hiába akarok jószágos tündér lenni, ha ellenszegülsz minden csodának, amit érted művelni szeretnék! Ne gondold arra a szörnyűséges Tomra, legfőleg nem engedelmeskedsz neki egy kicsit.

Maggie ellenkezése nem volt tartós. Már szinte megörült Lucy tervének, remélve, hogy egy kis erőt és nyugalmat merít majd abból, ha újra egyedül lesz Philippel. Ez olyan lesz, mintha újra fölkeresné egykori nyugalmasabb életének színterét, mely küzdelmes volt ugyan, de a jelen mindennapos viharaihoz képest békés kikötőnek tetszik. Felöltözött a csónakázáshoz, és fél tizenegykor várakozva üldögélt a szalonban.

A kapucsengő a pontos időben megszólalt. Maggie félig szomorúan, félig jóságos örömmel gondolt arra, milyen kellemes meglepetésben lesz része Philipnek, ha megtudja, hogy kettesben maradtak. Ekkor gyors, kemény léptek közeledését hallotta az előcsarnokból - ezek nem lehetnek Philip lépte! Az ajtó kinyílt, és Stephen Guest lépett be a szalonba.

Az első percben mindketten túlságosan izgatottak voltak ahhoz, hogy szólni tudjanak, mivel Stephen már meghallotta a cselédségtől, hogy miss Tulliveren kívül senki sincs itthon. Maggie fölpattant helyéről, majd visszaült, a szíve vadul dobolt. Stephen ledobta sapkáját és kesztyűjét, aztán közelebb lépett, és némán helyet foglalt mellette. Maggie azt hitte, Philip mindjárt itt lesz. Nagy erőfeszítéssel - mert szemmel láthatólag reszketett - fölállt, hogy egy távolabbi székre üljön át.

- Nem jön - suttogta Stephen. - Én fogok evezni helyette.

- Ó, akkor nem mehetünk! - roskadt vissza székébe Maggie. - Lucy erre nem számított, nagyon meg lenne sértve. Miért nem jön Philip?

- Nem érzi jól magát, megkért, hogy helyettesítsem.

- Lucy átment Lindumba - mondta Maggie, és reszkető ujjakkal gyorsan levette kalapját. - Nem mehetünk el.

- Jól van - egyezett bele Stephen, és ábrándosan nézett rá a szék karfájára támaszkodva. - Akkor itt maradunk.

Belenézett Maggie mélységesen mély szemébe, mely olyan távolinak és titokzatosnak látszott, mint a csillagfényes égbolt feketesége, de mégis egészen közel volt hozzá, és felénk szerelem sugárzott belőle. Maggie mozdulatlanul ült percekig - vagy csak néhány pillanatig? -, míg végre erőt vett remegésén, és égő pír öntötte el arcát.

- A szolga vár... már kivitte a váncosokat - szólalt meg Maggie. - Lesz szíves szólni neki?

- Mit mondjak neki? - kérdezte Stephen szinte suttogva, és szeme a lány ajkára tapadt.

Maggie nem válaszolt.

- Menjünk el mégis - könyörgött Stephen, fölállt, és megragadta Maggie kezét, hogy fölsegítse. - Hiszen már csak rövid ideig lehetünk együtt.

És el is mentek. Maggie csak azt érezte, hogy kézen fogva vezetik át a kerten, a rózsák között, s határozott, de gyöngéd gondossággal segítik a csónakba, a váncosokat meg a köpenyét elrendezik a lábánál, még a napernyőjét is kinyitják helyette (mert ő elfelejtette kinyitni) - s mindezt egy nála erősebb valaki teszi, szinte a karján viszi anélkül, hogy saját akaratából bármit is tennie kellene, vagy mintha erős stimulálószer vett volna be, melynek hirtelen hatása szinte más emberré teszi, és életritmusát fölfokozza. Csak ezt érezte, semmi egyebet, s mintha az emlékezetét is kikapcsolták volna.

Gyorsan siklottak a habokon. Stephen evezett, de vitte őket a visszazúduló tengerár is, el Tofton fái és házai mellett, a napsütötte, csöndes rétek és legelők között, melyeket valami természetes életöröm töltött el, nem vetve szemükre, hogy ugyanazt érzik ők is. Az üde, fiatal reggel lehelete, a szívet gyönyörködtető, ütemes evezőcsapások, egy-egy tovaszálló madár dalának itt-ott elkapott töredékei mintha csak a túlradó öröm kicsorduló csöppjei lettek volna - s két lélek édes magánya: egyetlen hosszú, komoly, fáradhatatlan pillantásban olvadtak össze; most nem kellett titkolózni! Nem csoda, hogy az első órában nem gondoltak semmi egyébbe! Stephen ajkáról időnként a szerelem halk, elfojtott, bágyadt sóhajtása rebbent el, s könnyedén, szinte gépiesen evezett; egyébként egyetlen szót sem váltottak, hiszen a szó a

gondolat ajtaja, s abban a varázslatos ködben, amely körülvette őket, semmiféle gondolatnak nem volt helye - a gondolat tere a múlt és a jelen, ez a kettő pedig kívül esett a varázslat kódén. Maggie csak homályosan érzékelte a partokat, amint elsuhantak mellette, s a folyóparti falvakat sem vette szemügyre annyira, hogy fölismerje őket. Tudta, hogy több falu mellett kell elhaladniuk, míg Luckrethbe érnek, ahol rendszerint kikötöttek, és kiszálltak a csónakból. Olyan révületbe esett, hogy nem csoda, ha minden útjelző tábla észrevétlenül suhant el mellette.

Végül Stephen, aki egyre renyhébben forgatta a lapátokat, egészen abbahagyta az evezést; a lapátokat lefektetve összefont karral bámult a vízbe, mintha a sebességet figyelné, mellyel a csónak magától siklott tovább. A hirtelen változás fölriasztotta Maggie-t révedezéséből. A messzire elnyújtózó réteket nézte meg a közeli partokat, s rádöbben, hogy a táj teljesen idegen. Iszonyú félelem fogta el.

- Ó, hiszen már elhagytuk Luckrethet! Hol fogunk kikötni? - kiáltott föl, s hátrafordult, hogy megnézzé, vajon a falu látható-e még? De semmiféle falu nem volt látható. Visszafordult, és ijedt, kérdő pillantást vetett Stephenre.

Stephen továbbra is a vizet bámulta, és furcsa, szórakozott hangon felelte:

- Igen, már régen elhagytuk.

- Jaj, akkor mi lesz velem? - sikoltott föl Maggie gyötrődve. - Ki tudja, hány óra múlva érünk haza, és Lucy - ó, istenem, istenem!

Összekulcsolta kezét, mintha segítségért fohászkodnék, és zokogásban tört ki, akár egy rémült kisgyerek. Most már nem gondolt semmire, csak arra, hogyan nézzen szembe Lucyval? Milyen fájdalmas, csodálkozó arccal fogadja majd, kétellyel, gyanúval, még talán meg is szidja, és igaza lesz!

Stephen átült melléje, és szelíden magához vonta összekulcsolt kezét.

- Maggie - mondta a lassan érlelődő elhatározás mély hangján -, ne is menjünk többé haza, legalábbis addig, amíg senki nem választhat el minket egymástól többé, amíg meg nem esküdtünk.

A szokatlan hang és a meghökkentő szavak elvágta Maggie zokogását. Most már egészen csöndesen ült, és azon töprengett, vajon nem lát-e Stephen valami megoldást, mely megváltoztatna mindent, és meg nem történné tenné a szerencsétlen tényeket.

- Láthatja, Maggie, hogy minden a mi akaratunk nélkül történt, hiába küzdöttünk ellene! Sohasem igyekeztünk kettesben egyedül maradni, mások intézték így. Nézze, hogy visz az ár, messzire azoktól a természetellenes kötelékektől, amelyeket hiába próbáltunk mind szorosabbra fűzni. Elvisz Torbyba, ahol partra szállhatunk, ott kocsit szerzünk, és Yorkba sietünk, azután meg Skóciába. Egy percre sem állunk meg, amíg olyan kapcsolatra nem lépünk, hogy csak a halál választhat el egymástól. Ez az egyetlen helyes dolog, drágám, az egyetlen mód, hogy megszabaduljunk nyomorúságos béklyóinktól. Minden összejátszott, hogy megmutassa nekünk ezt az utat. Mi nem mesterkedtünk, magunktól nem eszeltünk ki semmit.

Stephen mélységes komolysággal, esdő hangon beszélt. Maggie először riadt csodálkozással hallgatta, aztán sóvárgó vággyal igyekezett maga is elhinni, hogy az egész a hullámok sodra okozta, neki csak az a dolga, hogy rábízsa magát a folyó gyors, néma hullámaira, s nem kell többé önmagával tusakodnia. De miközben ez a gondolat szívébe lopakodott, útját állta a múlt árnyéka, régi gondolatainak kísértete, s a hirtelen támadt rettegés, hogy végre elérkezett a végzetes mámor döntő perce, s ez haragos ellenállásra készítette.

- Engedjen el! - kiáltotta izgatottan; szeméből a fölháborodás villáma lövellt Stephenre, s megpróbálta kezét kiszabadítani. - A maga célja az volt, hogy ne legyen választásom, még attól is meg akart fosztani! Tudta, hogy túl messze evezünk, és visszaélt figyelmetlenségemmel. Nem férfihoz illő, hogy ilyen helyzetbe kényszerített!

A szemrehányás vérig sértette Stephent. Elengedte a lány kezét, és visszaült előbbi helyére. Kezét karba téve kétségbeesetten töprengett a súlyos helyzeten, mely Maggie szavai nyomán jelent meg előtte. Ha nem hajlandó az utat folytatni, átkozhatja magát a bajért, amelybe sodorta. De a legelviselhetetlenebb az a vád volt - még az elválásnál is fájdalmasabban érintette -, hogy Maggie úgy érzi: gazul, méltatlanul járt el vele szemben. Végre elfojtott haraggal ezt mondta:

- Nem vettem észre, hogy elhaladtunk Luckreth mellett, csak amikor a következő faluhoz érkeztünk. Akkor jutott eszembe, hogy most már legjobb lesz tovább evezni. Nincs rá mentésem, figyelmeztetnem kellett volna! Nem csodálom, hogy meggyűlölte érte, mivel nem szeret eléggé ahhoz, hogy közönyössé váljék minden egyéb iránt, mint ahogy engem nem érdekel semmi más. Evezzek a parton a csónakkal, és segítem kiszállni, ha lehet? Lucynak majd azt mondom, hogy megőrültem, de maga gyűlöl és utál, így aztán örökre megszabadul tőlem! Magát senki sem hibáztathatja, mert én viselkedtem megbocsáthatatlanul.

Maggie bénultan hallgatta. Könnyebb volt ellenállni Stephen könyörgésének, mint a képnek, amelyet önmagáról rajzolt; minden szenvedést magára vállal, hogy őt mentse. Sőt gyöngéd pillantásainak is könnyebb volt ellenállni, mint mostani haragos és gyötrődő tekintetének, mely szinte elszigetelte Maggie-t önzése bátyái mögé. Stephen olyan érzést keltett benne, mintha méltatlankodása, melyre lelkiismerete készítette, csupán saját érdekeinek önös védelmét szolgálta volna. Ezért kialudt szemében a fölháborodás tüze, s most már félénk szorongással nézett Stephenre. Azzal vádolta, hogy jóvátehetetlen bűnbe sodorta - őt, aki maga is annyira esendő!

- Azért ne gondolja, hogy nem érzem át, ami magával történt - mondta Maggie egészen másféle szemrehányással, a szerető szív duzzogásával, mely több bizalmat követel. Ez az engedékenységgel, Stephen szenvedéseinek elismerése, végzetesebb volt, mint a másik, mivel nehezebben lehetett megkülönböztetni mások igényeinek elismerésétől, mely ellenállásának erkölcsi alapja volt.

Stephen megérezte az enyhülést Maggie hangjában és tekintetében, s újra megnyílt előtte a mennyország. Megint átült hozzá, és megint megfogta a kezét, könyökével a csónak oldalára támaszkodott, s hallgatott. Egyetlen szót sem mert szólni, meg sem mert moccanni, hogy ne hívjon ki újabb szemrehányást vagy tiltakozást. Egész élete Maggie beleegyezésétől függött; minden egyéb reménytelen, zűrzavaros, utálatos nyomorúság volt. Így siklottak tovább, mindketten behúzódtak a hallgatásba, mint valami kikötőbe, s mindketten attól rettegetek, hogy megint szembekerülnek egymással. Végül arra eszméltek föl, hogy felhők gyülekeznek az égen, a szél egyre erősebbé válik, s a nap elhomályosul.

- Megfázik ebben a vékony ruhában, Maggie! Engedj-e meg, hogy kihúzzam a köpönyegét, és magára terítsem. Álljon föl egy pillanatra, drágám.

Maggie engedelmeskedett. Kimondhatatlan ígézet rejlett abban, hogy más mondja meg neki, mit kell tennie, s más dönt helyette mindenben. Újra leült a köpönyegbe burkolózva, és Stephen újra belefeküdt az evezőkhöz, igyekezve minél előbb eljutni Torbyba.

Maggie alig vette észre, hogy mondott vagy tett valamit, ami döntő lehet. Az engedékenységgel mindig lanyhább - kevesebb tudatossággal jár, mint az ellenállás; ilyenkor a gondolkodás félig-meddig elernyed, és egyéniségünk elmerül egy másik ember egyéniségében. Minden

összejátszott, hogy Maggie-t nyugalomba ringassa: a csónak álomszerű siklása a habokon; már négy órája tartott és elfárasztotta, sőt kimerítette; zsibbadt érzékeinek irtózása attól a nehezen megoldható feladattól, hogy kiszálljon a csónakból ezen az ismeretlen helyen, távol hazulról, aztán mérföldeken át gyalogoljon vissza! Mindez hozzájárult ahhoz, hogy egészen alávesse magát annak az erős és titokzatos varázsnak, mely azt sugallta, hogy a Stephentől való végleges elválás minden öröm halálát jelenti, s Stephen lelkén most sebet ejteni olyan, mintha egy kínzókamrában tüzes vassal sütogetnék a testét, amitől minden elhatározása összeomlik. Viszont a boldogság, hogy együtt van kedvesével, édessé tette a jelent, és minden erejét elbágyasztotta.

Stephen nemsokára észrevett egy hajót, mely mögöttük szántotta a hullámokat. A korai ár idején több hajóval találkoztak, köztük a Mudportba tartó gőzössel is, de az utolsó órában már egyet sem láttak, csak ezt most. Stephen egyre mohóbban bámult a hajóra, mintha valami új ötlete támadt volna, majd tétován Maggie-re nézett.

- Maggie, drágám - szólalt meg végül -, ha ez a hajó Mudportba megy vagy valami másik megfelelő északi kikötőbe, legjobb volna megkérni, hogy vegyen föl bennünket. Maga már fáradt, és eső is fenyeget. Kínos dolog volna ezzel a csónakkal elvergődni Torbyba. Igaz, hogy csak teherhajó, de így is tudnék tűrhető kényelemről gondoskodni. Kiszedjük a vánkosokat a csónakból. Igazán, nem is tudnánk jobb tervet kieszelni. Bizonyára szívesen fölvesznek. Elég pénz van nálam, hogy jól megfizessem.

Maggie szíve megint hevesebben kezdett dobogni a javaslatra, mely újra fölébresztette nyugtalanságát. De nem tiltakozott; az egyik terv éppen olyan aggasztónak látszott, mint a másik.

Stephen átkiáltott a hajóra. Holland hajó volt, Mudportba tartott. Ezt az angol kormányostól tudta meg, s azt is, hogy ha a szél tartós marad, nem telik bele két nap, és odaérnek.

- Túl messzire sodródtunk a csónakkal - mondta Stephen. - Megpróbáltam eljutni Torbyba, de félek, hogy vihar lesz, és ez a hölgy, a feleségem, egészen kimerült a fáradságtól meg az éhségtől. Legyenek szívesek, vegyenek föl bennünket, és húzzák föl a csónakot is. Jól megfizetem.

Maggie most már csakugyan elgyöngült, és reszketett a félelemtől. Fölsegítették a hajóra, ahol a hollandusok tartós érdeklődéssel bámeszkodtak rá. A kormányos attól félt, hogy a hölgy elég nyomorúságosan fogja érezni magát a hajón, ahol nincs megfelelő hely ilyen váratlan utasok számára: az egyetlen kabin alig volt nagyobb egy régimódi templomülsőnél. De legalább mindenütt hollandi tisztség uralkodott, ami minden kényelmetlenséget elviselhetővé tesz. A csónakpárnákból villámgyorsan fekvőhelyet rögtönöztek Maggie számára a hajó tatján. De egyelőre inkább arra volt szüksége, hogy a változatosság kedvéért föl-alá sétálgasson a fedélzeten Stephenre támaszkodva, aki erősen átkarolta; azután következett a táplálkozás, s végül a csendes pihenés a vánkosokon, ahol azzal az érzéssel nyújtózkodott el, hogy ma már *nem is lehet* elhatározni semmit. Mindennel várnia kell holnapig. Stephen mellette ült, és a kezét fogta, halkán beszélgettek, s csak hébe-hóba néztek egymásra, míg le nem csillapodik a fedélzeten tevékenykedő öt matróz kíváncsisága, s a két idegent, a hajójukra vetődött csinos fiatal párt nem méltatják nagyobb figyelemre, mint ahogy tengerészfölfogás szerint az égbolton kívül bárki vagy bármi megérdemli. De Stephen szívét boldog, diadalmas érzés töltötte el. Minden gond vagy gondolat eltörpült a bizonyosság mellett, hogy Maggie most már az övé lesz. A nagy ugrás megtörtént. Eddig aggályok gyötörték, vadul harcolt a szenvedéllyel, mely hatalmába kerítette, de ennek már vége, s a megbánás is hiábavaló volna. Töredékes mondatokat mormolva juttatta kifejezésre boldogságát, imádatát, gyöngédségét, azt a meggyőződését, hogy életük mennyország lesz, hogy Maggie jelenléte minden hétköznapot

ünneppé avat, hogy legkisebb kívánságát is boldogan teljesíti, ami többet ér neki minden más üdvösségnél, hogy ha Maggie mellette van, minden könnyű, kivéve egyet: elválni tőle! De most már soha többé nem szakadnak el egymástól, szerető férje lesz mindörökre, mindene Maggie-é, és nincs is értéke a szemében, csak az, hogy Maggie-t szolgálhatja vele! Az ilyen, szaggatott hangon elszuttogott ömlengés annak az egyetlen férfinak az ajkáról, aki először pendítette meg egy leány szívében az ifjú szenvedély húrjait, kétkedő mosolyra készíti a tapasztaltabb embert, aki bizonyos távolságból hallgatja. De a szegény Maggie egészen közről hallgatta, s mintha minden szó nektárcsöpp lett volna, mely szomjas ajkára hull. Szóval van, *kell lennie* olyan életnek is, mely nem rideg és fagyasztó, melyben a gyarló földi halandó már idelenn megtalálja üdvösségét, melyben a szeretet nem csupa önfeláldozás! Stephen szenvedélyes szavai ilyen élet látomását varázsolták Maggie szeme elé, teljesebben, mint valaha is elképzelte. És ez a látomás egyelőre száműzött minden földi valóságot, kivéve talán a búcsúzó napfényt, mely az est közeledtével a hullámokon visszatükröződött, földézte a látomásban ígért boldogság kápráztató ragyogását - a kezet, mely az ő kezét szorongatta, a hangot, mely hozzá szólt, a szempárt, mely nagy komolysággal, kimondhatatlan szeretettel nézett rá...

Az esőből végül is nem lett semmi; a felhők elvonultak a látóhatár peremére, ahol nagy, bíbor-színű bástyába és hosszú, piros szigetekbe tömörültek; mögöttük terült el az a csodaország, mely naplemente után szokott kibontakozni, tündérország, mely fölött az esthajnalcsillag őrökdi. Maggie elhatározta, hogy egész éjjel ott fog aludni a hajó tatján - sokkal jobb volt, mint lemenni a szűk kabinba. Összeszedték számára a legmelegebb takarókat, melyekkel a hajó szolgálni tudott. A nap fáradalmi elég korán elbágyasztották, és teljes pihenés után vágyódott. Lehajtotta fejét, és a nyugati ég lassan kihamvadó tűzijátékát nézte, ahol csak egyetlen aranylámpás világított egyre fényesebben. Még egy pillantást vetett Stephenre, aki még mindig mellette ült, fölője hajolva, karját a hajó korlátjára támasztva. Az utolsó órák szépséges látomásai mint egy szelíd folyó hullámozottak át a lelkén, és egészen elernyesztették; de mögöttük már ébredezett a homályos sejtelem, hogy ez a boldog állapot mulékony, és reggel megint elkezdődik a régi küzdelem, a most elfojtott gondolatok nemsokára újult erővel törnek rá, és bosszút állnak rajta, amiért elfelejtette őket. De most minden összefolyt a szeme előtt - álomba ringatták a szelíd hullámok, a gyönyörű látomások, amelyek egymásba olvadtak, és lassan elhalványultak, akárcsak az a tündéri táj a nyugati égboltozaton.

14 ÉBREDÉS

Stephen is elfáradt a szokatlanul hosszú evezéstől és az utolsó tizenkét óra lelki viharaitól, de túlságosan nyugtalan volt ahhoz, hogy aludni tudjon. Amikor Maggie elaludt, föl-alá járkált, ödögött a fedélzeten, szivarral a szájában, egészen éjfélig - nem látta a sötét vizet, még a csillagokat is alig, gondolatai a közeli és távoli jövőben jártak. Végül a fáradtság úrrá lett nyugtalansága fölött, s egy ponyvába takarózva lehevert Maggie lábánál a fedélzetre.

Maggie-t este kilenc óra előtt nyomta el az álom, és hat óra hosszat aludt, amíg a nyár derekán oly korán pitymalló hajnal első derengése föl nem tűnt az égen. Ekkor fölébredt az élénk álmokból, melyek a mélyebb pihenés peremét jelzik. Álmában Stephennel csónakázott a nyílt tengeren, s a sűrűsödő sötétségben csillaghoz hasonló fényt pillantott meg, mely egyre nőtt, növekedett, míg végül ráismert: a Szűzanya ült St. Ogg bárkáján, és mindjobban közeledett hozzá. De akkor már nem a Szent Szűz volt, hanem Lucy, a hajós pedig Philip, de nem is Philip, hanem Tom, aki úgy evezett el mellette, hogy rá sem nézett. Ekkor fölállt, és kinyújtotta karját, hangos szóval hívta Tomot, de csónakja a heves mozdulattól fölborult, és süllyedni kezdett. Már-már összecsapott a víz a feje fölött, amikor a félelem görcsös rohamában mintha fölébredt volna, de most gyermek volt, és a régi ház nappali szobájában ült az esti félhomályban; Tom is ott volt, de igazában nem is haragudott rá. Az álombéli fölébredés boldogító nyugalmat az igazi fölébredés követte, a hullámok csapkodása a hajó oldalán, lépések nesze a fedélzeten és az a félelmetes csillagos ég. Egy pillanatra szívbe markoló rémület fogta el, amíg lelke ki nem bontakozott az álmok kusza szövedékéből, de szívét csakhamar újabb rémület szorította össze, amikor ráeszmélt a rettenetes valóságra. A jóvátehetetlen hiba, amely egész életét be fogja mocskolni, megtörtént - elkövette. Bánatot zúdított más emberek életére, ráadásul olyan emberekére, akikhez a szeretet és bizalom szálai fűzték. Néhány rövid hét érzelmei éppen abba a bűnbe taszították, melytől természete a legjobban irtózott: hitszegésbe és önző könyörtelenségbe. Eltépte azokat a szálakat, melyek értelmet adtak ennek a szónak: kötelesség! Túltette magát az erkölcsi törvényen, és lelkét most már nem vezeti más, csak a maga választotta konok szenvedély. És vajon hová vezeti? Hová vezette eddig? Egyszer azt mondta, inkább meghal, de nem enged a kísértésnek. Most már tudta, mit jelent az erkölcsi bukás, már érezte a következményeit anélkül, hogy igazán elbukott volna. Sok éven át a legszebb, legmagasztosabb cél lebegett a szeme előtt, küzdelmes törekvésének megvolt legalább az a gyümölcse, hogy lelke - ha megcsalták, elárulták, behálózták is - az utolsó pillanatban visszariadt attól, hogy szándékosan és megfontoltan az aljasságot válassza. És mit választhatott volna? Jóságos ég! Nem az örömet, hanem a tudatos kegyetlenséget és a szörnyű szenvedést! Hiszen örökösen maga előtt látta volna Lucy-t és Philipet, látta volna szemükben azt a bizalmat és reményt, melyet ő gyilkolt meg! Stephennel kötendő házasságán aligha volna áldás. Most már nem marad hátra számára más, mint egyre mélyebbre süllyedni és céltalanul kószálni a világban, hogy oktalan ösztön hajtsa, mert elvesztette élete vezérfonalát, melybe egykor, sóvárgó ifjúsága régi éveiben, oly görcsösen fogódzott! Akkor lemondott minden gyönyöréről, még mielőtt ismerte volna, még mielőtt elérhette volna. Philipnek igaza volt, amikor azt mondta, hogy még nem tudja, mi a lemondás. Azt hitte, csöndes eksztázis, de most szemtől szembe került vele - azzal a szomorú, türelmes, eleven erővel, mely az élet vezérfonalát fogja -, s látta a töviskoronát is, mely örökké homlokába mélyed. A tegnapot megmásítani többé nem lehet. Ó, ha elcserélhetné akármilyen hosszú, néma, türelmes szenvedésért, megnyugvással hajolna meg keresztje alatt!

Megpirkadt, és a hajnal piros fénye elborította a keleti ég alját, mialatt Maggie múltjával tusakodott, s az utolsó pillanatban szívébe markolt az esetleg még lehetséges menekülés reménye. Stephenre pillantott, aki ott feküdt a fedélzeten, még mindig mély álomba merülve, s erre a látványra újra elborította szívét a szorongó félelem hulláma, amelyet a rég elfojtott sóhaj kitörése követett. A válásban az volt a legkeserűbb, hogy fájdalmat kell okoznia Stephennek, ez a gondolat készítette szívét arra, hogy segítségért sikoltson. De még erősebben rettegett attól, hogy talán nem is tudja megtenni; félt, hogy elhatározása esetleg meddő marad, lelkiismerete pedig újra elzsibbad, s mire megint összeszedi erejét, már késő lesz! Késő? Hiszen máris későn tért észhez, legföljebb arra van még ideje, hogy visszarettenjen az aljasság végső fokától, a gyönyörtől, amelynek mások összetört szíve adja meg az árát.

Most már egészen világos volt, s Maggie azzal az érzéssel ült föl, hogy nehéz nap vár rá, mely erős ellenállást követel tőle. Szempillái még nedvesek voltak a könnyektől, amikor sálját fejére csavarva a lassan kikerekedő napba bámult. Stephent is fölriasztotta valami, föltápáskodott kemény fekhelyéről, és Maggie mellé ült. Az aggódó szerelem éles ösztönével első pillantásra észrevett valami ijesztőt a lány arcán. Mintha felülkerekedett volna benne az ellenállás, melyet nehéz lesz legyőzni. Lelkiismeretét nyugtalanította a tudat, hogy tegnap megfosztotta Maggie-t szabad elhatározásától. A vele született becsületérzés azt sugallta, hogy ha terve megtörik Maggie akaratán, akkor tegnapi viselkedése szégyenletes, s a lány jogosan halmozhatja el szemrehányásaival.

De Maggie nem érezte ezt jogosnak. Nagyon is tudatában volt saját végzetes gyengeségének, mellyel a történetekhez hozzájárult, s Stephen iránt most azt a gyöngédséget érezte, mely akkor fog el bennünket, ha előre tudjuk, hogy kénytelenek leszünk sebet ütni valakin. Megengedte, hogy megfogja a kezét, amikor leült mellé, még rá is mosolygott, bár mosolya inkább szomorú volt. Nem szólt semmit, mert nem akart fájdalmat okozni neki az utolsó pillanatig, az elválás pillanatáig. Így aztán együtt itták meg kávéjukat, s együtt sétálgattak a fedélzeten, együtt hallgatták a kapitány megnyugtató szavait, aki azzal vélte megörvendeztetni őket, hogy délután öt órára Mudportba érkeznek. Hallgattak mindketten saját terhükkel a szívükben. Stephent valami határozatlan félelem nyugtalanította, de remélte, hogy a következő órák majd eloszlatják. Maggie-t viszont egy határozott szándék izgatta, ezt igyekezett megerősíteni magában. Stephen egész délelőtt a fáradtságot és kényelmetlenséget emlegette, melyet Maggie-nek el kellett szenvednie, biztatta, hogy nemsokára partra szállnak, s ha tovább kell is utazniuk, az már másféle utazás lesz, kényelmes kocsiban, ahol kipihenheti magát; ezzel mintegy önmagát igyekezett megnyugtató, hogy minden úgy lesz, ahogy tervezte. Maggie sokáig beérte azzal, hogy biztosította: az éjjel kitűnően aludt, s nagyon jól érzi magát a hajón, itt mégsem olyan, mint a nyílt tengeren, majdnem olyan kellemes, mint a csónakázás a Floss szelíd hullámain. De szeme elárulta titkos elhatározását, s ahogy az órák múltak, Stephen egyre nyugtalanabbá vált; érezte, hogy Maggie visszanyerte akaraterejét. Nem mert szólni, pedig nagyon szeretett volna a házasságukról beszélni: hogy hol kötik meg és milyen lépéseket kell tenniök, hogyan értesíti majd apját meg a többieket arról, ami történt. Nagyon szerette volna hallgatóságos beleegyezésüket kicsikarni a saját megnyugtatóására. De valahányszor Maggie-re nézett, egyre jobban megijedt a szemében tükröződő, eddig még nem tapasztalt csöndes szomorúságtól. És egyre hosszasan hallgattak.

- Már látni lehet Mudportot! - kiáltott föl, és könnyörgő pillantással nézett Maggie-ra. - Most már túl vagyunk a legnehezebb fáradságon, drágám! A szárazföldön már tőlünk függ, milyen gyorsan haladunk. Másfél óra múlva egymás mellett ülünk egy kényelmes kocsiban, s az már pihenés lesz ehhez a hajóhoz képest!

Maggie érezte, itt az ideje, hogy beszéljen. Kegyetlenség volna Stephent hallgatásával tovább áztatni. Hangja éppen olyan halk volt, mint az imént Stephené, de félreérthetetlenül határozott.

- Nem ülünk egymás mellett a kocsiban. Mert elbúcsúzunk egymástól.

Stephennek arcába szökött a vér.

- Soha! - kiáltotta. - Inkább meghalok!

Íme, amitől félt: kezdődik a tusakodás. De egyikük sem merte tovább feszegetni a dolgot, míg a csónakot le nem eresztették, s ki nem szálltak a kikötőpartra. Itt sok ember csoportosult, bámészkodók és utasok, akik a St. Ogg'sba induló hajóra vártak. Miközben partra léptek, és Stephen karonfogva vezette, Maggie-nek úgy rémlett, hogy a tömegtől kiválik valaki, mintha hozzá akarna lépni, és mondani akarna neki valamit. De Stephen olyan gyorsan hurcolta magával, hogy nem volt ideje körülnézni, különben sem érdekelte semmi, csak a közelgő megpróbáltatásra tudott gondolni.

Egy hordár útba igazította őket a legközelebbi fogadó és a posta felé. Amint befordultak az udvarra, Stephen megrendelte a kocsit. Maggie erre nem tett semmi megjegyzést, s csak ennyit mondott:

- Kérjen egy szobát, ahol leülhetünk.

Bementek a szobába, de Maggie nem ült le. Stephen leolvasta arcáról az elszánt határozottságot. Éppen csöngetni akart, amikor Maggie szilárd hangon megszólalt:

- Nem utazom tovább. Itt el kell válnunk.

- Maggie! - fordult hozzá Stephen annak az embernek a hangján, aki érzi, hogy most meg fogják kínozni. - Meg akar ölni? Mi értelme az egésznek most, amikor már minden megtörtént?

- Még nem történt meg minden - válaszolta Maggie. - Éppen elég történt, több, mint ami nyomtalanul elmúlhatik, de egy lépést sem tovább. Ne is próbáljon újra levenni a lábamról. Tegnap kénytelen voltam engedni, nem volt más választásom.

Stephen nem tudta, mitévő legyen. Nem mert Maggie-hez közeledni, félt, hogy haragja ki-robban, és új gátat emel közéjük. Fejét vesztve járkált föl és alá a szobában.

- Maggie - mondta végre könyörgő, elgyötört hangon, megállva a lány előtt -, hát nincs magában semmi szánalom? Kérem, hallgasson meg! Bocsássa meg, amit tegnap tettem. Most már engedelmeskedni fogok magának, semmit sem teszek a beleegyezése nélkül. De ne tegye tönkre örökre az életünket konok elhamarkodottságával, mely nem válik hasznára senkinek, csak újabb bajokat idézhet elő! Üljön le, drágám, várjon egy kicsit, gondolja meg, mit akar tenni! Ne bánjon velem úgy, mintha nem tudna már bízni bennem!

Esedezésében a leghatásosabb szavakat választotta, de Maggie-t nem tudta eltéríteni föltett szándékától, melynek célja a szakítás volt. Végleg elhatározta, hogy vállal minden szenvedést.

- Nem szabad várnunk - mondta halkan, de sziklaszilárdan. - Most mindjárt el kell válnunk.

- Nem válhatunk el, Maggie! - kiáltott föl Stephen most már sokkal hevesebben. - Nem bírnám elviselni! Mit ér vele, ha nyomorúságba taszít! A baj, akármilyen is, megtörtént. Senkin sem segít, ha engem örületbe kerget!

- Még a maga kedvéért sem kezdek új életet úgy, hogy tudatosan belenyugszom abba, aminek nem lett volna szabad megtörténnie! - mondta Maggie, és remegett fölindulásában. - Amit már Bassetben megmondtam, most érzem csak át igazán: inkább meghalnék, semhogy ebbe a

kísértésbe essem. Jobb lett volna, ha már akkor elválunk örökre. De most már igazán el kell válnunk.

- Nem válunk el! - kiáltotta Stephen, és ösztönös mozdulattal nekivetette hátát az ajtónak, elfelejtve mindazt, amit néhány perccel előbb mondott. - Nem engedem! Nem tűröm! Maga a kétségbeesésbe kerget! Már nem is tudom, mit csinálok.

Maggie reszketett. Érezte, hogy nem fog sikerülni ilyen hirtelen szakítania. Lassúbb módszert kell választania, Stephen jobb énjéhez kell folyamodnia. Föl kell készülnie arra, hogy nehezebb feladat vár rá, mint egyszerűen elrohanni, amíg elhatározása erős. Leült. Stephen olyan pillantással meredt rá, mintha rikító fénybe nézne hirtelen. Lassan elment az ajtótól, leült Maggie mellé, és megragadta a kezét. Maggie szíve úgy verdesett, mint egy riadt madaré, de a határozott ellenszegülés megerősítette. Érezte, hogy elhatározása megszilárdul.

- Gondoljon vissza arra, mit érzett néhány héttel ezelőtt - kezdte komoly, esedező hangon. - Gondoljon arra, amit mindketten annyira átérezünk, hogy kötelezettségeink vannak másokkal szemben, és le kell győznünk magunkban minden kísértést, mely kötelezettségünk megtagadására bírna. Hűtlenek lettünk elhatározásunkhoz, de ami akkor vétek volt, ma is az, pontosan ugyanaz.

- Nem ugyanaz! - tiltakozott Stephen. - Bebizonyult, hogy fogadalmunk betartása lehetetlen. Bebizonyult, hogy az érzés, mely egymás felé sodor bennünket, legyőzhetetlen, a természet parancsa erősebb törvény mindennél. Nem tehetünk róla, ha összeütközésbe kerül más törvényekkel.

- Nem úgy van, Stephen, bizonyos vagyok benne, hogy nem így van. Meghánytam-vettem magamban százszor is, újra meg újra. Végül beláttam, hogy ha így gondolkodunk, minden árulás és kegyetlenség mentségre talál, igazolunk minden hűszegést, a legszentebb kötelékek elszakítását is, amelyeket örök idők óta tiszteletben tartottak. Ha a múlt nem köt bennünket, akkor a kötelesség szó elveszti értelmét! Akkor törvény helyett mindenki pillanatnyi szeszélye parancsait követné!

- De vannak kötelességek, amelyek teljesítéséhez nem elég a pusztá elhatározás - vitatta Stephen újra föl és alá járkálva a szobában. - Mit ér a külső hűség egymagában? Ki volna hálás olyan silány valamiért, mint a hűség, szerelem nélkül!

Maggie nem válaszolt rögtön. Nemcsak Stephennel, de önmagával is tusakodott. Végül szenvedélyesen kinyilvánította meggyőződését, akármilyen fájdalmas volt is mind Stephen, mind önmaga számára.

- Amit most mondott, első pillantásra helyesnek látszik, de ha jobban megvizsgáljuk, érzem, nem állja meg a helyét. A hűséggel és állhatatossággal nem fér össze, hogy azt tegyük, ami számunkra éppen a legkönnyebb és a legkellemesebb. A hűség ennél többet jelent. Megköveteli, hogy tartózkodjunk mindentől, ami csalódást okozhat azoknak, akik bíznak bennünk, mindentől, ami fájdalmat okozhat azoknak, akikkel életünk folyamán olyan kapcsolatba kerültünk, hogy érzésben reánk támaszkodnak. Ha mi ketten, helyesebben, ha én jobb és nemesebb lettem volna, egy pillanatra sem feledkeztem volna meg arról, amit megkövetelnek tőlem, szüntelenül átéreztem volna, éppen úgy, mint most, amikor a lelkiismeretem fölébredt, és az ellenkező érzés nem verhetett volna gyökeret a szívemben, mint ahogy történt, hanem azonnal elnyomtam volna magamban, vagy imádkoztam volna, hogy legyen erőm legyőzni, vagy elmenekültem volna, ahogy az ember halálos veszély elől menekül! Nem találok mentséget a magam számára, semmiféle mentséget! Sohasem követtem volna el ilyen árulást Lucyval és Philippel szemben, ha nem vagyok gyöngé, önző és kíméletlen! Ha nem süllyedek olyan mélyre, hogy fájdalom nélkül tudjak az ő fájdalmukra gondolni, nem estem volna ebbe a

kísértésbe! Istenem, mit érezhet most Lucy! Hitt bennem, szeretett, jó volt hozzám! Gondoljon csak rá...

Maggie hangja elfulladt, amikor ebbe a mondatba kezdett.

- Én nem tudok rá gondolni! - dobbantott Stephen kínjában. - Én csak magára tudok gondolni, Maggie! Olyasmit követel egy férfitől, ami lehetetlen. Igen, én is éreztem ezt valamikor, de oda már nem tudok visszatérni. És nem értem, miért kell *magának* arra gondolnia, ha csak nem gyötörni akar vele! Most már nem tudja megóvni őket a fájdalomtól; most már csak azt érheti el, hogy eltaszít magától, és tönkreteszi az életemet. Még ha vissza is mennénk, és mindketten eleget tennénk kötelességünknek - ha ugyan a történetek után még lehetséges -, milyen szörnyű és gyűlöletes gondolat, hogy valamikor még férjhez mehet Philiphez, hogy olyan ember felesége legyen, akit nem szeret! Mindketten megmenekültünk attól, hogy életünket elhibázzuk.

Maggie arca lángba borult, nem tudott szólni, Stephen észrevette. Újra leült mellé, megfogta a kezét, és szenvedélyes könnyörgéssel nézett rá.

- Maggie! Drágám! Ha szeret, az enyém lesz. Kinek lehet több joga rá, mint nekem? Egész életemet a maga kezébe adtam! Nem lehet a múltnak olyan ereje, mely megsemmisíthetné azt a jogunkat, hogy szeressük egymást. Mindkettőnk életében ez az első eset, hogy szívvel-lélekkel szeretünk valakit!

Maggie egy ideig még hallgatott; lesütötte a szemét. Stephen új reményre kapott - talán mégis győz? De amikor Maggie fölemelte fejét, és Stephen szemébe nézett, tekintetében nem engedékenység tükröződött, csak bánat és fájdalom.

- Szívvel-lélekkel? Nem, Stephen, én nem! - mondta félénken, de határozottan. - Én sohasem engedtem át magamat ennek az érzésnek teljesen, szívvel-lélekkel. Vannak emlékek, vonzalmak, vágyódások a tökéletes jószág után, amelyek annyira hatalmukban tartanak, hogy hosszú időre semmiképpen sem hagynának el, hanem visszatérnének, és a legnagyobb fájdalmat zúdítanák rám, a megbánást! Nem tudnék békességben élni, ha szántszándékkal elkövetett bűn árnyéka választaná el lelkemet Istentől. Máris nagyon sok bánatot okoztam, érzem, tudom. De sohasem egyeztem bele jószántamból. Sohasem mondtam: „Hadd szenvedjenek, csak én legyek boldog!” Sohasem akartam a maga felesége lenni. S ha pillanatnyi győzelmet aratott is érzelmeim fölött, s ezt sikerülne fölhasználnia arra, hogy beleegyezésemet kikényszerítse, akkor sem lennék szívvel-lélekkel, egészen a magáé. Ha vissza tudnám forgatni az időt, és föl tudnám támasztani a tegnapelőtti napot, azt választanám, hogy hű maradok nyugodtabb vonzalmamhoz, és inkább lemondanék a szerelem gyönyörűségéről.

Stephen elengedte a lány kezét, indulatosan fölpattant a helyéről, elfojtott haraggal járkált megint föl és alá.

- Teremtő Atyám! - tört ki végül. - Milyen nyomorúságos valami a nő szerelme a férfiéhoz képest! Én kész volnék arra, hogy főbenjáró bünt kövessek el magáért, maga pedig így mérícskél és mérlegel! Csakhogy maga *nem* szeret engem! Ha csak a tizedrészét érezném irántam annak, amit én érzek maga iránt, egy pillanatig sem gondolna arra, hogy engem fölláldozzon. De a maga szemében *ennyit* sem számít, hogy életem boldogságát elrabolja!

Maggie szinte görcsösen összeszorította ujjait, és egymásba kulcsolva ölébe ejtette. Iszonyú rémület fogta el, mintha villámfénynél látna egy pillanatra a helyet, ahol áll, aztán újra tapogatózva nyújtaná ki kezét a sötétségbe.

- Nem, én nem áldozom föl magát, nem is tudnám fölláldozni - mondta, amikor újra szóhoz jutott -, de nem tudok hinni abban, hogy magának jó lenne valami, amiről tudom, mindketten tudjuk, hogy bűn mások ellen. Nem áll módunkban választani a magunk és a mások bol-

dogsága között; ki tudná megmondani, hová vezet ez? Választásunk csak arra szorítkozhatik, engedjük-e át magunkat a jelen pillanat örömeinek, vagy mondjunk le róluk, az isteni hangra hallgatva, mely szívünkben megszólal, s ne szegjük meg azokat a törvényeket, amelyek életünket szentesítik. Tudom, nehéz hit ez, magam is többször meginogtam, de éreztem, hogy ha nem állok meg a lejtőn, nem volna többé vezércsillagom e földi élet sötétségében.

- De Maggie - érvelt Stephen, s megint leült melléje -, hát nem tudja megérteni, hogy ami tegnap történt, teljesen megváltoztatott mindent? Hát annyira belehabarodott megátalkodottságába, hogy ezt sem látja? Most már késő arról beszélni, mit tehettünk volna, vagy mit kellett volna tennünk! Tegyük föl, hogy amit tettünk, menthetetlen; akkor is megtörtént, és ebből kell kiindulnunk. Helyzetünk teljesen megváltozott; ami azelőtt helyes lett volna, ma már helytelen; új kivezető utat kell keresnünk. El kell fogadnunk, ami történt, további lépéseinknek ez az egyetlen alapja. Gondolja, hogy már tegnap megesküdtünk, majdnem egyre megy! Ugyanolyan kihatással lenne másokra, a különbség csak bennünket érint. A mi szempontunkból az volna a különbség - tette hozzá keserűen -, hogy most már nem állna módjában ellenkezni! Kénytelen volna elismerni, hogy hozzám erősebb szálak fűzik, mint másokhoz!

Maggie megint mélységesen elpirult, és hallgatott. Stephen már-már azt hitte, hogy fölülkerekedett rajta; eddig sem kételkedett benne, hogy végül mégiscsak sikerül meggyőznie Maggie-t. Vannak eshetőségek, amelyektől annyira irtózunk, hogy még elképzelni sem tudjuk, s ezért nem is félünk tőlük.

- Drágám - kérlelte mély, gyöngéd hangon, a lányhoz hajolva és átkarolva derekát -, maga *most már az enyém*, legalábbis az egész világ azt hiszi, s ebből kötelességek származnak. Néhány óra múlva törvényesen is az enyém lesz, s akik eddig jogot formáltak ránk, kénytelenek lesznek belenyugodni. Be fogják látni, hogy olyan erővel állnak szemben, mely elsöpört mindent, az ő jogaikat is.

Maggie kitágult szemmel, rémülten nézett az arcához simuló férfiarcra. Hirtelen fölállt, és arca megint sápadt volt.

- Nem tudom megtenni! - kiáltotta elgyötört hangon, szinte kétségbeesetten. - Stephen, ne kérje ezt tőlem, ne kényszerítsen! Nincs már erőm vitatkozni, magam sem tudom, mi volna okos, de a szívem nem engedi, hogy megtegyem! Látom, érzem, mennyire lesújtáná őket, mintha tüzes vassal égették volna a lelkembe! Amikor én szenvedtem, senkinek a szíve nem esett meg rajtam. Tudom, mi az, s most én okozok hasonló fájdalmat másoknak! Ettől a gondolattól sohasem tudnék megszabadulni, akárhogy szeret is, szerelmünket keserűséggel töltené el. Philip sorsa nem közömbös nekem, ha nem is szeretem úgy, mint magát. Emlékszem minden szóra, amit egymásnak mondtunk. Tudom, hogyan gondol rám, bennem látja élete egyetlen reménységét. A sors azért vezette hozzám, hogy nehéz életét megkönnyítsem, de én cserbenhagytam! És Lucy, aki jobban bízott bennem, mint bárkiben a világon, és én megcsaltam! Nem, Stephen, nem lehetek a felesége. Nem nyúlhatok olyan boldogság után, amelynek ára mások boldogtalansága. Nem engedhetõ meg, hogy az erő szabja meg, mit tegyünk és mit érezzünk egymás iránt. Elszakítana mindentől, ami eddigi életemben szent és tiszta és drága volt! Nem kezdek új életet úgy, hogy mindezt elfelejtsem. Vissza kell térnem a múlthoz, meg kell benne fogódzkodnom, különben úgy fogom érezni, hogy nincs szilárd talaj a lábam alatt.

- Jóságos ég, Maggie, hisz maga teljesen megzavarodott, és félrebeszél! - kiáltott föl Stephen; ő is fölugrott, és megszorította a lány karját. - Hát hazamehet most anélkül, hogy házasságot kötnénk? Nem gondol arra, drágám, mit fognak magáról beszélni? Nem látja a dolgokat a maguk valóságában?

- Hogyne látnám! De hinni fognak nekem. Bevallok mindent őszintén. Lucy hinni fog nekem, és megbocsát magának, aztán, ó, istenem, istenem, *valami* jó mégiscsak származik abból, hogy azt tettük, ami helyes, és nem hagytuk magunkat eltántorítani. Kedves, drága Stephen, engedjen el, kérem, ne taszítson még mélyebbre, a lelkiismeret-furdalás poklába! Csak fél szívvel egyeztem bele abba, ami idáig történt, de most már nem megy tovább!

Stephen eleresztette a karját, és leroskadt a székbe; olyan düh fogta el, hogy szinte belekábult. Néhány percig hallgatott, rá sem nézett a lányra, aki megrémült ettől a hirtelen változástól, és könnyörgő, epedő szemmel nézett rá.

- Jó, hát akkor menjen! - mondta végül Stephen anélkül, hogy a lányra pillantott volna. - Hagyjon el, ne gyötörjön, nem bírom tovább!

Maggie önkéntelenül közelebb hajolt hozzá, és feléje nyújtotta karját, hogy kezét megérintse, de Stephen visszarettent, mintha tüzes vassal közelítettek volna hozzá, és megismételte:

- Hagyjon el!

Maggie nem volt tudatában elhatározásának, amikor eltávolodott attól a komor arctól, mely elfordult tőle, s gépies léptekkel, mintha már elfelejtette volna, mit is akar, kiment a szobából. Mi volt még hátra? Lépcsőfokokat látott maga előtt homályosan, mint valami álomban, s lement... így látta a gyalogjáró szegélyköveit is... a kocsit meg a lovat, mely ott állt... az utcát, melyen a kocsi elindult, aztán egy másik utcát, ahol befordult... így érkezett meg a postakocsi-állomásra, ahol az utasok éppen beszálltak... agyán átvillant a gondolat, hogy ez a postakocsi őt is elvihetné, talán hazafelé... de nem kérdezett semmit, csak beszállt.

Haza, haza, haza, ahol anyja és bátyja várja, s Philip meg Lucy, gondjainak és megpróbáltatásainak színhelye, a rév, mely után szíve-lelke sóvárog, a szentély, ahol menedéket talál, ahol múlt erekléi is segítik, és visszatartják a még mélyebb bukástól. Stephen is eszébe jutott, s ez a gondolat olyan volt, mint valami szörnyű, lüktető fájdalom, de mégis - mint az ilyen fájdalom általában - egész valóját fölrazta, és minden egyéb gondolatát megmozgatta. De ezek a gondolatok nem terjedtek ki arra, hogy mit mond majd róla a világ s viselkedéséről miképpen vélekedik. A szerelem, a szánalom, a lelkiismeret-furdalás annyira szorongatta szívét, hogy egyelőre nem tudott másra gondolni.

A postakocsi Yorkba vitte, még messzebbre hazulról. De ezt csak éjfélkor tudta meg, amikor megérkeztek az ódon városkába, és ki kellett szállni. Nem fontos, gondolta, itt is meghálhat éjszakára, s reggel majd indul haza. Zsebében volt az erszénye minden pénzével - egy bankjegy volt benne meg egy arany. Szórakozottságból felejtette a zsebében tegnapelőtt, amikor a bevásárlásból hazament.

S amikor lefeküdt a régi fogadó komor szobájában azon az éjszakán, vajon továbbra is tántorítatlan akarattal gondolt-e az útra, mely előtte állt - a vezeklés és önfeláldozás útjára? Az élet nagy küzdelmei nem ilyen egyszerűek - életünk súlyos problémái nem rajzolódnak ki világosan előttünk. Maggie Stephen arcát látta a sötét éjszakában, amint feléje fordul elgyötörten, szenvedélyes, keserű szemrehányással. Újra átélte a vele töltött órák minden remegő gyönyörűségét; mellette az élet könnyű lebegés volt az öröm hullámain, nem pedig nagy erőfeszítést követelő türelem és nyugalom. A szerelem, amelyről lemondott, újra megkísértette kegyetlen varázsával. Érezte, mintha kitárná karját, hogy legalább még egyszer újra szívébe fogadja, de tovasiklott, eltűnt és szertefoszlott; nem maradt utána más, csak egy mély, szívbizsergető, gyorsan elhaló hang, mely ezt mondta: „Vége - mindörökké vége!”

HATODIK RÉSZ AZ UTOLSÓ MENTSÉG

1

VISSZATÉRÉS A MALOMBA

Öt nappal azután, hogy Stephen és Maggie elhagyta St. Ogg's városát, Tom Tulliver délután négy és öt óra közt a kavicsos ösvényen állt, mely a régi házból a dorlcote-i malomba vezetett. Most már ő volt itt a gazda - teljesítette haldokló apja utolsó kívánságát: nagy önfegyellemmel és sok év kitartó munkájával nemcsak helyreállította, de még öregbítette is a család régi jó hírnevét, melyre a Dodsonok és Tulliverék olyan büszkék voltak mindig.

De Tom arcán, amint ott állt a csöndes, forró napsütésben ezen a nyári délutánon, nem tükröződött sem öröm, sem diadal. Szája keserűen legörbült, homlokán a redő mélyebb és zordabb volt, mint valaha, kalapját szemébe húzta a napfény ellen, s kezét zsebébe mélyesztve járkálni kezdett a kavicsos úton, föl és alá. Semmi hírt nem kapott a húga felől, amióta Bob Jakin megérkezett a gőzhajóval Mudportból, és véget vetett annak a fölöttébb valószínűtlen feltevésnek, hogy Maggie-t talán valami baleset érte a vízen; azt állította, hogy látta miss Tullivert, amint Mr. Stephen Guest társaságában kiszállt a hajóból. Vajon mi lesz a következő hír? Hogy férjhez ment vagy mi? Valószínűleg nem kötött vele házasságot. Tom fölkészült gondolatban a legrosszabbra, ami történhetett - nem arra, hogy meghalt, hanem arra, hogy szégyent hozott a családra.

Amint így járkált, éppen háttal a bejáratnak és arccal a malomkereket hajtó, zúgó folyó felé fordulva, egy nyúlánk, fekete szemű női alak (akit jól ismerünk) közeledett a kapuhoz, ahol megállt, és hevesen dobogó szívvel nézett Tomra - arra az emberre, akitől gyerekkora óta mindig a legjobban rettegett. Olyan félelem volt ez, amely akkor támad bennünk, ha szeretünk valakit, aki kemény, kérlelhetetlen, hajthatatlan, akihez sohasem tudnánk alkalmazkodni, de szívünk megszakadna, ha kénytelenek volnánk elidegenedni tőle. Ez a mélyen gyökerező félelem remegtette meg most Maggie-t, de mégis el volt szánva arra, hogy a bátyjához térjen vissza, és nála keressen menedéket - hiszen ez volt az egyetlen természetesen menedék, amelyre még számíthatott. Mélységes megaláztatásában, melyet gyöngeségére visszapillantva érzett, s lelkiismeret-furdalásától gyötörtén, amint a bajokra gondolt, amelyeket másoknak okozott, szinte sóvárgott rá, hogy meghallhassa Tom szigorú szemrehányásait, s némán, türelmesen alávesse magát zord, becsmérő ítéletének, amely ellen régebben annyiszor föllázadt. De most igazán megérdemelte! Van-e a földön gyarlóbb lény nála? Epedve várt valami külső segítséget, hogy jobb szándékában megerősítse, s ezt csak úgy érthette el, ha teljesen, őszintén, alázatosan bevall mindent elejétől végig, mégpedig azoknak, kiknek minden szava, minden pillantása az ő lelkiismeretének a tükörképe.

Maggie Yorkban kénytelen volt egy napig az ágyat őrizni, annyira kimerítette a szörnyű fejfájás, mely minden bizannyal az előző nap és éjszaka izgalmainak következménye volt. Arcán és szemében még most is meglátszott a rosszullet meg a testi fájdalom, egész külseje (hiszen napok óta nem váltott ruhát) elnyűtt és gyűrött volt. Lenyomta a kertajtó kilincsét, és lassan, nagyon lassan bement. Tom nem hallotta az ajtó nyikorgását - éppen a zúgó malomgát közelében állt; de amikor visszafordult, és fölnézett, meglátta a hógát, akinek földült arca, megviselt öltözeke - és még inkább az, hogy egyedül érkezett - legrosszabb sejtelmeit igazolta. Megállt - az utálkozástól és fölháborodástól sápadtan, reszketve.

Maggie is megállt, három lépésnyire tőle. Észrevette arcán a gyűlölet kifejezését, minden idegszála beleremegett, de beszélnie kellett.

- Tom - kezdte elhaló hangon -, visszajöttem hozzád... hazajöttem... hogy menedéket találjak nálad, és elmondjak mindent.

- Nálam nem találsz otthonra - kiáltotta Tom dühében reszketve. - Gyalázatot hoztál mindnyájunk fejére. Meggyaláztad apám nevét. Legjobb barátaidnak átka lettél. Aljas vagy, hazug, csaló! A legszentebb ok sem volt elég ahhoz, hogy visszatartsd. Mosom kezemet, hallani sem akarok rólad soha többé! Semmi közöm hozzád!

Anyjuk ekkor lépett ki a házból. Szinte kövé dermedt a kettős megrendüléstől: meglátta Maggie-t, és meghallotta Tom szavait.

- Tom - kezdte újra Maggie most már valamivel bátrabban -, talán nem vagyok annyira bűnös, mint hiszed. Sohasem gondoltam igazán arra, hogy érzéseimnek engedjek. Küzdöttem ellenük. A csónak sokkal messzebbre vitt, semhogy kedden visszajöhettem volna. De mihelyt lehetett, visszajöttem.

- Nem tudok hinni neked többé - mondta Tom, az első pillanat remegő izgalmából fokozatosan eljutva a hideg és rideg szigorúsáig. - Titkos viszonyt folytattál Stephen Guesttel, mint azelőtt másvalakivel. Meglátogatott akkor is, amikor Moss néninél voltál. Kettesben sétálgattál vele az országúton. Bizonyára Lucy vőlegényével sem viselkedtél úgy, ahogy tisztességes lányhoz illik, különben sohasem történt volna meg, ami történt, Luckrethben látták, hogy továbbbeveztetek. A többi helyen is áthaladtál, nagyon jól tudtad, mit csinálsz. Philip Wakemet spanyolfalnak használtad föl, hogy megtéveszd Lucy-t, akinél jobb barátnőd sohasem volt. Szépen megháláltad, mondhatom. Menj el hozzá, és nézd meg: betegen fekszik, beszélni sem tud. Anyám a közelébe sem mehet, nehogy *te* juss az eszébe!

Maggie szinte elszédült; szíve úgy elszorult félelmében, hogy nem tudott különbséget tenni igazi vétke és bátyja vádjai közt, s még kevésbé volt ereje ahhoz, hogy védekezni tudjon.

- Tom - kezdte kezét tördelve köpenye alatt, s minden erejét összeszedve, hogy ezek után még szólni tudjon -, akármit tettem is, keservesen megbántam. Jóvá akarom tenni bűnömet. Kész vagyok mindent elviselni. Szeretném, ha visszatartanál attól, hogy újra vétkezzem.

- *Én* tartalak vissza? - kérdezte Tom kegyetlen keserűséggel. - Amikor nem tartott vissza a vallás, s hála és becsület érzése sem, amely az emberrel születik! Az az ember pedig megérdemelné, hogy agyonlőjem, ha nem volna... De mit beszélek róla! Te ezerszer rosszabb vagy nála! Utálom a jellemedet, a viselkedésedet. Küzdöttél az érzéseid ellen, azt mondd? Nekem is voltak érzelmeim és vágyaim, de legyőztem őket! Sokkal keservesebb életem volt, mint neked, de *én* abban találtam vigaszt, hogy teljesítettem a kötelességemet. Nem, én nem leszek olyan jellemnek a védője és oltalmazója, mint a tied. Hadd lássa a világ, hogy különbséget tudok tenni a jó és a rossz között! Ha ínségben vagy, gondoskodom rólad, csak szólj az anyámnak. De nem élhetsz velem egy fedél alatt. Éppen elég, ha el kell viselnem azt a gondolatot, hogy ilyen gyalázatot zúdítottál ránk, de hogy még lássalak is, azt nem bírom el!

Maggie kétségbeesett szívvel megfordult, és lassan elindult az ajtó felé. Ám a szegény, remegő anya szeretete most föllángolt, s legyőzte félelmét.

- Édes gyermekem! Veled megyek! Van még anyád!

Ó, milyen balszem volt ez az ölelés Maggie-nek most, amikor a szíve majd megszakadt! Minden bölcsességnél többet ér egy csöppnyi egyszerű emberi szánalom, mely segíteni akar, és nem hagy el a bajban.

Tom megfordult, és visszament a házba.

- Gyere be hozzám, kislányom - súgta Mrs. Tulliver. - Nem tilthatja meg, hogy nálam maradj, és az én ágyamban aludj. Nem fogja megtagadni, ha én kérem.

- Nem, anyám - tiltakozott Maggie halkán, szinte sóhajtva. - Az ő házába soha nem teszem be a lábam.

- Akkor várj meg odakünn. Összeszedelőzködöm, és veled megyek.

Amikor anyja, kalappal a fején, kifelé indult, Tom feltűnt a tornácon, és pénzt nyomott a kezébe.

- Az én házam mindig a tied lesz, anyám - mondta. - Majd gyere el, és mondd meg, mire van szükséged, de gyere vissza hozzám okvetlenül.

A szegény Mrs. Tulliver eltette a pénzt, de nagy ijedtségében nem tudott szólni semmit. Az egyetlen, dolog, amit anyai ösztönével világosan látott, az volt, hogy szerencsétlen gyermeke mellett van a helye.

Maggie megvárta a kapun kívül. Megfogta anyja kezét, és egy darabig szótlanul mentek egymás mellett.

- Anyám - mondta végül Maggie -, menjünk Luke házába. Luke biztosan befogad. Kislánykoromban mindig nagyon jó volt hozzám.

- Most már maguk is szűken vannak, drágám, nem tudnak minket elhelyezni, a felesége annyi gyereket hozott a világra. Nem tudom, hová menjünk, hacsak valamelyik nénédhez nem, de alig merném megkockáztatni - mondta szegény Mrs. Tulliver, akit szellemi képességei ebben a nagy bajban teljesen cserbenhagytak.

Maggie hallgatott egy ideig, aztán így szólt:

- Menjünk hát Bob Jakinéhez, anyám. A felesége szívesen ad nekünk egy szobát, ha éppen nincs más lakójuk.

Így értek St. Ogg'sba, a folyóparti régi házba.

Bob éppen otthon volt. Mostanában nehéz volt a szíve, pedig máskülönben egészen új öröm és büszkeség dagasztotta volna, hiszen egy kéthónapos csecsemővel dicsekedhetett, s egyetlen kortársa sem lehetett elevebb jószág, akár herceg volt az apja, akár házaló. Bob talán nem is értette volna meg egészen, mi a különös abban, hogy Maggie kisasszony Stephen Guest fiatalúr társaságában bukkan föl a mudporti kikötőparton, ha nem veszi észre, hogy Tom úrfi mennyire kijött a sodrából, amikor ezt a hírt megvitte neki. A leányszöktetés szerencsétlen körülményeinek híre azóta St. Ogg's úri körein kívül is eljutott mindenhová, s szóbeszéd tárgya lett még a lovászok és inasgyerekek között is. Így aztán Bob, amikor ajtót nyitott, és meglátta Maggie-t, amint ott állt előtte fáradtan és földúltan, nem kérdezett semmit; csak egy kérdése lett volna, s azt sem merte hangosan kimondani: vajon hová lett Stephen Guest? Bob a maga részéről erősen remélte, hogy hamarosan eljut annak a bizonyos intézetnek legforróbb helyiségébe, amelyet állítólag a túlvilágon tartanak fönnyel hasonló erkölcsű urak befogadására.

A kiadó szoba üres volt, s a vézna Mrs. Jakin meg a természetesebb anyós egyaránt mindent elkövetett, hogy „az öreg nagysága meg a fiatal kisasszonyka” minél kényelmesebben érezze magát náluk. Maggie - sajnos - még mindig csak „kisasszonyka” volt. Az éles eszű Bob sehogy sem tudta megmagyarázni magának, miképpen történhetett ez - hogy Stephen Guest faképnél hagyta Maggie-t, vagy elengedte, ha már abban a szerencsében részesült, hogy megtarthatta volna. De hallgatott, és a feleségének is megtiltotta, hogy bármit is kérdezzen tőle. Ő maga óvakodott attól, hogy bemenjen a kis nappali szobába, hogy olyan látszata ne

legyen, mintha tolakodni vagy kíváncsiskodni próbálna; ugyanolyan lovagias volt a fekete szemű „kisasszonyká”-hoz, mint a régi időkben, amikor azt az emlékezetes könyvcsomagot vitte neki ajándékba.

De egy-két nap múlva Mrs. Tulliver megint elment néhány órára a malomba, hogy utánanézzon Tom háztartásának. Ez Maggie kívánsága volt. Az érzelmek első heves kitörése után, melyre hamarosan sor került, mihelyt nem volt többé semmi konkrét tennivalója, anyja jelenlétét már nem érezte annyira nélkülözhetetlennek, sőt inkább egyedül szeretett volna maradni bánatával. De magánya csak nagyon rövid ideig tartott a folyóra néző ódon nappali szobában, mert csakhamar kopogtattak az ajtón, s amikor bánatos arcát arra fordítva azt mondta: „Szabad!” - Bob lépett be, karján a csecsemő és Mumps kutya a sarkában.

- Visszamegyünk, ha zavarjuk, kisasszonykám - mondta Bob.

- Dehogysis! - tiltakozott Maggie halkán, s erőltetetten megpróbált mosolyogni.

Bob betette az ajtót maga mögött, közelebb lépett, és megállt Maggie előtt.

- Tetszik látni, kisasszonyka, van egy kisbabánk, s szeretném, ha megnézné és a karjára venné, ha volna szíves. Mert azt a bátorságot vettük magunknak, hogy a kisasszonyka nevére kereszteljük, s már ezért is jó volna, ha legalább egy pillantásra tetszene méltatni.

Maggie nem tudott szólni, de kinyújtotta karját, hogy átvegye a pici babát; Mumps aggódva szimatolgatott, míg meg nem győződött róla, hogy ez az átköltöztetés baj nélkül ment végbe. Maggie szívét Bob szavaira és cselekedetére melegség öntötte el; nagyon jól megértette Bob szándékát - ezt a módot választotta arra, hogy rokonszenvét és tiszteletét kimutassa.

- Foglaljon helyet, Bob - kínálta mindjárt, s a fiatal apa némán leült, mert nehezen tudta nyelvét ehhez az új helyzethez idomítani, hogy ne azt mondja ki, amit mondani szeretne.

Maggie lenézett a kisbabára, aggódva szorította magához, mintha attól félne, hogy mivel esze máshol jár, még elejtheti, s végül így szólt:

- Szeretnék egy szívességet kérni magától, Bob.

- Ne tessék már így beszélni, kisasszonyka! - készségeskedett Bob, s megmarkolta Mumps nyakán a bőrt. - Ha valami szolgálatot tehetnék a kisasszonynak, jobban örülnék neki, mint egy egész napi keresetemnek.

- Szeretném, ha fölkeresné Kenn tiszteletes urat, és engedélyt kérne, hogy beszélhessek vele. Mondja meg neki, hogy itt vagyok, és nagyon hálás lennék, ha meglátogatna, amíg anyám nincs itt. Mama csak este jön vissza.

- Meglesz, kisasszonyka, meglesz egy szempillantás alatt, hiszen pár lépés az egész. Csakhogy a nagytiszteletű úr felesége meghalt, ott fekszik kiterítve, és holnap temetik. Aznap halt meg, amikor hazajöttem Mudportból. Bizony kár, hogy éppen most halt meg, amikor a kisasszonyka beszélni szeretne a nagytiszteletűvel. Nem szívesen háborgatom most, még igen-igen korán volna.

- Nem, nem Bob - mondta Maggie -, akkor hagyjuk, talán megpróbáljuk néhány nap múlva, ha majd meghallja, hogy már kijár. Igen, igen, de hátha elutazik valami hosszabb útra - tette hozzá sóhajtva, annyira elcsüggedt megint erre a gondolatra.

- Dehogya utazik, kisasszonykám! Eszibe se jut! Nem olyan ember az, mint egyik-másik úr, aki a temetés után fürdőhelyre utazik, hogy ott sirassa megboldogult feleségét! Neki fontosabb dolga van. Nagyon utánanéző az egyházközség dolgainak, rajta van a szeme mindenén! A kicsikét is ő tartotta keresztvíz alá, s itt a házamban keresett föl, hogy megkérdezze, mit

csináltam vasárnap, amikor nem mentem el a templomba. Megmondtam neki, hogy minden hónapban három vasárnap úton vagyok, és úgy megszoktam a bandukolást, hogy már nem is tudok egy helyen ülni sokáig. Úristen! Mondom neki: egy házalónak nem köll sok a templomból, mert megfekszik a gyomrára, mondom, elég belőle egy harapás is. Jaj, hogy simul az a poronty a kisasszonyhoz, meglátszik rajta, hogy jól érzi magát! Mintha csak ismerné, az áldóját! Ismeri is, hát, akárcsak a madárfiókák a hajnalt!

Bob nyelve most már észrevehetőleg megoldódott, megszabadult szokatlan béklyóitól, sőt az a veszély fenyegetett, hogy a kelleténél is többet fog kerepelni. Ám a téma, amiről nagyon szeretett volna közelebbit megtudni, olyan nehéz és kényes volt, hogy nyelve inkább a megszokott ösvényen siklott tova, semhogy járatlan utakra próbáljon elkalandozni. Bob érezte ezt, s egy időre elhallgatott, miközben azon töprengett, hogyan lehetne a témát megközelíteni. Végül a szokottnál jóval félénkebb hangon megszólalt:

- Megengedi, kisasszonykám, hogy kérdezzek valamit, csak egyetlenegyet?

Maggie kissé megrezzent, de mégis így felelt:

- Szívesen, Bob, ha csak énám vonatkozik és nem valaki másra.

- Hát, ahogy vesszük, kisasszonykám, mert csak azt szeretném tudni, haragszik-e a kisasszonyka valakire?

- Nem, senkire - válaszolta Maggie, s csodálkozva nézett rá. - Miért?

- Úristen! - kiáltott föl Bob, és akkorát csípett Mumps nyakán, mint még soha. - Szeretném, ha úgy volna, és megmondaná nekem. Mert akkor úgy ellátnám az illetőnek a baját, hogy holta napjáig megemlegetné. Utána mind szaladhatna a törvényhez, bánnám is én!

- Ó, Bob - mondta Maggie halvány mosollyal. - Maga igazán jó barátom! De nem kívánok megbüntetni senkit, még ha rosszat tett volna is velem. Éppen elég rosszat követtem el magam is.

A dolgoknak ilyenén való fölfogása meghökkentette Bobot, és még rejtélyesebb lett előtte, mi történhetett Stephen meg Maggie között. De a további kérdezősködést már túlságosan tapintatlannak tartotta, még ha kellő formába tudta volna is öltöztetni. Így hát kénytelen volt visszavinni a kisbabát a mamájához, aki már türelmetlenül várta.

- Ha esetleg kedve van Mumpsszal játszani, kisasszonykám - ajánlotta, amikor átvette Maggie-től a bébit -, mondhatom, pompás cimbora! Mindenhez ért, és szívesen megcsinál akármit. Ha megparancsolom neki, lefekszik ide a küszöbre, és hűségesen őrzik a kisasszonykát, éppen olyan csöndesen, ahogy a batyumat szokta őrizni. Ha megengedi, itt hagyom egy kicsit, hadd szeresse meg a kisasszonykát. Úristen! Milyen jó érzés, ha egy ilyen néma állat szereti az embert. Meglátja, hogy ragaszkodik majd a kisasszonykához, és milyen illedelmes!

- Jó lesz, hagyja itt - egyezett bele Maggie. - Azt hiszem, örülnék, ha Mumps megbarátkoznék velem.

- Ide feküdj le, Mumps! - parancsolt a kutyára Bob, és Maggie lába elé mutatott. - És el ne mozdulj innen, amíg nem szólnak.

Mumps tüstént leheveredett, és a legkisebb nyugtalanság sem látszott rajta, amikor gazdája elhagyta a szobát.

ST. OGG'S ÍTÉLETET MOND

Nemsokára egész St. Ogg's tudta, hogy miss Tulliver visszajött. Tehát nem azért szökött meg, hogy Stephen Guest felesége legyen. Annyi bizonyos, hogy Stephen Guest nem esküdött meg vele, ami különben egyre megy, már ami a lány vétkét illeti. Az embereket általában cselekedeteik eredménye szerint szoktuk megítélni. Nem is lehet másképp, hiszen nem ismerhetjük az egész folyamatot, mely az eredményhez elvezet. Ha miss Tulliver néhány havi luxusutazás után Mrs. Stephen Guestként tér vissza, megfelelő (bár utólagosan beszerzett) kelengyével, s mindazokkal az előnyökkel, melyek egy gazdag ember egyetlen fiának akár kelletlenül fogadott feleségét is megilletik, a közvélemény, mely St. Ogg'sban csakúgy, mint bárhol, mindig nagyon jól tudja, mit kell gondolnia, az eredménynek pontosan megfelelő, enyhe ítéletet hozott volna. A közvélemény ilyen esetekben mindig nőnemű, nem a világot, csak a női világot képviseli, ez pedig (ugyancsak az említett esetben) úgy látta volna a dolgot, hogy két jóképű fiatal teremtes (a férfi St. Ogg's legelső családjának sarja) fonák helyzetbe került, s olyan lépésre ragadtatta magát, mely (enyhén szólva nagyfokú meggondolatlanság volt) fájdalmas csalódást keltett, különösen a kedves leánykában, miss Deane-ben. Kétségtelen, hogy Mr. Stephen Guest helytelenül viselkedett, de végtére is a fiatalemberek mindig hajlamosak hirtelen beleszeretni valakibe. Mrs. Guest talán rosszul tette, hogy mindezt tűrte (*régebben* azt rebesgették, hogy a lány egész komolyan eljegyezte magát a fiatal Wakemmel; az öreg Wakem maga említette). Istenem, hisz oly fiatal még! Ráadásul egy testi hibás fiatalemberről van szó, míg Stephen Guest elbűvölően jóképű! Azt mondják, imádja a szíve választotta hölgyet (ami, persze, nem tarthat sokáig), és a lányt annak akarata ellenére szöktette meg a hajón. Mit tehetett volna szegény? Vissza már nem fordulhatott, hiszen akkor senki nem állt volna többé szóba vele. És milyen jól illik arcbőréhez az a kukoricásárga szaténruha! Úgy látszik, megint divatba jönnek a fodrok elöl, több ilyen ruhája is van! Azt mondják, az ifjú férjnek semmi sem elég jó és drága, ha imádotjának vásárol valamit. Szegény miss Deane! Bizonyára sajnálatra méltó, de ne felejtjük el, hivatalosan még nem voltak jegyesek, s jót fog tenni neki a levegő ott a tengerparton. Végtére is, ha a fiatal Guest csak *ennyire* szerette, még örülhet, hogy nem lett a felesége. Mily csodás *parti* olyan fiatal lánynak, mint ez a miss Tulliver - igazán regényes. Képzeld csak, a fiatal Guest föllép képviselőjelöltnek a következő választáson! Ezek a kereskedőcsaládok! Manapság nincs ennél jobb pálya! Az a fiatal Wakem majdnem beleőrült a dologba, igaz, mindig ütődött volt egy kicsit. Most megint külföldre utazott, hogy ne legyen útban, legjobb is egy félig-meddig nyomorék fiatalembernek. Miss Unit kijelentette, hogy ő bizony nem megy látogatóba Stephen Guestékhez. Micsoda ostobaság! Úgy tesz, mintha különb volna, mint bárki más. A társas élet egyszerűen abbamaradna, ha mindenkinek a magánügyeit firtatnánk. A kereszténység is arra tanít, hogy ne gondoljunk rosszat senkiről. Egyébként esküdni mernék rá, hogy nem is adták le a névjegyüket miss Unitnál.

Csak hogy az eredmény, mint tudjuk, nem volt olyan, hogy a hibák elkendőzésére késztessem. Maggie kelengye nélkül és férj nélkül tért vissza - megalázva, megtépázva, olyan helyzetben, hogy a társaság többé nem fogadhatta be; hisz tudjuk, az ilyen ballépés hova vezet. És a női közvélemény, finom ösztönével, melyet a természet azért oltott belé, hogy a jó társaság fönnymaradását biztosítsa, tüstént fölismerte, hogy miss Tulliver viselkedése igen súlyosan kifogásolható. Szörnyűségesebbet el sem lehet képzelni! Hogy egy lány, aki olyan sokat köszönhet baráti körének, aki anyjával együtt annyi támogatást kapott a Deane családtól, elhalásson egy csinos fiatalembert az unokahúga elöl, aki olyan jó volt hozzá, mintha az

édestestvére volna! Hogy elhalászta előle? Ez nem is a megfelelő kifejezés egy olyan lánnyal kapcsolatban, mint ez a miss Tulliver! Találóbbr volna azt mondani, hogy egyszerűen elcsábította nőhöz méltatlan, kihívó merészségével és féktelen szenvedélyességével. Viselkedése régtől fogva gyanús volt. Viszonya a fiatal Wakemmel, amely, úgy mondják, több éven keresztül tartott, csúnya dolog volt, szinte undorító! Miss Tullivernek már a külső megjelenésében is volt valami, amiből a női közvélemény kifinomult ösztönével megérezte, hogy nem lesz jó vége. Ami szegény Stephen Guestet illeti, őt igazán csak sajnálni lehet. Egy huszonöt éves fiatalembert ilyen esetben aligha lehet szigorúan megróni; valójában csak áldozata volt egy merész, ármányos lánynak. Nyilvánvaló, hogy akarata ellenére engedett a lány csábításának. De le is rázta a nyakáról, mihelyt tehette; s hogy olyan hamar elváltak, igen rossz fényt vet a *lánnyra*, csakis őrá. Igaz, hogy a fiatalember írt egy levelet, amelyben minden bűnt magára vállalt, romantikus hangon számol be a történekekről, és igyekszik a lányt olyan színben feltüntetni, mintha teljesen ártatlan volna. Ezt, persze, megtehetette. Ám a női közvélemény kifinomult ösztönét - hála istennek! - nem lehet ilyen könnyen megtévesztetni, különben hová jutnánk? Elég az, hogy a lányt tulajdon bátyja is elkergette háza küszöbéről; észrevehetett már egyet-mást, kétségtelenül, ha elszánta magát erre. Nagyon tisztességes fiatalember ez a Tom Tulliver, alighanem sokra viszi még. Húgának a gyalázata persze súlyos csapást mért rá. A lány remélhetőleg eltisztul erről a környékről, Amerikába vagy máshova, hogy jelenlétével ne fertőzze a levegőt St. Ogg'sban, mert az igen nagy veszélyt jelentene az itteni fiatal lányokra. Hogy mi vár rá? Semmi jó. Legfőljebb azt lehet még remélni, hogy megbánja bűneit, és Isten megkönyörül rajta. Tom, persze, nem törődhetik annyit a jó társaság üdvével, mint a női közvélemény.

Majdnem két hét kellett ahhoz, hogy az említett finom ösztön ebben a dologban kellőképpen tájékozódjék. Hiszen egy hét is beletelt, míg megérkezett Stephen levele, amelyben beszámolt apjának a történekekről, hozzáfűzve, hogy átkelt Hollandiába, miután mudporti ügynököktől váltóra pénzt vett föl, s pillanatnyilag maga sem tudja, mit fog tenni.

Közben Maggie sokkal gyötrelmesebb gondok martaléka volt, semhogy eszébe jutott volna arra gondolni, miképpen vélekedik viselkedéséről St. Ogg's társadalma. Aggódott Stephenért, Lucyért, Philipért, s szüntelen viharok dúltak szegény szívében, mely csordultig volt szerelemmel, lelki furdalással és szánsalommal. Ha egyáltalában eszébe jutott, hogy igazságtalan megítélés és a társadalomból való kítaszíttatás fenyegeti, úgy érezte, hogy a legrosszabb már megtörtént - elviselhetetlenebb csapás már úgysen érheti, mint azok a szavak, melyekkel bátyja ajtót mutatott neki. Miközben azokért aggódott, akiket szeretett és megbántott, újra meg újra szívébe hasított a szörnyű fájdalom, amelyet Tom szavai okoztak neki - még akkor is pokollá tettek volna az életét, ha a gyönyörök mennyországa tárja ki előtte kapuit. Egy pillanatra sem csillant föl előtte a remény, hogy talán valamikor még boldog lehet; minden érző idegszála fájdalomtól remegett, és azt gondolta, soha életében nem tud már egyebet érezni. Hátralevő élete nem lehet más, mint szakadatlan bűnbánat és vezeklés, s ha jövőjére gondolt, csupán arra vágyott, hogy tartsa vissza valami hatalom a további bűnöktől. Gyengesége olyan volt, mint egy visszajáró kísértet - szörnyű lehetőségek látomásai gyötörték, melyektől csak akkor lehet nyugta, ha biztos menedékhelyet talál, ahol elrejtőzhetik.

De azért voltak gyakorlati tervei. A függetlenség vágya olyan érzés volt benne, melyet örökölt és megszokott; ez figyelmeztette arra, hogy minden körülmények között meg kell keresnie a kenyerét. S mivel minden más terv bizonytalannak látszott, vissza akart térni az egyszerű varrómunkához, mellyel annyit kereshet, hogy megfizesse Bobnak a szállást. Rá akarta venni anyját, hogy minél hamarabb költözzék vissza Tomhoz, ő majd csak eltartja magát St. Ogg'sban valahogy. Dr. Kenn talán segítségére lesz néhány jó tanáccsal. Nem felejtette el, milyen szavakkal búcsúzott tőle a jótékonsági bazáron. Eszébe jutott, hogy bizalmat érzett,

amikor a lelkésszel beszélt, s epedve várta az alkalmat, hogy mindent megvallhasson neki. Anyja mindennap elment Deane-ékhez Lucy hogyléte iránt érdeklődni. Mindig szomorú hírrel tért vissza: Lucy t egyelőre semmi sem tudja fölírni abból a letargikus állapotból, amelybe az első megrázkódtatáskor esett. De Philipről Mrs. Tullivernek még ennyit sem sikerült megtudnia. Ha az utcán találkozott valakivel, az természetesen óvakodott attól, hogy bármit is mondjon neki, ami a leányára vonatkozik. Végül összeszedte bátorságát, és meglátogatta nővérét, Mrs. Glegget, aki természetesen mindent tudott, sőt Mrs. Tulliver távollétében föl is kereste Tomot a malomban, de Tom nem beszélt róla, miről volt szó köztük.

Mihelyt anyja elment hazulról, Maggie föltette kalapját. Elhatározta, hogy elsétál a lelkészlakba, és megpróbál Kenn doktorral beszélni. Igaz, hogy mély gyászban van, de másoknak a bánata ilyenkor nem hat zavaróan. Hazatérése óta Maggie most lépett ki először a házból, de útjának célja annyira elfoglalta gondolatait, hogy észre sem vette a kellemetlenségeket, melyekkel találkozott - hogy a szembejövő emberek csodálkozva meresztk rá a szemüket. De amikor áthaladt néhány szűkebb utcán, mely Bob házáól a városba vitt, mégis föl kellett figyelnie a szokatlanul bémész pillantásokra, melyek kissé idegessé tették; ezért meggyorsította lépteit, s nem nézett sem jobbra, sem balra. Ám nemsokára Mrs. Turnbull és a leánya jött vele szembe - családjának régi ismerősei. Mindketten furcsán néztek rá, aztán szó nélkül elfordították fejüket. A szigorú pillantások fájtak Maggie-nek, de nem haragudott meg értük, olyan erős volt a szívét eltöltő önvád. „Nem csodálom, hogy nem akarnak szóba állni velem - gondolta -, hiszen nagyon szeretik Lucy-t.” De nemsokára arra eszmélt, hogy a biliárdterem előtt kell elhaladnia, ahol fiatalemberek egy kis csoportja álldogált. Akaratlanul is észrevette köztük a fiatal Torryt, aki szemüvegével az orrán előlépett, és olyan egykedvűen biccentette meg a fejét, mintha egy ismerős pincérlányt köszöntene. Maggie büszkesége elég erős volt ahhoz, hogy ezt a tűszúrást még nagy bánatában is megérezze. Most ébredt először tudatára annak, hogy még súlyosabb sértéseket is el kell viselnie a hitszegés miatt, amit Lucy ellen elkövetett. De szerencsére már a lelkészlakhoz ért, ahol, remélte, más is vár rá, nemcsak a megérdemelt büntetés. Büntetni könnyű dolog - úton-útfélen számíthat rá, még a legdurvább, legkegyetlenebb, legkérgesebb szívű ember ajkáról is. A segítő könyörület már ritkább - csak igazságos szívekből fakadhat, de azok kötelességüknek is érzik, hogy részesítsék benne.

Amikor bejelentette kívánságát a lelkészlakban, azonnal bevezették dr. Kenn dolgozószobájába. Ott ült fölhalmozott könyvei között, melyekkel most alig volt kedve foglalkozni. Legkisebb gyermeke volt nála, egy hároméves kislány, aki éppen arcához simult. A szolgáló kivitte a gyermeket, s amikor az ajtó becsukódott mögöttük, dr. Kenn egy székre mutatott, és így szólt:

- Már készültem önt meglátogatni, miss Tulliver, de megelőzött. Nagyon örülök neki.

Maggie gyerekesen nyílt tekintetével nézett rá, éppen úgy, mint a bazárban, és azt mondta:

- Szeretnék elmondani önnek mindent.

De szemét máris előntötték a könnyek; a sokáig magába zárt izgalmak és az ide vezető útjának megaláztatásai törtek ki belőle, mielőtt mondanivalóját folytathatta volna.

- Helyes, mondjon el mindent - biztatta dr. Kenn, s komoly, szilárd hangjából jóság, nyugalom áradt. - Gondoljon arra, hogy az élet sok tapasztalattal gazdagított, amelyek talán lehetővé teszik, hogy a segítségére legyek.

Maggie szaggatott hangon, eleinte erőlködve, de később a vallomásból fakadó megkönnyebbuléssel, röviden elmondta küzdelmeinek történetét, mely bizonyára csak első fejezete egy még hosszabb, bánatos történetnek. Dr. Kenn éppen az előző napon tudta meg Stephen levelének tartalmát, s már akkor elhitte, mielőtt még Maggie vallomása megerősítette volna. A

lelkész nem felejtette el Maggie akaratlan kifakadását, amikor a bazárban panaszosan fől-sóhajtott: „Sajnos, nekem okvetlenül el *kell* mennem.” Már akkor úgy érezte, hogy a lányt valami belső tusakodás gyötri.

Maggie leghosszasabban arról az érzésről beszélt, mely hazatérésre készítette, mely szinte kényszerítette arra, hogy ragaszkodjék múltjának minden emlékéhez, s visszatérjen anyjához meg bátyjához. Amikor befejezte, dr. Kenn néhány percig hallgatott. Fölállt, és hátratett kézzel járkált a kandalló előtt. Végül újra leült, és szemét Maggie-re függesztve így szólt:

- Az a sugallat, hogy térjen vissza legközelebbi hozzátartozóihoz és ott éljen, ahová múltjának száalai kötik, igaz sugallat, mely megfelel az egyház alapelveinek és tanításainak. Az egyház kitarja karját a bűnbánók előtt, s a végsőkig öröklik gyermekei fölött, nem hagyja el őket, amíg be nem bizonyul, hogy reménytelenül megrögzött gonosztevők. Persze az volna helyes, ha az egyház a hívők közösségének érzelmeit tükrözné, s minden község egyetlen család volna, melyet a keresztyén testvériség köt össze egy lelkiatya felügyelete alatt. De a keresztyén testvériség tanítását elhanyagolják, szinte azt kell mondanom, hogy teljesen kivesztek a köztudatból, legföljebb részleges és ellentmondó formái élnek mag a szakadárak szűk körében. Ha nem bátorítana a szilárd meggyőződés, hogy az egyház végül mégis helyreállítja határozatainak teljes erejét, amelyek egyedül alkalmasak arra, hogy az emberi szükségleteknek megfeleljenek, bizony gyakran elcsüggednék, amikor saját nyájamban tapasztalom a testvéri szeretet és az egymásért érzett kölcsönös felelősség hiányát. Jelenleg mintha a kötelékek lazítására törekedne minden, mintha a kötelességek betartása, mely a múltban gyökerezik, az emberek szabad választásától, szeszélyétől függne, s azzal akarnák helyettesíteni. Az ön szíve és lelkiismerete tisztán látta ezt a kérdést, miss Tulliver, és megmutatta önnek a helyes utat. Mindezt azért mondtam el, hogy tudja, mit kívánok öntől, és mit tanácsolnék, ha saját érzéseimet és nézeteimet tolmácsolnám, függetlenül a körülményektől, melyek ellenkező irányba hatnak.

Dr. Kenn egy kis szünetet tartott. Modorában nyoma sem volt az ömlengő jóindulatnak. Arca és hangja komoly volt, szinte zord. Ha Maggie nem tudta volna, hogy minél hidegebben és tartózkodóbban beszél, annál forróbb emberszeretet hatja át, megrémült és visszariadt volna tőle. Így azonban bizakodó várakozással hallgatta, s egészen biztos volt benne, hogy segítséget kap tőle.

- Az ön világi tapasztalatlansága, miss Tulliver - folytatta a lelkész -, lehetetlenné teszi, hogy teljes mértékben számoljon azokkal az igazságtalan észrevételekkel, amelyeket minden valószínűség szerint viselkedéséhez fűznek, olyan vádakkal, amelyek akkor is ártalmára válnak, ha alaptalannak bizonyulnak.

- Tudom... már kezdem látni - mondta Maggie, mert nem bírta magába fojtani legutóbbi sérelmeinek fájdalmát. - Tudom, hogy sértegetni fognak... rosszabbnak fognak tartani, mint amilyen vagyok.

- Talán nem tudja még - folytatta dr. Kenn a részvét melegebb árnyalatával -, hogy egy levél érkezett, amely igazságot szolgáltat önnek minden ember szemében, aki csak félig-meddig ismeri önt, mert kétségtelenné teszi, hogy ön a megtérés nehéz és meredek útját választotta olyan pillanatban, amikor ehhez igazán nagy erkölcsi erő kellett.

- Hol van Stephen? - kérdezte a szegény Maggie elpirulva és reszketve; még a lelkész jelenléte sem tudta önuralomra kényszeríteni.

- Külföldre utazott. Apjának megírta mindazt, ami történt. Mindent elkövetett, hogy önt megvédje és igazolja. Remélem, unokahúgára jó hatással lesz, ha erről a levélről értesül.

Dr. Kenn időt adott Maggie-nek, hogy megnyugodjék egy kicsit, s csak aztán folytatta:

- Ez a levél, mint mondtam, tulajdonképpen elegendő volna ahhoz, hogy az alaptalan vádak elhallgattassa. De meg kell mondanom önnek, miss Tulliver, hogy attól tartok, nincs olyan bizonyíték, mely megóvná önt a hamis vádak ártalmas hatásától. Nemcsak egész életem tapasztalatai figyelmeztetnek erre, de az is, amit az utolsó három nap folyamán észleltem. Valószínűleg éppen azok fognak ön fölött leginkább pálcát törni, akik legkevésbé képesek lelkiismeretükkel számot vetni, mint ahogy ön tette, mert ezek nem fogják elhinni, hogy ön ilyen lelki tusán esett át. Attól félek, az ön élete ebben a városban nemcsak kínos lesz, de számos akadályba is fog ütközni. Ezért és csakis ezért kérem, fontolja meg, nem volna-e okosabb, ha valami távolabbi helyen próbálna korábbi elhatározása értelmében állást keresni. Én a magam részéről mindent elkövetek, hogy segítségére legyek ilyen állást szerezni.

- Istenem, hát semmiképpen sem maradhatok itt? - sóhajtott Maggie. - Nincs bátorságom, hogy megint idegen helyen kezdjek új életet! Nem volna ott maradásom. Úgy érezném magam, mint egy magányos vándor, aki múltjától egészen elszakadt. Írtam annak a hölgynek, aki állást ajánlott nekem, s kimentettem magam. Ha itt maradhatnék, talán jövátelhetném valahogyan bűnömet Lucy szemében s talán mások szemében is. Talán sikerülne meggyőzőm őket, mennyire megbántam, amit tettem. Azonkívül - tette hozzá, s szeme büszkén föllángolt, majdnem úgy, mint régen - nem vagyok hajlandó elmenni csak azért, mert hazug vádakkal illetnek. Majd rábírom őket, hogy visszavonják. Ha végül kénytelen leszek is elmenni, mert... mert mások úgy akarják, akkor sem megyek el most mindjárt.

- Jól van - szólalt meg dr. Kenn egy kis gondolkodás után -, ha így határozott, miss Tulliver, számíthat rá, hogy latba vetem minden befolyásomat, mellyel hivatásom révén rendelkezem. Éppen lelkészi hivatalom teszi kötelességemmé, hogy segítsen és támogassam önt. És személyesen is nagyon érdekel az ön boldogulása, lelki békessége.

- Nem kívánok egyebet, csak valami munkát, ami kenyeremet és függetlenségemet biztosítja - mondta Maggie. - Nagyon kevésre van szükségem. A szállás, ahol most lakom, továbbra is megfelel.

- Természetesen gondolkodnom kell a dolgon. Néhány nap múlva inkább módomban lesz a közhangulatot kifürkészni. Meg fogom látogatni, miss Tulliver. Sorsát addig is szüntelenül szívemen viselem.

Dr. Kenn még sokáig töprengett, miután Maggie magára hagyta. Kezét összekulcsolta a hátán, szemét a szőnyegre szegezte, viaskodott a kétségeivel, és a nehézségeket mérlegelte. Olvasta Stephen levelét, s ennek a hangja, valamint az ügyben érdekelt személyek kapcsolatának ismerete arra a gondolatra készítette, hogy a legkisebb rossz mégiscsak az volna, ha Stephen végül házasságot kötne Maggie-vel. S mivel itt St. Ogg'sban még sok év után is bajos lesz egy városban élniök, a jövőre nézve legyőzhetetlen akadályt látott abban, hogy Maggie itt maradjon. Másrésztől azonban, mint olyan ember, aki már sok lelki konfliktust látott, és évek hosszú során át minden idejét embertársainak szentelte, meg tudta érteni Maggie lelkiállapotát, melyben egy ilyen házasság szentségtörésnek minősült volna. A lány lelkiismeretét nem szabad befolyásolnia; az elv, mely vezette, biztosabb iránytű volt, mint a gyakorlati következmények mérlegelése. Dr. Kenn tapasztalatból tudta, hogy a beavatkozás fölöttébb kétséges, és olyan felelősséggel jár, melyet nem lehet könnyedén vállalni. Akár arra törekszik, hogy helyreállítsa a régi kapcsolatot Maggie, Lucy és Philip között, akár pedig azt tanácsolja Maggie-nek, hogy új érzelmére hallgasson - az eredmény kiszámíthatatlan, s annál nagyobb homály fedí, mivel minden következő lépés súlyos bajokkal járhat.

A szenvedély és kötelesség váltakozva alakuló viszonya nagy probléma, különösen annak, aki kellőképpen meg tudja érteni a jelentőségét. Ki tudná megmondani, mikor érkezett el az a pillanat, amikor az ember már képtelen vágyairól eredményesen lemondani, s kénytelen átengedni magát szenvedélyének, melyet bűnnek tart, és ezért sokáig küzdött ellene? Nincs olyan tolvajkulcs, mely minden esetre egyformán alkalmazható. A kazuisztika már gúny tárgyává vált, és becsmérően emlegetjük. Pedig a kazuisták szörszálhasogató szelleme mégis megsejtette azt az igazságot, melyet a legtöbb ember végzetes módon képtelen meglátni és átérezni - azt az igazságot, hogy minden erkölcsi ítélet hamis és sekély, ha nem vizsgálja és mérlegeli az egyéni sorsokat formáló különleges körülményeket, s megállapításait nem ellenőrzi szüntelenül e vizsgálódás fényében.

Az okos, széles látókörű emberek valamennyien ösztönösen irtóznak a merev elvek emberétől, mert már korán rájöttek, hogy a merev elvek nem tudják átfogni életünk titokzatos bonyolultságát, s aki ilyen formulák béklyóiba köti magát, szembehelyezkedik minden isteni sugallattal, mely egyre mélyebb megértésre és emberszeretetre int. A merev elvek emberei, akikkel lépten-nyomon találkozunk, azt a szellemet képviselik, amely erkölcsi ítéleteiben csupán általános szabályokat követ abban a tévhitben, hogy ez az egy kaptafába készült, szabadalmazott módszer egyszerűen az igazsághoz vezet, s nincs szükség semmiféle fejtőzésre és fáradozásra, türelemre és pártatlanságra, még annak a vizsgálatára sem, vajon megvan-e a bíróban az a belátás, mely a kísértés nehéz küzdelmek árán szerzett ismeretéből és minden embernek együttérző megértéséből fakad.

RÉGI ISMERŐSÖK IS VISELKEDHETNEK MEGLEPŐEN

Amikor Maggie hazament, anyja elmesélte neki, hogy Gregg néni viselkedésében milyen változás következett be egészen váratlanul. Amíg Maggie-ről nem érkezett hír, Mrs. Gregg majdnem teljesen becsukta ablakain a zsalukat, és leengedte a redőnyöket. Biztosra vette, hogy Maggie a folyóba fulladt; ez sokkal valószínűbb föltevés volt, mint az, hogy unokahúga és örököse olyasmit tegyen, ami legérzékenyebb pontján érintené a család becsületét. Amikor pedig Tomtól végül megtudta, hogy Maggie hazaérkezett, és távollétét mivel magyarázta, Gregg néni szigorúan lehordta Tomot, amiért mindjárt a legrosszabbat tételezte föl a húgáról, mielőtt még bizonyítékai lettek volna a dologra. Ha az ember nem áll ki a saját „vére” mellett, amíg a becsületnek csak egy kis foszlányát is fölfedezheti benne, akkor ugyan ki mellett áll ki? Csak úgy könnyűszerrel elismerni egy családtag olyan vétkét, mely végrendeletünk megváltoztatására kényszeríthet bennünket - sohasem volt szokás a Dodson családban. S noha Mrs. Gregg már akkor is sötét jövőt jósolt Maggie-nek, amikor mások talán nem tettek ilyen éleslátásról tanúságot, a méltányosság, az igazságosság, a *fair play* elve olyan kincs, amelyhez ragaszkodni kell. Nem a rokonok és jó barátok dolga megfosztani egy lányt jó hírétől, kiűzni a családi hajlék menedékéből, és kiszolgáltatni a külvilág gúnyolódásának - hacsak félreérthetetlenül be nem bizonyult, hogy szégyent hozott a családra. A körülmények persze olyanok voltak, hogy Mrs. Gregg eddig még nem tapasztalt hasonlót, a Dodson családban még sohasem történt ilyesmi. Mégis olyan esetnek tekintette, melyben örökölt becsületessége és egyéni jellemereje egy mederben haladt a rokoni összetartásról vallott alapvető nézeteivel, akárcsak pénzügeiben, ahol világléteében mindig a méltányosságot tartotta szem előtt.

Most összeveszett férjével, aki jóságában és részvételében teljesen Lucy pártjára állt, s éppen olyan szigorúan ítélkezett Maggie fölött, mint Mr. Deane. Mrs. Gregg még Tulliver nővére is neheztelt, mert nem fordult hozzá azon nyomban tanácsért és segítségért. Visszavonult a szobájába, és reggeltől estig bezárkózva maradt Baxter *Szentek pihenője* című munkájával, még látogatókat sem fogadott, amíg a férje hírül nem vitte neki Stephen levelét, melyről Mr. Deane számolt be neki. Ettől kezdve Mrs. Gregg úgy érezte, hogy most már van megfelelő küzdőtér - félretette Baxtert, és kész volt szembeszállni mindenkivel, aki betévedt hozzá. Mrs. Pullet minden tevékenysége abban merült ki, hogy a fejét csóválta, sírdogált és fohászzkodott, inkább Abbot kuzin halt volna meg, vagy egy tucatnyi temetésre került volna a sor - csak ez ne történt volna, mert ilyesmire még nem volt példa, s az ember egészen belezavarodik, azt sem tudja, mit csináljon, s St. Ogg'sba soha többé nem teheti be a lábát, hiszen „az ismerősök” mindenről tudnak; Mrs. Gregg pedig csak azt leste, hogy mikor állít be hozzá Mrs. Wooll vagy bárki más a Maggie-ről szóló hazug mendemondával, akkor majd ő is kinyitja a száját, és megmondja a magáét annak a kereplőnek!

Tommal is volt egy jelenete, s jól megmosta a fejét; most már úgy érezte, biztosabb talajon áll, s szigorúsága ennek arányában fokozódott. De Tom úgy viselkedett, mint a szikla: minél jobban döngették, annál erősebben állt a helyén. Szegény Tom! Ő csak az után ítelt, amit látott, s ítélete éppen eléggé fájt önmagának is. Most csak megerősítését látta mindannak, amit évek hosszú során át saját szemével tapasztalt. Ezek a csalhatatlannak látszó megfigyelések arra mutattak, hogy Maggie jelleme teljesen megbízhatatlan, és annyi rossz tulajdonság lap-pang benne, hogy az elnéző engedékenység nem vezet semmi jóra. Miután ez beigazolódott, Tom elhatározta, hogy ha törik, ha szakad, eszerint fog viselkedni, pedig az elhatározás sok keserű órát szerzett neki. Tom, mint minden ember, saját természetének rabja volt, s nem tudta korlátait átlépni. Amit tanult, egyszerűen keresztülfolyt rajta, s legföljebb egy kis mázat

hagyott hátra. De ne ítélkezzünk szigorúan az ő szigorúsága fölött; ne felejtjük el, hogy felelősségérzetük, türelmük csak a szélesebb látókörű embereknek van. Tomban bizonyos ellenszenv támadt Maggie-vel szemben, s ez éppoly heves volt, mint egymás iránt érzett gyermekkori szeretetük, amikor ujjacskáikat összekulcsolták, s későbbi egyetértésük a közös kötelességben és a közös bánatban. De most már Tom látni sem bírta Maggie-t, mint ahogy meg is mondta neki. Glegg néni csodálkozva látta, hogy a Dodson családnak ez az ága keményebb természetű, egyszersmind kiveszett belőle a családi összetartás érzése, és annál nagyobb személyes büszkeség lépett a helyébe. Mrs. Glegg elismerte, hogy Maggie büntetést érdemel - nem olyan asszony volt, aki ezt tagadta vagy ne tudta volna, mit kell tenni -, de bűnhődése bebizonyította bűnével álljon arányban, nem pedig a mendemondával, olyan emberek fecsegésével, akik nem tartoznak a családhoz, és azt bizonygatják, hogy a saját pereputtyuk különb.

- Glegg nénid úgy leszidott, drágám, mint még soha - mondta szegény Mrs. Tulliver, amikor leányához hazatért -, csak azért, mert nem kerestem föl hamarabb. Csak nem vártam tőle, mondja, hogy ő jöjjön hozzám előbb! De úgy beszélt, ahogy egy jó nővérhez illik, persze egy kicsit lóhátról, mint mindig, tudod, milyen nehéz a kedvében járni. Istenem! De hallottad volna, gyermekem, milyen jóságosan beszélt rólad! Azt mondja, sohasem szeretne, ha még valaki van a házban, akinek külön terítéket meg egyebet kell készíteni, mert ez háborgatja megszokott életmódjában, de téged mégis befogad, és otthont találsz nála, ha kötelességtudóan fölkeresed, s megvéd mindenki ellen, aki rajtad köszörüli a nyelvét, pedig semmi köze a mi dolgainkhoz! Mondtam neki, nem hiszem, hogy most el tudná viselni bárkit is rajtam kívül, annyi bánat nyomja a szívedet, de tudod, mit felelt? „Éntőlem nem fog hallani egyetlen rossz szót sem, s nem vetek a szemére semmit, éppen elegendő vannak a családon kívül, akik örömmel megteszik. De egy jó tanácsot adhatok neki: legyen alázatos!” Ezt mondta. Hát nem szép Jane-től? Mert azelőtt mindent a szememre vetett, emlékszem, ha valamit rosszul csináltam, ha a mazsolabor véletlenül rosszul sikerült, vagy a pástétom túl forró volt, vagy tudom is én, mi!

- Jaj, anyám! - sóhajtott szegény Maggie, mert még a gondolatától is visszaborzadt, hogy érintkezni legyen kénytelen valakivel, míg sebzett lelke annyira érzékeny. - Mondd meg neki, hogy nagyon hálásan köszönöm, és meglátogatom, mielőtt elég erős leszek hozzá, de egyelőre nem tudok beszélni senkivel, kivéve Kenn doktort. Voltam nála, megígérte, hogy ellát tanácsaival, és valami munkát is szerez. Nem tudnék együtt élni senkivel vagy függni valakitől, mondd meg Glegg néninek. Magamnak kell megkeresnem a kenyeremet. És mit hallottál Philipről, Philip Wakemről? Nem találkozta senkivel, aki beszélt volna róla?

- Nem, drágám. De voltam Lucyéknál, és beszéltem a nagybátyáddal. Azt mondja, sikerült rávenni Lucyt, hogy hallgassa meg azt a levelet. Miss Guest volt nála, tudomást szerzett róla, és kérdezett egyet-mást. A doktor úgy véli, hogy nemsokára jobban lesz. Ó, istenem, micsoda világ ez! Mennyi baj van mindenütt! A pörösködéssel kezdődött, aztán egyszerre csak még rosszabb lett minden, éppen amikor remélni kezdtük, hogy megfordul a szerencse.

Ez volt az első siránkozás, melyet Maggie újabban anyja ajkáról hallott. Mrs. Tulliver a Glegg nővérral folytatott beszélgetés következtében zökkent vissza régi szokásába. Maggie szívét hasogatta a szájalom és a lelkiismeret-furdalás.

- Szegény, szegény anyám! - sóhajtotta anyja nyakába borulva. - Mindig haszontalan kislányod voltam, és csak bajt hoztam rád! Most végre boldog lehetnél, ha nem állnék az utadban.

- Ugyan, ugyan, drágám! - tiltakozott Mrs. Tulliver leánya meleg, fiatal arcához simulva. - El kell viselnem a gyermekeimet, hisz több már úgy sem lesz. S ha bajt hoznak rám, annak is

örülnöm kell. Hisz már sok örömöm alig lehet valamiben, amióta a bútoromat elvitték, s már az is elég régen volt. És ami téged illet, valamikor nagyon jó gyerek voltál. Nem is értem, hogy is változhattál meg annyira!

További két-három nap telt el, és Maggie még semmit sem hallott Philipről. Annyira aggódott miatta, hogy ez minden más bánatánál jobban nyomta a szívét. Végül összeszedte bátorságát, és dr. Kennt kérdezte meg, amikor a lelkész legközelebb meglátogatta. De dr. Kenn még azt sem tudta, vajon Philip otthon van-e. Az idősebb Wakem nagyon mogorva volt, újabban annyi bosszúság érte. Csalódott a fiatal Jetsome-ban, akit, úgy látszik, nagyon kedvelt, s utána mindjárt fia reményeinek összeomlása következett, holott ő már engedett, sőt meggondolatlanul beleegyezését adta St. Ogg'sban. Nem csoda, ha hevesen, szinte gorombán válaszolt azoknak, akik fia felől érdeklődtek. Pedig Philip aligha lehetett beteg, mert ez kitudódott volna abból, hogy orvos jár a házhoz. Valószínűbb volt az, hogy Philip egy időre elhagyta a várost. Maggie valósággal belebetegedett a bizonytalanságba, s képzeletét egyre kitartóbban foglalkoztatta, mennyit szenvedhetett Philip. S vajon mit gondolt róla?

Végül Bob egy levelet adott át neki; postabélyeg nem volt rajta. Maggie rögtön megismerte az írást a borítékon - most is nála volt az a zsebkönyv alakú Shakespeare-kötet, melybe valamikor régen ugyanez a kéz írta be az ő nevét. Anyja éppen a szobában volt, s Maggie roppant izgatottan rohant föl az emeletre, hogy egyedül lehessen, amikor a levelet elolvassa. Halántékán lüktetett az ér olvasás közben.

MAGGIE - én hiszek magában. Tudom, sohasem akart megcsalni. Tudom, mindig igyekezett hűségét irántam és a többiek iránt megőrizni. Ez már akkor is meggyőződése volt, amikor még nem volt rá más bizonyítékom, csak az, hogy ismertem a jellemét. Azt az estét, amikor utoljára beszéltünk egymással, gyötrelmes éjszaka követte. Amit láttam, meggyőzött arról, hogy maga nem szabad - rabja lett valakinek, aki erősebben tud hatni magára, mint én valaha is. De miközben harag és féltékenység marcangolt, szinte gyilkos gondolatok tomboltak bennem, nem vesztettem el hitemet a maga hűségében. Éreztem, ragaszkodni akar hozzám, ahogy régebben megígérte, visszautasítja azt az embert, és küzd magával, hogy ellenálljon a kísértésnek, Lucy kedvéért és az én kedvemért is. De nem láttam olyan kivezető utat, mely ne lenne végzetes a *maga* számára. Ez a rettegés tartott vissza attól, hogy lemondjak magáról. Előre láttam, hogy az az ember nem fog tágitani magától, s azt gondoltam - még ma is azt gondolom -, hogy egymáshoz való vonzódásuk nem egész lényükből, csak annak egy részéből fakad, s példája természetünk kettéhasadásának, annak az állapotnak, melyben kétfélét akarunk egyszerre, s ez az emberi sors legnagyobb tragédiája. Éreztem, hogy a maga lelkében olyan húrok rezdültek meg, amelyek az ő lelkéből, mint sokszor megfigyeltem, teljesen hiányzanak. Lehet, hogy tévedtem - talán olyan szemmel nézem magát, mint a festőművész a tájat, mely lelkét megihlette, s nem tudja elhinni, hogy másnak is kitárhatja szépségét, és másnak is annyit jelenthet, mint neki.

Nem mertem elmenni magához másnap reggel. Tele voltam önző szenvedéllyel, s összetört az előző éjszaka - a tudatos delirium éjszakája. Valamikor régen bevallottam magának, még abba sem tudtam belenyugodni soha, hogy a tehetségem csak közepes. Akkor miképpen törődhetnék bele abba, hogy elveszítsem az egyetlen valakit, akivel az ég megajándékozott? Az egyetlen valakit, aki olyan boldogságot ígért, mely kárpótolt volna minden korábbi szenvedésemtől, sőt értelmet adott volna ezeknek a szenvedéseknek! Egy másik énnel gazdagított volna, fájó szerelmemet isteni boldogsággal, örök szomjúságom csillapításával jutalmazva.

De annak az éjszakának a szenvedései előkészítettek arra, ami másnap várt rám. Nem is volt meglepetés számomra. Biztosan tudtam, hogy leveszi a lábáról, s rábírja, hogy áldozzon föl neki mindent. Ugyanolyan bizonyossággal vártam a hírt is, hogy házasságot kötöttek. De tévedtem, Maggie. Van magában valami, ami sokkal erősebb, mint a vonzódás ahhoz az emberhez.

Nem akarom elmondani, hogy közben min mentem keresztül. De a legnagyobb gyötrődés közepette is, a fájdalom szörnyű szorításában, melyet a szerelemnek el kell szenvednie, amíg meg nem szabadul az önző vágytól - a szerelem, amit maga iránt érzek, elég volt ahhoz, hogy minden más segítség nélkül visszatartsa az öngyilkosságtól. Önzésben is visszariadtam attól, hogy mint valami síri kísértet megzavarjam a maga örömeit. S nem bírtam elviselni a gondolatot, hogy elhagyjam azt a világot, amelyben maga még él, és talán még szüksége lehet rám - az is a hűséghez tartozik, amit magának fogadtam, hogy várjak és tűrjek, Maggie; ez a levelem is bizonyítja, hogy semmiféle fájdalom, amelyet maga miatt el kellett viselnem, nem túlságosan nagy ár azért az új életért, amit e szerelemnek köszönhetek. Szeretném, ha nem érezne semmiféle bánatot amiatt, hogy bánatot okozott nekem. Én abban a tudatban nőttem föl, hogy mindenről le kell mondanom, és sohasem reméltem boldogságot. De amikor magát megismertem és megszerettem, olyasmiben részesültem és részesülök ma is, ami kibékít az étellel. Maga ugyanaz a szívemnek, mint szememnek a szín és belső fülemnek a zene - homályos nyugalanságomat az élénk tudatosság színvonalára emelte. Amikor a maga öröme és bánata többet kezdett jelenteni nekem, mint a magamé, új életre leltem, s ez lázadó zúgolódásomat önként vállalt türeссé változtatta át, ami az erős vonzalom bölcsője. Azt hiszem, ez a teljes és mélységes szerelem az egyetlen, ami megnyithatta számomra egy új, tágabb élet kapuit, amelyet éppen az tesz egyre tágasabbá, hogy mások életét is a magunkévá tesszük. Amíg el nem jutottam ide, folyton visszasüllyedtem a magam szűk életébe. Sőt néha már-már úgy érzem, hogy ez a tágabb élet, amelyet a szerelemnek köszönhetek, új erővel tölt el.

Így hát, Drágám, mindannak ellenére, ami történt, maga mégiscsak életem áldásának bizonyult. Ne halmozza el magát szemrehányásokkal miattam! Inkább nekem kellene szemrehányást tennem magamnak, amiért érzelmeimet magára kényszerítettem, s olyan ígéretet csaltam ki magából, amit később béklyónak érzett. Hű akart maradni az ígéretéhez, és valóban hű is maradt. Áldozatának nagyságát fölmérhetem abból a rövid félórából, amit magával töltöttem, amikor arról ábrándoztam, hogy igazán szerethet engem. De jól tudom, Maggie, igazság szerint nem követelhetek magától többet, mint azt, hogy szeretettel emlékezzék rám.

Sokáig haboztam, hogy írjak-e magának, mert még a látszatát is kerülni akartam, hogy eredeti hibámat megismételve újra magára erőszakoljam magam. De remélem, nem fogja szándékomat így értelmezni. Tudom, hosszú ideig távol kell maradnunk egymástól - ha semmi egyéb, hát a gonosz nyelvek kényszerítenek rá. De nem utazom el. Akárhova utaznék is, mindig oda vágyódnék, ahol maga van, mert az az egyetlen hely, ahol lelkem otthon érezheti magát. Egy pillanatra se felejtse el, hogy változatlanul a magáé vagyok - nem önző vágyakkal, hanem önfeláldozó hűséggel, amely az önzést lehetetlenné teszi.

A jó Isten adjon vigaszt magának, szerető szívű, nagylelkű Maggie-m! Ha mindenki más félreértette magát, ne felejtse el, hogy az, aki már tíz évvel ezelőtt a szívébe látott, sohasem kételkedett magában.

Ne higgyen senkinek, aki azt mondja, hogy beteg vagyok, mivel sehol nem mutakozom. Csupán ideges fejfájás kínozt, az sem jobban, mint időnként azelőtt is. De a szörnyű hőség arra készítet, hogy napközben csendesen, mozdulatlanul pihenjek. Ám így is elég erős vagyok ahhoz, hogy hívó szavának bármikor engedelmeskedjem, ha azt üzeni, hogy szóval vagy tettel a szolgálatára lehetek.

Sírig hű barátja,
PHILIP WAKEM

Maggie zokogva térdelt ágya mellett a levelet szorongatva. Érzelmei sutogó sóhajokban törtek utat maguknak, egyre csak ezeket a szavakat ismételte:

- Ó, istenem! Nyújthat-e a szerelem annyi boldogságot, hogy elfelejtsem, ők mit szenvednek?

4 MAGGIE ÉS LUCY

A hét vége felé dr. Kenn már megállapította, hogy ha Maggie-nek megfelelő megélhetést akar biztosítani St. Ogg'sban, erre csak egyetlen lehetőség kínálkozik. Noha húszesztendei lelkesítő tapasztalata volt, mégis megdöbbenette az a konok vádaskodás, mely minden bizonyíték ellenére kitartott hazug állításai mellett. Eddig olyan gyakran fordultak hozzá tanácsért, és olyan tisztelettel rajongták körül, hogy szinte kellemetlen volt. De most, amióta megpróbálta, hogy Maggie Tulliver dolgában a nők eszére és lelkiismeretére hasson, olyan süket fülekre talált, mintha abba akart volna beleszólni, hogy milyen formájú kalapokat viseljenek. A lelkeseknek nem illett ellentmondani - némán meghallgatták, de mihelyt elhagyta a szobát, hívei továbbra is ugyanúgy vélekedtek, mint azelőtt. Miss Tulliver kétségtelenül hibázott - ezt még dr. Kenn sem tagadta. Hát akkor miért veszi bűnét olyan könnyedén, hogy kedvező magyarázatot talál mindenre, amit a lány elkövetett? Még ha el is fogadjuk azt, amit igazán nehéz elhinni - hogy semmi sem igaz abból, amit róla beszélnek -, már az a pusztán tény, hogy ilyeneket mondanak róla, olyan rossz fényt vet rá, hogy nem csoda, ha minden tisztességes asszony, akinek vigyáznia kell a maga és a jó társaság hírnevére, kénytelen visszahúzódnival tőle. Megfogni Maggie kezét és azt mondani neki: „Nem hiszek el rólad semmi rosszat, ami nincs bebizonyítva; ajkam nem fog ilyesmit továbbadni, és fületem is elzárom előle; magam is tévelygő, esendő lélek vagyok, aki botlásra hajlamos, akármilyen komolyan törekszik a jóra; a te sorsod nehezebb, mint az enyém, és nagyobb kísértés környékezett meg, mint engem valaha; segítsük hát egymást, hogy megálljuk a helyünket, és ne botoljunk el újra” - igen, ez nagy bátorságot, mélységes részvétet, őszinte önismeretet és nagylelkű bizalmat követelt volna, s olyan gondolkodást, mely nem talál élvezetet a rosszindulatú pletykákban, nem akarja önmagát azzal fölmagasztalni, hogy pálcát tör mások fölött, s nem ad semmit a nagy szavakra, melyek magasztos erkölcsi célokat és vallásos érzületet hangoztatnak, mit sem törődve a teljes igazsággal és igazságossággal, s szeretet nélkül ítélkezve férfiak és nők fölött, akik utunkat keresztezik. St. Ogg's hölgyeit nem tévesztette meg semmiféle hasonló elmefuttatás; vessző-paripájuk az a képzeletbeli valami volt, amit jó társaságnak neveznek, s ez arra szolgált, hogy nyugodt lelkiismerettel tegyenek meg akármit, ami önzésüket kielégíti - tehát kígyót-békát kiabáljanak Maggie Tulliverre, és hátat fordítsanak neki. Dr. Kenn számára természetesen nagy csalódás volt, hogy egyházközségének hölgy tagjai, akik két éven át olyan túlzottan tömjéneztek, most egyszerre szembefordultak vele - de ugyanakkor szembefordultak azzal a magasabb hatalommal is, amelyet sokkal régebbtől fogva tiszteltek. Ez a hatalom régtől fogva nagyon világos választ adott azoknak, akik megkérdezték tőle, társadalmi kötelességük hol kezdődik, s esetleg hajlandók voltak a kiinduló pontot könnyedén venni. A válasz nem a társadalom javát tartotta szem előtt, hanem azt a „bizonyos embert”, aki az útszálon bajba került.

Nem mintha St. Ogg'sban nem akadt volna nő, akiben van jóság és lelkiismeret; az emberi jóság előfordulási aránya valószínűleg semmivel sem volt kisebb itt, mint akkoriban bármely más kereskedővároskában. De amíg minden derék férfi bátor, addig sok olyan derék asszonnal találkozhatunk, aki annyira félénk, hogy nem meri jobb meggyőződését hangoztatni, ha a többség másképpen vélekedik. Szó, ami szó, St. Ogg'sban a férfiak sem voltak a bátorság mintaképei; még olyanok is akadtak köztük, akik annyira szerették a botrányt, hogy pletykálgatásuk egészen nőies jelleget öltött volna, ha nem tűzdelik tele férfias trágárságokkal, s alkalomadtán nem vállrandítással veszik tudomásul azt a gyűlölködést, melyet a nők

egymás iránt tanúsítanak. St. Ogg'sban a férfiak általában úgy vélekedtek, hogy nem szabad beleavatkozni a nők torzsalkodásába.

Akárhová fordult is dr. Kenn abban a reményben, hogy enyhébb megítélést vívjon ki Maggie számára, és valami állást szerezzen neki, mindenütt csalódás érte. Mrs. James Torry hallani sem akart arról, hogy Maggie-t akár ideiglenesen is nevelőnőnek fogadja föl kisgyermekei mellé: csak nem fogad a házába olyan lányt, akiről „annyi sok mindent rebesgetnek”, és aki „az urak élceinek céltáblája”? Miss Kirke, aki hátgerincbántalomban szenvedett, és társalkodónőt meg fölolvasonőt keresett, bizonyos volt benne, hogy Maggie gondolkodása „nem megfelelő”, s a maga részéről nem kockáztathatja meg, hogy *bármilyen* kapcsolatba kerüljön vele. Mért nem fogadta el miss Tulliver nagynénjének, Mrs. Gleggnak az ajánlatát, aki hajlékot akart neki adni? Ez igazán nem lilik olyan lányhoz, mint ő; miért utasította vissza ezt az ajánlatot? Vagy miért nem a környéken keres állást, ahol senki sem ismeri? (Ebben az esetben nyilván nem lett volna lényeges, hogy rossz hajlamaival idegen családokat veszélyeztet, akiket St. Ogg'sban nem ismernek.) Nagyon merész és edzett nő lehet, hogy abban a városban akar maradni, ahol mindenki megbámulja és suttog róla.

Dr. Kenn határozott jellem volt, s a nagy ellenállás, mint az erős embereket általában, arra készítette, hogy megmakacsolja magát. Így aztán olyan elhatározásra jutott, amellyel túllőtt a célon. Neki is szüksége volt egy bejáró nevelőnőre kisebb gyermekei mellé. Eleinte habozott ugyan, hogy ezt az állást Maggie-nek följánlja-e, de fölülkerekedett benne személyes rokonszenve és lelkeszi kötelességtudata, mely hevesen tiltakozott az ellen, hogy a rágalmazó szóbeszéd a lányt tönkretégye és elűzze a városból. Maggie hálásan elfogadta az állást, mely kötelességekkel járt, és megélhetését biztosította; napjai ezentúl nem lesznek üresek, és magányos estéit is megkönnyíti a jól megérdemelt pihenés. Nem kellett többé megkívánnia anyjától az áldozatot, hogy mellette maradjon. Sikerült is rábeszélne, hogy költözzék vissza a malomba.

St. Ogg's lassanként rájött, hogy lelkeszének, aki eddig oly példásan viselkedett, megvannak a maga bogarai - sőt talán gyöngéi is. A férfiak kedélyesen mosolyogtak, s nem csodálkoztak rajta, hogy Kenn doktornak jólesik napról napra egy szép fekete szempárban gyönyörködni - most már megértették, miért volt olyan elnéző a leány múltjával szemben. A női közvélemény pedig, mely abban az időben még nem volt olyan hatalmas, sokkal szomorúbban ítélte meg a helyzetet. Hátha miss Tulliver annyira megszédíti, hogy végül még elveszi feleségül? Az ember nem lehet teljesen biztos még a legkiválóbb férfi felől sem. Volt már apostol is, aki elbukott, és utána keservesen megbánta. Noha Péter esete nem volt egészen hasonló, a megbánás bizonyára most is bekövetkezik.

Maggie még csak néhány hete tette meg az utat naponta a lelkészlakba, amikor már fölütötte fejét az új pletyka: a hölgyek bizalmas beszélgetéseiben gyakran szóba került az a szörnyű lehetőség, hogy előbb-utóbb a lelkész felesége lesz, s már arról kezdtek vitatkozni, hogy ebben az esetben milyen viselkedést tanúsítsanak. Már azt is megtudták, hogy dr. Kenn egy reggel félórát töltött a gyermekszobában, miközben miss Tulliver a leckét kihallgatta - sőt már mindennap ott volt! Egyszer haza is kísért a nevelőnőt - *majdnem* mindennap hazakísért -, vagy ha nem, hát este meglátogatta a szállásán. Micsoda ravasz perszóna! Képzeltető, milyen *anyja* lesz azoknak a gyerekeknek! Szegény Mrs. Kenn bizonyára megfordult a sírjában, amikor gyermekeit alig néhány héttel a halála után ennek a lánynak a gondjaira bízta! Vajon Kenn doktor annyira megfélemedezik-e az illendőségről, hogy még a gyászév letelte előtt feleségül vegye? A férfiak gúnyosan mosolyogtak, és azt gondolták, hogy *no talán nem*.

A Guest kisasszonyok bánatán sokat enyhített lelkészük botorsága. Így legalább a fivérük biztonságban van. Ismerték Stephen konokságát, s folyton attól rettegetek, hogy képes vissza-

térni, és feleségül venni Maggie-t. Nem tartoztak azok közé, akik nem adtak hitelt Stephen levelének, de nem bíztak Maggie állhatatosságában sem, hogy csakugyan lemond róla. Azzal gyanúsították, hogy inkább a szökéstől riadt vissza, mint a házasságkötéstől, s azért időzik St. Ogg'sban, mert reméli, hogy Stephen visszatér hozzá. Mindig kellemetlen teremtésnek tartották, most meg azt gondolták, hogy ravasz és büszke - persze ugyanilyen alapon aligha-nem rólam, rólad vagy bárkiről is lehet hasonlókat mondani. A Guest kisasszonyok azelőtt nem örültek túlságosan a Lucyval tervezett házasságnak, de most annyira rettegtek a Maggie-vel kötendő házasságtól, hogy fokozott részvéttel és megbotránkozással gondoltak a faképnél hagyott szelíd leánykára, s szívből kívánták, hogy Stephen térjen vissza hozzá. Úgy volt, hogy mihelyt összeszedi erejét és elmehet hazulról, a tengerparton keres enyhülést az idei augusztus nyomasztó hősege elől, mégpedig a Guest kisasszonyok társaságában (akik azt tervezték, Stepheent is rábírják, hogy csatlakozzék hozzájuk). Abban a pillanatban, ahogy a város Maggie-ről és dr. Kennről kezdett pletykálni, a Guest kisasszonyok azonnal beszámoltak levelükben róla Stephennek.

Maggie sűrűn kapott hírt anyja vagy Glegg néni vagy dr. Kenn révén Lucy fokozatosan javuló állapotáról, s gondolatai szüntelenül a Deane-ház felé szálltak. Sóvárogva vágyott rá, hogy Lucyval beszéljen, ha csak öt percre is, hogy legalább egy bűnbánó szót mondhasson, s Lucy a szemével vagy az ajkával értésére adhassa, hogy nem hisz a rágalmaknak, nem hiszi el, hogy az, akit annyira szeretett, s akiben annyira bízott, tudatos árulást követett volna el ellene. De tudta, még ha Deane bácsi fölháborodása nem is zárná be ajtaját előtte, egy ilyen találkozás sokkal izgalmasabb volna Lucy számára, semhogy megengednék neki. Maggie már annak is örült volna, ha láthatja Lucy-t anélkül, hogy beszélne vele. Mert kísértetként jelent meg előtte a szelídségében is kegyetlen arc, mely a szeretet és bizalom édes mosolyával fordult feléje, emlékezetének első derengése óta, most meg az első nagy szívfájdalom szomorúvá és csüggedtté változtatta. S ahogy a napok teltek, ez a sápadt arc egyre határozottabban bontakozott ki előtte, a lelkiismeret büntető keze egyre élesebben rajzolta meg, annyira, hogy szinte megszólalt. A szelíd, dióbarna szempár szüntelenül Maggie-re tapadt, s annál áthatóbb fájdalmat okozott neki, mivel haragot nem tudott fölfedezni benne. A templom volt az egyetlen hely, ahol megpillanthatta volna, de Lucy még nem tudott elmenni oda; s még ennek a reménye is szertefoszlott, amikor meghallotta, hogy Glegg néni és Lucy néhány nap múlva csakugyan Scarborough-ba utazik a Guest kisasszonyokkal együtt, akik állítólag azt mondták, hogy bátyjukat is odavárják.

Hogy mit érzett Maggie szomorú esti magányában, miután ezt a hírt Glegg nénitől meghallotta, csak olyan emberek tudják elképzelni, akik átestek már ilyen igazán komoly lelki tusán, akik rettegtek már saját önző vágyaiktól, miként a virrasztó anya retteg az álomitaltól, mely kínjait csillapíthatná.

Gyertyát sem gyújtott, úgy ült az alkonyati félhomályban, ablakát kitárva a folyóra, mert úgy érezte, hogy a tikkasztó hőség valahogy még elviselhetetlenebbé teszi a szívére nehezedő terhet. Leült egy székre az ablak mellé, karjával az ablakfára támaszkodott, és bágyadtan bámult a feltörő tengerártól dagadó folyóra. Erőlködve próbálta maga elé varázsolni azt az édes, szomorú arcot, melyben nem volt vád vagy szemrehányás, de percről percre távolodott tőle, s végül elrejtőzött egy fekete árnyék mögött, mely közéjük tolakodott. Hallotta, hogy nyílik az ajtó, de azt hitte, Mrs. Jakin hozza be a vacsoráját, ahogy ilyenkor szokta. Az elesettségében vergődő ember irtózik a hétköznapi fecsegéstől, mely töprengésében megzavarja. Maggie-nek még ahhoz sem volt kedve, hogy hátraforduljon, és annyit mondjon: köszönöm, nem kérek semmit. A kedves kis Mrs. Jakin erre bizonyára valami jóindulatú megjegyzést tenne. Ám a következő percben - anélkül, hogy a közelgő léptek neszét észrevette volna - egy könnyű kéz érintését érezte a vállán, és egy hang egészen közelről ezt suttogetta:

- Maggie!

Az édes arc ott volt mellette - megváltozott ugyan, de annál kedvesebb volt; a dióbarna szempár is ott volt, és szívhez szóló gyöngédség sugárzott belőle.

- Maggie! - mondta a lány hang.

- Lucy! - felelte a másik hang, melyből félelem csendült ki, s a következő pillanatban Lucy a nyakába borult, és sápadt arcával Maggie égő arcához simult.

- Kilopózkodtam - mondta Lucy halk, szinte suttogó hangon; leült Maggie mellé, és megfogta a kezét -, amikor apa és a többiek nem voltak otthon. Alice is velem jött. Megkértem, hogy legyen a segítségemre. De csak rövid ideig maradhatok, mert már nagyon késő van.

Könnyű volt ezt a néhány első szót elmondani, de annál nehezebb volt folytatni. Csak ültek, és nézték egymást. Már-már úgy tetszett, hogy a találkozás néma lesz, a beszéd annyira nehezükre esett. Mindketten úgy érezték, hogy egy heves szó föllobbanthatná a jóvátehetetlen sérelem emlékét. De aztán Maggie fölpillantott, minden világos gondolatát elmosták a szeretet és bűnbánat túlárado hullámai, s zokogva kitört:

- A jó isten áldjon meg, hogy eljöttél, Lucy!

A zokogás ezután egészen erőt vett rajta.

- Maggie, drágám, nyugodj meg! - vigasztalta Lucy, és arcát megint odaszorította Maggie arcához. - Ne bánkódj!

Meg sem moccan abban a reményben, hogy szelíd, cirógató hozzásimulása lecsillapítja Maggie-t.

- Én nem akartalak megcsalni, Lucy! - mondta Maggie, mihelyt szólni tudott. - Már az is pokollá tette az életemet, hogy olyasmit éreztem, amit titkolnom kellett előtted. Csak azért hallgattam el, mert azt hittem, le tudom győzni magamban, s akkor nem veszel észre semmit, ami szívedet megsebezhetné.

- Tudom, drágám - nyugtatta meg Lucy. - Tudom, hogy sohasem akartál boldogtalanná tenni. Szerencsétlenség volt, egyformán sújtott valamennyiünket. Neked többet kellett elviselned, mint nekem. És akkor mondtál le róla, amikor... akkor tetted meg, amikor a legnehezebb volt megtenni.

Megint hallgattak egy ideig, kéz a kézben, arccal egymáshoz simulva.

- Lucy - kezdte Maggie újra -, hidd el, ő is küzdött ellene. Nem akart hozzád hűtlen lenni. Meglátod, visszatér hozzád. Bocsáss meg neki, és akkor nagyon boldog lesz.

Lelke mélyéből szakadtak ki ezek a szavak, olyan erőfeszítéssel, ahogy a fuldokló kapaszkodik görcsösen a vízen úszó deszkába. Lucy megremegett, és hallgatott.

Halkan kopogtattak az ajtón. Alice lépett be, Lucyék szobalánya.

- Nem merek tovább maradni, miss Lucy. Észreveszik, és kikapunk, hogy ilyen későn eljöttünk hazulról.

Lucy fölállt.

- Jól van, Alice. Csak egy percig várjon még.

Alice kiment, és becsukta maga mögött az ajtót.

- Pénteken elutazom, Maggie - mondta Lucy. - Mire visszajövök, elég erős leszek már, s akkor megengedik, hogy azt tegyem, amihez kedvem van. Aztán újra meglátogathatlak, ahányszor csak akarom.

- Lucy - nyögte Maggie újabb erőfeszítéssel -, szüntelenül imádkozni fogok Istenhez, hogy soha többé ne okozzak fájdalmat neked!

Megszorította a kis kezét, melyet ujjai közt tartott, és könyörögve pillantott a fölébe hajló arcra. Lucy sohasem felejtette el ezt a pillantást.

- Maggie - mondta halkan s olyan ünnepélyesen, mintha vallomást tenne -, te sokkal jobb vagy nálam. Én nem tudnám...

A mondatot befejezetlenül hagyta, nem szólt többet. De búcsúzóul még egyszer forrón megölelték egymást.

5 AZ UTOLSÓ TUSA

Szeptember második hetében Maggie megint egyedül üldögélt szobájában; a régi ellenséges árnyakkal viaskodott; hiába győzte le őket annyiszor, mindig újra föltámadtak. Éjfél elmúlt, s az ablakot nehéz csöppekben verte az eső, amelyet zúgó, süvítő, kavargó szélrohamok korbácsoltak. Mert a Lucy látogatását követő napon az idő hirtelen megváltozott; a hőséget és szárazságot hideg szél váltotta föl, közben-közben hatalmas záporok is voltak. Lucy kénytelen volt tervezett utazását elhalasztani, amíg az időjárás szeszélyei le nem csillapulnak. A Floss felső folyásánál a szüntelen eső megakadályozta az aratási munkák befejezését. Most pedig, két napja, a Floss alsó folyása mentén is megnyíltak az ég csatornái, s az öregebb emberek aggódó fejcsóválással emlegették a hatvan év előtti szeptembert, amikor hasonló időjárás uralkodott, s a felhőszakadás a napéjegylenlőség táján olyan hatalmas áradást okozott, amely elsöpörte a hidat, és a várost nagy nyomorba döntötte. De az ifjabb nemzedék, amely több kisebb árvíz szemtanúja volt, nem vette komolyan ezeket a komor visszaemlékezéseket és balsejtelmeket. Bob Jakin, akit jó szerencséje természetesen hajlamossá tett a derűlátásra, kinevette anyját, amikor azon sajnálkozott, hogy éppen a folyó partján szereztek házacskát, hozzátéve, hogy szerencsére van néhány ladikjuk, ami nagy kincs árvíz idején, amikor esetleg jó messziről kell hozni ennivalót.

De most a gondtalanok és az aggodalmaskodók egyaránt ágyukban aludtak. Mindenki azt remélte, hogy az eső holnapra eláll. A fiatalabbak tapasztalatai azt mutatták, hogy fenyegetőbb veszedelmek is gyakran baj nélkül elmúltak, például az erős havazást követő hirtelen olvadás; az árvíz a legrosszabb esetben is bizonyára valahol lejjebb önti el a partokat, s lezúdul anélkül, hogy nagyobb bajt okozna, legfeljebb múltó kellemetlenséget s némi anyagi kárt, azt is inkább a szegényebb embereknek, amit a jótékonyági akciók enyhíthetnek.

Ágyban volt mindenki, hiszen éjfél is elmúlt - mindenki, kivéve néhány magányos virrasztót, mint például Maggie-t, aki a folyóra néző szobában ült, egyetlen gyertya mellett; felhomály volt, a gyertya csak azt a levelet világította meg Maggie előtt az asztalon. A levél aznap érkezett, és egyik oka volt annak, hogy Maggie késő éjszakáig virrasztott; észre sem vette, hogy telnek az órák, nem volt kedve lefeküdni, nem gondolt a pihenésre, ha csak nem arra a távoli örök pihenőre, amelyből nincs már fölébredés, nincs már visszatérés a földi lét keserves küzdelmeibe.

Maggie két nappal e levél megérkezése előtt járt utoljára a lelkeszlakban. Azóta a szörnyű zápor is visszatarthatta volna, de hogy nem ment el többé, annak más oka is volt. Dr. Kenn eleinte csak néhány elejtett megjegyzés figyelmeztette arra, hogy a Maggie ellen irányuló pletyka- és rágalomhadjárat új fordulatot vett. Nemrég azonban a presbitérium egyik tagja nyílt és nyomatékos tiltakozással vetette szemére, hogy tapintatlanul viselkedik, amikor konokul szembehelyezkedik a városban uralkodó közvéleménnyel. Dr. Kenn lelkiismerete tiszta volt ebben az ügyben, és egy ideig még ellenállt; nem volt kedve meghátrálni a közhangulat előtt, melyet gyűlöletesnek és megvetésre méltónak tartott. Végül mégis felülkerekedett benne a meggyőződés, hogy hivatala felelősséggel jár, s még a látszatát is kerülnie kell valamiféle hibának, márpedig a „látszat” mindig a környezet átlagos szellemi színvonalától függ. Ahol ez az átlag silány és alantas, a „látszat” veszélye ennek arányában nő. Talán csakugyan túlságosan makacsul viselkedik; talán kötelessége engedékenységet tanúsítani. A lelkiismeretes emberek mindig a kötelesség legnehezebb útját választják, és dr. Kenn számára mindig kínos érzés volt visszakozni. Mégis arra az elhatározásra jutott, hogy megkéri Maggie-t,

hagyja el egy időre a várost. A nehéz feladatnak a lehető legnagyobb gyöngédséggel igyekezett eleget tenni. Csak homályosan adta értésére Maggie-nek, hogy ha továbbra is ittmaradásra biztatná, szüntelen sűrűlődst idézne elő maga és hívei közt, ami lelkesítő működését végül alighanem lehetetlenné tenné. Engedje meg hát Maggie, hogy írjon egy környékbeli lelkesítő társának, aki talán hajlandó volna nevelőnői minőségben családjába befogadni, vagy ha nem, talán tud valami más megfelelő állást szerezni egy fiatal lány számára, akinek sorsát dr. Kenn annyira a szívében viseli.

Szegény Maggie reszkető ajakkal hallgatta.

- Köszönöm... mindig nagyon hálás leszek önnek! - Csak ennyit tudott rebegni, s a még nagyobb elhagyatottság érzésével tért vissza szállására a szakadó esőben. Ezután magányos vándor lesz örökké; innen is el kell mennie, idegen arcok közé, amelyek csodálkozva merednek majd rá, hisz nem érthetik meg múltját, mely lehervasztotta ajkáról a mosolyt. Megint új életet kell kezdenie, fölverte magát új benyomások befogadására, holott kimondhatatlanul fáradt és kimerült! Aki egyszer tévedett, annak nincs otthona; nem segít rajta senki - még azok is kénytelenek szívüket megkeményíteni, akik szájalmat éreznek iránta.

De panaszkodjék ezért? Szabad-e ily hamar visszariadnia az életfogytiglan tartó vezekléstől, mely egyetlen módja annak, hogy más szenvedők terhén könnyítsen, és szenvedélyes bűnét az önzetlen emberszeretet erényévé változtassa? Másnap ki sem mozdult magányos szobájából, amelynek ablakát elhomályosította a felhők függőnye és a szakadó eső. Ott üldögélt, és a jövőjére gondolt, a megbékélésért viaskodott - hiszen a legkisebb pihenést is csak lelki viaskodás árán szerezhetette meg.

Harmadnapra pedig - ezt a napot megint szobájában töltötte - megérkezett a levél, mely most ott fekszik előtte az asztalon.

A levelet Stephen írta. Visszatért Hollandiából, s most megint Mudportban van, egyik barátja sem tud róla. Mudportból írt Maggie-nek, és levelét egy megbízható emberrel küldte el, akit St. Ogg'sból ismert. A levél az első szótól az utolsóig csupa szenvedélyes jajkiáltás volt; szemére vetette, hogy ok nélkül fölládozta őt és önmagát, lázadozott az igazság eltorzított fogalma ellen, amely Maggie-t arra készítette, hogy eltiporja egy szerető férfi minden reményét egy üres eszme s nem valami kézzelfogható jó eredmény kedvéért, az ő reményét, azét, akit szeret, és aki azzal a hódolattal, azzal a mindennél hatalmasabb szenvedéllyel szereti őt, melyet a férfi életében csak egyszer érezhet nő iránt!

Megírták, hogy férjhez akar menni Kennhez. Mintha el tudnám hinni! Talán magának is meséltek efféle híreket énrólam. Talán azt mondták, hogy egy ideig „utazgatni fogok”. Lehet, hogy a testemet elhurcolták ide vagy oda, de *én magam* sohasem távolodtam el attól a szörnyű helytől, ahol maga engem cserbenhagyott, ahol tehetetlen dühöm kábulatában arra riadtam föl, hogy maga nincs mellettem, elment!

Maggie! Kit ért még olyan fájdalmas csapás, mint engem? Van-e még ember rajtam kívül, aki olyan hosszú, szerelmes pillantással találkozott volna, mint én? Úgy megperzselte a szívemet, hogy többé semmi más képet nem tud befogadni! Maggie, hívjon vissza magához, szólítson vissza az életbe és a boldogságba! Mert most mindkettőből száműztek. A két hónap csak elmélyítette bennem annak biztos tudatát, hogy maga nélkül nem ér az életem semmit, és soha nem is fog érni semmit! Csak egy szót írjon - elég, ha azt mondja: „Gyere!” -, s két nap múlva ott leszek magánál. Maggie, hát elfelejtette, mit jelentett számunkra az, hogy együtt voltunk, egymásra pillanthattunk, egymás hangját hallhattuk?

Amikor Maggie első ízben olvasta el a levelet, úgy érezte, az igazi kísértés csak most kezdődik. Amikor egy hideg, sötét barlang bejáratához érünk, töretlen bátorsággal fordítunk hátat a meleg világosságnak; de mit érzünk, ha már behatoltunk a nyirkos sötétségbe, s már kezdünk elbágyadni, elfáradni? Mit érzünk, ha hirtelen rés nyílik fölöttünk, mely hívogatóan int, és visszavezetne az életadó napfénybe? A fájdalom szorításából menekülő természetes vágy lendülete olyan erős, hogy elfelejtünk minden más, kevésbé sürgető indítóokot, csak hogy a fájdalomtól megmeneküljünk.

Maggie órákon át úgy érezte, hogy minden küzdelme hiábavaló volt. Órákon át minden más gondolat, melyet addig igyekezett megerősíteni és körülbástyázni magában, háttérbe szorult Stephen képe mellett, aki arra várt csak, hogy visszahívja. Maggie nem is *olvasta* a levelet: a fülével hallgatta. Stephen hangja csendült ki belőle, s ez a hang ugyanazzal az erővel hatott rá és rázta meg, mint azelőtt. Az egész előtte való napon magányos jövőjének látomása lebegett a szeme előtt, olyan élet, amelyben a megbánás súlyos terhét kell cipelnie egészen a sírig, s csak az tartja fönn, hogy a hitre támaszkodik. Itt pedig hirtelen fölbukkan mellette egy másik jövő, közvetlenül a keze ügyében, sőt valósággal ráerőszakolja magát, s azzal kecsegteti, hogy a zord lemondás és a szüntelen erőlködés helyett könnyű, sima élete lesz, hogy napról napra egy szerető társ karjára támaszkodhatik boldog gyönyörűséggel! De mégsem ez a lehetőség - amely bánat helyet örömet ígért - volt a legerősebb kísértés Maggie számára. Inkább Stephen szenvedő hangja remegtette meg a mérleget, s a kétely, vajon eddigi elhatározása egészen igazságos-e? Annyira, hogy egyszer föl is ugrott helyéről, hogy papírt és tollat ragadjon, és leírja azt az egy szót: „Gyere!”

De a döntő pillanatban lelke visszarettent tőle; ráeszmélt arra, hogy habozása mennyire ellenkezik régi énjének erős és világos perceivel; ez a tudat a szívébe hasított, s úgy érezte, szándékosan alacsonyítaná le magát. Nem! Várnia kell, imádkoznia kell - akkor talán visszatér lelkébe a megvilágosodás, amely most elhagyta, s újra úgy fog érezni, mint akkor, amidőn elmenekült Stephen elől egy olyan sugallatra, amely elég erős volt ahhoz, hogy legyőzze szíve gyötrelmét, legyőzze a szerelmét is. Megint azt fogja érezni, amit akkor érzett, amikor Lucy ott állt mellette, s amikor Philip levele megremegtette lelkében mindazokat a szálakat, amelyek nyugalmasabb múltjához fűzték.

Egészen csendesen ült késő éjszakáig, semmi kedve sem volt megmozdulni, még annyi ereje sem volt, amennyit az ima szellemi munkája igényel - csak várt a megvilágosító gondolatra, mely bizonyára újra megjelenik. Meg is jelent emlékek alakjában, amelyeket semmiféle szenvedély sem törölhet el; visszatért a régi múlt, s vele együtt fölfakadtak a szeretet és szánalom, a hűség és elhatározás forrásai. A szavak, melyeket egy nyugodt kis kéz jegyzett föl abban a kis régi könyvben, s amelyeket réges-régen megtanult kívülről, most az ajkára tolultak; halk suttogásban törtek utat maguknak, mely egészen beleveszett az ablakon doboló eső zajába és a szél nyögésébe, zúgásába, bömbölésébe: „Átvettem a keresztet... a Te kezedből vettem át... viselni fogom, és hordozom halálig, ahogy Te a vállamra raktad.”

Nemsokára más szavak törtek elő belőle, de csak egy sóhajtásban találtak utat maguknak: „Bocsáss meg nekem, Stephen. El fog múlni. Vissza fogsz térni öhozá.”

Fogta a levelet, a gyertya fölé tartotta, aztán lassan elégette a tűzhelyen. Holnap ír neki, megírja az utolsó búcsúszót.

„El fogom viselni, elviselem mindhalálig. De milyen soká tart még, míg a halál elérkezik! Olyan fiatal vagyok és olyan egészséges! Honnan merítek majd türelmet és erőt? Vagy az a sorsom, hogy küzdjek, elbukjam, és újra megbánjam, amit tettem? Az élet még több ilyen kemény megpróbáltatást tartogat számomra?” Ezzel a kétségbeesett kiáltással térdre roskadt

asztala mellett, és kezébe temette bánattól földúlt arcát. Lelke a láthatatlan mennyei kegyelemhez folyamodott, amely haláláig nem hagyja el. Amit a legnagyobb szükség idején átélt, bizonyára meg is tanította valamire; most még meg kell tanulnia az emberi szeretet és hosszú szenvedés titkát, amelyet alig ismerhetnek azok, akik kevesebbet tévedtek. „Ó, Istenem, ha életem még hosszú lesz, szolgáljon mások üdvére és vigasztalására...”

Ebben a pillanatban Maggie arra rezzent föl, hogy valami hirtelen hidegséget érez a térde meg a lába körül - víz öntötte el a padlót. Fölugrott: a folyó ömlött be az ajtó alatt, mely a folyosóra nyílt. Egy pillanatra sem vesztette el az eszét, tudta, hogy itt az árvíz!

Az érzések viharát, mely az utolsó tizenkét órában tombolt benne, most mintha valami nagy nyugalom váltotta volna föl. Gyertyával a kezében sikoltózás nélkül rohant föl a lépcsőn Bob Jakin hálósobájába. Az ajtó résnyire nyitva volt. Bement, és vállánál fogva fölrázta Bobot.

- Bob, itt az árvíz! Elöntötte a házat! Nézzük meg, hozzá tudunk-e még jutni a csónakokhoz!

Meggyújtotta Jakin gyertyáját, a szegény Jakinné pedig sikoltózva karjába kapta kisbabáját. Maggie újra lesietett, hogy megnézzze, milyen gyorsan emelkedik az ár. A lépcsőház ajtajából még egy fok vezetett le az ő szobájába, s látta, hogy már ezt a lépcsőfokot is elborította a víz. Miközben körülnézett, recsegést-ropogást hallott, valami nekizúdult az ablaknak, ripityára törte az ólomkarikás táblákat meg az ócska ablakkeretet: a víz benyomult az ablakon.

- Itt a csónak! - kiáltotta Maggie. - Bob, jöjjön le, ragadjuk meg a csónakokat!

Anélkül, hogy a félelem csak egy percig is megborzongatta volna, belegázolt a gyorsan emelkedő vízbe, amely már térdig ért, és a lépcsőn hagyott gyertya pislákoló világánál felkapaszkodott az ablakpárkányra, majd bemászott a csónakba, mely megakadt az ablakban, orrával a szobába hatolva. Bob hamarosan követte, még cipőt és harisnyát sem húzott, úgy rohant utána lámpással a kezében.

- Nézd csak, itt van mind a kettő, mindkét ladik! - kiáltott föl Bob, s beszállt abba, amelyben Maggie ült. - Csuda, hogy a kötelét nem szakította el, csak a horgonyát!

A nagy izgalomban, miközben átmászott a másik csónakba, eloldotta, és megragadta az evezőt, Bobnak eszébe se jutott a Maggie-t fenyegető veszélyre gondolni. Nem szoktunk aggódni a bátrakért, akik megosztják velünk a veszélyt, s Bob most csak azon törte a fejét, hogyan menthetné ki a házból a benn rekedt gyámoltalanokat. Az a körülmény, hogy Maggie már föl volt öltözve, ő ébresztette föl a többieket, s szinte élére állt a mentőakciónak, valahogy azt az érzést keltette Bobban, hogy Maggie nem szorul oltalomra, sőt ő az, aki segít a többieket oltalmazni. Maggie is kezébe kaparintott egy evezőt, ellökte vele a csónakot, hogy kiszabadítsa az ablakkeret roncsai közül.

- A víz roppant gyorsan emelkedik - mondta Bob -; attól tartok, egykettőre elönti a szobákat, a ház nagyon alacsony. Szeretném Prissyt meg a gyereket meg a mamát a ladikba rakni, inkább a vízre bíznom őket, mert a ház elég rozoga. És ha kiereszteném a ladikot... De mi lesz a kisasszonnyal? - kiáltott föl hirtelen, s lámpása fényét Maggie felé fordította, aki ott állt a csónakban, evezővel a kezében, s fekete haja a vállára omlott.

Maggie-nek nem volt ideje válaszolni, mert újabb, hatalmas hullám söpört végig a házak során, s mindkét csónakot kitaszította a nyílt vízre - olyan erővel, hogy egy szempillantás alatt túlsodorta őket azon a vonalon, ahol a tengerár a folyó ellenkező irányú hullámaiba ütközött.

Maggie az első percekben nem érzett semmit, s csak arra gondolt, hogy most hirtelen megszabadult attól az élettől, amelytől annyira rettegett; ez az átmenet a halálba, tusa és gyötrelem nélkül; most már magára maradt Istennel a sötétségben.

Az egész olyan gyorsan és álomszerűen ment végbe, hogy a közönséges gondolattársulás száalai elszakadtak. Maggie a csónak ülésére roskadt, gépiesen megmarkolta az evezőt; egy darabig nem is értette meg tisztán a helyzetét. Az első, ami félig-meddig magához térítette, az a megfigyelés volt, hogy az eső megszűnt, és valami gyöngye fény kezd derengeni, elválasztva a fölötté lebegő sötét eget a víz mérhetetlen sötét tömegétől. Az árvíz meg vitte, sodorta - a szörnyű istencsapás, melyről apja annyit mesélgetett annak idején, s amely gyermekkorában álmainak lidérce volt. Ez a gondolat hirtelen szeme elé varázsolta régi otthonát és Tomot meg az édesanyját, akik valamikor együtt hallgatták apa elbeszélését.

- Ó, istenem, hol vagyok? Hogy jutok haza? - zokogott föl ködös magányosságában.

Mi történhetett velük ott a malomban? Az árvíz egyszer már majdnem elpusztította a házukat. Ki tudja, milyen veszélyben forognak, milyen nagy bajban vannak - anyja és bátyja, egyedül, távol minden segítő kéztől? Lelkét most ez a gyötrelmes gondolat töltötte el; látta maga előtt a régi, szeretett arcokat, amint a sötétségbe meredve segítséget keresnek, de nem találnak sehol.

Most már sima vízen siklott tova - messze, az elöntött rétek fölött. Nem érezte át a pillanatnyi veszélyt annyira, hogy eltérítse gondolatait régi otthonáról. Erőlködve meresztette szemét, hogy áthaladjon a sötétség függönyén, és valami jelből tájékozódni próbáljon, hol is van tulajdonképpen, hogy legalább valami sejtelve legyen arról, milyen messze került onnan, ahová aggódó gondolatai szálltak.

Ó, hogy megörült a komor víztükör kitárulásának, a fokozatos derengésnek a felhős égboltozat alján, amint egyes tárgyak körvonalai lassanként kibontakoztak a sötétségből az üveges, fekete vízfelület fölött! Igen, alighanem a rétek fölött siklik most - a sövénykerítésekből kiálló fák csúcsai azok! S merre lehet a folyó? Hátrapillantott, fák sötétlő sorát látta, de amikor előrenézett, egyetlen fát sem látott. Tehát előtte a folyó! Jobban megmarkolta a lapátot, és előre-evezett - a föléledő remény megkettőzte erejét. Most, hogy tevékenységbe lendült, mintha a hajnal is gyorsabban kezdett volna pirkadni, már látta a szegény oktalan állatokat is, amint szájalmasan tolongva egy kiemelkedő halmon kerestek menedéket. Hol az egyik, hol a másik lapáttal evezett tovább a világosodó félhomályban. Ruhája nedvesen tapadt testére, haját cibálta a szél, de alig érzett kényelmetlenséget, csak a hatalmas fölindulástól fölkorbácsolt erő töltötte el. A veszély tudata és az a gondolat, hogy talán megmentheti soha el nem felejtett szeretteit abban a régi házban, együtt járt azzal a homályos sejtelemmel, hogy kibékülhet a bátyjával. Hiszen minden veszekedésnek, ridegségnek, egymásban való kételkedésnek el kell törpülnie a nagy katasztrófa mellett, amidőn életünk mesterséges külsőségei teljesen elveszítik jelentőségüket, és egyek vagyunk valamennyien a puszta életünket fenyegető halálos veszedelemben. Ez a ködös gondolat töltötte el Maggie szívét a bátyja iránt érzett szeretet föllobbanásában, mely elsöpörte a legutóbbi kemény, kegyetlen sértések és félreértések emlékét, nem hagyva hátra mást, csak azt az érzést, hogy régi egyetértésük mély, elpusztíthatatlan.

Maggie fölismerte a csónak előtt a folyó áramlását, aztán valami sötét tömeg tűnt fel a távolban: az a sötét tömeg ott - igen - nem lehet más, csak St. Ogg's. Most már tudta, melyik irányba nézzen, hogy megpillantsa az ismerős fákat, a szürke füzeket, a már sárguló gesztenyefákat s fölöttük a régi háztetőt. De szint vagy körvonalakat még nem tudott megkülönböztetni - minden halvány és homályos volt. Még jobban belefeküdt az evezőkbe, ereje szinte magától nőtt és dagadt, mintha egész élete az erők fölhalmozott tartaléka lett volna, melyet ebben az órában kell kimeríteni és fölhasználni, hisz a jövőben már nem lesz rá semmi szükség.

Bele kell vinnie a csónakot a Floss sodrába, különben sohasem közelíti meg a házat. Ez a gondolat jutott eszébe, miközben képzelete egyre élénkebben rajzolta eléje a dolgok mostani állapotát régi otthona körül. De mi lesz, ha nagyon messzire sodorja a víz lefelé? Akkor nem

lesz ereje a csónakot ár ellen visszakormányozni! Most szorította össze szívét először a határozott veszély érzete; de nem volt ideje töprengeni vagy lehetőségek közt válogatni - már benne volt a folyó sodrában. Most már gyorsan, minden erőfeszítés nélkül siklott tova. S mivel a távolság egyre csökkent, s a világosság egyre nőtt, mind tisztábban meg tudta különböztetni a tárgyakat egymástól: a jól ismert fákat, a háztetőket. Lám, már ott is volt a sárosan tajtékzó, rohanó áradat közelében, amely nem lehet más, mint a furcsán megváltozott Ripple.

Teremtő Atyám! Micsoda tömeg úszik feléje? Még a csónakjába ütközik, ahogy elhalad mellette, és akkor vége - előbb pusztul el, mint kellene! Mi lehet az a sötét tömeg?

Maggie szíve most kalapált először halálos rémületben. Tehetetlenül ült a csónakban, alig vette észre, hogy száguld a habokon, egész lényét a várakozás töltötte el, az a fenyegető érzés, hogy az összeütközés kikerülhetetlen. De az ijedelem gyorsan elmúlt, már St. Ogg' raktárházai suhantak feléje. Ezek szerint már túlhaladt a Ripple torkolatán. Most aztán össze kell szednie minden erejét és ügyességét, hogy ura maradjon a csónaknak, s ha lehet, kijusson vele a folyó sodrából. Most már azt is látta, hogy a híd összeomlott; egy partra vetett hajó árbocait is megpillantotta valahol messze, a vízzel elárasztott mezőn. De egyetlen csónak sem haladt a vízen: ahány csak elérhető volt, valamennyit az elöntött utcákon használták a mentési munkákra.

Maggie újult elszántsággal ragadta meg az evezőt, és most már állva lapátolt. De az apály is növelte a folyó sebességét, s a hullámok gyorsan sodorták tovább, a hídon túl. Kiáltásokat hallott a folyóra néző ablakokból, mintha emberek állnának ott, és őt szólítanák. Már majdnem Toftonig ragadta a száguldó víz, amikor végre sikerült kiszabadítania a csónakot a folyó sodrából. Még egy sóvárgó pillantást vetett Deane bácsiék házára ott lejjebb a folyón, aztán jól megmarkolta mind a két lapátot, és teljes erőből evezett a víz alá került réteken át, vissza a malom felé. A színek már kezdtek előtünedezni, s amint a dorlcote-i földek közelébe ért, már meg tudta különböztetni a fák színárnyalatait, tisztán látta az öreg skót fenyőket, messze, jobboldalt, s a hazai gesztenyefákat is. Ó, milyen mélyen álltak a vízben! Mélyebben, mint a fák a domb innenső oldalán. És a malom teteje hol van? Mik azok a nehéz roncsok, amiket gyorsan sodor a Ripple lefelé? Mit jelent ez a látvány? De nem, nem a ház roncsai! A ház erősen állt, igaz, hogy az első emeletig vízben, de szilárdan állt, ha csak a malom felé eső hátsó része nem omlott össze! Lihegett örömeiben, hogy végre ide ért, s ez az öröm legyőzte minden gondját meg bánatát. Így közeledett a ház homlokzata felé. Először egyetlen hangot sem hallott, semmiféle mozgást sem látott. Csónakja egy magasságban volt az emeleti ablakokkal. Sikoltó, átható hangon kiáltotta:

- Tom, hol vagy? Anya, hol vagy? Én vagyok itt, Maggie!

A középső házcsúcs alatt levő padlásablakból nemsokára hangot hallott - Tom hangját:

- Ki az? Mentőcsónakot hozott?

- Én vagyok, Tom, én, Maggie. Hol van anyám?

- Nincs itt. Már tegnapelőtt átment Garumba. Lemegyek az alsó ablakhoz.

- Csak így egyedül, Maggie? - kérdezte aztán Tom mélységes csodálkozással, amikor kinyitotta a középső ablakot, mely egy szinten volt a csónakkal.

- Igen, Tom. A Jóisten vigyázott rám, és ide vezérelt hozzád. Szállj be gyorsan. Nincs a házban senki más?

- Senki - felelte Tom a csónakba lépve. - Félek, az emberünk megfulladt. Azt hiszem, lefelé sodorta a Ripple, amikor a malom egy része összeomlott, ahogy a fák és kövek rázuhantak. Többször is kiáltottam utána, de nem kaptam választ. Add ide az evezőket, Maggie.

Eltaszította a csónakot, kiérték a nyílt vízre, s Tom ott ült szemtől szembe Maggie-vel; csak akkor eszmélt rá teljes jelentőségében arra, ami történt. Lenyűgözte a rádöbbenés: az élet új, eddig még soha sem sejtett mélységeit tárta föl előtte, az élet, melyet mindig olyan egyszerűnek, világosnak, éles vonalakkal megrajzolt valaminek képzelt. Ami eddig látókörén kívül esett, most annyira megdöbbenette, hogy nem tudott szólni. Ültek, és nézték egymást - Maggie szeme élénken lobogott, szinte világított fáradt, elnyűtt arcából, Tom elsápadt a rettegő tiszteletre készítető bámulattól és megaláztatástól. Fejükben egymást kergették a gondolatok, de ajkuk néma maradt. Tom nem mert kérdezősködni, de kitalálta az egész történetet, Maggie szinte csodálatos hősiességének történetét, melyet Isten oltalmazó keze tett lehetővé. Kékesszürke szeme végül elködösült, és ajkáról kiszakadt az egyetlen szó, amit ki tudott mondani, a régi, gyermekkori megszólítás:

- Maggie-kém!

Maggie nem tudott erre másképpen válaszolni, csak azzal a hosszú, mély sóhajjal, amelyben a csodálatos, titokzatos boldogság fájdalommal vegyül.

De amikor már beszélni tudott, így szólt:

- Most menjünk el Lucyhoz, Tom. Nézzük meg, biztonságban van-e, akkor aztán segíthetünk másokon is.

Tom fáradhatatlan erővel evezett, sokkal gyorsabban, mint a szegény Maggie. A csónak csakhamar visszajutott a folyó sodrába, és remélték, nemsokára ott lesznek Toftonban.

- A Park House magasan kiemelkedik az áradásból - mondta Maggie. - Talán odavitték Lucy.

Többet nem szóltak - újabb veszedelem közeledett feléjük a folyón. Valami faszerkezet omlott össze éppen az egyik rakodóparton, s óriási gerendaroncsokat sodort magával az ár. A nap most kelt föl, és a nagy vízszivatar megdöbbenő képet tárt eléjük; ebben a félelmetes megvilágításban egyre gyorsabban közeledtek hozzájuk a fenyegető, hatalmas gerendaroncsok. Egy bárka igyekezett nagy erőfeszítéssel továbbjutni a toftoni part mentén, a házak alatt. Sok ember ült benne; ők is észrevették a veszélyt, és teli torokból kiáltották a csónak felé:

- Térjenek ki a folyó sodrából!

Csakhogyan ezt nem lehetett olyan gyorsan megtenni, s Tom, amikor maga elé nézett, rémülten látta a feléjük rohanó halálos vést. Az iszonyú gerendaroncsok, végzetesen egymásba akadva, egyetlen hatalmas tömegben zúdultak rájuk, keresztbe a folyón.

- Ránk jön, Maggie! - kiáltotta Tom mély, rekedt hangon, eleresztette az evezőket, és átkarolta Maggie-t.

A következő pillanatban a csónak nem volt többé látható a vízen, s az óriási gerendatömeg borzalmas diadallal száguldott tova.

A fölborult csónak feneke nemsokára újra fölbukkant - fekete folt az aranyló vízen.

A csónak fölborult, de a két testvér egymást immár örökké, elválaszthatatlanul átkarolva elmerült a mélybe - s egyetlen fenséges pillanatban talán újra átérték azokat az időket, amikor kis kezüket szeretettel egymásba kulcsolva együtt bandukoltak a vadvirágos réteken.

BEFEJEZÉS

A természet helyrehozza, amit elpusztított - helyrehozza tündöklő napfényével meg az emberek munkájával. Az árvíz okozta pusztulásnak öt esztendő múlva kevés látható nyoma maradt a föld arculatán. Az ötödik őszer gazdag termést hozott - arany gabonaasztagok sorakoztak sűrű csoportokban a távoli sövény sorok között. A Floss rakpartjain a raktárak újra megélénkültek, buzgó munkások kiáltása visszhangzott, serény kezek hordták hajókba és rakták ki a sok árut, amely annyi haszonnal kecsegtetett.

És mindazok a férfiak és nők, akikről ebben a történetben megemlékeztünk, még életben voltak - kivéve néhányukat; az ő végzetüket ismerjük.

A természet helyrehozza pusztításait, de nem valamennyit. A kitépott fák nem vertek újra gyökeret; a felszaggatott dombok sebforrásai sem hegedtek be; s ha új élet sarjadt is imitt-amott, a fák nem a régiek már, nem ugyanazok, mint egykor, s a dombok zöld takarója alatt a régi dűlés jelei rejtőzködnek. A múlton csüngő szemet nem nyugtatja meg teljes és tökéletes újjáéledés.

A dorlcote-i malom újra fölépült, s a dorlcote-i temető - ahol az árvíz ledöntötte a sírkövet a téglából rakott sírboltról, mely alatt egy apa nyugszik, akinek a történetét ismerjük - azóta kizöldült, és a rendbe hozott sírok között megint kegyeletes csönd és nyugalom honol.

A téglából rakott sírbolt mellett nem sokkal az árvíz után egy másik sírt ástak a két holttestnek; szorosan összeölelkezve találták meg őket. Ezt a sírhalmot különböző időpontokban két férfi szokta meglátogatni - mindketten azzal az érzéssel, hogy életük legédesebb gyönyörűségét és legmardosabb fájdalmát temették el ott örökre.

Az egyik látogató mellett azután egy kedves női arc is feltűnt a temetőben - de csak néhány évvel később.

A másik látogató mindvégig magányos maradt. Igazi társaságra nem lel, csak ha a Vörös-szakadék fái között bolyong, ahol mintha még mindig ott lebegne az eltemetett öröm visszajáró kísértetként.

A sírhalom fölött Tom és Maggie Tulliver neve olvasható, s a nevek alatt ez a sor:

„Halálukban már nem választotta el őket semmi egymástól.”

-&-